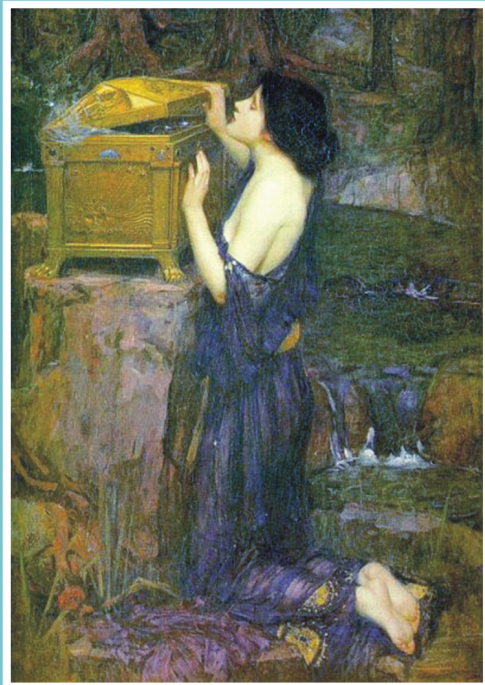

Pandora Könyvek 27.

Ian Roberts

ÖSSZEHASONLÍTÓ MONDATTAN

TANKÖNYV

Eger, 2011

Ian Roberts

ÖSSZEHASONLÍTÓ MONDATTAN

Pandora Könyvek

27. kötet

Ian Roberts

COMPARATIVE SYNTAX

Sorozatszerkesztő:

Prof. Dr. Mózes Mihály

A mű először az Egyesült Királyságban, angol nyelven jelent meg.

A mű eredeti címe:

Ian Roberts: Comparative Syntax

First Published in Great Britain in 1997 by Arnold,
a member of the Hodder Headline Group
338 Euston Road, London NW1 3BH 175 Fifth Avenue, New York, NY. 10010.
© 1997 Ian Roberts

Fordították:

Dalmi Gréte és Szalontai Ádám

© Hungarian translation 2010 Dalmi Gréte & Szalontai Ádám

A szerzőnek joga van arra, hogy őt szerepeltessék a mű szerzőjeként,
amint ez a mű jogtulajdonos általi, Egyesült Királyságbeli kiadásán szerepel.

A 2012-ben megjelent kötetek:

Balásné Szalai Edit: A tárgyas szó szerkezetek a magyar és a mordvin nyelvben
(25. kötet)

Németh István: Az osztrák út. Ausztria a 20. században
(26. kötet)

ÖSSZEHASONLÍTÓ MONDATTAN

Ian Roberts

A University of Wales, Bangor nyelvészprofesszora

TANKÖNYV

Líceum Kiadó
Eger, 2012

Fordították:

Dalmi Gréte,
Szalontai Ádám

Lektorálta:

Dr. Zimányi Árpád

A magyar nyelvű fordítást az angol eredetivel egybevetette:

Bende-Farkas Ágnes

A magyar fordítás szövegét ellenőrizte és az előszót írta:

Eőry Vilma

A borítón
John William Waterhouse: *Pandora* (1896)
című festményének részlete látható

ISSN 1787-9671

ISBN ISBN 978-963-9894-94-5

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Líceum Kiadó gondozásában
Igazgató: Kis-Tóth Lajos
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné
Borítóterv: Kormos Ágnes

Megjelent: 2012. május

Készítette: az Eszterházy Károly Főiskola nyomdája
Felelős vezető: Kérészy László

Tartalom

Előszó a magyar fordításhoz	11
Táblázatok.....	13
Köszönetnyilvánítás.....	15
Rövidítések.....	17
Bevezetés	19
Miről szól ez a könyv?	19
A nyelv fogalma	23
Amit tudni kell.....	25
1 KATEGÓRIÁK ÉS ÖSSZETEVŐK.....	28
1.0 Bevezetés.....	28
1.1 Az X'-elmélet indíttatása.....	29
1.1.1 A frázisstruktúra-szabályok.....	29
1.1.2 A frázisszerkezetet leíró szabályok problémái	30
1.2 A kategóriák elmélete.....	34
1.2.1 Bevezetés.....	34
1.2.2 Lexikális kategóriák	35
1.2.3 Funkcionális kategóriák	36
1.3 Lineáris és hierarchikus szerkezet	39
1.3.1 Elvek és paraméterek a kategóriák tükrében	39
1.3.2 A főnévi szerkezetek: DP	44
1.3.3 Paraméterek és tipológia.....	47
1.3.4 Univerzális szórend?	51
1.4 A mondat szerkezet és a fej mozgatása	53
1.4.0 Bevezetés.....	53
1.4.1 Igemozgatás és igei projekció	54
1.4.1.1 Igei pozíciók az angolban és a franciában	54
1.4.1.2 A tagmondatok szerkezete.....	57
1.4.1.3 Mondatszintű szórendi váltakozás.....	58
1.4.2 CP	60
1.4.2.1 A mondatbevezető.....	60
1.4.2.2 Főmondati CP-k; a főmondat és az alárendelt tagmondat aszimmetriája	62
1.4.2.3 A Fejmozgatás megszorítás (FMM)	64
1.4.2.4 A V2 jelenség	66
1.4.3 A Széttagolt INFL hipotézise	69
1.4.3.1 TP és AGRP	69
1.4.3.2 AGRoP	71

1.4.4 Befejezés	73
1.5 Összegzés	73
A fejezetben tárgyalt paraméterek.....	74
További szakirodalom.....	74
Gyakorlatok.....	76
Függelék: Kayne Lineáris egybevágósági axiómája (LEA).....	78
2 ESET ÉS EGYEZTETÉS.....	82
2.0 Bevezetés.....	82
2.1 Thematikus szerep és grammatikai funkció	84
2.2 A kormányzás fogalmán alapuló esetelmélet.....	88
2.2.1 Az infinitívuszi tagmondat alanya.....	88
2.2.2 Esetadó környezetek.....	92
2.2.3 Kivételes környezetek	97
2.3 Eset és mozgatás	99
2.3.1 A tárgy mozgatása I: Passzív szerkezetek.....	99
2.3.2. A tárgy mozgatása 2: unakkuzatív igék	103
2.3.3. Az alany mozgatása I: Emelés	106
2.3.4. Az alany mozgatása II: A VP-n belüli alany hipotézise.....	109
2.3.5 Konklúzió.....	113
2.3.5.1 Üres kategóriák és mozgatástípusok	114
2.5 Kategóriák és eset	123
2.5.1 Melléknevek és főnevek esetadása.....	123
2.5.2 Ismét a passzív	130
2.5.3 Az absztrakt eset típusai.....	131
2.5.4. Összefoglalás.....	133
2.6 Jegyellenőrzés	134
2.6.1 Esetellenőrzés.....	134
2.6.2 A levezetés menete.....	137
2.6.3 A jegyértékesítés paraméterei	138
2.6.4 Jegyértékesítési tartományok	141
2.6.5 Az igemozgatás mégegyszer	143
2.7 Eset és szórend	145
2.7.1 VSO.....	146
2.7.2 SOV.....	150
2.8 Konklúzió.....	153
A fejezetben tárgyalt paraméterek.....	155
Ajánlott szakirodalom	155
Gyakorlatok.....	157
Függelék: Formális viszonyok	159

3 KÖTÉS	165
3.1 Anaforák és névmások	165
3.1.1 Anaforikus névmások	166
3.1.2 Személyes névmások	171
3.2 A Kötélmélet	173
3.2.1 Két kötési elv	173
3.2.2 A PRO megoszlása és interpretációja	181
3.2.2.1 A PRO-tétel	181
3.2.3 Kontroll	183
3.2.4 Konklúzió	187
3.3 Referenciális kifejezések és üres kategóriák	187
3.3.1 A referenciális kifejezések és a C elv	187
3.3.2 Üres kategóriák	191
3.3.2.1 PRO	191
3.3.2.2 DP-nyom	192
3.3.2.3 Wh-nyomok, keresztezés és L-kapcsoltság	196
3.3.2.4 Konklúzió	200
3.3.3 A pro és az üres alanyok	201
3.3.3.1 Pro	201
3.3.3.2 A pro parametrikus előfordulása	203
3.3.3.3 Az Üres alany paramétere (ÜAP)	208
3.3.4 Konklúzió	211
3.4 Mozgatás és hosszútávú anaforikus kötés	211
3.4.1 Az angol visszaható névmások mozgatásos elemzése	212
3.4.2 Hosszútávú anaforikus névmások	215
3.5 A reflexivitás problémája	221
3.5.1 Az anaforikus névmások és az anafora-relációk típusai	221
3.5.2 Reflexivitás	223
3.5.3 Referencia és láncok	226
3.5.4 A SELF-anaforákról bővebben	229
3.5.5 A személyes névmások és a predikátum definíciója	232
3.6 Összefoglalás	236
A fejezetben tárgyalt paraméterek	236
Ajánlott szakirodalom	237
Gyakorlatok	238
4 LOKALITÁS	246
4.0 Bevezetés	246
4.1 Szigetek	249
4.2 Szomszédosság	260
4.2.1 A szukcesszív ciklikusság	260
4.2.2 A szigetmegszorítások magyarázata	263

4.2.3 Parametrikus váltakozás	267
4.2.4 Összegzés	270
4.3 Az Üres kategória elve	271
4.3.1 Argumentum–adjunktum aszimmetriák	271
4.3.1.1 Lexikális kormányzás és antecedenskormányzás	271
4.3.2.1 Az ÜRK az LF szintjén: komparatív bizonyítékok	275
4.3.2 Mondatbevezető–nyom effektus és ismét az Üresalany-paraméter	277
4.3.2.1 A <i>that</i> –nyom effektus	277
4.3.2.2 Ismét az Üres alany paramétere (ÜAP)	282
4.3.2.3 Összegezés	286
4.3.3 Kapcsoltság, prepozícióhátrahagyás és parazita űrök	286
4.3.3.1 Kapcsoltság	286
4.3.3.2 A prepozícióhátrahagyás	288
4.3.3.3 Parazita űrök	290
4.3.4 Összegzés	294
4.4 A Barriers rendszere	295
4.4.1 A határok és a Szomszédosság elve	295
4.4.1.1 Adjunktumszigetek és a Kiemelési tartományok feltétele (KTF)	295
4.4.1.2 A határok definíciója	298
4.4.3.1 Határok és szigetmegszorítások	300
4.4.1.4 Összegezés	305
4.4.2 A Barriers-rendszer és az ÜRK	305
4.4.3.1 DP-mozgatás	309
4.4.3.2 Fejmozgatás	313
4.4.4 Összegzés	316
4.5 Relativizált minimalitás	316
4.5.1 Relativizált minimalitás és antecedenskormányzás	317
4.5.1.1 Az A'-specifikálók meggátolják az A'-mozgatást	317
4.5.1.2 Az A-specifikálók meggátolják az A-mozgatást	320
4.5.1.3 A fejek gátolják a fejmozgatást	322
4.5.1.4 Relativizált minimalitás	322
4.5.2 Fejkormányzás és théta-kormányzás	324
4.5.2.1 Konjunktív ÜRK	324
4.5.2.2 A C-beli Agr létének komparatív bizonyítékai	327
4.5.2.3 A théta-kormányzás ellen	330
4.5.3 Összegzés	334
4.6 Lokalitas	335
4.6.1 Néhány meghatározás	335
4.6.3 Erős szigetek	339
4.6.4 A Szomszédosság elve még egyszer	341
4.6.5 Ismét a <i>that</i> –nyom effektus	344
4.6.6 A Mozsagd α -t természete	346

4.7 Összegzés	347
A fejezetben tárgyalt paraméterek.....	348
További szakirodalom	350
Gyakorlatok	352
Függelék: Szintaktikai hatókör és logikai hatókör	356
5 AZ ELVEK & PARAMÉTEREK ELMÉLET ÉS A NYELV- ELSAJÁTÍTÁS.....	361
5.0 Bevezetés.....	361
5.1 A nyelvi környezet ingerszegénységével kapcsolatos érvek	361
5.1.1 A végállapot természete	361
5.1.2 A nyelvi inger természete.....	364
5.1.3 A bemenet tökéletlensége.....	367
5.2 Nyelvelsajátítás és paraméterrögzítés.....	368
5.3 A nyelv történeti változása	376
Glosszárium	380
Hivatkozások.....	386

Előszó a magyar fordításhoz

Egy generatív szemléletű összehasonlító mondattant tart kezében az olvasó. A nyelvészet régóta nélkülöz olyan magyar nyelvű elméleti mondattani monográfiát, amelyet nemcsak a kutatók, de az egyetemi hallgatók is kézbe vehetnek, és várhatóan könnyebben és jobban hasznosíthatnak, mintha az angol eredetit olvasnák. Különösen érvényes ez a nem angol szakosokra, s még az általános nyelvészetet tanuló magyar szakosokra is, akár elméleti, akár módszertani igény-nel olvassák Ian Roberts művét.

Ian Roberts a Cambridge-i egyetem professzora, az összehasonlító és történeti mondattan művelője. Munkáiban különböző nyelvek (germán, újlatin és kelta) összehasonlításában alkalmazza és fejleszti tovább az „Elvek & Paraméterek” elmélet megközelítését. Több monográfiája jelent meg ezen a területen: *The Representation of Implicit and Dethematised Subjects* (1987), *Verbs and Diachronic Syntax* (1993), *Comparative Syntax* (1997), *Principles and Parameters in a VSO Language: A Case Study in Welsh* (2005), *Diachronic Syntax* (2007), valamint az általa szerkesztett hatkötetes mű, melynek címe *Comparative Grammar: Critical Concepts* (2007).

Az 1997-ben napvilágot látott összehasonlító mondattani tankönyv magyar fordítását a fordítók a legnagyobb szakszerűséggel és gondossággal ültették át magyarra úgy, hogy magyarul is jól, sőt élvezettel olvasható. A könyv írásmódjában, amely természetesen a magyar helyesírási szabályokat követi, bizonyos terminusok esetében megőriztük a generatív grammatikában szokásos nagybetűs írásmódot.

Eöry Vilma
a magyar fordítás szövegének lektora

Táblázatok

- 1.1 Greenberg néhány univerzáléjának összegzése (1)
- 1.2 Greenberg néhány univerzáléjának összegzése (2)
- 1.3 V és I mozgatási sémák az angolban és a franciában
- 1.4 Greenberg néhány univerzáléjának összegzése (3)
- 1.5 Greenberg néhány univerzáléjának összegzése (4)
- 2.1 Az XP-szintű üres kategóriák
- 2.2 Esetek és esetadás
- 3.1 A $[\pm\text{anaforikus}]$ és $[\pm\text{névmási}]$ jegyű DP-fajták
- 3.2 Az XP-szintű üres kategóriák
- 3.3 A $[\pm\text{anaforikus}]$ $[\pm\text{névmási}]$ jegyű DP-fajták (újrafogalmazva)
- 3.4 A $[\pm\text{anaforikus}]$ $[\pm\text{névmási}]$ jegyű DP-fajták (második újrafogalmazás)
- 3.5 Anaforák és névmások a $[\pm\text{reflexivizáló}, \pm R]$ osztályozás alapján

Köszönetnyilvánítás

Ezt a könyvet a világ különböző helyein szerzett többéves oktatási tapasztalatom ihlette. Mindenekelőtt azoknak a diákoknak nyilvánítok köszönetet, akik részt vettek Brazíliában tartott előadásaimon 1989 és 1994 között, valamint brazil kollegáimnak is, különösen Mary Kato-nak és Ilza Ribeiro-nak, hogy ezen látogatásokat lehetővé (és oly élvezetessé) tették. Köszönettel tartozom a University of Wales, Bangor diákjainak és ottani kollegáimnak, különösen Anna Roussou-nak, Siobhán Cottelnek, Najob Jaradnak és Pamela MacDonaldnek. Itt mondok köszönetet Luigi Rizzinek, aki nagy hatással volt erre a könyvre és egész munkásságomra. Hálával tartozom Andrew Radfordnak, amiért észrevételeivel segítette munkámat.

Ian Roberts
Bangor, 1995 októbere

Rövidítések

[Itt szerepelnek azok a rövidítések, amelyeket a könyv nem magyaráz meg első előfordulásuk alkalmával. A példamondatok magyarra fordításakor a nyelvtani kifejezéseket általában latin, illetve görög alakjukban rövidítjük, de némely esetben követjük az angol jelölési szokásokat – A fordítók.]

ACC	Accusativus ‘tárgyeset’
ABL	Ablativus ‘helyhatározó eset’
ABS	Absolutivus ‘jelöletlen tárgyeset az ergatív nyelvekben’
AGR	Agreement ‘egyeztetés’
AP	Adjectival Phrase ‘melléknévi kifejezés’
ASP	Aspectus ‘igei aspektus’
AUX	auxiliary ‘segédige’
CAUS	Affixum causativum ‘műveltető toldalék’
CLs	Cliticum subjecti ‘alanyi klitikum’
COMP	Complementizer ‘mondatbevezető (kötőszó)’
COND	Conditional mood ‘feltételes mód’
COP	copula ‘kopula’
DAT	Dativus ‘részeshatározó eset’
D	Determiner ‘determináns’
DP	Determiner Phrase ‘determináns kifejezés’
ECM	Exceptional case-marking (ECM) ‘kivételes esetadás (KEA)’
ERG	Ergativus ‘az alany vagy a tárgy esetragja az ergatív nyelvekben’
F	Femininum (genus) ‘nőnem’
FUT	Futurum ‘jövő idő’
GEN	Genitivus ‘birtokos eset’
GER	Gerundium ‘-ás/-és ragos igenév, deverbális nomen’
KEA	Kivételes esetadás
LOG	Logophor ‘logofora’
M	Masculinum (genus) ‘hímnem’
N	Neutrum (genus) ‘semleges nem’
NOM	Nominativus ‘jelöletlen alanyeset’
NEG	Negatio ‘tagadás’
NP	Nominal Phrase ‘főnévi kifejezés’
Obj	Objectum ‘tárgyi bővítmény’
PART	Participium ‘befejezett melléknévi, vagy határozói igenév’
PASS	Passivum ‘szenvető szemléletmód’
PERF	Perfectum ‘perfekt igeidő’

PFX	Prefix 'prefixum'
PL	Pluralis 'többes szám'
POSS	Possessivum 'birtokos rag'
PPRAET	Praeteritum perfectum 'régmúlt igeidő'
PRES	Presens 'jelen idő'
PRAET	Praeteritum 'múlt idő'
PRT	Partikula
Q	Quantifier 'kvantor'
QP	Quantifier Phrase 'kvantor kifejezés'
S	Sententia 'mondat, tagmondat, mellékmondat'
SBJ	Subjunctivus 'kötőmód'
SG	Singularis 'egyes szám'
SFX	Suffixum 'szóvégi toldalék'
SPR	Superessivus '-on, -en, -ön helyhatározói esetrag'
T	Tempus 'igeidő'
TOP	Topic 'topik, logikai alany'
VOC	Vocativus 'megszólító eset'
VP	Verb Phrase 'igei kifejezés'

Bevezetés

Miről szól ez a könyv?

Próbáljunk meg kilépni saját elménkből, és képzeljük el, amint valaki beszél. Képzeljük el továbbá, hogy olyan nyelven beszél, amelyet nem értünk. Semmi sem lehet emberibb, és ugyanakkor semmi sem tűnhet idegenebbnek. Mi az a többlet, amivel ő rendelkezik, és mi nem? Mi az a többlet, amivel mi rendelkezünk, és mások, akik nem értenek angolul, nem? (A szerző azt feltételezi, hogy akik az eredeti változatot olvassák, angol anyanyelvűek. – A fordító) Ez a könyv ezekre a kérdésekre kínál részleges választ. Ugyanakkor az emberi elméről is szól. Gondoljunk most megint arra a személyre, aki beszél. Lennie kell valaminek az elméjében, ami a beszédet lehetővé teszi. Mi lehet az? Mivel minden emberi lény ért legalább egy nyelven (néhány igazán ritka kivételtől eltekintve), mi lehet az emberi elmében az, ami ezt lehetségessé teszi? Továbbá, és ez az, ami minket, nyelvészeket leginkább érdekel, mi az, amiben a különböző nyelveken beszélő emberek elméje különbözik?

Tudományetikai megfontolások miatt nem tehetjük meg, hogy felnyitjuk egy ember agyát és belenézünk. Egyébként nem is igazán tudnánk, hogy mit keresünk. Manapság eléggé elterjedt az a nézet, hogy az olyan kognitív képességek, mint amilyen a beszéd is, lokalizálhatók az agyban (ezt támasztja alá az a tény is, hogy ha valakinek a fejét erős ütés éri, akkor károsodhatnak a kognitív és nyelvi képességei). Sajnos azonban túlságosan keveset tudunk a neurológia és a kognitív képességek kapcsolatáról. Korunk egyik nagy rejtélye, hogy hogyan képesek az agy fizikai alkotó-elemei működtetni az érzékelést, a tudatot, az emlékezetet és – ami minket a legjobban érdekel – a nyelvet.

Így tehát tudatlanságunk folytán, meg kell próbálnunk úgy megérteni a nyelv működését, hogy azt vizsgáljuk meg közelebbről, amit egyáltalán tudhatunk róla. Metaforikus értelemben ez azért mégiscsak olyan, mintha belekukucskálnánk az emberek fejébe. Ehhez különféle elméleteket konstruálunk a nyelvről vagy a nyelv egy adott területéről, mint amilyen például a mondattan. Ez a könyv bevezetést kínál az utóbbi évtized egyik legnagyobb hatású mondattani elméletébe.

Gondoljunk most ismét arra az emberre, aki beszél. Arra a kérdésre, hogy „Mi lehet a fejében, amittől beszélni tud?”, a kézenfekvő válasz az, hogy „Szavak.” Senki nem vonja kétségbe, hogy az, aki beszél egy nyelvet, egyúttal rendelkezik azon nyelv szavainak valamiféle elméleti listájával valahol a fejében. Ezt a listát szakszerűen *lexikonnak* nevezzük. Ha azonban ehhez a listához nem járul valamiféle összerakó szabály, azaz mondattan, akkor aligha beszélhetünk másról, mint egy jó hosszú bevásárlólistáról. A *szintaxis* a grammatika azon komponense, ami a *lexikont* működteti. Átalakítja a bevásárlólistát izgalmas dolgok

gyűjteményévé, hírekké arról, hogy ki mit csinál, kivel, hogyan és miért. Más szóval a szintaxis olyan mondatokat állít elő, amelyek (bizonyos mértékig) értelmesek. A bevásárlólisták (más szóval szótárak) erre nem nagyon alkalmasak, és talán ezért van az, hogy sok ember unalmasnak találja őket. Íme, itt egy mondat a 60-as évekbeli popzenésztől, Andy Warholtól, amely (bizonyos mértékig) értelmes:

- (1) In the future, everyone will be famous for 15 minutes.
 a jövőben mindenki FUT lenni híres -ig 15 percek
 'A jövőben mindenki híres lesz 15 percig.'

Bárki, aki beszél angolul, felismeri ezt a mondatot, és meg tudja mondani, mit jelent. Nem valószínű, hogy a mondatot értelmezők bármilyen módon reagálnak a mondat formáját illetően, bár lehet, hogy észrevételt tesznek a jelentésére vonatkozóan (és talán Andy Warholra vonatkozóan általában). Ez egy közvetlen, intuitív, szinte önkéntelen reakció. Senki sem *szándékosan* érti a saját anyanyelvét. A következő példamondat már kevésbé értelmes:

- (2) Minutes 15 for famous be will everyone future the in
 percek 15 -ig híres lenni FUT mindenki jövő a -ben
 'ua.'

Itt azt a nyilvánvaló trükköt alkalmaztam, hogy felcseréltem a szavak sorrendjét. Amint erre valaki rájön, felismeri, hogy ez a mondat ugyanaz, mint az (1)-ben szereplő példamondat. Ha azonban szembejön velünk valaki az utcán, és a (2) alatti mondatot mondja, valószínűleg örülnek véljük, vagy külföldinek, vagy arra gondolunk, hogy valami bizarr nyelvi játék részeseivé váltunk, vagy mindezek kombinációjára. Az (1)-es példamondattal ellentétben a (2) szintaktikailag rosszulformált mondat, amint azt bármely anyanyelvi beszélő azonnal felismeri. A (2)-es példamondat természetesen szélsőséges eset. De vajon mi a helyzet az alábbi mondattrióval?

- (3a) In the future will everyone for 15 minutes famous
 -ben a jövő FUT mindenki -ig 15 percek híres
 lenni
 be.
 'ua.'

- (3b) In the future will be everyone famous for 15
 -ben a jövő FUT lenni mindenki híres -ig 15

minutes.
 percek
 ‘ua.’

- (3c) Future in everyone minutes 15 for famous be will.
 jövő -ben mindenki percek 15 -ig híres lenni fog
 ‘ua.’

Azt hiszem, a legtöbb angol anyanyelvi beszélő egyetért velem abban, hogy a (3a) legalábbis borzalmas, ha nem is teljesen értelmetlen (és itt kevésbé egyértelmű, hogy trükkről van szó, mint a (2) esetében); a (3b) majdnem tökéletesen jólformált kérdés lehetne az angolban, de állításként semmiképpen sem értelmezhető; a (3c) már határozottan súrolja a durván bizzarr mondat határait. Mindazonáltal – és pontosan ez a mozgatórugója annak az intellektuális törekvésnek, amit ez a könyv megvalósítani próbál – a (3)-ban lévő mondatok szórendje tökéletesen megfelel az (1)-es mondat tartalmának, ha azt más nyelveken akarjuk elmondani. A (3a) a német minta, a (3b) a velszi szórendet tükrözi, míg a (3c) a japán nyelv szórendje. Ha a megfelelő lexikális elemeket összekapcsoljuk a megfelelő szórenddel, az adott nyelv nyelvtanilag jólformált mondatait kapjuk (van persze néhány jelentéktelen különbség, de ezeket elhanyagolhatjuk):

- (4a) In der Zukunft wird jeder für 15 Minuten berühmt
 -ben a-ABL jövő fog mindenki -ig 15 perc híres

sein.
 lenni
 ‘A jövőben mindenki híres lesz 15 percig.’

- (4b) Yn y dyfodol, bydd pawb yn enwog am 15
 -ben a jövő lesz mindenki -ben híres -ig 15

munud.
 perc
 ‘A jövőben mindenki híres lesz 15 percig.’

- (4c) Shorai wa, daremo ga 15 hun kan yumei ni naru desho.
 jövő TOP mindenki NOM 15 perc -ig híres DAT lenni fog
 ‘A jövőben mindenki híres lesz 15 percig.’

Miért van ez így? Miért jelennek meg a különböző nyelvek mondataiban a szavak és kifejezések különböző sorrendben? Ez a könyv egy olyan elméletet mutat be, amely mindezt képes megmagyarázni. Amint talán már sejthető, ez az elmé-

let, bár igen összetett, egyúttal következtetéseket kínál a nyelvtudomány más területei számára is, és így egyszerre többfajta intellektuális élvezetet nyújt. Remélem, hogy mindazok, akik végig-olvassák ezt a könyvet, úgy fogják látni, hogy megértettek valamit, amit, ha életükben csak most először olvasnak ilyenről, korábban nem tudtak. Az (1)-es példamondattal kapcsolatosan már megállapítottuk, hogy anyanyelvünk mondataira adott reakcióink közvetlenek és intuitívek. Egyszerűen tudjuk, hogy nyelvünkben a szavaknak ez a helyes sorrendje (az angol anyanyelvi beszélők esetleg ellenőrizhetik is ezt az (1)-es példán). Az emberek többsége valójában ügyet sem vet a szavak sorrendjére. Általában a szintaxisról nem nagyon vesznek tudomást. Ez azonban mégiscsak nagyon fontos dolog, és remélem, hogy ennek a könyvnek sikerül mindenkit meggyőznie erről. Azt a nem-akaratlagos képességünket, hogy a szavak listájából jelentést nyerjünk, anyanyelvi **kompetenciának** nevezzük. A (3) alatti példákból jól látható, hogy a beszélők anyanyelvi kompetenciája különböző, mivel egy adott szórendnek különböző grammatikai szerepe lehet a különböző nyelvekben (egy angol anyanyelvi beszélő reakciója az (1)-es mondatra, szemben a (3) alatti példákkal, mindezt jól szemlélteti). Az újabb keletű szintaktikai elméletek megpróbálják megmagyarázni az ilyesféle, nyelvek közötti különbségeket, én pedig az itt következő fejezetekben megkísérlem bemutatni egy ilyen szintaktikai elmélet főbb gondolatait.

Itt felmerül azonban egy lényeges kérdés. Az (1)-es példamondatra adott reakciónk jelzi, hogy az anyanyelvi kompetencia intuitív, öntudatlan kognitív képesség. Úgy sejttem, nem nagyon van okunk feltételezni, hogy a világban földrajzilag más helyeken élő emberek kognitív képessége különbözik a miénktől. Akkor tehát ugyanaz a kognitív képesség az, amivel egy német anyanyelvű ember helyesnek találja a (3a)-t, a velszi a (3b)-t, a japán pedig a (3c)-t. Röviden tehát, ugyanaz a mentális képesség rejlik az összes létező beszélő saját anyanyelvi kompetenciája mögött, bármilyen nyelvet is beszéljen az illető. Ennek okán, az elméletünknek univerzális érvényűnek kell lennie. Fel kell tehát tételeznünk, hogy létezik egy **Univerzális Grammatika**.

Álljunk most meg egy pillanatra. Mindeddig csupán a különbségekről beszéltünk. Láttuk, hogy az angol, a német, a velszi és a japán nyelv szórendje különböző. Hogyan képes az Univerzális Grammatika (UG) megmagyarázni ezeket a különbségeket? Az ember azt hihetné, hogy ha van valami, amit nem akarunk, akkor az éppen az UG. Ez esetben természetesen azt kellene mondanunk, hogy az eltérő szórend a különböző mentális képességek tükröződése, és ez az irány nem tűnik túlságosan ígéretesnek. A probléma megoldása az, hogy az UG csupán a főbb szervezési elveket tartalmazza, de minden nyelv egyedileg szabja meg magának azokat a paramétereket, amelyek szerint ezek az elvek megvalósulnak. Látni fogjuk például, hogy az UG különböző megszorításokat tesz a szórendre vonatkozóan, kivétel nélkül minden nyelvben (és emiatt nem lehetséges szabadon felcserélni őket úgy, ahogy azt én tettem a (2)-es példában). Ezek a

szórendre vonatkozó elvek azonban hagynak egy kis egerutat, innen az (1) és a (3) közötti különbség. Az elveknek és paramétereknek ez a párosa olyan fontos (és nagyhatású), hogy a jelen elméletet gyakran ezen a néven emlegetik. Én is követem tehát ezt a gyakorlatot, és mostantól az *Elvek és paraméterek (E&P)* elmélete néven fogok utalni rá.

Ez a könyv tehát az E&P elméletéről szól, az összehasonlító mondattan új, kialakulóban lévő elméletéről. Betekintést enged az elmélet főbb alkotóelemeibe, abba, hogyan adhatunk számot ezen alkotóelemek segítségével a természetes nyelv tényeiről, és hogyan különböznek az emberi nyelvek egymástól. Négy főbb témát taglal: az összetevős szerkezetek szerveződését, az egyeztetés problémáját, azaz hogy az összetevők egyeztetve vannak egymással, illetve jelölik egymást (ezt gyakran esetelméletnek is nevezik), hogy az összetevők milyen szemantikai viszonyban állnak egymással (anaforikus viszonyok), és hogy az összetevők milyen messzire kerülhetnek egymástól (a lokalitás elmélete). Van még egy ötödik fejezet is a könyv végén. Ez az E&P nyelvelsajátítási szemléletét mutatja be.

Ha a zárójelben lévő szakkifejezések egyelőre idegennek és ijesztőnek tűnnek is, aggodalomra semmi ok. A megfelelő időben mindenre fény derül. Mielőtt azonban nekifognánk a dolognak, van egy-két fogalom, amellyel azért nem árt tisztában lenni. Attól függően, hogy ki mennyi mondattant és nyelvészetet tanult már, biztosan lesznek olyanok, akik a bevezetés további részét egyszerűen átugorják, és rögtön az 1. fejezettel folytatják.

A nyelv fogalma

Az első lényeges kérdés vizsgálódásunk tárgyának mibenlétére vonatkozik. Mi a nyelv? Egy szempillantásnyi gondolkodás után rögtön belátjuk, hogy erre az ártatlannak tűnő kérdésre nem is olyan egyszerű felelni. A nyelv és az egyes nyelvek oly sok formában jelennek meg mindennapi tevékenységünk során, hogy nem könnyű egyszerű definíciót adni arra, mik is ezek. Általában véve definiálni valamit annyit jelent, mint körülírni, a nyelvet pedig nagyon nehéz elkülöníteni az élet többi részétől. Az mindenestre biztos, hogy mindennel nem foglalkozhatunk, le kell tehát szűkítenünk vizsgálatunkat egy belátható léptékű tárgyra. Azt kell tennünk, amit mindenfajta tudományos vizsgálat tesz: világosan definiálni kell, hogy mi az, amit vizsgálatunk tárgyának tekintünk. Ehhez viszont lényeges, hogy a laza, mindennapi életben használt nyelvfogalmunkat felváltsuk egy szakmai értelemben vett nyelvfogalommal. Ezután ezt a nyelvfogalmat az elméletünk, hipotéziseink kiindulópontjának tekinthetjük. Chomsky (1986:19–24) legalábbis pontosan ezt teszi. Rámutat, hogy az emberi nyelv tanulmányozható külső és belső rendszerként (külső itt annyit jelent, hogy a beszélő szempontjából külső). Ha a nyelvet mint „külső rendszert” tanulmányozzuk, akkor nem vizsgáljuk a nyelvhasználó agyát, tudatállapotát. Ha azonban a beszédet

belsőleg vizsgáljuk, akkor valamifajta tudati képességet vizsgálunk, és ekkor a nyelv tanulmányozása szükségszerűen magában foglalja egyúttal a beszélők tudatállapot-változásainak vizsgálatát is.

Chomsky szerint a „külső” és a „belső” megközelítés valójában a vizsgálat tárgyának más-más felfogását jelenti. Az előbbi K-nyelvnek, az utóbbit B-nyelvnek hívja. A K-nyelv a tényleges és lehetséges nyelvi objektumok egy gyűjteménye, ami lehet például egy magnófelvételekből és/vagy fonetikai átiratokból álló korpusz, amit aztán összekapcsolunk a nyelvhasználók egy adott csoportjával. A B-nyelv viszont az adott nyelvet ismerő személyek tudatának bizonyos részeit foglalja magában, amit ők mint nyelvtanulók elsajátítanak, vagy pedig mint beszélők/hallgatók használnak (Chomsky 1986a:22). Amint azt már sokan sejtetik abból, amit a könyv elején mondtam, ez a könyv, csakúgy, mint az összes generatív munka, a B-nyelvről szól. Ugyanakkor, mindennapi nyelvhasználatunkban a nyelvet K-nyelvként kezeljük (abban az értelemben, hogy nem normatív, amely szempontot itt most nem tárgyalok). Amikor azt mondjuk, hogy angol, francia, stb. nyelv, akkor valójában K-nyelvet értünk rajta; és ezek sokkal inkább szociopolitikai kategóriák, mint tudatunk entitásai. Atkinson (1992:23) így jellemzi a köznapiban vett „angol anyanyelvi beszélő” fogalmát:

„egy adott személy rendelkezik egy reprezentációs rendszerrel (B-nyelv), amelynek ténylegesen megjelenő termékei (megnyilatkozások, értelmezések, nyelvvellyességi ítéletek), más tudati képességekkel karöltve, együttesen eredményezik azt, hogy az adott személyt angol anyanyelvi beszélőnek ítélik meg azok, akik ilyesfajta ítélezésekre jogosultak.”

Így tehát amikor azt mondjuk: „angol”, „angol anyanyelvi beszélő” stb., akkor világosan látnunk kell, hogy ezeknek a szavaknak nyelvelméleti szempontból semmiféle jelentőségük nincs. Mindössze az adott személyek különböző tudatállapotáról beszélhetünk, amit hagyományos néven úgy szoktak nevezni, hogy „angol”, „angol anyanyelvi beszélő” stb. Az a kifejezés, hogy „angol”, ha egyáltalán jelent valamit, valójában csak egy K-nyelvet jelenthet. Nem rendelkezhetnénk K-nyelvvél B-nyelv nélkül. Nem készülhetnének hangfelvételek, nem létezne az a szociopolitikai konstruktum, amit például francia nyelvnek hívunk, ha nem volna ott fejünkben a B-nyelv. Ebben az ontológiai értelemben tehát a B-nyelv elsődleges a K-nyelvhez viszonyítva. *A B-nyelv pontosan az a kognitív képesség, amely a nyelvtudás és a nyelvhasználat mögött rejlik.*

Természetesen a nyelvhasználat sok más kognitív képességet is tartalmaz. Amikor mondunk valamit, a hiedelmeink, vágyaink (amit a filozófusok propozicionális attitűdnek hívnak), benne rejlenek a mondanivalónkban. Hiedelmeink, vágyaink szintén a fejünkben vannak valahol, mégis különböznek a nyelvtől. Továbbá az, hogy beszélünk (vagy jelelünk, vagy írunk), bizonyos ideg-, és izomműködések aktiválását is feltételezi. Ezek az idegek és izmok nem

csupán nyelvi megnyilvánulásokat szolgálnak, más tevékenységek során is használjuk őket. Kétségtelen tehát, hogy a nyelvhasználat során tudatunk tevékenységi formáit kombináltan alkalmazzuk. Ezen tevékenységi formák közül a B-nyelv az, ami minket elsősorban érdekel. A B-nyelv, azaz a felnőtt beszélő tudása az anyanyelvéről a nyelvi készség kialakulásának végállomása. A kiinduló állapot az emberi fajra jellemző (azaz fajspecifikus), és már születésünkkel jelen van. *Más szóval a kiinduló állapot velünk született.* Ezzel a kérdéssel részletesen az 5. fejezetben foglalkozom.

Az elméleti nyelvészet célja, hogy a B-nyelv és a kiinduló állapot tulajdonságait jellemezze. A nyelvész elmélete egy adott B-nyelvre vonatkozóan (pl. az angolul vagy franciául beszélők stb. B-nyelvére vonatkozóan) nem más, mint az angol, francia stb. nyelv nyelvtana. A kiinduló állapot elmélete pedig az Univerzális Grammatika, amelyről már beszéltem.

Ha meg akarjuk tudni, hogy az UG valójában milyen, két egymással ellentétes elvárással szembesülünk: egyrészt azt akarjuk, hogy az UG elég „gazdag”, sokrétű legyen ahhoz, hogy meg tudja magyarázni, hogyan alakul ki már kisgyermekkorban a nyelvi kompetenciánk (anyanyelvünk öntudatlan elsajátítása, amelyet korábban már szemléltettem) oly gyorsan és könnyen. Erről lesz szó az 5. fejezetben. A nyelvszajátítás tényei azt sugallják, hogy ennek a folyamatnak a végeredménye nagy mértékben függ a kiinduló állapottól; ezért az UG-ben sok minden hasonlíthat az egyes B-nyelvekre. Ugyanakkor a világ nyelveinek sokfélesége, amibe már egy kis betekintést nyertünk a (4)-es példa alapján, kihívást jelent bármiféle UG számára; ezért aztán eléggé „szegényesnek” is kell lennie ahhoz, hogy csak a valóban létező változatokat tudjuk az UG alapján előállítani. Az E&P elmélet vonzereje abban áll, hogy feloldja az elvárásaink között feszülő ezen ellentétet. Az elvek az UG szilárd magvát képezik; az egyes nyelvek különbsége azonban az ezen elvekhez kapcsolódó paraméterek különféle megvalósulásából ered. Ennek illusztrálására íme egy analógia: képzeljünk el egy éttermet, ahol háromfogásos menüből lehet választani. Az, hogy egy menü milyen fogásokból áll, valamint az, hogy ezek a fogások meghatározott rendben követik egymást, definiálja az adott étkezést. Ez hasonló az UG elveihez. Az egyes fogásokon belül azonban három vagy négy különböző étel közül válogathatunk. Ez pedig olyan, mint az UG elveihez kapcsolódó paraméterek. Mint minden analógia, ez is tökéletlen. Csupán arra szolgál, hogy megvilágítsa az E&P elmélet fogalmát, de az elgondolás lényege csak akkor válik világossá, ha néhány konkrét példát is megvizsgálunk.

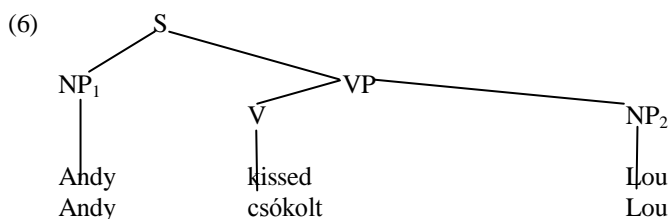
Amit tudni kell

Valamennyi előzetes szintaktikai ismeretet azért fel fogok tételezni. Az, aki még soha nem tanult szintaxist, valószínűleg túlságosan haladónak fogja találni ezt a könyvet. Ez a feltételezett tudás azonban nem sok – egy vagy két szemesz-

ternyi alapozó szintaxis kurzus elegendő ahhoz, hogy mindez követhető legyen. A vastagbetűs fogalmak listája megtalálható a könyv végén a Glosszáriumban. Ideális esetben, az alábbi alapfogalmakkal kell tisztában lenni:

- *alapvető nyelvtani szakkifejezések*, mint főnév, melléknév, ige, elöljárószó, alany, tárgy, tagmondat stb. Ezek tisztázására kiválóan alkalmas Hurford (1994);
- *alapvető (szimbolikus) logikai és halmazelméleti fogalmak*; nem árt, ha ismerjük a kijelentés-kalkulust, azt, hogyan definiáljuk a konnek-tívumokat, és ha ismerjük az olyan halmazelméleti alapfogalmakat, mint *halma-zok egyesítése, metszete, részhalmaza*, stb. Allwood & Andersson & Dahl (1977) könyve mindehhez nagy segítséget nyújt;
- *a frázisszerkezet alapfogalmai*; nagy segítséget jelent, ha tudjuk, hogy a mondatokat ágrajzokkal ábrázoljuk, hogy megmutathassuk, hogyan épülnek fel alkotóelemeikből. Egy egyszerű mondat, mint például az (5), úgy ábrázolható, ahogyan az a (6a)-ban látható, vagy ezzel azonos módon, címkézett zárójeles formában, amint az a (6b)-ben látható.

- (5) Andy kissed Lou.
 Andy csókolt Lou
 ‘Andy megcsókolta Lou-t.’

- (6b) [_SAndy
 Andy
 ‘ua.’   [_{VP}[_Vkissed
 csókolt   [_{NP}Lou]].
 Lou

Ismerni kell a *dominancia* és az *összetevő* fogalmát az alábbiak szerint (ahol X és Y tetszőleges szintaktikai kategóriák):

(i) *A dominancia fogalma*: ha adott egy fa folytonos ágakból álló folytonos hal-maza, akkor fentről lefelé haladva a magasabban lévő kategória dominálja az alacsonyabban lévőét. A (6a)-ban például, az S mindent dominál, de a VP csak az NP2-őt, az NP1-et nem (ott ugyanis már felfelé kellene haladni a fa ágai men-tén).

(ii) *Az összetevő fogalma*: ha egy X kategóriát dominál egy Y kategória, akkor X az Y egyik összetevője. Eszerint a (6a)-ban a VP kategória az S kategória egyik összetevője, továbbá a V és az NP2 is, az NP1 viszont már nem.

A *közvetlen dominancia* és a *közvetlen összetevő* fogalma hasonlít a *dominancia* és az *összetevő* fogalmához, egy kis módosítással. A közvetlen dominancia definíciója ezt rögtön világossá teszi:

(iii) *A közvetlen dominancia fogalma:* ha adott egy fa leszálló ágainak folytonos halmaza, ahol fentről lefelé haladva X magasabban van, mint Y, és nincsen semmilyen közbeeső kategória, akkor X közvetlenül dominálja Y-t. Így tehát a (6a)-ban az S mindent dominál, de csak a VP-t és az NP1-et dominálja közvetlenül. A közvetlen összetevő fogalmát a közvetlen dominancia felhasználásával definiálhatjuk, a (ii)-höz hasonló módon:

(iv) *A közvetlen összetevő fogalma:* ha egy X kategóriát egy Y kategória közvetlenül dominál, akkor X közvetlen összetevője Y-nak. Ez annyit jelent a (6a) esetében, hogy az NP1 és a VP az S-nek közvetlen összetevői.

Ezeket a fogalmakat Borsley (1991) 2. fejezete, valamint Ouhalla (1994) 2. fejezete részletesen tárgyalja. A jelen könyv szempontjából Ouhalla (1994) első négy fejezetének ismerete ideális lenne. Akinek a fenti fogalmak (a frázisstruktúra alapfogalmai, a (szimbolikus) logika és halmazelmélet alapfogalmai) teljesen ismeretlenek, jól teszi, ha a megadott forrásokban utánanéz ezeknek, mielőtt tovább olvassa a könyvet. Akinek ezek már nem okoznak gondot, nyugodtan olvassa el az 1. fejezetet (ahol röviden kitérek a frázisstruktúra alapjaira). Aki nem biztos a saját tudásában, az próbálja megoldani az alábbi gyakorlatokat. Aki nem biztos a logikai és halmazelméleti ismereteiben, az oldja meg Allwood & Andersson & Dahl (1977) 1. és 2. fejezetének gyakorlatait.

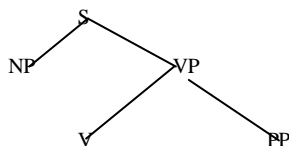
Gyakorlatok:

1 Adjuk meg az alábbi mondatok címkézett zárójeles szerkezetét:

- (1) The boy saw the girl.
- (2) John said that the boy saw the girl.
- (3) Mary took the dog to the park.

1' A fenti mondatokat magyarra fordítva, próbáljuk elvégezni ugyanezt a feladatot.

2 Adjunk meg két angol (német, francia, stb.) mondatot, amelynek a szerkezete az alábbi fán ábrázolható. Defináljuk a fán a dominancia és a közvetlen dominancia relációkat.

1 KATEGÓRIÁK ÉS ÖSSZETEVŐK

1.0 Bevezetés

Az Univerzális Grammatika olyan elveket kell, hogy tartalmazzon, amelyek megszabják, hogyan szerveződnek a szavak kifejezésekké, a kifejezések mondatokká, a mondatok pedig még nagyobb egységekké. Figyelembe véve a világ nyelveinek szórendi változatait, azt szeretnénk, ha ezek az elvek azt is megmondanák, hogyan különböznek az egyes nyelvek lehetséges alapszórendjüket tekintve. Ez a fejezet a grammatika azon részéről alkotott felfogásunkat körvonalazza, amely, sokkal inkább, mint más komponensek, megmondja, hogy az elemek lehetséges sorrendjének melyek a megengedett esetei. Az *X'-elmélet* (ejtsd: *X-vonás elmélet*) a grammatika „kategoriális komponensének” kissé egzotikus neve. Megadja azokat az elemeket, amelyeknek a kombinációja szintaktikai reprezentációkat eredményez, valamint azokat a módszereket is, amelyek segítségével kombinálhatjuk őket. Azok az elemek, amelyeket kombinálunk, a grammatika kategóriái; a módszerek, ahogyan kombináljuk őket, különböző összetevős viszonyokat eredményeznek. A generatív grammatika és így az E&P elmélet is, követi azt az amerikai strukturalista hagyományt, amely a kategóriák és összetevők fogalmát alapvetőnek tekinti. Ebből az általános nézetből többek között az is következik, hogy az olyan funkcionális fogalmakat, mint *alany*, *topik*, nem tekinti az elmélet elsődleges fogalmainak. Ezeket inkább a kategoriális viszonyok segítségével határozza meg. Ezt egy nagyon egyszerű mondattal illusztrálom, amelyet már a bevezetőben is használtam:

- (1) Andy   kiss-ed   Lou.
      Andy   csókol-PRAET   Lou
          'Andy megcsókolta Lou-t.'

Itt *Andy* egy NP, amely a szerkezet egy adott pozíciójában jelenik meg; *Lou* egy másik NP, egy másik szerkezeti pozícióban. Azt a tényt, hogy *Andy* a mondat alanya, *Lou* pedig a tárgya, az összetevős módszerrel lehet meghatározni. Chomsky például „A mondattan elméletének aspektusai” c. munkájában így határozza meg az „alanya valaminek” fogalmát: „az az NP, amelyet közvetlenül dominál egy S kategória”. Ez a példa szemlélteti, hogyan lehet egy funkcionális fogalmat strukturális fogalomra visszavezetni. Ez a generatív grammatika fontos szemléletbeli sajátossága, amely alapvetően megkülönbözteti mindazokat az elméleteket, amelyek a generatív grammatikára épülnek – és ezek közül az Elvek&Paraméterek elmélet csupán egy –, más szintaktikai elméletektől.

Ez a fejezet először, is felvázolja az *X'-elmélet* indítékait (és arra is rávilágít, hogy miért van ilyen furcsa neve). Azután a kategóriák elméletét vázolja, majd a lineáris sorrend és a hierarchikus szerkezetek viszonyát vizsgálja meg. Az első-

től eltekintve az összes többi mind a mai napig élénk vitákat kavart, így tehát a kutatásnak rögtön olyan területeire lépünk, amelyek ma is az érdeklődés homlokterében állnak. Nincs jobb dolog, mint egyenesen a mély vízbe ugrani!

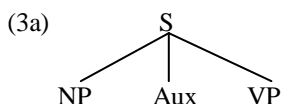
1.1 Az X'-elmélet indíttatása

1.1.1 A frázisstruktúra-szabályok

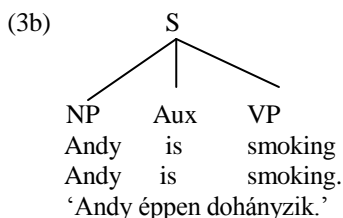
A generatív grammatika 1960-as években kialakult kezdeti változatai azt feltételezték, hogy az alapvető kategóriákat és összetevőket a frázisszerkezet szabályai adják meg. Ezek a szabályok közvetlenül az összetevős szerkezetet adják meg, úgynevezett 'újrairó utasítások' [lényegében algoritmusok – A fordító] formájában. A (2)-es szabály például azt mondja ki, hogy egy S mondatot az NP-Aux-VP sor formájában írhatunk újra; ez annyit jelent, hogy az NP, az Aux és a VP az S kategóriának közvetlen összetevői, és hogy a balról jobbra megadott lineáris sorrendben jelennek meg: $S \rightarrow NP \text{ Aux VP}$.

(2) $S \rightarrow NP \text{ Aux VP}$

Ily módon a (2) alatti szabály megad (azaz generál) egy szerkezetet, amelyet az alábbi módon ábrázolhatunk:

Ilyesféle szerkezetet tulajdonítunk az olyan egyszerű tőmondatoknak, mint amilyen az *Andy is smoking* 'Andy éppen dohányzik', nevezetesen:

(Az 1.4 részben azonban majd látni fogunk egy másik hipotézist az ilyesfajta mondatok szerkezetét illetően.) Az ilyen ábrákat szakkifejezéssel **frázisjelölőnek** nevezzük; a kevésbé szakszerű nevük *faszerkezet*. További frázisszerkezeti szabályokat [a továbbiakban: PS-szabály – az angol „phrase structure rule” rövidítéseként – A fordító] találunk a (4)-es példában, amelyek a (3) alatti szabállyal együtt már egész sor angol mondat szerkezetét generálják. Itt a zárójelek a vá-

laszthatóságot jelentik; így tehát a (4a)-t úgy kell értelmezni, hogy egy VP áll egy igéből, valamint választhatóan egy NP-ből és választhatóan egy S-ből:

(4a) VP $\rightarrow$ V (NP) (S)

(4b) NP $\rightarrow$ Det (AP) N

Az a tény, hogy az S szimbólum megjelenhet az újraíró nyíl jobb oldalán, lehetővé teszi a (3)-as szabály ismételt alkalmazását, vagyis a *rekurzív* használatot. Ha például a (4a)-ban a V az lenne, hogy *is saying* ‘épp azt mondja’, akkor az S lehetne a (3) alatti S. Ha kombináljuk a (4a) alatti szabályt a (2)-vel, akkor azt generálhatnánk, hogy *Lou is saying Andy is smoking*. ‘Lou éppen azt mondja, hogy Andy éppen dohányzik.’ A (2)-t és a (4a)-t újra alkalmazva, azt kapnánk, hogy *John is thinking Lou is saying Andy is smoking*. ‘John éppen arra gondol, hogy Lou éppen azt mondja, hogy Andy éppen dohányzik.’ Elvileg nincs határa azon mondatok hosszúságának, amelyeket a (2) és (4a) szabályok *rekurzív* alkalmazásával nyerünk. Ezáltal a PS-szabályok a természetes nyelvek egyik nagyon fontos tulajdonságát ragadják meg. Nevezetesen, hogy a nyelvek „véges eszköztára végtelen kombinációt eredményez” (valójában a nyelveknek éppen ez az a tulajdonsága, amely miatt nem lehetséges a mondatokat bevásárlólista formájában megadni – még ha akarnánk sem).

A VP és NP jellegű kategóriákat *frázisszintű kategóriáknak* nevezzük (de a későbbiekben bevezetünk egy másik elnevezést a tényleges *X'*-elmélet kifejtéséhez); a V és N kategóriákat *lexikális kategóriáknak*. A *frázisszintű kategóriák* és a *lexikális kategóriák* **nemterminálisak**. **Terminális** az, ami már nem dominálhat semmit, és így a faszerkezet végállomásának tekinthető. Az N és V lexikális kategóriák az NP és VP frázisszintű kategóriák *fejei*; a *fej* a legfontosabb elem, amely meghatározza egy adott kategória jellegét.

1.1.2 A frázisszerkezetet leíró szabályok problémái

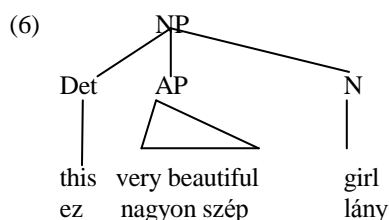
Manapság már általánosan elfogadott tény, hogy az imént vázolt PS-szabályok nem szolgálhatnak a nyelvi elemzés kiindulópontjául. Először is nem generálnak mindenfajta mondatot, másrészt pedig olyan mondatokat is generálnak, amilyenek ténylegesen sehol nem fordulnak elő. Minderre rögtön példákat is fogunk látni. Előbb azonban szeretnék hangsúlyozni valamit. Természetesen azt akarjuk, hogy az elméletünk olyan nyelvi jelenségeket írjon le, amilyeneket ténylegesen tapasztalunk. Ugyanakkor nem akarjuk, hogy az elméletünk lehetővé tegye olyan állítások megfogalmazását a nyelvről, amelyek nem érvényesek. Nem hunyhatunk szemet semmiféle empirikus hiányosság felett, vállunkat vonogatva, hogy „Nos, ezt az elmélet ugyan megijósolja, de a valóságban soha nem található meg.” Inkább azt szeretnénk, hogy az elméletünk annyira pontosan írja le a természetes nyelvek szintaktikai tulajdonságait, amennyire csak lehetséges,

és eleve ne engedjen meg olyan szintaktikai rendszereket, amelyek sehol sem léteznek. Ha ezt keresztül tudjuk vinni, akkor talán van némi esélyünk, hogy azt mondjuk, a rendszerünk pontosan modellálja azt, ami az agyunkban történik: bármi is legyen az, amitől a bevásárlólista hírré alakul. Sajnos azok a szabályok, amelyeket a 60-as években vezettek be, mindkét szempontból alkalmatlannak bizonyultak, így el kellett őket vetnünk.

Mi a bizonyíték arra, hogy a (2)-höz és a (4)-hez hasonló PS szabály nem feltétlenül állítja elő mindazt, ami ténylegesen létezik? Az, hogy van még valami, ami a fráziskategóriák és a lexikális kategóriák között helyezkedik el. Ez rögtön belátható, ha egy olyan főnévi kifejezést tekintünk, amely jelzőt is tartalmaz, mint az (5)-ben:

- (5)   this very   beautiful   girl
          ez nagyon   szép   lány
          ‘ez a nagyon szép lány’

Nyilvánvaló, hogy a *this* ‘ez’ determináns, a *very beautiful* ‘nagyon szép’ pedig melléknévi kifejezés, a *girl* ‘lány’ pedig főnév. A (4b) alatti PS-szabály alapján az (5)-öt így elemezhetjük:

Számos bizonyíték szól azonban amellett, hogy a (6)-os ábra nem az (5)-ös mondat helyes szerkezete; az AP és az N ugyanis (tehát a *beautiful* és a *girl*) közvetlen összetevőt alkotnak, amibe a *this* determináns nem tartozik bele. Ez kiderül, ha a sztenderd *összetevőtesztet* alkalmazzuk; ezek bizonyos szintaktikai műveletek, amelyek megbízhatóan jelzik, hogy összetevőkkel van-e dolgunk. Számtalan ilyen teszt létezik. Mivel azonban ezek a kezdő kurzusok anyagában megtalálhatók, nem fogok sok időt vesztegetni annak ismertetésére, hogyan működnek. Inkább bemutatom, hogy az adott esetben hogyan különítik el az AP-t és az N-t.

Az első számú érv a *mellérendelés* érve. Általában véve alapos okunk van azt feltételezni, hogy csak azonos típusú összetevők alkothatnak mellérendelt szerkezetet. Így tehát azt kell belátnunk, hogy az AP+N együttes szerepelhet mellérendelésben:

- (7) These very BEAUTIFUL GIRLS and
 ezek nagyon szép lányok és
- VERY UGLY MEN don't like each other.
 nagyon csúnya férfiak PRES.NEG kedvel egymás
 'Ezek a nagyon szép lányok és nagyon csúnya férfiak nem kedvelik egymást.'

Egy másik klasszikus teszt az összetevőszerkezet jelzésére a *pronominalizáció*, azaz névmásítás. Az AP+N ismét egységet alkot:

- (8) I like this very beautiful girl more than that
 én kedvel ez nagyon szép lány jobban mint az

ONE.

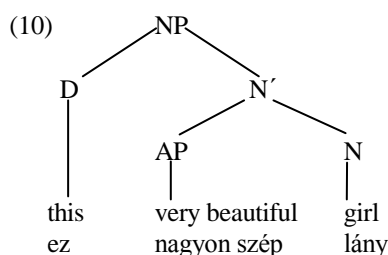
Pro

'Nekem jobban tetszik ez a nagyon szép lány, mint amaz.'

Itt egy roppant érdekes nyelvtipológiai megfigyelést tehetünk. Létezik az olaszban egy névmás, a *ne*. Ha kvantorral fordul elő (a kvantor olyan kifejezés, amely kvantifikációt jelöl), akkor általában úgy fordítják, hogy 'közülük/belőle'. A *ne* azon névmások közé tartozik az olaszban, amelyek csakis közvetlenül az ige előtt, attól balra helyezkedhetnek el; kötelező itt megjelenniük, a logikai kvantifikáció helyétől eltérő pozícióban. Ezeket a névmásokat úgy is nevezzük, hogy (en)klitikumok, mivel fonológiai értelemben rá kell tapadniuk valamire. (A *klytikos* görög eredetű szó, és annyit jelent, hogy ráhajolni valamire.) A klitikumok tehát nem létezhetnek önállóan, csak valamihez tapadva. Így a (9)-hez hasonló mondat elhangozhat egy nagyon is valóságghú párbeszédben:

- (9) Me **ne** piacciono molte.
 én-DAT közülük tetszenek sok
 'Nekem sokan tetszenek közülük.'

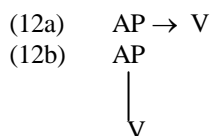
Ebben a példában a *ne* az AP+N kifejezés névmásításának tekinthető. A fenti tesztek már önmagukban is elegendőek annak bemutatására, hogy az (5)-ben a *very beautiful girl* egyetlen kategória összetevőit képezik (a másik alternatíva ugyanis az lenne, hogy a mellérendelést és a névmásítást töröljük az összetevő szerkezetet jelző tesztek sorából). Ez a kategória egyértelműen kisebb, mint az egész NP, és nyilvánvalóan nagyobb, mint az N. Sem nem frázisértékű, nagy változata az N-nek, sem nem szóértékű, kis változat. A következtetésünk: ez a kifejezés az N-fej közepes méretű változata. Ezeket a közepes méretű N-eket szakszerűen közbülső projekcióknak nevezzük, jelölésük pedig N' (ejtsd: N-vonás). Így tehát az (5)-beli példa szerkezete a (6) helyett a (10) lesz:

A lexikális elemek közbülső kategóriáinak közbeiktatásával tehát elkerültük a PS-szabályokkal kapcsolatosan jelzett első számú problémát. Itt egy fontos megállapítást kell tennem: a közbülső kategória kötelezően lexikális kategória. Minden egyes N projektál egy N'-t, minden egyes V egy V'-t, és így tovább. Természetesen előfordul, hogy az N' kizárólag az N-t tartalmazza, például az olyan NP-k esetében, mint a *John*, és ilyenkor nem jelöljük az N'-t, mert nincsen semmi szerepe. Mindazonáltal, az az általános elv érvényesül, hogy a lexikális kategóriáknak a közbülső projekciói is csak lexikális kategóriák lehetnek. Ennek egy rendkívül energia-takarékos megfogalmazása a következő, ahol is az „X” szimbólumot mint kategória-változót használom: ez olyan szimbólum, amely bármiféle lexikális kategóriát helyettesít (ugyanúgy, ahogy az általános iskolai algebra órán, az x bármely számot helyettesíthet):

(11) Minden X projektál egy X'-t.

Most már tudjuk, miért nevezik ezt az elméletet X'-elméletnek. A PS-szabályok eredeti megfogalmazásából egy másik súlyos probléma is fakad, ami azonban csak akkor válik szembeötlővé, ha szemügyre vesszük, mit engednek meg. Konkrétan lehetővé teszik, hogy feltételezzünk egy (12a) jellegű szabályt, amely a (12b) szerkezetet állítja elő:

Más szóval a PS-szabályok olyan szerkezetek létrehozását is lehetővé teszik, amelyek sehol sem léteznek. A (12a) szabály azt mondja ki, hogy létezik olyan AP, amely csakis egyetlen igéből áll. Valójában azonban az, ami csak egy ige tartalmaz, kizárólag egy VP lehet, és megfordítva, minden olyan AP, amely csak egy dolgot tartalmaz, muszáj, hogy melléknevet tartalmazzon (néhány oldallal korábban már céloztam erre, amikor azt mondtam, hogy egy fej meghatározza frázis-kategóriája jellegét). Ez esetben viszont hogyan tudná meghatározni egy ige egy AP jellegét? Ha a (12a)-hoz hasonló szabályokat megengedünk, akkor

elvetjük azt az elképzelést, hogy a szavak olyan kifejezésekké szerveződnek, amelyek címkéje szisztematikusan megfeleltethető az őket alkotó szavak címkéjének. Nos, itt válik az imént felvetett elméleti probléma fontossá: játszadózhatunk a PS-szabályokkal kedvünkre anélkül, hogy valaha is a (12)-hoz hasonló szabály eszünkbe jutna. Végére is kinek jutna eszébe, hogy egy ilyesfajta szabályt feltételezzon? Miféle bizarr nyelv juttatná eszünkbe, hogy ilyen szabály létezik egyáltalán? Ez így rendben is van; ha viszont soha nem használjuk egy rendszer bizonyos elemeit, mint ez esetben is, akkor az a rendszer korlátozott. Ez a korlátozott rendszer pedig közelebb áll a nyelvi valósághoz (és ez az, ami minket érdekel!), vagyis nem csupán saját szórakoztatásunkra használjuk. Nos, akkor miért ne fejlesszük ezt a korlátozottabb rendszert a frázisszerkezetek és reprezentációik elméletévé, a következőképpen:

- (13) Minden egyes X lexikális kategória megfeleltethető egy XP fráziskategóriának.

A (13) éppen azt szavatolja, hogy a (12a) ne legyen megengedhető PS-szabály. Nagyon közel áll a (11)-hez. Valójában a (11) és a (13) együttesen az X'-elmélet magvát képezi, és most már itt az ideje, hogy a rendszert a maga teljességében mutassam be.

1.2 A kategóriák elmélete

1.2.1 Bevezetés

Az X'-elmélet arról szól, hogyan építhetők a szavak nagyobb egységekké, pl. kifejezésekké, mondatokká. Más szóval az X'-elmélet szavakat emel ki a lexikonból, és szintaktikai objektumokká alakítja őket oly módon, hogy valamilyen értelemmel bírjanak. Alapvető szerepénél fogva az X'-elmélet végzi a munka nagy részét. Lényegében azt akarjuk, hogy az alábbi információkat tartalmazza:

- mik a lehetséges kategóriák?
- mi a kategóriák lehetséges hierarchikus és lineáris sorrendje?

Ebben a részben az első problémára koncentrálunk: a kategóriák elméletére. A következő részt az elemek lineáris és hierarchikus sorrendjének szenteljük.

Manapság már elég elfogadott ténynek számít, hogy a kategóriák kétfélék lehetnek: **lexikális kategóriák** és **funkcionális kategóriák**. Ez a felosztás megfelel a szavak hagyományos felosztásának „testes szavakra” (*televízió, eszik, iszik, boldog, kövér, aszteroida stb.*) és „nyelvtani szavakra” (*ha, nem, fog stb.*), azaz nyílt, illetve zárt elemű osztályokra; a lényege az, hogy ha valaki felfedez egy új fogalmat, akkor kitalál egy új főnevet is hozzá; vagy ha létezik egy újfajta tevékenység, akkor találunk rá egy új igét is. Nehéz azonban olyan új szavakat bevezetni, mint a *ha, nem* (kivéve ha valaki éppen Wittgenstein). A ké-

sőbbiekben még ejtek néhány szót erről a különbségről; egyelőre érjük be ezzel a meglehetősen vázlatos első megközelítéssel.

1.2.2 Lexikális kategóriák

A lexikális kategóriák azonosak a tartalmas szavakkal, azaz a nyílt elemű osztály szavaival. Ezek az elemek teljesen önálló lexikális és szemantikai életet élnek. Az világos, hogy a lexikon részben úgy funkcionál, mint egy rendes szótár, abban az értelemben, hogy megmondja például, az *aszteroida* szóhoz milyen fonetikai jegyek társulnak (hogy aszteroidának, vagy valami ehhez hasonlóknak ejtjük), megadja szemantikai tartalmát definíció formájában (ez az a pont, ahol a nyelvi és nemnyelvi valóság kapcsolódik egymáshoz), és azt a releváns szintaktikai információt, nevezetesen, hogy az illető elem egy megszámlálható főnév. Ez utóbbi, beleértve a szintaktikai környezet meghatározását is, minden szóra nézve egyedi, ezért minden egyes elem szócikkében külön fel kell tüntetni; de egyébként hol is tárolhatnánk máshol?

Minket természetesen a szintaktikai információ érdekel elsősorban. Négy alapvető lexikális kategóriát kell feltételeznünk: főnév (N), ige (V), melléknév (A) és elöljárószó (P) (a határozószókat egyelőre a melléknevek egyfajta változatának tekintjük); ezek a kategóriák az egyes szótári cikkekben tárolt szintaktikai részinformációkra épülnek, pl. az *aszteroida* esetében arra, hogy megszámlálható főnév, akkor tehát a szintaktikai kategóriája N. Ezeket a kategóriákat tovább lehet bontani ún. „megkülönböztető jegyeikre” (ez hasonlít a fonológiából már ismert módszerhez, de nem annyira aprólékos), mint amilyen a $[\pm N]$ és a $[\pm V]$. A (14)-es példa bemutatja, hogy is néz ez ki:

(14)	A =	$[+N, +V]$
	N =	$[+N, -V]$
	V =	$[-N, +V]$
	P =	$[-N, -V]$

Csakúgy, mint a fonológiában, az ilyenfajta jegyrendszer itt is természetes osztályokat jelöl ki. Beszélhetünk $[+N]$ jegyű kategóriákról – melléknevek és főnevek –, vagy $[+V]$ jegyű kategóriákról, mint amilyenek az ige és a melléknév:

(15)	$[+N]$	=	N, A	$[-N]$	=	V, P
	$[+V]$	=	V, A	$[-V]$	=	N, P

Amint azt a következő fejezetben látni fogjuk, a kategóriák ilyenfajta csoportosítása számos vonatkozásban hasznosítható, ezért úgy tűnik, talán van némi realitása.

A szintaxisban tehát minden egyes szó felépít a saját jegykombinációiból egy közbülső kategóriát, majd végül egy frázisszintű kategóriát. Ebből az derül

ki, hogy az „X” a (11)-ben és a (13)-ban valójában a $[\pm N]$ és a $[\pm V]$ jegyek különböző kombinációjából alakul ki. Ez a lexikális kategóriák elmélete: a szavakhoz társítható lexikális információ egy része „átvetődik” a szintaxisba, így alakulnak ki a szintaktikai kategóriák. A finomabb részletek, mint az, hogy megszámlálható főnév (pl. *aszteroida*) vagy megszámlálhatatlan főnév (pl. *kifőtt tészta*), lényegtelennek tűnnek azokban a kombinatorikai operációkban, amelyekhez a szintaktikai projekciók szükségesek.

1.2.3 Funkcionális kategóriák

Mi a helyzet azonban a funkcionális kategóriákkal? A dolog lényege, hogy bizonyos mennyiségű grammatikai információt közvetíteni kell ezen kategóriákon keresztül a szintaxisba. Ennek a feladatnak a legnyilvánvalóbb része az, hogy valahol tárolni kell a tagmondat fogalmát. A (2)-es példában bevezettem erre az S szimbólumot, a 60-as évek gyakorlatát követve. Sokan talán már észrevették, hogy az S nem szerepel a lexikális kategóriák listáján, és nem állítható elő a $[\pm N]$ és a $[\pm V]$ jegyek kombinációjából.

Mi tehát a mondat? Az egyik lehetséges válasz az, hogy mondatok nem is léteznek, de azt hiszem, ezt nyugodtan elvethetjük. Egy másik, kissé ésszerűbb válasz az, hogy a mondat egyetlen hatalmas ige. Természetesen erős a késztetés arra, hogy az ígét a mondat legfontosabb elemének tekintsük. A mondatok azonban olyan információt is tartalmaznak, amely az ígének nem része, nevezetesen beszédaktus értékű információt (ez most egy kérdés? vagy parancs! vagy egyszerűen csak egy állítás.) A másik dolog a tagmondatok tényleges elhelyezkedése: az alárendelt tagmondatot különböző elemekkel jelölik a nyelvek. Ezeket az elemeket hagyományosan „alárendelő kötőszóknak” nevezzük, és olyan elemek tartoznak ide, mint például az angol *that* ‘hogy’, *if* ‘-e’ és *for* ‘[–FIN]’ az alábbi példákban:

- (16a) I think THAT Phil is a genius.
 én hiszem hogy Phil COP egy zseni
 ‘Én azt hiszem, hogy Phil zseni.’
- (16b) I wonder IF there is life on Mars.
 én tűnőd- -e EXPL COP élet -on Mars
 ‘Kíváncsi vagyok, hogy van-e élet a Marson.’
- (16c) We planned FOR there to be a party.
 mi tervez.PRAET COMP[–FIN] EXPL lenni egy party
 ‘Azt terveztük, hogy lesz egy party.’

Alárendelő kötőszók természetesen nem állhatnak főmondatok élén:

- (17a) *THAT Phil is a genius.
 hogy Phil COP egy zseni
 ‘hogy Phil zseni.’
- (17b) *IF there is life on Mars.
 -e EXPL COP élet -on Mars
 ‘hogy van-e élet a Marson?’
- (17c) *FOR there to be a party.
 COMP [-FIN] EXPL lenni egy party
 ‘hogy lesz egy party.’

Úgy tűnik, ez a dolog független az igétől: bármely ige szerepelhet fő-, és mellékmondatban egyaránt. Tekintettel arra, hogy ez nem az adott ige idioszinkretikus tulajdonsága, hanem minden egyes ige közös jegye, nem volna célszerű ezt az információt az egyes igék szócikkében tárolni. Így tehát egy új kategóriára van szükség: a C azaz *complementizer* ‘mondatbevezető’ funkcionális kategóriájára (ez a kifejezés nagyjából az alárendelő kötőszókat fedi, mivel a mondatbevezetők elsődleges szerepe ténylegesen az, hogy bevezessék az alárendelt tagmondatot).

Jól látható, hogy a C kategória elemeinek sokkal szegényesebb a szemantikai tartalmuk, mint a lexikális kategóriáknak; de vajon fontos-e, hogy a *lexikon* megmondja nekünk, mi a *that* ‘hogy’ szemantikai tartalma a (16a)-ban, ugyancsak, ahogy megmondja, mit jelentenek az *aszteroida*, *kövér* és *enni* szavak? Nem valószínű, hogy a *that* ‘hogy’ jelentésének sok köze volna a nyelven kívüli valósághoz. Sokkal ésszerűbb azt feltételezni, hogy a *that* ‘hogy’ szó szótári cikelye pusztán fonológiai és főként szintaktikai információt tartalmaz, kb. olyasmit hogy ‘véges alakú alárendelt tagmondat bevezetője’. Talán érdemes itt megemlíteni, hogy a funkcionális elemek gyakran fonológiaiilag „gyengék”: nem ejtendő hangsúlyosan a *that* a (16a)-ban (Az *I think THAT Phil is a genius. ‘Azt hiszem, HOGY Phil zseni.’ mondatban a /ðæt/ /ðæt/-re redukálódó, míg ugyanez nem tehető meg mondjuk a *fat* ‘kövér’ esetében /fæt/-ből /fæt/-re). Úgy tűnik tehát, hogy a funkcionális elemek rendelkeznek ugyan szintaktikai tulajdonságokkal, de defektívek szemantikai (és valószínűleg fonológiai) tulajdonságaikat tekintve. Nos, ésszerű feltételeznünk, hogy a C projektál egy C’-t és egy CP-t is, a (11)-ből és (13)-ból adódóan. A CP-t a hagyományos értelemben vett tagmondat megfelelőjének tekintjük.

Számos más funkcionális kategóriát is bevezettek a kutatás legutóbbi tíz évében. Ilyenek például a D (determináns), a T (időjel), az N (negáció), valamint az AGR (egyeztetés) (és ezek különböző fajtái), hogy csak a legfontosabbakat említsem,. A determinánsok nyilvánvalóan a főnévhez kapcsolódnak, de lényeg-

gében függetlenek tőle. Amennyiben nem akarjuk egy adott főnév szótári cikkelyében tárolni a határozott/határozatlan jegyet, illetve a kvantifikációt, úgy szükségünk van a determináns szintaktikai kategóriájára. Bár a determinánsoknak nyilván van szemantikai tartalmuk, lexikai tartalmuk nincsen abban az értelemben, ahogy az *aszteroida*, *televízió* és *kifőtt tészta* szavaknak (más szóval, a funkcionális kategóriák nem referenciális kifejezések). Nagyjából ugyanez mondható el az időjelről és a negációról: általában az igével társítjuk őket, mégsem akarjuk minden egyes ige szócikkében tárolni, hogy jelen-, vagy múltidejű, illetve állító vagy tagadó mondat-e; ez nem az adott ige idioszinkretikus tulajdonsága, ezért szükségtelen a lexikonban tárolni. Amennyiben tehát az időjel és a tagadószó számára önálló szintaktikai kategóriát tételezünk fel, ezek a kategóriák semmiféle olyan lexiko-szemantikai tartalommal nem rendelkeznek, mint amilyen az igéknek van. Konkrétan, a *will* mint a jövő idő jele vagy a *not* mint tagadószó nem árulnak el semmit arról, hogy ki mit csinált és kivel, ahogy azt egy tisztességes ige teszi (ezt úgy hívjuk, hogy tematikus információ, és bővebben lesz szó róla a 2. fejezetben). Nos tehát feltételezünk egy T és egy NEG kategóriát, amelyek projektálják, azaz felépítik a saját T' és NEG' illetve TP és NEGP funkcionális kategóriaszintjeiket.

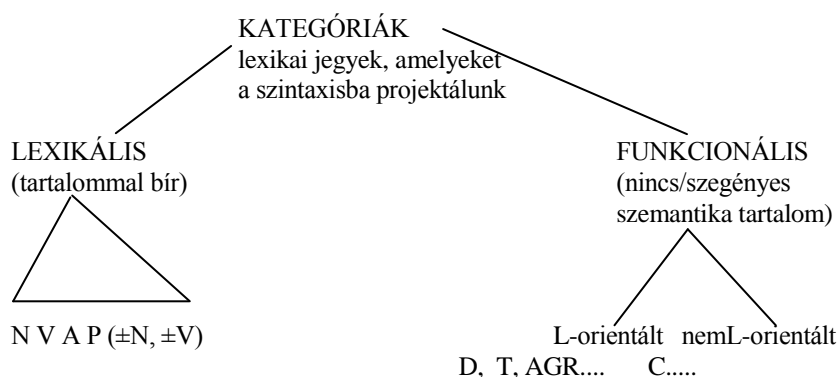
A funkcionális kategóriákat (eddig még) nem sikerült jegyekre bontani. Egy dolog azonban világos: a funkcionális kategóriák általában egy adott lexikális kategóriához kapcsolódnak. Amint már említettem, a D kapcsolódik az N-hez, a T pedig a V-hez, csakúgy mint a NEG. Ez a kapcsolódás gyakran úgy nyilvánul meg, hogy az adott funkcionális kategória hozzá van toldva a lexikális kategóriához. Az angolban például a múlt idő jele, az *-ed* hozzá van toldva az igéhez.

Számos nyelvben a determináns a főnévhez kapcsolódik. A svéd *hus-et* 'a ház' szóban például a *hus* 'ház'-at jelent, a többi a determináns. Tehát az *-et* megfelel a D-nek. A törökben a negáció szintén affixum formájában jelenik meg az igrén, vö. (18):

- (18) Hasan   kitab-i   oku-**ma**-du.
       Hasszán   könyv-ACC   olvas-NEG-PRAET
       'Hasszán nem olvasta a könyvet.'

Ésszerűnek látszik, hogy megkülönböztessük a főnév-orientált (D) és az ige-orientált (T) funkcionális kategóriákat. Azokat a funkcionális kategóriákat, amelyek lexikális kategóriákhoz kapcsolódnak, L-orientált kategóriáknak nevezzük. Nem minden funkcionális kategória L-orientált; általában azt gondoljuk, hogy a C nem az. Ez elvezet egy másik fontos kérdéshez. Ha a különböző nyelveket összehasonlítjuk, rögtön észre vesszük, hogy egy adott funkcionális kategória az egyik nyelvben önálló szóként jelenik meg, a másikban affixumként, míg a harmadikban sehogy. Vegyük rögtön a determinánsokat. Az angolban ezek a főnévtől független, önálló szavak, mint a *the* és az *a(n)*. Láttuk, hogy a svédben ugya-

nez a főnév affixumaként jelenik meg. A latinban és az oroszban pedig egyáltalán nincs névelő, tehát azt kell mondanunk, hogy a D hiányzik, vagy pedig mindig üres. Ez a fajta váltakozás a funkcionális kategóriák terén, bár általában morfológiai természetű, fontos lehet a nyelvek közötti különbségek tekintetében, illetve a parametrikus váltakozás tekintetében. Íme, egy ábra, amely azt mutatja be, hogyan osztályozzuk a kategóriákat:

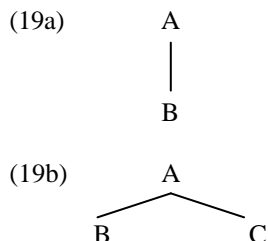

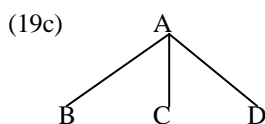
Minden kategória, akár funkcionális, akár lexikális, projektál egy X'-t és egy XP-t. Most már ideje közelebbről is szemügyre venni, hogy pontosan mik azok, amik projektálódnak? Mit tartalmaz az X' és az XP?

1.3 Lineáris és hierarchikus szerkezet

1.3.1 Elvek és paraméterek a kategóriák tükrében

Az X'-elmélet egyik alaptétele, hogy létezik a kategóriáknak egy hierarchikus szerkezete, amely általános érvényű, azaz mind a lexikális, mind pedig a funkcionális kategóriákra érvényes. Továbbá: mostantól azt fogom feltételezni, hogy a kategóriák bináris szerkezetűek. Más szóval, (19a) és (19b) megengedett szerkezetek, de (19c) nem:

Ha ragaszkodunk a bináris elágazáshoz, abból az következik, hogy X minden projekciójának összesen legfeljebb csak egy testvércsomópontja lehet. Ezt a következőképpen fogalmazhatjuk meg Rizzi (1988) alapján (mostantól görög betűket fogok használni a szintaktikai kategóriák jelölésére akkor, ha szerkezeti viszonyokat definiálok):

- (20) XP dominálja $\{\alpha, X'\}$ -et
 X' dominálja $\{\beta, X\}$ -et

A halmazelméletből jól ismert kapcsos zárójel azt jelzi, hogy az elemek nem rendezettek (mint ismeretes, a halmazelméletben $\{a,b\} \equiv \{b,a\}$). Mostantól az XP az X *maximális projekcióját* fogja jelenteni; X' a *közbülső projekciója* X-nek; és X (vagy X^0) maga a *fej*. Továbbá: α -t úgy is nevezzük, hogy az X' *specifikálója*, β -t pedig az X *komplementuma* (bővítménye). Az, hogy az X-nek van-e komplementuma, többnyire az X lexikális tulajdonságaitól függ, amint azt a következő fejezetben látni fogjuk. A specifikáló jelenléte részben függ az X lexikális tulajdonságaitól, de a specifikálók az X' módosítóiként is előfordulhatnak. Mind a specifikálók, mind pedig a komplementumok maximális projekciók, így tehát belső szerkezetük azonos (ez a rekurzivitás egy másik példája). A (20)-as példa a nyelvekben létező szintaktikai kategóriák belső szerkezetét adja meg. Ezek a szabályok az UG megsérthetetlen elvei közé tartoznak. Az E&P elmélet tehát azt feltételezi, hogy a nyelvek csak igen kis mértékben különböznek a kategóriák hierarchikus felépítését illetően.

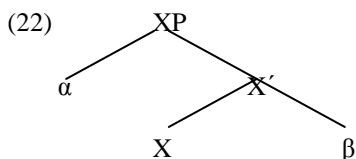
Ideje szemügyre vennünk, hogyan hatnak egymásra az elvek és a paraméterek. Azt már láttuk, hogy a különböző nyelvek különböző szórendűek (azaz összetevő-sorrendűek) lehetnek. A legkézenfekvőbb feltevés az, hogy a szavak különböző sorrendje ugyanannak a hierarchikus szerkezetnek, a (20)-nak a különböző lineáris sorrendjeiből adódik. Így azt is feltételezhetjük, hogy a (20)-as elveket az alábbi módon paraméterekké formálhatjuk:

- (21a) $X' [\text{paraméter megelőzi/követi}] \alpha$ -t
 X $[\text{paraméter megelőzi/követi}] \beta$ -t

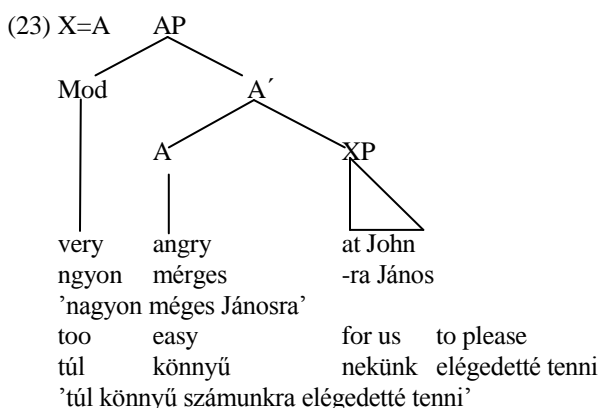
Minden egyes nyelv kiválasztja a neki megfelelő változatot a (21)-ből. Rögön látjuk, hogy ez már önmagában véve többfajta sorrendet eredményez; ez tehát a (20)-ban megadott elvek parametrikus váltakozásának eredménye.

Most vegyük szemügyre közelebbről, hogyan is működik mindez. Kezdjük az angollal, részben azért, hogy jobban megértsük, mik azok a specifikálók és

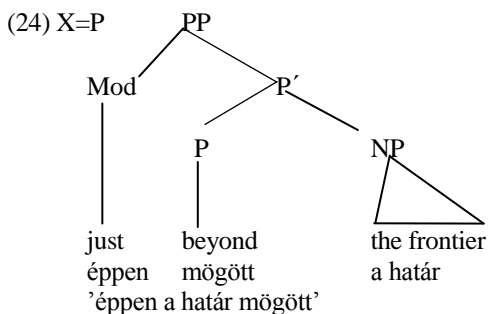
komplementumok. Az angolban az X' követi a specifikálót, az X pedig megelőzi a komplementumot. Tehát a (22)-t tekinthetjük a kategóriák általános szerkezetének:

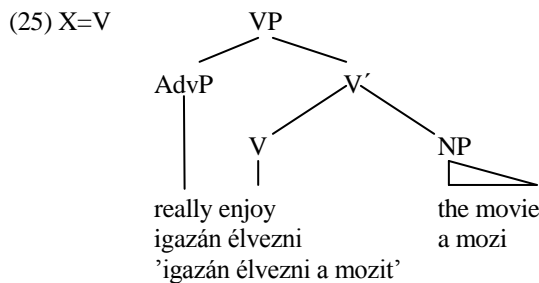
Tekintsük most meg ennek az általános képletnek az alkalmazását néhány konkrét esetben. Az AP-vel kezdjük:

Itt a *Mod* elemet (ami a *modifikáló*, azaz módosító rövidítése) gyűjtőnévként használjuk, mindenféle olyan elemet jelölve, amely a melléknévhez kapcsolódhat. A *Mod* ebben az értelemben tehát egy A-orientált funkcionális kategória, és akkor nyugodtan tekinthetnénk akár ModP-nek is (ami természetesen már egészen más összetevős szerkezetet kívánna, de ezt most nem vizsgáljuk). A mellé knevek választhatnak maguknak PP vagy CP komplementumot, amint azt a (23)-as példában láttuk. Most vizsgáljuk meg a PP belső szerkezetét:

Ez a *Mod* elem funkcióját tekintve hasonlít ahhoz, amit az imént láttunk, de szó-faját tekintve eltér attól. Jellegzetesen mértéket kifejező elemeket tartalmaz. Itt ismét van némi valószínűsége, hogy ezek az elemek P-orientált funkcionális kategóriák, de ezt most tegyük félre. A prepozíciók általában NP komplementumot választanak maguknak, némely esetben CP-t. Például abban a mondatban, hogy *before he went home* (*John finished his work.*) ‘Mielőtt hazament, János befejezte a munkáját.’ Olykor választhatnak egy másik PP komplementumot is, mint abban a példában, hogy *out from under the table* ‘ki az asztal alól’ (itt ez kétszer is megtörténik). A VP-k egyik lehetséges szerkezeti felépítése a következő:

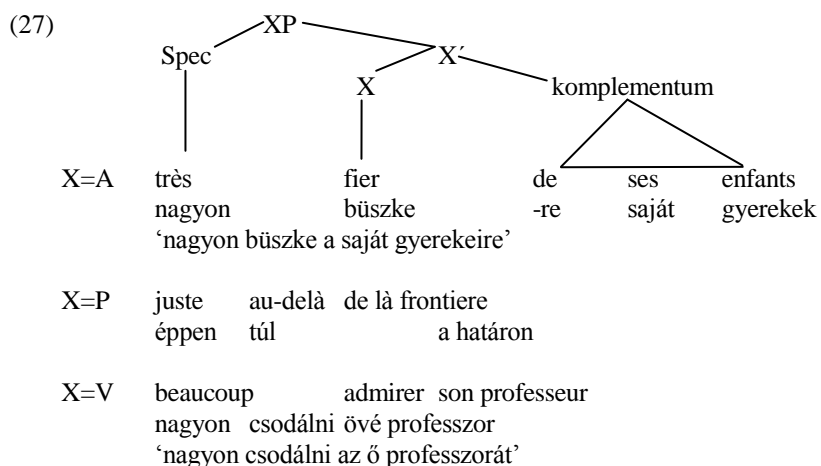

A következő fejezetben bemutatok néhány olyan érvet, amelyek azt támasztják alá, hogy az alanyi NP a VP specifikáló pozícióját foglalja el, legalábbis elvont értelemben (ld. 2.3.4). Az igék természetesen mindenféle bővítményt választhatnak: NP-t, CP-t, PP-t vagy AP-t. Némely ige ezen kategóriák mindegyikét is szubkategorizálhatja, mint az angol *get* az alábbi példákban:

- (26a) get [NP the money]
kapni a pénz
'megkapni a pénzt'
- (26b) get [CP to know someone]
jutni ismerni valaki
'megismerni valakit'
- (26c) get [PP into the final]
jutni be a döntő
'bejutni a döntőbe'
- (26d) get [AP angry]
válni mérges
'felmérgesedni'

Láthatjuk, hogy az AP, PP és VP belső szerkezete eléggé hasonló az angolban. De ennyi elegendő is az angoltól. Mi a helyzet a többi nyelv esetében? A

neo-latin nyelvek lényegében ugyanolyan paraméterértékek-kel rendelkeznek, mint az angol, amint ezt a (27) alatti francia példák illusztrálják:

Nos tehát az angol és a francia paraméterértékek a (21)-es elvből a (28) szerint adhatók meg:

- (28a)   X' követi a specifikálóját.
 (28b)   X-et követi a komplementuma.

Ezekben a nyelvekben az X'-ban a fej van elől, az XP-ben pedig a Spec van elől. De vizsgáljuk meg, vajon mindig így van-e ez.

A japán nyelv jól példázza, hogy az X fej akár követheti is a komplementumát. Tekintsük a következő példákat (a melléknévekkel most nem foglalkozom, mivel azokat elég nehéz megkülönböztetni az igéktől a japánban):

- (29a)   X=P: Nihon kara
                   Japán -ból
                   'Japánból'
- (29b)   X=V: Sensei-wa   [_{VP}Taroo-o   sikata].
                   tanár-TOP   Taro-ACC   szidta
                   'A tanár megszidta Tarot.'
- (29c)   X=N: Taroo-no   hon
                   Taro-GEN   könyv
                   'Taro könyve'

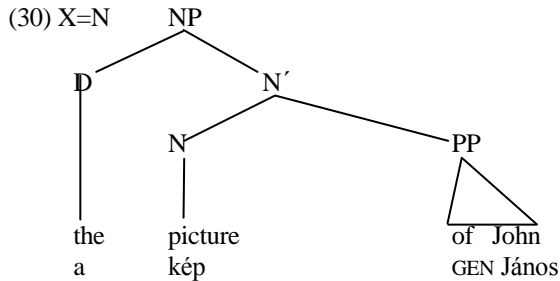
Ezekből a példákból kiderül, hogy a japánban a fej hátul van; más szóval, a japán a (21b)-ben megadott paraméter „követi” értékét választja. Ily módon kezel-

ni tudjuk a japán és az angol vagy francia szórend közötti nagy eltéréseket a (21b) alatti paraméter különböző értékeinek kiválasztásával. Ez jó példája az E&P elmélet hasznosságának és erejének.

1.3.2 A főnévi szerkezetek: DP

Vizsgáljuk most meg a némileg bonyolultabb szerkezetű főnévi kifejezéseket. Ezeknek egy lehetséges összetevős szerkezetét mutatja be a (30)-as ábra:

Ez a megoldás azonban átsiklik afelett, hogy a D egy DP-t projektál. Ez a javaslat először, Abney (1987)-nél, illetve Fukui & Speas (1986)-nél szerepel. Abney (1987) azzal indokolja a DP projekció bevezetését, hogy a angolban az ún. POSS-ing birtokos gerundiumok elemzéséhez ez elengedhetetlen, mint például a *John's building a spaceship* 'János űrhajóépítése' esetében a (31)-ben:

- (31) [John's   building   a spaceship]   upset   the
        János-POSS   építése   az űrhajó   felidegesítette   a
        neighbours.
        szomszédokat
        'János űrhajóépítése felidegesítette a szomszédokat.'

Az angol birtokos gerundiumok külső megjelenésükben és eloszlásukban főnévi kifejezésre emlékeztetnek, belső szerkezetükben azonban egy VP-t tartalmaznak. A főnévi jelleget az mutatja, hogy olyan pozíciókban is megjelenhetnek, ahol tagmondatok nem, így például kérdő mondatok alanyi pozíciójában vagy egy prepozíció bővítményeként:

- (32a) *Did   [that John   built   a spaceship]   upset
        PRAET   hogy János   épített   egy űrhajó   felidegesít
        you?
        téged

- (32b) Did [John's build-ing a spaceship] upset
 PRAET János-POSS épít-GER egy űrhajó felidegesít
 you?
 téged
 'Felzaklatott téged János űrhajóépítése?'
- (33a) *I told you about [that John uilt a spaceship].
 én beszélt te(neked) -ről hogy János épített egy űrhajó
- (33b) I told you about [John's building a
 én beszél.PRAET te(neked) -ről János-POSS épít-GER egy
 spaceship].
 űrhajó
 'Beszéltem neked János űrhajóépítéséről.'

A (32a) és (33a)-beli példák jól illusztrálják, hogy egy valódi tagmondat nem jelenhet meg az eldöntendő kérdések alanyi, illetve a prepozíciók tárgyi pozíciójában. A (32b) és (33b) viszont arra példa, hogy a POSS-*ing* gerundiumok megjelenhetnek ugyanott. Ebből kiderül, hogy a POSS-*ing* gerundiumok nem tagmondatok. Továbbá, mivel egy közönséges főnév megjelenhet ezekben a pozíciókban, ebből következően a POSS-*ing* gerundiumok közönséges főnevek. Ha azonban a gerundium belső szerkezetét tekintjük, azt látjuk, hogy a gerundium és tárgya (tehát a *building a spaceship* 'űrhajóépítés' a (31)-ben) VP-t alkotnak: számos olyan tulajdonságot mutatnak, amelyek inkább egy VP-re jellemzőek, mint egy főnévre, és olyan bővítményekkel állnak, amelyeket általában igék szelektálnak, nem pedig főnevek. Néhány ilyen tulajdonságot mutat be a (34):

Főnévi tárgy

- (34a) John's destroy-ing the spaceship
 János-POSS lerombol-GER az űrhajó
 'az űrhajó János által való lerombolása'
- (34b) *John's destruction the spaceship
 János-POSS lerombolás az űrhajó
 '*János lerombolása az űrhajót'

Bizonyos fajta főnévi igeneves szerkezetek (Emelés: ld. 2.3.3)

- (34c) John's appearing [PRO to be dead]
 János-POSS látsz-ger lenni halott
 'János halottnak tűnése'
- (34d) *John's appearance to be dead
 János-POSS megjelenése lenni halott
 'János halottként való megjelenése'

Kettős tárgyú (azaz: tárgy-as-részeshatározós) szerkezetek

(34e) John's giving Mary a Fiat
 János-POSS ad-GER Mari egy Fiat
 'János Marinak való Fiat-adása'

(34f) *John's gift Mary a Fiat
 János-POSS ajándék Mari egy Fiat
 'János Marinak való Fiat-ajándéka'

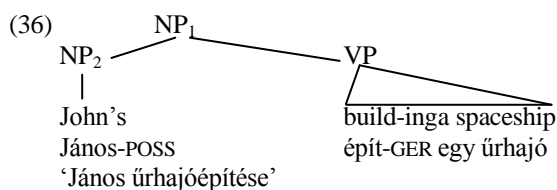
A gerundiumok VP-ként viselkednek abban a tekintetben is, hogy csak határozókkal módosíthatók, míg a főneveket jellegzetesen melléknevekkel módosítjuk:

(35a) John's DELIBERATELY building a spaceship
 János-POSS szándékosan épít-GER egy űrhajó
 'János szándékosan történő űrhajóépítése'

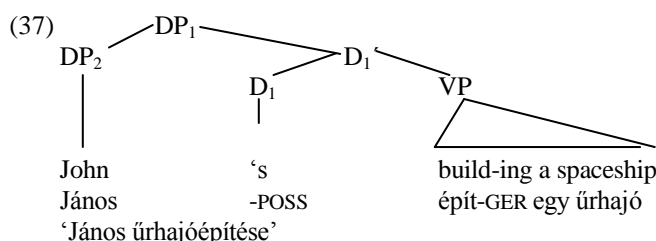
(35b) John's DELIBERATE building of a
 János-POSS szándékos épít-GER GEN egy
 spaceship
 űrhajó
 'János szándékos űrhajóépítése'

Így tehát elegendő bizonyítékot találunk arra, hogy a gerundiumok olyan nominális kategóriák, amelyek egy VP-t tartalmaznak.

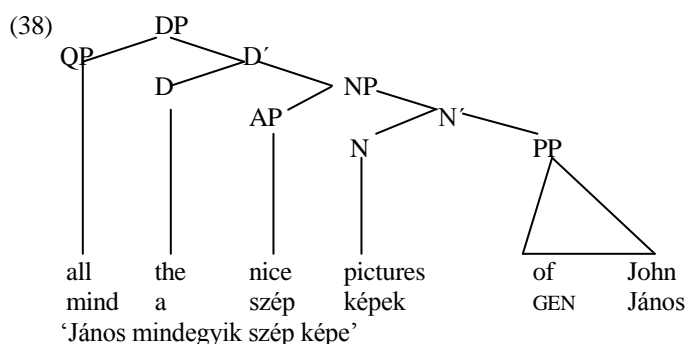
Mégsem tételezhetünk azonban fel egy (36)-hoz hasonló szerkezetet a POSS-ing gerundiumok elemzésére, mivel akkor az NP1-nek hiányozna az N' és N projekciója, azaz **exocentrikus** lenne – megfelelő fej hiányában; az X'-elmélet értelmében pedig a kategóriáknak **endocentrikusaknak** kell lenniük:

A (36)-féle szerkezeteket tehát kizárja az X'-elmélet. Helyette inkább az alábbi szerkezetet tételezhetjük fel:

A DP szerkezete lehetővé teszi, hogy a POSS-ing gerundiumokat olyan nominális kategóriáknak fogjuk fel, amelyek egy VP-t tartalmaznak. Ebben a szerkezetben a VP a D komplementuma. Vegyük észre, hogy a birtokos 's a D csomópontban van. Abban az esetben, ha a D komplementuma egy sima NP, akkor egy sztenderd főnévi kifejezéssel van dolgunk. Ennek alapján a (30) alatti szerkezetet felváltjuk a (38) alattival:

A Kv(antor)f(rázis)-t (QP) a Kv(antor) (Q) projektálja. A QP-t tekinthetjük akár azonosnak is a DP-vel, de ezzel a kérdéssel most nem foglalkozom. Láthatjuk, hogy a QP módosíthatja a D'-t. A DP-szerkezet biztosítja a főnevet megelőző melléknevek természetes helyét is. Ilyenkor azok az NP-t módosítják. A főnév bővítménye (azaz komplementuma) lehet egy PP (38), vagy egy CP (mint abban a kifejezésben, hogy [_{DP}the attempt [_{CP}to save the ship] 'az a próbálkozás, hogy megmentsék a hajót').

1.3.3 Paraméterek és tipológia

Az, hogy az X'-elméletet olyasféle elvek és paraméterek szabályozzák, mint amilyeneket vázoltam, lehetővé teszi, hogy megmagyarázzunk bizonyos fajta szórendtipológiai jelenségeket, amelyek egészen különböző elméleti megfontolásokból születtek Greenberg (1963) óta. Greenberg mintegy harminc – különböző nyelvcsaládba tartozó és a világ különböző tájain beszélt – nyelvből álló mintával dolgozott. Megfigyelte, hogy bár a szórend tekintetében nagy eltérések mutatkoznak, ezek az eltérések rendszerezhetők abban az értelemben, hogy bi-

zonyos tulajdonságok együtt váltakoznak a szórenddel. Két igen fontos erre vonatkozó állítás tehető:

- 3. univerzálé: azok a nyelvek, amelyek túlnyomórészt VSO-alapszórendűek, mindig prepozícióval fejeznek ki bizonyos határozókat.
- 4. univerzálé: másrésről azok a nyelvek, amelyek SOV-szórendet mutatnak, posztpozíciót alkalmaznak.

(A posztpozíció itt a komplementumhoz viszonyított sorrendre utal; szigorú értelemben véve a P nem lehet *prepozíció* akkor, ha követi a komplementumot, így ezeket *posztpozíciónak* nevezzük. Ha a kettőre együttesen akarunk utalni, akkor az adpozíció kifejezést használhatjuk.) A 3. és 4. univerzálé együttesen azt sugallja, hogy a VO-típusú nyelvek (az SVO-, és VSO-szórendű nyelveket összevonva – az indoklást ld. a 2. fejezetben) hajlamosabbak a prepozíciók használatára, míg az OV-szórendű nyelvek inkább posztpozíciókat használnak. Az X'-elmélet Elvek&Paraméterek változatából – ahogyan azt bemutattam – ez lényegében következik: az OV-, és OP-sorrend akkor áll elő, ha egy nyelv a "követi" lehetőséget választja a (21b)-ben, a VO-, és PO-sorrend pedig akkor, ha egy nyelv a "megelőzi" lehetőséget választja. Ezáltal az X'-elmélet Elvek & Paraméterek elmélete a Greenberg és mások által észlelt szórendi tipológia elméleti megalapozásul szolgálhat.

A szintaxis elméletének természetesen számot kell adnia a nyelvek közötti változásokkal kapcsolatos általánosításokról. A jelen elméletből ezek közvetlenül levezethetők. Maguknak az általánosításoknak szintén kell, hogy legyen elméleti megalapozottságuk, hacsak nem akarjuk őket fantasztikus, véletlenszerű egybeeséseknek tekinteni. Amit eddig bemutattam, azt a benyomást kelti, hogy az X'-elmélet parametrizált változata képes a szórendi tipológia elméleti alapjául szolgálni.

Van azonban számos nehézség. Először, is Greenberg és követői kiterjesztették a fenti összefüggést a "birtok-birtokos", valamint a "főnév-melléknév" sorrendre is. Az OV-OP nyelvek tipikusan PossN és AN szórendet mutatnak; a VO-PO nyelvek pedig NPoss és NA szórendet. Ezeket a következtetéseket elég nehéz az X'-elmélet Elvek&Paraméterek változatának fényében értékelni, mivel sem a birtokosok, sem a mellé knevek nem az N komplementumai: a birtokosok a DP specifikáló pozícióját foglalják el, az AP-k pedig az NP specifikáló pozíciójában jelennek meg (vö (37) és (38)). Ennek értelmében a PossN és AN szórend az X'-on belüli szórendtől (tehát a (21b)-től) függetlenül áll elő, ugyanakkor a nyelvtipológiai adatok arra utalnak, hogy a kettő között szoros összefüggés van. Így korántsem biztos, hogy a (21)-ben megadott paraméterek minden nyelvtipológiai eredményről számot tudnak adni.

Azt gondolhatnánk, hogy a PossN és AN sorrend választása az NPoss és NA sorrenddel szemben éppen a (21a) parameter realizálódása, azaz a Spec-X' sorrend választása az X'-Spec sorrenddel szemben. Számos olyan nyelv van azonban (így például az neo-latin nyelvek), amelyekben a specifikáló nem a "követi"

lehetőséget tükrözi; ez ugyanis azt jelentené, hogy a PP-ben, AP-ben és VP-ben előforduló módosító elemeknek követniük kellene a fejet, amelyet módosítanak, ezekben a nyelvekben azonban nem ilyen sorrendet találunk. Valójában egy másik probléma is adódik abból, ha a (21)-ben található paramétert közvetlenül rá akarjuk vetíteni a nyelvtipológiai megállapításokra, nevezetesen, hogy eddigi ismereteink szerint nem létezik olyan nyelv, amelyben a specifikáló általában véve követné a fejet. Lehetséges, hogy az ismeretlenség homályában rejtőzik néhány ilyen nyelv, mondjuk az Amazonas esőerdeiben, vagy az új-guineai fel-földön, vagy esetleg más, kevésbé exotikus helyen. Az azonban világos, hogy kevesebb váltakozás van a Spec–X' paraméter esetében, mint az X-komplementum paraméter esetében. A problémához azonban más módon is közelíthetünk: a (21)-ben megadott paraméterek négyféle nyelvtípust jelölnek ki Greenberg terminológiának értelmében, amelyeket a (39)-ben adok meg:

- (39a) (21a) = „megelőzi”; (21b) = „megelőzi”:
Spec-kezdetű és fejkézdettű nyelvek
- (39b) (21a) = „megelőzi”; (21b) = „követi”:
Spec-kezdetű és fejkézdettű nyelvek
- (39c) (21a) = „követi”; (21b) = „megelőzi”:
Spec-végű és fejkézdettű nyelvek
- (39d) (21a) = „követi”; (21b) = „követi”:
Spec-végű és fejkézdettű nyelvek

A (39a)-ra láttunk már példát (az angol is ilyen), a japán viszont a (39b) típust képviseli (könnyen belátható, hogy a japán Spec-kezdetű nyelv, ennek bizonyításával azonban most nem foglalkozom). A (39c) és a (39d) típusú nyelvek azonban meglehetősen ritkák. Itt ismét az a helyzet, hogy kevesebb lehetőséget használunk fel, mint amennyit az elméletünk megenged, tehát az elméletet kell korlátoznunk. Esetleg kihagyhatnánk a (21a)-t, és azt mondhatnánk, hogy csak a komplementumhoz viszonyított sorrendet fogjuk parametrizálni. Ez talán közelebb visz az igazsághoz, de ekkor be kell érünk egy csupán részlegesen parametrizált elmélettel, ami nem túlságosan bizalomgerjesztő. Azt, hogy mit akarunk parametrizálni, kizárólag empirikus megfontolások vezérlik, és így az eredmény is meglehetősen féloldalas. (Miért érünk be az X'-elmélet töredékének a parametrizálásával?) Ezenkívül továbbra sem tudunk számot adni az NA és NPoss sorrend közötti korrelációról.

A dolgok azonban még ennél is rosszabbul állnak. A tények alapján a (21)-beli paramétereket ki kell bővítenünk. Mindaddig ezekről a paraméterekről szintaktikai kategóriáktól függetlenül beszéltem. Más szóval azt feltételeztem, hogy a szintaktikai kategóriák (de legalábbis a lexikális kategóriák) azonos módon

viselkednek a (21) tekintetében. Ez számos nyelvben, például az angolban, az neo-latin nyelvekben vagy a japánban így is van. Azonban létezik legalább egy, meglehetősen közeli nyelv, amely egyrészt PO, másrészt OV, nevezetesen a német (vegyük észre, hogy ez Greenberg számára is gondot okozta):

- (40a)   auf   dem   Tisch   P O
              -on   az.DAT   asztal
              'az asztalon'
- (40b)   den   Film   geniessen   O V
              az.ACC   film   élvezni
              'élvezni a filmet'

(A németben a fő komplikációt az okozza, hogy a főmondatban az igének közvetlenül az első összetevő után kell következnie. Ez a szabály "V2-megszorítás" néven vált ismertté, amelyet részletesen az 1.2.2.4-ben tárgyalok.) Jól látható, hogy a németet lehetséges volna fejként felfogni a [+V] jegyű X'-on belül (itt a (14)-ben megadott jegyrendszert használjuk fel). Ez azt vetíti előre, hogy a melléknevek követik a komplementumukat, a főnevek viszont megelőzik a komplementumukat, és ez (bizonyos komplikációktól eltekintve, amelyeket azonban most nem tárgyalok) lényegében igaz is:

- (41a)   ein   [AP sein-en   Freund-en   treuer]   Mann
              egy   saját-DAT   barát-DAT.PL   igaz   ember
              'egy, a barátaihoz hűséges ember'
- (41b)   Karl-s   Betreuung   sein-es   Vater-s
              Karl-GEN   törődés   saját-GEN   apa-GEN
              'Karl-nak az apjával való törődése'

Ily módon eljuthatunk egy, a német nyelv szórendjét leíró elmélethez, amely illeszkedik mindahhoz, amit eddig bemutatam. Ennek a módosításnak azonban ára van: sokkal nagyobb lesz a különfajta nyelvtípusok száma; a (39)-ben megadott négy típus helyett immár tizenhatal kell számolnunk. Továbbá, ha a [+V] jegyű kategóriák máshogyan viselkednek, mint a [-V] jegyű kategóriák, akkor ugyanez joggal várható a [+N] jegyű kategóriák esetében is. Így a lehetőségek száma ismét exponenciálisan nő, és már 256 nyelvtípussal kellene számolnunk. Nos, lehetséges, hogy ez a 256 nyelvtípus valóban létezik, azonban emlékezzünk arra, hogy már az eredetileg feltételezett négy típus közül sem találtunk példát kettőre... A másik lehetőség az, hogy megpróbáljuk parametrizálni az adatokat (külön a fej-komplementum viszonyt és külön a specifikáló-bővítmény viszonyt; a [+V] jegyű kategóriák így viselkednek, a [-V] jegyű kategóriák pedig amúgy, és így tovább). Amint már említettem, ez egy féloldalas, rendszerezetlen elmé-

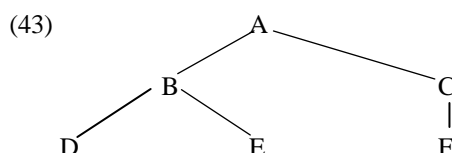
lethez vezetne; ha nem vigyázunk, a végén egy olyan listához jutunk, amely az eltérések pusztá felsorolását tartalmazza.

1.3.4 Univerzális szörend?

Részben a fenti problémákra válaszolva, részben általánosabb megfontolások alapján, Richard Kayne (1993, 1994) egy teljesen újszerű megközelítést javasol. Kayne elgondolása egyszerűen arra épül, hogy az UG nem tartalmazza a (21)-ben megadott paramétereket. Az X-elmélet parametrikus felfogása, amelyet bemutatam, különválasztja a lineáris szerkezetet a hierarchikus szerkezettől. Kayne ezzel ellentétes álláspontra helyezkedik. Olyan elméletet körvonalaz, amelynek központi gondolata, hogy a hierarchikus szerkezet meghatározza a lineáris sorrendet. Az a hierarchikus viszony, amely a lineáris sorrendet meghatározza, az *aszimmetrikus k-vezérlés*. Ahhoz hogy ezt megértsük, Először, a k-vezérlés fogalmával kell tisztában lennünk. Ebben az elméletben a k-vezérlés fogalmát a (42) szerint definiálhatjuk:

- (42) K-vezérlés
 α k-vezérli β -t *hha* α nem dominálja β -t és minden olyan kategória, amely dominálja α -t, dominálja β -t is.

A '*hha*' rövidítés itt azt jelenti: 'akkor és csak akkor, ha', azaz logikai ekvivalenciarelációt jelöl. Ha a '*hha*' kifejezés egyik oldalán található állítás igaz, akkor a másik oldalán található állításnak is igaznak kell lennie. És fordítva: ha az egyik oldalon található állítás nem igaz, akkor a másik oldalon található állítás sem lehet igaz. Próbáljuk ki a definíciót egy elképzelt fa-szerkezeten:

Ezen az ábrán az A mindent dominál, vagyis semmit sem k-vezérel. Ugyanezen indokok alapján a B nem k-vezérli a D-t és az E-t. A D és az E viszont k-vezérlik egymást (ha összevetjük a (43)-ban látható ábrát a (42)-ben megadott definícióval, akkor könnyen ellenőrizhetjük, hogy ez így van-e).

Most következik az aszimmetrikus k-vezérlés. Az *aszimmetrikus* tulajdonságot itt a szokásos logikai értelmezésben használjuk: két dolog viszonya aszimmetrikus, ha az egyik irányban érvényes, de visszafelé nem; ilyen például a 'magasabb, mint' reláció (ha ugyanis John magasabb, mint Bill, akkor Bill nem lehet magasabb, mint John). Ebben az értelemben tehát a C aszimmetrikusan k-vezérli a D-t és az E-t, mivel azok nem k-vezérlik a C-t: a B szintén aszimmetrikusan k-

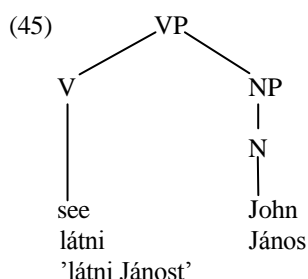

vezérli azF-et a (42) alapján. Most tehát a következőképpen fogalmazhatjuk meg Kayne alapkoncepcióját:

A Lineáris egybevetetőség axiómája (LEA)

- (44) Ha egy A nemterminális csomópont aszimmetrikusan k-vezérel egy másik nemterminalis B csomópontot, akkor minden terminális *a*, amelyet A dominál, meg kell, hogy előzzön minden terminális *b*-t, amelyet B dominál.

A (44)-ben adott megfogalmazás nem azonos Kayne eredeti definíciójával, mivel azt némileg leegyszerűsítettem. A pontos megfogalmazás a fejezet végén a Függelékben megtalálható. Amikor ilyen absztrakt elméleti javaslatokkal találkozunk, legjobb mindig megnézni, hogyan működnek a gyakorlatban. Vegyünk tehát egy egyszerű VP-t (most eltekintek a DP belső szerkezetétől az egyszerűség kedvéért):

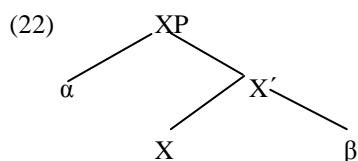
Itt a V aszimmetrikusan k-vezérli az N-t (ez hasonlít a B és F viszonyára a (43)-ban). A LEA tehát azt mondja, hogy a *see*-nek meg kell előznie a *John*-t. Nem létezik semmiféle feltétel vagy ellenvetés, egyszerűen így kell lennie. Ez akkor is így lenne, ha a faszervezetet fordítva rajzolnánk meg. Ha a LEA helytálló, akkor nem lehetséges parametrikus váltakozás a fej-komplementum sorrendet illetően; a fejek minden nyelvben megelőzik a bővítményeiket. Ahhoz, hogy ez levezethető legyen, figyelembe kell vennünk a tárgy belső X'-szerkezetét: pontosan emiatt a belső szerkezet miatt nem c-vezérelheti az N a V-t a (45)-ben.

Kayne elméletének van egy érdekes, és első megközelítésben talán meghökentető következménye, nevezetesen hogy minden nyelv fejkezdetű. Joggal kérdezhetnénk, hogy vajon akkor mi a helyzet a japánnal (és a némettel). Kayne elméletéből az következik, hogy ami a felszínen OV sorrendként jelenik meg, vagy még általánosabban, fejevégi sorrendként, kizárólag levezetés eredménye lehet. Más szóval az OV-sorrend előállításának egyetlen olyan módja, ami az X'-elméletet figyelembe veszi, az, ha egy olyan mozgatási szabályt tételezünk fel, amely a tárgyat az ige bal oldalára viszi. Ez a szintaktikai deriváció megfelelő szakaszában történik. Ennek egy sematikus megfogalmazása látható a (46)-ban:

- (46) Tárgy_i [_{V'} V t_i]

(A *t* jel a mozgatás kiindulópontját jelzi, ugyanis az elmozgatott elem mindig nyomot (vö: trace 'nyom') hagy maga után; az elmozgatott elem és a nyom közötti kapcsolatot koindexálással, vagyis azonos indexeléssel, az *i*-vel jelöltem.

A későbbiekben többet is megtudhatunk a nyomokról, indexekről és a mozgatási szabályokról (főképp a 4. fejezetben). Noha egyelőre még nem vagyunk tisztában azzal, hogy ezek a fogalmak pontosan mit is jelentenek, remélem, a következő fejezet némi magyarázattal szolgál majd e tekintetben. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a könyv írásának idején Kayne javaslatát heves viták kísérték. Égető szükség lett volna egy valódi fejező nyelvre, mint amilyen a japán, ahhoz, hogy belássuk, Kayne javaslata valóban helytálló-e vagy sem. Egyelőre nem tehetek mást, mint hogy a szórendi tipológia kérdését függőben hagyom (bár a kérdést korántsem tekintem lezártnak). A jelen fejezet tehát azt mutatta be, hogy az *X'*-elmélet minden nyelv minden kategóriájának a (22)-ben megadott hierarchikus szerkezetet tulajdonítja. Tekintsük most ismét a (22)-t:

Láttuk, hogy a (22)-t lehetséges paraméterek formájában megadni, és bemutatam néhány előnyét és hátrányát is ennek a felfogásnak. Végül azt a javaslatot ismertettem, amely szerint a (22) egyáltalán nem adható meg paraméterek függvényében, és a szórendi típusok, amelyekkel találkozunk, mind levezethetők a (22)-ből. Ezen gondolatok némelyike vitatott, amint már korábban említettem. Most egy másik, hasonlóan vitatott problémára térek át, a mondat szerkezet kérdésére.

1.4 A mondat szerkezet és a fej mozgatása

1.4.0 Bevezetés

Mostanáig nem nagyon törődtünk a lexikális kategóriáknál nagyobb egységekkel, leszámítva egy rövid eszmefuttatást a DP-ről. Már említettem az 1.2 részben, hogy a tagmondatokat CP-nek tekintjük, és röviden érintettem néhány ígéhez kapcsolódó funkcionális kategóriát, mint amilyen az igeidő és a negáció. Ebben a részben néhány, a tagmondatok szerkezetével kapcsolatos problémát ismertetek. Így ismét felvázolom majd az ígéhez kapcsolódó funkcionális kategóriákat, és hogy mi a mondatban betöltött szerepük. Kitérek majd egy, az angol és francia közötti alapvető szórendi különbségre; bemutatom, hogy ezek a különbségek könnyen megmagyarázhatók, ha feltételezzük, hogy a szintaktikai deriváció során a maguk a fejek is mozognak. Az angol és francia közötti kü-

lönbségek az Elvek&Paraméterek kölcsönhatásának egy újabb példáját mutatják be. Ezután a CP-vel foglalkozunk: itt azt látjuk majd, hogy az angol és a francia meglehetősen hasonló, de mindkettő különbözik a némettől; itt mutatom majd be a német V2-szabályt is részletesen. Látni fogjuk, hogy a CP-ről alkotott elképzeléseink kiterjesztésével hogyan lehet számot adni erről a meglepő jelenségről a németben. Legvégül az úgynevezett *Széttagolt-INFL hipotézisről* fogok beszélni. Ennek segítségével lehetséges lesz egy meglehetősen jól körvonalazott mondat-szerkezetet megállapítani a következő fejezet céljaira.

1.4.1 Igemozgatás és igei projekció

1.4.1.1 Igei pozíciók az angolban és a franciában

Joseph Emonds (1978) vette észre először, hogy egy francia lexikális ige mondatban elfoglalt pozíciója különbözik attól a pozíciótól, amelyet egy angol lexikális ige a mondatban elfoglal. Ennek az észrevételnek a lényege a következő: létezik a szavaknak egy alosztálya, nevezzük VPmod-nak, amelyeknek a lexikális igehez viszonyított pozíciója különböző a két nyelvben. Ez az alosztály igemódosító határozókat, mondattagadást, lebegő kvantorokat (azaz olyan kvantorokat, amelyek elszakadtak attól a főnévi csoporttól, amelyet módosítanak) tartalmaz. A franciában mindig a lexikális ige–VPmod sorrendet találjuk, fordítva elképzelhetetlen. Ezt a (47) illusztrálja:

(47a) *Határozó*

Jean	EMBRASSE	SOUVENT	Marie.
János	csókol	gyakran	Mari
'János gyakran megcsókolja Marit.'			
*Jean	SOUVENT	EMBRASSE	Marie.
János	gyakran	csókol	Mari
'ua.'			

(47b) *Tagadás*

Jean	(ne)	MANGE	PAS	de	chocolat.
János	CL	eszik	NEG	GEN	csokoládé
'János nem eszik csokoládét.'					
*Jean	(ne)	PAS	MANGE	de	chocolat.
János	CL	NEG	eszik	GEN	csokoládé
'ua'					

(47c) *Lebegő kvantor*

Les enfants	MANGENT	TOUS	le chocolat.
a gyerekek	esznek	mind	a csokoládé

'A gyerekek mindannyian esznek csokoládét.'

*Les enfants	TOUS	MANGENT	le chocolat.
a gyerekek	mind	esznek	a csokoládé

'ua'

(A (47b)-ből kitűnik, hogy a franciában a tagadás kétvonásos komplexitást tesz szükségessé: *ne...pas*; itt most figyelmen kívül hagyjuk a *ne* elemet, amint azt sok francia beszélő is megteszi a köznapi nyelvhasználat során. Úgy tűnik, hogy valójában a *pas* az igazi negáció, így én is ezt fogom tagadásként értelmezni. Az angolban ennek mindig éppen a fordítottját találjuk, tehát VPmod–lexikális ige, amint azt a (48)-ban láthatjuk:

(48a) *Határozószó*

*John	KISSES	OFTEN	Mary.
János	csókol	gyakran	Mari

John	OFTEN	KISSES	Mary.
János	gyakran	csókol	Mari

'János gyakran megcsókolja Marit.'

(48b) *Tagadás*

*John	EATS	NOT	chocolate.
János	eszik	nem	csokoládé

John	does	NOT	EAT	chocolate.
János	PRES3SG	nem	enni	csokoládé

'János nem eszik csokoládét.'

(48c) *Lebegő kvantor*

*The children	EAT	ALL	chocolate.
a gyerekek	esznek	mind	csokoládé

The children	ALL	eat	chocolate.
a gyerekek	mind	esznek	csokoládé

'A gyerekek mindannyian esznek csokoládét.'

Ésszerűnek látszik feltételezni, hogy a VPmod osztály elemei mindkét nyelvben azonosak. Semmi okunk nincs azt gondolni, hogy a határozószók, a negáció és a lebegő kvantorok különbözőek lennének az angolban és a franciában; szemantikailag legalábbis azonosak mindkét nyelvben. Feltéve, hogy a VPmod-ok szerkezetileg azonosak a két nyelvben, az eltérő sorrend a (47)-ben és a (48)-ban két különböző szintaktikai pozícióra utal.

Az angol időbeli segédigék, mint amilyen a *have* és a *be*, többek között abban különböznek a lexikális igeiktől, hogy megelőzik a VPmod-okat (van olyan eset, amikor követik a VPmod-ot, de ez a jelen pillanatban lényegtelen). Ezt a perfektív *have* segédigén mutatjuk be:

(49a) Pete HAS OFTEN play-ed the marimba.
 Peti PERF gyakran játsz-PART a marimba
 'Peti mostanáig gyakran marimbázott.'

(49b) John HAS NOT played the marimba in his whole
 János PERF NEG játsz-PRT a marimba -ben övé egész
 life.
 élet
 'János egész életében soha nem marimbázott.'

(49c) The kids HAVE ALL play-ed the marimba for years.
 a gyerekek PERF mind játsz-PRT a marimba óta évek
 'A gyerekek mindannyian évek óta marimbáztak.'

Ha összehasonlítjuk a (47), (48), (49)-es példát, azt látjuk, hogy a perfektív *have* segédige az angolban pontosan azt a szintaktikai pozíciót foglalja el, mint a lexikális ige a franciában (vegyük észre, hogy az angol *do* igepótló segédige a (48b)-ben ugyanazt a pozíciót foglalja el, mint a perfektív *have* a (49b)-ben vagy a francia lexikális ige a (47b)-ben).

Emlékezzünk arra, amit az 1.2-ben megállapítottam a funkcionális kategóriák szemantikai tartalmát illetően (nem mondanak semmit arról, hogy ki, mit és kivel tett – ezt thematikus tartalomnak is nevezik, amint majd a 2. fejezetben látni fogjuk).

Hasonlóképpen: a perfekt *have*-nek sincsen semmiféle thematikus tartalma: a (49)-es példa különböző marimbázó emberekről szól – a *have* segédige csupán a marimbázás igeidejét és aspektusát specifikálja. Így tehát nyugodtan tekinthetjük a perfektív *have*-et funkcionális kategóriának. Egy másik fontos észrevétel, hogy a franciában csak a ragozott alakú lexikális igeek előzik meg a VPmod-okat; az infinitívuszi alak mindig követi őket. A következő példában ezt a mondattagadással illusztrálom:

(50a) Ne PAS MANGER de chocolat est une honte
 CL NEG enni -ból csokoládé COP egy szégyen
 'Szégyen, ha valaki nem eszik csokoládét.'

(50b) *Ne MANGER PAS de chocolat est une honte
 CL enni NEG -ból csokoládé COP egy szégyen
 'ua.'

(Már említettem, hogy a *ne* szócskát figyelmen kívül fogom hagyni.) Figyelembe kell vennünk továbbá azokat a tényeket, amelyekkel az előző részben találkoztunk.

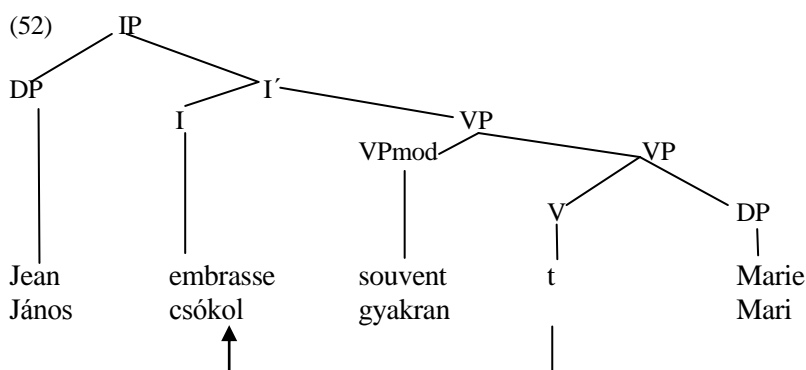
Hogyan engedheti meg az X'-elmélet például azt, hogy a VPmod-ok beékelődjenek az ige és a bővítményei közé a (47)-ben megadott francia példában? Nyilvánvalóan nem akarjuk azt mondani, hogy az X'-elmélet másfajta hierarchikus szerkezetet tulajdonít a VP-nek a franciában, mint az angolban. Bármilyen álláspontot is foglalunk el a lineáris rend parametrikus természetét illetően, abban mindenki egyetért, hogy a hierarchikus rend nem különbözik a nyelvekben. Természetes módon adódik az a következtetés, hogy a francia ragozott lexikális igék ugyanazt a funkcionális pozíciót foglalják el, mint az angol segédigék, míg a francia infinitívusz azt, amit az angol lexikális igék. Ennek az elgondolásnak számos előnye van. *Először is*: pontosan egybevág a (47)–(49)-ben megfigyelt disztribúciós tényekkel. *Másodszor*: lehetővé teszi, hogy a VPmod-okat azonosnak tekintsük mindkét nyelvben. *Harmadszor*: nem kell másféle hierarchikus szerkezetet fel-tételeznünk a különböző nyelvekben. Mindazonáltal nem szeretnénk azt sem sugallni, hogy a francia igék funkcionális fejek – ez elég nagy ostobaság lenne. Egy pillanatig sem gondolhatjuk komolyan, hogy a francia igéknek nincs szemantikai tartalmuk: a francia *embrasser* 'csókolni' igének pontosan olyan szemantikai tartalma van, mint az angol *kiss* 'csókolni'-nak, a *manger* 'enni' igének pedig olyan, mint az *eat*-nek stb. (természetesen mindenkinek jogában áll bizonyos kulturális többletjelentéssel felruházni ezeket a francia igéket). Láttuk továbbá, hogy a francia igék, csakúgy, mint az angol lexikális igék, követik a VPmod-okat. Így tehát kénytelenek vagyunk azt feltételezni, hogy a francia ragozott lexikális igék a szintaktikai deriváció során foglalják el azt a funkcionális pozíciót, ahol végül megjelennek. Más szóval a (47a) megfelelő részének szerkezete a következő:

(51) .....[embrasse_i][VP_{mod}souvent][VP_{t_i} Marie]

Csakúgy, mint korábban a (46)-os példában, itt is a *t_i* nyom koindexálásával jelezzük a mozgatas kiindulópontja és célállomása közti kapcsolatot. A szokásos gyakorlatot követem abban, hogy a funkcionális pozíciót I-vel jelölöm (vö: inflection = inflexió), mivel itt tárolódik minden, a hagyományos inflexiók morfológia hatáskörébe tartozó információ az igeidőről és az egyeztetésről (erre még az 1.4.3-ban visszatérek).

1.4.1.2 A tagmondatok szerkezete

Elvárható, hogy az I megfeleljen a (22)-ben megadott X'-sémának. A (47a) teljes szerkezete valami ilyesmi:

Amint azt az (52)-es ábrán láthatjuk, az alany az IP specifikáló pozíciójában jelenik meg, a VP pedig az I komplementumában. Első közelítésben tekintsük ezt az egyszerű mondat szerkezetének (a következő részben még visszatérünk a CP-re).

Így már szembevetnő az angol és a francia közötti különbség: a franciában csak a ragozott lexikális igék mozognak az I-be, az angolban ilyen mozgatás nem történik (bár az angol segédigék, funkcionális kategóriák lévén, az I-ben jelennek meg). A V-ből-I-be szabály működése azt eredményezi, hogy a ragozott ige a VPmod előtti pozícióba kerül. Így kapjuk a franciában a (47)-hez hasonló sorrendet, és a szabály hiánya eredményezi az angolban a (48)-ban látható sorrendet. Továbbá a szabály csak a ragozott lexikális igék esetében működik a franciában. Az infinitívusz a V pozícióban marad, amint azt a (49)-ben láttuk.

1.4.1.3 Mondatszintű szórendi váltakozás

Mielőtt rátérnénk a CP-re, tekintsünk át ismét néhányat az olyan nyelvek közötti összefüggések közül, amelyeket először Greenberg vett észre. Megállapításait az alábbi, ún. *univerzális implikációk* formájában fogalmazta meg:

- (53a) Ha egy nyelv VO-szórendű, akkor Aux-V sorrendet alkalmaz.
 (53b) Ha egy nyelv OV-szórendű, akkor V-Aux sorrendet alkalmaz.

Az 1.1. táblázat azt mutatja be, hogyan oszlanak meg a Greenberg által vizsgált nyelvek tipológiai szempontból, az 1.2 pedig a PO-, és OP-sorrend megoszlását illusztrálja. Felsorolunk néhány rendhagyó nyelvet is, amelyek nem illenek bele ebbe a tipológiába.

	VSO	SVO	SOV
Aux V	3	7	0
V Aux	0	1(Guarani)	8

1.1 táblázat. Greenberg néhány univerzáléjának összegzése (1)

	Prepozíciós	Posztpozíciós
Aux V	9	1 (Finn)
V Aux	0	9

1.2 táblázat. Greenberg néhány univerzáléjának összegzése (2)

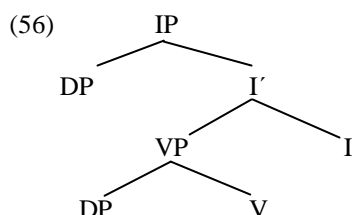
A japán klasszikus példája az OV-VAux típusnak, amint azt az (54)-es példán jól láthatjuk:

- (54) Taroo ga taima o utte iru (Japán)
Taro-NOM marihuána-ACC elad PRES
'Taroo marihuánát árul.'

Hasonló a helyzet a németben, ahol az alárendelt mellékmondatok szórendje szintén V-Aux (és OV):

- (55) Die Polizei vermutet, dass Tommy Marijuana verkauft
a rendőség feltételezi hogy Tomi marihuána árul.PART
hat.
PERF
'A rendőség feltételezi, hogy Tomi marihuánát árult.'

Természetes módon adódik az a feltevés, hogy ezek a nyelvek a (21)-ben megállapított fej–komplementum paraméter fejező aletét választják. Ez esetben a német és japán IP-k szerkezete ilyenféle lenne:

Az előző részben már ismertettem néhány érvet és ellenérvet az X'-elmélet parametrizált felfogásával kapcsolatban. Amennyiben a paraméterek mellett döntünk, úgy az 1.1 és 1.2 ábrán látható össze-függések igen meggyőző bizonyítékul szolgálnak az (50)-ben megadott mondat szerkezet helytállóságát illetően.

Ebben a részben bemutatam néhány érvet egy olyan igemozgatási szabály létezésére a franciában, amely az ígét egy igei típusú funkcionális csomópontba, az I-be mozgatja. Beláttuk, hogy az I ténylegesen létezik az angolban is, ez ugyanis a segédigék pozíciója. Ennek alapján az egyszerű mondatoknak a (41)-ben megadott szerkezetet tulajdonítottuk. Most pedig itt az ideje, hogy végre szemügyre vegyük magát a CP-t.

1.4.2 CP

1.4.2.1 A mondatbevezető

Az 1.2-ben már utaltam arra, hogy a mondatbevezetők, mint amilyen a *that*, *if* és *for* a C funkcionális kategória elemeit képezik, ami aztán C'-t és CP-t projektál. Azt feltételezzük továbbá, hogy az alárendelt tagmondatok CP-k. Hogyan viszonyul a CP az IP-hez? Vessünk egy pillantást egy egyszerű, ragozott ígét tartalmazó alárendelt mellékmondatra, és máris megkapjuk a választ:

(57a) I think [_{CP} that John often kisses Mary] .
 én gondol hogy János gyakran csókol Mari
 'Azt hiszem, hogy János gyakran megcsókolja Marit.'

(57b) Je crois [_{CP} que Jean embrasse souvent Marie] (= (53a))
 én hisz hogy János csókol gyakran Mari
 'Azt hiszem, hogy János gyakran megcsókolja Marit.'

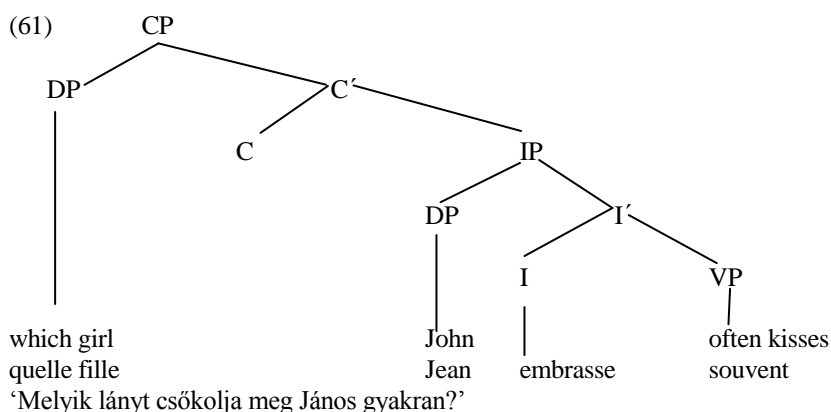
Ebből tehát jól látható, hogy az IP a C komplementuma. De mi a CP specifikálója? Az (58)-hoz hasonló példák alapján úgy tűnik, az égvilágon semmi. Más alárendelt tagmondatokban azonban ez a pozíció ki van töltve. Ahhoz, hogy ezt belássuk, előbb meg kell ismerkednünk egy fontos, mozgatásokat korlátozó elvvel, a *Szerkezetörzés elvével*:

(58) *A Szerkezetörzés elve* (Emonds 1976)
 Maximális projekciók csak specifikálók helyére mozoghatnak; fejek csak fejek helyére mozoghatnak.

Vegyük most szemügyre az alárendelt tagmondatok egy másik fajtáját, az alárendelt kérdő tagmondatokat:

- (60a) I wonder [_{CP} which girl John often kisses].
 én tünőd- melyik lány János gyakran csókol
 'Azon tünődöm, melyik lányt csókolja meg gyakran János.'
- (60b) Je me demande [_{CP} quelle fille Jean embrasse
 én én.ACC kérdez- melyik lány János csókol
 souvent].
 gyakran
 'Azon tünődöm, melyik lányt csókolja meg gyakran János.'

Ezekben az alárendelt kérdő tagmondatokban a kérdés a tagmondat egyik elemére vonatkozik, amit éppen a kérdőszóval jelölünk. Ezt az elemet mindig a mondat elejére kell vinni egy bizonyos mozgatási szabály alapján, amelyet fantáziadúsán *wh*-mozgatásnak neveztek el. (A (60)-as példamondatban a *which girl/quelle fille* kifejezést *wh*-mozgatással visszük a mondat elejére. Mivel ez az összetevő éppen a mondat tárgya, magától értetődik, hogy a mozgatás kiindulópontja az ige mögötti pozíció, amit általában egy tárgy elfoglalna (mivel mind az angol, mind pedig a francia VO-típusú). De vajon mi a mozgatás végpontja? Tekintve hogy a *wh*-kifejezés megelőzi az alanyt az alárendelt mondatban, azt kell feltételeznünk, hogy magasabbban van, mint az IP az (58)-ban. Mivel azonban a főmondati ige után áll, valószínűleg a főmondati V alatt helyezkedik el. Nem marad más választásunk, mint feltételezni, hogy a C tartományában található. A *wh*-kifejezés egy DP, azaz maximális projekció, így az (59)-ben megadott *Szerkezetőrzés elve* meggátolja abban, hogy a C-be mozogjon. Ez viszont nem hagy más lehetőséget, mint hogy a C specifikálójában legyen. A (61a)-ban megadom a (60)-ban található alárendelt mondat szerkezetét:

Itt a C üres. Azonban vannak olyan nyelvek, amelyekben a C-t ki kell tölteni egy kötőszó jellegű elemmel, mint amilyen a *that* 'hogy' az alárendelt kérdő tag-

mondatban. A hollandban pontosan ez a helyzet, amint az alábbi példából kitűnik:

- (62) Ik vraag me af welk meisje dat Jan gekust
 én kérdez én.ACC -ról melyik lány hogy János csókol-PART
 heeft
 PERF
 'Azon tűnődöm, hogy melyik lányt csókolta meg János' (Holland)

Leszögezhetjük tehát, hogy a CP specifikálója kitölthető egy előre vitt XP-vel.

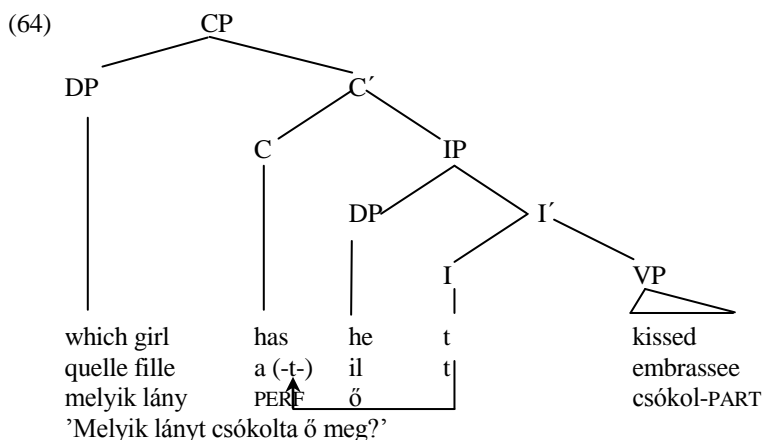
1.4.2.2 Főmondati CP-k; a főmondat és az alárendelt tagmondat aszimmetriája

A fentiek alapján világos, hogy a CP minden alárendelt tagmondatban jelen van. Mi a helyzet azonban a főmondatokkal? Van-e valami okunk feltételezni, hogy bármiféle szerkezet projektálódik az IP felett a (47)–(49) típusú mondatokban, ami hasonlítana az (52)-ben megadott sémára? Lehetséges, hogy nincs, mégis szól néhány érv amellett, hogy legalábbis bizonyos fajta főmondatokban jelen van egy CP is az IP felett. Vegyük például a főmondati kérdéseket:

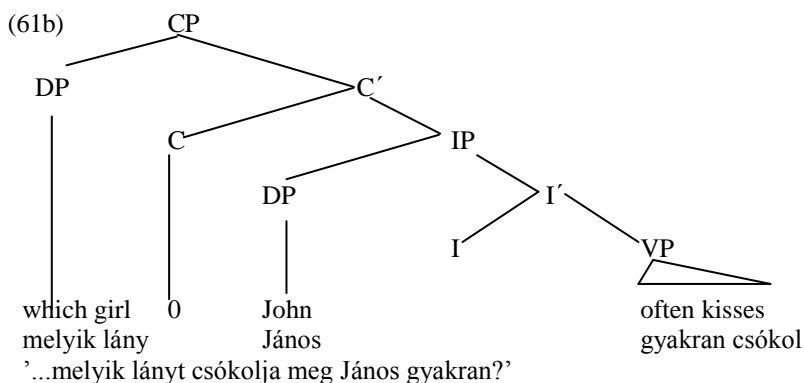
- (63a) Which girl has he kiss-ed?
 melyik lány PERF ő csókol-PART
 'Melyik lányt csókolta (ő) meg?' (Angol)

- (63b) Quelle fille a-t-il embrassée?
 melyik lány PERF-CL csókol.PART
 'ua.' (Francia)

Csakúgy, mint a (60)-as példa alárendelt tagmondatában, itt is végbement a tárgyi pozícióból a *wh*-mozgatás mindkét esetben. Hasonlóan a (60)–(61)-hez, feltételezzük, hogy a tárgy itt is a [Spec,CP]-be mozgott. Ezekben a példákban az alany és a segédige inverzióját is megfigyelhetjük. Ha a francia *avoir*-t és az angol megfelelőjét, a *have*-et funkcionális elemnek tekintjük, ami az I-ben helyezkedik el, akkor ezt az inverziós folyamatot I-ből-C-be történő mozgásként elemezhetjük. A (63) szerkezete tehát a következő:

Az angolban és a franciában a főmondati kérdés az a szövegkörnyezet, ahol az I-ből-C-be mozgatás tipikusan előfordul. Meglepő, hogy a főmondati és alárendelt tagmondati kérdések között ilyen aszimmetria létezik: az I-ből-C-be mozgatás csak a főmondati kérdésekben fordul elő, az alárendelt kérdésekben nem, amint azt a (60) és (63) összevetéséből már leszűrjük (bár meg kell említenem, hogy az I-ből-C nem kötelező érvényű a francia főmondati kérdésekben: *Quelle fille il a embrassé*). Ez egyik példája az ún. főmondati és alárendelt mellékmondati aszimmetriának, vagyis annak, amikor az alárendelt mellékmondat felszíni szerkezete különbözik a főmondat szerkezetétől. Ezt a fajta aszimmetriát többféleképpen próbálták már magyarázni. A legegyszerűbb magyarázat talán az, amelyik arra épül, hogy az alárendelt tagmondatban jelen van egy C mondatbevezető, és az blokkolja az I-ből-C-be történő mozgatást (vagyis, az a pozíció, ahova az I mozoghatna, már ki van töltve a C-vel), tehát az angol és a francia valójában hasonlít a hollandra, amennyiben egy rejtett mondatbevezetőt, 0-t tartalmaz, ami blokkolja az I-ből-C-be mozgatást. Ez esetben a (61a)-nak ilyesfajta szerkezetet kellene tulajdonítanunk:

Itt tehát a 0 blokkolja az I-ből-C-be mozgatót. Más mondat-bevezetőkhöz hasonlóan, a 0 sem jelenik meg főmondatok élén (emlékezzünk arra, hogy a mondatbevezetők alárendelt mellékmondatok bevezetésére szolgálnak), ezért ott az I-ből-C-be mozgató lehetséges.

1.4.2.3 A Fejmozgató megszorítás (FMM)

Az eddigiekben áttekintettem az IP szerkezetét a tagmondatokban, valamint a V-ből-I-be történő mozgatót, majd az alárendelt tagmondatok CP-szerkezetét és az I-ből-C-be való mozgatót. Most azt fogom vizsgálni, hogyan függ össze a két mozgató. Először, is a francia és az angol közötti további különbségre világítok rá, nevezetesen, hogy a francia lexikális igék esetében van inverzió, az angol lexikális igék esetében viszont nincs. Ha a (63)-as és (64)-es példamondatokat jelen időbe tesszük, ez rögtön szembetűnővé válik:

(65a)   Quelle   fille   embrasse-t-il?
              melyik   lány   csókol-PRES-CL
              'Ő melyik lányt csókolja meg?'

(65b)   *Which   girl   kiss-es   he?
              melyik   lány   csókol-PRES3SG   ő
              'Ő melyik lányt csókolja meg?'

A helyes angol módosítás természetesen a (66):

(66)   Which girl   does   he   kiss?
              melyik lány   PRES3SG   ő   csókol-
              'Ő melyik lányt csókolja meg?'

Amint arra az előzőekben már utaltam, a *do* segédige funkcionális kategóriának tekinthető. Lényegében kizárólag 'I-tulajdonságokat' (I = Inflexió – A fordító) jelöl, azaz igeidőt (ami itt a jelen idő), illetve alany-állítmány egyeztetést (egy-az-harmadik személy); egyszerűen híján van bármiféle tematikus tartalomnak. Az, hogy a *do* a C-ben jelenik meg a (66)-os példában, az I-ből-C-be történő mozgató eredménye, csakúgy mint a perfekt *have* megjelenése a (63b)-ben. Másrészt viszont az, hogy a (65b) alatti példamondat helytelen (agrammatikus), azt jelzi, hogy az angolban a V nem mozoghat a C-be. Ha a (65b)-t összevetjük a (65a)-val, azt látjuk, hogy a franciában viszont a V a C-be megy. Ez a megállapítás a korábbi eredményekkel együtt az alábbi táblázatban összegezhető az angol és francia közötti különbségeket illetően:

	<i>V-ből-I-be</i>	<i>I-ből-C-be</i>	<i>V-ből-C-be</i>
Angol	Nem (48)	Igen (63a)	Nem (65b)
Francia	Igen (47)	Igen (63b)	Igen (65a)

1.3 táblázat: *V*-, és *I*-mozgatás az angolban és a franciában

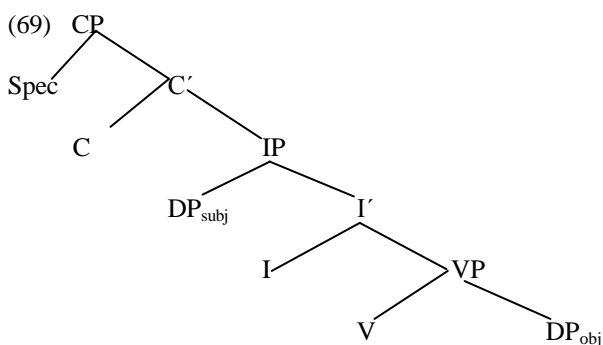
A fenti táblázatban van egy szembetűnő ismétlődés. A *V-ből-I-be* oszlop pontosan ugyanazt az eloszlást mutatja, mint a *V-ből-C-be* oszlop. Az angol és a francia közötti különbségek száma könnyen redukálható kettőről egyre, ha sikerül elérni, hogy a *V-ből-I-be* mozgatás és a *V-ből-C-be* mozgatás egybeessen. Ekkor ugyanis a fenti ábra *V-ből-I-be* oszlopának tulajdonságaiból levezethetjük a *V-ből-C-be* oszlop tulajdonságait. Ehhez viszont egy újabb, igen fontos megszorítást kell bevezetnünk:

- (67) *Fejmozgatás megszorítás (FMM)*
 Egy *X* fej csak egy másik, őt minimálisan *k*-vezérlő fej pozícióba mozoghat.

A *k*-vezérlés definícióját már megadtam a (42)-ben. A minimális *k*-vezérlést pedig így definiálhatjuk:

- (68) *Minimális k-vezérlés*
 β minimálisan *k*-vezérli α -t, hha β *k*-vezérli α -t, és nincs olyan γ , hogy γ *k*-vezérli α -t, de nem *k*-vezérli β -t.

Ahogy azt az ilyen esetekben már megszoktuk, most azt vesszük szemügyre, hogyan működik a (68) a gyakorlatban. Vizsgáljuk meg még egyszer a fentiekben javasolt mondat szerkezetet:

A *V* minimális *k*-vezérlője itt a DP_{obj} . A (67)-ben definiált *Fejmozgatás-megszorítás (FMM)* azonban minimális *k*-vezérlő fej-pozíciót említ, azaz olyan fejet, amely úgy *k*-vezérli *V*-t, hogy ugyanakkor nem *k*-vezérel egy másik fejet,

ami viszont k-vezérelné V-t. Ebben az értelmezésben tehát a (69)-ben a V minimális k-vezérlője az I. A C nem lehet az, mivel ott van egy közbeékelődő fej, nevezetesen az I, amely k-vezérli ugyan a V-t, de nem k-vezérli a C-t. Ily módon, a *Fejmozgítás megszorítás (FMM)* kizárja, hogy a V-ből-C-be mozgítás egyetlen lépésben történjék.

Általánosságban, az *FMM* megakadályozza, hogy egy fej „átugorjon” egy potenciális k-vezérlő fejet a mozgítás során, így azt is megakadályozza, hogy a V átugorja az I-t a C-be történő mozgása során. (A 4. fejezetben látni fogunk más, a mozgásra vonatkozó megszorításokat is, amelyek közeli rokonságban állnak az *FMM*-mel.) Magától értetődik, hogy nem akarjuk a V-ből-C-be mozgást teljesen kiiktatni, mivel éppen a (65a) igazolja, hogy ilyesféle mozgítás ténylegesen létezik a franciában. Az *FMM* nem is erre irányul, csupán azt gátolja, hogy a V közvetlenül a C-be mozogjon. A mozgatási szabályok ismételhetők (azaz ciklikus természetűek), és amennyiben a V úgy mozog a C-be, hogy útközben érinti az I-t, az *FMM* máris teljesül; ekkor ugyanis a mozgítás minden egyes szakasza csak a legközelebbi k-vezérlő fejet érinti. Ez történik a (65a)-hoz hasonló francia mondatokban. Következésképpen az *FMM*-ből megjósolható, hogy ha egy nyelvben nem létezik V-ből-I-be mozgítás, akkor nincs V-ből-C-be mozgítás sem. Most már belátható, miért hiányzik az angolban az a fajta V-ből-C-be mozgítás, ami a franciában megvan, és hogy miből ered az 1.3 táblázatban az ismétlődés. Sem az angolban, sem a franciában nincs közvetlen V-ből-C-be mozgítás – egyetlen nyelvben sincs, tekintve, hogy ezt az *FMM* kizárja. A francia igék azonban el tudnak jutni a C-be az I érintésével. Mivel az angolban a V-ből-I mozgítás eleve hiányzik, az angol lexikális igék soha nem jutnak fel a C-be. Mindez független attól, hogy az angolban létezik-e I-ből-C-be mozgítás. Nyilvánvaló, hogy a (65a)-ban a *have* pozíciója, valamint a (66)-ban a *do* pozíciója világosan jelzi, hogy az angolban létezik I-ből-C-be mozgítás.

Függetlenül attól, hogy akár az angolban, akár a franciában van I-ből-C-be mozgítás a főmondati kérdésekben, az, hogy a kijelentő főmondatok projektálnak-e CP-t, vitatható kérdés, amivel itt nem foglalkozom kimerítően. A CP feltételezése azonban hozzásegít ahhoz, hogy magya-rázatot kapjunk a német V2 jelenségre, amelyre korábban már utaltam. Most részletesebben is foglalkozom ezzel a problémával.

1.4.2.4 A V2 jelenség

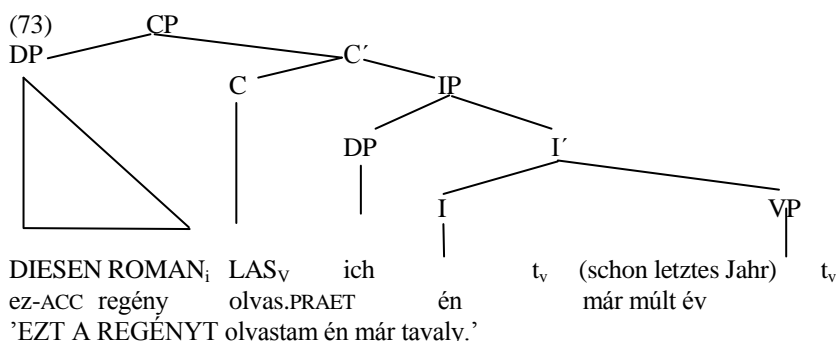
A V2 jelenség valójában az összes germán nyelvben megtalálható (a modern angolt kivéve). Ez az elnevezés arra utal, hogy a ragozott igének közvetlenül a mondat első konstituensét kell követnie egy kijelentő, ragozott igét tartalmazó főmondatban. Az, hogy az első konstituens milyen funkciót tölt be a mondatban, lényegtelen, feltéve, hogy maximális projekciójú XP-ről van szó; lehet alany,

egyéb argumentum vagy szabad határozó. Az alábbi német mondatok (Tomaselli 1988-ból) ezt jól szemléltetik:

- (70a) ICH LAS schon letztes Jahr dies-en
 én olvas-PRAET már múlt év ez-ACC
- Roman.
 regény
 'Én már tavaly olvastam ezt a regényt.'
- (70b) ICH HABE schon letztes Jahr dies-en Roman
 én PERF1SG már múlt év ez-ACC regény
- ge-les-en.
 olvas-PART
 'Én elolvastam már tavaly ezt a regényt.'
- (71a) DIES-EN ROMAN las ich schon
 ez-ACC regény olvas-PRAET én már
- letztes Jahr.
 múlt év
 'Ezt a regényt olvastam én már tavaly.'
- (71b) DIES-EN ROMAN HABE ich schon letztes Jahr
 ez-ACC regény PERF1SG én már múlt év
- ge-les-en.
 olvas-PART
 'Ezt a regényt már tavaly elolvastam.'
- (72a) SCHON LETZTES JAHR LAS ich diesen
 már múlt év olvas-PRAET én ez-ACC
- Roman.
 regény
 'Már TAVALY olvastam én ezt a regényt.'
- (72b) SCHON LETZTES JAHR HABE ich dies-en Roman
 már múlt év PERF1SG én ez-ACC regény
- ge-les-en.
 PFX-olvas-PART
 'Már tavaly elolvastam ezt a regényt.'

A (69)-ben megadott szerkezet alapján nyugodtan mondhatjuk, hogy a ragozott ige a C pozícióba mozog a V2-nyelvek állító tartalmú főmondataiban. Ekkor viszont azt kell feltételeznünk, hogy a németben van V-ből-I-be mozgatás, a FMM-t figyelembe véve. Így tehát leszögezhetjük, hogy a V2-jelenség V-ből-I-ből-C-be mozgatást foglal magába. Ez egyúttal mindig valamifajta XP elemnek a [Spec,CP]-be történő mozgatását feltételezi (ahhoz hasonló, mint egy nemkérdő *wh*-mozgatás). Egy V2-t tartalmazó tagmondatnak, mint amilyen a (71a), az alábbi szerkezetet tulajdoníthatjuk:

A (73)-ban a *diesen Roman* 'ezt a regényt' tárgyi bővítményt a kis *i* indexszel láttam el, jelezve, hogy ez egy mozgatott elem, ahol a mozgatás kezdőpontját az azonos indexű *t_i* nyom mutatja. A *las* 'olvas-PAST' ige a kis *v* indexet viseli (kategóriájának megfelelően), így a mozgatás kezdőpontját itt *t_v*-vel jelöltem. A szemléltetés kedvéért követem azt a felfogást, miszerint az I a tagmondat végén szerepel (amint azt az (56)-ban mutattam – emlékezzünk, hogy ez az X'-elmélet parametrizált felfogását előfeltételezi) úgy, ahogy azt az 1.3 részben már bemutattam. A nyomok sorrendje a VP-n belül világosan megmutatja, hogy a német OV-típusú nyelv – ez jól szemlélteti, hogyan fedhetik el a mozgatási folyamatok egy nyelv "valódi" szórendjét. A *schon letztes Jahr* 'már tavaly' határozó pontos helyéről itt most nem teszek semmiféle állítást.

A V2-jelenség (73)-ban bemutatott elemzése egy másik fontos tényre is rávilágít. A V2-szórend, csakúgy, mint az I-ből-C-be mozgatás az angolban és a franciában, főmondatokra korlátozódik (tőmondati jelenség, a már korábban használt terminológia szerint). Ha elfogadjuk, hogy az alárendelt mondatokban a C-pozíció rendszerint ki van töltve, és így az nem szolgálhat a mozgatott ige végállomásául, akkor rögtön érthetővé válik, hogy ez a jelenség miért csak főmondatokban tapasztalható. A német további bizonyítékot is szolgáltat ennek alátámasztására, mivel néhány ige megengedi alárendelt bővítményeiben a V2-szórendet, azzal a fontos megszorítással, hogy ezekben az esetekben a *dass* 'hogy' mondatbevezető törlődik (és az ige általában kötőmódban van):

Alárendelt tagmondat V2-vel

- (74a) Er sag-te, GESTERN SEI er schon angekomm-en.
 ő mond-PRAET tegnap be.SBJ3SG ő már megérkez-PART
 'Ő azt mondta, hogy már tegnap megérkezett.'

C kitöltve, nincs V2

- (74b) Er sag-te DASS er gestern schon an-
 ő mond-PRAET hogy ő tegnap már meg-
 gekomm-en ist.
 érkez- PART cop.PRES3SG
 'Ő azt mondta, hogy már tegnap megérkezett.'

Természetesnek tűnik a feltevés, hogy ebben az esetben az I-ből-C-be mozgítás azért lehetséges az alárendelt mellékmondatban, mert annak C-pozíciója üres.

Ebben a részben azt vettük szemügyre, hogyan lehetséges a CP feltételezésével az alárendelt tagmondatok és számos főmondat szerkezetének – beleértve a V2-t tartalmazókat – általánosított alakját megadni. Egyúttal a tömondatok és alárendelt mondatok igemozgatásának aszimmetriájára is magyarázatot nyerünk.

1.4.3 A Szétagolt INFL hipotézise

1.4.3.1 TP és AGRP

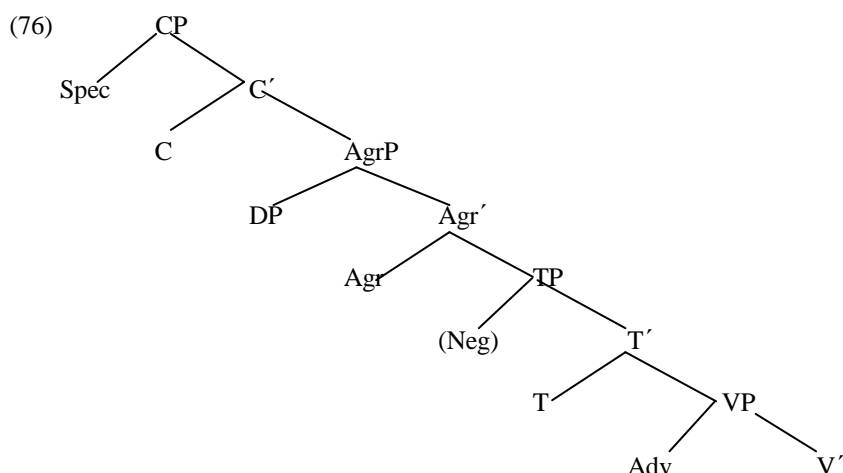
Vegyük most ismét szemügyre az IP szerkezetét. Mint láttuk, bizonyítékunk van arra, hogy ez a szerkezet bonyolultabb, mint amit az (52)-ben megadtunk. Ez szükségzerűen a "szétagolt INFL" hipotézishez vezet, amelyet Pollock (1989) vetett fel először, és amint az elnevezés mutatja, a mondat szerkezet drámai szétagolását idézte elő. Az egyik fontos érvet a *Szétagolt INFL hipotézise* mellett a francia főnévi igenevek viselkedése szolgáltatja. Azt már tapasztaltuk, hogy a franciában a főnévi igenév nem tudja átugorni a tagadó *pas* elemet (vö:(50)). A dolgok azonban ennél jóval bonyolultabbak és érdekfeszítőbbek. Jóllehet a főnévi igenév nem tudja átugorni a tagadó elemet, bizonyos határozókat meg tud előzni, amint látjuk:

- (75a) À PEINE PARLER l'italien après cinq ans d'étude
 alig beszélni olasz után öt év GEN tanulás
 est une honte.
 COP egy szégyen

- (75b) PARLER À PEINE l'italien après cinq ans d'étude
 beszélni alig olasz után öt év GEN tanulás
 est une honte.
 COP egy szégyen
 'Az, hogy valaki alig beszél olaszul öt év tanulás után, szégyen.'

Pollock úgy magyarázza ezt a tényt, hogy egy ún. rövidtávú mozgatót tételez fel minden olyan esetben, amikor egy lexikális ige főnévi igenévi alakja mozog, mivel ennek a mozgásnak a végpontja közelebb van a VP-hez, mint egy ragozott lexikális ige mozgásának végpontja. A *Szerkezetőrzés elve* (vö: (59)) értelmében ez a végpont egy funkcionális kategória feje kell, hogy legyen. Az (52)-ben megadott szerkezetben azonban nincs hely egy további fej számára az I és a V között. Nos, az I funkcionális kategória, amit az 1.4.1.1-ben vezettem be, valójában nem más, mint az igeidő (T) és az Egyeztetés (Agr) meglehetősen előnytelen kombinációja. Sokkal ésszerűbb azt mondani, hogy ez a jegy-kombináció felbontható két különböző jegytípusra, amelyek mindegyike egy funkcionális fejben manifesztálódik, ami viszont már a saját X'-szerkezetét projektálja. Más szóval: az IP-t felbontjuk két önálló funkcionális projekcióra, a TP-re és az AGRP-re. Ezen a széttagolt INFL szerkezeten úgy elemezhetjük a "rövidtávú" mozgatót a francia lexikális főnévi igenevek esetében, hogy az igei fej az alacsonyabb kategóriába mozog, míg a hosszútávú mozgató végpontja a francia ragozott lexikális igék esetében a magasabban lévő kategória. Ennek megfelelően kétféle Vmod elemmel kell számolnunk: a tagadás, amit a *pas* fejez ki, az imént említett két funkcionális kategória között helyezkedik el, míg az olyan határozószók, mint a *souvent* 'gyakran' és *peine* 'alig' az alacsonyabb kategória és a VP között.

Amennyiben az AGRP dominálja a TP-t (bár Pollock eredetileg fordítva képzelte el, míg Belletti (1990) pontosan ezt a sorrendet javasolta), akkor a következő szerkezetet kapjuk:

Itt most feltételeztem néhány lehetséges pozíciót a határozók és a tagadás számára; jóllehet, ha a NEG-et funkcionális kategóriának tekintjük, akkor a NEGP-t az AGRP és a TP közé kellene illeszteni. Ez tehát azt jelenti, hogy a francia *pas*, amely valószínűleg a SPEC, NEGP-ben van, mindig megelőzi a lexikális főnévi igeneveket – még akkor is, amikor azok rövidtávú mozgatót hajtanak végre az igemódosító határozószókon keresztül, mint a (75b)-ben. A ragozott igék viszont felmennek egészen az AGR pozícióig, így azok mindig megelőzik a *pas*-t.

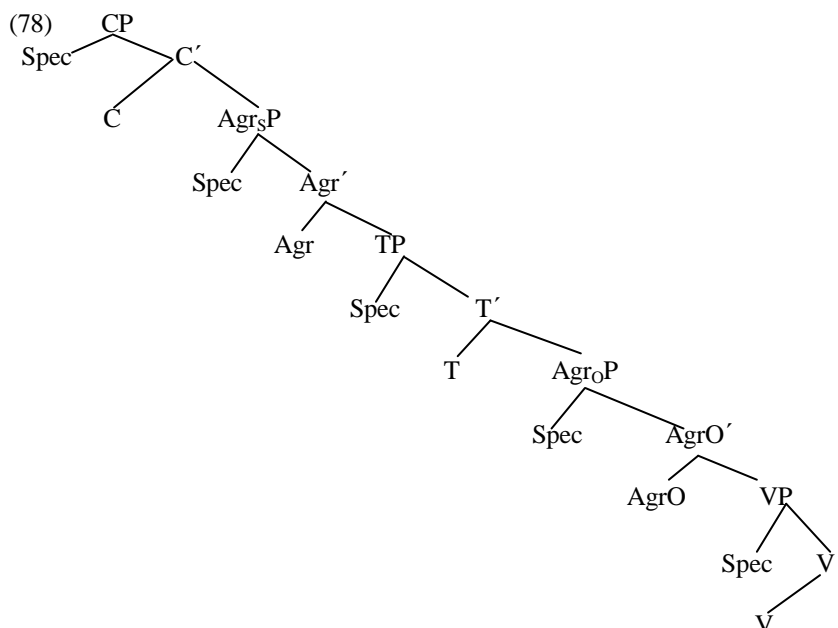
1.4.3.2 AGRoP

A mondat szerkezet részleteinek további pontosítása Kayne (1989b) neo-latin melléknévi igenevekről írt tanulmányának köszönhető. A franciában például a melléknévi igenév egyeztetődik számban és nemben a tárgyával minden olyan esetben, amikor a tárgy enklitikum, és így a tárgyi pozícióból elmozdul a melléknévi igenév előtti pozícióba. Az alábbi példa ezt illusztrálja, ahol a *les* a nőnemű tárgyi enklitikum (például a *tables* 'asztalok' főnevet helyettesíti):

- (77)
Jean	les	a	peint-ES.
János	az.PL.F	PERF	fest-PART.PL.F
- 'János befestette őket.'

Ugyanezen egyeztetési folyamat látható (bár a sztenderd franciában nem hallható) a (63b)-ben, ahol a tárgyat *wh*-mozgatóval előreviszük, a melléknévi igenév átlépésével; ott az egyeztetést az *-e* jelzi, ami az egyes szám (nőnem) jele. Kayne hangsúlyozta annak fontosságát, hogy pontosan meghatározzuk a tárgyi egyeztetés előfordulásának szerkezeti feltételeit. Tudjuk, hogy az alanyi egyeztetést a specifikáló ([Spec,AGRsP]) és a fej (AGRs) közötti viszonyként modelláljuk, így könnyen összehasonlíthatjuk a melléknévi igenevek tárgyi egyeztetésével, ha azt

feltételezzük, hogy egy kicsit lejjebb a szerkezetben létezik egy másik AGRP, és hogy az előrevitt elemek ezen a kategórián haladnak keresztül, miközben egyúttal a melléknévi igenevek tárgyi egyeztetése is megvalósul a Spec-Fej konfiguráció miatt. Azt az AGRP-t, amely a tárgyi egyeztetésért felelős, AGRO_P-nek, [azaz tárgyi egyeztetési kifejezésnek – A fordító] nevezzük. Ebben az esetben (78)-at tekintjük a tagmondatok érvényes szerkezetének, ahol a korábbi AGRP-t átnevezzük AGR_SP-nek (vagyis alanyi egyeztetési kifejezésnek):

A Pollock által bevezetett *Széttagolt INFL hipotézise* a mondat szerkezet és a funkcionális kategóriák vizsgálatában hatalmas lendületet adott a generatív mondattani kutatásoknak. Csaknem minden, korábban a segédigékhez rendelt tulajdonságnak saját funkcionális kategóriát hoztak létre. Mint ahogy nem teljesen világos, hogy mi a lehetséges segédigék kategóriájának teljes listája, az sem világos, hogy mit tartalmaz a funkcionális kategóriák teljes listája (vö. az 1.2. részt). Mindazonáltal mostantól a (78)-at fogom a mondat szerkezetének tekinteni. Amikor azonban nincs különösebb indok arra, hogy a széttagolt INFL teljes szerkezetét megadjam, rövidítve csak IP-ként fogok rá utalni. Így tehát az IP mostantól a C és a VP közötti összes funkcionális kategória rövidítéseként szerepel.

1.4.4 Befejezés

Ebben a részben a tagmondatok X'-elméletét állítottuk fel. Eközben az ige-mozgatást illetően a nyelvek közötti különbségek számos esetét tártuk fel: úgy tűnik, hogy a különböző nyelvek az igt a különböző típusú tagmondatokban más és más funkcionális fejekbe mozgatják. Ezekre a különbségekre mindeddig semmilyen logikus magyarázatot nem adtunk, sem pedig paraméter formájában nem fogalmaztuk meg őket (mint ahogyan azt a (21) esetében tettük). Ehelyett az ige különböző megjelenési pozícióit érvként használtuk a tagmondatok általános szerkezetének megállapításához, és az X'-elmélet megszorításainak figyelembe vételével, a funkcionális fejek létezését is igazoltuk. A következő fejezetben az E&P elméletet az eset és az egyeztetés problémakörén keresztül mutatjuk be. Ez lehetővé teszi többek között az ige-mozgatással kapcsolatos paraméterek pontos megfogalmazását is.

1.5 Összegzés

Ebben a fejezetben a kategóriák és összetevők elméletét mutattam be. A fontosabb állomások a következők voltak:

- lexikális vs. funkcionális kategóriák (1.2)
- a lexikális kategóriák jegyeinek rendszere (14)
- a hierarchikus szerkezet alapelvei (20)
- a lineáris szerkezet paraméterei (21)
- a DP-hipotézis (1.3.2)
- a LEA (44)
- a tagmondatok funkcionális szerkezete (1.4.1)
- a V-ből-I-be és I-ből-C-be mozgatás (1.4)
- a *Fejmozgatás megszorítás (FMM)* (1.4.2.3)
- a *Széttagolt INFL hipotézise* (1.4.3)

Korábban már említettem, hogy az itt tárgyalt jelenségek többsége jelenleg kutatás alatt áll, és sok-sok vita övezi. Megkísérlem jelezni e viták mibenlétét, de valójában a fejezet arra törekszik, hogy elég ismeretet adjon az X'-vonás elméletéről ahhoz, hogy könnyedén követni lehessen a további fejezeteket, és hogy meg lehessen érteni a fent említett viták lényegét. Mindezt abban a reményben teszem, hogy a könyv olvasói végül maguk is hozzájárulnak a folyamatban lévő kutatásokhoz. A következő fejezet erősen támaszkodik az itt tárgyalt ismeretekre. Központi kérdésként azokat a feltételeket vizsgálja, amelyek a kategóriák külső megoszlását határozzák meg.

A fejezetben tárgyalt paraméterek

Minden fejezet végén röviden összefoglalom azokat a jelenségeket, amelyeket a szövegben tárgyalok, és paraméterek formájában is megadok. Ennek két célja is van. Egyrészt jó áttekintést/ismétlést biztosít a fejezethez. Másrészt, világossá teszi, hogyan jellemezhetők valójában a paraméterek. Erre még az 5. fejezetben visszatérek; ott azt is tárgyalom, miféle élmények azok, amelyek a paraméterek értékeinek rögzítését előidézik a nyelvelsajátítás során.

1. A funkcionális kategóriák testet ölthetnek önálló szóként, affixumként, illetve zéróként, mint például a D kategória az angolban (*the*), a svédben (*-er*) és a latinban (0) (vö. 1.2.3).

2. X'-taxonómia

(21a) $X' [_{\text{paraméter}} \text{megelőzi/követi}] \alpha\text{-t}$

(21b) $X [_{\text{paraméter}} \text{megelőzi/követi}] \beta\text{-t}$

Az angol és az neo-latin nyelvek a "követi" értéket választják a (21a)-ban és a "megelőzi" értéket a (21b)-ben. A japán mindkét esetben a „követi” értéket választja (ld. (28)). Általában véve azt mondhatjuk, hogy a (21a) paraméter „megelőzi” értéke VO-PO sorrendet ad (ld. 1.3.2). Ezzel függ össze az, hogy az angol és a *neo-latin* nyelvekben I-VP sorrendet találunk az IP-ben, míg a japán és a német VP-I sorrendet mutat (ld. 1.4.1.2).

3. A ragozott lexikális igék az I-be mozognak a franciában, de az angolban nem (ld. 1.4.1.1) Erre a jelenségre még a 2.6-ban visszatérek.

4. A germán nyelvekben, de különösen a németben, az ige a C-be mozog, valahányszor valamilyen XP kategória elfoglalja a [Spec, CP] pozíciót (ld. 1.4.2.4).

Egyelőre nem világos, vajon egyetlen paraméterrel van-e itt dolgunk, avagy egymástól látszólag független elvek és paraméterek összefonódásáról.

További szakirodalom

Az X'-elméletet lényegében Chomsky egy 1970-es tanulmányában vezette be, bár ekkor még ezt a gondolatot meglehetősen elnagyoltan tárgyalja a képzett és gerundium jellegű főnévi kifejezésekről szóló, meglehetősen hosszú fejezet végén (ez utóbbi nagyon lényeges volt a jelen könyvben a DP-hipotézis bemutatásakor az 1.3.2-ben). Az X'-elmélet legátfogóbb ismertetése Jackendoff 1977-es könyve; habár mára már többnyire elavult, különösen ami a funkcionális kategóriák kezelését illeti, az igazán megnyerő az, ahogyan az angol nyelvi tények széles körét mutatja be. Jackendoff többek között a lexikális kategóriák (14)-ben megadott jegyrendszerének alternatív kezelésére is kísérletet tesz. Chomsky 1955-ben és 1957-ben írott művei a PS-szabályok használatát, valamint a frázis-

szerkezet fogalmát alapozzák meg. Az előbbi elég nehéz szöveg, ezért kezdőknek természetesen nem ajánlom. Az utóbbi mára a terület egyik alapművévé vált; bár természetszerűleg kissé elavult, és túlságosan nagy hangsúlyt fektet a formális nyelvekre, érdemes elolvasni, mivel e témában meghatározó jellegű. Chomsky 1965-ös műve is hasonló jelentőségű. A PS-szabályok tulajdonságait vizsgálja, valamint az olyan funkcionális kategóriák szerepét, mint az alany; végül a nyelvelmélet céljáról és az Univerzális Grammatika mibenlétéről is szól.

Stowell (1981) széleskörű érvanyagot tár elénk arra vonatkozóan, hogy a PS-szabályok feleslegesek egy olyan elméletben, amely az absztrakt eset fogalmával dolgozik – ezt a művet azonban, amennyiben hozzáférhető – csak a 2. fejezet elolvasása után ajánlom.

A generatív nyelvelmélet más irányzatai, amelyeket ez a könyv nem tárgyal, a PS-szabályokat a grammatikaelmélet központi mechanizmusaként kezelik. Talán nem meglepő, hogy ezeket az elméleteket gyűjtőnéven *frázisstruktúra-grammatikáknak* (Phrase Structure Grammar) nevezzük. Ehhez jó bevezetést kínál Gazdar&mtszai 1985-ös műve; újabb keletű bevezetésként ajánlhatom Pollard&Sag 1991-es, illetve Borsley megjelenés alatt álló könyvét. A frázisstruktúra-grammatika világosan különbséget tesz a lineáris sorrend, azaz taxonómia, és a közvetlen dominancia között, ahogyan azt a 1.3.1-ben már bemutattam. A funkcionális kategóriák létezésének gondolata már nem új, de azt, hogy ezeket explicit módon meg kell különböztetni a lexikális kategóriáktól az X'-elméleten belül, először, Fukui&Speas (1986) javasolta, majd Abney (1987) fejlesztette tovább. Maga a DP-hipotézis is ezen szerzők nevéhez fűződik. Azt pedig, hogy a tagmondat feje az I funkcionális kategória legyen, legelőször Hale&Jeanne&Platero (1977) javasolta. Bár az IP és CP X'-szerkezete először Chomsky (1986b)-ben merül fel, ez utóbbi olvasását inkább csak a jelen könyv 4.4 részének elolvasása után ajánlom. Rizzi (1988) nagyon világosan tárgyalja az X'-elmélet Elvek&Paraméterek változatát, méghozzá Greenberg eredményeinek figyelembevételével. Giorgi&Longobardi (1991) a nominális kifejezések rendkívül alapos nyelvtipológiai vizsgálatát végzik el, bár ők nem fogadják el a DP-hipotézist. A nyelvtipológia klasszikus, úttörő munkája Greenberg (1963). Az ilyen jellegű művekhez jó bevezetőül szolgálhat Comrie (1981), Hawkins (1983, 1988), valamint Croft (1990). Ennek a megközelítésnek számos rész-eredményét tárgyalja Shopen (1985). A nyelvtipológiai kutatás egy másik iránya követhető nyomon Keenan (1988) válogatott esszéiben. A *Linearis egybevetettség axiómáját (LEA)* Kayne (1994) ismerteti és tárgyalja alaposan. Chomsky (1995) a LEA némileg módosított változatát fogadja el. Nagyjából ezek azok a művek, amelyeknek elolvasásával e könyv elolvasása után, reményeim szerint, az olvasók megbirkóznak majd. Semmi esetre sem ajánlanám azonban őket közvetlenül e fejezet befejezésekor.

Emonds (1978) részletesen elemzi az angol és francia közötti különbséget az igemozgatás tekintetében. Pollock (1989) e tárgykörben alapműnek tekinthető.

Bresnan (1982) tárgyalja először a szakirodalomban a C pozíció (ahogyan ma ezt nevezzük) státuszát. Den Besten (1983) a főmondatok és alárendelt mellékmondatok között megfigyelt aszimmetriák klasszikus gyűjteménye, de ld. még e tárgyban Emonds (1976)-ot és Rizzi&Roberts (1989)-et is. Az igemozgatásról szóló irodalom további fontos mérföldkövei Koopman (1984) és Zagana (1992). A *Fejmozgatás-megszorítást (FMM)* eredetileg Travis (1984) javasolta – a mű egyúttal jó áttekintését adja az ige-mozgatásnak és az ún. V2-jelenségnek a germán nyelvekben; azt is bemutatja továbbá, hogyan működik a gyakorlatban az Elvek&Paraméterek elmélete. (Travis (1991) talán könnyebben beszerezhető, és a korábbi munka számos elemét tartalmazza.) Chomsky (1986b) és Rizzi (1990) a *Fejmozgatás-megszorítást (FMM)* tárgyalja a lokális problémakörének általános vizsgálata kapcsán – ennek megértéséhez is szükséges a 4. fejezet ismerete. Baker (1988) a fejmozgatásnak mindezideig legátfogóbb elemzését adja, mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból.

Amint már említettem, az önálló TP-, és AGRP-projekciókat Pollock (1989) vezette be. Iatridou (1990), Baker (1991) és Williams (1994) alternatív elemzéseket kínálnak. Pollock elgondolásának hihetetlenül nagy jelentősége van. A már felsorolt munkákon kívül Belletti (1990), Kayne (1989a), (1991), Vikner (1994), valamint a Hornstein&Lightfoot (1994) szerkesztésében megjelent tanulmánykötet is az ő elméletére támaszkodik. Haegeman (1995) a NEGP-projekció elemzését végzi el nyelvtipológiai megközelítésben. Pollock munkássága ezenkívül nagymértékben hozzájárult a jegyellenőrzés elméletének kialakulásához is, amelyről részletesen a 2.6-ban lesz szó. Kayne vezeti be először az AGRoP fogalmát (bár nem ezen a néven: ezt a kifejezést ugyanis először Chomsky (1991) használja). Webelhuth (1995) kötete általános betekintést enged a Kormányzás&Kötéselmélet különböző területeire, amit Alec Marantznek a Minimalista elméletről szóló tanulmánya vezet be. Az 1. fejezet az X'-elméletről és az esetelméletről szól. A többi fejezet számos olyan kérdést vizsgál mélységében, amiről a jelen könyvben is szó esik. Ez a gyűjtemény valószínűleg ideális folytatásul szolgál a jelen könyvnek – azután már kezdődhet a valódi kutatómunka.

Gyakorlatok

Figyelmeztetés:

A tisztelt olvasó ne keresse a gyakorlatok megoldását a könyv végén – ilyen megoldások ugyanis nem léteznek. Ez azért van, mert a legtöbb gyakorlat olyan tényleges problémát vet fel, amelyre mindezideig nem született igazán jó megoldás. A feladatok lényege valójában az, hogy az olvasót gondolkodásra készítse.

1. Figyeljük meg a velszi nyelv szórendjét az alábbi mondatokban.

- (1) VO: Naeth Siôn golli dwy bunt.
AUX János veszít két font
'János elvesztett két fontot.'
- (2) PO: gyda Sioned
-vel Sioned
'Sionneddel'
- (3) NA: ysgol fawr
iskola nagy
'nagy iskola'
- (4) NPoss: tŷ Dafydd
ház Dafydd
'Dafydd háza'

Mennyire felelnek meg ezek a szórendi sémák a Greenberg által felállított tipológiának, amelyről az 1.3.3-ban olvastunk? Milyen általánosítást tehetünk? Vajon lehetséges-e – és ha igen, hogyan – a (21)-ben javasolt X'-tipológiába illeszteni ezeket az általánosításokat?

Próbáljuk most összehangolni az 1.4-ben a fejmozgatásról tanultakat az 1.3.2-ben a DP-hipotézisről olvasottakkal, valamint azzal az elgondolással, hogy minden kategória belső felépítése szimmetrikus. Milyen elemzést javasolhatunk ekkor az N-A és N-POSS sorrendet illetően a (3) és (4) példában?

2. Az X'-elméletet leginkább az a felismerés inspirálta, hogy a komplex főnévi csoport belső szerkezete nagyon hasonlít a tagmondatok belső szerkezetére (Chomsky 1970, Jackendoff 1977). Már említettem az 1.3-ban hogy az angol birtokos nominálisok, mint például a *John* a *John's hat* 'János kalapja' kifejezésben, nagyon hasonlítanak egy alanyra. Így tehát azt mondhatjuk, hogy a [Spec,DP] és a [Spec,IP] nagymértékben hasonlítanak. Ennek fényében milyen állítást tehetünk a török birtokos szerkezetekről, ahol is a birtokos DP egyeztetődik számban és személyben a birtok N-nel mind egy egyszerű birtokos kifejezés, mind pedig egy komplex, gerundiumot tartalmazó birtokos kifejezés esetén:

- (1) ön-ün el-i
ő-GEN kéz-3SG
'az ő keze'
- (2) Halil-in kedi-ye yemek-0 er-me-diğ-i
Halil-GEN macska-DAT étel-ACC ad-NEG-GER-3SG
'az hogy Halil nem ad enni a macskának'

Lehetséges itt szétszakított DP-t feltételezni? Ha igen, hogyan lehet ábrázolni?

Függelék: Kayne Lineáris egybevetethetőségi axiómája (LEA)

Az 1.3.4-ben Kayne LEA-ájának leegyszerűsített változatát adtam meg (ld. (44)). Itt most egy részletesebb, technikai megközelítést mutatok be. Kayne megállapítja, hogy a nyelvi elemek lineáris sorrendje bizonyos, a halmazelméletből jól ismert tulajdonságokat tükröz. Nevezetesen: a lineáris sorrend rendelkezik a *transzitivitás*, a *totalitás* és az *antiszimetria* tulajdonságaival:

transzitivitás: ha x megelőzi y -t, és y megelőzi z -t, akkor x megelőzi z -t.

totalitás: egy lineárisan rendezett 2 elemű sorban vagy x előzi meg y -t, vagy y előzi meg x -et.

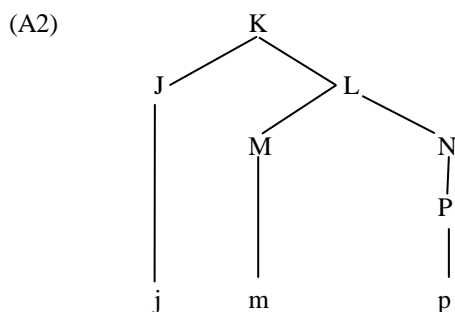
antiszimetria: nem lehetséges, hogy x megelőzze y -t, és ugyanakkor y is megelőzze x -et.

Kayne tehát a nyelvi elemek lineáris rendezettségét az aszimmetrikus k -vezérlés fogalmából vezeti le. Ehhez két alapfogalom bevezetésére van szükség:

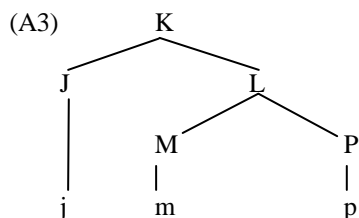
- a $d(X)$ függvényre, amely megadja bármely nem-terminális csomópontra mindazon terminális csomópontok halmazát, amelyeket X dominál, és
- az A halmazra, amely olyan nem-terminális párok halmaza, amelyben az első elem aszimmetrikusan k -vezérli a másodikat. (Az A halmaz tehát rendezett párok halmaza.) Ezzel a két fogalommal felfegyverkezve a következőképpen definiálhatjuk a LEA-t:

Lineáris egybevetethetőségi axióma (LEA)

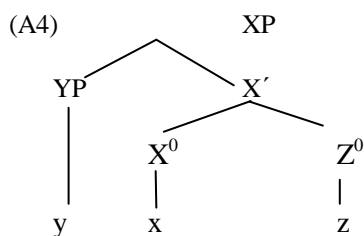
(A1) Bármely P frázisjelölő kifejezésre, ha hozzárendeljük a terminális elemek T halmazát, akkor a $d(A)$ függvény meg fogja adni a T halmaz lineáris rendezését.

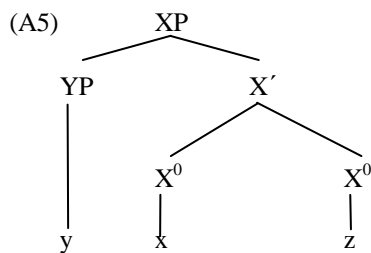
Ezen az ábrán az A halmaz a következő rendezett párokat tartalmazza: $\{ \langle J, M \rangle, \langle J, N \rangle, \langle J, P \rangle, \langle M, P \rangle \}$. Tehát a $d(A)$ függvény értelmében az elemek lineáris sorrendje a következő: $\{ \langle j, m \rangle, \langle j, p \rangle, \langle m, p \rangle \}$. (A k -vezérlés (42)-ben megadott definíciója alapján, valamint a $d(X)$ és A értelmezése alapján ez mindenki számára világos kell, hogy legyen.) Erre az ágrajzra teljesül a LEA, mivel a $d(A)$ művelet tranzitív, antiszimmetrikus és totális. Hasonlítsuk most össze (A2)-t (A3)-mal:

Itt az A halmaz a következő rendezett párokat tartalmazza: $\{ \langle J, M \rangle, \langle J, P \rangle \}$, és így a $d(A)$ függvény értelmében az elemek sorrendje: $\{ \langle j, m \rangle, \langle j, p \rangle \}$. Erre a fára nem teljesül a LEA, mivel az elemek lineáris rendezése nem totális: semmit sem mond az m és a p egymáshoz viszonyított sorrendjéről. Tehát a LEA kizárja az (A3)-hoz hasonló fákat. Amint arra Kayne rámutat, ez a lépés az X' -elmélet két fontos feltételezését testesíti meg; (i) egy fejkategóriának nem lehet bővítménye egy másik fej- kategória és (ii) minden szintaktikai kategóriának egy és csakis egy feje lehet. Az (A4) azt mutatja be, milyen lenne az a fa, amelyik megsérti (i)-et:

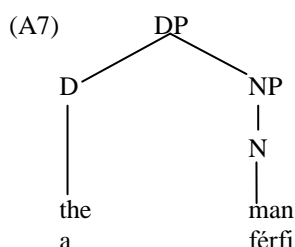
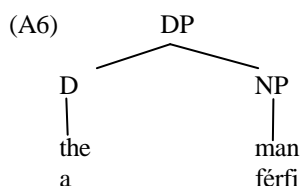
Amint azt bizonyára észrevette mindenki, ez az ágrajz szerkezetileg izomorf, vagyis azonos az (A3)-mal, és ugyanolyan okok miatt sérti meg a LEA-t, mint az (A3). Az az ágrajz pedig, amelyik a (ii)-t sérti, az (A5)-ben látható:

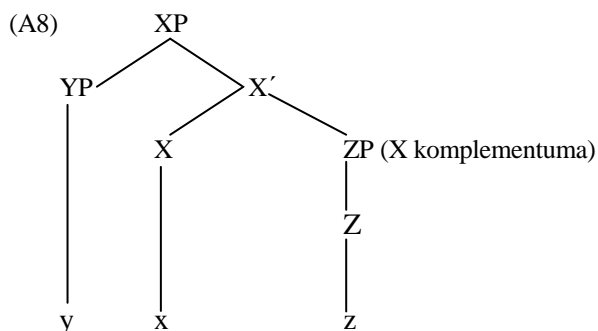
Az (A3)-hoz és az (A4)-hez hasonlóan ez az ágrajz is megsérti a LEÁ-t, amennyiben nem szabja meg a terminális sorok teljes rendezését. Kayne bemutatja, hogyan következik az X' elmélet számos egyéb tulajdonsága a LEÁ-ból (néhány

segédhipotézis bevezetésével); munkájának részletes ismertetésére itt most nincs lehetőség, ezért az olvasót Kayne (1994)-hez utalom.

Az (A2) és (A3) közti különbségnek van egy másik fontos következménye, amint azt már az 1.3.4-ben a (45)-ös példával kapcsolatosan megemlítettem. Meg kell ugyanis engednünk, hogy azok az XP-k, amelyek csak egyetlen fejet dominálnak, tartalmazhassanak XP és X csomópontot. Más szóval a LEA kizárja (A6)-ot, viszont megengedi (A7)-et:

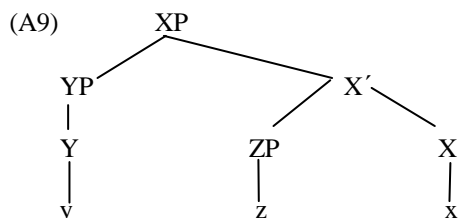
Most vegyük szemügyre, hogyan vezethető le az XP-n belül az elemek univerzális sorrendje a LEA-ból:

Itt A tartalmazza az <YP,X> párost, az <X,Z> párt és az <YP,ZP> párt, valamint a d(A) függvény magában megadja a <y,x>, az <x,z> és az <y,z> párt. Láthatjuk, hogy A tartalmazza még az <YP,ZP> valamint az <X'Y> párt is. Ebből adódóan a d(A) megadja az <y,z> és a <z,y> párt is.

Ezt a problémát úgy kerülhetjük ki, hogy azt mondjuk, az X' nem játszik szerepet ezen viszonyok meghatározásánál. (Kayne ennél megalapozottabb, és

komplikáltabb megoldást kínál, amit most nem fogok tárgyalni.) Az (A8) a specifikáló – fej – komplementum sorrendet mutatja. Hasonlítsuk ezt össze az (A9)-cel, ahol a fej és komplementum sorrendje fordított:

Az (A9)-ben A és d(A) tartalma ugyanaz, mint az (A8)-ban, mivel az aszimmetrikus k-vezérlés reláció mindkettőben ugyanolyan. Tegyük fel azonban, hogy a LEA-ra azt a megszorítást alkalmazzuk, hogy d(A)-t egységesen kell definiálni egy adott lineáris sorrendre: vagy a „megelőzi” vagy a „követi” relációval, de nem mindkettővel. Ebben az esetben az (A9)-et már nem engedélyezi az elmélet, mivel az $\langle y, x \rangle$ pár a „megelőzi” relációt testesíti meg, az $\langle x, z \rangle$ pár pedig a „követi” relációt. Az (A8) azért engedélyezett, mert az $\langle y, x \rangle$ pár és az $\langle x, z \rangle$ pár egységesen a „megelőzi” relációt valósítja meg. Ebből adódóan, a megszorított LEA csak a specifikáló-fej-komplementum sorrendet, illetve a komplementum-fej-specifikáló sorrendet teszi lehetővé. E kettő közül a specifikáló-fej-komplementum sorrend nyilvánvalóan gyakrabban fordul elő a természetes nyelvek között. A komplementum-fej-specifikáló sorrend azt jelenti, hogy az alany az igétől jobbra helyezkedik el, valamint a *wh*-mozgatás célpontja is az igétől jobbra található (az 1.4. alapján ezek a következtetések könnyen levonhatók); mindkét jelenség meglehetősen ritka. Így a LEA nyugodtan megszorítható a „megelőzi” reláció kötelezővé tételével. Tehát az (A8) az XP egyetlen lehetséges rendezési módja. Ez az eredmény van a LEA többé-kevésbé formális megfogalmazásába sűrítve a (44)-ben. Bár ez meglehetősen érdekes eredmény, melynek elméleti következményei egyelőre még beláthatatlanok, amint arra az 1.3.4-ben rámutattam, mindeddig nem sikerült kiiktatni a sorrend fogalmát a rendszerből, mivel a megszorított LEA is kénytelen a megelőzés fogalmát használni. A következő fejezetben térek majd vissza arra, hogy minden OV sorrend mozgatás eredménye (ld. 2.7.2).

2 ESET ÉS EGYEZTETÉS

2.0 Bevezetés

Az előző fejezetben az összetevős szerkezet elméletét ismertettem. Így az olvasó mostanra már nagyjából tisztában van azzal, milyennek kell elképzelnünk a szintaktikai kategóriák belső szerkezetét és a lehetséges kategóriák halmazát (már amennyiben a funkcionális kategóriák halmaza egyáltalán definiálva van). Némiképp homályos módon ugyan, de bevezettem az X'-elmélet parametrikus változatát, amely elvileg képes megmagyarázni a különböző szórendi típusok előfordulását a természetes nyelvekben.

A jelen fejezet ezzel szemben azokról az elvekről szól, amelyek a kategóriák külső megoszlását szabják meg, de különösen a DP-két. Az alapelgondolás, amely a hagyományos nyelvreírásban gyökerezik, az, hogy a DP-ken jelölni kell mondatban betöltött szerepüket. Számos nyelvben ez morfológiai esetrag formájában történik meg. A latinban például minden főnévnek hat esete van, és ezeket szóvégi toldalékolással jelöljük. Az (1) alatti példa a *dominus* 'úr' egyes számú alakjait sorolja fel, ami megrázó emlék lehet azoknak, akik valaha tanultak latinul.

- (1)   Nominativus: domin**US**
      Vocativus: domin**E**
      Accusativus: domin**UM**
      Genitivus: domin**I**
      Dativus: domin**O**
      Ablativus: domin**O**

A hagyományos latin tankönyvekben azt olvashatjuk, hogy a nominativus általában az alany esete, az accusativus a tárgyé, a genitivus a birtokosé, a dativus a részeshatározóé, míg az ablativust az előljárószókkal szokták társítani. A vocativust megszólításkor használjuk, – mint az *Et tu, mi fili, Brute!* („Te is fi-am, Brutus?”) esetében – így érthető módon kevés köze van a DP mondattani szerepéhez. Emlékezzünk arra, hogy a generatív grammatika – és ezért az E&P elmélet is – követi azt a strukturalista hagyományt, hogy a mondattani funkciót a mondat szerkezetre vetíti rá. Emiatt újra kell fogalmaznunk azt a hagyományos elképzelést, miszerint az accusativus az ige tárgyának az esete. Ehelyett inkább azt fogjuk állítani, hogy a V komplementumának az esete (az X'-elmélet értelmében, amint azt az előző fejezetből megtanultuk). Általánosítva azt mondhatjuk, hogy a latinban a DP mondat szerkezetben elfoglalt helye megfeleltethető a főnév (és más szófajok, mint például a főnévből képzett melléknév) végén valamilyen toldaléknak.

Sok nyelv lényegében a latinhoz hasonlóan működik: a görög, az orosz, a lengyel, a német, az óangol, a finn, a szanszkrit, a baszk, az eszkimó, a grúz, a klasszikus arab, sok ausztrál nyelv és még számos más nyelv különböző nyelvcsaládokból. Nem minden nyelv viselkedik azonban így. Az angol főnévi kifejezés (DP) mondattani szerepét nem jelöljük esetraggal, kivéve talán a névmásokat. Ott mindössze nominativus/nem-nominativus szembenállást találunk, azt is csak némelyiküknél (*I* vs. *me*, *he* vs. *him* stb.) A kínai, a vietnámi, a thai és a legtöbb kreol nyelvben egyáltalán nincs morfológiai eset. Ha az E&P elmélet szabta ösvényen haladunk, azt meg kell mondanunk, hogy a morfológiai esetjelölés csupán egy adott paraméter (mivel egyes nyelvekben létezik, másokban nem). A mondatbeli szerep jelölésének szükségessége azonban univerzális. Szintaktikai jelölésen azt kell érteni, hogy egy adott szerkezeti helyhez egy adott mondatbeli szerepet társítunk, mint pl. alany, tárgy, stb. Megfordítva, ahhoz, hogy egy DP egy bizonyos mondatbeli szerepet tudjon betölteni, meghatározott szintaktikai pozícióba kell kerülnie. Ebből már levezethető az absztrakt esetelmélet, amely lényegében ennek a fejezetnek a gerincét képezi.

Mostantól Esetnek hívjuk (és nagy E-vel írjuk) az absztrakt esetet, és esetnek hívjuk (kisbetűvel) a morfológiailag kifejezett esetet. Az absztrakt Esetelméleti konstruktum, míg a morfológiai eset a főnév valamilyen toldaléka. Ez két merőben különböző dolog. Például lehet, hogy tévedünk az absztrakt esetet illetően (távol álljon tőlünk még a gondolat is!), és az nem is létezik. A morfológiai eset azonban kétségtelenül valóságos, amint azt bárki, aki tanult latinul, igazolhatja.

A mondatbeli szerep jelölését úgy foghatjuk fel, hogy az adott pozícióban megjelenő DP-nek egy bizonyos morfológiai formát adunk. A dolog lényege az, hogy a DP-knek egy bizonyos pozícióba kell mozogniuk ahhoz, hogy egy adott grammatikai funkciót betöltsenek. Itt olyasmit látunk, amivel már korábban találkozunk: egyes nyelvek ezt toldalékolással oldják meg (latin és társai), mások különfajta kis jelölőket használnak, amelyek nem toldalékok, mivel morfológiailag nem részei a főnévnek (a japán és a hindi ilyen), valamint az angolban a részeshatározót a jelentéssel szinte alig bíró *to* prepozícióval fejezzük ki, ismét mások semmilyen morfológia eszközzel nem élnek (pl. a kínai). Mindez arra utal, hogy itt valamilyen funkcionális kategóriával van dolgunk, mivel az ilyesféle morfológiai eltérés a nyelvek között a funkcionális fejekre jellemző. Mi több, az eset és az egyeztetés egymással kétségtelenül összefüggő fogalmak. A latinban például csak a nominativus esetű DP-k vannak egyeztetve az igével számban és személyben. Mivel a nominativus általában az alany esete, ebből arra következtetünk, hogy az a DP, ami egyeztetve van az alannal, szükségszerűen egyúttal alany is. Ha az eset fogalmát funkcionális fejekhez akarjuk kapcsolni, akkor természetesnek tűnik, hogy a nominativust az alany egyeztetéséért felelős AGRsP funkcionális fejjel társítsuk. Ezt kiterjeszthetjük az AGRo-ra és azt mondhatjuk, hogy az accusativus a tárgy egyeztetéséért felelős funkcionális

fejjel társítható. Ezáltal az absztrakt esetet különféle AGRP funkcionális kategóriákhoz kötjük.

Az absztrakt eset elmélete tehát arról szól, hogyan jelölhetünk egy adott szerkezeti pozícióban lévő DP-n egy adott grammatikai funkciót, mint pl. alany, tárgy, részeshatározó, birtokos, stb. Ebben a fejezetben az *esetelmélet* főbb alkotóelemeit mutatom be és a belőlük levonható következtetéseket, valamint néhány újabb kutatási eredményt és azok kiterjesztését. Tapasztalni fogjuk, hogy az *esetelmélet* a parametrikus váltakozás fontos színtere.

A 2.2.1 részben a kormányzáson alapuló esettelfogást mutatom be, nagyjából úgy, ahogy azt Chomsky (1981) vezette be Jean-Roger Vergnaud eredeti javaslatára alapján. A 2.3 rész azt tárgyalja, hogy miért kényszerülnek bizonyos DP-k eredeti helyükről kimozdulni; részletesebben is kifejtünk néhány olyan fogalmat, amely a mozgítás megértésénél lényeges, és amelyről az. 1. fejezetben már esett szó. A 2.4 ezt a gondolatmenetet folytatja, mivel a nyomokról és más olyan elemekről szól, amelyek szintaktikailag jelenlévő, ám fonológiailag üres DP-k, más szóval *üres kategóriák*. A 2.5 részben különbséget fogok tenni kétfajta absztrakt eset között: a [pozícionálisan adományozott] *strukturális eset*, és az [igétől megörökölt] *inherens eset* között. A 2.6 részben néhány, az Eset és a funkcionális kategóriák közötti kapcsolatot érintő újabb eredményt tárgyalok; bemutatom, hogyan sikerült az absztrakt eset elméletét általánosítani, amely általánosítást ma *jegyellenőrzés-elméletnek* nevezünk. Végül a 2.7 részben a funkcionális fejek, a jegyellenőrzés és a mozgítás kapcsolatáról lesz szó, és arról, hogyan lehet a szórendi változatok kérdéseit levezetni a funkcionális kategóriák olyan jegyeinek segítségével, amelyek leginkább a morfológiai jegyekhez hasonlítanak. De mindenek előtt a már korábban becsempésztett „grammatikai funkció” fogalmát kell tisztáznunk. Milyen funkciói vannak annak a DP-nek, amelyet esettel jelölünk?

2.1 Thematikus szerep és grammatikai funkció

Az 1. fejezetben röviden ismertettem azt az elképzelést, miszerint az igéknek thematikus szerkezetük van, ami már az ige szócikkében is szerepel a *lexikonban*. Kezdjük azzal, hogy egy kicsit közelebből is szemügyre vesszük a thematikus szerkezetet.

Egy átlagos ige, mint amilyen az *eat* ‘enni’, jelentésszerkezetében tartalmaz egy evési eseményt, amelynek résztvevője egy *ágens* (cselekvő), amely a szerencsétlenül járt *páciens*t (elszenvedő) egy meghatározott módon elfogyasztja. Amikor Éva megette az almát, vagy amikor én kifőtt tésztát (pastát) eszem, vagy amikor egy cápa felfal egy széllovast, az ige minden esetben egy-egy evési eseményt fejez ki, bár a kivitelezés módja különböző. Az, hogy tudjuk, mi az *eat* ‘enni’ ige jelentése, annyit tesz, hogy mindezzel tisztában vagyunk. Szakkifeje-

zéssel szólva azt mondjuk, hogy az *eat* ‘enni’ ige két thematikus szerepet (rövidítve: *théta-szerepet*) adományoz: az *agens* és a *páciens* szerepeket.

Más igéknek nyilván az *eat* igétől eltérő thematikus szerkezetük van. A *run* ‘futni’ csupán egy futót, tehát egy ágenst kíván. Így a *run* ‘futni’ igének csak egy thematikus szerepe van, míg az *eat* ‘enni’ igének kettő. Az *enjoy* ‘élvezni’ olyan, mint az *eat*, mivel két thematikus szerepe van, azonban ezek a thematikus szerepek kissé mások, mint az *eat* esetében. A *John enjoyed the concert* ‘János élvezte a koncertet’ mondat által leírt eseményben *János*, aki a tapasztaló, nem végez semmilyen aktív cselekvést. Pusztán megtapasztal egy meglehetősen kellemes pszichológiai hatást. Ezért is szokták ezt a thematikus szerepet *experiensnek* (tapasztalónak) nevezni. Továbbá maga a koncert semmilyen változáson nem megy át annak következtében, hogy János élvezi. Hacsak János szélsőséges módon hangot nem ad nemtetszésének, nyugodtan mondhatjuk, hogy a koncert akkor is ugyanolyan volna, ha János történetesen utálná. Amit élvezünk, az nem ugyanolyan, mint amit megeszünk: az élvezett tárgy nem esik át semmiféle változáson. Valójában éppen az élvezett tárgy a kiváltó oka János irigylésre méltó lelkiállapotának. Így ezt a szerepet *cause-nak*, azaz *okozónak* hívjuk. Mindebből kiviláglik, hogy ugyanabban a szintaktikai pozícióban különböző thematikus szerepű elemek jelenhetnek meg. Ez lehet a forrása a következő ostoba szóviccnek (amelyért már előre elnézést kérek):

- (2) A: My dog's got no nose.
‘A kutyámnak nincs orra.’
B: Oh, really? How does he smell?
‘Valóban? Akkor hogyan szaglászik/szaglik?’
A: Awful.
‘Borzalmasan.’

A *B* beszélő a *he* alanyt a *smell* ‘szaglászni’ ige ágensének tekinti (vagy esetleg *experiens*ének, mivel nem nyilvánvaló, hogy az érzékeinket érő ingereket akaratlagosan érzékeljük-e). Az *A* beszélő válaszából viszont az derül ki, hogy a *he* alany a szaglási esemény okozója. Ez elvezet bennünket ahhoz a kérdéshez, hogy vajon mennyire tükrözi a szintaktikai szerkezet a thematikus szerkezetet.

Az *eat* ‘enni’ által adományozható két thematikus szerep az alanyra és a tárgyra vetődik rá. Ez a dolgok szokásos menete, és ezt tapasztaljuk a legtöbb tranzitív ige esetében. Azonban, amint az iménti bányász szóvicc is tükrözi, előfordul, hogy a különféle mondatokban különböző fajtájú thematikus szerepet társítunk ugyanahhoz a grammatikai funkcióhoz, és ezt elsősorban az ige tulajdonságai határozzák meg.

Ezen információ természetes helye az igék szótári cikkelye (bár azt szükséges hangsúlyozni, hogy az igék meghatározott lexikális osztályokba sorolhatók, és nem akarom azt állítani, hogy a *théta-szerepek* és grammatikai funkciók közötti kapcsolat teljes mértékben idioszinkretikus).

Nos, hogyan szabja meg a szintaxis azt, hogy egy adott DP-nek mikor milyen grammatikai funkciója legyen? A hagyományos latin nyelvtan megadja a választ: alany általában abból az argumentumból lesz, amelyik nominativus esetet kap az igétől [ez alól kivételt képeznek például a pszichológiai predikátumok az olaszban és a nemnominativusi alanyok az izlandiban, ahol a morfológiai esetek inverz módon, tehát nem a tematikus hierarchiának megfelelően vetődnek az argumentum-szerkezetre – A fordító], a tárgy pedig általában az accusativus esetű argumentumból lesz, és így tovább. A grammatikai funkciókat tehát az absztrakt eset segítségével definiálhatjuk.

Az absztrakt eset segítségével egy DP pozíciójából meg tudjuk jósolni azt, hogy milyen szerepet tölt be a *ki kivel mit csinál* sémában. Az adott nyelvtől függően ezt a DP morfológiai jelölése mutathatja: a morfológiai eset tehát nem más, mint a DP szintaktikai pozíciójának kifejeződése.

Ahhoz, hogy megértsük, hogyan is működik mindez a gyakorlatban, nyilván ismernünk kell az *esetelmélet* alapelveit, így tehát a következő néhány bekezdés erről fog szólni. Van azonban egy tisztázandó probléma: szavatolnunk kell, hogy a théta-szerepeknek van szintaktikai megfeleltetése. Ezt mondja ki a *Projekciós elv*:

(3) *Projekciós elv*

Minden théta-szerepnek, amely valamely lexikális fejhez kapcsolható a szerkezetben, argumentum formában meg kell jelennie a szintaktikai levezetés minden szakaszában.

Célszerűbbnek tűnik itt az argumentum kifejezést használni, mint a DP-t, mivel théta-szerepe más kategóriáknak is lehet (pl. CP); argumentumnak azt nevezzük, aminek théta szerepe van. A szintaktikai levezetés fogalmára a későbbiekben még visszatérünk.

Tételezzük fel, hogy a lexikális kategóriák csak azon argumentumaiknak adnak théta-szerepet, amelyek a minimális m-vezérlési hatókörükön belül helyezkednek el. Most tehát az m-vezérlést kell definiálnunk.

(4) *M-vezérlés*

α m-vezérli β -t, *hha* α nem dominálja β -t, de α valamely projekciója dominálja β -t.

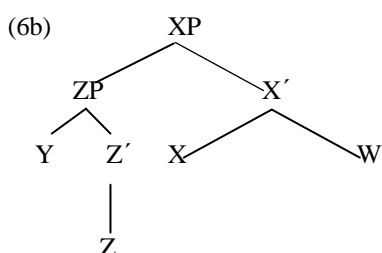
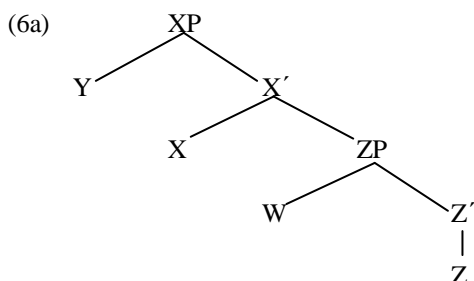
(Emlékeztetőül: a görög betűket tetszőleges szintaktikai kategóriák jelölésére vezettem be.)

(5) *Minimális m-vezérlés*

α minimálisan m-vezérli β -t, *hha* α m-vezérli β -t, és nincs olyan γ , amely egyrészt m-vezérli β -t, és nem m-vezérli α -t.

(Ha összehasonlítjuk az (5) alatti definíciót az 1.4.2-ben megadott minimális k-vezérlés definíciójával, szembevető a szerkezeti hasonlóság.)

Ezek a definíciók azt fejezik ki, hogy α akkor adhat β -nek théta-szerepet), ha α^n (α valamely projekciója) tartalmazza β -t, és nincs olyan γP projekció a minimális m-vezérlési tartományában, amely tartalmazza β -t. Más szóval β az α -nak vagy specifikálója vagy komplementuma. Ahhoz, hogy ezt belássuk, vizsgáljuk meg az alábbi ágrajzot:

A (6a)-ban X m-vezérli Y-t, ZP-t és W-t mivel ezek a kategóriák mind az X projekcióján belül helyezkednek el. X minimálisan m-vezérli Y-t és ZP-t, de W-t nem, mert létezik egy köztes maximális kategória, a ZP, ami m-vezérli W-t (tekintve, hogy W a Z-nek valamely projekcióján belül található), de nem m-vezérli X-et, mivel X nem a YP-n belül van. (6b)-ben viszont X minimálisan m-vezérli ZP-t és W-t, de Y-t nem. Ez esetben Y-t olyan kategória m-vezérli, amely nem m-vezérli X-et, és ez ismét Z. Most már belátható, hogy az egyetlen lehetőség arra, hogy egy kategóriát X m-vezéreljen, ha az illető kategória X-nek vagy specifikálója vagy komplementuma. Nos tehát ahhoz, hogy egy DP théta-szerepet kapjon az igétől, az ige specifikáló vagy komplementum pozíciójában kell lennie. A (3)-ban megadott *Projekciós elv* egyik következménye, hogy amikor egy DP-t kimozzgatunk a VP-ből, akkor annak nyomot kell hagynia ahhoz, hogy a théta-szerepe érvényes maradjon. Erre a kérdésre a 2.3-ban még visszatérünk. Még egy utolsó gondolat a théta-szerepekről. Van egy kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés a théta-szerepek kiosztását illetően, amit *théta-kritériumnak* neveznek:

(7) *A théta-kritérium*

Egy théta-szerep csak egyetlen argumentumnak adományozható, és egy argumentum csak egyetlen théta-szerepet kaphat.

Valójában ha a (7)-ben megadott elv nem létezne, akkor a (2) alatti buta vicc még egy sóhajtaszt sem váltana ki. A helyzet az, hogy a ‘My dog smells’ nem jelentheti, hogy a kutyám egyszerre kiváltója és tapasztalója is a bűznek. A vicc a (2) alatti példa kétféle olvasatából adódik: a kutya vagy kiváltó, vagy tapasztaló, de nem lehet egyszerre mindkettő, ez a humor forrása. A (7) alatti elv az olyan értelmetlen mondatokat is kizárja, mint a (8):

(8a) *John sneeze-d Mary.
János tüsszent-PRAET Mari
‘John tüsszentette Marit.’

(8b) *There ate.
EXPL esz.PRAET
‘Történt evés.’

A *sneeze* ‘tüsszenteni’ igének csak egy argumentuma van, ami alanyként szerepel. Így tehát a *sneeze* nem rendelkezik olyan théta-szereppel, amelyet a tárgynak adományozhatna. A (7) alatti elv tehát azt mondja meg, miért helytelen a (8a)-béli mondat: egy olyan DP- kategóriájú argumentum található benne (*Mary*), amelynek nincs théta szerepe. A (8b) viszont éppen azért rossz, mert a *eat* ‘enni’ ige összesen két théta-szerepet adományozhat, azonban itt nincs egyetlen argumentum sem a minimális m-vezérlési hatókörében (és sehol a mondatban), amelynek théta-szerepet tudna adni – a *there* alanypótló üres névmás, amely nem számít argumentumnak – a mondat tehát a (7)-ben meg-fogalmazott elv következtében helytelen.

Ebben a részben a théta-szerepek és grammatikai funkciók elméletébe nyerünk betekintést. A legfontosabb tudnivaló ezzel kapcsolatban az, hogy egy théta-szerep egy lexikális kategórián belül csak egyetlen argumentumnak feleltethető meg a szintaxisban, ezt a *Projekciós elv* és a *Théta-kritérium* írja elő. Az argumentumok általában olyan DP-k, amelyek egy adott strukturális pozícióban egy adott grammatikai funkciót töltenek be. A grammatikai funkciót a mondaton belül az absztrakt eset jelzi. Most azt fogjuk szemügyre venni, hogyan is történik mindez.

2.2 A kormányzás fogalmán alapuló esetelmélet

2.2.1 Az infinitívuszi tagmondat alanya

Az esetelméletet eredetileg az motiválta, hogy bizonyos lexikális DP argumentumok olyan pozícióban is megjelennek, ahol csak üres kategóriáknak volna

szabad előfordulni (PRO alany). Ez a megfigyelés ahhoz a következtetéshez vezetett, hogy az Eset összefügg a lexikális DP-k jelenlétével egy adott pozícióban. A kérdéses pozíció természetesen az infinitívuszi tagmondat alanya. Ez ugyanis általában nem lexikális elemmel kitöltött pozíció, amint azt az alábbi példa is mutatja:

(9a) *Főnév bővítményeként*

*Alan's   plan   [Tommy to sell marijuana]
 Alan-GEN   terv   Tommy eladni marihuána
 'Alan terve Tommy marihuánát eladni.'

(9b) *Melléknév bővítményeként*

*It   is   illegal   [Tommy to sell   marijuana]
 EXPL   COP   törvénytelen   Tommy eladni   marihuána
 'Törvénytelen dolog Tommy marihuánát eladni.'

(9c) *Alanyi mellékmondatként*

*Bill   to be   a   president   is   nice
 Bill   lenni   egy   elnök   COP   kellemes
 'Bill elnök lenni kellemes.'

(9d) *Bizonyos igék (de nem minden ige) tárgyi mellékmondataként*

*Phil   tried   Steve   to play   the marimba
 Phil   megpróbált   Steve   játszani   a marimba
 'Phil megpróbálta Steve játszani a marimbán.'

Ezeknek az infinitívuszi mellékmondatoknak az alanya argumentum. Ez abból látható, hogy ha kihagyjuk az időjeles tagmondatokban előforduló lexikális alanyt, jó mondatot kapunk:

(10a) *Főnévi bővítményként*

Alan's   plan   [____to sell marijuana]
 Alan-POSS   terve árusítani   marihuána

(10b) *Melléknév bővítményeként*

It   is   illegal   [____to sell   marijuana].
 EXPL   COP   törvénytelen   árusítani   marihuána

(10c) *Alanyi tagmondatként*

[____To be a   president]   is   nice.
 lenni   egy   elnök   COP   kellemes

(10d) *Egyéb*

Phil tried   [____to play   the marimba].
 Phil megpróbált   játszani   a marimba

A szögletes zárójelben lévő tagmondatokat a következőképpen alakíthatjuk át időjeles tagmondatokká:

- (11a) *Főnévi bővítményként*
 Alan's plan [that he would sell marijuana]
 Alan-POSS terv hogy ő FUT eladni marihuána
 'Alan-nek azon terve, hogy ő marihuánát fog árúsítani'
- (11b) *Melléknévi bővítményként*
 It is illegal [if one sells marijuana].
 EXPL COP törvénytelen ha az ember elad marihuána
 'Törvénytelen, ha valaki marihuánát árul.'
- (11c) *Alanyi tagmondatként*
 [That I am president] is nice.
 hogy én vagyok elnök COP kellemes
 'Az, hogy én elnök vagyok, kellemes.'

A (10d) alatti példának nincs időjeles megfelelője, de az világos, hogy ha lenne, akkor *Philt* kellene a tagmondat alanyának tekintenünk. Más szóval a *play* 'játsszani' és a *try* 'megpróbálni' alanya két külön szintaktikai elem kell, hogy legyen, figyelemmel a *Projekciós elvre* és a *théta-kritériumra*, amelyeket az előző részben vezettem be. A (11a-c)-ben az alárendelt tagmondat alanyaként névmás szerepel. Abból, hogy ezek a (10)-béli példákkal szoros párhuzamba állíthatók, valamint a *Projekciós elv* és a *théta-kritérium* alapján abból, hogy a tagmondat alanyának a szintaktikai szerkezetben meg kell jelennie, azt a következtetést fogjuk levonni, hogy a (10)-beli tagmondatoknak is van üres szintaktikai alanyuk, amit PRO-nak fogunk nevezni. Ez a PRO csakis igeneves tagmondatok alanyaként jelenhet meg. A 3. fejezet majd arra is rávilágít, hogy miért van ez így. Most éppen az ezzel ellentétes kérdésre keressük a választ: miért csak a PRO (és nem más) jelenhet meg igeneves szerkezetek alanyaként? Más szóval miért helytelenek a (9a) alatti mondatok?

Erre a kérdésre az alábbi megfigyelés alapján rögtön megkapjuk a választ. Ha a (9a-c) alatti példákban az igeneves tagmondatot kiegészítjük a *for* mondatbevezetővel, a mondatok hirtelen megjavulnak:

- (12a) *Főnév bővítményeként*
 Alan's plan [FOR Tommy to sell marijuana]
 Alan-POSS terve COMP Tommy árulni marihuána
 'Alan terve, hogy Tommy marihuánát áruljon'
- (12b) *Melléknév bővítményeként*
 It is illegal [FOR Tommy to sell marijuana].
 EXPL COP törvénytelen COMP Tommy árulni marihuána
 'Törvénytelen Tommynak marihuánát árulnia.'

- (12c) *Alanyi tagmondatként*
 [FOR Bill to be a president] is nice.
 COMP Bill lenni egy elnök COP kellemes
 'Az, hogy Bill elnök, kellemes.'

Ha a *try* 'megpróbálni' igét felcseréljük a *want* 'akarni' vagy a *believe* 'hinni' igével a (9d)-ben, akkor az a mondat is megjavítható:

- (13a) Phil wants [Steve to play the marimba]
 Phil akar Steve játszani a marimba
 'Phil azt akarja, hogy Steve marimbázzon.'
- (13b) Phil believes [Steve to play the marimba].
 Phil hisz Steve játszani a marimba
 'Phil azt hiszi, hogy Steve marimbázik.'

A hagyományos latin nyelvtanokból tudjuk, hogy az igék és az előljárószók kormányozzák (tulajdonképpen: meghatározzák) a főnevek esetét. Az igék általában a tárgyesetet, az előljárószók pedig tárgy-, részes-, vagy előljárós esetet kormányoznak. A (9) és a (12–13) közötti különbséget úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a lexikális főnevek esetet kérnek, az igék és előljárószók pedig (szemben a főnevekkel és a melléknevekkel) esetet kormányoznak. (Mai szóhasználatnál élve, csak annak a DP-nek adhatnak esetet, amelyet kormányoznak.)

A (9)-es példákban az infinitívuszi tagmondat alanyának nincs esete, míg a (12)-es példák infinitívuszi tagmondatában az alany van, a *for* mondatbevezetőnek köszönhetően. Hasonlóképpen a (9) és (13) közti különbséget is az igék eltérő esetadó képességéből vezethetjük le (de erre később még visszatérek).

Első közelítésben tehát az *esetszűrőt* a következőképpen lehet megadni:

- (14) *Esetszűrő*
 *DP, ha a DP lexikális, de nincs esete.

Az infinitívuszi tagmondat alanyi pozíciója általában nem esetjelölt hely (le-számítva a kivételes esetadás és a *for*-infinitívusz környezetét). Így ott csak olyan fonológiai üres főnevek jelenhetnek meg, mint amilyen a PRO. Ez magyarázza a (9) és (10) közötti különbségeket és általánosságban azt, hogy miért nem jelenik meg az infinitívuszi tagmondat alanyi pozíciójában lexikális alany.

Az *esetelmélet* másik előnye az, hogy nem kell külön kizárnunk a főnevek és melléknevek DP-vel való bővíthetőségét például az angolban. Elegendő, ha a főneveket és mellékneveket kizárjuk az esetadó kategóriák köréből. Ebből adódóan egyetlen DP sem jut át az *esetszűrőn*.

Az absztrakt eset vagy megjelenik morfológiailag vagy nem, ez nyelvenként változik. A morfológiai eset jelentősége másodlagos szerepet tölt be az esetadó

környezet szintaktikai meghatározásában. Ezeket a környezeteket fogjuk megvizsgálni a következő részben.

2.2.2 Esetadó környezetek

Két fő esetadó környezetet kell definiálnunk:

(15a) A DP tárgyesetet kap, ha egy V kormányozza.

(15b) A DP részesetet kap, ha egy P kormányozza.

A kormányzás fogalmát itt a hagyományos grammatika értelmezésében használom. Szükség van azonban pontos strukturális definícióra. Nem elégedhetünk meg a hagyományos grammatika intuitív megfogalmazásával. Így most bevezetem a kormányzás technikai fogalmát is. Ezt a viszonyt már többféleképpen definiálták a szakirodalomban. Íme, egy, amely nagyjából Chomsky (1986b)-re épül (bár annál kissé egyszerűbb):

Kormányzás

Egy α fej abban az esetben kormányozza β -t, ha

(16a) α k-vezérli β -t, és

(16b) nincs olyan közbülső szintaktikai kategória, amely csak β -t dominálja, de α -t nem.

A k-vezérlés definíciója már korábban felmerült a *Fejmozgatás megszorítás* tárgyalása során. Az egyszerűség kedvéért most ismét megadom:

(17) *K-vezérlés*

α k-vezérli β -t, hha α nem dominálja β -t, de az α -t domináló minden kategória egyúttal β -t is dominálja.

A (16a) feltétel a kormányzás felső határát szabja meg. Egyetlen kategória sem k-vezérelhet semmit az őt közvetlenül domináló kategórián kívül, így tehát nem is kormányozhat azon kívülre. E tekintetben a kormányzás és a k-vezérlés tartománya azonos.

A (16b) alsó határt szab a kormányzásnak, megakadályozva, hogy az túlságosan mélyre hatoljon. Ahhoz, hogy ezt belássuk, szükségünk van a "határ" fogalmának bevezetésére. Ez a fogalom Chomsky (1986b)-ben még elég összetett. Így most az alábbi egyszerűsített definícióra szorítkozunk:

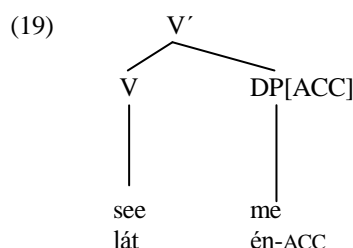
(18) *Határ*

Bármely XP, kivéve az IP-t.

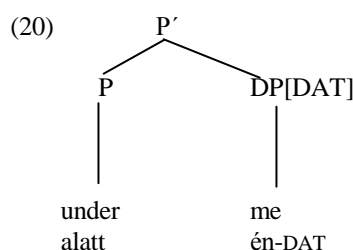
A kormányzásnak bármely maximális projekció határt szabhat az IP kivételével. Az IP különböző grammatikai funkciók gyűjteménye, amely a „széttagolt INFL”

mondatszerkezetet alkotja; erről az 1. fejezet 1.4.3 részében már ejtettem szót. Tételezzük fel, hogy az INFL-ben jelenlévő kategóriák grammatikailag csökkentértékűek, ezért nem jelentenek akadályt a kormányzás számára. Ez esetben a (18) úgy értelmezendő, hogy semmilyen fej nem kormányozhatja egy másik, β fej maximális projekcióját, kivéve, ha a β fej az INFL rendszer része. Ez megadja a kormányzás alsó határát.

Most láthatjuk, hova vezetnek minket az esetadási környezetek (15)-ben megadott definíciói. A (15a) a tárgyeset adásának tipikus környezetét a következő módon definiálja:

Hasonlóképpen a (20) a (15b)-ben megadott részeshatározói eset kiosztásának környezetét definiálja:

(Mellesleg a (19) és (20) példái arra is rávilágítanak, hogy az angol nem jelöli morfológiailag a különbséget a tárgyeset és a részeshatározói eset között még a névmásoknál sem.)

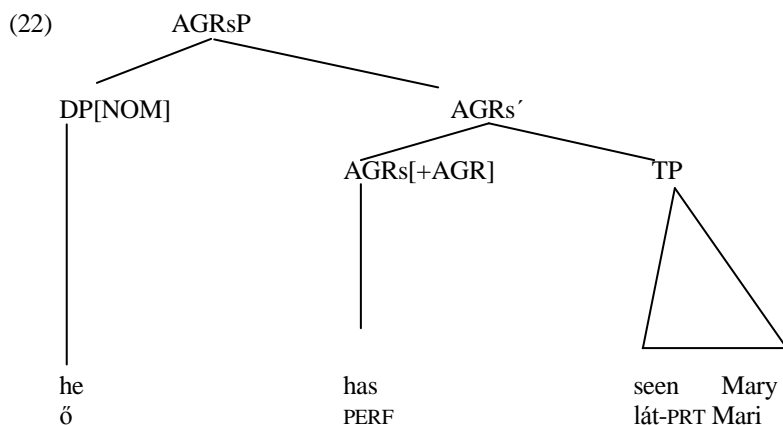
A kormányzásalapú esetadás elméletében azt feltételezik, hogy a tárgyeset és a részeshatározói eset jegyeit az ige, illetve a prepozíció adományozza a megfelelő DP-nek. A morfológiailag gazdag nyelvekben viszont ésszerűbbnek látszik, hogy a DP-k már eleve rendelkeznek ezekkel a jegyekkel – így például az (1)-beli *dominium* szó a tárgyesettel – amit egyeztetni, illetve ellenőrizni kell valamely kormányzó fejnek. Egyelőre nincs jelentősége, miként is fogjuk ezt fel. A 2.6 részben azonban látni fogjuk, hogy egy ilyesfajta egyeztetés vagy érvényesítés központi szerepet játszik az esetelmélet új változatában, amit ennek megfelelően a *jegyérvényesítés elméletének* neveznek.

Vizsgáljuk most meg a nominativus környezeteit. Itt rögtön különbséget kell tennünk az időjeles illetve az időjel nélküli, azaz nemfinit tagmondatok között, mivel az angolban és számos más nyelvben a nemfinit tagmondatok alanya nem állhat nominativusban. Azt is említettem már, hogy a nominativus és az alanyi egyeztetés között lényegi összefüggés van. Ezért logikusnak tűnik azt mondani, hogy az alanyi egyeztetésért felelős AGRs adja a nominativus esetet. Mivel az időjel nélküli tagmondatban nincs alanyi egyeztetés az angolban és sok más nyelvben, ezen tagmondatok AGRs fejének itt hiányoznak az alanyi egyeztetéshez szükséges morfológiai jegyei. Az egyszerűség kedvéért, még ha kissé furcsának tűnik is, tegyük fel, hogy az infinitívuszi tagmondat egyeztető feje [-AGR] jegyű. Ez valójában annyit tesz, hogy az infinitívuszi tagmondat deaktiválja az AGRs-t. Most a következő módon adhatjuk meg a nominativus esetadó környezeteit:

- (21) A DP nominativust kap, ha a [Spec,AGRsP]-ben van, ahol AGRs [+AGR] jegyű.

Még tovább finomítva azt mondjuk, hogy nominativus csakis az alany és az AGRs közötti spec-fej egyezés esetén adható. Ez rávilágít a nominativus és az egyeztetés közti belső összefüggésre. Láthatjuk tehát, hogy eset kétféle módon adományozható: kormányzás vagy spec-fej egyeztetés esetén. Mindkét konfigurációban a fej a lényeges elem.

A (21)-beli állítás az alábbi konfigurációt rendeli a nominativus kiosztásához:

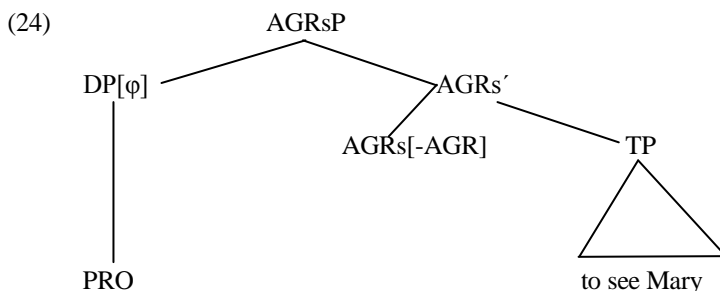
A spec-fej egyeztetést az alábbiak szerint definiálhatjuk:

Spec α fej egyeztetés

(23) α fej akkor és csak akkor van egyeztetve β -val, ha α minimálisan m-vezérli β -t, de nem kormányozza β -t.

A (23)-beli definíció felhasználja a kormányzás és m-vezérlés fogalmát, amelyet már korábban definiáltam. A fejezet végén található *függelékben* összefoglalom a legfontosabb szerkezeti viszonyokat és egymással való kapcsolatukat; mindebből látható lesz, hogy ezek néhány egyszerű alapfogalomra épülnek.

A (9)-ben található infinitívuszi tagmondatnak ilyen a szerkezete:

Jóllehet [-AGR] jegyűek, az ilyen AGRs fejeknek is van ϕ jegyűk [azaz szám-, személy-, és nyelvtani nemjegyűk – A fordító], és ezek egyeztetődnek a PRO-val. Az *Esetszűrő* miatt csak üres kategória jelenhet meg a [Spec,AGRsP] pozícióban [mivel csak üres kategória létezhet eset nélkül – A fordító]. Ha komolyan vesszük, hogy az eset meghatározza a grammatikai funkciót, akkor persze el kell számolnunk azzal, hogy PRO-nak itt grammatikai funkciója van. Az egyik lehetőség az, hogy az eset hiánya szabja meg PRO grammatikai funkcióját. A másik az, hogy PRO-nak speciális esete van, az üres eset. Egyelőre mindkét megoldás elfogadhatónak tűnik; erre a kérdésre a 2.4-ben még visszatérek, amikor közelebbről is szemügyre veszem az eset és az üres kategóriák kapcsolatát.

A közfelfogás szerint az, hogy az angol infinitívuszi AGRs deaktivált, parametrikus érték. A portugálban az infinitívusz számban és személyben egyeztetődik a saját lexikális alanyával, ami nominativusi esetű. Tehát ilyen példákkal találkozhatunk:

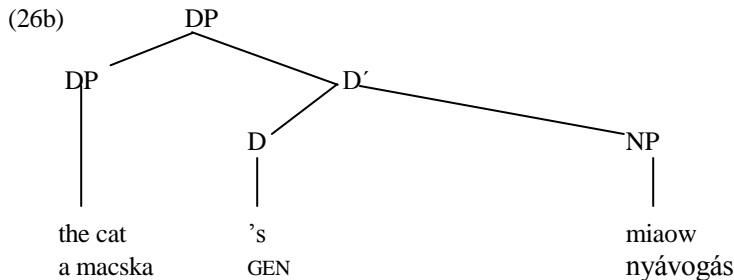
(25a) Sera difícil [eles aprovar-EM a proposta].
 lesz nehéz ők-NOM jóváhagyni-3PL a javaslatot
 'Nehéz lesz nekik jóváhagyniuk a javaslatot.' (ld. 9b)

(25b) Eu lament-o [os deputados ter-EM trabalha-do pouco]
 mi sajnál-1PL a képviselők-NOM PERF-3PL dolgoz-PRT kicsi
 'Sajnáljuk, hogy a képviselők keveset dolgoztak.' (ld. 9d)

Nos úgy tűnik, az AGRs itt aktív maradhat az infinitívuszi tagmondatban. Ha azt állítjuk, hogy az AGRs a portugál infinitívuszi tagmondatban [+AGR] értékű, akkor a (22)-ben megadott esetadási definíció értelmében megjelenhet nominativusi esetű DP a [Spec,AGRsP] pozícióban. (Megjegyzendő, hogy a portugál egyeztetett infinitívusz számos bonyodalmat vezet be, az azonban világos, hogy a főigétől függ, vajon az infinitívusz aktív marad-e vagy sem. Ezekre a részletekre most nem térek ki.)

A birtokos esetet az angolban a D adományozza spec–fej egyeztetés során. A (26a) szerkezete a (26b)-ben látható:

- (26a) the cat's miaow
a macska-POSS nyávogás
'a macska nyávogása'

A genitivusi 's esetrag nem a *cat* 'macska' ragja, hanem a specifikálóban megjelenő teljes DP-hez tartozik. Ezt könnyen beláthatjuk, ha egy összetett DP-t teszünk a specifikálóba:

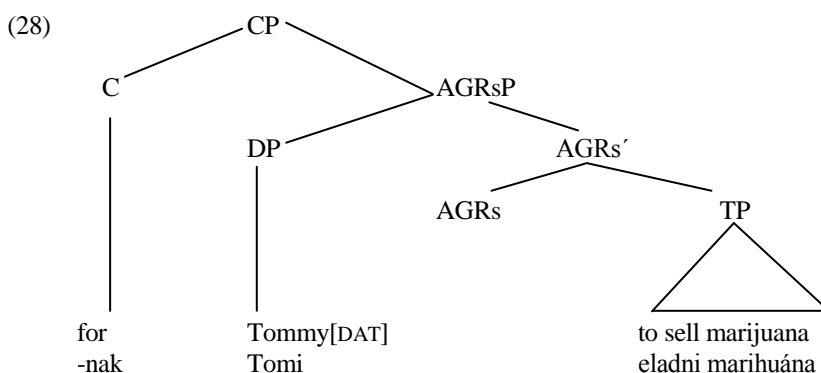
- (27a) [_{DP} the man I met yesterday] 's cat
a férfi én találkoztam tegnap POSS macska
'annak a férfinak a macskája, akivel tegnap találkoztam'

- (27b) *[_{DP} the man's I met yesterday] cat
a férfi- POSS én találkoztam tegnap macska
'ua.'

Jóllehet a (27a) nem nevezhető az elegáns angol stílus iskolapéldájának, kétségtelenül grammatikus, és ez több, mint ami a (27b)-ről elmondható. Az, hogy birtokos esetrag kapcsolható a teljes DP-hez, de a *man* 'ember'-hez nem, azt jelzi, hogy nem a fej ragjáról van szó. Kézenfekvő tehát a gondolat, hogy a D-hez van valami köze; valószínűleg érdekes párhuzam vonható a birtokos 's és a nominativus között: azt mondhatjuk, hogy a birtokos 's az aktív D-t jelzi úgy, ahogy a nominativus az aktív AGR jele.

2.2.3 Kivételes környezetek

Ha újraolvassuk a tárgyeset és részeshatározói eset kiosztásának (15)-ben megadott definícióit, rögtön észrevevessük, hogy nem csak a (19) és (20)-beli környezetekre alkalmazhatók. A döntő tényező itt a kormányzás fogalma (ld. (16)), különösen a kormányzás alsó határára vonatkozó rész, amit a (18)-beli *határ* definíciója ad meg. A *határ* definíciójának záradéka lehetetlenné teszi, hogy egy ige vagy egy prepozíció a saját bővítményén belülre is kormányozzon, kivéve, ha a bővítménye éppen IP (ahol az IP az inflexiók kifejezés bármely elemét jelenti). Így tehát azok az igék és prepozíciók, amelyeknek éppen IP (vagy AGRP) bővítménye van, kormányozzák is azokat, valamint esetet is adhatnak a bővítményen belüli alanyi DP-nek (a tárgyi DP már a VP-n belül van, így itt a külső kormányzás már nem lehetséges). Ez megmagyarázza a (9)-beli mondatok helyességét, ahol a *for* mondatbevezető az infinitívuszi tagmondat elején található, miként a (12)-ben is. A (12a) példa ábrázolásának lényegi része a következő:

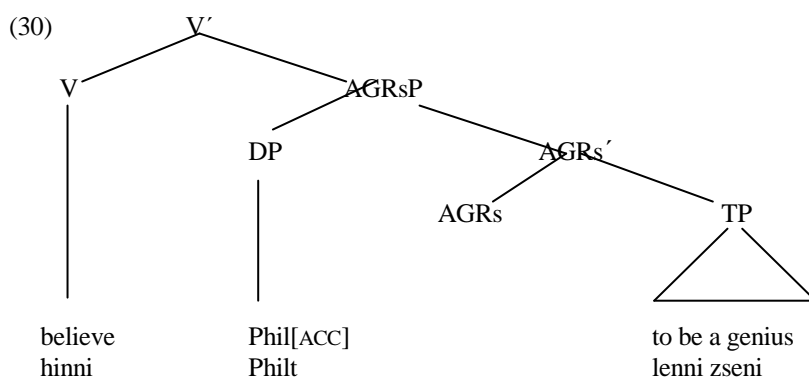

Itt a *for* prepozíciót mondatbevezetőnek kell tekintenünk. Mivel az AGRsP nem határkategória, és mivel a C k-vezérli a [Spc, AGRsP]-ben lévő DP-t, ezért a *for* prepozíció kormányozza a *Tommy* alanyt. Ily módon viszont esetet is tud adni *Tommy*nak, ami itt dativus lesz. Ezt abból látjuk, hogy ha felcseréljük egy névmással, az nem nominativusban áll: *for *he/him to sell marijuana* ‘COMP ő/neki eladni marihuána’ (mint tudjuk, az angol nem különbözteti meg a tárgyesetet és a részeshatározói esetet még a névmásoknál sem).

Hasonló a helyzet annál az igtípusnál, amelyet kivételes esetadó, azaz *KEA*-igéknek is neveznek (a név valójában félrevezető, mivel semmi kivételes nincs abban, ahogyan ezek az igék esetet adnak). Ez az osztály a *believe* ‘hinni’, *consider* ‘valamilyennek tartani’, *know* ‘ismerni’ valamint egyéb igéket foglal magába. Ezek az igék nem CP-t, hanem AGRP-t szubkategorizálnak, ezért tudnak tárgyesetet adni a tagmondati bővítmény alanyának. Íme néhány példa:

- (29a) I believe Phil to be a genius
 én hisz Phil lenni egy zseni
 'Én Philt zseninek vélem.'
- (29b) Andy considers Lou to be a good singer.
 Andy tart Lou lenni egy jó énekes
 'Andy jó énekesnek tartja Lou-t.'
- (29c) We know him to have sold marijuana on several
 mi tud ő.ACC -ni PERF elad- marihuána SPR számos
 occasions.
 alkalom-PL
 'Mi tudjuk róla, hogy számos alkalommal adott el marihuánát.'
- (29d) We understand them to be able to play the
 mi ért ők.ACC lenni képes játszani a
 glockenspiel.
 harangjáték
 'Mi képesnek gondoljuk őket arra, hogy a harangjátékon játsszanak.'
- (29e) Everyone acknowledge-s George to be best.
 mindenki elismer-PRES3SG George lenni nagyon jó
 'Mindenki elismeri, hogy George nagyon jó.'

A (29c)-ben és (29d)-ben a névmások jelzik, hogy az alany nem nominativusban van (és ezért az infinitívusz sincs egyeztetve vele). A szerkezet lényegi része a (30)-ban található:

Az esetadási és kormányzási definícióink szerint, ha a V-nek AGRsP infinitívuszi bővítménye van, akkor ennek a bővítménynek az alanya tárgyesetet

kap. Így azonban ennek az esetrendszernek lesz egy furcsa tulajdonsága. Nevezetesen az, hogy négy absztrakt eset van, de csak két esetadási mód: a kormányzás és a spec-fej egyeztetés. Vajon miért van ez így?

Lehetséges, hogy túlságosan szolgai módon közelítettünk a tényekhez, és emiatt lett az elméletünk ilyen féloldalas? Vagy talán ezek a tények önmagukban is értelmes rendszerbe illeszthetők? Az egyik fontos észrevétel erre vonatkozóan az, hogy azt a két morfológiai esetet, amelyet spec-fej egyeztetés során kaphat egy DP (nominativus és genitivus), funkcionális fej adhatja, míg a másik kettő (accusativus és dativus) hagyományos módon adományozható egy lexikális fej által. A későbbiekben látni fogjuk, hogy ennek a ténynek milyen nagy hatása van a jegyellenőrzés elméletét illetően. Egyelőre azonban be kell érünk annyi-val, hogy az esetadási szabályok kissé furcsák.

Ebben a részben a kormányzásalapú esetadás elméletét tekintettem át, nagyjából úgy, ahogy azt eredetileg Chomsky (1981) és (1986a) javasolta. Szemügyre vettem az eseteket, és hogy milyen környezetben fordulhatnak elő. Ismertettem a kormányzás, a spec-fej egyeztetés és a határkategória fogalmát, amelyek elengedhetetlenek az esetadási környezetek jellemzéséhez. Azt is bemutattam, miért nincs szükségük az üres kategóriáknak esetre, és vázoltam a PRO kategóriális besorolásának problémáját. Az esetadási környezet felfogható úgy, mint egy adott grammatikai funkció (alany, tárgy, stb.) megnyilvánulása.

Ezzel az útravalóval már nekivághatunk az esetelméletnek és annak a kérdésnek, hogy mire használhatjuk. A következő két rész ezzel foglalkozik, és azal, hogy mit árul el nekünk az eset a szintaktikai mozgításokról.

2.3 Eset és mozgítás

2.3.1 A tárgy mozgítása I: Passzív szerkezetek

Ha az *esetelmélet* valóban grammatikai funkciókon alapul, akkor joggal várhatjuk, hogy olyan műveletekre világít rá a különböző nyelvekben, amelyek megváltoztatják a grammatikai funkciót. A legismertebb és leginkább tárgyalt ilyen művelet a passzív. Az világos, hogy a (31)-beli aktív-passzív pár lényegében ugyanarról a kellemetlen eseményről számol be, de a két mondatban az argumentumok grammatikai funkciója különböző:

- (31a) The police beat up the students.
a rendőrség ver.PRAET meg a diákok
‘A rendőrség megverte a diákokat.’
- (31b) The students were beat-en up by the police.
a diákok voltak ver-PART meg által a rendőrség
‘A diákokat megverte a rendőrség.’

A (31b)-beli passzív mondat úgy kapcsolódik a (31a)-beli aktív mondathoz, hogy felcseréli a grammatikai funkciókat: a (31a) mondat alanyi DP-je a (31b) mondat PP-jén belül jelenik meg, amelynek a *by* 'által' prepozíció a feje, a (31a) tárgyi DP-je pedig a (31b) alanyává válik.

Minden valamirevaló szintaktikai elméletnek számot kell adnia a passzívról és egyéb, grammatikai funkcióváltozást előidéző szintaktikai műveletekről. Számos olyan elmélet létezik, amely magukat a grammatikai funkciókat, vagy a funkcióváltoztató műveleteket szintaktikai alapfogalomként (primitívként) kezeli. Talán nem okoz nagy meglepetést, hogy az E&P elmélet nem tartozik ezen elméletek sorába. Minthogy a grammatikai funkciókat a szintaktikai szerkezetben elfoglalt hely alapján határozzuk meg, a funkcióváltoztató műveleteket is úgy fogjuk fel, mint amelyek a szintaktikai szerkezetet változtatják meg. Konkrétan: ezek a műveletek egy adott szintaktikai szerkezeten belüli mozgások, az *esetszűrő* pedig a mozgítás kiváltója, az, ami a mozgást szükségessé teszi.

Erős gyanúnk támadhat, hogy a (31b)-beli passzív mondat valójában olyan parazita szerkezet, amelynek létezése a (31a)-beli aktív mondattól függ. Számos korábbi elmélet a (31b)-t közvetlenül a (31a)-ból vezeti le. Most azonban nem ezt a hagyományos felfogást fogom követni, hanem inkább Chomsky (1981) és Burzio (1986) nyomdokain haladok, így a (31b)-beli mondatot egy olyan szerkezetből vezetem le, amely a (31a) és (31b) közötti állapotot tükrözi. A két mondat összehasonlításakor három lényeges különbséget találunk.

(32a) A (31a)-beli aktív mondat alanya a (31b)-beli passzív mondatban a *by*-prepozíció bővítménye lesz, sőt, a *by*-kifejezés el is hagyható.

(32b) A (31a)-beli aktív mondat tárgyi DP-je a (31b)-beli passzív mondat alanya lesz.

(32c) A (31a)-beli aktív igéből a (31b)-ben participium lesz, amit a passzív *be* ige előz meg.

Jóllehet a *beat up* 'összeverni' az angolban két külön szó, mégis egyetlen igei elem, úgynevezett frazális ige. A *beat up* 'összeverni' két tematikus szerepet oszt ki: az ágens és a páciens szerepet. Az általános thétaszerep-kiosztó szabályok értelmében azt várjuk, hogy a páciens szerepet a tárgy kapja, az ágens szerepet pedig az alany. Így az aktív mondatot kapjuk meg. De hogyan állítjuk elő a passzív mondatot? Az egyszerűség kedvéért tételezzük fel, hogy létezik egy általános, alanyt mozgó szabály. Ez jelentheti azt is, hogy az adott thétaszerep nincs is jelen, vagy azt, hogy speciális módon van jelen, pl. *by*-kifejezésként. Az alany elhagyását az ige megjelenő passzív morféma teszi lehetővé. Ha feltételezzük, hogy a tárgy a szokásos helyén jelenik meg, akkor a (33)-at kapjuk:

- (33) e were beat-en up the students (by the police)
 üres volt ver-PART meg a diákok (által a rendőrség)

(A *by*-kifejezést azért tettem zárójelbe, mert nem igazán lesz fontos a következőkben és egyébként is elhagyható. A (33) nem jólformált szintaktikai szerkezet. Csakis úgy nyerhetjük belőle a grammatikailag helyes (31b)-t, hogy a tárgyat alanyi pozícióba visszük (ami szerencsére időközben megürült az alany mozgása folytán.)

- (34) The students_i were bea-en up t_i by the police.
 a diákok voltak ver-PART meg által a rendőrség
 'A diákokat megverte a rendőrség.'

Ez a mozgatus nyilvánvalóan kötelező, amint azt már a (33)-ban láttuk. (A (33) azért sem érvényes, mert nincs alanya, ugyanis az angol megkívánja, hogy az időjeles igét tartalmazó (finit) mondatoknak legyen alanya; viszont a mondat nem javul meg akkor sem, ha expletívumot használunk alanyként: **There were beaten up the students (by the police).*.) Ezt a mozgatusat valójában az *esetszűrő* kényszeríti ki, mivel a passzív alakú ige többé nem tud tárgyesetet adni a tárgyának (és frazális ígéről lévén szó az *up* partikula önállóan nem képes erre). Az időjeles ige alanya nominativust kap az AGRs-től, ahogy azt már korábban vázoltam. A tárgyi pozícióban hagyott nyom elárulja, hogy az alanyi pozícióban lévő DP páciens théta-szerepű.

Az előző részben, a tárgyeset előfordulási helyeinek bemutatásakor, a tárgyi pozíciót tekintettem a par excellence accusativusi pozíciónak. Nos, akkor most hirtelen miért nem képes a passzív ige tárgya megkapni az accusativust ott, ahol van? A válasz a passzív morfológiában rejlik. Vagyis, a (32c) tényezőt is bevonjuk a játékba, a következő módon:

- (35) A passzív participium (még ha tranzitív igéből képeztük is) nem ad tárgyesetet.

A (35)-beli állítás elégséges ahhoz, hogy a tárgy mozgását előidézze annak érdekében, hogy az valahol máshol kapjon esetet. Mivel az alany helyére mozog, az AGRs-től fog alanyesetet kapni. Ebből adódóan az alany minden jellegzetességét magán viseli, vagyis funkcióváltás következik be. Mármint ha az *agens* théta-szerepű alany elhagyható, és az ige nem képes tárgyesetet adni, akkor az, hogy a *páciens* théta-szerepű DP-nek az alanyi pozícióba kell mozognia, az *esetszűrőből* automatikusan következik. Így a passzív műveletnek ezt a részét már nem kell kitalálnunk (további részletek Baker 1988-ban olvashatók).

A tárgy alannyá válásának esetalapú felfogását a passzív szerkezetben kizárólag a (35) teszi lehetővé. De miért is kellene a (35)-öt elfogadnunk? Az érvelés egyik lehetséges iránya a következő. Először is elfogadtuk, hogy csak a [-N] jegyű lexikális kategóriák (V és P) képesek esetet adni. A melléknév nem, mivel

az [+N,+V] jegyű (ld. 1.2). A particípiumról köztudott, hogy olyan, mint a melléknév. Talán a passzív particípiumnak hiányzik a [+N] jegye, tehát egyszerűen csak [+V]. Ez megmagyarázná, hogy miért viselkedik félig igeként, félig melléknévként. Ha tehát azt mondjuk, hogy a particípium pusztán [+V] jegyű, akkor nem lehet [-N] sem. Így a (35) már értelmezhetővé válik: ennek alapján már nem is várjuk, hogy a particípium esetet adjon (ezt az érvelést Rouveret&Vergnaud (1980) javasolta először).

Egy másik lehetőség az, hogy a particípiumoknak valójában nem az esetadó képessége hiányzik, hanem inkább elnyelik az esetet. Ezt a felfogást képviseli Jaeggli (1986). Ez annyiban szerencsésebb, mint az előző elképzelés, hogy az esetelnyelés lényegében csak elvesz egy esetet az igétől. Tehát ha egy aktív ige két esetet tud kiosztani, akkor az esetelnyelés a passzívban csupán annyit tesz, hogy a particípiumnak egy kiosztandó esete marad. Ez helytállónak tűnik az úgynevezett kettős tárgyú igeik esetében az angolban (és más nyelvekben, köztük a svédben is):

- (36a) John sent Mary flowers.
 János küld.PRAET Mari virágok
 'János küldött Marinak virágokat.'

- (36b) Mary was sent flowers (by John).
 Mari volt küld.PART virágok által János
 'Marinak virágot küldött János.'

Az kiderült, hogy a (36a) mondat első tárgyából is válhat alany (ld. (36b)). [Az angolban a részeshatározót *indirect object*-nek, közvetett tárgynak hívják – A fordító]. Itt tehát a passzív mondatok első elemzése helytálló. Úgy tűnik azonban, hogy a *send* 'küldeni' ige még egy esetet tud kiosztani. E tekintetben tehát az esetelnyelés előnyösebbnek tűnik. Ugyanakkor nyitva hagyja azt a kérdést, hogy tulajdonképpen mi is az „esetelnyelés”, de erre itt most nem térek ki.

Az olasz és a spanyol megfelelő adalékot nyújt ahhoz a feltevéshez, hogy a tárgy az *esetszűrő* miatt mozog a passzív mondat alanyi pozíciójába. Ezekben a nyelvekben ugyanis az alany gyakran az ige mögött marad (annak ellenére, hogy általánosságban SVO-nyelveknek tartják őket). Mint minden alany, a posztverbális alany is egyeztetődik az igével személyben és számban. Íme, néhány olasz példa:

- (37a) È arrivato Gianni.
 PERF3SG érkezt.PART Gianni
 'Megérkezett Gianni.'

- (37b) Hanno telefonato molti studenti.
 PERF3PL telefonált.PART sok diákok
 'Sok diák telefonált.'

- (37c) Vincer-emo noi.
győz-FUT1PL mi
'Győzni fogunk.'

Ezekben a nyelvekben az alany a VP-n belül is kaphat nominativust. Arra a későbbiekben még visszatérek, hogy ezt mi teszi lehetővé. Most érjük be annyival, hogy bizonyára valamilyen paraméterrel van kapcsolatban, mert olyasmivel, mint a (37), nem találkozunk az angolban.

Ha az olaszban a nominativus a VP-n belül is adományozható, akkor azt várjuk, hogy ez a passzív mondatban is így van, a tárgynak tehát nem kell az alanyi pozíciót elfoglalnia ahhoz, hogy nominativust kapjon. Tárgyesetet nem tud kapni, amennyiben elfogadjuk, hogy a (35)-beli megállapítás az olaszra is ugyanúgy érvényes, mint az angolra (és nincs különösebb okunk, hogy ne így tegyünk), viszont alanyesetet feltétlenül kell kapnia. Nos, pontosan ezt tapasztaljuk:

- (38) È stato ucciso Cesare.
PERF3SG lenni.PART megölve Cézár
'Cézárt megölték.'

A (37) és (38)-beli példák tehát azzal magyarázhatók, hogy az olaszban az alanyi DP a VP-n belül is kaphat nominativust. Ennek az elképzelésnek egyik folyománya, hogy létezik egy VP-n belüli alanyi pozíció az aktív igék esetében is, mint a (37)-es példákban. Vizsgáljuk most meg ezt az elképzelést közelebbről.

2.3.2. A tárgy mozgatása 2: unakkuzatív igék

Beláthatjuk, hogy az alany máshol helyezkedik el a (37a)-ban, mint a (37b)-ben és a (37c)-ben. Ez az olaszban a *ne* partitív klitikum segítségével bizonyítható, amint már korábban láttuk. A *ne*-klitikum ugyanis másképp viselkedik az *arrivare* 'érkezni' és a *telefonare* 'telefonálni' ige esetében:

- (39a) NE_i sono arrivati molti t_i.
közülük PERF3PL érkez.PART sokan
'Sokan megérkeztek közülük.'
- (39b) *NE_i hanno telefonato molti t_i.
közülük PERF3PL telefonál.PART sokan
'Sokan telefonáltak közülük.'

Mindkét ige intranszítív. Ha tranzitív igéket vizsgálunk meg, akkor azt tapasztaljuk, hogy a *ne*-klitikum a tárgyi pozícióból kivihető, az alanyi pozícióból viszont nem:

- (40a) I bambini NE_i mangiano molti t_i.
a gyerekek belőlük esznek sok
‘A gyerekek sokat esznek belőlük.’
- (40b) Molti t_i NE mangiano gli_i a spaghetti.
sokan közülük esznek CL -ból spaghetti
‘Sokan közülük esznek spagettit.’

Ebből az a következtetés vonható le, hogy az *arrivare* ‘megérkezni’ ige alanya valamiféle tárgy, míg a *telefonare* ‘telefonálni’ ige alanya valódi alany, még ha posztverbális jelenik is meg. Ezt az elgondolást Perlmutter (1978, 1983) és Burzio (1986) nevével szokták összefüggésbe hozni, és az *unakkuzatív hipotézis* néven vált ismertté.

Érdemes pontosítani az *unakkuzatív hipotézist*, akkor ugyanis kiviláglik, miért is viseli ezt a nevet. Az intranszítív igék olyan igék, amelyeknek csak egy argumentumuk van, tehát csak egy théta-szerepet tudnak kiosztani. Ez az egyetlen argumentum általában az alany szokott lenni, így az intranszítív igék pontosan abban különböznek a tranzitív igéktől, hogy nincsen tárgyuk. Az *unakkuzatív hipotézis* viszont éppen azt állítja, hogy némely intranszítív ige egyetlen argumentuma valójában mélyszerkezeti tárgy. Azokat az igéket, amelyek egyetlen argumentuma mélyszerkezeti tárgy, *unakkuzatív*nak (ld. *arrive* ‘megérkezni’), míg azokat, amelyeknek az egyetlen argumentuma valódi alany, *unergatív*nak (ld. *telephone* ‘telefonálni’) nevezzük. Az unakkuzatív igék éppen úgy viselkednek, mint a passzív szerkezetbeli participium, vagyis nem adnak tárgyesetet a mélytárgynak, szó szerint tárgyeset nélküliek, unakkuzatívak. A tárgyuknak ezért alanyi pozícióba kell kerülnie ahhoz, hogy esetet kapjon, mert különben megsértené az *esetszűrőt*. Ugyanez történik a passzív participium tárgyával is.

Abban a mondatban hogy *John has arrived* ‘János megérkezett’, a *János* a mélyszerkezeti tárgy pozíciójából a felszíni alany pozíciójába mozog:

- (41) John_i has arrive-d t_i
János PERF3SG megérkez-PART
‘János megérkezett.’

Egy unakkuzatív ige egyetlen argumentuma tehát egyszerre alany is meg tárgy is. Szintaktikai pozícióját és morfológiai jegyeit (egyeztetés) tekintve alany, de tárgyi théta-szerepet kap, amit a tárgy helyén lévő nyom jelez.

Most már érthető, miért létezhetnek a (37a) típusú mondatok az olaszban: a *Gianni* a mélyszerkezeti tárgy helyén maradhat, mivel ott is tud nominativust kapni. E tekintetben a (37a) ugyanolyan, mint a (38). Mi több, mivel valóban tárgyi pozícióról van szó, a *ne*-klitikum innen kiemelhető. Az olyan igék, mint a *telefonare* viszont unergatívak, tehát a posztverbális alany ott nem tárgyi pozícióban van. Ez az oka annak, hogy ott a *ne* klitikum kiemelése rossz mondatot

eredményez. Egyelőre maradjon homályban, hogy valójában hol is van az alany a (37b)-ben és a (37c)-ben.

Az unakkuzatív igéknek számos más tulajdonságuk is van. Az egyetlen argumentumuk tipikusan ágens szerepű. Ha összehasonlítjuk a *megérkezni* és a *telefonálni* igéket, azt látjuk, hogy a megérkezés nem akaratlagos cselekvés, nem mi végezzük, inkább velünk történik. A telefonálás viszont akaratlagos, az ágens akaratától függő tevékenység. Az unakkuzatív igék egyetlen argumentuma általában valamilyen állapotbeli vagy helyzetbeli változáson esik át: *meghalni*, *megnőni*, *elfonnyadni*, *megérni* stb. Ha az unakkuzatív igék valóban ilyen jól definiálható lexikális osztályt alkotnak, akkor várhatólag minden nyelvben léteznek. Ma már ez a széles körben elfogadott álláspont.

Az unakkuzativitás tulajdonságával néhány más jelenség is együtt jár. Az olaszban például a komplex igeidők képzése az intranszitiv igék esetében történhet az *essere* vagy az *avere* segédigével. Amint azt a (37a, b) példákban láthatunk, az *arrivare* 'megérkezni' igéhez az *essere* segédige járul, a *telefonare* 'telefonálni' igéhez pedig az *avere*. Ez közismert tény. Az unakkuzatív igék mindig az *essere* segédigével képezik a komplex igeidőket, a többi ige pedig az *avere* segédigével.

Az angolban csak az unakkuzatív igéket lehet *prezentatív* szerkezetben használni:

- (42a) After a long delay, there arrived an extremely
 után egy hosszú késedelem EXPL érkezett egy borzasztóan
 old, beaten-up train.
 öreg ütött-kopott vonat
 'Hosszú késedelem után megérkezett egy borzasztóan öreg, ütött-kopott vonat.'

- (42b) *Five minutes later, there telephoned a man with
 öt perccel később EXPL telefonált egy férfi -val
 a funny accent.
 egy furcsa akcentus
 'Öt perccel később telefonált egy furcsa akcentussal beszélő férfi.'

Hasonlóképpen, csak unakkuzatív igéből képzett participiumot lehet jelzőként melléknévi szóösszetételben használni:

- (43a) a newly arrived recruit
 egy újonnan érkezett sorkatona
 'egy újonnan érkezett sorkatona'
- (43b) *a recently telephoned boy
 egy mostanában telefonált fiú
 'egy mostanában telefonált fiú'

Amint látjuk, (43b)-nak elvileg létezik olyan olvasata, hogy 'egy fiú, aki mostanában telefonált', de olyan olvasata, hogy 'egy fiú, akinek mostanában telefonáltak', nincs. Az utóbbi olvasatban a *telefonálni* ige passzív értelemben volna jelen, ami egy újabb párhuzam az unakkuzatív és a passzív között.

Egy másik, az előzőekből adódó következtetés az, hogy az unakkuzatív igéknek nincs mélyszerkezeti alanyuk, hiszen ha lenne, akkor a tárgy nem tudna sehova mozogni annak érdekében, hogy esetet kapjon. Ezt röviden *Burzio általánosításának* hívjuk:

- (44) Ha egy ige nem ad tárgyeset a tárgyának, akkor nem ad théta-szerepet az alanyának.

Ha a (44)-et elfogadjuk, akkor elegendő annyit mondanunk, hogy egy unakkuzatív igének eleve lexikális tulajdonsága az, hogy nem ad tárgyesetet a tárgyának, azaz szó szerint unakkuzatív. Ha most az alany elhagyását úgy fogjuk fel, hogy az a passzívra jellemző, akkor a (44)-et megfordítva érthetővé válik, hogy a passzív particípium a (35)-ben miért nem tud tárgyesetet adni: mivel a passzívban az alanyt elhagytuk, vagy talán nem is volt ott, a tárgy sem tud tárgyesetet kapni.

2.3.3. Az alany mozgatása I: Emelés

Az *esetszűrő* egy harmadik fajta mozgatást is kivált. Ez az ún. *emelés*. Hasonlítsuk össze az alábbi példákat:

(45a)	It	seems	that	John	speaks	Chinese.
	EXPL	tűnik	hogyan	János	beszél	kínai
	'Úgy tűnik, hogy János beszél kínaiul.'					
(45b)	*It	seems	John	to speak	Chinese.	
	EXPL	tűnik	János	beszélni	kínai	
	'ua.'					
(45c)	John	seems	to speak	Chinese.		
	János	látszik	beszélni	kínai		
	'János beszélni látszik kínaiul.'					

A (45a) és (45c) mondatok nagyon közeli szinonímák. Mindegyik mondatban három théta-szerep található: a beszélő (a *speak* 'beszélni' ige ágense), a beszélt nyelv (a *speak* 'beszélni' ige páciense) és az a szituáció, amelyet valahogyan látunk (véltetőleg a *látszani* ige tagmondati bővítménye). Az első kettőt DP-vel fejezzük ki, a harmadik pedig a *seem* 'látszik' ige CP-bővítménye. Az világos, hogy a *John* mindhárom mondatban *agens* théta-szerepet fog kapni.

Vegyük most szemügyre az esetadási viszonyokat. A (45a)-ban a *John* főnév az alárendelt időjeles tagmondat alanya, és így nyilván az alsó AGRs-től kap alanyesetet (látjuk, hogy az igén megjelenik az egyeztető morféma). A (45b)-ben azonban az alárendelt tagmondat időjel nélküli, infinitívuszi. A *seem* 'lát-szani' ige nem szelektálja a *for* mondatbevezetőt, és tárgyesetet sem ad a tagmondati bővítmény alanyának (ellentétben a *believe* 'hinni' igével és társaival, ld. 2.2.3). Így, mivel a *John* alany sehonnan sem tud esetet kapni, rossz mondatot kapunk. A (45c) mondat nyelvtanilag természetesen helyes. Itt láthatólag a *John* a főmondati AGRs-től kap alanyesetet. Ezt az egyeztető morféma is jelzi a *seems* alakban. Nyilvánvaló azonban, hogy a *John* a *speak* 'beszélni' igétől kap théta-szerepet. Szeretnénk tehát valahogyan jelezni, hogy a *John* főnév valójában a *speak* 'beszélni' ige tematikus alanya. Ennek egyik kézenfekvő módja az, ha a *John* az alábbi mozgást végzi:

- (46) John_i   seems   [t_i to speak   Chinese].
          János   látszik   beszélni   kínai
          'János beszélni látszik kínaiul.'
          (Úgy tűnik, hogy János beszél kínaiul.)

Az alsó tagmondatban látható *t_i* nyom elárulja, hogy *John* a *speak* ige alanya, ugyanis attól kapja a tematikus szerepét. *John* nem maradhat az alsó tagmondat alanyi pozíciójában, mivel ott nem kap esetet. Az *esetszűrő* arra kényszeríti, hogy olyan pozícióba mozogjon, ahol kap esetet: vagyis a főmondat alanyi pozíciójába.

A *seem* és a többi emelő ige egyfajta unakkuzatívnak tekinthető. Nem ad tematikus szerepet az alanyának (nincs olyan dolog vagy személy, aki/ami a *látszás* cselevést végezné a (45)-ös példában); amint már említettem, tárgyesetet sem ad. Elég ésszerűnek látszik az az elgondolás, hogy ezen igék infinitívuszi bővítménye nem CP, hanem csupán AGRsP, mivel itt a *for* mondatbevezető sohasem fordul elő: **It seemed for John to speak Chinese*. 'Jánosnak kínaiul látszott beszélnie.'

Az előző részben láttuk, hogy némely esetben az ige tud accusativust adni az AGRsP tagmondati bővítményének; ez a helytelenül *KEA*-igéknek nevezett csoportra érvényes, mint amilyen a *believe* 'hinni' és társai. Nos ha a lexikális alanyú unakkuzatívok a tranzitív igék passzív formájának felelnek meg szerkezetileg, amint ezt már korábban láttuk, akkor a *seem*-féle igék pedig a *KEA*-csoport passzív megfelelőinek tekinthetők. Az adatok pontosan ezt mutatják. A (29)-beli *believe* és egyéb igék passzív alakja emeléses szerkezetet ad:

- (47a) Phil_i   is   believe-d   [t_i to be a   genius].
          Phil   van   hisz-PART   lenni   egy   zseni
          'Philt zseninek hiszik.'

- (47b) Lou_i is consider-ed [t_i to be a good singer].
 Lou van tekint-PART lenni egy jó énekes
 'Lou-t jó énekesnek tekintik.'
- (47c) He_i is know-n [t_i to have sold marijuana on several
 ő van ismer-PART PERF elad-PART marihuána SPR számos
 occasions].
 alkalom
 'Tudják róla, hogy számos alkalommal adott el marihuánát.'
- (47d) George_i is acknowledge-d [t_i to be best].
 George van ismer-PART lenni nagyon jó
 'George-ról ismerik, hogy nagyon jó.'

Ezekben a példákban a közös mozzanat az, hogy a mozgatott DP az alsó tagmondat alanyi szerepét kapja meg. Mivel azonban esetet ott nem kap, a felső tagmondat alanyi pozíciójába mozog, ahol az AGRs-től tud alanyesetet kapni. Ha ez igaz, akkor az emelő igéknek az alábbi két fő tulajdonságuk van:

- Nem osztanak ki saját alanyi théta-szerepet.
  - Az alanyuk egyúttal az alsó tagmondat alanya is.
- A második pontból az következik, hogy ha az alsó tagmondatban szintén egy emelőige fordul elő, akkor a felső tagmondat alanya vagy expletívum, vagy egy olyan DP, amit kétszer mozgattunk:

- (48a) It_i seems [t_i to be likely [that the train is late].
 EXPL látszik lenni valószínű hogy a vonat van késő
 'Valószínűnek látszik, hogy a vonat késik.'
- (48b) The train_i seems [t_i to be likely [t_i to be late]].
 a vonat látszik lenni valószínű lenni késő
 'ua.'

A (48a) példa azt mutatja, hogy az *esetszűrő* olyan DP-kre is érvényes, amelyeknek nincs saját théta-szerepük, ilyenek például az expletívumok. Ez arra utal, hogy az esetadás és a théta-szerepek kiosztása két külön mechanizmus. A (48b) viszont arra világít rá, hogy az emelés történhet ciklikusan: a *the train* 'a vonat' először a legalsó alanyi pozícióból a középső alanyi pozícióba mozog, és onnan tovább a legfelsőbe. Mindkét esetben az *esetszűrő* kényszeríti ki a mozgatást. A ciklikus mozgatás azt jelenti, hogy ha egy DP-nek nincs esete, akkor a legközelebbi potenciális esetadó pozícióba megy, ott esetet keres; ha nem talál, tovább mozog, és így tovább. A 4.5 részben kifejtem, hogyan definiálható a „legközelebbi”. A másik dolog, amire számíthatunk, az, hogy a passzív és az unakkuzatív mozgatás ciklikusan kombinálható az emeléssel. Nézzük az alábbi példákat:

- (49a) The money_i seems [t_i to have been stolen].
 a pénz látszik lenni-PASS.PERF ellop.PART
 'Úgy látszik, a pénzt ellopták.'
- (49b) The train is expect-ed to arrive one hour late.
 a vonat van vár-PART érkezni egy óra későn
 'A vonat várhatóan egy órát késik.'
- (49c) The weeds_i appear [t_i to have grown] while we
 a gyomok látszanak növekedni-PERF míg mi
 were on holiday.
 voltunk -on szabadság
 'Úgy tűnik, a gyomok megnőttek, amíg szabadságon voltunk.'
- (49d) The patient_i seems [t_i to be expect-ed [t_i to die t_i]].
 a páciens látszik lenni vár-PART meghalni
 'Úgy tűnik, a páciens várhatóan meg fog halni.'

A (49a)-ban a *the money* 'a pénz' a *stolen* 'ellopva-passzív participium' tárgyi pozíciójából az alsó tagmondat alanyi pozíciójába mozog, és onnan tovább a felső tagmondat alanyi pozíciójába. Ez a passzívizálás és az emelés kombinációja. A (49b)-ben *the train* 'a vonat' az *arrive* 'érkezni' ige tárgyi pozíciójából az alsó tagmondat alanyi pozíciójába mozog, és onnan a felső alanyi pozícióba. Ez egy unakkuzatív ige és egy *KEA*-ige passzív alakjának kombinációja. A (49c)-ben a *the weeds* 'a gyomok' a *grow* 'növekedni' unakkuzatív ige tárgyi pozíciójából először az alsó tagmondat alanyi pozíciójába mozog, és onnan kerül a felső alanyi pozícióba. Végül a (49d) mindhárom mozgatóst kombinálja: *the patient* 'a páciens' a *die* 'meghalni' ige tárgyi pozíciójából az alsó tagmondat alanyi pozíciójába mozog, majd onnan a középső tagmondat alanyi pozíciójába, végül pedig a főmondat alanyi pozíciójába.

2.3.4. Az alany mozgatása II: A VP-n belüli alany hipotézise

A mondat szerkezetről alkotott felfogásunk egyik fontos fejleménye közvetlenül levezethető magából a mondattani elméletből. Ez a *VP-n belüli alany hipotézise* – az az elképzelés, hogy az alanyt minden esetben a VP-n belüli pozícióból visszük felszíni helyére. Valójában kénytelenek vagyunk valami ilyesmit javasolni, ha továbbra is fenn akarjuk tartani, hogy az alany a théta-szerepét minimálisan m-vezérelt relációban kapja, ahogy azt a 2.1-ben definiáltuk, mivel a [Spec,AGRsP] pozíciót az ige nem minimálisan vezérli (ezt gyakorlásképpen ellenőrizhetjük). A *VP-n belüli alany hipotézisének* egy korábbi változatát Fillmore (1968) javasolta, újabban pedig Fukui & Speas (1986), Koopman & Sportiche (1991), Kuroda (1988) és mások fejlesztették tovább. A fő gondolat-

menet, ahogy azt Koopman & Sportiche értelmezi, az, hogy az I(nflexió) úgy viselkedik, mint egy emelőige. Ez jól látható, ha összehasonlítjuk a *will* segédigét a *seem* igével:

- (50a) It will be likely [that the train is
EXPL FUT lenni valószínű hogy a vonat COP
late].
késő
'Valószínű lesz, hogy a vonat késik.'
- (50b) The train will be likely to be late.
a vonat FUT lenni valószínű lenni késő
'ua.'
- (50c) John will speak Chinese (after his holiday
János FUT beszélni kínai után övé szabadság
in Harbin.
-ban Harbin
'János beszélni fog kínaiul (a Harbinban töltött szabadsága után).'

Az (50a) azt mutatja, hogy a *will* segédige nem ad a saját alanyának théta-szerepet; az (50b) és (50c) pedig azt jelzi, hogy a *will* alanya bármilyen elem lehet, ami a *will*-t követő predikátumnak potenciális alanya. Ennek alapján a *will* 'FUT' éppen olyan, mint a *seem* 'látszik'.

Jó okunk van azonban arra, hogy a *will* segédigét mégsem lexikális igenek, hanem az inflexiók tartományon belüli funkcionális fejnek tekintsük. Először, is a *will* nemcsak alanyi théta-szerepet nem ad, hanem semmilyen sem. A *will* szemantikai tartalma valójában a pusztán jövő idő. Másodszor a *will* mindig megelőzi a *not* tagadó elemet, és kérdő mondatokban mindig a C_0 fejbe mozog:

- (51a) John will not be famous.
János FUT nem lenni híres
'János nem lesz híres.'
- (51b) Will John be famous one day?
FUT János lenni híres egy nap
'Híres lesz János egy napon?'

Nincs *do*-betoldás a *will* esetében:

- (52a) *John don't will be famous.
János PRES-NEG FUT lenni híres
'János nem lesz híres.'

- (52b) *Does John will be famous?
 PRES János FUT lenni híres
 'János híres lesz?'

A *will* segédige megelőzi a módosító határozószókat és a lebegő kvantorokat:

- (53a) John will always be famous.
 János FUT mindig lesz híres
 'János mindig híres lesz.'

- (53b) The kids will all be there.
 a gyerekek FUT mind lenni ott
 'A gyerekek mind ott lesznek.'

Mindezek alapján egyértelmű, hogy bár a *will* segédige az I(nflexiós) rendszer része (ld. 1.4.1), mégis emelést vált ki. Tehát az alábbi következtetést vonhatjuk le:

- (54) Az I(nflexiós) rendszerben emelést kiváltó elemek találhatók.

Ha az (54)-beli állítást összekapcsoljuk a théta-szerep adományozásának m-vezérlésen alapuló definíciójával (ld. 2.1(5)), azt kapjuk, hogy az alanyt a VP-n belüli pozíciójából mozgattuk ki. Ezt a megállapítást általános érvényűnek tekintem (nem sok értelme volna részlegesen elfogadni). Tehát még a legegyszerűbb mondat esetében is *alanyemelést* kell feltételeznünk:

- (55) John_i [_i ate his dinner].
 János ette ~~övé~~ ebéd

Ahonnán az alanyt kiemeljük, az a [Spec,VP] pozíció (és bár az idézett szerzők felfogása eltérő ebben a kérdésben, ezt most figyelmen kívül hagyom). Az első fejezet (1.3.1) részében megadott X'-szerkezetet tehát az alábbiak szerint fogalmazzuk újra:

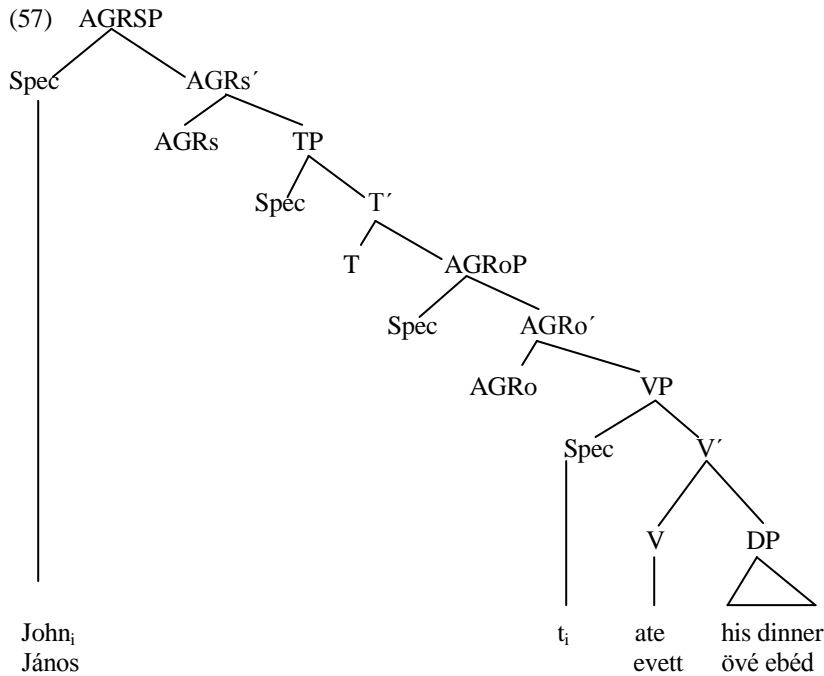
- (56)
-
- ```

graph TD
  VP --> alany
  VP --> V_prime[V']
  V_prime --> V
  V_prime --> tárgy

```

A [Spec,VP] nem olyan pozíció, ahol a DP esetet kaphat, így az *esetszűrő* azt diktálja, hogy ebből a pozícióból a mozgítás kötelező. Tehát a hagyományos értelemben vett alanyi és tárgyi pozíciókban az (56)-ban az alany és a tárgy thé-

ta-szerepet kaphat ugyan, de nem szükségszerű, hogy a grammatikai funkciójuknak megfelelő esettel is ellássuk őket.

Annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk, kombinálnunk kell a *VP-n belüli alany hipotézisét* a tagmondat részletes funkcionális szerkezetével, amelyet az előző fejezet végén adtam meg. Az (55)-beli szerkezetet az alany mozgatása után ábrázoljuk:



Itt a *John* a [Spec,VP] pozícióból mozog a [Spec,AGRS] pozícióba azért, hogy ott nominativusi esetet kapjon. Feltételezem, hogy a [Spec,AGRS] a [Spec,VP]-hez legközelebb eső esetadó pozíció. Vita tárgyát képezi, hogy *John*-nak kell-e vagy lehetséges-e áthaladnia a [Spec,AGRoP]-n és a [Spec,TP] pozíción útban a [Spec,AGRS] felé, így erre most nem térek ki.

A *VP-n belüli alany hipotézisének* számos következménye van. Összehasonlító mondattani szempontból az egyik megdöbbentő következmény az, hogy a VSO-szórendű nyelvek elemzésének új megközelítését tárja elénk. A VSO-nyelvek azok, amelyekben a kijelentő mondatok alapszórendje ige-alany-tárgy (Verb-Subject-Object). A velszi nyelv jó példája a VSO-szórendnek, amint ez az alábbi mondatból kitűnik:

- (58) Mi welais i Megan.  
 PART lát (V) én(S) Megan(O)  
 'Láttam Megant.'

További VSO-nyelv még az ír (és lényegében az összes kelta nyelv), a klasszikus arab, a bibliai héber és más sémi nyelvek, néhány maja nyelv és számos polinéz nyelv.

Csábítónak tűnik a gondolat, hogy ezekben a nyelvekben az ige valamelyik funkcionális fejbe mozog, ahogy a franciában (ld. 1.4.1.1), az alany pedig a VP-n belül marad. Ebben az esetben az a paraméter, amely megkülönbözteti a velszit a franciától, azt szabná meg, hogy az alany képes-e esetet kapni a [Spec,VP]-ben vagy sem.

A franciában az alany kénytelen a [Spec,AGRsP]-be mozogni, ami azzal jár, hogy mindig megelőzi az igét (kivéve, ha az ige maga is a C<sup>0</sup>-ba megy). A velsziben viszont az alany a [Spec,VP]-ben is tud esetet kapni, így nem kell feltétlenül mozognia. Tehát a VSO-szórendet az ige fejmozgatása eredményezi.

Okkal gondoljuk úgy, hogy a VSO-szórendet az ige alany elé történő mozgatása eredményezi, legalábbis a velsziben (és sok más VSO-nyelvben is hasonló mozgatást tételeznek – ld. Emonds 1980). A velsziben van egy bizonyos segédige, ami hasonló az angol *do*-hoz, igeidőt és szám-, személyegyeztetést jelöl, de nincs önálló jelentése. Az angol *do*-tól eltérően a velszi segédige azonban bármilyen időjeles mondatban használható [nem csak kérdő és tagadó mondatban az egyszerű jelenben és múltban – A fordító]. Így az (58) mellett létezik az (59) is:

- (59) Mi wnes i [weld Megan].  
 PART PRAET én lát-FIN Megan  
 'Láttam Megant.'

Amikor a velsziben valamilyen elem kifejezi az igeidőt és a szám-, személyegyeztetést, akkor a lexikális ige (tehát az, amelyik a théta-szerepet adja) ragozatlan, igenévi alakban jelenik meg az alany mögött. Így természetesnek tűnik azzal érvelni, hogy az ige csakis olyankor mozog egy funkcionális pozícióba, ha nem áll rendelkezésre más elem, amely az igeidőt és a szám-, személyegyeztetést kifejezhetné. Ha ez az elemzés helytálló, akkor elegendő azt megállapítanunk, melyik paraméter teszi lehetővé, hogy az alany nominativus esetet kapjon a [Spec,VP]-ben. A 2.7-ben megvizsgálunk egy ezzel kapcsolatos javaslatot.

### 2.3.5 Konklúzió

Ebben a részben szemügyre vettük az *esetelmélet* és azon mozgások kapcsolatát, amelyek nem esetadó pozícióból esetadó pozícióba juttatnak egy DP-t. Ilyen műveletet végzünk a passzívban és az unakkuzatív igéknél. Láttuk azt is, hogyan idézi elő ez a művelet a tárgyi DP alannyá változását. Az *emelés* tárgya-

lásakor bemutattam a VP-n belüli alany hipotézisét. Láthattuk, hogyan függ össze az alany emelése az egyszerű és a ciklikus műveletekkel.

A második szintaktikai művelet, amelyet tárgyaltam, a DP-mozgatás. Az első, a fej-mozgatást már az első fejezetben bemutattam. Ideje áttekintenünk a különböző mozgatásokat és a mozgatás során keletkező nyomokat.

### Üres kategóriák és mozgatástípusok

Most, hogy már számos példát láttunk, rátérek a mozgatás apróbb részleteire, és kicsit többet is elmondok a mozgatás során hátramaradó nyomokról. Azt is megmutatom, mi az, ami a nyomokat az üres névmásoktól megkülönbözteti. Az üres kategória a nyomok és az üres névmások összefoglaló neve. Annyiban téves ez az elnevezés, hogy az üres kategóriáknak valójában van tartalmuk. Amivel nem rendelkeznek, az a fonológiai forma, azonban szintaktikai és szemantikai tartalmuk általában van. Ezért szerencsésebb volna „néma kategóriáknak” hívni őket – azonban, mint mindig, most is a hagyományos elnevezésnél maradok. (Egyébként némelyek szerint az üres kategóriák túlságosan absztraktak, már a létezésük is nehezen bizonyítható, de valójában nem ez a helyzet. Ha megkülönböztetjük a szintaxist a fonológiától, akkor ésszerűnek tűnik, hogy találunk olyan dolgokat, amelyek az egyikben léteznek, a másikban nem. Nos, a fonológusok szívesen tételeznek fel epenthetikumokat, amik csak a fonológia szintjén léteznek. Ha valóban komolyan vesszük a szintaxis és a fonológia szétválasztását, akkor várhatólag találni fogunk üres elemeket a szintaxisban.)

Az 1960-as és 1970-es években számos mozgatásfajtát feltételeztek. Az E&P elméletben ezek lényegében három fő műveletre redukálódtak: fejmozgatás, DP-mozgatás és *wh*-mozgatás. Az első kettővel már találkoztunk, a harmadikról a 4. fejezetben fogok részletesebben beszélni. Hasonlítsuk most össze őket (menet közben bemutatom a *wh*-mozgatást is).

A fejmozgatást már az 1. fejezet 1.4.1.1 részében tárgyaltam. Ez a művelet egy  $X^0$  elemet (egy fejet, ahogy az  $X'$ -elméletben nevezzük) visz a legközelebbi k-vezérlő fej pozícióba, miközben nyomot hagy azon a helyen, ahonnan elindult. A *Fejmozgatás megszorítás* viszont azt mondja ki, hogy fejet csak egy öt minimálisan k-vezérlő pozícióba lehet mozgatni (ahogy azt az 1.4.3.2-ben definiáltam). Ez a megszorítás független magától a mozgatástól, így a fejmozgatást úgy tekinthetjük, mint ami kizárólag a fejet érinti, és ami nyomot hagy a kiinduló pozícióban. Valójában a *Fejmozgatás megszorítás (FMM)* két részből tevődik össze: egyrészt ki- mondja, hogy a mozgatás célállomása (más szóval az a pozíció, ahova mozgatunk) kötelezően k-vezérli a mozgatás kiindulópontját, másrészt megszabja, hogy ennek a mozgatásnak a lehető legrövidebbnek kell lennie, azaz egy fejet az öt minimálisan k-vezérlő pozícióba kell vinni. Azt is tudjuk a *Szerkezetörzés elvének* 1.4.2.1-beli tárgyalásából, hogy a fejmozgatás célállomása is fejpozíció. Tehát a fejmozgatás tulajdonságait így adhatjuk meg:

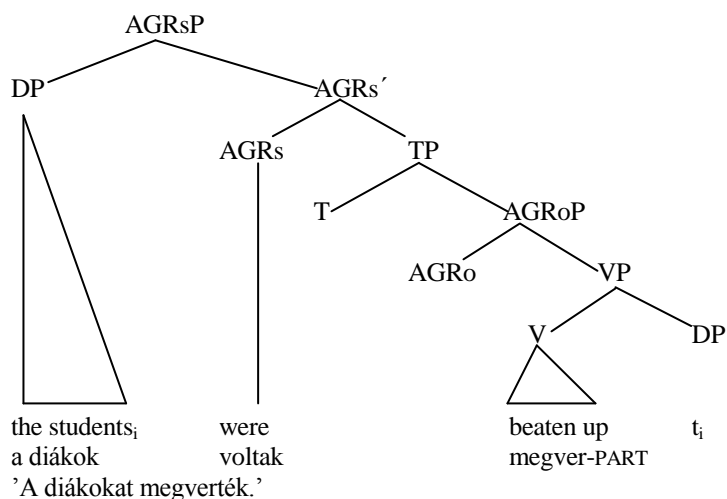
### Fejmozgatás

- (60a) fejet mozgat
- (60b) nyomot hagy a kiinduló pozícióban
- (60c) olyan pozícióba mozgat, ami a nyomot k-vezérli
- (60d) a nyomhoz legközelebb eső fej pozícióba visz
- (60e) eleget tesz a *Szerkezetőrzés elvének*

Ez remélhetőleg hasznos ismételése volt az 1. fejezetbeli ismereteknek, még ha most kicsit eltérően tárgyaltam is őket. Hasonlítsuk most össze az előző részben látott mozgatásokat.

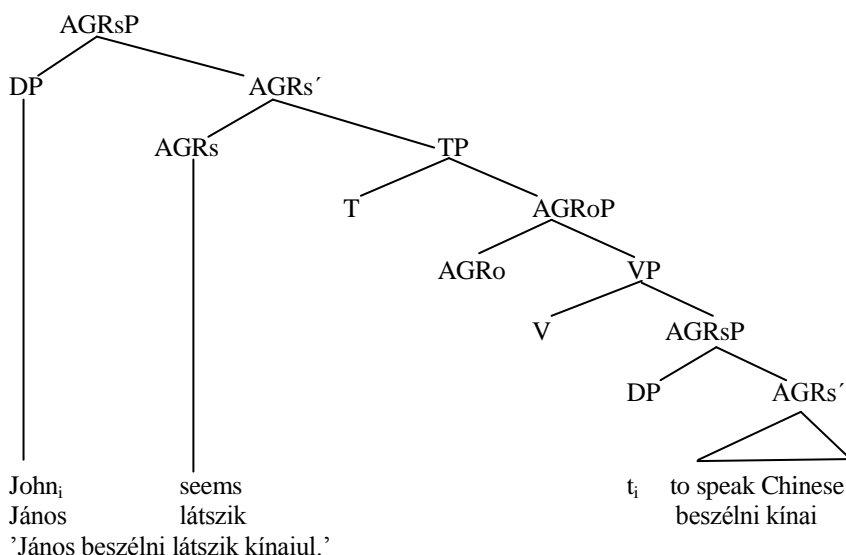
Milyen tulajdonságai vannak a DP-mozgatásnak a passzív, unakkuzatív és emeléses mondatokban? Először is: mindig DP-t mozgat – ez elég nyilvánvaló. Másodszor: nyomot hagy a megüresedett pozícióban (ez várhatólag a *Projekciós elvből* vezethető le, ahogyan azt a 2.1 részben tárgyaltam). Harmadszor: a DP-t mindig komplementumpozícióból mozgatja (a mi példáinkban ez többnyire tárgyi pozíció volt), mint a passzív és az unakkuzatív esetében, illetve az emelésnél egy alacsonyabb alanyi pozícióból egy magasabb alanyi pozícióba. Valójában a DP-mozgatás célállomása mindig k-vezérli a mozgatott elem nyomát, amint azt az alábbi két ágrajz megfigyelése során láthatjuk (az egyszerűség kedvéért számos specifikáló pozíciót nem jelöltem):

(61a) *Passzív/unakkuzatív*





(61b) *Emelés (az alsó tagmondatból)*



Negyedszer: szemléletesen be lehet mutatni, hogy a DP-mozgatás mindig a legközelebbi lehetséges pozícióba mozgat. Emlékszünk arra, hogy a DP-mozgatást mindig az *esetszűrő* vezérli – erről szólt az előző fejezet. Ha például az emelés átugorna egy pozíciót, és a következő tagmondatba mozgatna, akkor olyasféle zaggyvaságot (vagyis zöldséget, ahogy néhányan nevezik) kapnánk, mint a következő példa:

- (62) \*[<sub>AGRsP1</sub>The train seems that [<sub>AGRsP2</sub>it is likely [<sub>AGRsP3</sub>to be  
a vonat látszik hogy EXPL COP valószínű lenni  
késő  
late]]].

Itt az történt, hogy a *the train* 'a vonat' teljesen szabályos emelési műveleten esett át, mivel esetet keresett (az infinitívuszi tagmondat – AGRsP – alanyi pozíciója eset nélküli, szokás szerint). Azonban a mozgatás túlságosan hosszútávúra sikerült: rendelkezésre áll ugyanis egy alanyi pozíció a közbülső szinten is, az AGRsP<sub>2</sub>-ben. Ha a mozgatás csak odáig ért volna, nyelvtanilag tökéletes mondatot kaptunk volna:

- (63) [<sub>AGRsP1</sub> It seems that [<sub>AGRsP2</sub> the train is likely [<sub>AGRsP3</sub>to be  
EXPL látszik hogy a vonat COP valószínű lenni

late]]].

késő

'Úgy látszik, hogy a vonat valószínűleg késik.'

Elegendő, ha egy lépéssel tovább megyünk, és máris a (62)-höz hasonló zagyvaságot kapunk. Ez a jelenség, amely *szuperemelés* néven vált ismertté, világosan megmutatja, hogy az emelés csakis a legközelebbi lehetséges pozícióba mozgathat.

A DP-mozgatás ötödik tulajdonsága az, hogy engedelmeskedik a *Szerkezetőrzés elvének*. Ezen azt kell érteni, hogy DP-mozgatás nem történhet fejpozícióba. Egy DP-t valójában csak esetadó pozícióba lehet mozgatni (mivel ezt a mozgatást mindig az *esetszűrő* váltja ki). Továbbá: mivel a *Projekciós elv* alapján a DP-mozgatásnak kötelező nyomot hagynia, hogy követni lehessen a tematikus viszonyokat (vagyis hogy melyik tematikus szerepet melyik elem kapja, hogy tudjuk, hogy ki mit csinál és kivel), a DP-mozgatás célállomása nem lehet tematikus pozíció. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a DP-mozgatás egy DP-t valamilyen funkcionális fej specifikálójába helyez – az összes eddigi példánkban a [Spec,AGRsP]-be (más célállomásokra is mutatok majd példát a 2.6 és 2.7 részben).

Mostanra már bizonyosan világossá vált, mire irányul az érvelésem. Így most felsorolom a DP-mozgatásnak a fentiekben megállapított és szemléltetett tulajdonságait:

#### *DP-mozgatás*

- (64a) DP-t mozgat
- (64b) nyomot hagy a kiinduló pozícióban
- (64c) a nyomot k-vezérlő pozícióba mozgatja
- (64d) a legközelebbi lehetséges pozícióba mozgat
- (64e) engedelmeskedik a *Szerkezetőrzés elvének*
- (64f) csakis funkcionális fejek specifikálójába mozgat

Ha a (64)-et összehasonlítjuk a fejmozgatás (60)-ban felsorolt tulajdonságaival, a hasonlóságok elég nyilvánvalóak. Igazából az egyetlen különbség az (a) pontban mutatkozik – ami a kétféle mozgatás definíciós különbségéből adódik – és az (f) pontban. Tegyük most félre a (64f)-et (a későbbiekben még visszatérek rá, amikor a jegyellenőrzés elméletét tárgyalom). Ez esetben kiviláglik, hogy a fejmozgatás és a DP-mozgatás valójában ugyanazon művelet altípusai, amelyeket különböző X'-szintű elemekre alkalmazunk (az egyik esetben fejekre, a másik esetben maximális kategóriákra). A (b) és (e) pontok a mozgatás általános definíciójába tartozó tulajdonságokat adják meg, amelyet összefoglaló néven

*Mozgasd- $\alpha$ -t* szabálynak szoktak nevezni (ahol  $\alpha$  bármilyen elemet jelenthet, mint ismeretes).

De mi köze van mindennek az üres kategóriákhoz? A választ akkor kapjuk meg, ha a harmadik típusú mozgatót is áttekintjük, ami nem más, mint a *wh*-mozgató. Ez az a művelet, amely a kérdőszavakat (az angolban ezek *wh*-val kezdődnek, mint a *who*, *what*, *when*, *where*, *why* és hát... a *how*) a tagmondat elejére viszi. Már láttunk példát a *wh*-mozgatóra akkor, amikor a CP szerkezetét mutattam be az 1. fejezetben (1.4.2.1). Nézzük most ismét azt a példát, amit ott megadtam:

- (65a) I wonder [<sub>CP</sub> which girl John often kisses].  
 én tünd- melyik lány János gyakran megcsókol  
 'Kíváncsi vagyok, melyik lányt csókolja meg János gyakran.'

- (65b) Je me demande [<sub>CP</sub> quelle fille Jean embrasse souvent].  
 én én-ACC kérdez- melyik lány János megcsókol gyakran  
 'Kíváncsi vagyok, melyik lányt csókolja meg János gyakran.'

Ezek úgynevezett függő kérdések. Az alárendelt tagmondatbeli *wh*-kifejezést (az angolban *which girl*, a franciában *quelle fille*) a [<sub>Spec</sub>,CP]-be kell vinni. A mondat jelentéséből kiderül, hogy a *wh*-kifejezésbeli lány a megcsókolt személy, más szóval a megcsókolás *páciense*. Ahogy egy *páciens*től tipikusan elvárható, a tagmondat tárgyaként jelenik meg (a *kiss* 'megcsókol' tipikus tranzitív ige, ebben és sok más tekintetben is). A *Projekció elv* értelmében ezt az információt rögzíteni kell, és ennek legkézenfekvőbb módja a nyom. Így tehát a (65a)-beli alárendelt tagmondat valódi szerkezete ez lenne:

- (65a) ..... [<sub>CP</sub> [which girl]<sub>i</sub> C [<sub>AGRSP</sub> John often kisses t<sub>i</sub>]]  
 melyik lány János gyakran csókol

(Az indexet azért tettem az egész DP-hez, hogy jelezzem, nem csak a *girl* főnévhez tartozik, hanem az egész DP-hez.) A főmondati kérdések nagyjából ugyanilyenek, így a (66a) reprezentációjaként a (66b)-t adhatjuk meg:

- (66a) Which girl has he kiss-ed?  
 melyik lány PERF ő csókol-PART  
 'Melyik lányt csókolta meg ő?'

- (66b) [<sub>CP</sub> [which girl [<sub>C'</sub> [C has [<sub>AGRSP</sub> he kissed ]]]]  
 melyik lány PERF ő csókol-PART  
 'ua.'

Melyek tehát a *wh*-mozgató tulajdonságai? Először: láttuk, hogy egy olyan DP-t mozgat, amelynek sajátos a determinánsa, egy *wh*-szó. Valójában még más

elemeket is tud mozgatni abban az esetben, ha azok (a) maximális kategóriák és (b) tartalmaznak *wh*-elemet:

- (67a) [How tall]<sub>i</sub>        is        John t<sub>i</sub>?        *AP*  
 milyen magas    COP    János  
 'Milyen magas János?'
- (67b) [Where]<sub>i</sub>        does    he    live    t<sub>i</sub>?        *PP*  
 hol                PRES3SG    ő    lak-  
 'Hol lakik?'

Érdekes tipogiai megfigyelés, hogy nem léteznek *wh*-igék.

Másodszor: a *wh*-elem nyomot hagy a kiinduló pozícióban, amint azt az imént láttuk. Harmadszor: a *wh*-elemet mindig egy *k*-vezérlő [Spec,CP] pozícióba viszi. Negyedszer, a lokalitás kérdése. Itt a dolgok kezdenek elég bonyolultak és érdekesek lenni. Egyelőre csak annyit említek, hogy a *wh*-mozgatás látszólag bármikor tud lépni egyszerre:

- (68a) What<sub>i</sub>        did        Bill    buy        t<sub>i</sub>?  
 mit                PRAET    Bill    vesz-  
 'Mit vett Bill?'
- (68b) What<sub>i</sub>    did        you    force        Bill    to buy t<sub>i</sub>?  
 mit                PRAET    te    kényszerít    Bill    venni  
 'Mire kényszerítetted Billt, hogy vegyen?'
- (68c) What<sub>i</sub>    did        Harry    say        you    had        force-d  
 mit                PRAET    Harry    mond    te    PERF    kényszerít-PART  
  
 Bill    to buy t<sub>i</sub>?  
 Bill    venni  
 'Mit mondott Harry, hogy te mire kényszerítetted Billt, hogy megvegye?'
- (68d) What<sub>i</sub>    was        it        obvious    that    Harry    said        you  
 mi        volt        EXPL    nyilvánvaló    hogy    Harry    mond.PRAET    te  
  
 had    force-d                                Bill    to buy        t<sub>i</sub>?  
 PERF   kényszerít-PART                                Bill    venni  
 'Mi az, amiről nyilvánvaló volt, hogy Harry azt mondta, hogy te kényszerítetted Billt, hogy megvegye?'  
 (Ezek a példák Ross 1967:5-ből származnak.)

Ezek az önkényesen hosszú lépések **korlátolatlan függőségek** néven váltak ismertté.<sup>1</sup> A *wh*-mozgatás, szemben a fejmozgatással és a DP-mozgatással, szemlátomást bármekkora távolságot át tud hidalni. A 4. fejezetben látni fogjuk, hogy ez nem teljesen igaz, de egyelőre félreteszem a *wh*-mozgatás lokalitásának kérdését. Ez a téma ugyanis annyira fontos és bonyolult, hogy a teljes 4. fejezetet felöleli.

A *wh*-mozgatás nyilvánvalóan engedelmeskedik a *Szerkezetörzés elvének*, és igazából kizárólag *wh*-kifejezéseket visz a [Spec,CP]-be. Összegezve tehát a *wh*-mozgatás tulajdonságait, a következőket látjuk:

*Wh-mozgatás*

- (69a) *wh*-XP-t mozgat
- (69b) nyomot hagy a kiinduló pozícióban
- (69c) egy, a nyomot k-vezérlő pozícióba mozgat
- (69d) nem a nyomához legközelebbi pozícióba mozgat (vagy legalábbis úgy tűnik)
- (69e) engedelmeskedik a *Szerkezetörzés elvének*
- (69f) kizárólag a [Spec,CP]-be mozgat

Kétség sem férhet tehát hozzá, hogy a *wh*-mozgatás a *Mozgasd*  $\alpha$ -t művelet egy alesete. Milyen különbségek mutatkoznak a *Mozgasd*  $\alpha$ -t különböző változatai között? A fejmozgatás nyilvánvalóan különbözik mind a *wh*-mozgatástól, mind pedig a DP-mozgatástól, mivel másféle X-entitást mozgat – nevezetesen fejet, nem pedig maximális kategóriát. De mi a különbség a *wh*-mozgatás és a DP-mozgatás között? A célállomás bizonyosan különbözik: a *wh*-mozgatás a [Spec,CP]-be mozgat, míg a DP-mozgatás valamely egyéb funkcionális kategória specifikálójába, elsősorban a [Spec,AGRsP]-be. A *wh*-mozgatás bármilyen kategóriát mozgathat, amennyiben van benne *wh*-elem. A DP-mozgatás csakis DP-ket mozgat. És a legfontosabb különbség: a DP-mozgatást, amint azt az előző fejezetben láttuk, az *esetszűrő* váltja ki; a DP-mozgatás tehát mindig esetadó pozícióba történik. Ezzel szemben a *wh*-mozgatás a *wh*-elemet egy esetadó pozícióból viszi el. DP-t nem lehet *wh*-mozgatással mozgatni olyan pozícióból, ahol nem kapott korábban már esetet, amint azt az alábbi példa is mutatja:

- (70a) \*Who<sub>i</sub> does it seem [t<sub>i</sub> to speak Chinese]?  
 ki PRES3SG EXPL látsz- beszélni kínai  
 'Ki látszik úgy, hogy beszél kínaiul?'

<sup>1</sup> *Unbounded dependency*: korlátolatlan kapcsolat egy mozgatott elem és a nyoma között, ahol nincs olyan szintaktikai kategória, amely a két elem távolságát korlátozná – [A fordító.]

- (70b) Who<sub>i</sub> was it [t<sub>i</sub> believe-d to speak Chinese]?  
 ki volt EXPL hisz-PART beszélni kínai  
 ‘Kit hittek kínaiul beszélni?’
- (70c) Who<sub>i</sub> do you believe [t<sub>i</sub> to speak Chinese]?  
 ki PRES te hisz- beszélni kínai  
 ‘Kiről gondolsz, hogy beszél kínaiul?’

Valahányszor a *wh*-mozgatás nyoma nem esetadó pozícióban van, a mondat aggrammatikus; ez a helyzet a (70a) és a (70b) esetében. A (70a)-ban a *wh*-nyom a *seem* ‘látszik’ ige infinitívuszi bővítményének alanya, amelyről tudjuk, hogy nem esetadó pozíció. A (70b)-ben a *wh*-nyom a passzív *believed* ‘hisz-participium’ infinitívuszi bővítményének alanya. Bár a *believe* ‘hisz’ elvileg tudna esetet adni ennek a pozíciónak, láttuk a 2.3.1-ben, hogy ha passzív participium alakban van, akkor nem tud. Így tehát a *wh*-nyom itt sincs esetadó pozícióban. A (70c)-ben viszont a *wh*-nyom végre esetadó pozícióban van, a *believe* ‘hisz’ ige infinitívuszi bővítményének alanya – és a mondat így már grammatikus.

Azt látjuk tehát, hogy a *wh*-nyomnak kell, hogy legyen esete, vagyis a *wh*-mozgatás szöges ellentéte a DP-mozgatásnak (és a DP-nyommal kapcsolatos megkötéseknek). A *wh*-mozgatás egy másik tulajdonsága is ide kapcsolódik. Gondoljuk csak végig, mi a jelentése egy egyszerű kérdésnek, mint amilyen a (66). Valami ilyesmi lehet: ‘add meg annak az *x*-nek az értékét, amelyekre igaz, hogy *x* lány és János megcsókolta *x*-et’. A mozgatott *wh*-elem és a *wh*-nyom viszonya olyan, mint egy kvantor és az általa kötött változó viszonya a klasszikus elsőrendű logikában: a kvantor mondja meg, hol keressük a változó értékét (ha valaki nincs tisztában a változók kötésének elméletével, lapozza fel a 3. fejezet függelékét.). A *wh*-mozgatás nem a grammatikai funkciót változtatja meg, hanem a *wh*-elemet viszi olyan pozícióba, ahol kvantor-változó kapcsolat állhat elő. A DP-mozgatás viszont a grammatikai funkciót változtatja meg, amint láttuk. Az a tény, hogy a DP-nyomnak nincs esete, a *wh*-nyomnak pedig van, szorosan összefügg ezzel, csakúgy, mint a kétféle mozgatás célállomása: a [Spec,CP] operátor pozíció, ahonnan egy kvantor nyugodtan köthet egy adott grammatikai funkciót betöltő változót. A [Spec,AGRsP] (és a DP-mozgatás egyéb célállomásai) viszont esetadó pozíciók, amelyekben a grammatikai funkciókat értelmezzük. A későbbiekben még visszatérek erre a specifikálók között mutatkozó alapvető különbségre (a 3.3.2.3-ban). Nos, ez az a két mód, ahogyan maximális projekciókat lehet mozgatni: grammatikai funkcióváltással vagy változókötéssel.

Most tehát van két XP-szintű üres kategóriánk: a *wh*-nyom és a DP-nyom (ezenkívül még létezik a fejmozgatás nyoma is, de az más műfaj, mivel az X'-szint más eleméről van szó). Valójában találkoztunk már egy harmadik fajta üres kategóriával is, a PRO üres névmással. A PRO, amint láttuk, kizárólag az infinitívuszi tagmondat alanyi pozíciójában jelenik meg, ahol az *esetszűrő*ből

adódóan más (fonetikailag testes) DP nem jelenhet meg. Amint korábban már emítettem, tekinthetjük a PRO-t olyan elemnek, amire nem vonatkozik az *eset-szűrő* (mivel üres elem), vagy akár azt is mondhatjuk, hogy a PRO olyan különleges esetet kap, amivel csak egy bizonyos fajta infinitívuszi tagmondat alanya rendelkezhet. Bármelyik elgondolást fogadjuk is el, az világos, hogy a PRO-nak különleges grammatikai státusza van, mégpedig a kontrollált alany szerepe, ahol a kontroll a főmondat egy adott grammatikai funkciójú eleme és az infinitívuszi tagmondat PRO alanya közötti reláció, mint az alábbi példákban (ahol ezt a relációt koindexálással jeleztem):

- (71a) Andy convince-d Lou<sub>i</sub> [PRO<sub>i</sub> to write some  
 Andy meggyőz-PRAET Lou írni néhány  
 new songs].  
 új dalok  
 'Andy meggyőzte Lou-t, hogy írjon néhány új dalt.'
- (71b) Lou<sub>i</sub> tried [PRO<sub>i</sub> to think of a new idea].  
 Lou próbál-PRAET gondolni -ra egy új ötlet  
 'Lou megpróbált egy új ötletet kigondolni.'
- (71c) Tommy<sub>i</sub> promise-d Alan [PRO<sub>i</sub> to behave better in future].  
 Tomi ígér-PRAET Alan viselkedni jobban -ban jövő  
 'Tomi megígérte Alanek hogy a jövőben jobban fog viselkedni.'

A kontrollreláció elég összetett jelenség, amit gyakran a főmondat igéjének lexikális tartalma határoz meg. Valami ilyesmi történik itt is (ld. 3.2.2.2). Most már három üres kategóriánk van, amelyek az esetadás szempontjából jól elkülöníthetők. Az alábbi táblázat ezt összegzi:

| <b>PRO</b>                              | <b>Wh-nyom</b>                        | <b>DP-nyom</b>                             |
|-----------------------------------------|---------------------------------------|--------------------------------------------|
| Nulla eset vagy nincs eset              | Nincs eset                            | Van eset                                   |
| Speciális grammatikai szerep            | Megváltoztatja a grammatikai szerepet | Nem változtatja meg a grammatikai szerepet |
| Kontroll reláció szabja meg a tartalmat | A mozgatott DP szabja meg a tartalmat | Kötött változó                             |

2.1 táblázat. Az XP-szintű üres kategóriák

Még sok mondanivalóm lenne az üres kategóriákról, de ennek zöme a *Kötéselmélet* témakörébe tartozik, így tartalékolom őket a 3. fejezetre.

Ebben a részben három üres kategóriával foglalkoztam (van még egy negyedik is, amelyről később esik szó), és hogy hogyan lehet őket megkülönböztetni az esetadás alapján. Közelebbről szemügyre vettük a mozgatásfajtákat is. Láttuk, hogy ez a három fajta valójában egyetlen művelet három alelete, a *Mozgasd a-t*

műveleté. Az egyiket közülük az esetadás motiválja (DP-mozgatás), a másik, a *wh*-mozgatás a változók lekötésére való. A következő részben arról lesz szó, hogy a DP-k két különböző esetet kaphatnak.

## 2.5 Kategóriák és eset

### 2.5.1 Melléknevek és főnevek esetadása

Mostanáig az esetadást olyan viszonyként fogtuk fel, amely bizonyos fejek és DP-k között áll fenn. A 2.6-ban feltételezni fogjuk, hogy más kategóriák is kaphatnak valamilyen esetet. Előtte azonban még azokat a dolgokat szeretném szemügyre venni, amelyek esetet tudnak adni.

A 2.3.1-ben azt javasoltam, hogy csak a [-N] jegyű kategóriák adhassanak esetet (mint emlékezetes, ezzel magyaráztuk azt, hogy a participiumok miért nem tudnak esetet adni). Ez azt jelenti, hogy a melléknevek és főnevek (tehát a [+N] jegyű lexikális kategóriák – ld. 1.2.2) nem adnak esetet. Ezért agrammatikus a (72): az *esetszűrő* kizárja:

- (72a) \*John is proud his children. (mellékenév: [+V, N])  
 János COP büszke övé gyerekek  
 'János büszke a gyerekeire.'
- (72b) \*the destruction the city (főnév: [-V, +N])  
 a lerombolás a város  
 'a város lerombolása'

Ezek a példák természetesen rögtön megjavulnak, ha az *of* prepozíciót illesztjük az eset nélküli DP elé:

- (73a) John is proud of his children.  
 János COP büszke -re övé gyerekek  
 'János büszke a gyerekeire.'
- (73b) the destruction of the city  
 a lerombolása -nak a város  
 'a város lerombolása'

Az *of* prepozíció, [-N, -V] jegyű. Mivel [-N] jegyű, esetet tud adni annak a DP-nek amelyet kormányoz. Így tehát a (73)-ban az *of* prepozíció bővítményei esetjelöltek, ezért a mondat grammatikus. Úgy tűnik, létezik egy apró helyrehozó szabály, az *of*-betoldás, amely bizonyos esetekben megmenti a DP-ket attól, hogy az *Esetszűrő* kiiktassa őket.



Van azonban két olyan ok, amely gyanakvást kelt az *of*-betoldás szabályával kapcsolatban. Az első az, hogy a (73)-beli DP-k, amelyeket az *of* prepozíció kormányoz, nyilvánvalóan a *proud* melléknévtől és a *destruction* főnévtől kapják théta-szerepüket. A (73a)-ban a *his children* ‘az ő gyerekei’ nyilvánvalóan a *pride* ‘büszkeség’ főnév tárgya (valójában a büszkeség kiváltója). Hasonlóképpen a (73b)-ben a *the city* ‘a város’ a *destruction* ‘lerombolás’ páciense, vagyis az, amit lerombolnak. Láttuk, hogy a lexikális fejek minimális m-vezérlési relációban adnak théta-szerepet. Ez azt jelenti, hogy a (73)-beli példákban az *of* prepozíció az az elem, amely théta-szerepet ad az őt követő DP-nek. Azonban úgy tűnik, hogy az *of* eléggé zárt, már ami a thétaszerep-kiosztó képességét illeti (valójában ebből a szempontból olyan, mint egy funkcionális elem).

Másodszor: némely nyelvben a melléznevek tranzitívak, vagyis saját tárgyuk van. A német *überdrüssig* ‘kimerült’ melléknév is ilyen:

- (74) Er      ist      sein-er      Freundin      überdrüssig.  
           ő      COP      saját-GEN      barátnő      kimerült  
           ‘Ő kimerült a barátnőjétől.’

Természetesen nem minden melléknév tranzitív (mint ahogy az összes ige sem az). Ez csak néhány melléknévre jellemző. Azonban a tranzitív melléznevek pusztá létezése néhány nyelvben problémát jelent arra az elképzelésre nézve, hogy csak a [-N] jegyű elemek adnak esetet. És ez elég rafinált probléma: nem az elméletet akarjuk megváltoztatni, hogy lehetővé tegyük a mellézneveknek az esetadást, mivel az angolban (vagy a franciában és sok más nyelvben) a melléznevek egyáltalán nem képesek erre. De valahogyan számot kell adnunk arról, amit a németben találunk, miközben érintetlenül hagyjuk az elmélet azon részét, amit az angollal kapcsolatban állítottunk fel. Más szóval valahoggy parametrizálnunk kell azt az állítást, hogy csak a [-N] jegyű kategóriák adnak esetet.

Ha tágabb perspektívában szemléljük ezt a kérdést, a dolgok még rosszabb képet mutatnak. Sok nyelvben ugyanis – köztük a sémi-hámi és a kelta nyelvekben – a birtokos főnevek úgynevezett *konstrukt alakban* (‘status constructus’) is megjelenhetnek. Ilyenkor a birtoknak és a birtokosnak a pusztá lineáris sorrendje fejezi ki a birtoklási relációt. Íme, néhány velszi példa:

- (75a) llyfr      Sión  
           levél      János  
           ‘János levele’
- (75b) ty      y      hen      wraig  
           house      the      old      wife  
           ‘az öreg néni háza’

Úgy tűnik, mintha a két főnév összetételt alkotna, de a (75b) rávilágít, hogy valójában N-DP sorral van dolgunk. A (75b)-ben a birtokos egy teljes DP, amelynek van névelője és a fejet megelőző jelzője (a fejet megelőző melléknévek elég ritkák a velsziben, a *hen* 'öreg' egyike a ritka eseteknek (ld. az 1. fejezet 1. gyakorlatát).

Anélkül, hogy jobban elmélyednénk az ilyesfajta birtokos szerkezetek elemzésében (és biztosak lehetünk abban, hogy érdekes apró különbségek mutatkoznak azon nyelvek között, amelyekben ez a szerkezet megtalálható), kiváló példáját láthatjuk annak, hogy egy főnév is tud esetet adni: mivel a posztinominális DP grammatikus, kell, hogy legyen esete is, de nincs más potenciális esetadó, mint az N fej. Ehhez még tegyük hozzá a németben bemutatott melléknéveket, különösen mivel a velsziben a főnév esetadó képessége nem lexikálisan determinált, mint a német tranzitív melléknéveké. Épp ellenkezőleg, bármely olyan főnév, amely birtokolható entitást jelöl, megjelenhet ebben a szerkezetben. Ebből az következik, hogy valamilyen paraméterre lesz szükségünk ahhoz a feltevéshez, miszerint csakis a [-N] jegyű kategóriák tudnak esetet adni.

Az esetadó kategóriák differenciálásának egyik módja az, hogy különbséget teszünk strukturális és inherens eset között (ahogy ezt Chomsky (1986a) javasolta). A nominativus és accusativus strukturális esetek, és lényegében változatlanul hagyhatjuk mindazt, amit eddig mondtunk róluk. Ennek értelmében tehát az igék accusativust adnak a tárgyaknak, úgy, ahogy azt a 2.2.2 részben leírtam. Ahelyett viszont, hogy a főnevekről és melléknévekről (amelyek [+N] jegyűek) azt állítanánk, hogy nem adnak esetet, az itt vázolt felfogás szerint most azt fogjuk mondani, hogy inherens birtokos esetet adnak. Az angolban ennek az esetnek az egyik morfoszintaktikai jele az *of*. A velsziben nincs ilyen morfoszintaktikai jel, sőt, általában véve a velsziben nincs eset (még a névmásokon sem).

Az inherens eset bevezetése megoldja azt a problémát, amelyet korábban felvettem. A (72) azért helytelen, mert hiányzik az *of* esetadó (ez volt a probléma egyik forrása). Az, hogy a théta-szerepet a főnév vagy a melléknév adja, nem pedig az *of*, abból adódik, hogy az *of* inkább raghoz hasonlítható, úgy, mint a latinban (ez volt a másik). Más szóval egy üres, esetadó prepozíciót fogunk feltételezni az olyan nyelvekben, mint a latin. Bizonyos DP-k szerkezeti helye (például egy főnév vagy melléknév tárgyi pozíciója) megfeleltethető egy adott morfológiai végződésnek: az angolban ilyen az *of*. Az *of* tehát egy inherens birtokos esetragnak feleltethető meg. Itt érdemes megemlíteni, hogy a németben a tranzitív melléknévek tárgya birtokos esetben áll. Az a felfogás, amit most vázlok, hatékonyan redukálja az angol és a német szerkezeti különbségeit morfológiai jellegűekre, nevezetesen hogy az inherens esetet jelölheti esetrag, mint a németben, vagy üres prepozíció, mint az angolban.

Az inherens esettel kapcsolatban azonban többről is szó van; ugyanis nem ugyanabban a szerkezeti pozícióban adható, mint a strukturális eset. Valójában inherens esetet csak olyan kategória adhat egy DP-nek, ami egyúttal théta-

szerepet is ad neki. Mint emlékeztet, théta-szerep csakis minimális m-vezérlés esetén adható, míg a strukurális eset, legalábbis az eddig látottak alapján, kormányzási relációban. Ha figyelmesen megnézzük ezen relációk definícióit, azt látjuk, hogy csak két ponton különböznek. Az első az, hogy a fej nem kormányozza, de m-vezérli a specifikálóját. A második, hogy egy fej kormányozhat egy elemet a bővítményén belül is, abban az esetben, ha ez a bővítmény egy IP, míg a minimális m-vezérlés lényegénél fogva arra utal, hogy a fej nem lát bele a bővítményébe. (Ennek a fejezetnek a függeléke alapos áttekintését adja azoknak a szerkezeti relációknak, amelyekről itt szó esik, és meg-magyarázza a köztük lévő kapcsolatot.)

Most vegyük szemügyre közelebbről a második különbséget. Konkrétan a KEA-környezetekre utalok (ld. 2.2.3). Ezek olyan igék tagmondati bővítményei, amelyek csupán AGRsP-k, nem pedig teljes CP-k. Ebből adódóan a főmondat igéje képes tárgyesetet adni az infinitívuszi tagmondat alanyának. A 2.2.3 részből idemásolt példák ezt illusztrálják:

- (76a) I believe [<sub>AGRsP</sub> Phil to be a genius].  
 én hisz Phil lenni egy zseni  
 ‘Én Philt zseninek hiszem.’

- (76b) Andy consider-s [<sub>AGRsP</sub> Lou to be a  
 Andy tart-PRES3SG Lou lenni egy  
 good singer].  
 jó énekes  
 ‘Andy jó énekesnek tartja Lou-t.’

- (76c) We know [<sub>AGRsP</sub> him to have sold marijuana on several  
 mi tud ő.ACC eladni-PERF marihuána SPR számos  
 occasions].  
 alkalom  
 ‘Mi tudjuk róla, hogy számos alkalommal adott el marihuánát.’

- (76d) We understand [<sub>AGRsP</sub> them to be able to play the  
 mi ért ők.ACC lenni képes játszani a  
 glockenspiel].  
 harangjáték  
 ‘Mi képesnek gondoljuk őket arra, hogy a harangjátékon játsszanak.’

- (76e) Everyone acknowledge-s [<sub>AGRs</sub> George to be best].  
 mindenki elismeri George lenni nagyon jó  
 ‘Mindenki elismeri, hogy George nagyon jó.’

Ezekben a mondatokban a főmondatbeli ige kormányozza az alárendelt mellékmondat alanyát, ezért esetet is tud neki adni, azonban nem m-vezérli azt (az alárendelt tagmondat alanya az AGRsP m-vezérlési tartományában van, nem pedig a főige m-veyérlési tartományában). Annak fényében, amit a théta-szerep kiosztásáról mondtam, azt várjuk, hogy a főige nem fog théta-szerepet adni az alárendelt tagmondat alanyának. Ez így is van: a (76c)-ben a *him* 'öt' semmiképpen nem a *know* 'tudni' ige páciense vagy okozója (vagy bármilyen más argumentuma). Sokkal inkább a *sell* 'eladni' ige ágense. Hasonló megállapításokat tehetünk a (76)-beli többi példával kapcsolatban is. Az infinitívuszi bővítmények alanya az esetét az egyik fejtől kapja (a főmondati igétől), a tematikus szerepét pedig a másik fejtől (az alárendelt tagmondatbeli igei fejtől – emlékezzünk rá, hogy eredetileg az alanyt itt is az alsó VP-ből emeltük ki, mint bármely más alanyt).

Nos ha inherens esetet csakis m-vezérlési relációban lehet kiosztani, más szóval, pontosan ugyanolyan konfigurációban, mint a théta-szerepeket, akkor várhatólag sohasem fogunk inherens esettel találkozni *KEA*-környezetben. Úgy tűnik, ez igaz. Azt látjuk, hogy [+N] jegyű kategóriák – amelyek csakis inherens esetet adhatnak – sohasem jelennek meg *KEA*-környezetben az angolban.

Az angolban tehát a (76)-beli igéknek megfelelő főnevek ilyen helyzetben sohasem fordulnak elő (sem *of* prepozícióval, sem anélkül, ez semmit sem változtat a dolgon):

- (77a) \*the belief [AGRsP (of) Phil to be a genius]  
a hiedelem -nek Phil lenni egy zseni  
'az a hiedelem, hogy Phil zseni'
- (77b) \*Andy's consideration [AGRsP (of) Lou to be a good  
Andy tartása -nek Lou lenni egy  
singer]  
jó énekes  
'Andy tartása Lou-t jó énekesnek'
- (77c) \*our knowledge [AGRsP (of) him to have sold marijuana on many  
miénk tudás -ról ő.ACC eladni-PERF marihuána SPR sok  
occasions].  
sok alkalmak  
'az a róla szóló ismeretünk, hogy sok alkalommal árult marihuánát'

- (77d) \*our understanding [AGR<sub>SP</sub> (of) them to be able to play  
 miénk értés -ről ők.ACC lenni képes játszani

the glockenspiel]  
 a harangjáték  
 'az a róluk szóló tudásunk, hogy tudnak játszani a harangjátékon.'

- (77e) \*everyone's acknowledgement [AGR<sub>SP</sub> (of) George to be  
 mindenki-POSS elismerés -nak George lenni

best].  
 legjobb  
 'mindenki általi elismerése annak, hogy George a legjobb'

Hasonlóképpen a *proud* 'büszke', mint sok más melléknév, előfordulhat időjeles tagmondattal vagy gerundiummal, mégsem veheti fel a (78c)-beli bővítményeket:

- (78a) John is proud [that his son speaks Chinese].  
 János COP büszke hogy övé fia beszél kínai  
 'János büszke arra, hogy a fia beszél kínaiul.'

- (78b) John is proud [of his son speaking  
 János COP büszke -ra övé fia beszél-GER  
 Chinese].  
 kínai  
 'ua.'

- (78c) \*John is proud [ (of) his son to speak  
 János COP büszke -ra övé fia beszélni  
 Chinese].  
 kínai  
 'ua.'

Az az elképzelés, hogy az inherens eset pontosan ugyanolyan környezetben adható, mint a tematikus szerep, megmagyaráz egy érdekes tényt az angol tagmondati bővítményekkel kapcsolatban. A melléknévek, az igékhez hasonlóan, szelektálhatnak kontroll-, vagy emeléstípusú tagmondati bővítményt:

- (79a) John is eager [PRO to go on vacation  
 János COP vágyakozó menni SPR szabadság  
 next week.  
 jövő hét  
 'János vágyik arra, hogy szabadságra menjen a jövő héten.'

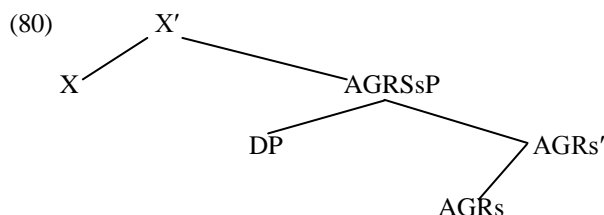
(79b) John is likely [t to go on vacation  
 János COP várható menni SPR szabadság

next week].

jövő hét

‘János várhatólag szabadságra megy a jövő héten.’

Láthatjuk, hogy az *eager* ‘vágyakozó’ melléknév az alanyon kívül még egy kontrolltípusú infinitívuszi tagmondatot is szelektál, mivel (a) az *eager* ‘vágyakozó’ melléknév adja a théta-szerepet a *John*-nak (a mondat azt jelenti többek között, hogy *János* rendelkezik a *vágyakozó* tulajdonsággal); és (b) nem lehetséges az alany helyett expletívumot használni (még ha ezt egyébként az alárendelt tagmondat meg is engedné: \**There is eager to be trouble tonight*. ‘Baj óhajt lenni ma este.’). Ez tehát arra utal, hogy az alárendelt infinitívuszi tagmondatnak saját alanya van, amely semmiképpen nem lehet azonos a főmondat alanyával. A *likely* ‘várható’ predikátum viszont nem ad tematikus szerepet az alanynak (*John* nem rendelkezik a *várható* tulajdonsággal a (79b)-ben, és a melléknév bármilyen alanyt elfogad, például *There is likely to be trouble tonight*. ‘Ma este várhatólag baj lesz.’); az *emelés* és a *kontroll* tulajdonságait tekintve a melléknevek pontosan olyanok, mint az igék. A melléknevek azonban soha nem adnak esetet infinitívuszi tagmondat bővítményüknek: nincsenek KEA-melléknevek, amint azt a (78c) mutatja. Ennek az az oka, hogy a melléknevek [+N] jegyűek, ezért inherens esetet adnak a bővítményüknek; inherens esetet pedig csakis minimális m-vezérlési relációban lehet adni (ellentétben a strukturális esettel, amit kormányzási, illetve spec-fej relációban lehet adni); egy X predikátum nem tudja minimálisan m-vezérelni infinitívuszi tagmondata alanyát, amint azt a (80)-as ábra szemléleteti:



Ebből az következik, hogy a mellékneveknek nem lehetnek olyan KEA-tagmondati bővítményeik, mint amelyeket a (76)-ban láttunk.

Ahhoz, hogy erre a végkövetkeztetésre jussunk, semmit sem kell mondanunk a melléknevek és infinitívuszi bővítményeik lexikális vagy kategoriális tulajdonságairól, azon kívül, hogy N-jegyűek. A többi ugyanis levezethető az *esetelméletből*. Az elméletek ezen tulajdonságát *erős deduktivitásnak* nevezik, és minden jó elmélettől azt várjuk, hogy rendelkezze ilyesmivel. Pusztán logikai dedukció

útján fontos következtetésekhez juthatunk az elméleti szinten megfogalmazott premisszáik alapján. Ha az elméletünk elég feszes, ezt többször is meg tudjuk majd tenni, és számot tudunk adni a tényekről néhány elméleti megállapítás alapján. Meg kell találnunk tehát azon elméleti állítások halmazát, amelyekből a lehető legszélesebb körű következtetéseket vonhatjuk le a lehető legkisebb erőfeszítéssel (az egyszerű dedukciót leszámítva).

### 2.5.2 *Ismét a passzív*

Az inherens esettel kapcsolatos elgondolás kiterjeszthető a passzív szerkezeteknek a 2.3.1-ben már vázolt elemzésére. Talán emlékszünk még, hogy a legfontosabb állítás ezzel kapcsolatban a (35) volt, amelyet most megismétlek:

- (35) A passzív participium nem ad esetet (még tárgyas igék esetében sem).

A (35) alatti elvből az következik, hogy a tranzitív igék tárgyának a passzív szerkezet alanyi pozíciójába kell mozognia annak érdekében, hogy esetet kapjon, amint ezt már láttuk. Arra vonatkozóan, hogy ez miért van így, ismerttettem Rouveret&Vergnaud (1980) álláspontját, akik azt állították, hogy az igék passzív participiuma [+V] jegyű (szemben az aktív igékkel, amelyek [+V] és [+N] jegyűek. Mivel csak a [-N] jegyű kategóriák adnak strukturális esetet, a [+N] jegyűek pedig inherens esetet, azt gondoljuk, hogy ha egy kategóriának nincs semmilyen [+/-N] értéke, akkor általánosságban képtelen bármilyen esetet adni, és pontosan ezt szeretnénk elérni a passzív participium esetében.

Bizonyos megfontolások alapján mégis azt feltételezhetjük, hogy a participium képes inherens esetet adni. Vannak ugyanis olyan nyelvek, amelyekben az aktív ige inherens esetet tud adni az egyik argumentumának. A német és a latin jól példázza ezt. A (81)-es mondatban az ige inherens dativust ad a *célpont* (goal) théta-szerepű argumentumának (aki tehát a segítség, illetve a gyűlölet célpontja):

- (81a) Caesar            mihi        invidet. (latin)  
       Cézár            én.DAT    irigyel  
       'Cézár irigyel engem.'

- (81b) Johann        hilft        sein-em Freund.  
       János           segít        övé-DAT barát  
       'János segít a barátjának.'

Ez egy adott ige lexikális tulajdonsága (bár itt is azt látjuk, hogy az egyes nyelvek lexikonjai igen hasonlóak abban a tekintetben, hogy azonos szemantikai osztályba tartozó igék hasonló inherens eseteket kívánnak; a pszichológiai igék például gyakran inherens dativus esettel állnak).

Valójában az inherens eset és a tematikus szerep közötti kapcsolat itt nagyon szoros: ha egy argumentumnak inherens dativus esete van, akkor az szinte mindig a *célpont* argumentum. Az egyik érv tehát arra, hogy ez az eset inherens, éppen az, hogy lexikálisan determinált.

A másik érvet az szolgáltatja, hogy az inherens eset érintetlen marad a passzivizálás során. Ha a (1)-beli mondatokat passzív szerkezetté alakítjuk át, a dativus megmarad:

- |       |                            |                   |       |            |         |
|-------|----------------------------|-------------------|-------|------------|---------|
| (82a) | Mihi                       | invide-tur.       |       |            | (Latin) |
|       | én.DAT                     | irigyel-PART.PASS |       |            |         |
|       | 'Engem irigyelnek.'        |                   |       |            |         |
|       |                            |                   |       |            |         |
| (82b) | Sein-em                    | Freund            | wurde | geholffen. | (Német) |
|       | övé-DAT                    | barát             | volt  | segít.PART |         |
|       | 'Segítettek a barátjának.' |                   |       |            |         |

A konklúzió egyértelmű: azok az igék, amelyek inherens esetet adnak az argumentumuknak, megőrzik ezt a képességet passzív alakjukban is. Nem állíthatjuk tehát azt, hogy a (35) közvetlenül levezethető lenne a strukturális és az inherens eset közötti különbségből. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a latin passzív alak nem pusztán participium: a latin, mint sok más nyelv is, teljes paradigmát mutat a passzívban, amint ezt azok, akik kénytelenek voltak mindezt megtanulni, tanúsíthatják.) Ha a fenti következtetést Jaeggli *esetelnyelési elméletében* akarjuk megfogalmazni, akkor azt mondhatjuk, hogy a passzív participium csak a strukturális esetet nyeli el.

### 2.5.3 Az absztrakt eset típusai

Azok az inherens esettípusok, amelyeket ebben a részben láttunk, dativus vagy genitivus esetek voltak. Ezek szerint vannak olyan esetek, amelyek már eleve inherensek? Az eddigi adatok valóban arra utalnak, hogy a nominativus és az accusativus mindig strukturális, míg más esetek mindig inherensek. Ha azonban visszatekintünk az esetadás 2.2-ben leírt mechanizmusára, akkor ez nem teljesen vág egybe az ott leírtakkal.

A 2.2.2-ben leírt prepozíciós esetadásból úgy tűnik, hogy a dativus mindig inherens. Ha ezt állítjuk, akkor el kell fogadnunk, hogy bizonyos prepozíciók dativust adnak, mások pedig accusativust. Valójában olyan prepozíciók is előfordulnak, amelyek mindkettőt adhatnak, és a különbség a théta-szerepekben tükröződik. A német *in* prepozíció például accusativust is, és dativust is tud adni. Accusativus kiosztásakor a prepozíciós kifejezés az *útvonal* (path) tematikus szerep kifejezésére szolgál (mint az angol *into*, vagy a magyar *-ba/-be*), amikor pedig datívussal fordul elő ugyanaz a prepozíció, akkor *helyzetet* (location) fejez ki (mint az angol *in*, vagy a magyar *-ban/-ben*). A prepozíciók tehát e tekin-



tetben hasonlítanak az igékhez: általában strukturális esetet adnak, de néha inherens dativust is tudnak adni.

A genitivus, amit a [+N] jegyű kategóriák adományoznak, mindig inherens eset. Azonban létezik strukturálisan kiosztott genitivus is, amit a D fej ad a specifikálójának, amint azt a 2.2.2-ben bemutattam. Érdeemes megemlíteni, hogy a strukturális genitivust funkcionális fej adja, az inherenset pedig lexikális fej.

Az accusativus majdnem mindig strukturális eset, amit a 2.2.2-ben leírt módon lehet adományozni. Akad azonban néhány példa az inherens accusativusra is, amelyet némely nyelvben az ige követel meg. Ilyen például a német *lehren* 'tanítani' ige. A (83a)-ban láthatjuk, hogy a *Deutsch* 'német' esete inherens, mivel változatlan marad a passzív művelet során, a *mich* 'engem' tárgyesete viszont strukturális, mivel nominativus lesz belőle:

- (83a) ...dass er mich Deutsch gelehrt hat  
 ...hogy ő én.ACC német.ACC tanít.PART PERF  
 '...hogy ő engem németül tanított.'

- (83b) ...dass ich von ihm Deutsch gelehrt worden  
 ...hogy én által ő.DAT német.ACC tanít.PART PERF

bin  
 vagyok  
 '...hogy engem ő németül tanított.'

A nominativus mindig strukturális eset, amelyet az AGRs ad a specifikálójának a 2.2.2-ben leírt módon.

Amikor az absztrakt eset fogalmát bevezettem ebben a részben, azt mondtam, hogy némely nyelv morfológiailag jelöli az esetet, mások nem. Az inherens esetet sokkal több nyelv jelöli morfológiailag, mint a strukturális esetet. Az angol jó példája azoknak a nyelveknek, amelyekben a strukturális eset morfológiailag jelöletlen; az inherens genitivust viszont az *of* prepozícióval kell jelölni.

Kayne (1984) szerint az angolban egyáltalán nincs inherens dativus: az igék és a prepozíciók mindig csak tárgyesetet adnak a bővítményüknek. Kayne úgy véli, az inherens dativus hiánya összefügg azzal, hogy a névmásrendszer sem jelöli morfológiailag a dativust (az angolban a névmásoknak nominativus, accusativus és genitivus esete van). A fordítottja is igaz: azok a nyelvek, amelyeket példaként használtunk az absztrakt eset bemutatásánál, morfológiai esetben igen gazdagok, mint a latin és a német. Mindezek alapján elképzelhető, hogy a lehetséges absztrakt inherens esetek előfordulása parametrikusan rögzített, és ez a paraméter a morfológiailag jelölt esetrendszerrel szoros összefüggésben áll. A nominativus és accusativus esetében nem találunk hasonló parametrikus összefüggést (bár nem világos, mit jósolnánk a strukturális genitivusról).

#### 2.5.4. Összefoglalás

Ebben a részben a strukturális és inherens eset közötti különbségeket mutattam be. Összefoglalva:

##### *Inherens eset*

- [+N] jegyű kategória adja (és némely lexikálisan jelölt ige vagy prepozíció)
- a thétaszerep-kiosztó kategória tartományára szorítkozik
- a passzív művelet során érintetlen marad
- parametrikus értékei vannak, és emiatt közvetlenül kapcsolható a morfológiai esethez.

Ha mindezt kiegészítjük azokkal az észrevételekkel, amelyeket a 2.2.2 rész végén tettünk a kétféle strukturális esetről, akkor láthatjuk, hogy a kérdés elég összetett. Az alábbi táblázatban megpróbálom mindezt összefoglalni (kihagyva a viszonylag ritka inherens accusativust):

| <i>Eset</i>              | <i>Esetadás módja</i> | <i>Esetadó</i>      |
|--------------------------|-----------------------|---------------------|
| Nominativus              | Spec-fej egyeztetés   | AGRs (funkcionális) |
| Accusativus              | Kormányzás            | V, P (lexikális)    |
| Genitivus (strukturális) | Minimális m-vezérlés  | D (funkcionális)    |
| Genitivus (inherens)     | Minimális m-vezérlés  | A, N                |
| Dativus                  | Minimális m-vezérlés  | V, P (lexikális)    |

2.2 táblázat. Esetek és esetadás

Itt több a lehetőségünk, mint amire valójában szükségünk van. Ha bármit is ki akarnánk hagyni, az valószínűleg az accusativus lenne. Ha az accusativust oda soroljuk, ahova valójában tartozik, azaz a többi strukturális esethez, akkor szép tiszta megoszlást kapunk a strukturális és inherens esetek között. Ehhez szükségünk van egy olyan funkcionális fejre, amely a tárgyesetet spec-fej egyeztetés során adományozza. Ekkor ugyanis az inherens eseteket mindig lexikális kategóriák adják minimális m-vezérlés során; a théta-szereppel való összekapcsolás automatikusan adódik, mivel a théta-szerepeket eleve lexikális kategóriák adják, a strukturális eseteket pedig mindig funkcionális fejek adják spec-fej egyeztetés során.

Az 1. fejezet 1.4.3.2 részében láthattuk, hogy a legkézenfekvőbb kategória, amely strukturális accusativust adhat, az AGRo (erre a 2.0 részben is utaltam). Immár áttekinthetjük ezt az újfajta esetelméletet, amely pontosan úgy működik, ahogy azt az előző részben körvonalaztam. Ennek az új esetelméletnek a neve a *Jegyellenőrzés* elmélete.

## 2.6 Jegyellenőrzés

### 2.6.1 Esetellenőrzés

Az esetellenőrzés elmélete viszonylag új fejlemény, és eredetileg Chomsky (1993) vezette be. Időközben sokat változik, csiszolódik, ezért az itt elmondottakat úgy kell kezelni, hogy ezek még végleges kidolgozásra váró hipotézisek. Ennek ellenére érdemes itt és most foglalkozni velük, mert ez az a terület, ahol leginkább találkozhatunk a nyelvek közötti váltakozással, amelyet részleteiben a 2.7-ben fejték ki.

A *jegyellenőrzés* egyszerre leegyszerűsíti és általánosítja a kormányzásalapú esetelméletet, amelyet a fejezet előző részeiben vázoltam. Annyiban leegyszerűsíti, hogy elhagyja a kormányzás kritériumát az esetadás feltételei közül, és az accusativus, csakúgy mint a nominativus, most már spec-fej relációban adományozható (a kormányzás fogalmának kiiktatása Chomsky minimalista programjának fontos mozzanata; szerinte ugyanis a nyelvelméletből minden felesleges elemet törölni kell, amíg csak a legszükségesebb alkotóelemekig nem jutunk). Mindjárt meglátjuk, hogyan is működik mindez.

A *jegyellenőrzés* fogalmának bevezetése három szinten teszi az esetadási mechanizmust általánosabbá annál, mint amilyen az a kormányzás fogalmán alapuló esetelméletben volt. *Először*: az esetadási mechanizmust, mint a DP-k érvényessé tételét, *licenzálását* fogja fel. Ez az *esetszűrőből* eleve következik, és ezért annak elméletévé vált, hogyan licenzálják a funkcionális kategóriák a lexikális kategóriákat. *Másodszor*: kiterjeszti azt a felfogást, miszerint a mozgató sok esetben (legalábbis ami a DP-mozgatót illeti, ld. 2.4) azért történik, mert a DP-nek esetet kell kapnia – a jegyellenőrzés elmélete ugyanis azt tételezi, hogy minden egyes mozgatóskor licenzálás történik, amelynek során egy funkcionális fejnek kell érvényessé tennie a mozgatót elemet. Harmadszor: minden lexikális kategóriát érvényesítenie kell valamilyen funkcionális fejnek. Tehát az ígék esetében is működik valamiféle *esetszűrő* (és feltehetőleg a melléknevek és prepozíciók esetében is). Itt már természetesen radikálisan eltávolodunk a hagyományos esetfelfogástól, bár az alapkoncepció olyan intuíciókra épül, amelyek a hagyományos nyelvtanokban is megjelennek.

A *jegyellenőrzés* elnevezés arra a mechanizmusra utal, ahogyan a funkcionális fejek érvényessé teszik, azaz licenzálják a lexikális kategóriákat. Mindedig esetadásról beszéltünk. Azt mondtuk például, hogy az AGRs nominativust adományoz a specifikálójában lévő DP-nek. Amint azt már a 2.2.2-ben említettem, teljesen elképzelhető (és valóban javasolták is már olyan nyelvészek, mint Jaeggli (1982), Sportiche (1983) és Bródy (1984)), hogy az esetadást felcseréljük az esetérvényesítéssel. Ekkor ugyanis azt mondhatjuk, hogy az AGRs-nek is van nominativus esetjegye, és az alanyi DP-nek is. Ezt a jegyet egy bizonyos törlési művelettel kell érvényesíteni (mint az iskolai matematika órán), amely

során az AGRs-nek és az alanyi DP-nek a releváns szerkezeti viszonyba kell kerülniük egymással. Ha nem sikerül minden jegyet érvényesíteni, a mondat aggrammatikus lesz. Chomsky elmélete szerint ez azért van így, mert az esetnek nincs szemantikai tartalma. A szintaktikai szerkezetből pedig törölni kell minden olyan elemet, amelynek nincs szemantikai interpretációja, mivel a szintaktikai műveletek végpontja az a szint, ami kapcsolódik a szemantikához (ennek a szintnek a neve *Logikai Forma*). Ha egy elem eljut eddig a pontig úgy, hogy nincs szemantikai interpretációja, az zavart okoz a szemantika szintjén, és a mondat rosszulformált lesz.

Újabban Chomsky (1995) némileg finomította ezt az elképzelést, és felvesette, hogy bizonyos jegyeket, mint amilyen például a nominálisok egyeztetési jegye, az LF szintjén is lehet interpretálni. Az egyeztetés tehát aszimmetrikus reláció, ugyanis az AGR fej egyeztetési jegye nem interpretálható ([-interpretálható]), ezért törölni kell az LF-ben, míg a DP egyeztetési jegye interpretálható ([+interpretálható]), így az nem törlődik az LF-ben. Az esetjegyek sohasem interpretálhatóak (tehát mindig [-interpretálható] jegyűek) Chomsky szerint. Ez a javaslat további problémákat vet fel, amelyek még megoldásra várnak.

A jegyellenőrzés szempontjából releváns funkcionális fejeket már bemutatam az 1. fejezetben: az AGRs, az AGRo, a T, a C és a D. Ezek a fejek olyan absztrakt morfoszintaktikai jegyeket tartalmaznak, amely a megfelelő lexikális fej jegyeit érvényesítik: az AGRs-nek nominativusi jegye van (akkor, ha a tagmondat időjeles; amiatt az időjelérzékenység miatt, amit már a 2.2.2-ben tárgyaltam, Chomsky (1993) azt feltételezi, hogy a nominativus valójában a T-fej jegye, ami az AGRs-be emelkedik, erre azonban most nem térek ki. Hasonlóképpen, az AGRo-nak accusativus jegye van, és így tovább.

A jegyellenőrzés az adott funkcionális fej **jegyellenőrzési tartományában** történik. A DP-k (és egyéb XP-k) esetében ez a tartomány azonos a *spec-fej egyeztetés* tartományával, ahogy azt a (23)-ban definiáltam. Emlékeztetőül:

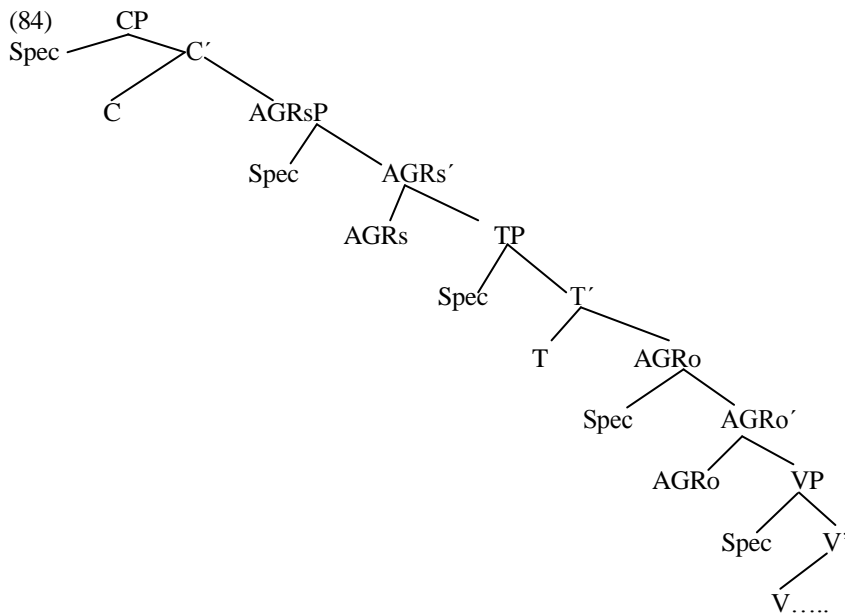
*Spec-fej egyeztetés*

- (23) Egy  $\alpha$  fej akkor és csak akkor egyeztetődik  $\beta$ -val, ha  $\alpha$  minimálisan k-vezérli  $\beta$ -t, de nem kormányozza  $\beta$ -t.

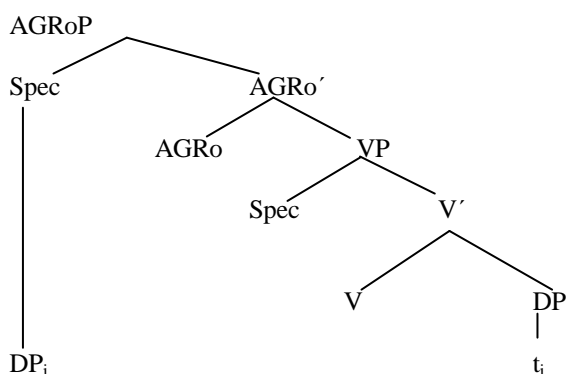
A nominativus ellenőrzését például az AGRsP specifikálójában lévő DP-n az AGRs fej végzi. Az érvényesített jegy itt az az eset (Chomsky terminológiájában +N jegy), amely összefüggésbe hozható az AGRs funkcionális fejjel. Ez az a jegy, amely miatt az alanyi DP elhagyja a VP-n belüli helyét, hogy az AGRsP specifikálójába emelkedhessen. Eddig csupán azt fogalmaztam újra, amit a *VP-n belüli alany hipotézisével* kapcsolatban már elmondtam a 2.3.4-ben. Ott is az AGRs esetjegye miatt mozog az alany a VP-n belüli helyéről oda, ahol végül látjuk.

A *jegyellenőrzés elmélete* éppen arról szól, hogy ami igaz a nominativusra, az az összes többi esetre is igaz. Az accusativust a tárgy az AGRoP-ben érvényesítheti, spec-fej relációban. Csakúgy, mint az alany, a tárgynak is mozognia kell ahhoz, hogy a jegyeit egy funkcionális fej érvényesíteni tudja. Amint azt már az előző részben jeleztem, ez a megoldás kizárja a kormányzásalapú esetadást, mint lehetőséget, ami nem is baj (egyébként nem világos, hogyan illeszkedik az inherens eset a jegyérvényesítés elméletébe, ezért egyszerűen azt fogom feltételezni, hogy az inherens esetet lexikális elemek adják, nagyjából a 2.5-ben leírt módon).

Ezen a ponton meg kell jegyeznem, hogy itt valami nincs rendben. Nézzük meg újra az 1. fejezetben megadott mondatszerkezetet:



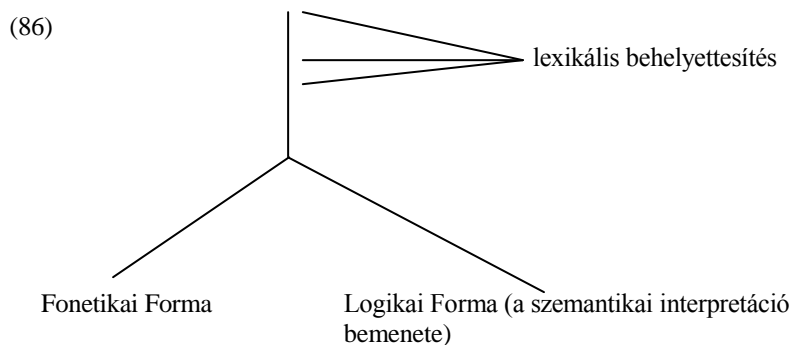
A tárgynak, ahhoz, hogy a jegyeit érvényesítse, ki kell mozdulnia a VP-n belüli helyéről az AGRoP specifikálójába, valahogy így:



*Emlékeztetőül:* az ige az angolban nem mozog (ld. 1.4.1.1). Ebből az következik, hogy a tárgy meg fogja előzni az igét. Más szóval, ha elfogadjuk, hogy a tárgynak is érvényesítenie kell a tárgyi jegyét az AGRo-val, akkor arra a nemkívánt következtetésre jutunk, hogy az angol SOV szórendű! A jegyellenőrzés elmélete tehát legalábbis kiegészítésre szorul, ha meg akarjuk tartani ebben az alakjában.

## 2.6.2 A levezetés menete

Ideje pontosítanunk, mit is értünk szintaktikai levezetésen. Mint láttuk, a mozgatásnak három fajtáját különböztetjük meg, és tudjuk, hogy legalábbis a DP-mozgatást mindig az eset váltja ki (ma már inkább úgy fogalmaznánk, hogy a jegyek érvényesítésének igénye, nem pedig az *esetszűrő* a kiváltó ok). A levezetést Chomsky (1993) így ábrázolja:



A szintaktikai fák lexikális behelyettesítéssel épülnek fel az X'-elmélet szabályainak megfelelően. A levezetés elágazik egy ponton, amelyet *Kiejtésnek* (Spell-Out) neveznek. Ez a pont nagyjából megegyezik a korábbi modellek felszíni vagy S-szerkezetével, bár különbözik tőle abban, hogy a levezetés ugyan itt ágazik el, de nem jelent egy újabb szintet, mint a korábbi modellekben. Aki a ko-

rábbi modelleket ismeri, észreveheti, hogy a mélyszerkezet (vagyis D-szerkezet) eltűnt, és a lexikális behelyettesítés a levezetés több pontján is lehetséges. A szintek ilyen módon való megszüntetése a minimalista program része, mivel az a levezetést a leglényegesebb alkotóelemekre igekszik redukálni. A fonetikai forma (PF) és a logikai forma (LF) szükséges elemek, tekintettel arra, hogy ezek a fonetikai-fonológiai komponens illetve a szemantika bemenetét képezik.

A (86)-beli modell lényegi tulajdonsága, hogy mozgatás a levezetés minden szintjén előfordulhat. Pontosabban, hogy mozgatás a *Kiejtés* után is történhet, oly módon rendezve át az elemek sorrendjét, hogy az eredmény a PF számára láthatatlan marad. Más szóval ez a felfogás lehetővé teszi a rejtett mozgatást, amelynek semmiféle hatása nincs a fonetikai-fonológiai komponensre, azaz hallhatatlan, láthatatlan, mégis létezik. Ebből már körvonalazódik, hogyan lehet a fenti ellentmondást feloldani. A tárgyi bővítmény csak a *Kiejtés* után mozog jegyértvényesítés céljából. Így az angol továbbra is SVO-szörendű marad: a tárgyi bővítmény rejtett mozgást végez, de késletetve. Ezzel a megoldással fenn tarthatjuk azt az álláspontot, hogy az accusativust ugyanúgy érvényesíteni kell, mint a nominativust, mégsem kerülünk bajba a szórend miatt.

### 2.6.3 A jegyértvényesítés paraméterei

Az angolban tehát a tárgy a *Kiejtés* (Spell-out) után, az alany pedig a *Kiejtés* előtt mozog (hiszen látjuk, hogy az alany megelőzi a VP-n kívül eső elemeket, mint amilyenek a segédige és a tagadószó). Mi a különbség a kétféle mozgatás között? Itt Chomsky az összehasonlító mondatban egyik lényeges fogalmát vezeti be: azt, hogy az érvényesítendő jegyek eltérő erősségűek. Az elgondolás a következő. Emlékezzünk vissza, azt mondtuk, hogy az esetjegyeket az LF szintjén kell érvényesíteni, mivel nincs szemantikai interpretációjuk, így az LF-szint eléérése előtt minden bizonyonnyal törlődnek (ez éppen a deriváció végén következik be, amint azt a (86)-ban látjuk). De mi a helyzet a PF-fel? Chomsky szerint bizonyos jegyek láthatóak maradnak a fonológiai szinten, így törölni kell őket a *Kiejtés* előtt, mert különben zavart okoznának ott is és a szemantikai szinten is. Ezek azok a jegyek, amelyek erősek, tehát fonológiai vagy morfológiai módon realizálódnak valamilyen módon. Más jegyek viszont teljesen észrevétlenek maradnak a fonológia szintjén, őket tehát nem szükséges törölni a *Kiejtés* előtt – ezek a gyenge jegyek. Természetesen az LF-ben már ezeket is törölni kell. A legfontosabb különbség az erős és a gyenge jegyek között az, hogy az erős jegyek mindig nyílt, látható mozgatást váltanak ki. A gyenge jegyek is kiváltanak mozgatást, de ez a mozgatás rejtett. Valójában a mozgatás többnyire rejtett, és gyenge jegyek váltják ki, ami összhangban van az ún. *Késletelési elvvel*:

Mivel az angol AGRs erős jegyű, az alany nyílt, látható mozgatást hajt végre; az AGRo-nak viszont gyenge az esetjegye, ezért a tárgy rejtetten mozog. Ez jól egybevág a morfológiai tényekkel is: az angolban az alanyt egyeztetni kell az igével (amit az erős AGRs jegy megnyilvánulásának tekintünk), míg a tárgyat nem.

Ilyenkor az embernek az jut eszébe, hogy számos más nyelvben van tárgyi egyeztetés (grúz, baszk, pashto és sok amerikai indián nyelv). Ezekben a nyelvekben tehát a tárgynak erős az esetjegye. Általánosságban: mivel tudjuk, hogy a nyelvek eltérő morfológiai tulajdonságait tekintve, azt várjuk, hogy a jegyek erőssége tekintetében is eltérést fogunk találni. A *jegyellenőrzés elmélete* azt sugallja, hogy a morfológiai tulajdonságok és a szórendi változások összefüggnek. Ez a kutatás egyik olyan újabb iránya, amely sok vitát váltott ki, mindazonáltal igen érdekes, és ezért a 2.7-ben részletesen is foglalkozom vele. A dolog lényege az, hogy *a funkcionális kategóriák absztrakt morfológiai jegyei képezik a parametrikus változások fő színterét*. A minimalista elmélet igyekszik a nyelvek közötti különbségeket csupán erre a területre korlátozni. Ha ez sikerül, az elmélet bizonyára jelentős mértékben egyszerűsödik.

Korábban azt mondtuk, hogy a *jegyellenőrzés elmélete* túlmutat az *esetelméleten* (és az eset hagyományos felfogásán), mivel kiterjeszthető más kategóriákra és más mozgatástípusokra is. Nézzük meg ezt közelebbről a *wh*-mozgatás esetében.

Természetesnek tűnik, ha a *wh*-kategóriákat úgy fogjuk fel, hogy meghatározott morfoszintaktikai jegyűk van, amit akár *wh*-jegynek is nevezhetünk. Egy kérdő mondat C-feje erős *wh*-jegyű, amit egy *wh*-elemnek érvényesítenie kell. Ez a *wh*-mozgatás kiváltó oka. May (1985) és Rizzi (1991) egyaránt megfogalmaztak egy általános követelményt, amelyet ma *wh*-kritériumnak nevezünk. Ez azt mondja ki, hogy egy *wh*-jegyű funkcionális fejnek szüksége van egy *wh*-XP elemre a specifikálójában, illetve, hogy egy *wh*-XP elemnek kötelező egy *wh*-jegyű funkcionális fej specifikálójában megjelennie. A jegyértékesítés szempontjából a *wh*-kritérium azon általános követelmény egyik alosztala, amely szerint a jegyeket érvényesíteni kell.

A *wh*-mozgatás abban különbözik a DP-mozgatástól, hogy a jegyeket más pozícióban érvényesíti, mint ahol az esetet kell (a [Spec,CP]-ben, nem pedig a [Spec,AGRsP]-ben vagy a [Spec,AGRoP]-ben), és abban is, hogy egy kvantifikációs, azaz szemantikai jegyet érvényesít. Ezenkívül a *wh*-nyomoknak van esetük, amint azt a 2.4-ben már láttuk. E különbségek mellett azonban még mindig fenntarthatjuk, hogy a *wh*-mozgatást a C-fej valamilyen morfoszintaktikai jegye idézi elő.

Ha a *wh*-mozgatás kiváltó oka a jegyértékesítés, akkor várhatólag találunk olyan nyelvet is, amelyben a *wh*-mozgatás rejtett. Ez volt lényegében James



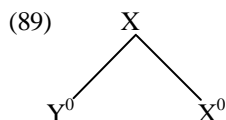
Huang javaslata (1982-ben megvédett doktori disszertációjában) jóval azelőtt, hogy a *jegyellenőrzés elméletét* bevezették volna. A kínaiban, ahogyan számos más távol-keleti nyelvben is, a *wh*-mozgatás látszólag hiányzik. Az alábbi példák ezt jól illusztrálják:

- (88a) Zhangsan    ziwei                    Lisi        mai-le        shenme?  
           Zangshan    gondol                Lisi        vesz-ASP        mi  
           'Mit gondol Zhangsan, hogy mit vett Lisi?'
- (88b) Zhangsan    xiang-zhidao    Lisi        mai-le        shenme.  
           Zhangsan    kíváncsi                Lisi        vesz-ASP        mi  
           'Zhangsan kíváncsi, hogy mit vett Lisi.'

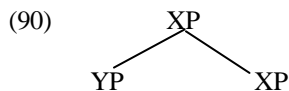
Azt állítjuk tehát, hogy a kínaiban és a hasonló nyelvekben a *C*-fej *wh*-jegye gyenge. Emiatt aztán a *wh*-mozgatás késleltetődik egészen a *Kiejtés* utánig. A 4.3.1-ben még visszatérek a rejtett *wh*-mozgatás részleteire. (Ezzel kapcsolatban Watanabe (1992) azt javasolja, hogy a *wh*-mozgatás univerzálisan *Kiejtés* előtti, azaz nyílt művelet, de az ehhez hasonló esetekben maga a *wh*-kvantor néma, ezt azonban most nem részletezem).

Vizsgáljuk most meg a *Fejmozgatást*. Mint emlékezhetünk rá, ez a mozgatók harmadik fajtája. Az ezzel kapcsolatos kutatások jelentős része az igemozgatásra korlátozódott, amit az 1.4-ben tárgyaltam. A javaslat lényege az, hogy a funkcionális fejek az esetjegyeken (N-jegyeken) kívül V-jeggyel is rendelkeznek. Ilyenek például az igeidőjegy, az egyeztetési jegy, amelyeket a tagmondat funkcionális fejei tudnak érvényesíteni (az AGRo, AGRs, és T, vagy más VP-n belüli fejek). Az esetjegyekhez hasonlóan az igei jegyek is lehetnek erősek és gyengék, és kiválthatnak nyílt vagy rejtett mozgatást. A párhuzam az esetjegyekkel (és a *wh*-jegyekkel) immár elég nyilvánvaló.

Egy technikai részlet azonban még tisztázásra szorul: mi a fejmozgatás érvényesítési tartománya? Itt tisztázni kell, pontosan milyen is az a szerkezet, amely a fejmozgatás során létrejön. Képzeljük el, hogy a fejmozgatás egy  $X^0$  fejet csatol hozzá egy minimálisan *k*-vezérlő  $Y^0$  fejhez. Így ezt a szerkezetet kapjuk:



Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a *csatolás* olyan jellegű szerkezeteket hoz létre, mint a (89). Ha egy YP maximális projekciót csatolunk egy XP maximális projekcióhoz, akkor (90)-et kapjuk:



A csatolás engedelmeskedik a *Szerkezetőrzés elvének*, amelyet most a következőképpen fogalmazunk újra:

*A Szerkezetőrzés elve*

(91) \*Mozgasd  $X^n$ -t  $Y^m$ -be, ahol  $n \neq m$  az  $X'$ -elméleten belül.

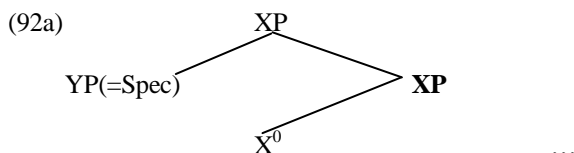
A (91) azt mondja ki, hogy az  $X'$ -szerkezet valamely elemét (fejet, maximális, vagy köztes kategóriát) nem vihetjük az  $X'$ -szerkezet egy másfajta pozíciójába. Az elgondolás lényege az, hogy egy maximális projekciót csak egy másik maximális projekció specifikálójába lehet vinni, mint a (90)-ben, egy fejet pedig csak fejhez csatolt pozícióba.

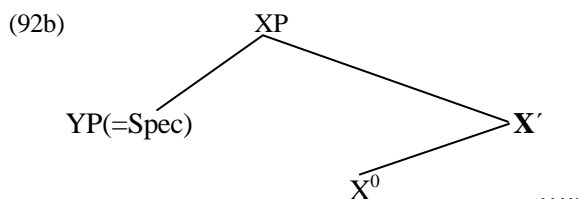
A (89)-ben látható csatolási műveletben az  $Y^0$  az  $X^0$  jegyértvényesítési tartománya. Általánosítva: amikor egy fejet egy másik fejpozícióhoz csatolunk, akkor a mozgatott fej a célállomás fejpozícióának jegyértvényesítési tartományába kerül. Amikor tehát a V-fej egy I-hez hasonló fejpozícióba kerül, ahogy ez a franciában történik az 1. 4.1-ben leírt módon, akkor ennek a fejnek a jegyértvényesítési tartományába kerül. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a fejmozgatás a mozgatott fej absztrakt morfológiai jegyeinek érvényesítésére szolgál.

#### 2.6.4 Jegyértvényesítési tartományok

A jegyértvényesítési tartományoknak két típusa van: az egyikkel a maximális projekciók esetében találkozunk (spec-fej egyeztetés, mint a (23)-ban), a másik a fejek esetében használatos (csatolás, mint a (89)-ben). Ez nem túl szerencsés dolog, mivel azt jelzi, hogy a jegyértvényesítés fogalma nem egységes, vagyis hogy a fejek jegyeinek érvényesítése és a maximális projekciók jegyeinek érvényesítése két teljesen különböző dolog. Ezt azonban a *jegyértvényesítés elmélete* természetesen kifejezetten tagadja. Ezért kénytelen vagyok kicsit részletesebben beszélni arról, mik is azok a jegyértvényesítési tartományok (még ha a magyarázat túlságosan technikai jellegű lesz is).

Az egyik lehetséges irány az, hogy a specifikálók valójában csatolt elemek. Ekkor az  $X'$ -szerkezet olyan lesz, mint (92a), szemben azzal, amit az 1. fejezetben bemutattam, (92b) (a különbséget félkövérrel emeltem ki):





Ez a közbülső  $X'$ -szint megszüntetését jelenti. Ez esetben bármely  $\alpha$  kategória érvényesítési tartománya mindazon kategóriák halmaza, amelyeket  $\alpha$ -hoz csatoltunk. Az érvényesítés definíciójától teljesen függetlenül Kayne (1993, 1994) az összes közbülső  $X'$ -szint kiiktatását javasolja, azaz a specifikálókat csatolt kategóriáknak tekinti.

Egy másik lehetséges irány az, ha azt mondjuk, hogy  $\alpha$  érvényesítési tartománya azonos  $\alpha$  egyeztetési tartományával. Az egyeztetési tartomány definícióját a (23)-ban adtam meg, és most megismétlem:

*Specifikáló-fej egyeztetés*

- (24) az  $\alpha$  fej egyeztetődik  $\beta$ -val, *hha*  $\alpha$  minimálisan  $m$ -vezérli, de nem kormányozza  $\beta$ -t.

A  $\beta$ -t helyettesítheti bármely, az  $\alpha$ -hoz csatolt fej. Ezt könnyen beláthatjuk, ha ismét megvizsgáljuk (89)-et. Nyilvánvaló, hogy az  $X^0$  minimálisan  $m$ -vezérli  $Y^0$ -t (a minimális  $m$ -vezérlés definícióját az (5)-ben adtam meg, valamint ennek a fejezetnek a függelékében), így az egyeztetés egyik feltétele teljesül. De vajon kormányozza-e az  $X^0$  az  $Y^0$ -t a (89)ben? A kormányzás definícióját a (16)-ban adtam meg:

*Kormányzás*

Az  $\alpha$  fej kormányozza  $\beta$ -t, *hha*:

- (16a)  $\alpha$   $k$ -vezérli  $\beta$ -t

- (16b) nincs olyan korlátozó kategória, amely  $\beta$ -t dominálja, de  $\alpha$ -t nem.

Nyilvánvaló, hogy nincs olyan határoló kategória, amely  $X^0$  és  $Y^0$  közé ékelődne. A kérdés azonban az, hogy  $X^0$   $k$ -vezérli-e  $Y^0$ -t, vagy nem. Megismétlem a  $k$ -vezérlés 2.2-ben megadott definícióját:

*K-vezérlés*

- (17)  $\alpha$   $k$ -vezérli  $\beta$ -t *hha*  $\alpha$  nem dominálja  $\beta$ -t, és minden kategória, amely dominálja  $\alpha$ -t,  $\beta$ -t is dominálja.

Minden, ami  $X^0$ -t dominálja, egyúttal dominálja  $Y^0$ -t is (89)-ben – ezt tudjuk. De milyen jellegű a kapcsolat  $X^0$  és  $Y^0$  között? Úgy tűnik,  $X^0$  egy része (azaz szegmentuma, a szokásos terminológiában) dominálja  $Y^0$ -t, de vajon ez azt jelenti,

hogy  $X^0$  egésze dominálja  $Y^0$ -t? Tegyük fel, hogy nem, mert ez tűnik ésszerűnek. Ekkor mondhatjuk, hogy  $X^0$  egyeztetődik  $Y^0$ -val, és így a jegyértvényesítés egységes definícióját kapjuk, amit a következőképpen definiálhatunk:

*Jegyértvényesítési tartomány*

(93) Egy  $\alpha$  fej jegyértvényesítési tartománya azon kategóriák halmaza, amelyekkel  $\alpha$  egyeztetődik, ahol az egyeztetést a (23) szerint értelmezzük.

Nézzük most meg lépésről lépésre, hogyan is jutottunk el ehhez a következtetéshez:

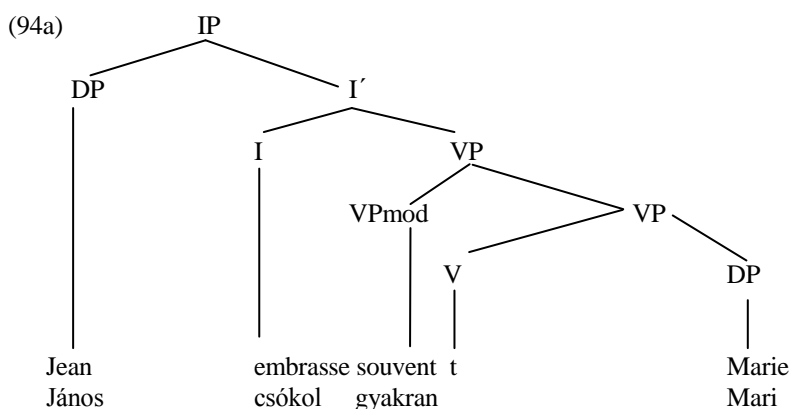
*Feltevés:  $X^0$  A-szegmentuma dominálja  $Y^0$ -t (89)-ben.*

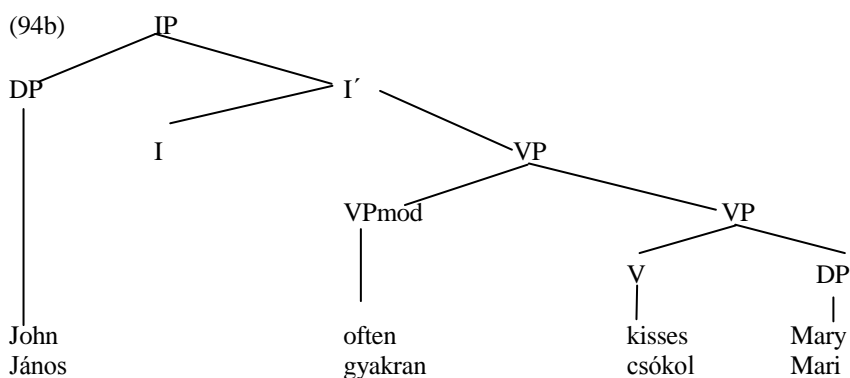
1. lépés:  $Y^0$  nem k-vezérli  $Y^0$ -t (89)-ben (a k-vezérlés definícióját ld. (17)-ben)
2. lépés:  $X^0$  nem kormányozza  $Y^0$ -t (89)-ben (a kormányzás definícióját ld. (16)-ban)
3. lépés:  $X^0$  egyeztetődik  $Y^0$ -val (89)-ben (az egyeztetés definícióját ld. (23)-ban, a minimális m-vezérlését az (5)-ben).

Ez a levezetés is alátámasztja, hogy elméletünk deduktív természetű. Arra is rávilágít, hogy a látszólagos különbségek ellenére a kétféle jegyértvényesítési tartomány egyazon absztrakt szerkezeti viszony megnyilvánulása.

#### 2.6.5 Az igemozgatás mégegyszer

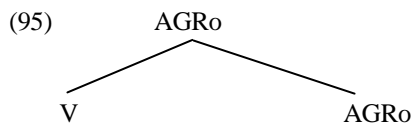
Most visszatérünk az igemozgatáshoz. Az 1.4.1.1-ben láttuk, hogy az angol és a francia abban különbözik, hogy a franciában az ige az I fejbe mozog, az angolban pedig nem. Íme az (52)-es példa az 1. fejezetből, angol megfelelőjével együtt:



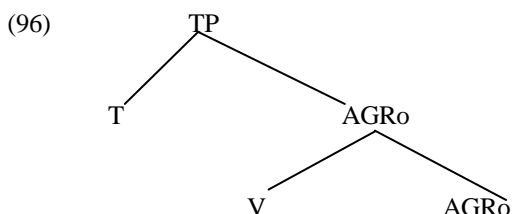


A *jegyérvényesítés elmélete* igen egyszerű magyarázattal szolgál az angol és francia szerkezet között észlelt különbségre. Egyszerűen csak annyit mond, hogy az angolban az I-nek mindig gyenge a V-jegye, a francia időjeles mondatokban viszont az I-fej erős V-jegyű. Itt ismét azt látjuk, hogy a morfológiai tények szerkezeti különbségeknek feleltethetők meg. Az angol igeragozás elég szegényes (általában négy vagy öt alakra korlátozódik: V, V-s, V-ed, V-ing, illetve az olyan rendhagyó igék esetében, mint a *sing* 'énekelni' és a *swim* 'úszni', a múlt idő alakja különbözik a múlt idejű particípium alakjától). A francia igéknek viszont rengeteg alakjuk van: *presens*, *imperfectum*, *praeteritum*, *futurum*, *subjunctivus*, és mindegyikben négy vagy öt különböző alak személy és szám szerint. Kétségtelen tehát, hogy a francia I-nek többféle morfológiai realizációja létezik, mint az angolnak. Ez valószínűleg az erős V-jeggyel áll kapcsolatban (bár ennek a kapcsolatnak a mibenlétét nehezebb definiálni, ha az ember többféle nyelvet vizsgál).

Az I-t itt általános gyűjtőkategóriaként használom az összes igével kapcsolatos funkcionális kategória helyett. Valójában AGRo, T és AGRs kategóriákról kellene beszélnem. Ez ugyan kissé bonyolítaná a dolgokat (mértéküket tekintve), a lényegen azonban mit sem változtatna. Felmerül viszont egy technikai probléma a V-nek az AGRo-ba és a T-be mozgatása során a (84)-hez hasonló szerkezetekben, ugyanis valójában itt a V-t tartalmazó AGRo mozog. Ami a deriváció során ténylegesen mozog a (95)-ben, az a tárgy:



És ami a (96)-ban a T-ből az AGRs-be mozog, az szintén a tárgy:



A V-t tartalmazó kategóriák mozgását azonban az váltja ki, hogy mindannyian a V-hez kapcsolódnak. További komplikációk is adódhatnak a jegyértvényesítési tartomány technikai jellemzése során, ezeket azonban most figyelmen kívül hagyom. A V-jegyek tehát a V-hez kapcsolódó funkcionális fejek tulajdonságait fejezik ki, ez teljesen természetesnek és egyszerűnek tűnik.

Nos tehát a fejmozgatás mögött a jegyellenőrzés elmélete húzódik meg, és a nyelvek közötti eltéréseket az igemozgatás tekintetében a V-hez kapcsolódó funkcionális fejek jegyeinek változó erősségéből vezethetjük le. A jegyek eltérő erőssége azt sejteti, hogy a nyelvek az LF szintjén azonosak. Ebből arra következtethetünk, hogy az angol ige rejtett mozgatást hajt végre, mivel az angol I-réteg gyenge jegyekből áll. A jegyértvényesítés elmélete már most is meghaladja a korábbi *esetelméletet*, illetve az eset hagyományos felfogását; ezzel együtt erőteljes, jól felépített rendszernek tűnik, amely a mozgatás kiváltó okának és a lexikális kategóriák érvényesítésének megfelelő magyarázatát adja. Ezen túlmenően kifejezi a grammatikai viszonyokat is, csakúgy, mint a kormányzásalapú esetelmélet. Az egyik olyan grammatikai viszony, amelyet kifejez, a predikátumreláció, ami például egy *théta*-szerepet adományozó ige és az alanya között áll fenn.

Ezt a részt azzal zárom, hogy a jegyértvényesítés elmélete ma is a kutatások középpontjában áll, ezért számos alkotóeleme, amelyet itt bemutatam, további változáson mehet át a közeljövőben. A két alapgondolat azonban világos. Az egyik az, hogy a lexikális kategóriákat funkcionális kategóriáknak kell érvényesíteniük jegyellenőrzés formájában, ami az absztrakt esetet is magában foglalja, valamint kiterjed az igré (és más fejekre), valamint a *wh*-mozgatásra is. A másik alapgondolat az, hogy a jegyek oly mértékben mutatnak parametrikus váltokozást, hogy ez látható szőrendi következményekkel is jár. Ez utóbbi gondolatot részletesebben is kifejeztem a fejezet utolsó részében.

## 2.7 Eset és szőrend

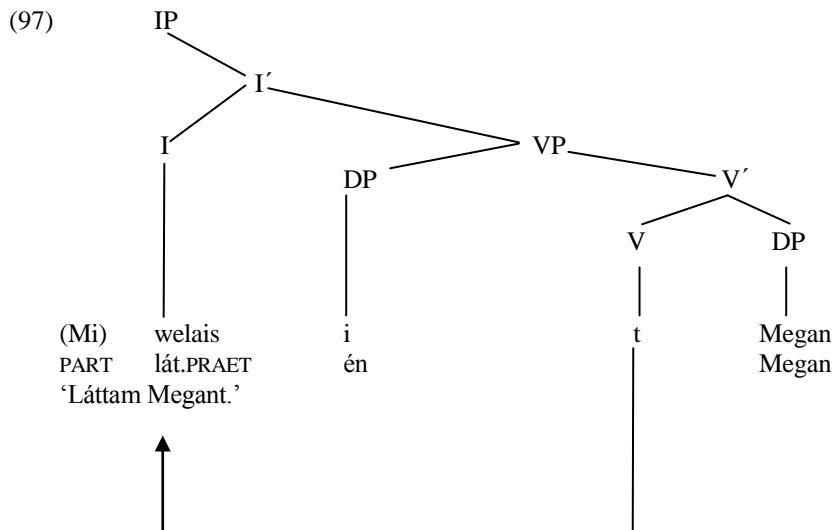
Ebben a részben visszatérek a szőrendi tipológia azon kérdéseire, amelyeket már az 1. fejezet 1.3.3 és 1.3.4 részében tárgyaltam, de semmilyen következtetést nem vontam le velük kapcsolatban. Nem mintha a mostani rész szükségszerűen tartalmasabb lenne a konklúzió tekintetében, azonban azt szeretném bemutatni, hogyan kombinálható a jegyértvényesítés elmélete Kayne azon állításával,

hogy nincsenek X'-szintű paraméterek; mindezt úgy, hogy mind a VSO-, mind pedig az SVO-szórend vonatkozásában magyarázattal szolgáljak. Mivel a többi logikailag lehetséges szórend (OVS, OSV, VOS) vagy nagyon ritka, vagy nem is létezik, itt eltekintek a megvitatásuktól (bár végső soron ezekről is számot kell majd adnunk valahogyan).

### 2.7.1 VSO

Először a VSO-szórendet fogom szemügyre venni. Amikor a 2.3.4-ben ismerttettem a *VP-n belüli alany hipotézisét*, felvázoltam egy elképzelést, amelyet számos szerző (legfőképpen Chomsky 1993) javasolt az ilyen szórendű nyelvek mondat szerkezetének elemzésére, nevezetesen, hogy az ige valamilyen funkcionális fej pozíciójába megy, míg az alany a VP-n belüli helyén marad. Tekintsük át újra a *Széttagolt INFL hipotézisét* a magyarázat megértésének érdekében, és vizsgáljuk meg újra (58)-at, ahol is a velszi mondatnak a (97)-ben megadott szerkezetet tuljdonítjuk:

(58) Mi welais i Megan.  
 PART lát-FIN én Megan  
 'Láttam Megant.'



Amint azt a 2.3.4-ben már kifejtettem, az ige itt úgy mozog, mint a franciában, de a velszi és a francia között az a legfontosabb különbség, hogy a velsziben az alany kaphat a VP-n belül esetet, míg a franciában ez csak a [Spec,IP]-be való mozgatással érhető el. A jegyértvényesítés elmélete alapján az elemzés elég nyilvánvaló, amint a 2.6-ban rámutattam: a velszi I-nek erős V-jegye, de gyenge N-

jegye van. Ezért az igének ki kell mozdulnia a VP-ből, az alanynak azonban nem. Ha elfogadjuk Kayne elméletét, hogy valójában minden nyelv fejkezdetű, akkor a velszi szórend csakis VSO lehet.

Bármilyen vonzó is azonban ez az elképzelés, komoly problémákat vet fel. Ezek közül a legfontosabbat már Koopman & Sportiche (1991) körvonalazta a *VP-n belüli alany hipotéziséről* szóló eredeti cikkében. Ha visszaemlékszünk az angol és francia igemozgatás különbségeire az 1.4.1.1-ben, akkor a (97) alapján azt váránk, hogy az adverbiumok és a negatív elem az ige és az alany között fognak megjelenni. Ez azonban nem igaz: a velsziben (és az írben) a posztverbális alanynak mindig közvetlenül követnie kell az igét. A következő agrammatikus példákban ez a feltétel nem teljesül:

*Modern ír*

(98a) \*Dúirt sí go dtabharfadh amárch a mac turas  
 mond.PRAET ő hogy COND-ad holnap övé fiú látogatás  
 orm.  
 rajtam

*Modern velszi*

(98b) \*Mi welith yfory Emrys ddraig.  
 PRT lát.FUT holnap Emrys szörny

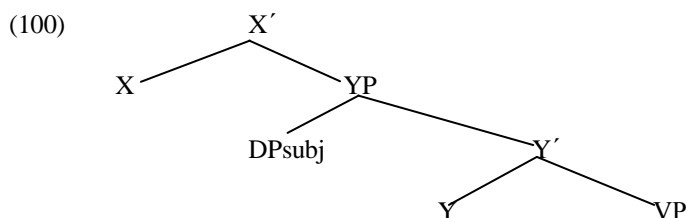
Amint Koopman & Sportiche (1991) rámutat, a mondattagadás kifejezésére szolgáló elem a velsziben, amely nagyon hasonlít az angol *not*-hoz vagy a francia *pas*-hoz, az alany után következik:

(99) Ddarllenodd Emrys mo ‘r llyfr.  
 olvas.PRAET Emrys NEG+POSS a könyv  
 ‘Emrys nem olvasta a könyvet.’

Ha feltételezzük, hogy a negatív elem a NEGP-ben van, és a NEGP a tagolt INFL-rendszer része (ahogyan azt elvárjuk), akkor a (99)-beli velszi mondat alanya a VP-n kívül található.

A széttagolt INFL-rendszer természetesen a fenti adatokat képes kezelni, sőt a megoldások egész sorát kínálja. Mindössze annyit kell tennünk ahhoz, hogy megkapjuk a VSO-szórendet, hogy az igét az alanyt megelőző funkcionális projekció specifikálójába visszük. Ezzel könnyen számot adhatunk az ige és az alany közvetlen szomszédossági követelményéről (ezt persze befolyásolja az is, hogyan kezeljük az adverbiumok mozgását, de erre most nem térek ki). A VSO-szórendű tagmondatoknak tehát az alábbi szerkezetet tulajdonítjuk:





A *jegyllenőrzés elméletének* terminológiájában ez azt jelenti, hogy az X erős V-jegyű, az Y pedig gyenge V-jegyű.

A kérdést most már így kell felvetnünk: minek feleltethető meg az X és az Y a tagolt INFL-rendszerben? Lényegében két lehetőség kínálkozik, ha tartani akarjuk magunkat a (84)-ben megadott mondatstruktúrához: az X azonos a C-vel, az YP pedig az AGRsP-vel, illetve hogy az X az AGRs és az Y a TP. Amennyiben az X-et a CP-vel azonosítjuk, akkor a VSO-szórendű nyelvek és a V2-szórendű nyelvek közös tulajdonságát emeljük ki (ld. 1.4.2.4). Azonban a VSO-nyelvek az igemozgatást mindenfajta időjeles mondatban megengedik, ezzel szemben a V2-nyelvek, ha még emlékszünk, az igemozgatást mellékmondatokban egyáltalán nem engedik meg. Ez egy fontos összehasonlító mondattani kérdés, amelyet mindeddig megválaszolatlanul hagytam.

Ha a második lehetőséget választjuk, és a (100)-ban az X-et az AGRs-sel azonosítjuk, az YP-t pedig a TP-vel, akkor meg kell magyaráznunk, hogy a [Spec,TP] miért lehet az alany célállomása bizonyos nyelvekben, és másokban miért nem. Ez különösen problematikus akkor, ha (amint azt Chomsky (1993) teszi), azt állítjuk, hogy a T-nek mindig nominativus esete van. Azt a hipotézist fogadjuk ugyanis el, hogy a T-fej itt jelző, tehát nominativusi esetjegye erős, és ez esetben meg kell magyaráznunk, hogy amikor a T-fej az igével együtt az AGRs-be mozog (amit meg kell tennie, hiszen a *Fejmozgatás-megszorítás* (FMM) megköveteli, hogy az ige a T-n át jusson az AGRs-be), akkor miért nem a [Spec,AGRsP]-ben történik a nominativusi jegy érvényesítése. Ennek ellenére létezik egy jelenség a VSO-nyelvekben (bár nem mindben), amelyet sokan érvként használnak arra, hogy az X azonos az AGRs-szel, az YP pedig a TP-vel a (100)-ban: ez az ún. *antiegyeztetés*. Lényege a következő: amikor egy VSO-nyelvben az alany követi az igét, akkor morfológiailag nem lehet vele egyeztetve. Ezt modern írási adatokon mutatom be:

(101a) D'            imíodar.  
           PART    elment-3PL  
           'Elmentek.'

(101b) D'            imigh            na fir.  
           PART        megy.PRAET    az emberek  
           'Az emberek elmentek.'

- (101c) \*D'            imíodar            na fir            / said.  
 PART            megy.PRAET3PL            az emberek / ök  
 'Az emberek/ők elmentek.'

Amint látjuk, az ige nincs egyeztetve a 3PL alannal, ha megelőzi azt. Ugyanezt látjuk a klasszikus arabban, ahol az alany szintén megelőzheti az igét, és ilyenkor teljes egyeztetést mutat vele. VSO-szórend esetén azonban csak nemek szerint kell egyeztetni az igét az alannal, számban és személyben nem. A (102) ezeket az adatokat mutatja be:

- (102a)    ganna            ʔal            ʔawlaad-uu  
              énekelt-SG.M    a            gyerek-PL.M  
              'A gyerekek énekeltek.'
- (102b)    ʔal            ʔawlaad-uu    gannuu  
              a            gyerek-PL.M    énekelt-3PL.M  
              'A gyerekek énekeltek.'

Az *antiegyeztetést* könnyen kapcsolatba hozhatjuk annak a fejnek a gyenge jegeivel, ahova az ige mozog a VSO-szórend esetében (amilyen például az X a (100)-ban). Természetesen, ha bonyolultabb szerkezetet tételezünk fel, mint amilyet a (84)-ben megadtam, és a C és az AGRs között további funkcionális fejeket tételezünk, akkor a VSO-szórend lehetséges elemzéseinek száma megsokszorozódik. Azt is fel kell venni a lehetőségek közé, hogy az alany a [Spec,AgroP]-be megy a V-, és T-fejjel együtt ezekben a nyelvekben (bár elég furcsán hanzgik, de erre is tettek javaslatot). Amikor ezt írom, csak annyit állíthatok bizonyosan, hogy az egyetlen dolog, amiben a VSO-nyelveket vizsgáló szakemberek egyetértenek, az, hogy több lehetőséget kell nyitva hagyni. Összehasonlító mondattani szempontból azt mondhatjuk, hogy a VSO-szórend meglehetősen eltérő szerkezetek találkozási pontja. Ezt egy másik kelta nyelvvel, a bretonnal fogom szemléltetni. A bretonban az alany követheti a tagadószt, vagyis a francia *pas* és az angol *not* megfelelőjét. A tagadószo és az alany sorrendje pontosan az ellenkezője annak, amit a velsziben láttunk a (99)-ben). Hasonlítsuk össze a (103)-at a (99)-cel:

- (103) Ne    lenn    ket    ar    vugale    levriou.  
          PRT   olvas   NEG   a    gyerekek   könyvek  
          'A gyerekek nem olvasnak könyveket.' (Breton)

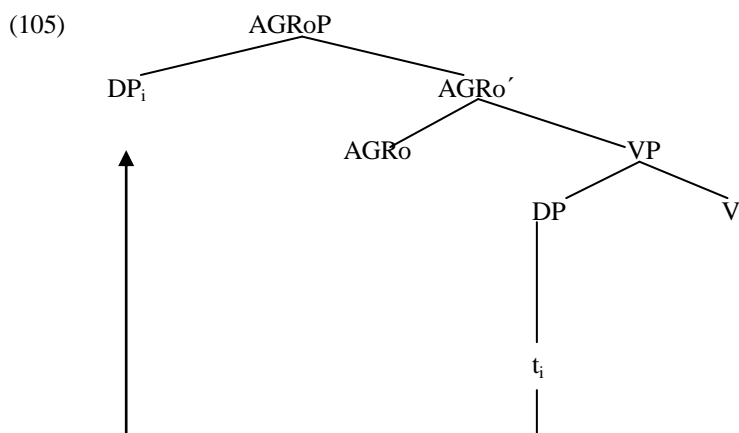
Bár ez a rész is konklúzió nélkül zárul, és számos kérdést hagy nyitva, az alapgondolat mégis világos: a VSO-nyelvek mondat szerkezete a mondatok egy részében olyan, mint a (100), és ennek oka az, hogy ebben a szerkezetben az X gyenge N-jegyű és erős V-jegyű.

## 2.7.2 SOV

Vizsgáljuk most meg az SOV-szórendet is. Ha elfogadjuk Kayne azon elképzelését, hogy minden kategória fej-bővítmény sorrendű, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a tárgy is mozog a VP-ből. Más szóval valamilyen, az 1. fejezet (46)-os ábráján megadott részleges szerkezetet kell feltételeznünk, amit most a (104)-ben megismétlek:

(104) Tárgy<sub>i</sub> [<sub>VP</sub> V t<sub>i</sub>]

Most már abban a helyzetben vagyunk, hogy erre a szerkezeti vázra valamivel több anyagot is rátehetünk. A tárgy mozgásának kézenfekvő célállomása a [Spec,AGRoP], így azt mondhatjuk, hogy az OV-szórendű szerkezetek releváns része olyan, mint a (105) (itt most figyelmen kívül hagyom az alany mozgásának nyomát a [Spec,VP-ben]):



Az OV-nyelveknek tehát alaptulajdonsága, hogy bennük az AGRo-nak erős esetjegye van és emiatt a tárgy csakis nyílt mozgás útján kerülhet a [Spec,AGRoP]-be. Ha az ige ezzel egyidejűleg nem mozog, akkor OV-szórendet kapunk.

Az 1. fejezetben már esett szó arról, hogy a németet alapvetően olyan OV-szórendű nyelvként elemzik, amelynek főmondataiban az ige mindig a második helyet foglalja el. Nem túlságosan meglepő, hogy a holland is hasonló. Zwart (1993) éppen azt mutatja meg, hogy egy olyan típusú elemzés, mint amelyet az imént az OV-szórenddel kapcsolatban vázoltam, pozitív eredményeket ad a hollandban (és mivel a holland annyira hasonlít a némethez, valószínűleg a németben is).

|        |                       |                    |      |        |         |                     |                    |
|--------|-----------------------|--------------------|------|--------|---------|---------------------|--------------------|
| (106a) | ....dat               | [ <sub>AGRSP</sub> | het  | regent | buiten] | C-AGRS <sub>P</sub> | ( <i>Holland</i> ) |
|        | hogy                  | EXPL               |      | esik   | kint    |                     |                    |
|        | '....hogy kint esik.' |                    |      |        |         |                     |                    |
| (106b) | de                    | vater              | van  | Jan    | D-NP    |                     |                    |
|        | az                    | apa                | -nak | János  |         |                     |                    |
|        | 'János apja'          |                    |      |        |         |                     |                    |

Zwart elemzésének második előnye, hogy kiválóan lefedi az alábbi általános szabályt a hollandban: ha egy fej csak az egyik oldalán enged meg bővítmenyt, akkor e két elem sorrendje bizonyosan fej–bővítmeny lesz. A D és a C csak a jobb oldalán enged meg bővítmenyt, és ezek a bővítmenyek nem választhatók el az őket szelektáló fejtől. Tehát az egyetlen lehetséges kapcsolat a D és bővítmenye, illetve a C és bővítmenye között pontosan az, amit a (106)-ban látunk. A lexikális kategóriák esetében ugyanez érvényes az N bővítmenyeire. Azok is csak közvetlenül az N jobb oldalán jelenhetnek meg, amint azt az alábbi kifejezőpár ellentéte jelzi:

(107a) de verwoesting van de stad (Holland)  
a lerombolás -nak a város  
'a város lerombolása'

(107b) \*de van de stad verwoesting  
a -nak a város lerombolás  
'ua.'

151

A harmadik előny egy másik általánosításhoz kapcsolódik. Ez pedig a következő: ha egy fej mindkét oldalán megenged bővítményeket, akkor ennek a fejnek nem kell szomszédosnak lennie a bővítményével abban az esetben, ha az megelőzi a fejet. Ez érvényes az A, P és V bővítményeire. A (108)-beli példák ezt mutatják be:

- (108a) ...dat Jan zun rijbewijs nooit haalt  
 hogy János övé jogosítvány soha kapja  
 '...hogy János soha nem fogja megkapni a jogosítványát.'
- (108b) Hij was het Amhaars volledig machtig  
 ő volt az amhara-GEN teljesen birtokában  
 'Ő tökéletesen tudott amharául.'
- (108c) de weg het boos weer in  
 az út az erdő vissza be  
 'az erdőbe visszavezető út'

Zwart feltételezi, hogy az AP-k, VP-k és PP-k fejképzőik (mint minden más kategória a hollandban), ám az A, V és P bővítményei, amelyek DP-k, balra mozognak a deriváció során, nagyjából úgy, ahogy azt a (105)-ben bemutattam. Ebből az is kiderül, hogy még az inherens esetű bővítmények is (a melléknévek tárgyai) balra mozognak annak érdekében, hogy esetjegyüket érvényesíthessék. Ez ellentmond annak, amit az inherens esetekről és a jegyértékesítésről állítottam a 2.6-ban, így ez még tisztázásra szorul.

Érdekes tehát a germán nyelveket úgy felfogni, hogy egységesen fejképzőik, és a látszólagos fejképző kategóriák olyasfajta mozgathatóság során keletkeznek, mint amit a (105)-ben bemutattam. Mindazonáltal Zwart maga is rámutat arra, hogy ez a javaslat két fontos kérdést is nyitva hagy.

Az első a szoros értelemben vett OV-nyelvekkel áll kapcsolatban. Aki valaha is foglalkozott nyelvtipológiával, nem tartja tipikus OV-nyelvnek a hollandot és a németet. A tisztességesen viselkedő OV-nyelvek olyanok, mint a japán, a baszk és a török. Ezekben a nyelvekben semmit sem lehet az ige után tenni. Ezek a nyelvek három fontos dologban különböznek a hollandtól és a némettől. *Először*: tagmondati bővítményeik mindig megelőzik az igit, míg a hollandban és a németben az időjeles CP-k mindig posztverbálisak:

- (109) Taroo-wa Takasi-kara [CP Yosiko-ga zibun-o (Japán)  
 Taroo-TOP Takasi-tól Yosiko-NOM őnmaga-ACC  
 nikundeiro to] kiita.  
 gyűlöl COMP hallotta  
 'Taroo azt hallotta Takasitól, hogy Yosiko utálja őt.'

*Másodszor:* a D követi az NP-t. Ezt a baszkban lehet igazán szemléltetni, mivel a japánban és a törökben nincs semmi olyasmi, amit determinánsnak tekinthetnénk:

- (110) etche-a (Baszk)  
ház-a  
'a ház'

*Harmadszor:* az AGRsP megelőzi a C-t, legalábbis a japánban. Ezt a (109)-es példa jól illusztrálja, amelynek lényegi részét most megismétlem:

- (111) ...[CP[AGRsP[Yosiko-ga zibun-o nikundeiro ] to.....] (Japán)  
Yosiko-NOM önmaga-ACC gyűlöli COMP  
....hogy Yosiko gyűlöli őt.....

Amint az 1. fejezetben már jeleztem, feltétlenül szükséges lesz ezekben a nyelvekben a fej–bővítmény sorrendet Kayne elméleti keretében elemezni. Addig ugyanis nehéz eldönteni, vajon az OV-nyelvekről általánosságban számot lehet-e adni úgy, ahogy azt Zwart javasolja a hollanddal kapcsolatban, azaz a (105)-ös szerkezetből kiindulva.

A második nyitva hagyott kérdéskör az 1.3.3-ban ismertetett szórendi viszonyokkal kapcsolatos. Amint emlékezhetünk rá, Greenberg 3. és 4. univerzáléjának tárgyalásakor azt mondtam, hogy a VO-nyelvek általában prepozíciókat használnak, az OV-nyelvek pedig posztpozíciókat. Ezt a megfigyelést szeretnénk beépíteni az összehasonlító mondattanba is. Azonban egyáltalán nem világos, mit is tudna kezdeni ezzel a jegyértvényesítés elmélete. Az egyik lehetséges megközelítés az, ha azt mondjuk, hogy az AGR kategóriák (az AGRo és az AGRp, a prepozíciók esetében) hasonlítanak erős és gyenge jegyeik vonatkozásában. Roberts&Shlonsky (1996) például azt állítja a VSO-nyelvekről, hogy bennük az X-nek mindig gyenge esetjegye és erős V-jegye van.

Mindezen nyitva hagyott kérdések és elvarratlan szálak után joggal merülhet fel a kérdés, mit is akartam ebben a részben megmutatni. Nos csupán azt, hogy a *jegyértvényesítés elmélete* sokféle kutatási irányt enged meg a szórend terén. Némelyet ezek közül már hasznosítottak, azonban, amint az oly gyakran meg-esik a kutatások során, elképzelhető, hogy zsákutcába kerülünk. A kutatás útvonalának ugyanis nincs előre megrajzolt térképe. Amikor már odaérünk, könnyű áttekinteni, hogy jutottunk el odáig, de menet közben gyakran nem világosak az összefüggések.

## 2.8 Konklúzió

Elég hosszú utat jártunk be ebben a fejezetben, ezért érdemes röviden összefoglalni az eddigieket. A két elméleti javaslat, amelyet ismertetni kívántam, a

*kormányzásalapú esetelmélet és a jegyértvényesítés elmélete* volt. Ennek bevezetéseként ki kellett térnem a grammatikai funkciók és a théta-szerepek viszonyára. Ezzel foglalkozott a 2.1. A *kormányzásalapú esetelmélet* 2.2-ben történt ismertetése után a 2.3-ban azt vázoltam fel, milyen sokféle mozgatás válik magyarázhatóvá, ha elfogadjuk, hogy a DP-k igyekeznek olyan pozícióba kerülni, ahol esetet kaphatnak; különösen azokra az esetekre igaz ez, amikor a mozgatás grammatikai funkcióváltás nyomait mutatja. A 2.4-ben rendszerbe foglaltam a mozgatást, bemutattam a három fő típusát: a DP-mozgatást, a *wh*-mozgatást és a fejmozgatást, amelyek a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály egy-egy alesetét testesítik meg. Azt is megmutattam, hogy három, egymástól különböző üres kategória létezik, amelyeket az esetelmélet segítségével tudunk egymástól elválasztani. A 2.5 tárgya a strukturális és inherens eset megkülönböztetése volt: itt azt láttuk, hogy az inherens eset más strukturális pozícióban adható, mint a strukturális eset, és más kategóriák adják, sőt, némely nyelvből teljesen hiányozhat is, feltehetőleg morfológiai okok miatt.

A 2.6-ban egészen más területre vetődtünk, nevezetesen a kutatás jelenlegi szakaszába, ahol számos kérdés maradt nyitott vagy vitatott. A *jegyértvényesítés elméletének* két fontos állítását vázoltam: azt, hogy a funkcionális kategóriák fejének absztrakt jegyei vannak, amelyek a lexikális kategóriák érvényesítéséhez szükségesek, és hogy ezek a jegyek erősségüket tekintve parametrikus váltakozást mutatnak, ami közvetlenül összekapcsolható a látható szórendi váltakozásokkal. Ez azzal a következménnyel járt, hogy pontosíthattam a szintaktikai deriváció fogalmát és a reprezentációk szintjeit, amelyeket eddig homályban hagytam. Végül a 2.7-ben összeházasítottam a jegyértvényesítés elméletét Kayne szórendi teóriájával, amelyet az 1.3.4-ben már ismerettem. Megpróbáltam bemutatni, milyen következményei vannak annak, ha a VSO-, és SOV-szórendet olyan technikai keretben elemezzük, amelyet az eddigiekben kialakítottunk. A leglényegesebb annak bizonyítása volt, hogy az olyan fogalmak, mint a VSO-szórendű nyelv, túlságosan általánosak ahhoz, hogy hasznosítani lehessen őket: néhány általános tulajdonságát fedi le bizonyos típusú rendszereknek, de az alaposabb vizsgálat és az összehasonlító elemzés során kiderül, hogy további finomításokra van szükség.

Az 1. és 2. fejezet az X'-elmélet kategóriáinak belső szerkezetét vizsgálta, valamint az előfordulásukat meghatározó elveket – az esetelméletet és a jegyértvényesítés elméletét. A következőkben azt kell számbavennünk, hogyan viszonyulnak ezek a kategóriák egymáshoz, milyen függőségi relációkban állnak, kezdve mindjárt a szemantikai függőségekkel, amelyek a kötéselmélet alapját képezik.

## A fejezetben tárgyalt paraméterek

Ebben a fejezetben a nyelvek közötti parametrikus váltakozás számos példáját láttuk. Az eddig tárgyalt paraméterek nagyjából három csoportra oszthatók: azokra, amelyek a morfológia és az absztrakt eset kapcsolatára vonatkoznak, azokra amelyek a nominativus kiosztására, és végül azokra, amelyek a funkcionális fejek absztrakt jegyeiről adnak számot (bár ha a 2.6-ban javasoltak helytállónak bizonyulnak, akkor az utóbbi lefedi a másik kettőt).

1. a. Az absztrakt eset morfológiai jelölése: *thai*: nincs, *angol*: csak névmásokon, *latin*: minden főnéven ld. 2.0 és a 3. pont.  
b. az inherens absztrakt eset morfológiai jelölése: *latin* és *német*: absztrakt és morfológiai dativus, *angol*: nincs. Emiatt az angolban a prepozíciók csak accusativust adnak. ld. 2.5.3.
2. a. Az AGRs nominativust ad bizonyos *portugál* infinitívuszi tagmondatban, az *angolban* (és a neo-latin nyelvekben) sosem, ld. 2.2.2. Ez a portugál nyelv közismert tulajdonsága, amelyet azonban sohasem sikerült valamilyen mélyebben rejlő tulajdonságra redukálni.  
b. Kaphatnak-e a posztverbális alanyok nominativust? Az *olaszban* kaphatnak, az *angolban* nem, ld. 2.3.1. A 3.3.3-ban majd látni fogjuk, hogy erről az *Üresalany-paraméter* ad számot.  
c. Kaphat-e nominativust az alany a [Spec,VP]-ben? A *velsziben* (és valószínűleg a többi VSO-szórendű nyelvben) kaphat, a nem VSO-szórendű nyelvekben nem kaphat, ld. 3. pont.
3. A funkcionális fejek absztrakt jegyeinek erőssége (azaz a nyílt mozgatóst kiváltó képesség) a parametrikus váltakozás egyetlen területe lehet, ld. 2.6. Erre vonatkozó példák:
  - a. A *francia* I-rendszernek erős jegyei vannak, az *angolnak* nincsenek, ld. 1.4.1.1.
  - b. A VSO-nyelvekben az I-rendszer egy részének erős V-jegyei de gyenge N-jegyei vannak, ld. 2.7.1.
  - c. Az AGRo-nak erős N-jegye van az SOV-nyelvekben, ld. 2.7.2.

## Ajánlott szakirodalom

A tematikus szerepekről és grammatikai relációkról szóló irodalom hatalmas. A generatív grammatikai szakirodalom egyik sokat vitatott kérdése volt, hogy vajon a grammatikai funkciókat szintaktikai alapfogalmaknak (ún. szintaktikai primitíveknek), avagy levezetett fogalmaknak tekintsük-e (mint ahogy azt Chomsky (1965) és őt követően a generatív nyelvelmélet fő áramlata tette, beleértve a jelen elméletet is). Az elméletek között, amelyek alapfogalomként keze-



lik őket, megtaláljuk Perlmutter (1983)-at, Perlmutter & Rosen (1984)-et valamint a lexikális-funkcionális grammatika elméletét (Bresnan 1982a). Marantz (1984) egyfajta hibrid elméletet épít fel. Baker (1988) amellett érvel, hogy minden olyan szintaktikai művelet, amely megváltoztatja az elemek grammatikai funkcióját, levezethető a fejmozgatus és az esetelmélet egymásra hatásából.

A tematikus szerepeket a generatív grammatikai szakirodalomban először Gruber (1965) tárgyalta. Jackendoff (1972) szintén jelentős korai munka. Fillmore (1968) a tematikus szerepek korai elméletét fejlesztette ki, amelyet ő esetrelációknak nevezett, mint ahogyan más elméleti keretben dolgozó kutatók is javasoltak hasonlókat, például Anderson (1971). A *théta-kritériumot* és a *Projekciós elvet* először Chomsky (1981 2. fejezete) vezette be. További fontos művek a tematikus szerepek természetével és lexikális szemantikai reprezentációjukkal kapcsolatosan Williams (1980, 1981), Borer (1984), Keyser & Roeper (1984), Higginbotham (1985), Burzio (1986), Jaeggli (1986), Levin & Rappaport-Hovav (1986), Roberts (1987), Zubizarreta (1987), Belletti & Rizzi (1988), Grimshaw (1990). A minimalista program keretében viszonylag újabb keletű mű Hale & Keyser (1993).

A a 2.2-ben bemutatott *kormányzásalapú esetelmélet* nagyjából azonos Chomsky (1981) 2. fejezetével (bár néhány esetben a technikai megoldások tekintetében eltér tőle, a könnyebb kifejtés érdekében). Ezt az elméletet Rouveret & Vergnaud (1980) inspirálta, és Stowell (1981) számos lényeges ponton továbbfejlesztette. A KEA-szerkezetek mozgatusos elemzése mellett érvel Postal (1974), Koster (1984), valamint Lasnik & Saito (1991), de ők a tagmodatokban már AGRo-t is feltételeznek.

A passzív szerkezettel kapcsolatban Chomsky (1981) 2. fejezetét kell megemlíteni, továbbá Burzio (1986)-ot, Jaeggli (1986)-ot, Baker & Johnson & Roberts (1989)-et. Más-más elméleti keretben közelítette meg a problémát Perlmutter & Postal (1984) (relációs grammatika), Postal (1986) (ív-pár grammatika) és Bresnan (1982b) (lexikális-funkcionális grammatika). Keenan úgyszintén számos esszéjében foglalkozott a passzív szerkezettel.

Az unkakkuzatív igeosztályról Perlmutter (1978), Burzio (1986), Keyser & Roeper (1984), valamint Levin & Rappaport-Hovav (1995) írtak. A *VP-n belüli alany hipotézisének* hosszú előtörténete van, sokféle köntösben. Legkorábbi változata Fillmore (1968). A 80-as évek közepén ezt az elképzelést fejlesztette tovább Fukui & Speas (1986), Kitagawa (1986), Koopman & Sportiche (1991) és Kuroda (1988).

Az üres kategóriák és a mozgatus korai tipológiáját adja Chomsky (1981), (1982) és Bródy (1984). Ezekre a kérdésekre még a 3. és 4. fejezetben visszatérek, és teljesebb körű a hivatkozás-listát adok meg. Az inherens esetről Chomsky (1981 és 1986a) írt. Kayne (1984) számos tanulmánya érinti azt a kérdéskört, hogy az angolban nincs absztrakt dativus. Belletti (1988) az inherens eset elméletének érdekes kiterjesztése. A *jegyellenőrzés elméletét* Chomsky (1993, 1995)

fejlesztette ki és tárgyalta részletesen. Watanabe (1993) Chomsky (1993) elméletének továbbfejlesztése.

A VSO-szórendű nyelvek igemozgatásos elemzését először Emonds (1980) javasolta, McCloskey (1983) alkalmazta az írre, Sproat (1985) a velszire (e tárgyban ld. még Joens Thomas (1977)-et is). Bennsmoun (1991), Koopmann & Sportiche (1991) és Mohammad (1988) a VSO-szórendet a sémi nyelveken keresztül mutatják be. McCloskey (1991 és megjelenés alatt) az írre fejleszti ki elméletét (ld. még Duffield (1995)-et). A kelta nyelvek általános VSO-szórendjéről ld. Borsley & Roberts (1996) tanulmányait. Az SOV-szórend 2.7.2-ben bemutatott elemzése mellett érvel Zwart (1993).

### Gyakorlatok

1. Mutassa meg, hogyan kombinálódik a DP-mozgatás a *wh*-mozgatással az alábbi példákban! Jelölje a mozgatás során hátrahagyott nyomokat:
  - (i) How many students were arrested last night?
  - (ii) Who did they say was believed to have done it?
  - (iii) What did they say was believed to have been done?
2. Konstruáljon *szuperpasszív* és *szuperunakkuzatív* mondatokat a 2.4-beli *szuperemelés* analógiájára!  
Magyarázza meg, hogy az alábbi mondatban a *John* és az alsó tagmondat üres alanya miért nem lehet szuperemelési viszonyban!
  - (i) John exclaimed that it was time [ \_ to leave].
3. Miért nem lehetséges KEA-szerkezetként (melyben accusativus eset adományozódik az infinitívuszi tagmondat alanyának a főmondat igéje által) elemezni az alábbi példákat?
  - (i) \*John tried [<sub>CP</sub>[<sub>AGRS</sub>P]Mary to leave]].
  - (ii) \*It seemed [John to be a nice guy].
  - (iii) \*I assure you [John to be a nice guy].

Az (i) és (ii) példa könnyű, csak el kell olvasni újra a 2.2 és 2.3 részt. A (iii) példa nem olyan könnyű.
4. Van két olyan szó az angolban, amelyeknek melléknévi és prepozíciós tulajdonságai is vannak. Ezek a *near* és a *worth*. A *near* melléknévi tulajdonságokat mutat, amennyiben (a) közép-, és felsőfoka van, (b) mértékhatározó előzheti meg és (c) emelőigék után állhat. Ezek közül egyik sem a prepozíciókra jellemző, amint azt az alábbi kontrasztok mutatják:
  - (i) John lives nearer the park than the bank.
  - (ii) \*John lives inner the city than the country.
  - (iii) John lives very near me.
  - (iv) \*John lives very in London.

- (iv) John seems near to an answer to the question that's been on his mind.
- (v) ?\*John seems in London.

Az (i) és (iii) példákból látható, hogy a *near*-nek lehet saját tárgya, mint egy prepozíciónak. E tekintetben a *near* ellentétesen viselkedik a szemantikailag hasonló *close* melléknévvel, ezt behelyettesítéssel könnyen ellenőrizhjük (ez alól kivételt képez az (v), ami prepozíció nélkül nem működik, legalábbis szerintem). Hogyan adhatunk minderről számot a kormányzásalapú esetelmélet keretében?

5. Mindaz, amit ebben a fejezetben az absztrakt esetről és a morfológiai esetről mondtam, azon alapult, hogy az alany és a tárgy egy-egy konkrét *Esettel* vagy *esettel* kapcsolható össze. Az összehasonlító mondattani munkák nagy része, különösen a tipológiai művek, elutasítják ezt az elképzelést. Ennek oka az úgynevezett ergatív nyelvek létezése, amelyben a tranzitív igék alanya ergativus esetet kap, és az intranszítív igék alanya, valamint a tranzitív igék tárgya absolutivust kap. Az alábbi példák az északkelet-kaukázusi *avar* nyelvből jól illusztrálják ezt:

- (i) W-as w-ekér-ula. (Avar, Blake 1994: 122)  
(M)-gyerek-ABS (M)-fut-PRES  
'A fiú fut.'

- (ii) Inssu-cca j-as j-écc-ula.  
(M)-apa-ERG (F)-gyerek-ABS dicsér-PRES  
'Az apa dicséri a lányát.'

Ezekből a példákból az is kiderül, hogy az absolutivus morfológiailag jelöletlen, az ergativus pedig jelölt.

Milyen problémák merülnek fel, ha az ergativus-absolutivus esetrendszer használó nyelveket az absztrakt eset segítségével próbáljuk meg leírni? Milyen paraméterek segítségével fejezhető ki ekkor az Eset/eset különbség az avarban illetve a latin/angol típusú nyelvekben? Nem szükséges az avar elemezni, elegendő jelezni a problémákat, amelyek felmerülhetnek.

6. A 2.1-ben elfogadtuk, hogy a lexikális kategóriák csak azon argumentumoknak adnak théta-szerepet, amelyek a minimális m-vezérlési tartományukban találhatók. Amint ennek tárgyalása során rámutattam (az (5) és (6) példák körül, ha valaki vissza akarja keresni), ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy théta-szerepet csak egy lexikális kategória specifikálhatja vagy bővítménye kaphat. Ha visszatekintünk az 1.3.1-re, abból kitűnik: azt is feltételeztem ebben a részben, hogy minden elágazás bináris. Vagyis minden fejnek csak egy specifikálóját és egy bővítményét lehet. Ha a théta-szerepeket csak minimális m-vezérlési relációban lehet kiosztani, akkor minden fej csakis két théta-szerepet tud adni: egyet a specifikálójának,

egyét a bővítményének. De valóban így van ez? Úgy tűnik, hogy ez az állítás hamis. A legtöbb nyelvben vannak három argumentumú igék. Az angolban a legtöbb ilyen igének kétféle bővítményszerkezete lehet. A *give* 'adni' jól példázza ezt:

- (i) John gave Mary a flower.
- (ii) John gave a flower to Mary.

A háromargumentumú igékről legalább kétféle módon adhatunk számot, betartva a minimális *m*-vezérlés követelményét. Az egyikre könnyen rájöhetünk, ha elolvassuk a 2.5-öt. A másik kevésbé nyilvánvaló. Íme egy kis segítség: minden maximális kategória bővítményként felveheti önmaga újabb előfordulását.

### **Függelék: Formális viszonyok**

Az 1. fejezetben számos olyan formális relációt említettem, amely szintaktikai pozíciók között áll fenn. Ez a függelék több célt is szolgál. Az egyik az, hogy összegezzem ezeket a relációkat. A második annak bemutatása, hogyan építhetők fel ezek a formális relációk mindössze néhány alaph fogalomból. Harmadszor: Chomsky (1993) nyomán vázolni fogom, hogyan redukálhatók ezek a relációk halmazelméleti definíciókra.

Az eddigiekben az alábbi strukturális relációkról esett szó:

#### *K-vezérlés*

- (A1)  $\alpha$  *k*-vezérli  $\beta$ -t, *hha*  $\alpha$  nem dominálja  $\beta$ -t, és minden olyan kategória, amely dominálja  $\alpha$ -t, dominálja  $\beta$ -t is. (ld. 1. fejezet (42))

#### *Minimális k-vezérlés*

- (A2)  $\beta$  minimálisan *k*-vezérli  $\alpha$ -t, *hha*  $\beta$  *k*-vezérli  $\alpha$ -t és nincs olyan  $\gamma$ , amely  $\gamma$  *k*-vezérli  $\alpha$ -t, de nem *k*-vezérli  $\beta$ -t. (ld. 1. fejezet (68))

#### *M-vezérlés*

- (A3)  $\alpha$  *m*-vezérli  $\beta$ -t, *hha*  $\alpha$  nem dominálja  $\beta$ -t de  $\alpha$  valamely projekciója dominálja  $\beta$ -t (ld. 2. fejezet (4)).

#### *Minimális m-vezérlés*

- (A4)  $\alpha$  minimálisan *m*-vezérli  $\beta$ -t, *hha*  $\alpha$  *m*-vezérli  $\beta$ -t és nincs olyan  $\gamma$ , amely egyrészt *m*-vezérli  $\beta$ -t, másrészt nem *m*-vezérli  $\alpha$ -t, (ld. 2. fejezet (5)).

#### *Kormányzás*

- (A5) Egy  $\alpha$  fej abban az esetben kormányozza  $\beta$ -t, *hha*
- (a)  $\alpha$  *k*-vezérli  $\beta$ -t és

- (b) nincs olyan közbülső akadály, amely csak  $\beta$ -t dominálja de  $\alpha$ -t nem, (ld. 2. fejezet (16)).

#### *Határ*

- (A6) Bármely XP, kivéve az IP-t (ld. 2. fejezet (18)).

#### *Egyeztetés*

- (A7)  $\alpha$  fej egyeztetődik van  $\beta$ -val, *hha*  $\alpha$  minimálisan m-vezérli  $\beta$ -t, de nem kormányozza  $\beta$ -t, (ld. 2. fejezet (23)).

#### *Jegyellenőrzési tartomány*

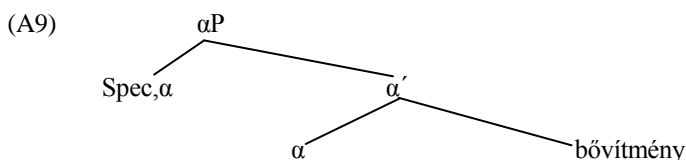
- (A8) Egy  $\alpha$  fej jegyértékesítési tartománya azon kategóriák halmaza, amelyekkel  $\alpha$  egyeztetődik, ahol az egyeztetést (A7) szerint értelmezzük, (ld. 93)).

Mostanra már elég világos, hogyan kapcsolódnak egymáshoz ezek az elvek, ha így együtt látjuk őket. Nézzük meg, hogyan épülnek fel.

Az (A1)-(A4) teljességgel a vezérlésre épül. Ez a fogalom bármely hierarchikus rendszerre érvényes: az a pozíció, amely magasabban van a hierarchiában, vezérli az alacsonyabban lévőket. A vezérlés tehát azt a tényt hivatott szabatos formában közölni, hogy az egyik elem magasabban van az ágrajzban, mint a másik. A dominancia és a konstituencia a legegyszerűbb esetei annak, hogy az egyik elem feljebb van, a másik pedig lejjebb: ebben az esetben a felső kategória tartalmazza az alsót. A kormányzás fogalmát úgy alkották meg, hogy kizárólag azokra az esetekre vonatkozzon, ahol a felső kategória nem dominálja az alsót. A vezérlési relációk tehát azt mutatják meg, mit jelent, ha egy  $\alpha$  kategória feljebb van az ágrajzban, mint egy másik  $\beta$  kategória, ahol  $\alpha$  nem dominálja  $\beta$ -t.

A vezérlési relációk gyakran alsó és felső szerkezeti határt is megszabnak az ágrajzon, amely alatt és felett a reláció nem állhat fenn. Ezáltal a vezérlés lokális relációvá válik. Mivel tudjuk, hogy a szintaktikai relációk potenciálisan végtelenek, éppen rekurzív jellegükből adódóan (ld. 1.1), ezért szükség van a szerkezetek valamiféle lokális korlátozására annak érdekében, hogy bánni tudjunk velük. Ha ezt nem tennénk, akár olyan művelettel is találkozhatnánk, amely a  $\beta$  jobb oldalán lévő 1.205.894-edik DP-re vonatkozik. (A mozgásra és egyéb függőségi relációkra is nyilván vonatkoznak valamilyen lokális megszorítások, ezek éppen azon relációkra épülnek, amelyekről most szó van, ld. 3. és 4. fejezet).

A k-vezérlést és az m-vezérlést pontosan a felső határaik különböztetik meg. A k-vezérlés felső határa az első  $\alpha$  feletti kategória. Az m-vezérlés esetében ez a felső határ az  $\alpha$  valamely projekciója. Ezért az m-vezérlés megengedőbb, mint a k-vezérlés, ugyanis az  $\alpha$  fej is m-vezérelheti a specifikálóját. Ezt a különbséget az (A9)-en mutatom be:



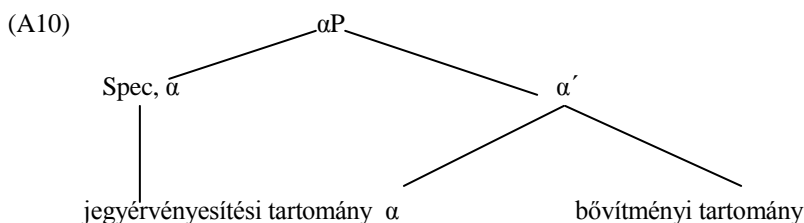
A k-vezérlés felső határa, vagyis az  $\alpha$ -t domináló első kategória azonos  $\alpha'$ -sal. Tehát  $\alpha$  k-vezérli a bővítmenyét, de a specifikálóját nem. Másrészt mivel az  $\alpha$  projekciója, azaz  $\alpha P$ , dominálja annak specifikálóját,  $[\text{Spec}, \alpha]$ -t,  $\alpha$  m-vezérli a specifikálót is, és a bővítmenyt is, mivel azt a kategóriát is  $\alpha'$  dominálja. Így aztán  $\alpha'$  egyszerre k-vezérli és m-vezérli a  $[\text{Spec}, \alpha]$ -t: k-vezérli a  $[\text{Spec}, \alpha]$ -ban lévő elemet, mivel az első olyan kategória, amely őt dominálja, a  $[\text{Spec}, \alpha]$ -beli elemet is dominálja; ezen kívül m-vezérli is  $\alpha$ -t, mivel  $\alpha$  valamely projekciója a  $[\text{Spec}, \alpha]$ -ban lévő elemet is dominálja. A maximális projekciók nem m-vezérelnek semmit, mivel őket nem dominálja további projekció. Elvileg k-vezérelhetnek, bár az (A9)-ben erre nem adtam példát.

Mind a k-vezérlés az (A1)-ben, mind pedig az m-vezérlés az (A3)-ban egészen az ágrajz aljáig terjed. Vagyis bármilyen sok elem szerepeljen is a  $[\text{Spec}, \alpha]$ -ban az (A9)-ben,  $\alpha$  egyszerre k-vezérli és m-vezérli az összeset. Tehát a lokális megszorítás lefelé nem érvényesül. Két módon lehetne alsó határt szabni a lokális relációknak. Az egyik az lenne, hogy egy minimalitási záradékot rendelünk a vezérlés definíciójához. Amint azt az (A2)-ben és (A4)-ben láthatjuk, ez a záradék azt mondja ki, hogy az  $\alpha$ -nak a legközelebbi fejnek kell lennie, amelyre teljesülnek a vezérlés feltételei arra a fejre vonatkozóan, amelyet minimálisan vezérel. Ha létezik egy közelebbi fej, amelyre ugyanazok a feltételek teljesülnek (a közelséget szintén a vezérléssel definiálhatjuk), mint az (A2)-ben vagy az (A4)-ben, akkor  $\alpha$  nem számít. A minimalitási záradékról már esett szó az 1.4.2.3-ban a k-vezérléssel kapcsolatban és a 2.1-ben az m-vezérléssel kapcsolatban, tehát itt most nem fogom tárgyalni. A 4. fejezet 4.4 és 4.5 részében azonban még visszatérek rá.

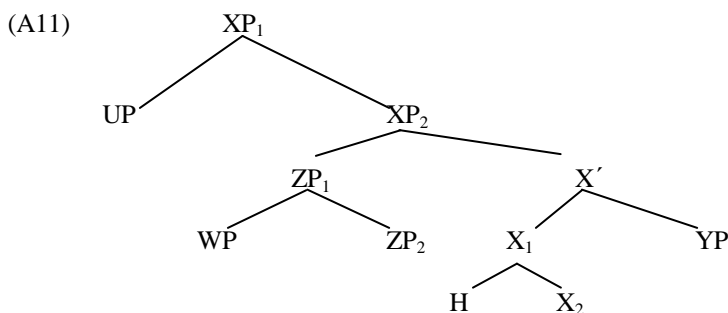
Az alsó határ megszabásának másik módja a határkategóriák megadása. A 4.4-ig egyelőre az (A6)-ban megadott szigorú definíciónál maradok. A 4.4-ben a határkategóriának egy kifinomultabb változatát fogom megadni. Látni fogjuk, hogy a határkategória és a minimalitás a mozgatás lokális jellegének definiálásában központi szerepet játszik.

Az (A5)-ben megadott kormányzási definíció a határkategóriát használja fel mind az alsó, mind pedig a felső lokalitási korlátozások megadásánál. Egy tovább megszorítást is tesz, nevezetesen hogy csak fejek lehetnek kormányzó kategóriák; ennek a megszorításnak további példáit fogom bemutatni a 4.3, 4.4 és 4.5 részben. Ennek a megszorításnak azért van legitimitása, mert a fejekre egyébként is szükség van az  $X'$ -elméletben – így tehát nem valamiféle *ad hoc* megszorításról van szó. Az (A9)-ben az  $\alpha$  kormányozza a bővítmenyét. Ha ez a bővítmeny nem az IP, akkor az  $\alpha$  nem képes „belelátni”.

Végül az egyeztetés (A7)-ben megadott definíciója egy negatív tulajdonságot aknáz ki. Azok a kategóriák, amelyekkel  $\alpha$  egyeztetődik, olyanok, amelyeket  $\alpha$  m-vezérel ugyan, de nem kormányoz. Ilyen az  $\alpha P$  specifikálója, valamint az  $\alpha P$ -hez és az  $\alpha$  fejhez csatolt kategóriák (amint a 2.6.4-ben láttuk). A definícióban szereplő negatív tulajdonság miatt azok a kategóriák, amelyekkel  $\alpha$  egyeztetődik, tehát azon kategóriák halmaza, amelyek  $\alpha'$  jegyértvényesítési tartományát alkotják az (A8)-ban, azon kategóriák komplementumhalmazai, amelyeket  $\alpha$  kormányoz. Így tehát:



Chomsky (1993) ezt a fajta gondolkodásmódot követi, és a fontosabb szerkezeti viszonyokat kizárólag az  $X'$ -elmélet és a halmazelmélet alapfogalmainak segítségével definiálja. Nézzük meg, hogyan működik mindez. Chomsky jelölését követve vizsgáljuk meg az alábbi szerkezetet:



(Itt az alsó indexek csupán egy adott kategória szegmenseinek megkülönböztetésére szolgálnak a 2.6.4 értelmében.) Chomsky az alábbi különbséget teszi a *dominancia* és a *tartalmazás* között:

(A12)  $\alpha$  dominálja  $\beta$ -t, *hha*  $\alpha$  minden szegmense dominálja  $\beta$ -t.

(A13)  $\alpha$  tartalmazza  $\beta$ -t, *hha*  $\alpha$  valamely szegmense dominálja  $\beta$ -t.

Ekkor a  $MAX(\alpha)$ -t úgy definiálhatjuk, mint az  $\alpha$ -t domináló legkisebb maximális projekciót. Az (A11)-ben ezek szerint a  $MAX(X)$  aznos az  $XP$ -vel. A  $Max(\alpha)$  vonatkozásában egy kategória tartományát ( $DOM(\alpha)$ -t) így definiálhatjuk:

(A14)  $\alpha$  tartománya, ahol  $\alpha$  egy  $X_0$  fej, a  $MAX(\alpha)$ -ban található azon csomópontok halmaza, amelyek nem azonosak  $\alpha$ -val, és nem részei  $\alpha$ -nak.

Ez a definíció azt mondja ki, hogy az (A11)-ben a  $DOM(X)$  a következő csomópontok halmaza: UP és mindaz, amit dominál, ZP és mindaz, amit dominál, WP és mindaz, amit dominál, YP és mindaz, amit dominál, H és mindaz, amit dominál. A  $DOM(X)$  ily módon megfelel az vezérlés alapdefiníciójának.

Ezt követően Chomsky a  $DOM(X)$ -et két részre osztja. Az első a **komplementumtartomány**. Ez a  $DOM(X)$ -nek azon részhalmaza, amelyet reflexíven dominál a komplementum. Az (A11)-ben a komplementum az YP, a komplementumtartomány pedig minden, amit YP dominál. Most már világossá válik, hogy a tartomány és a komplementumtartomány közti különbség megfeleltethető az m-vezérlés és a k-vezérlés közti különbségnek. A második a maradék fogalma,  $RES(X)$ , ami felölel a  $DOM(X)$ -ben mindent, ami *nem* szerepel a következő kategóriák komplementumtartományában a fenti definíció alapján: UP és amit dominál, ZP és amit dominál, WP és amit dominál, valamint H és amit dominál. Mivel a  $RES$ -t negatívén definiáltuk, hasonlít az (A7)-ben megadott egyeztetéshez (de nem azonos vele).

Végül Chomsky bevezeti a  $MIN(S)$ -et, a csomópontok bármely  $S$  halmazára. A  $MIN(S)$  az  $S$  létező legkisebb  $K$  részhalmaza, amely az  $S$  bármely  $\alpha$  csomópontjához rendelhető azon csomópont, amely reflexív módon dominálja  $\alpha$ -t. Az (A11)-ben például a  $MIN$ -t az  $X$  komplementum-tartományára értelmezve: ki kell választanunk YP azon legkisebb létező csomópontjai közül, amelyeket YP dominál azokat, amelyek reflexív módon dominálni tudnak minden olyan csomópontot, amelyről megállapíthatjuk, hogy a  $MIN$  tartalmazza. Ha végiggondoljuk, az egyetlen lehetőség itt maga az YP. YP ugyanis dominálja ömagát (azaz reflexív), csakúgy, mint minden mást is az  $X$  bővítmény tartományában. Tehát a csomópontok létező legkisebb olyan halmaza  $X$  komplementum-tartományában, amelyre a  $MIN(S)$  definíció teljesül, kizárólag YP lehet. Általánosítva: a  $MIN(S)$  mindig a „legmagasabb” csomópontot adja meg bármely tartományban. (Ezzel egyfajta alsó lokalitási megszorítást gyakorol, amelyről már korábban esett szó.) Hasonlóképpen definiálhatjuk a  $MIN(RES(X))$ -t is. Ez az (A11)-ben az UP, ZP, WP és H elemek halmaza. A  $MIN(RES(X))$  valójában az  $X$  jegyértvényesítési tartománya. Amint látjuk, ez nagyon közel áll az egyeztetés definíciójához, amit az (A7)-ben adtam meg, és amelynek a segítségével a jegyértvényesítési tartományt definiáltam a 2.6-ban. A különbség a csatolt szerkezetekben van, amit átugrottunk az ismertetésben. Nem tértem ki arra, hogy ha egy kategóriát XP-hez csatolunk (adjungálunk), akkor vajon az  $X$  minimálisan m-vezérli-e vagy sem. Ha azonban a dominancia (A11)-ben megadott definícióját elfogadjuk, beláthatjuk, hogy az XP-hez csatolt kategóriákat XP nem dominálja: k-vezérli őket (az (A1) szerint) és minimálisan m-vezérli is őket (az (A4) szerint). (Az olvasó maga is kitalálhatja, hogyan működnek ezek a definíciók). Az, hogy ezek a kategóriák egyeztetve vannak-e az  $X$ -szel az (A7) szerint, attól függ, hogy az  $X$  kormányozza-e őket, ami viszont attól függ, hogy az  $X$  határoló kategória-e. Az IP nem határoló kategória, ezért az I egyeztetődik azokkal a kategóriákkal, amelye-



ket csatolunk hozzá. Az egyéb kategóriák most éppen határoló kategóriának számítanak, és itt van a különbség az (A7) és Chomsky MIN(RES(a)) definíciója között. Gyakorlásképpen ellenőrizhetjük, hogy ennek van-e valamilyen empirikus következménye.

Ezeket a részleteket félretéve, azt hiszem, sikerült világossá tenni Chomsky azon szándékát, hogy a formális relációkkal kapcsolatos fogalmakat a halmazelméletből vezesse le. A DOM az alapvető vezérlési viszonyt adja meg, a MIN az alsó lokalitási megszorítást, a RES pedig a negatív relációt. Ezek a relációk az  $X'$ -elmélet és a halmazelmélet kombinációjából vezethetők le. Ha az  $X'$ -elméletet eleve adottnak vesszük – bár ezt Kayne (1994) és Chomsky (1994, 1995) kétségbe vonja –, akkor ezeket a viszonyokat a frázisszerkezet és a halmazelmélet konceptuálisan szükséges legegyszerűbb fogalmaiból tudjuk levezetni.

### 3 KÖTÉS

Az eddigiekben megvizsgáltuk a szintaktikai kategóriák belső szerkezetére vonatkozó feltételeket (X'-elmélet) és a kategóriák külső eloszlására vonatkozó jólformáltsági feltételeik egy halmazát (*esetelmélet* vs. *jegyellenőrzési elmélet*). A következő lépés annak áttekintése, hogyan viszonyulnak egymáshoz ezek a kategóriák egy adott szintaktikai reprezentációban. A következő két fejezetben általánosságban a szintaktikai szerkezetében található pozíciók közötti függőségi relációkról lesz szó. A jelen fejezet olyan függőségi relációkkal foglalkozik, amelyek nem vonnak maguk után szintaktikai mozgatót, a 4. fejezet ezzel szemben olyan függőségi relációkat tárgyal, amelyekhez mozgató is társul.

Azon függőségi relációk, amelyekkel itt foglalkozom, két olyan DP között állnak fenn, amelyek közül az egyik helyettesíteni tudja a másikat. Azt az elméletet, amely megszabja, hogy mely DP helyettesíthet mely DP-t, és specifikálja a szintaktikai tartományokat, amelyekben az ilyen helyettesítési relációk előfordulhatnak, *Kötéselméletnek* nevezzük. A 3.1-ben a különböző névmások megoszlásával kapcsolatos alapvető adatokat ismertetem – a névmások természetesen olyan DP-k, amelyek a leggyakrabban helyettesítenek más DP-eket. A 3.2 a *Kötéselmélet* egyszerűsített változatát mutatja be, ahogyan azt Chomsky az „Előadások a kormányzásról és kötésről” című művében (Chomsky 1981) megalkotta. A 3.3-ban kiterjesztem a *Kötéselméletet* a nemnévmási, és az egyéb üres kategóriákra. A 3.4 és 3.5 az újabb eredményekkel foglalkozik. A 3.4-ben a kötés némely fajtájának mozgatóalapú felfogását mutatom be (ez a felfogás az anaforikus kötés rejtett  $\alpha$ -mozgatósnak tekintti, tehát azt állítja, hogy ez a függőségi reláció mozgató következménye, ellentétben azzal, ahogyan én osztályoztam a dolgokat az előző bekezdésben). Látni fogjuk, hogyan tud számot adni egy ilyen felfogás az anaforikus kötés terén megmutatkozó, nyelveken átívelő különbségekről. Végül a 3.5 egy későbbi megközelítést mutat be, amelyet Reinhart & Reuland (1991, 1993) dolgozott ki.

#### 3.1 Anaforák és névmások

A hagyományos nyelvtanok azt mondják, hogy a névmások főneveket helyettesítenek. Valójában ez nem teljesen igaz: abban az elméleti keretben, amelyet itt most bemutatok, inkább azt kellene mondanunk, hogy a névmások DP-k helyett állnak. Amikor egy névmás DP-t helyettesít, akkor azt mondjuk, hogy az a DP a névmás előzménye (*antecedense*). Ennek alapján *Philt* a *he* névmás előzményeként értelmezhetjük az (1)-ben (bár ez nem szükségszerűen van így):

- (1) Phil think-s he is a genius.  
 Phil gondol-PRES3SG ő COP egy zseni  
 'Phil azt gondolja, hogy ő zseni.'

Az (1) interpretációjában, ahol a *Phil* a *he* névmás előzménye, a *he* azonosnak értelmezendő *Phil*-lel, tehát a mondat azt jelenti: 'Phil azt gondolja hogy ő, Phil, zseni'. De az (1) egy másik lehetséges olvasatot is megenged, ahol a *he* névmás az adott kontextusban előforduló bármely férfira is utalhat.

Mostantól az antecedensviszonyt úgy jelölöm, hogy azonos indexszel látom el a két elemet, azaz koindexálom őket. Az (1a) már csakis azt az olvasatot engedi meg, hogy *Phil* és *he* azonos személyek, mivel koindexálva vannak:

- (1a) Phil<sub>i</sub> thinks he<sub>i</sub> is a genius.  
 Phil gondol-PRES3SG ő COP egy zseni  
 'Phil azt gondolja, hogy ő zseni.'

A hagyományosan névmásoknak nevezett osztály valójában kétfelé bontható, az anaforikus névmások és a személyes névmások alosztályára. A két alosztály abban különbözik, hogy milyen szintaktikai tartományban képesek vagy kötelesek az antecedenshez kapcsolódni. Vizsgáljuk most meg őket sorjában.

### 3.1.1 Anaforikus névmások

Az anaforikus névmások alosztályába a visszaható (*magam, magad, maga*) és a kölcsönös névmások (*egymás*) tartoznak. Három fontos tulajdonságuk van. *Először*: mindig szükségük van *előzményre*, avagy *antecedensre*. Ezt a (2)-beli példák helytelensége bizonyítja:

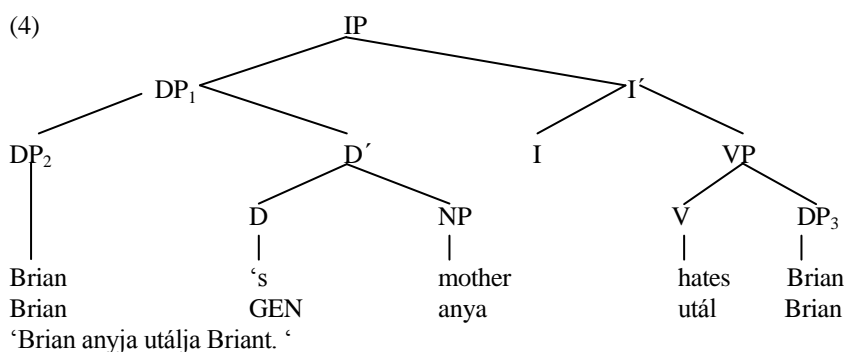
- (2a) \*Himself left.  
 őnmaga elindult
- (2b) \*Each other left.  
 egymás elindult

Ezek a példák először is azért rosszak, mert az anaforikus névmásnak nincs antecedense. *Másodszor*: az anaforikus névmást az antecedensnek *k*-vezérelnie kell. Erről a (3a) és a (3b) összehasonlítása révén győződhetünk meg:

- (3a) Brian<sub>i</sub> hates himself<sub>i</sub>.  
 Brian utál őnmaga  
 'Brian utálja önmagát.'

- (3b) \*Brian's<sub>i</sub> mother hates himself<sub>i</sub>.  
 Brian-GEN anyja utál önmaga-M  
 'Brian anyja utálja önmagát-M.'

A (3a) mondat helyes, és azt jeleneti hogy '*Brian utálja Briant*'. (3b) viszont nem jelentheti azt, hogy '*Brian anyja utálja Briant*' (jelenthetné azt hogy '*Brian anyja utálja Brian anyját*', de csak akkor ha *Brian anyja* hímnemű, mivel a *himself*-nek egyeznie kell az antecedensével nemben is). Más szóval, *Brian* nem lehet a *himself* előzménye ebben a mondatban, a *himself* itt nem tudja helyettesíteni *Briant*. Könnyen beláthatjuk, miért van ez így, ha közelebbről is szemügyre vesszük a (3b) szerkezetét, amelyet (IP-re redukált formában) a (4)-ben adtam meg:

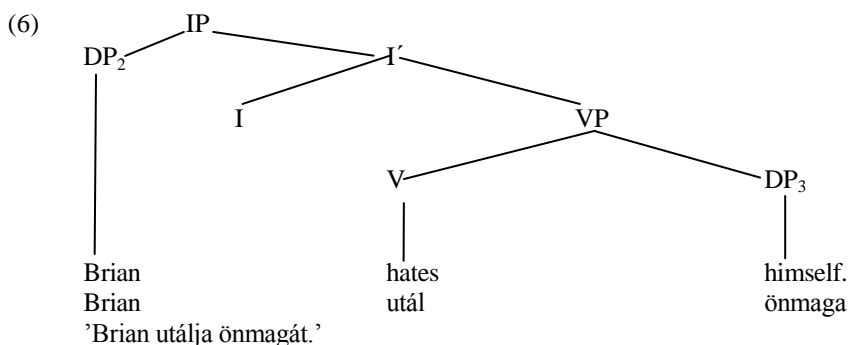


Tekintsük át újra a k-vezérlés 1. fejezetben megadott definícióját:

#### K-vezérlés

- (5)  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t, *hha*  $\alpha$  nem dominálja  $\beta$ -t, de minden  $\alpha$ -t domináló kategória  $\beta$ -t is dominálja.

Ha a  $DP_2$ -t tekintjük  $\alpha$ -nak, és  $DP_3$ -at  $\beta$ -nak, akkor rögtön látatjuk, hogy nem minden  $DP_2$ -t domináló kategória dominálja  $DP_3$ -at. Ennek az az oka, hogy a  $DP_1$  dominálja  $DP_2$ -t, de  $DP_3$ -at nem. Ezért aztán *Brian* nem szolgálhat a *himself* antecedenséül, így a mondat helytelen. Hasonlítsuk most össze a (3b) mondat (4)-ben megadott szerkezetét a (3a)-val:



Ez esetben, ha a  $DP_2$  azonos  $\alpha$ -val a k-vezérlés definíciója értelmében, akkor természetesen nem k-vezérli  $DP_3$ -at (ami a  $\beta$ -nak felelne meg): minden kategória, amely a  $DP_2$ -t dominálja (nevezetesen az IP), a  $DP_3$ -at is dominálja, és természetesen a  $DP_2$  nem dominálja a  $DP_3$ -at. Így ebben a példamondatban *Brian* már lehet a *himself* antecedense. Tehát a visszaható és kölcsönös névmásokat az antecedensüknek k-vezérelnie kell. Azt, hogy ez a kölcsönös névmásokra is érvényes, beláthatjuk, ha *Brian*-t helyettesítjük *John and Mary*-vel, és a *himself*-et az *each other*-rel a (3a)-ban.

Most pedig definiálom a szintaktikai kötést. Ez a fogalom kapcsolódik a logikai értelemben vett kvantor-változó kötéshez (amelyet e fejezet *Függelék* részében tárgyalok), de nem azonos azzal. Mostantól, ha kötésről beszélek, mindig szintaktikai kötésre gondolok. A kötés definíciója a következő:

#### Kötés

- (7)  $\alpha$  köti  $\beta$ -t *hha*  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t és  $\alpha$  koindexálva van  $\beta$ -val.

Ha egy kategóriát semmi sem köt, akkor az szabad. Az anaforikus névmásokról ekkor azt mondhatjuk, hogy:

- (8) Az anaforikus névmásoknak kötve kell lenniük.

Valójában a helyzet az, hogy az anaforikus névmásoknak nem egyszerűen kötve kell lenniük, hanem egy adott szintaktikai tartományon belül kell kötnie őket valaminek. Két fontos megszorítást kell tennünk az anaforikus névmások kötési tartományát illetően. Az egyik az, hogy időjeles tagmondatban lévő anaforikus névmást nem köthet le egy másik tagmondatban lévő kategória. Ezt illusztrálják a (9)-beli mondatok:

- (9a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> always thought [<sub>tensed clause</sub> that each other<sub>i</sub>  
 Mick és Keith mindig gondolt hogy egymás  
 were weird].  
 voltak furcsa  
 'Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.'
- (9b) \*Phil said [<sub>tensed clause</sub> that himself was a genius].  
 Phil mond-PRAET hogy önmaga volt egy zseni  
 'Phil azt mondta magáról hogy zseni.'

Ez a megszorítás igen furcsa, mert valójában elég jól érthető, mit is kellene ezeknek a mondatoknak jelenteniük. A (9a) olyasmit jelent, hogy *'Mick mindig azt gondolta, hogy Keith furcsa és Keith mindig azt gondolta, hogy Mick furcsa'*, mármint ha a grammatikai szabályok ezt a mondatot megengednék. Hasonlóképpen, (9b) azt jelentheti: *'Phil azt mondta, hogy ő, Phil, zseni.'*, ha a szintaktikai szabályok alapján lehetséges volna ez a mondat. Nagyon jól el tudjuk tehát képzelni, mit jelentenek. Nincs semmilyen szemantikai rosszulformáltság ezekben az elképzelt jelentésekben. Létezik azonban valamiféle szintaktikai megszorítás, amely megakadályozza az anaforikus névmásokat abban, hogy az antecedensükkel kapcsolatot létesítsenek. Ezért az anaforikus névmások úgy viselkednek, mintha egyáltalán nem volna antecedensük, és így a mondat helytelen lesz. Ez utóbbi tényt azzal igazolhatjuk, hogy ha a (9)-ben felcseréljük az időjeles tagmondatot infinitívuszira, és minden mást változatlanul hagyunk (azért változtattam meg az igét, mert így az infinitívuszi tagmondat természetesebbnek hangzik), akkor a mondat megjavul:

- (10a) Mick and Keith<sub>i</sub> always believe-d [<sub>infinitival clause</sub> each other<sub>i</sub> Mick  
 és Keith mindig hisz-PRAET egymás  
 to be weird].  
 lenni furcsa  
 'Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.'
- (10b) Phil<sub>i</sub> believed [<sub>infinitival clause</sub> himself<sub>i</sub> to be a genius].  
 Phil hisz-PRAET maga lenni egy zseni  
 'Phil zseninek hitte magát.'

Ezeknek a mondatoknak a jelentése pontosan az, amit a (9)-nek tulajdonítottunk. Tehát a szintaxis valamilyen módon meggátolja, hogy az időjeles tagmondatok anaforikus névmásait kívülről kösse le valamilyen előzmény. Chomsky (1973) ezt az *Időjeles tagmondat megszorításnak* nevezte el. A másik ilyen megszorítás: a kötés nem ívelhet át egy közbülső alanyon. Ezt a (11)-beli példákon szemléltetem, ahol az érintett alanyokat kicsinyített nagybetűvel jelöltem:

(11a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> believe [CHARLIE to like each other<sub>i</sub>].  
 Mick és Keith hisz Charlie szeretni egymás  
 'Mick és Keith azt hiszik, hogy Charlie szereti egymást.'

(11b) \*Phil<sub>i</sub> believes [LORETTA to admire himself<sub>i</sub>].  
 Phil hisz Loretta csodálni maga.M  
 'Phil azt hiszi, hogy Loretta csodálja magát-M.'

Itt a kötési reláció benyúlik az alárendelt tagmondatba, amely történetesen egy infinitívuszi tagmondat, így az *Időjeles tagmondat megszorítása* nem vonatkozik rá. Csakúgy, mint a (9) esetében, itt is könnyű belátni, mit jelenthetnének ezek a mondatok, ha léteznének. A (11a) azt jelenthetné, hogy „*Mick és Keith azt hiszik, hogy Charlie szereti Micket és Keith-t és Charlie azt hiszi, hogy Mick és Keith szereti Charlie-t*”. A (11b) pedig azt jelenti: „*Phil azt hiszi, hogy Loretta csodálja magát Philt*”. Az a szintaktikai megszorítás, amely kizárja ezeket a mondatokat, a *Specifikált alany megszorítása* nevet kapta Chomsky (1973)-ban.

Az *Időjeles tagmondat megszorítás (ITM)* és a *Specifikált alany megszorítás (SAM)* együttes megsértését mutatják be az alábbi helytelen mondatok:

(12a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> think [tensed clause that CHARLIE like-s  
 Mick és Keith gondol hogy Charlie szeret-3SG  
 each other<sub>i</sub>].  
 egymás  
 'Mick és Keith azt gondolja, hogy Charlie szereti egymást.'

(12b) \*Phil<sub>i</sub> thinks [tensed clause that LORETTA admires  
 Phil gondol hogy Loretta csodál  
 himself<sub>i</sub>].  
 önmaga.M  
 'Phil azt gondolja, hogy Loretta csodálja önmagát.M.'

Amint látjuk, az anaforikus névmások kötésének három fontos kritériuma van:

- az anaforikus névmásnak legyen antecedense
- az antecedens k-vezérelje az anaforikus névmást
- az antecedens és az anaforikus névmás közti viszonyra teljesüljön az *Időjeles tagmondat megszorítás (ITM)* és a *Specifikált alany megszorítás (SAM)*.

Most pedig hasonlítsuk össze az anaforikus névmásokat a személyes névmásokkal.

### 3.1.2 Személyes névmások

Attól eltekintve, hogy a személyes névmások (mint amilyen az *én, te, ő, engem, téged, őt*) is DP-t helyettesítenek, sok tekintetben az anaforikus névmások pontos ellentétei. *Először is*: az anaforikus névmásokkal szemben, a személyes névmásoknak nincs szükségük antecedensre, bár természetesen lehet nekik:

- (13a) He wrote an opera.  
 ő ír.PRAET egy opera  
 'Ő írt egy operát.'

- (13b) Phil said he wrote an opera.  
 Phil mond.PRAET ő ír.PRAET egy opera  
 'Phil azt mondta, hogy ő írt egy operát.'

A (13a) példa nyelvtanilag helyes, és a *he 'ő'* névmás valamilyen kontextuálisan meghatározott hímnemű individuumra utal (a kontextus sokféle módon meghatározhatja a *he 'ő'* névmás referenciáját: a beszélő rámutathat valakire, vagy egy korábban bevezetett DP-re utalhat vissza, vagy valaki olyanra utal, akire a beszélő és a hallgató egyszerre gondol, és ezzel a beszélő is tisztában van). A (13b) mondat koindexálás nélkül többértelmű: a *he 'ő'* utalhat *Phil*-re is vagy valamely más, kontextuálisan meghatározott hímnemű individuumra. *Másodszor*: a személyes névmás antecedensének nem szükséges k-vezérelnie a személyes névmást. Vessük össze a (14)-et a (3b)-vel:

- (14) Johnny's manager exploit-ed him.  
 Johnny-POSS menedzser kizsákmányol-PRAET ő.ACC.M  
 'Johnny menedzsere kizsákmányolta őt.'

Teljesen rendjénvaló itt a *him 'őt'* névmást úgy értelmezni, hogy *Johnny* helyett áll, tehát a mondat jelentheti azt, hogy *Johnny menedzsere kizsákmányolta Johnny-t*. A mondat szerkezete ugyanolyan, mint a (3b)-é, amit a (4)-ben adtam meg, itt tehát *Johnny* nem k-vezérli a *him*-et. Ennek ellenére itt *Johnny* lehet a *him*-nek antecedense. Ez pontosan az ellentéte annak, amit az anaforikus névmásoknál tapasztaltunk a (3)-ban. Harmadszor: egy személyes névmás antecedense lehet egészen távol is az illető névmástól. Az antecedens–személyes névmás viszonyra nem vonatkozik sem az *Időjeles tagmondat megszorítás (ITM)*, sem pedig a *Specifikált alany megszorítás (SAM)*. A (15)-beli példa, amely mindenben ellentétes a (12)-beli anaforikus névmás viselkedésével, jól szemlélteti mindezt:



- (15) Andy<sub>i</sub> thinks [<sub>tensed clause</sub> that Lou hates him<sub>i</sub>].  
 Andy gondol hogy Lou utálja ő.ACC.M  
 'Andy azt gondolja, hogy Lou utálja őt'.

Az antecedens–személyes névmás viszony átível az időjeles tagmondaton, és az abban specifikált alanyon is. A mondat azonban mégis helyes. A szintaxis lehetővé teszi, hogy ezt a mondatot úgy értelmezzük: '*Andy azt gondolja, hogy Lou utálja Andyt*'.

E három szempontból tehát a személyes névmások különböznek az anaforikus névmásoktól. Mindegyik esetben azt láttuk, hogy a személyes névmások kötetlenebbül viselkednek abban a tekintetben, hogy sokkal többféle strukturális relációban fordulhatnak elő az antecedensükkel, mint az anaforikus névmások. Létezik azonban még egy különbség e kétféle névmástípus között, amely ezúttal a személyes névmásokat korlátozza. Ez pedig a következő: egy személyes névmás antecedense nem lehet túlságosan közel a személyes névmáshoz. Ha egy antecedens k-vezérel egy személyes névmást, és ugyanabban a tagmondatban van, mint a személyes névmás, valamint semmiféle közbülső alany sincs, akkor a mondat rosszulformált lesz:

- (16) \*Brian<sub>i</sub> hates him<sub>i</sub>.  
 Brian utál ő.ACC.M  
 'Brian utálja őt.'

Ez a mondat igen furcsa módon fejezi ki azt hogy *Brian utálja Briant*, és legalábbis helytelen. Valójában a személyes névmásokra vonatkozó megszorítás azt mondja ki, hogy szabadon kell maradniuk egy adott szintaktikai tartományban. Más szóval a személyes névmás és az antecedense nem jelenhet meg egyszerre ugyanabban a szintaktikai tartományban. A kérdéses tartomány hasonlít ahhoz, amelyikben az anaforikus névmások előfordulását megszorítottuk. Így az *Időjeles tagmondat megszorítás* és a *Specifikált alany megszorítás* a személyes névmások esetében is releváns, de most azt fogjuk kikötni, hogy a személyes névmás és az őt k-vezérlő antecedens között kell lennie egy tagmondathatárnak vagy egy alanynak (de úgy is jó, ha az antecedens nem k-vezérli a személyes névmást, mint a (14)-ben). Így a következőt kapjuk:

*Időjeles tagmondat megszorítás*

- (17a) Mick and Keith<sub>i</sub> said [<sub>tensed clause</sub> they<sub>i</sub> are  
 Mick és Keith mond-PRAET ők vannak  
 the best].  
 a legjobb  
 'Mick és Keith azt mondta, hogy ők a legjobbak.'

- (17b) \*Mick and Keith<sub>i</sub> believe-d [infinitival clause them<sub>i</sub> to be  
 Mick és Keith hisz-PRAET ők.ACC lenni

the best].  
 a legjobb  
 'Mick és Keith azt hitték, hogy ők a legjobbak.'

*Specifikált alany megszorítás*

- (18a) Mick and Keith<sub>i</sub> believe [ANDY to like them<sub>i</sub>].  
 Mick és Keith hisz Andy szeretni ők.ACC  
 'Mick és Keith azt hiszi, hogy Andy szereti őket.'

- (18b) Mick and Keith<sub>i</sub> think [tensed clause ANDY like-s Mick  
 és Keith gondol Andy szeret-PRES3SG  
 them].  
 ők.ACC  
 'Mick és Keith azt gondolják, hogy Andy szereti őket.'

(Hasonlítsuk össze ezeket a példákat és az anaforikus névmásokat a (11) és (12)-ben.)

Az alapján, amit eddig láttunk, az alábbi általánosítást tehetjük:

- (19) A személyes névmásoknak mindig szabadnak kell lenni ott, ahol az anaforikus névmásoknak kötve kell lenni.

Ezt néha az *Eltérő referencia feltételének* is nevezik.

Ezt a részt annak bemutatására szántam, hogy a személyes névmások az anaforikus névmások inverzei. Most megpróbálok egy olyan elméletet bemutatni, amely ezekre a megfigyelésekre képes magyarázattal szolgálni.

## 3.2 A Kötéselmélet

### 3.2.1 Két kötési elv

Most, hogy áttekintettük az anaforikus és személyes névmások megoszlásának adatait, rátérek a *Kötéselmélet* (meglehetősen leegyszerűsített változatának) ismertetésére, ahogy azt a 80-as években bevezették. Ez az elmélet két fő részből áll: a kötési elvek megadásából és a kötés tartományának definiálásából. Az első részben esik szó az anaforikus és személyes névmások komplementer jellegéről, a másodikban pedig az *Időjeles tagmondat megszorítás (ITM)* és a *Specifikált alany megszorítás (SAM)* kerül terítékre. A kötési elvek a következők:

*Kötési elvek*

- (20) A elv: az anaforikus névmásnak kötve kell lennie kötési tartományában.  
B elv: a személyes névmásnak szabadon kell maradnia kötési tartományában.

Ezek az elvek világosan megállapítják azokat a különbségeket az anaforikus és személyes névmások között, amelyeket az előző részekben tárgyaltam. A kötési elvek természetesen nem sokat mondanak mindaddig, amíg nem adunk meg valamilyen használható definíciót a kötés tartományára vonatkozóan. Ez azonban korántsem kézenfekvő. Valójában igen sok erőfeszítést kellett tenni érte a 70-es évek végén és a 80-as évek elején. A (21)-beli definíció most megfelel a céljainknak:

*Kötési tartomány*

- (21)  $\alpha$  kötési tartománya a legkisebb XP, amely tartalmazza  $\alpha$ -t és:  
(a) egy  $\alpha$ -tól különböző alanyt vagy  
(b) egy olyan I-t, amely nominativust ad  $\alpha$ -nak.

Három olyan konfiguráció van, amelyet meg kell vizsgálnunk ahhoz, hogy megértsük a (21)-ben megadott definíció lényegét:

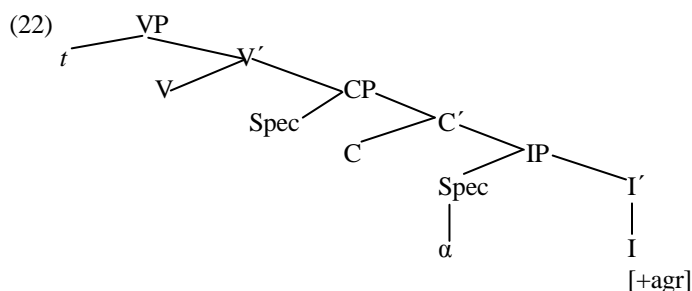
- (a) ahol  $\alpha$  egy időjeles tagmondat alanya;  
(b) ahol  $\alpha$  bővítmény; és  
(c) ahol  $\alpha$  egy infinitívuszi tagmondat alanya.

Nézzük most meg őket egyenként, és ellenőrizzük, hogy a (21)-ben megadott szabály a (20)-beli kötési elvekkel kombinálva jó eredményeket ad-e. Azután rátérünk a bonyolultabb esetekre. Az (a) esetben, az *Időjeles tagmondat megszerítése* alapján személyes névmások előfordulhatnak, de anaforikus névmások nem. Ezt a (9) és (17a)-beli példákban már láttuk, most megismétlem őket:

- (9a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> always thought [<sub>tensed clause</sub> that each other<sub>i</sub>  
Mick és Keith mindig gondol.PRAET hogy egymás  
were weird].  
voltak furcsa  
'Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.'
- (9b) \*Phil said [<sub>tensed clause</sub> that himself was a genius].  
Phil mond.PRAET hogy őnmaga volt egy zseni  
'Phil azt mondta magáról, hogy zseni.'

- (17a) Mick and Keith<sub>i</sub> said [<sub>tensed clause</sub> they<sub>i</sub> are the best].  
 Mick és Keith mond.PRAET ők vannak a legjobb  
 'Mick és Keith azt mondta, hogy ők a legjobbak.'

A fenti példamondatok szerkezetének releváns részei a következők (ahol *t* a felső tagmondat VP-n belüli alanyának nyoma):



A (21) szabály (a) alesetét alkalmazva: az  $\alpha$ -t tartalmazó legkisebb XP és az  $\alpha$ -tól különböző alany a (22)-ben a mátrix VP és a VP-n belüli alany nyoma). Ez alapján rossz eredményt kellene kapnunk, mivel  $\alpha$  kötve van ebben a tartományban, és így azt várnánk, hogy az anaforikus névmás megjelenhet ebben a környezetben, de a személyes névmás nem – ez pedig pontosan ellentéte a (9)-nek és a (17a)-nak.

De nézzük most meg a (21)-beli szabály (b) esetét is. A legkisebb olyan XP, amely egyaránt tartalmazza  $\alpha$  és egy I-t, és amely képes nominativust adományozni  $\alpha$ -nak, csakis az IP lehet. Mivel az IP itt kisebb, mint a VP (abban az értelemben, hogy a VP tartalmazza az IP-t), az IP lesz  $\alpha$  kötési tartománya. Így tehát a (b) esetre van szükségünk, mivel az kisebb tartományt ad meg, mint (a). Mivel az IP nem tartalmaz megfelelő antecedenst  $\alpha$  számára, így  $\alpha$  szabad marad kötési tartományán belül. Tehát ha  $\alpha$  anaforikus névmás, mint a (9)-es példában, akkor a (20)-beli A elv sérül. Ha viszont  $\alpha$  személyes névmás, mint (17a)-ban, akkor a B elv teljesül.

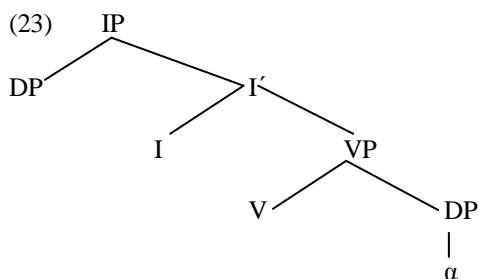
A (b) esetben, amikor  $\alpha$  maga a bővítmény, a *Specifikált alany megszorítása* értelmében anaforikus névmás csakis ott fordulhat elő, ahol egy alany köti, személyes névmás pedig éppen ott nem fordulhat elő, ahol az alany kötné. Ezt a helyzetet a (11) és (18a) példa szemlélteti:

- (11a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> believe [CHARLIE to like  
 Mick és Keith hisz Charlie szeretni  
 each other<sub>i</sub>] .  
 egymás  
 'Mick és Keith azt hiszik, hogy Charlie szereti egymást.'

- (11b) \*Phil<sub>i</sub> believe-s [LORETTA to admire himself<sub>i</sub>].  
 Phil hisz-3SG Loretta csodálni maga  
 'Phil azt hiszi, hogy Loretta csodálja magát.M.'

- (18a) Mick and Keith<sub>i</sub> believe [ANDY to like them<sub>i</sub>].  
 Mick és Keith hisz Andy szeretni őket.ACC  
 'Mick és Keith azt hiszi, hogy Andy szereti őket.'

Eltételezve a VP-n belüli alany nyomától, a tagmondati bővítmény szerkezetét a következő:



A legkisebb,  $\alpha$ -t és egy alanyt tartalmazó XP az IP, ezért ebben a szerkezetben az IP lesz  $\alpha$  kötési tartománya. Ezt az eredményt kapjuk, bármelyik esetet is vesszük alapul a (21)-ben. Ha  $\alpha$  anaforikus névmás, akkor az A elv szerint az IP-n belül kötve kell lennie az egyetlen lehetőség ekkor az alanyi DP; egy anaforikus névmás tehát mindig előfordulhat valamilyen tagmondati bővítményen belül, ha köti az alany. Fordított esetben, ha  $\alpha$  egy személyes névmás, akkor nem szabad az alanynak kötnie, mivel a B elv szerint a személyes névmásoknak szabadon kell maradniuk kötési tartományukban. Ha a VP-belüli alany hipotézisét komolyan vesszük, és megengedjük, hogy az alanyi nyom antecedensnek számítson, akkor  $\alpha$  kötési tartománya (23)-ban a VP, és az egyetlen lehetséges antecedens a VP-n belüli alany nyoma. Világosan kell látnunk, hogy ez valójában semmit nem változtat azon, hogyan adunk számot (11)-ről és (18a)-ról, bár itt csak a (21) (a) eset lesz releváns.

Ami a (c) esetet illeti, amikor  $\alpha$  az infinitívuszi tagmondat alanya, akkor mind az *Időjeles tagmondat megszorítása*, mind pedig a *Specifikált alany megszorítása* megengedi, hogy egy anaforikus névmást a felső tagmondatból kössön egy antecedens, és megtiltja, hogy egy személyes névmás hasonló módon kötve legyen. Ezt az alábbi példák illusztrálják:

- (10a) Mick and Keith<sub>i</sub> always believe-d [<sub>infinitival clause</sub> each other<sub>i</sub>-0 to be  
 Mick és Keith mindig hisz-PRAET egymás.ACC lenni

weird].

furcsa

'Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.'

- (10b) Phil<sub>i</sub> believe-d [<sub>infinitival clause</sub> himself<sub>i</sub>-0 to be a genius].  
 Phil hisz-PRAET maga.ACC lenni egy zseni  
 'Phil zseninek hitte magát.'

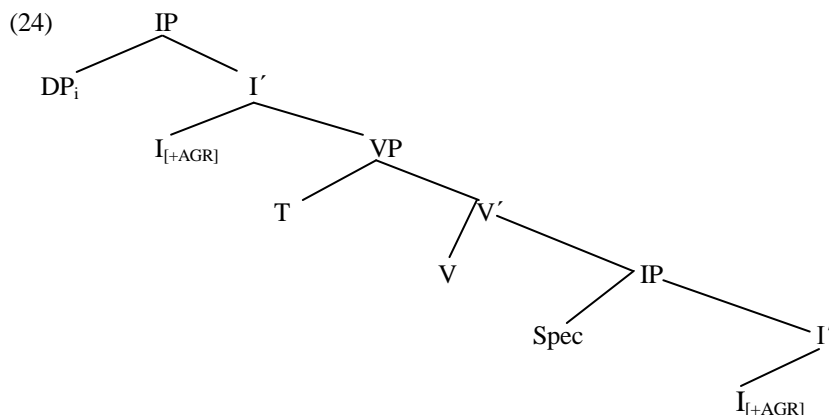
- (17b) \*Mick and Keith<sub>i</sub> believe-d [<sub>infinitival clause</sub> them<sub>i</sub> to be  
 Mick és Keith hisz-PRAET ők.ACC lenni

the best].

a legjobb

'Mick és Keith azt hitték, hogy ők a legjobbak.'

Itt a szerkezet lényegi szakasza a következő:



Amint a 2.2.3-ban már utaltam rá, a *KEA*-igék infinitívuszi tagmondatát úgy szokták elemezni, hogy nincs CP-jük. Azt is láttuk a 2.2.2-ben, hogy az infinitívuszi I-fej nem tud nominativust adni. Emiatt a (21) (b) ilyenkor nem adhatja meg az alsó IP-t kötési tartományaként. Az (a) eset alapján  $\alpha$  nem lehet az az alany, amely a saját kötési tartománya szempontjából lényeges lehet, így azt kell gondolnunk, hogy az alsó IP semmiképp sem lehet  $\alpha$  kötési tartománya. Ezért  $\alpha$  kötési tartománya az a legközelebbi legkisebb kategória, amely eleget tesz (21) valamelyik alesetének. A legközelebbi legkisebb kategória a VP. A (21) (b) opciója szerint a felső alany VP-beli nyoma miatt a VP lesz  $\alpha$  kötési tartománya. Ha tehát  $\alpha$  anaforikus névmás, akkor a felső alany tudja kötni, ha vi-

szont  $\alpha$  személyes névmás, akkor a felső alany nem kötheti. Ez egybevág a (10) és (17b)-beli adatokkal.

Érdeemes átismételni az előző részeket, hogy alaposan megértsük, hogyan magyarázza a (20) és a (21) mindezeket az adatokat.

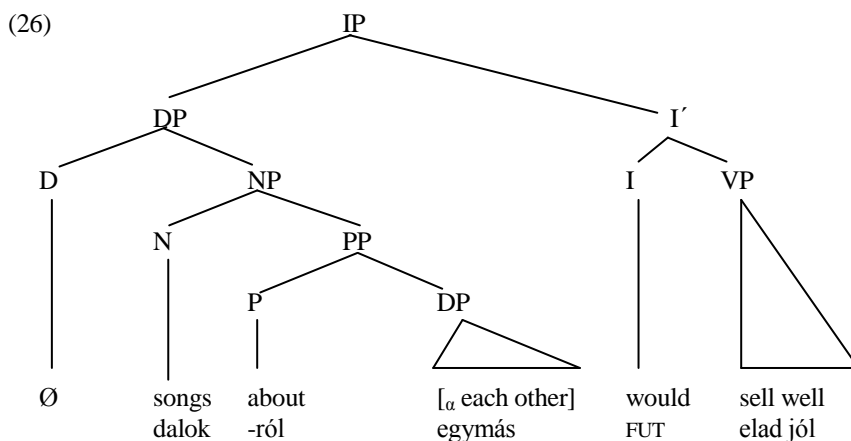
Most egy furfangosabb példát vizsgállok meg, amelynek alapján a (21)-et kissé módosítani fogom. Vessük össze:

- (25a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> always thought [<sub>tensed clause</sub> that each other<sub>i</sub>  
Mick és Keith mindig gondol.PRAET hogy egymás  
were weird].  
voltak furcsa  
'Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.' (=9a))

- (25b) Mick and Keith<sub>i</sub> think [that songs about each other<sub>i</sub>  
Mick és Keith gondol hogy dalok -ról egymás  
would sell well].  
FUT elad jól  
'Mick és Keith úgy gondolja, hogy az egymásról szóló dalaikat jól el lehetne adni.'

A (25a) ugyanaz, mint a (9a), és korábban már láttuk az (a) eset tárgyalásakor, hogy ennek a mondatnak a helytelenségét a (20) és a (21) megmagyarázza. A (25b) azonban meglepő, mivel egy anaforikus névmás jelenik meg egy időjeles tagmondat alanyán belül. Az anforikus névmás látszólag megsérti az *Időjeles tagmondat megszorítását (ITM)*, és intuitíve még távolabb van az antecedensétől, mint a (25a)-ban.

Vizsgáljuk meg a tagmondat szerkezetét, hogy megértsük, hogyan érvényesülnek a definíciók:



A kötési tartomány (21)-beli definíciója szerint azt a legkisebb XP-t kell keresnünk, amely tartalmazza  $\alpha$ -t, és egy  $\alpha$ -tól különböző alanyt vagy egy I-t, amely képes nominativust adni  $\alpha$ -nak. A (b) esetet el is vethetjük, mivel a (26)-beli  $\alpha$  nem nominativuszt kapott, tekintettel arra, hogy egy prepozíció tárgyáról van szó. Így tehát most egy alanyt kell keresnünk a (21a) aleset értelmében. A PP-nek, azaz a legkisebb olyan XP-nek, amely tartalmazza az anaforikus névmást, nincs saját alanya. Valamint az NP-nek és a DP-nek sincs. Az IP-ben természetesen van alany, éppen az a DP, amely tartalmazza  $\alpha$ -t: *songs about each other* 'dalok -ról egymás'. Ha szigorúan értelmezzük (21a)-t, rossz eredményt kapunk: az alsó IP tartalmazza  $\alpha$ -t és egy alanyt is. Ekkor az *each other* nem ugyanabban a kötési tartományban van, mint az antecedense, így az A elv megsérül, mint a (25a)-ban. Itt azonban mégsem ez a helyzet.

A trükk abban rejlik, hogy pontosabban kell megadni, mi számít alannak a (21a) szempontjából. Ezért tehát újrafogalmazzuk (21a)-t a következőképpen:

(21a') egy olyan alany, amely különbözik  $\alpha$ -tól, és nem is tartalmazza  $\alpha$ -t

Ez az újrafogalmazás már kizárja az alsó tagmondat alanyi DP-jét, így az alsó IP nem lehet az anaforikus névmás kötési tartománya. Ekkor a legkisebb kategória, amely tartalmazza az anaforikus névmást, valamint egy m-vezérlő kategóriát és egy olyan alanyt, amelynek nem része az anaforikus névmás, a felső VP lesz (feltéve, hogy a VP-n belüli alany nyoma számít). Ez azt jelenti, hogy az *each other*-t kötheti a főmondat alanya anélkül, hogy megsértené az A elvet, (25b). A (25a) és (25b) közti különbség abból adódik, hogy (25a)-ban az *each other* 'egymás' nominativust kap az alsó I-től, tehát az alsó IP számít kötési tartománynak a (21b) alapján, amint azt az (a) alesetnél láttuk. A (25b)-ben viszont az *each other* 'egymás' tárgyesetet kap az *about* '-ról' előljárószótól.

A (25b)-vel kapcsolatos fenti eszmefuttatás lényege, hogy az alsó tagmondatban sem az NP sem pedig a DP nem tartalmaz a főmondat alanyától eltérő alanyt. Ha tartalmazna, akkor kötési tartományul szolgálhatna a (21a) alapján, és ez esetben a főmondatból már nem lehetne kötni. Ez a következtetés helytálló, amint az alábbi példából láthatjuk:

- (27)    ??Mick            and       Keith<sub>j</sub>    think    [that [DP Charlie's<sub>k</sub>       songs  
         Mick            és       Keith       gondol    hogy       Charlie-GEN       dalok
- About            each other<sub>j</sub>]       won't    sell].  
         -ról                egymás                FUT.NEG elad  
'Mick és Keith azt gondolja, hogy Charlie egymásról szóló dalai nem fognak elkelni.'

Nyilvánvaló különbség mutatkozik (27) és (25b) között, bár (27) talán nem annyira rossz, amint azt jeleztem is.



A (20)-ban és (21)-ben megadott kötéselmélettel a PRO jelenlétét is igazolni tudjuk. Ezt az üres elemet azért vezették be, hogy az alábbi mondatok helytelenségéről számot lehessen adni:

- (28) \*Sid<sub>j</sub> permitted his children<sub>k</sub> [PRO<sub>k</sub> to mutilate himself<sub>j</sub>].  
 Sid enged.PRAET övé gyerekek kasztrálni önmaga  
 'Sid megengedte a gyerekeinek, hogy kasztrálják önmagát.'

Ha az alsó tagmondatban nem volna alany, akkor radikálisan módosítani kellene a (21)-beli szabályt, hogy megmagyarázzuk, miért helytelen itt az anaforikus névmás használata; jelen formájában a (21a) ugyanis azt jósolná, hogy a főmondat az anaforikus névmás kötési tartománya, mivel ez a legkisebb olyan kategória, amely tartalmaz egy alanyt is, és magát az anaforikus névmást is. Ha azonban az infinitívuszi tagmondatban feltételezzük a PRO-t, akkor a definíció a megfelelő predikciót teszi, mivel ekkor természetesen az alsó tagmondat tartalmaz egy alanyt is, és magát a névmást is, és kisebb, mint a főmondat. Tudjuk, hogy ez a PRO nem lehet az anaforikus névmás antecedense, mivel a *permit* ige tárgyával van koindexálva (ld. a 3.2.2.2 részt a kontrollal kapcsolatban). Ez az alábbi példákban világosan kiderül:

- (29a) Sid permitted his children<sub>j</sub> [PRO<sub>j</sub> to mutilate the cat].  
 Sid engedte övé gyerekek kasztrálni a macska  
 'Sid engedte a gyerekeinek kasztrálni a macskát.'
- (29b) Sid permitted his children<sub>j</sub> [PRO<sub>j</sub> to mutilate themselves<sub>j</sub>].  
 Sid enged.PRAET övé gyerekek kasztrálni önmaguk  
 'Sid engedte a gyerekeinek kasztrálni önmagukat.'
- (29c) Sid permitted his children<sub>j</sub> [PRO<sub>j</sub> to mutilate each other<sub>j</sub>].  
 Sid enged.PRAET övé gyerekek kasztrálni egymás  
 'Sid engedte a gyerekeinek kasztrálni egymást.'

Ebből világosan kiderül, hogy a (29b) és (29c)-beli anaforikus névmás kötve van az A elvnek megfelelően. E tekintetben a *permit* 'enged' ige ellentétesen viselkedik a *promise* 'megígér' igével:

- (30a) Sid<sub>j</sub> promise-d his children [PRO<sub>j</sub> to mutilate the cat].  
 Sid megígér-PRAET övé gyerekek kasztrálni a macska  
 'Sid megígérte a gyerekeinek, hogy kasztrálja a macskát.'
- (30b) Sid<sub>j</sub> promise-d his children [PRO<sub>j</sub> to mutilate himself].  
 Sid megígér-PRAET övé gyerekek kasztrálni önmaga  
 'Sid megígérte a gyerekeinek, hogy kasztrálja önmagát-M.' (vö (28))

- (30c) \*Sid<sub>j</sub>      promise-d                      his children [PRO<sub>j</sub>      to mutilate  
              Sid               megígér-PRAET               övé gyerekek               kasztrálni  
                  themselves].  
                  önmaguk  
                  ‘Sid megígérte a gyerekeinek, hogy kasztrálják önmagukat. ‘(vö (29b))
- (30d) \*Sid<sub>j</sub>      promise-d                      his children                      [PRO<sub>j</sub> to mutilate each other].  
              Sid               megígér-PRAET               övé gyerekek               kasztrálni                      egymás  
                  ‘Sid megígérte a gyerekeinek, hogy kasztrálják egymást. ‘(vö (29c))

Az az állítás, hogy a *promise* ige kontrollálja az infinitívuszi tagmondat PRO alanyát, már önmagában szavatolja, hogy a (20) és (21) szabály magyarázattal szolgáljon a fenti példákra. Ha az anaforikus névmást személyes névmással helyettesítjük a (28)-ban, (29b-c)-ben, valamint a (30b-c- d)-ben, akkor pontosan a (20) alapján várt értékeléseket kapjuk.

### 3.2.2 A PRO megoszlása és interpretációja

#### 3.2.2.1 A PRO-tétel

Ideje, hogy egy kicsit alaposabban vegyük szemügyre a PRO megoszlását és interpretációját. Láttuk, hogy az infinitívuszi tagmondat alanyként jelenik meg, és interpretációja hasonló a névmásokéhoz. Infinitívuszi tagmondatokban általában a főmondati ige valamelyik argumentuma kontrollálja. Másol, például alanyi infinitívuszi tagmondat esetén szabad interpretációja van, ami megközelítőleg azt jelenti, hogy akárkire vonatkozhat (gyakran azzal a sugallattal, hogy ez az akárki a beszélő vagy a hallgató):

- (31) [PRO      to make      a      new      record      now]      would be      a good  
              készíteni                      egy új                      lemez      most      lenne                      egy jó  
                  idea.  
                  ötlet  
                  ‘Jó ötlet lenne most egy új lemezt készíteni.’

A PRO nem jelenhet meg máshol, mint az infinitívuszi tagmondat alanyi pozíciójában (ezt már a 2.2.1-ben említettem):

- (32a) \*John                      met                      PRO.  
              János                      találkozt-PRAET                      PRO  
                  ‘János találkozott PRO-val.’

- (32b) \*PRO left.  
 elindul.PRAET  
 'PRO elindult.'

Vajon miért nem jelenthetik ezek a példák azt, hogy 'János találkozott bárkivel', és 'Bárki elindult'? A másik fontos megfigyelés az, hogy a PRO nem jelenhet meg a *KEA*-igék infinitívuszi tagmondatában és *for*-infinitívuszi tagmondatokban:

- (33a) \*Mick believe-s[PRO to be the best].  
 Mick hisz-3SG PRO lenni a legjobb

- (33b) \*[For PRO to make a new record] would be a good idea.  
 PRO-nak készíteni egy új lemez lenne egy jó ötlet

Mit is mondhatnánk ezekről a disztribúciós megszorításokról?

Egy kissé eltérő technikai apparátussal, mint amit ez a könyv tételez, a *Kötéselmélet* „Lectures on Government and Binding” c. műben kifejtett változata érdekes magyarázatot ad a PRO megoszlására (ne feledjük, hogy amit eddig bemutatottam, az ennek az elméletnek egy igen leegyszerűsített változata volt). Ez a magyarázó elv a PRO-tétel néven vált ismertté, és az alábbi okfejtést tartalmazza:

- 1. feltevés: a PRO egyszerre anaforikus és személyes névmás.  
 Ez elég ésszerű jellemzése a PRO szemantikai tulajdonságainak. A kontroll jelensége természetesen magában foglal valamiféle anaforikus függőséget, ami a főige lexikális tulajdonságaiból vezethető le, így a szabad értelmezésű PRO viselkedése hasonló az olyan határozatlan névmásokéhoz, mint az angol *one* (vagy a francia *on* illetve a német *man*, az olasz *si*, és így tovább).
- Következtetés: a PRO-ra anaforikus névmásként a *Kötéselmélet* *A elve* vonatkozik, személyes névmásként pedig a *B elv*.  
 Ezek az elvek azonban éppen ellentétes követelményeket támasztanak, ugyanis a PRO-nak szabadnak is meg kötve is kell lennie ugyanazon kötési tartományban (ld. 20), és a szabadot itt úgy értelmezem, mint a kötött ellentétét (ld. (7)). Vagyis a PRO kötve is van, meg nincs is kötve ugyanazon kötési tartományban. Mivel ez ellentmondásos (az ilyenfajta érvelést a retorika *reductio ad absurdum* néven ismeri), ezért valamelyik feltevésünket el kell vetni.
- Következtetés: a PRO-nak nincs kötési tartománya.  
 Ezzel egyértelműen megőrizhetjük kiinduló tételünket (miszerint a PRO egyszerre anaforikus, és személyes névmás is) és a (20)-at is.
- 2. feltevés: A kötési tartományt úgy értelmezzük, hogy minden ott előforduló kategória kormányozva van.

Ez az egyik lényeges eltérés a *Kötéselmélet* „Lectures on Government and Binding”-ban kifejtett változata és az itt bemutatott elmélet között. A másik a 3. feltevés lesz.

- 3. feltevés: A kormányzást úgy értelmezzük, hogy minden esetjelölt DP kormányozva van.

Ebből a feltevésből az a fontos tény vezethető le, hogy az időjeles tagmondat alanya kormányozva van, az infinitívuszi tagmondat alanya viszont nincs kormányozva, kivéve a *KEA*-szerkezetet és a *for*-infinitívuszi tagmondatokat.

- PRO-tétel: a PRO nincs kormányozva és nincs esete sem.

Ez egy igen fontos és empirikusan helytálló következtetés. Szép eredménynek mondható, hogy a kiinduló feltevésből, miszerint a PRO egyszerre anaforikus és személyes névmási tulajdonságokat is mutat, és a *Kötéselmélet* egyéb elveiből (amelyeket itt nem fogadtunk el maradéktalanul, szemben más, kormányzásalapú esetelméleti munkákkal) mindezt le tudtuk vezetni. Így tehát a PRO megoszlását kizárólagosan anaforikus és személyes névmási jellegéből vezettük le – ez egy újabb példája annak a deduktív szerkezetnek, ami egy elméletben kívánatos.

Az újabb nyelvészeti munkák már nem ezt a következtetést veszik alapul, amint az a 2. fejezetben ismertetett *Esetelmélet* részből kiderült. A 2.6 részben bemutatott *Jegyellenőrzés elméletben* nem szerepel a 3. feltevés (miszerint minden esetjelölt DP-nek kormányozva kell lennie), aminek következtében a kötési tartományt a (21)-ben megadott módon lehet definiálni, tehát a kormányzás említése nélkül. Így a 2. feltevés elhagyható. Ha azonban a kötési tartományt a kormányzás kihagyásával definiáljuk, akkor a PRO-nak újra lesz kötési tartománya (valójában az infinitívuszi tagmondat alanyának a kötési tartományáról van szó, ld. a (c) esetet fentebb). Ekkor a PRO már nem jellemezhető az anaforikus és személyes névmás tulajdonságával egyszerre, mivel ez nyelvtanilag helytelen mondatot eredményez: szükségszerűen éppen akkor sérti meg az A elvet, amikor kielégíti a B elvet, és fordítva. Más szóval: ha megváltoztatjuk kiinduló feltevéseinket az esetadás és kormányzás viszonyát, valamint a kötési tartomány definícióját illetően, akkor az az érvsorozat, amely a PRO-tételhez vezetett, felbomlik, és meg kell válnunk a kiinduló feltevéstől.

A PRO-tétel alternatívájaként a PRO-t definiálhatjuk úgy, ahogy azt a 2. fejezetben (2.2.2 és 2.4) vázoltam: a PRO egy olyan speciális esetet kap, amilyenre kizárólag az infinitívuszi tagmondat alanya jogosult, és más esete nincs. Ennek a megoldásnak az a gyenge pontja, hogy ez esetben már nem vezethető le a PRO disztribúciója az anaforikus és személyes névmások tulajdonságaiból.

### 3.2.3 Kontroll

Korábban már említettem, hogy a PRO interpretációját a kontrollreláció szabja meg. A kontroll reláció jelenséghatárát nem sikerült teljesen integrálni az elméletbe; sok tény ismerünk már, azonban ezek nem alkotnak semmiféle rend-

szert, amelyre kiterjeszthetnénk az ismert elméleti fogalmakat. Mivel a kontroll is valamiféle antecedensrelációt tételez (a PRO a kontrolláló főnevet helyettesíti, ahhoz hasonlóan, ahogy az anaforikus vagy a személyes névmás az antecedensét helyettesíti), természetesnek tűnik a kontroll relációt a *Kötéselméletből* levezetni. Ezt Manzini (1983) javasolta, és mindeddig ez tűnt a legjobb megoldásnak.

Már említettem, hogy ha a PRO-nak van kötési tartománya, akkor a (c) aleset vonatkozik rá, ugyanis pontosan úgy viselkedik, mint az infinitívuszi tagmondat lexikális alanya, amelynek a főmondat a kötési tartománya. Ez a PRO-ra igaz is az infinitívuszi tagmondatok zömében, amint ez az alábbi példákból kiderül:

- (34a) Ryan<sub>j</sub>                tried                [PRO<sub>j</sub> to play better].  
 Ryan                megpróbál.PRAET        játszani                jobban  
 'Ryan megpróbált jobban játszani.'
- (34b) Eric<sub>j</sub> promise-d                Alex        [PRO<sub>j</sub> to behave in future].  
 Erik megígér.PRAET        Alex        viselkedni        -ben        jövő  
 'Erik megígérte Alexnek, hogy jól fog viselkedni ezután.'
- (34c) Eric persuade-d                Alex<sub>j</sub>        [PRO<sub>j</sub> to give him the money].  
 Erik meggyőz-PRAET        Alex                adni        neki        a pénz  
 'Erik meggyőzte Alexet, hogy adja neki a pénzt.'

A (34b és c) példa azt mutatja, hogy ki kell egészítenünk a *Kontroll-elméletet* egy lexikális komponenssel, mivel a *promise* 'megígér' igének alanya a kontrolláló főnév, a *persuade* 'meggyőz' igének pedig tárgya. Valójában itt a *promise* viselkedik kivételesen, mivel a legtöbb igére érvényes a *Minimális távolság elve* (*MTE*), amelyet eredetileg Rosenbaum (1967) vezetett be. Ez az elv azt mondja ki, hogy a PRO kontrollálója a hozzá legközelebb lévő argumentum. Ez a helyzet például az *ask* 'kérdezni' igével is:

- (35a) John<sub>j</sub>                asked                [PRO<sub>j</sub> to leave].  
 János                kért                indulni  
 'János azt kérte, hogy indulhasson.'
- (35b) John                asked                Bill<sub>j</sub>        [PRO<sub>j</sub> to leave].  
 János                kért                Bill        indulni  
 'János megkérte Billt, hogy induljon.'

A PRO ezekben az esetekben olyan, mint egy anafora, amennyiben olyan antecedens kíván, amelyik k-vezérli őt. Ezt legjobban a következő passzív szerkezettel lehet szemléltetni:

- (36) \*Alex        was promis-ed                (by Eric) PRO        to behave better.  
 Alex        volt ígér-PART                által Erik                viselkedni jobban  
 'Erik megígérte Alexnek, hogy jobban fog viselkedni.'

Ha a *by*-frázist elhagyjuk, akkor a PRO-nak nincs antecedense, és a mondat rossz. Ha viszont a *by*-frázist megtartjuk, akkor a PRO antecedense, *Eric*, nem fogja a PRO-t k-vezérelni. Ez a példa azt is szemlélteti, hogy a lexikálisan determinált alanyi argumentum (ágens) az, ami a PRO-t kontrollálja, nem pedig a strukturális alany, amelyet a passzív művelettel vittünk előre. Amikor viszont egy tárgyi kontrollos igét teszünk passzív alakba, akkor a strukturálisan előrevitt alany a kontrolláló:

- (37) Alex<sub>j</sub> was persuade-d (by Eric) [PRO<sub>j</sub> to give him  
 Alex volt meggyőz-PART által Erik adni neki  
 more money].  
 több pénz  
 'Alexet meggyőzte Erik, hogy több pénzt adjon neki.'

Ez a példa megfelel annak az észrevételnek, hogy a kontrolligék lexikálisan determináltak abból a szempontból, hogy melyik argumentumuk lehet kontrolláló főnév. Ezekben az esetekben a PRO úgy viselkedik, mint egy anaforikus névmás, ami egybevág a (21)-gyel.

A *wh*-kérdőszót tartalmazó infinitívuszi tagmondatokban, amelyekben a C-nek [+wh] jegye van, a PRO nem a (21)-ben definiált anaforikus névmásként viselkedik; ilyenkor ugyanis nincs szüksége kontrolláló főnévre. Ezt láthatjuk a (38)-ban, ahol a PRO kontrollálja ugyan a *oneself* 'az ember önmaga' névmást (a *oneself* ugyanis nem fogad el határozott főnevet, így tulajdonnevet sem, mint amilyen a *John*, antecedensként), maga a PRO generikus értelmű:

- (38) John ask-ed [PRO how to shave oneself].  
 János megkérdez-PRAET hogyan borotválni maga  
 'János megkérdezte, hogy az ember hogyan borotválja meg önmagát.'

Az angol infinitívuszi vonatkozó mellékmondatok hasonlóan viselkednek:

- (39a) This is the guru [<sub>CP</sub> who<sub>j</sub> [<sub>IP</sub> we<sub>k</sub> should prostrate  
 ez COP a guru aki mi kellene földre borítani  
 ourselves<sub>k</sub> before t<sub>j</sub>]].  
 magunk előtt  
 'Ez az a guru, aki előtt földre kellene borulnunk.'
- (39b) This is the guru [<sub>CP</sub> OP<sub>j</sub> [<sub>IP</sub> PRO<sub>k</sub> to prostrate  
 ez COP a guru aki földre borítani  
 ourselves<sub>k</sub> before t<sub>j</sub>]].  
 Magunk előtt  
 'Ez az a guru, aki előtt földre kellene borulnunk.'

A (39b)-ben is *wh*-mozgatás történt a vonatkozó mellékmondatban, éppen úgy, mint a (39a)-ban. Itt azonban a *wh*-elem helyét egy üres operátor foglalja el. A PRO-nak itt sincs antecedense. Ebből a szempontból ez a példa olyan, mint a (38). A *wh*-elemet tartalmazó kérdő és vonatkozó infinitívuszi tagmondatok a szabad értelmezésű PRO környezetei, szemben az egyéb infinitívuszi tagmondatokkal.

Két további példát kell megemlítenem a szabad értelmezésű PRO-val kapcsolatban: az alanyi infinitívuszi tagmondatokat és bizonyos mellékeveket és főnevek infinitívuszi bővítményét. Itt is lehetséges a hosszútávú kontroll (mint az előbb a *wh*-kérdőszavas tagmondatoknál, ahol a PRO-t kontrollálta a *John* alany, de a *oneself*-et nem). Ezeket a környezeteket illusztrálják a (40)-beli példák:

- (40a) [PRO<sub>j/k</sub> to mutilate himself<sub>j</sub> / oneself<sub>k</sub>] would amuse Sid<sub>j</sub>.  
kasztrolni onmaga / az ember COND szorakoztat Sid  
‘Ha kasztrolna onmagat, / Ha kasztrolnánk onmagunkat, az szorakoztatná Sidet.’

- (40b) Sid<sub>j</sub> thinks [<sub>CP</sub> that [<sub>IP</sub> it is nice [<sub>CP</sub> PRO<sub>j/k</sub> to mutilate himself<sub>j</sub> / oneself<sub>k</sub>]]].  
Sid gondol, hogy EXPL COP kedves kasztrolni onmaga / az ember  
‘Sid azt gondolja, hogy kedves dolog kasztrolni onmagat / onmagunkat.’

Itt a PRO inkább névmásra hasonlít, mivel esetlegesen megengedi a hosszútávú kötést.

A *wh*-kérdőszót tartalmazó infinitívuszi tagmondatokon kívül azoknál a tagmondatoknál lehetséges a választható hosszútávú kontroll, amelyekben a PRO-nak nincs antecedense a kötési tartományában a (21a) eset értelmében. A (40a)-ban nincs olyan XP, amely PRO-t tartalmazná, és olyan alany, amely a PRO-t nem tartalmazza, tehát a PRO-nak nincs kötési tartománya. A (40b)-ben a PRO kötési tartománya az IP, ezen belül a PRO-nak nincs antecedense. Érdekes módon a PRO kötelezően anaforikus névmásként viselkedik, amikor olyan környezetben van, ahol ez egyáltalán lehetséges (ti. a kontrolligék tagmondatában), a többi esetben pedig személyes névmásként. Ennek alapján az eredeti megállapítás, miszerint a PRO anaforikus névmás és személyes névmás is egyszerre, nem pontos.

A PRO valóban lehet anafora is, meg személyes névmás is, azonban ez az adott kontextus bonyolult feltételeitől függ, hiszen nem tud egyszerre anafora is, meg személyes névmás is lenni. A kontroll pontos természete, amint már ennek a résznek az elején is utaltam rá, még nem tisztázott, itt csak a fontosabb kérdések bemutatására szorítkoztam ezzel kapcsolatban.

### 3.2.4 Konklúzió

Ebben a részben a *Kötéselmélet* A és B elvét vettük szemügyre és azt, hogyan adnak ezek az elvek magyarázatot az anaforikus és személyes névmások, valamint a PRO megoszlására. A *Kötéselmélet* legfőbb eleme a kötési tartomány meghatározása, amelyhez a (21')-ben jutunk el:

*Kötési tartomány* (újrafogalmazva)

- (21')  $\alpha$  kötési tartománya az a legkisebb XP, amely tartalmazza  $\alpha$ -t és:  
 vagy (a) alany (amely  $\alpha$ -tól különbözik, és nem is tartalmazza  $\alpha$ -t)  
 vagy (b) egy olyan I, amely nominativust ad  $\alpha$ -nak.

Vizsgáljuk most meg, mit jósol a *Kötéselmélet* az olyan DP-kről, amelyek sem nem anaforikus névmások, sem nem személyes névmások.

## 3.3 Referenciális kifejezések és üres kategóriák

### 3.3.1 A referenciális kifejezések és a C elv

Talán már feltűnt, hogy a *Kötéselmélet* A és B elve a DP-knek csak egy igen szűk körét fedi le: az anaforákat, a személyes névmásokat és a PRO-t. A legtöbb DP azonban ezek közül egyik típusba sem sorolható. Ebben a részben azokkal a DP-kkel foglalkozom, amelyek sem az anaforikus, sem pedig a személyes névmások kategóriájába nem sorolhatók be, és ezután az üres kategóriákra is kitérek.

Kiindulásképpen úgy lehetne összefoglalni a helyzetet, hogy adva van két bináris jegy a névmási DP-k esetében:  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{személyes}]$ . Ezek pusztán hasznos eszközök az eddigiek összegzésére. Egyelőre legalábbis nincs okunk azt gondolni, hogy más jelentésük is lenne. Tehát a  $[\text{+anaforikus}]$  jegyű DP-k körébe tartoznak az anaforikus névmások és a PRO, a  $[\text{+személyes}]$  jegyű DP-khez pedig a személyes névmások és a PRO. A 3.1 táblázat ezt foglalja össze:

| DP                     | Anaforikus | Személyes |
|------------------------|------------|-----------|
| Visszaható, kölcsönös  | +          | –         |
| Személyes              | –          | +         |
| PRO                    | +          | +         |
| Egyéb (lexikális) DP-k | –          | –         |

3.1 táblázat. A DP-k osztályozása  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{személyes}]$  jegyekkel

A 3.1 táblázat első három sora már ismerős, és nem is fogok többet mondani róluk. Amiről most beszélni szeretnék, az az utolsó sor, az egyéb DP-k, amihez



hozzátettem, hogy lexikális, mivel látni fogjuk, hogy némely üres kategória az előző sorokba tartozik.

De mire utal az 'egyéb DP-k' a 3.1 táblázatban? Nos idetartoznak a nem-anaforikus és nem-személyes névmási tulajdonságú DP-k. Más szóval a DP-knek arról a tömegéről van szó, amelyek nem igényelnek antecedenst, nem helyettesítenek semmit, hanem saját szemantikai tartalmuk van. Úgy is nevezhetnénk őket, hogy szemantikailag teljesértékű DP-k, mivel nincs szükségük semmilyen háttérinformációra vagy kontextusra ahhoz, hogy alapvető lexikális tartalmuk világos legyen. Tehát olyan DPk-ről beszélünk, mint: *my dog* 'az én kutyám', *the King of France's toupée* 'a francia király parókája', *John* 'János', *the asteroid* 'az aszteroida', *a pizza* 'egy pizza', *lots of pasta* 'sok kifőtt tészta', és így tovább. Mivel ezeknek a DP-knek van saját tartalmuk, referenciális kifejezéseknek vagy R-kifejezéseknek nevezik őket (az utóbbi elnevezés semlegesebb a referencia szó tartalma tekintetében) A R-kifejezések félig-szemantikai definíciója eléggé elnagyolt és félkész, és a szemantika elmélete szempontjából nem vehető komolyan. Azonban mégis jól rávilágít az anaforikus és személyes névmások, illetve a többi DP között már tapasztalt intuitív különbségre, amit már a 3.2-ben áttekintettünk.

De vajon melyek az R-kifejezések kötési feltételei? Logikus lépésnek tűnik, hogy ugyanolyan kontextusban vizsgáljuk őket, mint az anaforikus és személyes névmásokat, és megfigyeljük, miként viselkednek. Ebből megfelelő következtést tudunk levonni arra vonatkozóan, hogy vajon a *Kötéelmélet* A elve, B elve vagy valamely egyéb elv szerint viselkednek-e.

Az első lényeges megfigyelés az, hogy az R-kifejezések, a személyes névmásokhoz hasonlóan, de az anaforikus névmásokkal ellentétben, nem kívánnak antecedenst:

- (41a) Every good boy deserve-s a favour.  
minden jó fiú megérdemel-PRES3SG egy szívesség  
'Minden jó fiú megérdemli a jutalmat.'
- (41b) Pasta is nice.  
kifőtt tészta COP finom  
'A kifőtt tészta finom.'

Másodszor: az R-kifejezések használata helytelen ott, ahol anaforikus névmásokat lehet használni (amint az alábbi példák mutatják); hasonlítsuk össze őket a (3) és (10a) példákkal:

- (42a) \*He<sub>i</sub>/Brian<sub>i</sub> hates Brian<sub>i</sub>.  
ő/Brian utál Brian  
'Ő/Brian utálja Briant.'

- (42b) \*Mick<sub>i</sub> believe-s Mick<sub>i</sub> to be the greatest.  
 Mick hisz-PRES3SG Mick lenni a legnagyobb  
 'Mick a legnagyobbnak hiszi Micket.'

A k-vezérlés azért lényeges az R-kifejezések megjelenésénél, mert nem-k-vezérelt, ám koindexált DP-ként is előfordulhatnak:

- (43) His<sub>i</sub> manager exploit-ed Johnny<sub>i</sub>.  
 övé menedzser kihasznál-PRAET Johnny  
 'A menedzsere kihasználta Johnnyt.'

Ebből azt látjuk, hogy az R-kifejezések, kötési tulajdonságaikat tekintve, különböznek az anaforáktól.

Most vessük össze az R-kifejezéseket a személyes névmásokkal.

*Először is:* mivel az R-kifejezések annyira különböznek az anaforikus névmásoktól, azt várjuk, hogy a személyes névmásokkal nagyobb rokonságot fognak mutatni, és bizonyos szempontból ez így is van. Az R-kifejezések annyiban olyanok, mint a személyes névmások, hogy nem kívánnak antecedenst (hasonlítsuk össze a (13)-at és a (41)-et).

*Másodszor:* az R-kifejezések abban is hasonlítanak a személyes névmásokra, hogy megengednek nem k-vezérlő antecedenst is, ld. (14) és (42).

*Harmadszor:* sem az R-kifejezések, sem pedig a személyes névmások nem engedik meg a kötési tartományukon belüli antecedenst, ld. (16) és (42).

E ponton talán azt gondolhatnánk, hogy az R-kifejezések olyanok, mint a személyes névmások, tehát a *Kötésselmélet* B elvének vetik magukat alá.

Jóllehet az R-kifejezésekre is érvényes a lekötetlenség feltétele (azaz a negatív kötés, vagy eltérő kötés feltétele), mégis másképpen viselkednek, mint a személyes névmások, mivel őket *azokban a környezetekben sem lehet kötni, ahol a személyes névmásokat egyébként lehet*. Ezt könnyen ellenőrizhetjük, ha megvizsgáljuk azokat a környezeteket, ahol a névmásokat egy k-vezérlő antecedenst köti a kötési tartományon kívül, a B elv szerint. Nézzük meg, mi történik, ha helyettesítjük őket R-kifejezésekkel. Íme a releváns példák személyes névmásokkal:

- (17a) Mick and Keith<sub>i</sub> said [<sub>tensed clause</sub> they<sub>i</sub> are the best].  
 Mick és Keith mond.PRAET ők vannak a legjobb  
 'Mick és Keith azt mondta, hogy ők a legjobbak.'

- (18a) Mick and Keith<sub>i</sub> believe [ANDY to like them<sub>i</sub>].  
 Mick és Keith hisz Andy szeretni ők.ACC  
 'Mick és Keith azt hiszi, hogy ANDY szereti őket.'

- (18b) Mick and Keith<sub>i</sub> think [<sub>tensed clause</sub> ANDY likes them<sub>i</sub>].  
 Mick és Keith gondol Andy szeret ő<sub>k</sub>.ACC  
 'Mick és Keith azt gondolják, hogy ANDY szereti őket.'

Most helyettesítsük a személyes névmásokat R-kifejezésekkel:

- (44) \*Mick and Keith<sub>i</sub> said [Mick and Keith<sub>i</sub> are  
 Mick és Keith mond.PRAET Mick és Keith vannak

the best].

a legjobb

'Mick és Keith azt mondta, hogy Mick és Keith a legjobbak.'

- (45a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> believe [ANDY to like Mick  
 Mick és Keith hisz Andy szeretni Mick

and Keith<sub>i</sub>].

és Keith

'Mick és Keith azt hiszi, hogy ANDY szereti Micket és Keith-t.'

- (45b) \*Mick and Keith<sub>i</sub> think [ANDY likes Mick  
 Mick és Keith gondol Andy szeret Mick

and Keith<sub>i</sub>].

és Keith

'Mick és Keith azt gondolják, hogy ANDY szereti Micket és Keith-t.'

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az R-kifejezések nem lehetnek kötve sem ott, ahol az anaforikus névmások, sem pedig ott, ahol a személyes névmások:

- (46) Az R-kifejezések mindig szabadok.

A (46)-ot általában a (20)-ban megadott *Kötéselmélet* C elveként említik. A teljes *Kötéselmélet* tehát, a (21')-beli kötési tartomány definíciójával együtt így adható meg:

*Kötési elvek*

- (20') A elv: az anaforikus névmásoknak kötve kell előfordulniuk kötési tartományukon belül

B elv: a személyes névmásoknak szabadnak kell maradniuk kötési tartományukon belül

C elv: az R-kifejezéseknek mindig szabadon kell maradniuk

*Kötési tartomány (újrafoglalmazva)*

- (21')  $\alpha$  kötési tartománya az a legkisebb XP, amely tartalmazza  $\alpha$ -t és:  
 vagy (a) alany (amely  $\alpha$ -tól különbözik, és  $\alpha$ -t nem tartalmazza)  
 vagy (b) olyan I, amely nominativust ad  $\alpha$ -nak.

A (20')-es és (21')-es definíciók immár minden eddig tárgyalt adatot lefednek, és még többet is. Az egyik ilyen lefedett terület az üres kategóriák viselkedése, és ez lesz a következő rész témája.

### 3.3.2 Üres kategóriák

Ebben az alfejezetben azt szeretném bemutatni, hogyan ad számot a (20') és a (21') az üres kategóriák megoszlásáról. Ideális esetben azt várjuk, hogy az üres kategóriák nem viselkednek a fonológiaiag testes elemektől eltérően: ez ugyanis jól beleillene azon elképzelésünkbe, hogy az üres kategóriákban nincsen semmi különleges, azt leszámítva, hogy fonológiaiag nem realizálódnak. Látni fogjuk, hogy ez az elképzelés nagyjából fenntartható, ha figyelembe vesszük azt a lehetőséget, hogy az üres kategóriák nem feltétlenül esetjelöltek (emlékezzünk rá, hogy a kötési tartomány (21')-beli definíciója csak esetjelölt elemekre vonatkozik).

A négy XP-szintű üres kategóriából hármat már bemutattam a 2.4-ben (létezik még egy, a fejmozgatásból megmaradó nyom is, de ezzel most nem kell foglalkoznunk, mivel most csak XP-ket vizsgálunk, pontosabban DP-ket). Vegyük újra szemügyre a 2.1-es táblázatot, amelyet most 3.2 táblázatként ismételtek meg:

| PRO                                  | DP-nyom                           | WH-nyom                       |
|--------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------------|
| Nulla Eset vagy –Eset                | –Eset                             | +Eset                         |
| Speciális grammatikai funkció        | Grammatikai funkció-váltás        | Grammatikai funkció megőrzése |
| Kontroll által szabályozott tartalom | Mozgatott DP-től örökölt Tartalom | Kötött változói tartalom      |

3.2 táblázat. XP-szintű üres kategóriák

Vizsgáljuk meg őket egyenként. Amivel most próbálkozom, az, hogy összekapcsoljam a 3.2-beli adatokat a DP-k 3.1-beli osztályozásával az [ $\pm$ anforikus] és a [ $\pm$ személyes] jegyek alapján.

#### 3.3.2.1 PRO

Az előző részben azt a tényt, hogy a PRO-nak nincs esete, abból vezettem le, hogy egyidejűleg anforikus és személyes névmási tulajdonságokat is mutat. A másik logikai lehetőség az volna, hogy a PRO-nak különleges, ún. *nulla esete* van. Ehhez most többet nem is kívánok hozzáfűzni.

### 3.3.2.2 DP-nyom

DP-nyomok DP-mozgatás során jönnek létre, amely mozgatás az alábbi tulajdonságokat mutatja (ezeket egyébként a 2. fejezet 2.4 részében már megadtam), ld. (47):

#### *DP-mozgatás*

(47a) DP-t mozgat

(47b) nyomot hagy a kiinduló pozícióban

(47c) a mozgatás végállomása k-vezérli a nyomot

(47d) a mozgatás a kiindulóponthoz legközelebb eső pozícióba történik

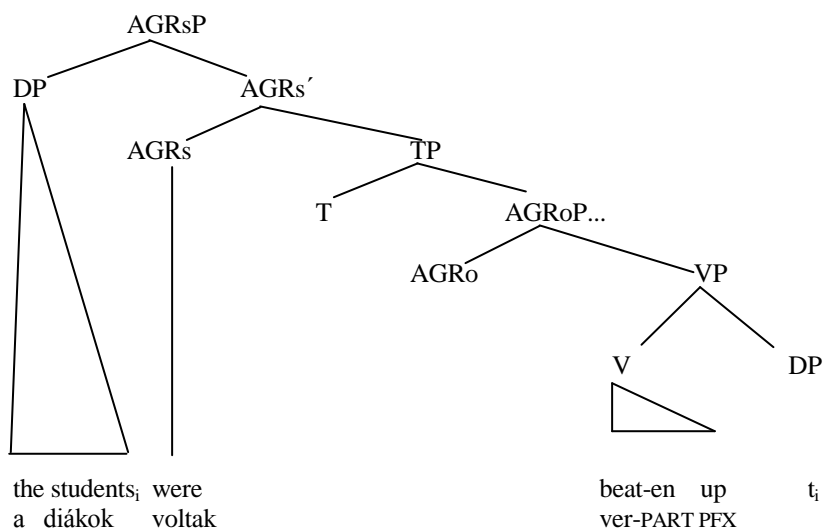
(47e) a mozgatás aláveti magát a *Szerkezetőrzés elvének*

(47f) kizárólag funkcionális fejek specifikálójába mozgat

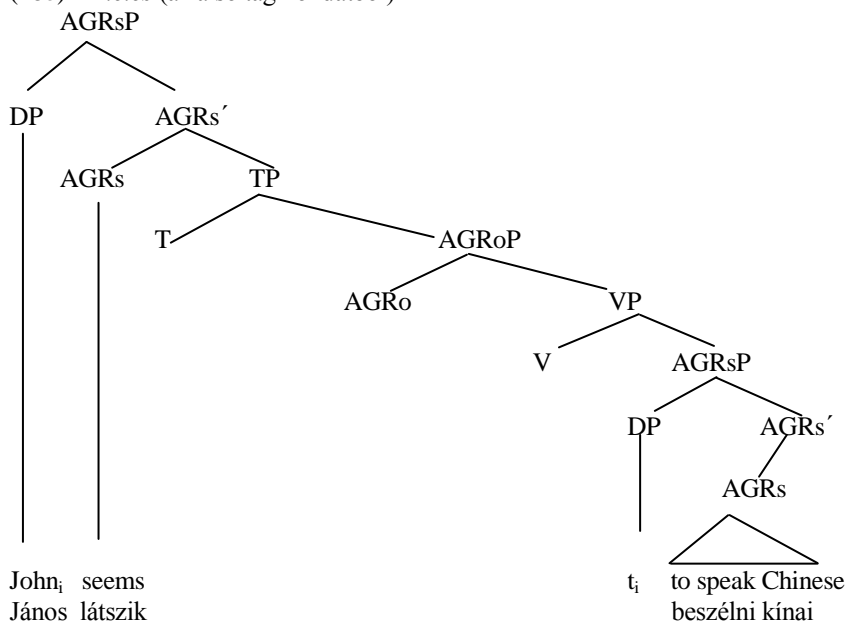
Ha az itt felsorolt tulajdonságokat a nyom szempontjából vizsgáljuk, könnyen belátjuk, hogy a nyom mindig kapcsolatban áll a mozgatott DP-vel (46a,b), a mozgatott DP mindig k-vezérli, (47c), a mozgatott DP mindig a legközelebbi pozícióban lesz, (47d), amely ráadásul egy funkcionális fej specifikálója is (47e,f). A „kapcsolatban áll” kifejezés pontosításául: ennek egyik legszembeütőbb jele az, hogy a nyom mindig koindexálva van a mozgatott DP-vel. Mivel a mozgatott DP egyúttal k-vezérli is a nyomát (47c), kijelenthetjük, hogy *a mozgatott DP köti a nyomát*. Most azt kell megtudnunk, hogy *Kötélméletnek* pontosan melyik elve vonatkoztatható a DP-nyomra.

Erre a kérdésre a (47d) tulajdonság adja meg a választ. Ha a mozgatás mindig a nyomhoz legközelebb eső pozícióba történik, akkor a nyom várhatólag a mozgatott DP kötési tartományában keletkezik. Vizsgáljuk meg tehát a DP-mozgatás környezeteit, amelyeket egyébként a 2.4-ben már bemutattam, a kötési tartomány szempontjából. A 2. fejezetbeli (61)-et most megismétlem (48)-ban:

(48a) *Passzív/unakkuzatív*



(48b) *Emelés (az alsó tagmondatból)*



A (48a)-ban látható passzív/unakkuzatív mozgatás komplementumpozícióból visz egy elemet a legközelebbi alanyi pozícióba. A kötési tartomány (21'a)-ban megadott definíciója értelmében ez az alany a komplementum kötési tartomá-

nyán belül helyezkedik el. Az ilyenfajta mozgatás nem léphet át egy közbülső alanyi pozíciót:

- (49a) \*Many students<sub>i</sub> seem that there were beat-en up t<sub>i</sub>  
 sok diák látszik hogy EXPL voltak ver-PART PFX  
 (by the police).  
 által a rendőrség

- (49b) \*A train<sub>i</sub> seems that there arrive-d t<sub>i</sub>.  
 egy vonat látszik hogy EXPL érkezt-PRAET

Vizsgáljuk meg a (49)-beli DP-nyomok viselkedését a korábban e fejezetben már tárgyalt anaforikus és személyes névmások viselkedésének tükrében. Hasonlítsuk össze a (49)-beli példákat a 3.1.1-ben megadott visszaható és kölcsönös névmást tartalmazó példákkal:

- (12a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> think [tensed clause that CHARLIE  
 Mick és Keith gondol hogy Charlie  
 like-s each other<sub>i</sub>].  
 szeret-3SG egymás  
 'Mick és Keith azt gondolja, hogy Charlie szereti egymást.'
- (12b) \*Phil<sub>i</sub> thinks [tensed clause that LORETTA admires himself<sub>i</sub>].  
 Phil gondol hogy Loretta csodál önmaga.M  
 'Phil azt gondolja, hogy Loretta csodálja önmagát(hn).'

A (12)-beli és (49)-beli példákban van valami közös, amit a következőképpen vázolhatunk (ahol  $\alpha$  egy visszaható névmás, vagy kölcsönös névmás vagy DP-nyom helyeként értelmezendő):

- (50) [AGRsP1 DP<sub>i</sub> ..... [AGRsP2 Alany .....  $\alpha_i$ ]

Mivel az AGRsP2-ben található egy alany, ez  $\alpha$  kötési tartományaként viselkedik. A kölcsönös és visszaható névmás esetében a *Kötésselmelet* A elve és a kötési tartomány definíciója alapján rögtön világossá válik, hogy az (50) miért eredményez rossz mondatot. A (49) helytelenségét, ahol  $\alpha$  egy mozgatott DP nyomának felel meg, ugyanígy magyarázhatnánk, amennyiben feltételezzük, hogy a DP-nyom anaforikus névmásként viselkedik. Ekkor tehát a 3.1 táblázatban a DP-nyomokat a[+anaforikus], [-személyes] sorban kellene elhelyezni.

Ezt az elképzelést valamelyest alátámasztja a *Szuperemelés* jelensége, amelyet a 2.4-ben már bemutatam. Megismétlem a releváns példákat:

- (51) \*<sub>[AGRsP1]</sub> The train seems that <sub>[AGRsP2]</sub> it is likely  
 a vonat látszik hogy EXPL COP valószínű  
<sub>[AGRsP3]</sub> to be late]]].  
 lenni késő
- (52) <sub>[AGRsP1]</sub> It seems that <sub>[AGRsP2]</sub> the train is likely <sub>[AGRsP3]</sub> to be  
 EXPL látszik hogy a vonat COP valószínű lenni  
 late]]].  
 késő  
 'Úgy látszik, hogy a vonat valószínűleg késni fog.'

A mozgatás itt is átlépi a közbeeső alanyt, tehát itt is az (50)-es szabály érvényes, azzal a különbséggel, hogy itt a nyom nem a komplementumban van, hanem az alanyi pozícióban. Végezetül érdemes azt is megemlíteni, hogy *Emelés* kizárólag időjel nélküli (infinitívuszi) tagmondatok alanyi pozíciójából végezhető, időjeles tagmondatok alanyi pozíciójából nem (legalábbis a sztenderd elmélet értelmében):

- (53a) John seems [<sub>t<sub>i</sub></sub> to speak Chinese].  
 John látszik beszélni kínai  
 'Úgy tűnik, János beszél kínaiul.'
- (53b) \*John seems [speak-s Chinese].  
 John látszik beszél-3SG kínai  
 'Úgy tűnik, János beszél kínaiul.'

Láttuk, hogy az időjeles tagmondatok alanyi pozíciójában nem jelenhetnek meg anaforikus névmások; a (9)-beli példák, amelyeket megismétlek, ezt illusztrálják:

- (9a) \*Mick and Keith<sub>i</sub> always thought [<sub>tensed clause</sub> that each other<sub>i</sub>  
 Mick és Keith mindig gondol.PRAET hogy egymás  
 were weird].  
 voltak furcsa  
 'Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.'
- (9b) \*Phil said [<sub>tensed clause</sub> that himself was a genius].  
 Phil mond.PRAET hogy önmaga volt egy zseni  
 'Phil azt mondta magáról, hogy zseni.'

Talán az (53b)-t rokoníthatnánk a (9)-cel. Ez esetben az (53a)-t a (10)-zel állíthatnánk párhuzamba:



- (10a) Mick and Keith<sub>i</sub> always believe-d [infinitival clause each other<sub>i</sub> to be  
 Mick és Keith mindig hisz-PRAET egymás lenni

weird].

furcsa

‘Mick és Keith mindig furcsának tartották egymást.’

- (10b) Phil<sub>i</sub> believe-d [infinitival clause himself<sub>i</sub> to be a  
 Phil hisz-PRAET maga lenni egy

genius].

zseni

‘Phil zseninek hitte magát.’

Ennek alapján úgy tűnik, valódi párhuzamot vonhatunk a DP-nyomok és az anaforikus névmások megoszlása között. Ezért a DP-nyomokat a [+anaforikus, –személyes] kategóriába fogjuk sorolni.

Azt az elképzelést, miszerint a DP-nyomok megoszlása lényegében azonos a visszaható és kölcsönös névmásokéval – amelyet a *Kötéselmélet* A elve fed le –, eredetileg Chomsky (1973) vezette be, majd később beépítette a *Kötéselméletnek* az „Előadások a kormányzásról és kötésről” című könyvében kifejtett változatába is, nagyjából úgy, ahogy most bemutattam.

Összegezve tehát: az eddigiekben azt láttuk, hogy a DP-nyomok megoszlása meglepő hasonlóságot mutat a visszaható és a kölcsönös névmások megoszlásával. Erről úgy adhatunk számot, hogy a DP-nyomokat is a [+anaforikus, –névmási] tulajdonsághalmazzal ruházzuk fel.

### 3.3.2.3 Wh-nyomok, keresztezés és L-kapcsoltság

A 2.4-ben már láttuk, hogy a *wh*-nyomok esetjelöltek (ez a 3.2. táblázatból is kitűnik). A döntő bizonyíték erre az, hogy nem lehet egy *wh*-elemet elmozdítani olyan pozícióból, amelynek nincs esete, ahogy azt a 2. fejezetből már ismert példák illusztrálják:

- (54a) \*Who<sub>i</sub> does it seem [t<sub>i</sub> to speak Chinese]?  
 ki PRES3SG EXPL látsz- beszélni kínai  
 ‘Ki látszik kínaiul beszélni?’

- (54b) \*Who<sub>i</sub> was it [t<sub>i</sub> believe-d to speak Chinese]?  
 ki volt EXPL hisz-PRT beszélni kínai  
 ‘Kit hittek kínaiul beszélni?’

- (54c) Who<sub>i</sub> do you believe [<sub>t<sub>i</sub></sub> to speak Chinese]?  
 ki PRES2SG te hisz- beszélni kínai  
 'Kit gondolsz, hogy beszél kínaiul?'

Így tehát egyértelmű, hogy a *wh*-nyomra kiterjeszthető a *Kötélmélet*. A kérdés csupán az, hogy a *Kötélméletnek* pontosan mely elve vonatkoztatható a *wh*-nyomokra. Tekintsük át ismét a *wh*-mozgatásnak a 2.4-ben definiált tulajdonságait:

- (55a) DP-t mozgat  
 (55b) nyomot hagy a kiinduló pozícióban  
 (55c) olyan pozícióba mozgat, amely k-vezérli a kiinduló pozícióban hagyott nyomot  
 (55d) NEM a nyomhoz legközelebb eső pozícióba mozgat (látszólag)  
 (55e) aláveti magát a *Szerkezetőrzés elvének*  
 (55f) csakis a CP specifikálójába mozgat

Ahogy a DP-nyomok esetében tettük, most is megvizsgáljuk ezeket a tulajdonságokat a *wh*-nyom szemszögéből. A nyomot k-vezérli a vele kapcsolatban álló *wh*-XP (valójában itt csak DP-k jönnek szóba, mivel a *Kötélmélet* csak DP-kre vonatkozik), amit az (55c) fed le. Csakúgy, mint a DP-nyomok esetében, most is feltételezhetjük, hogy a *wh*-DP koindexálva van a nyomával, tehát köti azt. Tekintsünk most el attól a körülménytől, hogy a *wh*-DP elvileg tetszőleges távolságra lehet a nyomától, ezzel majd a 4. fejezetben foglalkozom részletesen. Azt viszont meg kell említeni, hogy a *wh*-DP mindig a [Spec,CP] pozícióban található, így a nyomot is ebből a pozícióból köti. Ekkor a *wh*-nyomok mindig az alábbi konfigurációban jelennek meg:

- (56) [<sub>CP</sub> *wh*-DP<sub>i</sub>..... [AGRsP.....t<sub>i</sub>.....]]

Most két lehetőséget kell szemügyre vennünk. Ha a *wh*-nyom nem alany, akkor az alanynak a [Spec,AGRsP]-ben kell lennie. Ez a (21'a) alapján azt jelenti, hogy az AGRsP lesz a kötési tartomány, ekkor viszont a *wh*-nyom nem ugyanabban a kötési tartományban fordul elő, mint a *wh*-DP. A másik lehetőség az, hogy a *wh*-nyom éppen az alany helyén van. Ha az I-től esetet kap, (emlékezzünk rá, hogy a *wh*-nyomok esetjelöltek), akkor a (21'b) alapján AGRsP lesz az a legkisebb kötési tartomány, amely tartalmazza a nyomot, és így a *wh*-nyom és a *wh*-DP ismét külön tartományba kerülnek. Az egyetlen lehetőség tehát az lenne, hogy a nyom egy *KEA*-, vagy *for*-infinitívuszi tagmondat alanyának helyén legyen, ami esetjelölt. Ezek a tagmondatok azonban nem engednek meg *wh*-elemet a [Spec,CP] pozíciójukban (a *KEA*-igék esetében az infinitívuszi tagmondatnak hiányzik a CP-je, ld. 2.2.3):

(57a) \*We believe who<sub>i</sub> John to like t<sub>i</sub>.  
mi hisz ki János szeretni

(57b) \*We prefer which one<sub>i</sub> for John to see t<sub>i</sub>.  
mi jobban szeret melyik Pro -nak János látni

A következtetésünk tehát az, hogy a *wh*-DP kívül esik a *wh*-nyom kötési tartományán. Ez viszont azt jelenti, hogy a *wh*-nyomok nem rokoníthatók az anaforikus névmásokkal. Tekintve, hogy egy olyan *k*-vezérlő elem köti őket, amely a kötési tartományukon kívül található, a *wh*-nyomok inkább a személyes névmásokhoz hasonlíthatók.

Döntő bizonyítékunk van azonban arra, hogy a *wh*-nyomokra nem vonatkozik a *Kötélmélet* B elve. Ezt a bizonyítékot az úgynevezett *keresztelési jelenségek* szolgáltatják, amelyeket eredetileg Postal (1971) fedezett fel. A *keresztelés jelenségét* az (58)-beli példák szemléltetik:

(58a) Which manager<sub>i</sub> t<sub>i</sub> thinks the players hate  
melyik igazgató gondol a játékosok utál

him<sub>i</sub>?

ő.ACC.M

'Melyik igazgató<sub>i</sub> gondolja, hogy a játékosok utálják őt<sub>i</sub>?'

(58b) \*Which manager<sub>i</sub> does he<sub>i</sub> think the players  
melyik igazgató PRES3SG ő gondol a játékosok

hate t<sub>i</sub>?

utál

'Melyik igazgató<sub>i</sub> gondolja ő<sub>i</sub>, hogy a játékosok utálják?'

A két mondat között éles ellentétet fedezhetünk fel: az (58a) teljesen elfogadható, a jelentése világos. (58b) viszont helytelen (amennyiben koreferenciát tételezünk fel, de természetesen helyes, ha eltérő referenciájúnak tekintjük a *manager-t* és a *he* névmást, már amennyiben eltérő az indexük). Azt, amitől az (58b) helytelen, *keresztelésnek* hívjuk; a *wh*-DP, a *which manager* a [Spec,CP]-be történő mozgatás közben kereszteli a vele koindexált névmás pozícióját. Postal eredeti *Keresztelési megszorítása* legalábbis valahogy így magyarázta ezt a jelenséget.

Ha azonban az (58b)-t a *Kötélmélet* szemszögéből vizsgáljuk, akkor még valamit észreveszünk. A (21') alkalmazásakor azt tapasztaljuk, hogy a *wh*-DP, a *he* és a nyom külön-külön kötési tartományban vannak:

- (59) \*<sub>[CP1 Which manager<sub>i</sub> does <sub>[AGRsP1 he<sub>i</sub> think</sub>  
 melyik menedzser PRES3SG ő gondol</sub>
- <sub>[CP2 <sub>[AGRsP the players hate t<sub>i</sub>]]]]?</sub>  
 a játékosok utál  
 'Melyik igazgató<sub>i</sub> gondolja ő<sub>i</sub>, hogy a játékosok utálják?'</sub>

Az AGRsP1 kötési tartománynak számít a (21'b) alapján, az AGRsP2 pedig a (21'a) alapján. A *he* névmás a B elvnek veti alá magát (éppen úgy, mint a *him* az (58a)-ban, ami helyes). A *wh*-mozgatás eleget tesz az (55a-f) kritériumoknak, így csakis a nyom okozhatja a bajt. Ha a nyom eleget tenne a B elvnek, akkor a mondat ugyanolyan helyes lenne, mint az (58a) – azonban itt nincs, ami kösse a saját kötési tartományán belül.)

A lényegi különbség (58a) és (58b) között az, hogy az (58a)-ban a nyom köti a személyes névmást, az (58b)-ben viszont *a személyes névmás köti a nyomot*. A nyomot mindkét esetben a *wh*-DP is köti, ez tehát nem okozhatja a különbséget. A személyes névmás és a nyom nem ugyanabban a kötési tartományban vannak az (58b)-ben, tehát az egyetlen oka annak, hogy az (58b) helytelen, csakis az lehet, hogy erre a nyomra a C elv vonatkozik. A C elv azt mondja ki, hogy az R-kifejezéseket nem kötheti semmi, így az, hogy a névmás köti a nyomot, megsérti a C elvet. Ez pontosan így is történik az (58b)-ben, de az (58a)-ban nem, tehát a különbséget ez okozza.

Ehhez a következtetéshez csak úgy juthatunk, ha elhanyagoljuk azt a körülményt, hogy a *wh*-DP-k maguk is *wh*-nyomokat kötnek. Van azonban mód arra, hogy kihagyjuk a *wh*-kifejezéseket a történetből. A kötés eddig tárgyalt eseteiben mindig alanyi és egyéb kötelező bővítményeket vettünk figyelembe. Ezek azok a pozíciók, amelyekben az ige argumentumainak valamilyen nyelvtani funkciójuk van (ld. 2.1). A [Spec,CP] viszont nem ilyen pozíció; amint az (57)-ben megfogalmaztam, a [Spec,CP] az a pozíció, ahova a *wh*-mozgatás viszi az elemeket. Így tehát ha úgy definiáljuk a kötési elveket, hogy azok csak a grammatikai funkcióval rendelkező pozíciókra vonatkozzanak, véglegesen kizárhatjuk a *wh*-DP-eket. Ez esetben a *wh*-nyomra már maradéktalanul kiterjeszthető a C elv.

Az imént vázolt változtatások a legkönnyebben úgy érhetőek el, ha az argumentumok osztályát a következőképpen definiáljuk:

- (60a) A(argumentum)-pozíció: minden olyan pozíció, amely képes grammatikai funkciót betölteni.  
 (60b) A'(nem-argumentum)-pozíció: az összes többi.

Ekkor elegendő annyit mondanunk, hogy a *Kötéselmélet* csak az A-pozíciókra terjed ki. Hogy megvilágítsam mindezt, újrafoglalmazom a (20')-t:

*(Újrafogalmazott) Kötési elvek*

(20') A elv: az anaforikus névmásokat A-pozícióból kell kötni a kötési tartományukon belül.

B elv: a személyes névmásokat nem szabad A-pozícióból kötni a kötési tartományukon belül.

C elv: Az R-kifejezéseknek szabadon kell maradniuk bármely A-pozícióban lévő antecedentstől.

Az „A-pozícióból kötött” (A-kötött) annyit jelent, hogy az anaforikus névmás koindexálva van egy A-pozícióban lévő elemmel, az „A-pozícióból nem kötött” (nem-A-kötött) pedig azt jelenti, hogy nincs koindexálva egy A-pozícióban lévő elemmel (de ez nem mond semmit arról, hogy egy anaforikus névmás egy A'-pozícióban lévő elemmel koindexálva lehet-e).

Az 1. fejezet 1.3.2 részében már említettem, hogy bizonyos funkcionális elemek L-kapcsoltak, mások pedig nem. Bár nem definiáltam világosan ezt a fogalmat, utaltam rá, hogy valamilyen lexikális elemhez való kapcsolódást jelent. A 2.6-ban láttuk, hogy a V-kapcsolt elemeknek olyan V-jegyeik vannak, amelyek mozgató és jegyellenőrzést váltanak ki. Chomsky & Lasnik (1993) felveti, hogy az L-kapcsoltság fogalmát fel lehet használni az A-pozíciók definiálásához. Javaslatuk szerint az A-pozíció mindig egy L-kapcsolt fej specifikálja. Ennek értelmében a [Spec, AGRsP] és a [Spec, AGRoP] A-pozíció volna. A C viszont nem, mivel a *wh*-kifejezések mindig a [Spec, CP]-be mozognak, így soha nem érintik egy L-kapcsolt fej specifikálóját. Ezt az elképzelést összekapcsolhatjuk az A-pozíció (60)-ban megadott definíciójával azon javaslat fényében, amelyet a 2. fejezet 2.1 részében tettem. Eszerint a grammatikai funkciókat az *esetelmélet* alapján lehet megjósolni. Nevezetesen: egy adott fej specifikálójában lévő jegy licenszálja a fej argumentumait. Mivel az AGRs és AGRo specifikálói olyan jegyeket tárolnak, amelyek a V argumentumait licenszálják, ezért ők V-kapcsolt fejeknek számítanak (ezenkívül még magát a V fejet is licenszálják). Mivel a C fej specifikálja nem tárol olyan jegyet, ami a V argumentumait vagy magát a V-t licenszálná, nem tekinthető V-kapcsolt fejnek. Az A-kötés (argumentum-pozícióból történő kötés) tehát úgy értelmezendő, mint egy L-kapcsolt pozícióból történő kötés, a kötési elvek pedig úgy, ahogy a (20')-ben definiáltam.

### *3.3.2.4 Konklúzió*

A *wh*-nyomok tulajdonságainak vizsgálata elvezetett bennünket az L-kapcsoltság fogalmán keresztül ahhoz a következtetéshez, hogy a *wh*-nyomok R-kifejezések. Megvizsgáltuk azt a három XP-szintű üres kategóriát, amelyet a 2.4-ben bemutatam és láttuk, hogy engedelmeskednek a kötési elveknek (ami egyúttal a kötési elvek finomítását is eredményezte). A lényegi módosításokat a 3.3. táblázatban foglalom össze:

|                                         | Anaforikus | Névmási |
|-----------------------------------------|------------|---------|
| Visszaható és kölcsönös névmás, DP-nyom | +          | –       |
| Személyes névmás                        | –          | +       |
| PRO                                     | +          | +       |
| R-kifejezés, wh-nyom                    | –          | –       |

3.3 táblázat. A DP-nyomok osztályozása a  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{névmási}]$  jegyek segítségével

A 3.3 táblázat rávilágít arra, hogy az üres kategóriákban semmi különleges nincs a *Kötéselmélet* szempontjából – és pontosan ez az, amit akarunk, mivel (ahogy már említettem) az egyetlen dolog, amiben különböznek, fonológiai természetű: nem ejtjük ki őket. Ideális esetben minden olyan lexikális DP-nek, amelyet a  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{névmási}]$  jegyekkel írunk le, kell, hogy legyen megfelelő üres párja. A 3.3 táblázatból azonban az derül ki, hogy ez csak a  $[+\text{anaforikus}][-\text{névmási}]$  osztályra és a  $[-\text{anaforikus}][-\text{névmási}]$  osztályra igaz, a másik kettőre nem.

Nézzük meg közelebbről, mi ennek az oka. Valójában a  $[+\text{anaforikus}][-\text{névmási}]$  osztály tekintetében minden adat rendelkezésünkre áll a magyarázathoz. A szóban forgó üres kategória a PRO. A PRO-tételből, ahogy azt a 3.2.2-ben megfogalmaztuk, az következik, hogy egy ilyen jegyű kategóriának nem lehet sem kötési tartománya, sem esete. A lexikális DP-k viszont esetet kívánnak, amint azt a 2. fejezetben már láttuk. Ezért nem létezhet olyan lexikális elem, ami  $[+\text{anaforikus}]$  és  $[+\text{névmási}]$  egyszerre. Ugyanakkor semmilyen érv nem szól amellett, hogy ne lennének üres személyes névmások. Elvégre, ha van  $[-\text{anaforikus}][+\text{névmási}]$  lexikális kategória, miért ne lehetne üres párja is. Valójában éppen arra látunk bizonyítékot, hogy létezik ilyen üres elem. Ez a kategória összehasonlító mondattani szempontból nagyon lényeges, így egy külön részt szentelek neki.

### 3.3.3 A *pro* és az üres alanyok

#### 3.3.3.1 *Pro*

Az üres  $[-\text{anaforikus}][+\text{névmási}]$  kategória mellett összehasonlító mondattani érvek szólnak (ami igen öröndetes, mivel eddig ezek a szempontok háttérbe szorultak). Vannak olyan nyelvek, amelyekben léteznek üres (rejtett) névmások, más nyelvekben viszont, mint pl. az angolban, nincsenek ilyenek. A  $[-\text{anaforikus}][+\text{névmási}]$  üres elemet kis *pro*-nak hívjuk (megkülönböztetendő a nagy PRO-tól).

A döntő bizonyíték a *pro* létezésére az, hogy bizonyos nyelvek nem kívánják meg a lexikális elem használatát olyan környezetekben, ahol az angolhoz hasonló nyelvekben kötelező lexikális névmási alanyt használni. Most csak az üres alanyokkal foglalkozom, de tekintélyes mennyiségű adat van üres tárgyak léte-

zésére is. A tények közismertek, és nagyon világosan megfogalmazhatók: né-mely nyelvben az alany elhagyható, más nyelvek-ben viszont nem. Az alábbi példák ezt illusztrálják:

#### OLASZ

- (61a)     \_\_\_\_\_     parla     italiano.  
               ő (hn/nn)     beszél     olasz  
               'Ő beszél olaszul.'

#### SPANYOL

- (61b)     \_\_\_\_\_     habla     español.  
               ő (hn/nn)     beszél     spanyol  
               'Ő beszél spanyolul.'

#### FRANCIA

- (61c)     \* \_\_\_\_\_     parle     français.  
               ő (hn/nn)     beszél     francia  
               'Ő beszél franciául.'  
               (Felszólító módban helyes, kijelentő módban helytelen.)

#### ANGOL

- (61d)     \* \_\_\_\_\_     speaks     English.  
               ő (hn/nn)     beszél     angol  
               'Ő beszél angolul.'

Az olyan nyelveket, mint az olasz és a spanyol, *üres alanyt engedélyező nyel-veknél* nevezzük, elég nyilvánvaló módon azért, mert megengedik, hogy időjeles (ragozott ígét tartalmazó) tagmondatok alanyaként üres névmás jelenjen meg. Sok nyelv hasonló az olaszra és a spanyolra e tekintetben: a portugál, a román, a katalán, a latin, a görög, a bolgár, a szerb-horvát, a kínai, a japán, a thai és a ko-reai – valójában a világ nyelveinek többsége ilyen.

Több érv is szól azon feltevés mellett, hogy a (61a,b) mondatokban az alanyi pozíciót üres névmás tölti ki. Az első az, hogy az angolban és a franciában az alanyi pozícióban ilyenkor egy lexikális elemnek, személyes névmásnak kell megjelennie. A másik érv az, hogy a fenti példákban az alanynak nyilvánvalóan névmási tulajdonságai vannak: a (61a,b) példákban az alany úgy értelmezendő, hogy az bármilyen kontextuálisan releváns individuumra utalhat, ahol a „kontex-tuálisan releváns” a lehetőségek egész sorát teszi ki, csakúgy, mint a névmások-nál (ld. a 3.1.2 részt az angol személyes névmásokról). A harmadik és legfonto-sabb érv az, hogy az üres névmási alanyra is érvényesek a kötési elvek. Mivel tipikusan az időjeles mondatok alanyi pozíciójában megjelenik (legalábbis a sztenderd elmélet szerint – A fordító), azt várjuk, hogy antecedense a másik tagmondatban legyen; a (61a,b) alapján már azt is tudjuk, hogy egy ilyen név-más nem feltétlenül kíván antecedenst):

- (62) Gianni<sub>i</sub> ha detto che *pro*<sub>i</sub> parla italiano.  
 Gianni PERF mond.PART hogy (ő) beszél olasz  
 'Gianni<sub>i</sub> azt mondta, hogy ő<sub>i</sub> beszél olaszul.'

Azt nem tudjuk közvetlenül igazolni, hogy a kis *pro*-nak nem lehetne k-vezérlő antecedense a kötési tartományában, vagyis, hogy a B elv lenne érvényes rá. Tudunk viszont mutatni más olyan jelenségeket, amelyekben szintén érvényesülnek a kötési elvek, ahol a kis *pro* pontosan úgy viselkedik például a *keresztelés* tekintetében, mint lexikális névmási párja az (58)-beli angol példákban. Ha az (58a,b)-t lefordítjuk olaszra, és ahol lehetséges, üres névmást használunk alanyként, ugyanolyan eredményt kapunk, mint az angolban:

- (63a) Che allenatore<sub>i</sub> t<sub>i</sub> pensa che i giacatonilo  
 melyik menedzser gondol hogy a játékosok

lo<sub>i</sub> odiano?

ő.ACC utál.3PL

'Melyik menedzser<sub>i</sub> gondolja, hogy utálják őt<sub>i</sub> a játékosok?'

- (63b) \*Che allenatore<sub>i</sub> *pro*<sub>i</sub> pensa che i giacatoni  
 melyik menedzser ő gondol hogy a játékosok

odiano t<sub>i</sub>?

utál.3PL

'Melyik menedzsert<sub>i</sub> gondolja ő<sub>i</sub>, hogy a játékosok utálják?'

Az üres névmási alany szemléltetést hasonló szintaktikai és szemantikai tulajdonságokat mutat, mint a lexikális névmási alany. Nyilvánvaló, hogy az előbbieket nem ejtjük ki, de ez mellékes körülmény. Minden okunk megvan arra, hogy ettől a lényegtelen ténytől eltekintve az üres névmást is valódi, tisztességes névmásnak tekintsük. Így tehát a [-anaforikus][+névmási] kategória is létezik.

### 3.3.3.2 A *pro* parametrikus előfordulása

Mindeddig kimondatlanul is azt feltételeztem, hogy a többi üres kategória univerzális. Ami a nyomokat illeti, ez megalapozottnak tűnik: a DP-nyomok mindenütt megjelennek, ahol nyelvtani funkciót megváltoztató műveleteket végzünk. Ilyen művelet például a passzivizálás, és mivel a nyelvek többségében ilyenkor mozgatás történik, a mozgatott elem nyomot hagy. Természetesen, ha elfogadjuk a jegyellenőrzés elméletét, amelyet a 2.6-ban vázoltam, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a mozgatás minden nyelvben nyomot hagy, és ez a nyom lehet lexikális vagy üres. Hasonlóképpen: minden nyelvben van *wh*-mozgatás, és vannak nyelvek, ahol ez a mozgatás látható, vagy talán minden nyelvben, ahogy Watanabe (1992) állítja. Az viszont már korántsem biztos, hogy



a PRO univerzális. Vannak olyan nyelvek, amelyekben nincs infinitívusz (a görög, szerb-horvát, bolgár és albán a legismertebbek), bár ebből nem feltétlenül következik, hogy nincsen PRO sem (az angolban például a gerundiumban is megjelenhet a PRO, mint például: *John quit [PRO smoking]* ‘János abbahagyta a [PRO dohányzást]’, és azok a nyelvek, amelyekben nincs infinitívusz, gyakran ilyen szerkezeteket használnak). Ugyanakkor, amint már láttuk, nem minden nyelvben van *pro*, például az angolban sincs. Valójában eléggé logikus azt gondolni, hogy a nyomok univerzálisak, mivel a mozgatás is univerzális, és hogy a névmások halmaza ezzel szemben különbözik a különböző nyelvekben. A lexikális névmások esetében ez nyilvánvalóan igaz, némely nyelvben például van *dualisban*, azaz kettős számban használatos névmások is (ld. az óangol *wit* ‘mi ketten’, *git* ‘ti ketten’), másokban pedig nincsenek.

Ha a fenti spekuláció helyes, akkor helyénvaló megkérdezni, vajon mitől függ, hogy egy adott nyelvben van-e *pro*. A naiv válasz az, hogy az olaszban és portugálban elég információt hordoz az igei morfológia ahhoz, hogy a *pro* számát és személyét leolvassuk, míg az angol ige nem ilyen. Mindjárt látni fogjuk, hogy is van ez, ha összehasonlítjuk az angol és az olasz igei paradigmát:

| (64) OLASZ       | ANGOL            |                |
|------------------|------------------|----------------|
| <i>Jelen idő</i> |                  |                |
| parlo            | I speak          | ‘én beszélek’  |
| parli            | you speak        | ‘te beszélsz’  |
| parla            | he/she/it speaks | ‘ő beszél’     |
| parliamo         | we speak         | ‘mi beszélünk’ |
| parlate          | you speak        | ‘ti beszéltek’ |
| parlano          | they speak       | ‘ők beszélnek’ |
| <i>Múlt idő</i>  |                  |                |
| parlai           | I spoke          | ‘én beszéltem’ |
| parlasti         | you spoke        | ‘te beszéltél’ |
| parlo            | he she it spoke  | ‘ő beszélt’    |
| parlammo         | we spoke         | ‘mi beszélünk’ |
| parlaste         | you spoke        | ‘ti beszéltek’ |
| parlarono        | they spoke       | ‘ők beszéltek’ |

Az olasz igei mindkét igeidőben minden számban és személyben külön rag szerepel. Az angol ezzel szemben, csak a *jelen idő e.sz. 3. személyű* alakot különbözteti meg a többi személytől (bár a *speak –spoke* különbség természetesen jelzi az igeidőt). Ebből már elég világosan kiderül, hogy az olaszban minden egyes igealak elegendő információt hordoz, hogy a *pro* szám-, személyjegyeit megadja, míg az angol igeik esetében ez nem így történik.

Luigi Rizzi (1982) javaslata szerint ezt az intuíciót oly módon kellene beépíteni az elméletbe, hogy a *pro* tekintetében csak két megszorítást tegyünk. Az első egy formális licenszálási feltétel, ami lényegében azt írja elő, hogy a *pro*

csak olyan pozícióban fordulhasson elő, amelyben esetet kaphat egy öt licenszáló fejtől. Ha például a *pro* a [Spec,AGRsP]-ben van, akkor az AGRs-től esetet tud kapni. A másik megszorítás az, hogy a *pro* tartalma visszaidézhető legyen az esetadója jegyeinek segítségével (ez egy beazonosítási feltétel). Mivel most üres alanyokról van szó, a *pro* licenszálója/esetadója az AGRs. Az első megszorítás kizárja, hogy a *pro* időjel nélküli, infinitívuszi tagmondatban fordulhasson elő (bár elég valószínű, hogy a portugál ragozott infinitívusban előfordul (ld. 2.2.2), így ott ez lesz a helyes predikció).

Ez a megközelítés közvetlenül arra a naív megfigyelésre épül, hogy az üres alanyok előfordulása korrelációt mutat az alanyi egyeztetés morfológiai gazdagságával. És ha az angolt és az olaszt hasonlítjuk össze, akkor a dolgok valóban fekete-fehér módon válnak szét. Amint azonban más nyelveket is bevonunk a vizsgálódásainkba, kiderül, hogy létezik egy nagy szürke terület is. Hasonlítsuk most össze az alábbi paradigmákat, és próbáljuk meg kitalálni, melyik engedi meg az üres alanyt:

|      |              |                |                |              |
|------|--------------|----------------|----------------|--------------|
| (65) | <i>Német</i> | <i>Izlandi</i> | <i>Francia</i> | <i>Román</i> |
|      | werf-e       | kast-a         | jett-e         | dorm-0       |
|      | wirf-st      | kast-ar        | jett-es        | dorm-i       |
|      | wirft-t      | kast-ar        | jett-e         | doarm-e      |
|      | werf-en      | köst-um        | jet-ons        | dorm-im      |
|      | werf-t       | kast-idh       | jet-ez         | dorm-iti     |
|      | werf-en      | kast-a         | jett-ent       | dorm-0       |
|      | ‘dobni’      | ‘dobni’        | ‘dobni’        | ‘aludni’     |

A maximálisan hat és minimálisan egy alak közül a németben és a franciában öt van, és egyik sem engedélyezi az üres alanyt. Valójában ezek a számok nem egészen pontosak. A legtöbb német igének inkább négy alakja van, mint öt, mivel az egyes szám harmadik személy és a többes szám második személy azonos (például *er/ihr arbeitet* ‘ő dolgozik/ti dolgoztok’). A francia kiejtés szintén jelentősen eltér az ortográfiától, és így az egyes szám 2. személyt ugyanúgy ejtjük, mint az egyes szám 1. és 3. személyt, [ʒəʁ] sőt a többes szám 3. személyt is így ejtjük mindenhol, kivéve az ún. *liason* esetében. Másrészt a román igeragozásban öt eltérő alak van, mégis üres alanyt engedélyező nyelv, miközben az izlandi, ahol szintén öt alak van, nem ilyen. Lehetséges, hogy a szürke tartományban lévő nyelvekben bizonytalanság van, és egyedileg választják meg, hogy engedélyezik-e a *pro*-t az alanyi pozícióban, vagy nem. Ez a felfogás azonban jelentősen gyengítené az elméletet, mivel ez esetben listáznunk kellene, hogy a szürke tartomány nyelvei közül melyek engedélyezik az üres alany és melyek nem. A lista pedig csak *anathémája*, azaz a kirekesztést szolgáló része lehet az elméletnek, valódi magyarázattal azonban nem szolgál, amint ez bizonyára már világossá vált.

A másik, sokkal érdekesebb logikai lehetőség, hogy a naiv felfogás nem fedile teljesen a valóságot. Ebben nem lenne semmi meglepő, hiszen mindössze egy nagyon egyszerű preteoretikus megfigyelésen alapul.

Meg kell említenem két tényezőt, amely itt szerepet játszhat. Az egyik az, hogy egy adott nyelv megengedi-e a szemantikailag üres lexikális névmás, vagyis az *expletívum* használatát, mint amilyen az *it* és a *there*. Az angol természetesen megengedi, csakúgy, mint a francia (*il*), a német (*es*) és az izlandi (*það*). Az olasz, spanyol és román viszont nem engedi meg. Itt vannak az *It is raining* mondat megfelelői ezekben a nyelvekben (vegyük észre, hogy a meteorológiai *it* alany használata ezekben a mondatokban sok szempontból nem azonos a tipikus expletívummal. Most azért használom őket, mert könnyű velük illusztrálni a jelenséget ezekben a nyelvekben:

- |       |             |           |
|-------|-------------|-----------|
| (66a) | Il pleut.   | (francia) |
| (66b) | Es regnet.  | (német)   |
| (66c) | Það rigndi. | (izlandi) |
| (66d) | -- piove.   | (olasz)   |
| (66e) | -- llueve.  | (spanyol) |

A franciában, németben és izlandiban nem hagyható el az expletív névmás, mivel ezek a nyelvek nem engedik meg az üres alanyt. Másrészről viszont az olasz, spanyol és román nem engedi meg az expletívumot: az *Il pleut.* mondat szó szerinti olasz fordítása helytelen lenne: *\*Cio piove.* Ez különbözik a (61a,b)-től, ahol beilleszthetünk egy névmást: *Lui parla italiano* 'Ő beszél olaszul.'. Talán az expletívumok jelenléte összefüggésbe hozható az üres alany tiltásával. Számos tudós próbált meg ezen az úton haladni, hogy lefedhesse azt a bizonyos szürke területet.

A másik tényező a V2-jelenség (ld. 1. fejezet 1.4.2.4). Az angolt kivéve a V2-szórend minden germán nyelvben megtalálható valamilyen formában, de egyikük sem engedi meg az üres alanyt. Ennek alapján a következő általánosítás tehető:

- (67) Nincs olyan V2-nyelv, amely megengedné az üres alany teljeskörű előfordulását.

(Az üres alany teljeskörű előfordulását a V2-nyelvekben még pontosítani kell, mivel vannak érdekes felemás esetek, mint amilyen az ófrancia, de ezt itt most nem fogom tárgyalni.) Senki sem tudja az okát ennek az összefüggésnek, mégis megnyitja számunkra azt a logikai lehetőséget, miszerint az SVO-szórendű németben és izlandiban elég gazdag a morfológia ahhoz, hogy az üres alany előfordulhasson, a V2 követelmény azonban ezt mégis megakadályozza.

Az előző két bekezdésben már érintettem azt az összehasonlító mondattani problémát, hogy vajon megjósolható-e, melyik nyelv engedi meg a *pro* alany

előfordulását és melyik nem. Nos erre a kérdésre sem lehet egyértelmű választ adni. Mégis azt hiszem, elég világossá teszi, milyen mértékben kell túllépnünk a naiv elméleteken.

Egy további adalék a naiv elméletekkel kapcsolatban, amely talán a legnagyobb kihívást jelenti a naiv elmélet számára: számos délkelet-ázsiai nyelvben – bár különböző nyelvcsaládokhoz tartoznak – teljesen hiányzik az igei egyeztető morfológia, vagy bármi, ami hasonlítana rá az európai nyelvekben –, mégis előfordulhat bennük üres alany. Ilyen például a kínai, amit az alábbi példa szemléltet (Huang 1984):

- (68)    Zhangsai shuo – mingtian        bu        bi        lai.  
              Zhangsai mondja (ő) holnap    nem       köteles    jönni  
              'Zhangsai azt mondja, holnap nem kell jönnie.'        (Kínai)

Ez látszólag ellentmond a naiv elméletnek, és sokan ezt a naiv elmélet koporsójába vert utolsó szögnek tekintették. Ide kívánczik azonban két megjegyzés.

Az egyik az, hogy ezekben a nyelvekben az üres alany előfordulása talán nem ugyanazon elvek miatt lehetséges, mint amit korábban körvonalaztam, hanem valami más oka van – mondjuk, egy X tényező. Huang (1984) Rossra hivatkozva informálisan gyors (hot) és lassú (cool) típusokra osztja a nyelveket, azaz olyanokra, amelyekben az információ azonnal rendelkezésre áll, és olyanokra, amelyekben a hallgatónak erőfeszítést kell tennie, hogy megkaphassa az adott információt. (Ez a megkülönböztetés eredetileg McLuhan (1964)-től származik.) Az eddig tárgyalt európai nyelvek a gyors típusba tartoznak, ahol vagy megadjuk a nyelvtani alanyt, vagy az igei morfológia jelzi az alany számát és személyét. Az ázsiai nyelvek lassúak, azaz megengedik, hogy kihagyjunk a mondatból bizonyos elemeket, így például a névmási alanyokat. Ezek a nyelvek az üres tárgyakat is megengedik, nemcsak az üres alanyokat, noha tárgyi egyeztető morfémájuk sincs. A kínai lassúságát az alábbi párbeszéddel fogom illusztrálni (a példákat ismét Huang 1984-ből vettem):

- (68a)    A:  
              Zhangsan        kanjian    Lisi        le        ma?  
              Zhangsan        lát        Lisi        ASP        Q  
              'Zhangsan látta Lisit?'  
              B:  
              (a)    a        kanjian    ta        le  
                         ő        lát        ő        ASP  
              (b)    --        kanjian    ta        le  
                  lát        ő        ASP

- (c) ta kanjian -- le  
 ő lát ASP
- (d) -- kanjian -- le  
 lát ASP  
 'Ő látta őt.'
- (e) wo cai -- kanjian -- le  
 én sejt lát asp  
 'Úgy vélem, ő látta őt.'
- (f) Zhangsan shuo -- kanjian -- le  
 Zhangsan mond lát ASP  
 'Zhangsan azt mondja, hogy ő látta őt.'

Más szóval lehetséges, hogy itt egy olyan alapvető különbséggel állunk szemben, amellyel a naiv teória is jól megfér.

A második logikai lehetőség hasonló irányba mutat, vagyis egy, a kelet-ázsiai nyelvek és az európai nyelvek között fennálló magasabb szintű eltérés irányába. Ekkor a naiv elmélet továbbra is érvényes marad az európai nyelvekre vonatkozóan. Ez a közelítésmód azonban arra épít, hogy semmiből nem következik semmi. Más szóval az egyeztetés teljes hiánya semmilyen predikciót nem valószínűsít arra vonatkozóan, hogy az ilyen nyelvekben valamely absztrakt egyeztető morféma licenszálhatja-e a *pro*-t. E tekintetben érdemes megjegyezni, hogy az *üres alanyt nem engedélyező* európai nyelvekben, mint amilyen az angol és a francia, létezik azért egyeztető morféma, csak nem túl sok. A kelet-ázsiai nyelvekben viszont ez a jegy teljesen ki van kapcsolva, így aztán bármi alkalmas a *pro* licenszálására. Ezt az javaslatot Rizzi fejtette ki 1986-os könyvének függelékében, és ott elég ésszerűnek tűnő magyarázatot ad arra, hogy mi is történik a kelet-ázsiai nyelvekben. Talán szükségtelen megemlíteni, hogy elgondolásában fellelhető némi ellentmondás.

### 3.3.3.3 Az Üres alany paramétere (ÜAP)

Az üres alanyok jelenléte – Rizzi (1982) szerint – számos más jelenséggel együtt fordul elő. Az egyik ezek közül az, amit – némileg félrevezető módon – szabad stilisztikai inverzióknak neveznek.

Amint a 2.3.1-ben már utaltam rá, az olasz és spanyol típusú nyelvek megengedik, hogy az alanyuk posztverbálisan jelenjen meg. Íme a 2. fejezet (37)-es példái közül néhány:

- (69a) È arrivato Gianni.  
 PERF3SG érkezt PART János  
 'János megérkezett.'

(69b) Hanno telefonato molti studenti.  
 PERF3PL telefonál.PART sok diák  
 'Sok diák telefonált.'

(69c) Vinceremo noi.  
 FUT-győz-1PL mi  
 'Mi győzni fogunk.' (Olasz)

Azt is láttuk, hogy a (69a) mondat alanya valójában a tárgy strukturális pozícióját foglalja el. Ez az *unakkuzatív hipotézis* egyik fő érve. Most tehát ennyiben hagyjuk a (69a) problémáját.

Az inverzió azon fajtája, amellyel a (69b,c)-ben találkozunk, két dologban is különbözik az 1.4.2.2-beli AGRs-ből C-be történő mozgatástól. Egyrészt ez a mozgatás nem tesz különbséget főmondatok és mellékmondatok között. A (69b,c) mondatok könnyen előfordulhatnak alárendelt tagmondatként is:

(70a) il giorno in cui hanno telefonato molti  
 a nap -ben amely PERF3PL telefonál.PART sok  
 studenti  
 diák  
 'az a nap, amelyen sok diák telefonált'

(70b) l'idea che vinceremo noi (e sbagliata)  
 a gondolat hogy győz-FUT1PL mi (COP téves)  
 'az a gondolat, hogy győzni fogunk, téves'

Az 1.4.2-ben már megfigyeltük az AGRs-ből C-be történő mozgatásnál a főmondat és mellékmondat között mutatkozó aszimmetriát. Az aszimmetria hiánya a szabad stilisztikai mozgatás esetében arra utal, hogy itt nem AGRs-ből C-be történő mozgatással állunk szemben.

A másik érv az, hogy ha az AGRs-ből C-be történő mozgatás komplex igealakot érint, akkor csak az első elem mozog az alany előtti pozícióba. Az 1. fejezet (52)-beli angol és francia példái, amelyeket itt megismétlek, jól illusztrálják ezt:

(71a) Which girl has he kiss-ed?  
 melyik lány PERF3SG ő csókol-PART

(71b) Quelle fille a-t-il embrassée?  
 ua.

A felszíni sorrend itt *segédige – alany – főige*. Ha ezt összehasonlítjuk a (69b)-vel, azt látjuk, hogy ott a sorrend *segédige – főige – alany*.

Ahelyett, hogy valamilyen különleges AGRs-mozgatást feltételeznénk, a szabad stilisztikai inverzió szokásos elemzése az, hogy az alany egy speciális posztverbális pozícióba mozog, az AGRs pedig a szokásos helyén marad. Ez megmagyarázza, miért nincs különbség a főmondatok és alárendelt mondatok között a szabad stilisztikai inverzió előfordulását illetően: azért, mert ez nem AGRs-ből C-be történő mozgatás. Ennek a posztverbális pozíciónak a pontos státusza és az, hogy miként kap itt nominativusi esetet az alany, homályos (az jól látható, hogy nominativust kap, mivel egyeztetve van az igével). Ezeket a kérdéseket most nem fogom tárgyalni.

A szabad stilisztikai inverzió és az üres alanyok közötti kapcsolat a következő: létezik egy általánosan elfogadott elv, amely azt mondja, hogy a [Spec,AGRsP] pozíciót mindig ki kell tölteni. Ez az elv a *Kiterjesztett projekciós elv* (KPE) néven vált ismerté. A KPE-t megsérti a (70b és c) példa. Mi tölti ki itt a [Spec, AGRsP] pozíciót? A válasz: a *pro*. Ez a *pro* hasonlít ahhoz, ami a (67d,f)-ben jelenik meg. Mivel a *pro* a [Spec,AGRsP]-ben van, a lexikális alany maradhat a posztverbális pozícióban. Említettem, hogy a posztverbális alany nominativust kap, mivel egyeztetve van az igével. De vajon mi a helyzet a *pro*-val? Úgy tűnik, elegendő, ha potenciális esetadó környezetben van, amit az AGRs licenszál – emiatt fogalmaztam meg a *pro* licenszálási feltételeit olyan körülményes módon.

Az üres alanyt nem engedélyező nyelvekben ilyenkor egy testes expletívum jelenik meg, amely nominativust követel, és így a posztverbálisan megjelenő alany már nem kaphatna nominativust. Ezért nem jók a (69b, c)-nek megfelelő francia és angol mondatok:

- |       |                         |                             |                               |             |                  |
|-------|-------------------------|-----------------------------|-------------------------------|-------------|------------------|
| (72a) | *There<br>EXPL          | have<br>PERF3PL             | telephone-d<br>telefonál-PART | many<br>sok | riends.<br>barát |
| (72b) | ?? Il a<br>EXPL PERF3PL | téléphonè<br>telefonál-PART | trois amis<br>három barát     |             |                  |
| (73a) | *There<br>EXPL          | will<br>FUT1PL              | win<br>győzni                 | we.<br>mi   |                  |

A (69a) példa angol és francia megfelelői jobbak, feltéve hogy a posztverbális alany határozatlan – a 2.3.2-ben röviden már kitértem ezekre). Így tehát belátható, hogyan függ össze a szabad stilisztikai inverzió azzal, hogy egy adott nyelvben megjelenhet-e a *pro* a [Spec,AGRsP]-ben, vagyis az *Üres alany paraméterével*. A 4.3.2-ben az *Üres alany paraméter* egy másik összefüggésére fogok rávilágítani, aminek a lokalitáshoz van köze.

### 3.3.4 Konklúzió

Ebben a részben a *Kötéselméletnek* az „Előadások a kormányzás és kötés”-beli változatát és annak számos finomítását vettük szemügyre. A legfontosabb fogalmak:

- A kötési elvek (20')
- A kötési tartomány definíciója (21')
- A DP-k megoszlása a  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{névmási}]$  jegyek tekintetében (3.1-es táblázat)
- Az üres kategóriák megoszlása a  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{névmási}]$  jegyek tekintetében (3.3 táblázat)

Valójában a 3.3 táblázatot úgy kell módosítanunk, hogy a *pro* is szerepeljen benne:

|                                         | Anaforikus | Névmási |
|-----------------------------------------|------------|---------|
| Visszaható és kölcsönös névmás, DP-nyom | +          | –       |
| Személyes névmás, <i>pro</i>            | –          | +       |
| PRO                                     | +          | +       |
| R-kifejezés, wh-nyom                    | –          | –       |

3.4 táblázat. A DP-nyomok osztályozása a  $[\pm\text{anaforikus}]$  és  $[\pm\text{névmási}]$  jegyek segítségével (második módosítás)

Az összehasonlító mondatban egyik lényeges, és itt már tárgyalt kérdése a *pro* előfordulásának nyelvek közötti megoszlása (megemlítettem, hogy a PRO előfordulásának nyelvek közötti megoszlása ugyanilyen fontos kérdés, mindazonáltal jóval kevesebb figyelmet kapott). Bizonyára feltűnt, hogy a *Kötéselmélet* tárgyalása során az összes megadott példát az angolból vettem. Ennek oka az, hogy az anaforikus névmások előfordulásának nyelvek közötti megoszlása eléggé változatos, és nem mindig felel meg az A elvnek. Most itt az ideje, hogy erre is kitérjek. Remélhetőleg nyilvánvalóvá válnak azok az okok is, amelyek miatt újra felvetem a DP-nyomok és anaforikus névmások viszonyát.

### 3.4 Mozgatás és hosszútávú anaforikus kötés

Az előző, 3.3.2 részben láttuk, hogy a DP-nyomok megoszlása igencsak hasonlít a visszaható és kölcsönös névmások megoszlásához. Ezért is kerültek mindannyian az anaforikus névmások oszlopába a 3.3 táblázatban. Azt is említettem, hogy erről a megoszlásról máshogyan is számot lehet adni.

A 3.3 táblázat a DP-nyomokat az anaforikus névmások kategóriájába olvasztja be, de miért is ne olvaszthatnánk be az anaforikus névmásokat a DP-nyomokba? Azt tudjuk, hogy a DP-nyomokra egy általános érvényű lokalizációs



elv érvényes, amit abból is láthatunk, hogy egy DP mindig csak a legközelebbi célállomásra mozoghat (ld. 47d), de ezt az elvet majd csak a 4.5.1-ben fogom teljesen feltárni. Így lehetőség nyílik arra, hogy az anaforikus névmások előfordulásáról e lokalitási feltétel megadásával adjunk majd számot. Ez nagyjából azt jelenti, hogy az angol visszaható és kölcsönös névmások rejtett mozgatót hajtanak végre, és ezt az ötletet fogom a továbbiakban kifejteni.

Ide tartozik a visszaható névmások tipológiájának kérdése is: nyilvánvaló, hogy a visszaható névmások antecedense bizonyos nyelvekben a kötési tartományon kívül is lehet. Ezt a jelenséget nevezik *hosszútávú anaforikus kötésnek*. Mivel a mozgatónak különböző fajtáival találkozunk a különböző nyelvekben (ld. A 2.6-ban tárgyalt jelenségeket), azt gondolhatnánk, hogy a hosszútávú anaforikus kötés előfordulása az anaforikus névmások különféle mozgatói lehetőségeivel függ össze. Ebben a részben arról kívánok szót ejteni, hogy bizonyos anaforikus névmások előfordulása bizonyos nyelvekben mozgatóval magyarázható. Ez a rész egyúttal arra is rávilágít, hogy a különböző nyelvekben az anaforák melyik változata fordul elő.

### 3.4.1 Az angol visszaható névmások mozgatós elemzése

Kezdjük azzal, hogy megvizsgáljuk a (3a)-hoz hasonló egyszerű angol mondatok francia megfelelőjét:

- (74)    Jean-Paul    se            deteste.  
           Jean-Paul    SE            utál  
           ‘Jean-Paul utálja önmagát.’

Az angoltól ismert posztverbális anaforikus névmás helyett a franciában a preverbális visszaható *se* klitikumot találjuk. A francia SVO-szórendű nyelv, ezért ésszerűnek látszik az a feltevés, hogy a *se*, ami nyilvánvalóan a mondat tárgya, elmozdult a tárgyi pozícióból. Tehát a (74)-nek (74’) lehetne a reprezentációja:

- (74’)    Jean-Paul<sub>i</sub>    se            deteste t<sub>i</sub>  
                                   |                    |  
           Jean-Paul    SE            utál  
           ‘Jean Paul utálja magát.’

A francia mondatannal foglalkozó, alapvető jelentőségű munkájában Kayne (1975) kimutatta, hogy a névmási klitikumok és a nyomok közötti viszonyra a *Specifikált alany megszorítása (SAM)* vonatkozik (és egyúttal a névmási klitikumok mozgatós elemzése mellett érvelt).

Chomksy (1986a) felveti, hogy talán az angol visszaható névmások is olyanok, mint a francia *se*, csak éppen az LF szintjén. Tehát a (3a) LF-reprezentációja a (3a') lenne:

- (Emlékezzünk rá, hogy a francia igék nyílt szintaktikai mozgással kerülnek az AGRs-be, az angol igék viszont nem (ld. 1.4.1.1), tehát a *se* az AGRs-ben lévő igéhez tapad a (74')-ben; ha az angolban az igék az LF szintjén szintén az AGRs-be mozognak, (2.6.5) akkor a *himself* a (3a')-ben pontosan ugyanabban a konfigurációban fordul elő). Eszerint valójában két megszorítás érvényesül a (3a')-ben: az egyik a mozgásra vonatkozik, a másik pedig azt mondja ki, hogy az LF-en egy névmásnak egyeztetve kell lenni azzal a specifikálóval, amelynek fejéhez csatolva van. (Chomsky mindezt a kormányzás segítségével fogalmazta meg, de ő az ittenitől eltérő keretben dolgozott).

Mindeddig azt feltételeztem, hogy a mozgítás, amiről beszélek, DP-mozgítás, azonban talán észrevehető, hogy ha a visszaható DP-t hozzákapcsoljuk az AGRs-fejhez, akkor megsértjük a *Szerkezetörzés elvét* (ld. 47e). Ha viszont ezt a mozgítást fejmozgításnak tekintjük, akkor a *Fejmozgítás megszorítással* (FMM) kerülünk összeütközésbe (ld. az 1.4.2.3-beli (67)-es definíciót).

A másik feltétel – nevezetesen, hogy az antecedens kötelezően azon fej specifikálójában fordul elő, amelyhez a visszaható névmást csatoljuk – két érdekes következménnyel is jár. Az első az, hogy magától értetődővé válik, miért is egyeznek a visszaható névmások személyben, számban és nemben az antecedensükkel. A spec-fej reláció az egyeztetés *par excellence* szerkezeti le-

képezése. A második az, hogy amikor egy X-fejet egy másik, Y-fejhez kapcsolunk, akkor az X absztrakt egyeztetési relációba lép az Y fejjel. Így a visszaható névmás egyeztetve van számban és személyben az AGRs-szel (az AGRs-nek nincsenek nembeli jegyei az angolban), illetve számban, személyben, és nemben a specifikálóban lévő DP-vel. Ez magyarázza, miért nem jó a (75) típusú mondat, noha megfelel az A elvnek:

- (75) \*I hate themselves.  
 én gyűlöl-PRES önmaguk  
 'Én gyűlölöm önmagukat.'

Röviden: ez a javaslat jól magyarázza az anaforikus relációk egyeztetési tulajdonságait.

A másik jó indok Chomsky javaslatának elfogadására az, hogy megmagyarázza a visszaható névmások alany-orientált voltát bizonyos nyelvekben. Amint a következő részben látni fogjuk, a visszaható névmásoknak számos nyelvben kizárólag alanyi antecedensük lehet. Valójában az angol visszaható névmások esetében nem ez a helyzet, amint azt a (76)-os példa is mutatja:

- (76a) We spoke to Brian<sub>i</sub> about himself.  
 mi beszél-PRAET -hoz Brian -ról önmaga  
 'Mi beszéltünk Briannak önmagáról.'
- (76b) We showed Mick<sub>i</sub> some photographs of  
 mi mutat-PRAET Mick néhány fényképek -ről  
 himself.  
 önmaga  
 'Mi mutattunk Micknek néhány fényképet önmagáról.'

Itt a névmások egy alacsonyabban lévő pozícióhoz kapcsolódnak. Ha az 1.4.3.2-ben javasolt mondat szerkezetet elfogadjuk, akkor az AGRo-fej lenne a kézenfekvő megoldás. Ezzel szemben azokban a nyelvekben, amelyekben a visszaható névmás alany-orientált, elegendő annyit mondanunk, hogy a visszaható névmásnak kötelezően az AGRs-hez kapcsolódik nyíltan vagy rejtetten. Azt tudjuk, hogy a klitikumok máshogyan viselkednek a különböző nyelvekben, így semmi különös nincs abban, ha azt feltételezzük, hogy a visszaható névmások is ilyenek.

### 3.4.2 Hosszútávú anaforikus névmások

Itt az ideje, hogy bemutassam, miként adnak számot a fejezetben eddig tárgyalt javaslatok a visszaható névmások különböző változatainak nyelvek közötti megoszlásáról. Ennek ismertetésében Koster & Reuland (1991: 10. lbj.) dolgozatát követem.

A hosszútávú anaforáknak öt fontos tulajdonságuk van, amelyeket most egyenként fogok bemutatni.

*Első tulajdonság.* A hosszútávú anaforák antecedense a kötési tartományon kívülre is eshet. Ez meghatározó tulajdonsága ezeknek a névmásoknak, és ennek alapján nevezzük őket így. Ez a tulajdonságot a (77)-es példákkal illusztrálom:

#### *Izlandi*

- (77a) Anna<sub>j</sub> telur [þig<sub>k</sub> hafa svikið sig<sub>j/k</sub>].  
 Anna hisz te-ACC PERF becsapni önmaga  
 'Anna<sub>j</sub> azt hiszi, hogy te<sub>k</sub> becsapod őt magát<sub>j</sub>/önmagad<sub>k</sub>.'

#### *Holland*

- (77b) Jan<sub>j</sub> liet [mij<sub>k</sub> voor zich<sub>j</sub> werken].  
 János engedett én-ACC -nak önmaga dolgozni  
 'János engedett engem önmagának dolgozni.'

- (77c) Zhangsan<sub>j</sub> renwei [Lisi<sub>k</sub> hai-le zij<sub>j/k</sub>].  
 Zhangsan.M hisz Lisi.F megsért-ASP önmaga.M/F  
 'Zhangsan (M) azt hiszi, hogy Lisi (F) megsértette önmagát (M/F).'

Ahhoz, hogy megértsük, miért is problémásak ezek a mondatok, vessük egybe őket angol megfelelőikkel:

#### *Az izlandi példa angol megfelelője*

- (78a) \*Anna<sub>j</sub> believes [you<sub>k</sub> to have betrayed herself<sub>j</sub>].  
 Anna hisz te -ni PERF becsapni-PART önmaga  
 'Anna azt hiszi, hogy te becsaptad önmagát.'

#### *A kínai példa angol megfelelői*

- (78b) \*John<sub>j</sub> made [me<sub>k</sub> work for himself<sub>j</sub>].  
 János engedett én-ACC dolgozni -nak önmaga  
 János engedett engem önmagának dolgozni.

- (78c) \*Zhangsan<sub>j</sub> thinks [Lisi<sub>k</sub> hurt himself<sub>j</sub>].  
 Zhangsan.M gondol Lisi.F megsért önmaga.M  
 Zhangsan(M) azt gondolja, hogy Lisi(F) megsértette önmagát(M).

A (78)-ban mindegyik angol mondat rossz. Az előző fejezetben leírt *Kötéselmélet* azt is megmagyarázza, hogy miért: a zárójeles tagmondat minden esetben kötési tartománynak számít a (21')(a) alete alapján; a visszaható névmásokra viszont a (20') A elve vonatkozik, mely szerint az A-pozícióban előforduló anaforikus névmásokat a saját kötési tartományukban kell kötni. Nos, a (77)-beli izlandi, holland és kínai példák problémásak a *Kötéselmélet* szempontjából, mint már láttuk. A kérdés most a következő: miben áll az a különbség, ami az angol, és a többi nyelv közötti ellentét háttérében áll? Elég sok nyelvben van hosszútávú anaforikus névmás: a norvégban, a dánban, a latinban, az olaszban, a lengyelben, a magyarban, a finnben, a japánban vagy a koreaiában, hogy csak néhányat említsek. Az angol valójában meglehetősen különlegesnek látszik az-  
zal, hogy nem engedi meg a (77)-hez hasonló mondatokat.

Az egyik lehetőség, ha azt mondjuk, hogy mindeddig a *Kötéselmélet* angol változatát láttuk, és vannak más változatok is, amelyek megengedik a hosszútávú anaforikus névmások előfordulását. Az egyik ilyen változat szerint a *Kötéselmélet* nem univerzális: talán nem több, mint egy furcsa idioszinkretikus jelenség leírása az angolban. Esetleg – különösen az előző fejezetben tett erőfeszítéseink fényében – érdemesebb mégis konzervatívnak maradni: valami valóban nem univerzális a *Kötéselméletnek* abban a változatában, amelyet ismertettem, amint azt az angol és a többi nyelv között észlelt különbség jelzi. Próbáljuk meg szigorítani az erre a valamire vonatkozó feltételeket, amennyire lehetséges. Eközben természetesen tovább kell fejlesztenünk az *Elvek & Paraméterek* megközelítést: rendelkezésünkre állnak az elvek (a kötési elvek), és most úgy gondoljuk, hogy a paramétereket is meg kell adnunk. A következő részekben empirikus bizonyítékokat szolgáltatok arra vonatkozóan, hogy a *Kötéselméletet*, ahogy azt itt bemutatam, lényegében érintetlenül lehet hagyni: a parametrikus váltokozások a visszaható névmások morfológiai sajátosságaival adhatók meg (ez egyébként jól egybeesik a 2.6-ban tárgyalt minimalista elmélet felfogásával a paramétereket illetően).

*Második tulajdonság.* A hosszútávú anaforikus névmások jellemzően alany-orientáltak. Ezt a fogalmat már az előző bekezdésben bevezettem. Ismétlésképpen: az alany-orientált anaforikus névmások antecedense csak alany lehet. Az angol visszaható névmások nincsenek az antecedenstük tekintetében az alanyra korlátozva, amint a (76)-os példa mutatja. A (77)-es mondatokban előforduló visszaható névmások viszont alany-orientáltak. Nevezetesen: az antecedenstük lehet ugyan a kötési tartományukon kívül, de ez az antecedens csak alany lehet. Ezt szemlélteti a (79) (itt nem adtam meg holland példát, mivel a hollandban, valószínűleg független okok miatt, nehéz olyan hosszútávú anaforikus névmást találni, ami a megfelelő ige komplementumában fordul elő):

*Izlandi*

- (79a) \*É<sub>g<sub>j</sub></sub> lofaði Önn-u<sub>k</sub> [að PRO<sub>j</sub>kyssa sig<sub>k</sub>].  
 én megígér-PRAET Anna-DAT INF csókol őnmaga  
 'Megígértem, Annának, hogy megcsókolom önmagát.'

*Kínai*

- (79b) Wangwu<sub>j</sub> shuo Zhangsan<sub>k</sub> zengsong gei Lisi<sub>i</sub> yipian  
 Wangwu mond Zhangsan ad -nek Lisi egy  
 guanyu zij<sub>j/k/\*1</sub> de wengchang.  
 -ról őnmaga DE cikk  
 'Wangwu azt mondja, hogy Zhangsan adott egy cikket róla/önmagáról Lisinek.'

Amint már korábban utaltam rá, az alany-orientáltságról számot tudunk adni a visszaható névmások viselkedésének mozgatószoros elemzésével, ami annyit jelent, hogy az LF-en az AGRs-szel kell őket kapcsolatba hozni. A hosszútávú anaforikus névmások esetében viszont mindez a felső tagmondat AGRs-ére vonatkozik. A (77a) esetében például, ahol a *sig* antecedense Anna, a (80)-hoz hasonló LF reprezentációt tételeznénk fel:

- (80) Anna<sub>i</sub> .....sig<sub>i</sub> -AGRs1 \_ [AGRsP2... AGRs2 .... t<sub>i</sub>].

A (80)-at helyesen interpretálhatjuk, ha elfogadjuk Chomsky (1986a) azon javaslatát, amelyet az előző részben mutattam be. Ez esetben viszont a hosszútávú anaforikus névmások problémája általánosságban a visszaható névmások hosszútávú mozgatószorosának kérdéseként merül fel. Miért tud a *sig* hosszútávú mozgást végezni a (80)-ban? Függetlenül attól, hogy a visszaható névmások mozgatószorosát DP-mozgatószorosnak, fejmozgatószorosnak, vagy e kettő kombinációjának tekintjük, ilyenfajta mozgatószorosnak nem kellene léteznie. Általában véve az neolatin klitikumok nem tudnak ilyen hosszútávú mozgatószorást végrehajtani, így azzal nem tudjuk párhuzamba állítani. Ha tehát a mozgatószoros elemzést fogadjuk el, akkor megoldjuk ugyan az egyik problémát, de előállítunk egy másikat.

*Harmadik tulajdonság.* Hosszútávú anaforák csak visszaható névmások lehetnek, kölcsönös névmások nem. Ez egy elég érdekes, és némileg rejtélyes tény. A (81)-es példák jól mutatják a kontrasztot a kérdéses nyelvekben (a kínait kihagytam, mivel kölcsönös névmások nem fordulnak elő kötött anaforaként ebben a nyelvben):

*Izlandi*

(81a) \*Þeir<sub>j</sub> skipuðu mér<sub>k</sub> [PRO<sub>k</sub> að raka  
ők parancsolták én-DAT -ni borotvál

hvorn ann-an<sub>j</sub>].

egymás-ACC

‘Ők megparancsolták nekem, hogy megborotváljam egymást.’

*Holland*

(81b) \*Zij lieten [mij voor elkaar werken].

ők hagytak én-ACC -nak egymás dolgozni

‘Ők hagytak engem egymásnak dolgozni.’

Amint látható, a (81)-beli példák ugyanolyan helytelenek, mint az angol [és a magyar – A fordító] megfelelőik. Nincs tudomásunk hosszútávú kölcsönös névmásokról. Így aztán bármi is legyen a hosszútávú anaforák különleges tulajdonsága, csakis a visszaható névmásokra vonatkoztat-hatjuk. Egyébként éppen a hosszútávú kölcsönös névmások hiánya jelzi, hogy ezekben a nyelvekben létezik valamilyen hasonló kötési tartomány, mint amelyet a (21’)-ben definiáltam az angolban. A (81)-beli példák esetében elegendő annyit mondani, hogy a kölcsönös névmásokat nem köti semmi a saját kötési tartományukban: a (21’) meghatározás értelmében nem tesznek eleget az A elvnek kötési tartományuk tekintetében.

A visszaható névmások viszont valahogy kibújnak e szabály alól. Megelőlegezem: e különleges képességük abból fakad, hogy képesek a kötési tartományukból elmozdulni és a felső tagmondat alanyával spec-fej relációba lépni, bár rögtön azt is hozzáfűzöm, hogy ennek a megoldásnak ára van. Ahelyett, hogy tovább spekulálnánk, nézzük most meg ezeket a *hosszútávú anaforákat* (ezzel a névvel fogjuk mostantól illetni őket).

*Negyedik tulajdonság.* A hosszútávú anaforák morfológiailag egyszerűek.

Ezt a fontos észrevételt *Pica általánosítása* néven ismerik, mivel Pica (1987) fedezte fel, de lásd még Faltz (1977)-et is. Az első dolog, amit észrevehetünk, hogy a (77)-es példákban a hosszútávú visszaható névmások egyetlen tömorfémát tartalmaznak: az izlandi *sig*, a holland *zich*, a kínai *ziji* egyértelműen azok, és mindegyik azt jelenti, hogy *önmaga*. Ez nagyjából igaz a többi nyelvre is, amelyeket már említettem: a norvég *ség*, a dán *sig*, az olasz *se*, a japán *zibun*, a koreai *caki* névmásokra. Némelyik ezek közül esetragot is kaphat, mint például a latinban és a lengyelben. A lényeges dolog azonban az, hogy ezek a visszaható névmások egyszerűek, tehát egyetlen tömorfémából állnak, amely tömorféma jelentése általában az, hogy *önmaga*, és nem pedig összetett, mint amilyenek az angol visszaható névmások.

A másik fontos dolog: ha a morfológiai egyszerűség valóban szerepet játszik abban, hogy egy névmásnak lehet-e hosszútávú antecedense, akkor ez megmagyarázza, miért nincsenek ilyenek az angolban: nincs olyan egyszerű alakú *self* ‘maga’ jelentésű visszaható névmás, ami önmagában is előfordulhatna.

Harmadszor (és ez is nagyon fontos, mivel a *Kötéselmélet* lehető legkonzervatívabb parametrikus változatát szeretnénk elfogadni): azokban a nyelvekben, ahol léteznek hosszútávú anaforák, amelyek általában a *self* morfémából állnak, léteznek egyúttal összetett visszaható névmások is, amelyek morfológiailag az angol visszaható névmásokra hasonlítanak. Így például az izlandiban van még *sjálfur sig* (*self’s self*, ‘magának a maga’), és *hann sjálfur* (*him-self*, vagyis ‘önmagá’) is a *sig* ‘maga’ mellett; a hollandban *zichzelf* és *zich*, a kínaiban pedig van *taziji* a *ziji* mellett és így tovább. Ez a helyzet elég tipikusnak mondható.

Most jön a jó hír: az összetett visszaható névmások általában nem viselkednek hosszútávú anaforaként. Ezt az alábbi példákkal illusztrálom, hogy összehasonlíthassuk őket a (77)-tel.

#### Izlandi

- (82a) \*Jón<sub>j</sub> segir að María<sub>k</sub> elski *sjálfan sig*<sub>j</sub>  
 János mondja hogy Maria szeret saját maga  
 ‘János azt mondja, hogy Mária szereti őt magát.’

#### Holland

- (82b) \*Jan<sub>j</sub> liet mij<sub>k</sub> voor *zichzelf*<sub>j</sub> werken.  
 János hagyott én-ACC -nak maga dolgozni  
 ‘János hagyott engem önmagának dolgozni.’

#### Kínai

- (82c) \*Zhangsan renwei Lisi hai-le *taziji*.  
 Zhangsan.M gondol Lisi.F megsért-ASP önmaga.M/F  
 ‘Zhangsan(M) úgy gondolja, hogy Lisi(F) megsértette önmagát (M/F).’

Ezek a helytelen példák valójában pontosan olyanok, mint azok az angol fordítások, amelyeket a (78)-ban adtam meg. Azt mutatják meg, hogy csak morfológiailag egyszerű alakú névmások viselkedhetnek hosszútávú anaforaként. Ezek a példák alátámasztják továbbá azt a következtetést, amelyet a hosszútávú anaforikus névmások hiányával kapcsolatban vontam le: a kötési tartomány (21’)-ben megadott definíciója kiterjeszthető ezekre a nyelvekre. Harmadszor: a (78)-beli angol példák helytelensége nem az angol nyelv egyik furcsasága; az angolban azért nincsenek hosszútávú anaforák, mert nincs olyan morfológiailag egyszerű visszaható névmás, mint a *self*.

A hosszútávú anaforák ezen tulajdonságát sokan felhasználták, kezdve Pica (1987)-tel, annak érdekében, hogy a hosszútávú anaforikus névmások viselkedéséről mozgatóssal adhassanak számot. Az alapötlet az, hogy a hosszútávú visz-



szaható névmások fejmozgatással az AGRs-hez kapcsolódnak (tehát nem DP-mozgatás történik, ahogy azt Chomsky (1986a) javasolja). A *Szerkezetőrzés elve*, amely egyébként a fejmozgatásra is kiterjeszthető (2.6.3, (91)), megakadályozza, hogy bármilyen, nemfej-kategóriájú elemet ebbe a pozícióba mozgassunk. Ha azzal az egyszerű feltevéssel élünk, hogy a morfológiailag egyszerű névmások (mint számos nyelvben a *self*) fejek, míg a morfológiailag összetett névmások DP-k, akkor világossá válik, hogy miért csak a morfológiailag egyszerű visszaható névmások viselkednek hosszútávú anaforaként. Azt is hozzátehetjük, hogy a kölcsönös névmások azért nem lehetnek hosszútávú anaforák, mer általában morfológiailag összetettek. *Pica általánosítása* tehát alátámasztja azt az elgondolást, hogy legalábbis némely visszaható névmás mozog. Pontosabban, úgy tűnik, hogy a hosszútávú anaforaként viselkedő visszaható névmások valamiféle fejmozgást végeznek.

*Ötödik tulajdonság.* Kötési tartományukon kívül a visszaható névmások nincsenek kiegészítő megoszlásban a személyes névmásokkal. A 3.1-ben láttuk, hogy a személyes és visszaható névmások kiegészítő megoszlásban állnak egymással. Ezt az A és B elv fogalmazza meg, mivel ellentétes feltételeket szab arra vonatkozólag, hogy egy névmás mikor lehet szabad (személyes) és mikor lehet kötött (visszaható) a kötési tartományában. Ha valamely nyelvben a visszaható névmásokra nem érvényesül az A elv, akkor érdemes megkérdőjelezni a személyes névmásokkal való kiegészítő megoszlást is.

Annak bemutatásához, hogy a dolgok valóban így működnek, egyrészt meg kell mutatnom, hogy a személyes névmások a szabályos viselkedésű visszaható névmásokkal kiegészítő megoszlást mutatnak, nem mutatnak viszont ilyen megoszlást a hosszútávú anaforikus visszaható névmások tekintetében. Mivel azt már tudjuk, hogy a hosszútávú anaforikus visszaható névmások a (77)-féle környezetekben fordulnak elő, és hogy a szabályos viselkedésű visszaható névmások itt nem fordulhatnak elő, elegendő azt megmutatni, hogy a személyes névmások viszont előfordulhatnak ugyanitt (és ez az, amit elvárunk tőlük, hiszen itt a B elv érvényesül, ld.: *Anna believes you to have betrayed her* ‘Anna azt hiszi, hogy te becsaptad őt’). Ezt a (83)-as példák szemléltetik:

*Izlandi*

(83a) Jon<sub>i</sub> segir [að Maria elski hann<sub>i</sub>].  
János mond -ni Maria szeret ő-ACC  
‘János azt mondja, hogy Mária szereti őt.’

*Holland*

(83b) Jan<sub>i</sub> liet [mij voor hem<sub>i</sub> werken].  
János hagy.PRAET én-ACC -nak ő-ACC dolgozni  
‘János hagyott engem neki dolgozni.’

Ezek a példák ismét csak azt jelzik, hogy a kötési tartomány (21)-beli meghatározása, valamint a (20)-ban előforduló hagyományos A és B kötési elvek érvényesülnek ezekben a nyelvekben is. Ugyanakkor azt is jelzik, hogy a hosszútávú anaforikus visszaható névmások mintegy kívül esnek az A és B elv érvényességi körén.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a *Kötéselmélet* konzervatív változata fenntartható. Magát az elméletet tulajdonképpen meg is hagyhatjuk eredeti formájában; elegendő, ha azt mondjuk, hogy bizonyos elemek – mint pl. a morfológiailag egyszerű alakú visszaható névmások, amelyek a főmondati AGRs-hez kapcsolódnak – spec-fej egyeztetési relációba lépnek az antecedenssükkel, ahogy azt Chomsky (1986a) javasolta. Ezek a névmások számos nyelvben különlegesen viselkednek, mivel hosszútávú antecedenst kérnek. Ennek kézenfekvő magyarázata az, hogy fejmozgatással a felső tagmondatba kerülnek, bár az, hogy ez pontosan miért történik, egyelőre nem világos. Annyi mindenesetre látható, hogy ennek az érdekes és elég gyakori jelenségnek a létezése nem rendíti meg a *Kötéselmélet* alapjait. A 3.5-ben egy olyan elméletet veszünk szemügyre, amely sokkal szélesebb körből veszi az adatait, és a hagyományos *Kötéselmélet* alternatívájaként jelenik meg.

### 3.5 A reflexivitás problémája

E fejezet utolsó részében a *Kötéselméletnek* az előzőektől meglehetősen eltérő megközelítését ismertetem, amelyet Tanya Reinhart és Eric Reuland javasolt (külön-külön és együtt is, bár a legfontosabb művük valószínűleg Reinhart & Reuland 1991 és 1993). Ez a felfogás részben a hagyományos *Kötéselméletre* épít, amelyet a 3.2 és 3.3 részben már bemutattem, részben pedig azokat a hosszútávú anaforákkal kapcsolatos tényeket építi be az elméletbe, amelyekről az előző részben esett szó. A visszaható névmásokra azonban ott nem tértem ki.

Ez az elmélet érdekes megoldásokat kínál a hagyományos *Kötéselmélet* néhány régikeletű problémájára. Az alapelgondolás az, hogy a korábban javasolt [ $\pm$ anaforikus] és [ $\pm$ névmási] jegyeket felcseréljük a *reflexív* és *referenciális* jegyekre. Az alábbiakban ennek az elméletnek a főbb állításait tárgyalom.

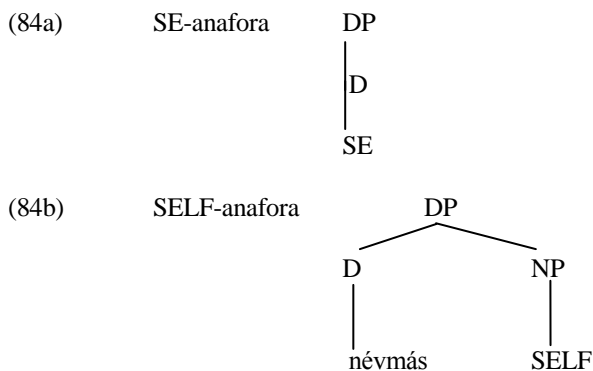
#### 3.5.1 Az anaforikus névmások és az anafora-relációk típusai

Az előző részekben kiderült, hogy kétféle visszaható névmás létezik: a hosszútávú, amely morfológiailag egyszerű, és a morfológiailag összetett, amely viszont sohasem kér hosszútávú antecedenst. Reinhart & Reuland az első típust SE-anaforáknak, a másodikat SELF-anaforáknak nevezi. Tekintsük át, mit is mondanak róluk.

Reinhart & Reuland azt tételezi, hogy a SE-anaforák determinánsként viselkednek, mint a személyes névmások (amelyekről sokan azt gondolják, hogy D-fejek, Postal 1969 javaslata alapján). A SE-anaforák abban különböznek a személyes névmásoktól, hogy nincsenek személy-, szám-, és grammatikai nemjeik. Emiatt nincs saját referenciájuk sem. Ahhoz, hogy referenciára tegyenek szert (ami a D-fejjel szemben általában elvárható), olyan fejjel kell kombinálniuk, aminek legalább személy-, és számjegye van. Ez az oka annak, hogy ezek az elemek fejmozgással kapcsolódnak az AGRs-hez (ez a mozgás lehet nyílt vagy rejtett, az adott nyelvtől függően). Ezzel tehát a hosszútávú SE-anaforák alapvető tulajdonságairól, melyeket az előző fejezetben tárgyaltam, számot tudunk adni. *Pica általánosítását* is magyarázni tudjuk ilyen módon, mert valójában az itt ismertetett javaslatnak a gyökerei Pica és mások munkáiban merültek fel először.

Másrészről a SELF-típusú névmás N kategóriájú, és kombinálódhat névmási tulajdonságú elemekkel (így a SE-típusú elemekkel, mivel azok névmások, amit a holland *zichzelf* alakban láthatunk). A legfontosabb azonban a SELF-típusú visszaható névmás szemantikai szerepe: egy adott predikátum két argumentuma közötti azonosság kifejezésére szolgál. Így tehát amikor a SELF valamely predikátum (a legegyszerűbb esetben egy ige) argumentumaként jelenik meg, akkor megkívánja, hogy annak az igenek egy másik argumentumával azonos dologra utalhasson. Más szóval a SELF a visszahatósági reláció megtestesítője. Másrészt pedig a SELF-nek referenciális tulajdonsága is van.

Most elgondolkodhatunk a (84)-ben szereplő anaforák belső szerkezetéről (megemlítem, hogy bár Reinhart & Reuland nem fogadják el a DP-hipotézist, a (84)-beli javaslatuk e tekintetben a DP-hipotézis hű adaptációjának tekinthető):



A legfontosabb eredmény az, hogy sikerült az anaforák két fontos tulajdonságát izolálni: nem referenciálisak, továbbá a SELF-típusú anafora reflexív relációt fejez ki, a SE pedig nem. A szabályosan viselkedő személyes névmások (ame-

lyek sohasem hosszútávúak) referenciálisak ugyan, de nem reflexívek. Ezt a helyzetet az alábbi táblázatban foglalom össze:

|                 | <i>SELF</i> | <i>SE</i> | <i>Személyes névmás</i> |
|-----------------|-------------|-----------|-------------------------|
| Reflexív(izáló) | +           | –         | –                       |
| R(eferenciális) | –           | –         | +                       |

3.5 táblázat. A  $[\pm\text{reflexív}]$  és  $[\pm\text{referenciális}]$  jegyek megoszlása az anaforikus és a személyes névmások körében

Az R-t a referenciális jegy rövidítéseként használom abban az értelemben, hogy ha valami R-tulajdonságú, akkor képes referenst választani magának. Ha egy adott D-fej eredetileg nem R-tulajdonságú, akkor történnie kell valaminek, hogy azzá válhasson. A két anaforában az a közös, hogy mindkettő  $[-R]$ , ellentétben a személyes névmásokkal (és az inherensen referenciális kifejezésekkel). Így mindkettőre teljesülnie kell valamilyen speciális feltételnek. Mint később látni fogjuk, ez a feltétel mozgatáshoz kötött. A 3.5 táblázat azonos csoportba sorolja a SE-anaforákat és a személyes névmásokat, mivel egyik sem reflexív. A reflexivitás a SELF-anaforák speciális tulajdonsága.

### 3.5.2 Reflexivitás

A visszaható képesség lexikális kifejezése rendkívül fontos a reflexivitás azon feltételeinek meghatározásánál, amelyek az anforikus és személyes névmások (és kisebb mértékben az R-kifejezések) megoszlását szabályozzák:

- (85a) Minden visszaható relációt kifejező predikátumon jelölni kell a reflexivitást.
- (85b) Egy P predikátum akkor és csak akkor visszaható értelmű, ha van 2 olyan argumentuma, amely egymással koindexálva van.
- (85c) P-t akkor és csak akkor kell  $[\pm\text{reflexív}]$  jeggyel ellátni, ha a P-nek SELF-anafora argumentuma van.

Van tehát egy alapfeltételünk, a (85a), amely egyszerű és kézenfekvő. A (85b) azt definiálja, mit jelent az, hogy egy predikátum reflexív – ez is elég egyszerű, ha ismerjük a *Kötéselmélet* alapfogalmait (amit ezen a ponton már feltételezhetünk). A (85c) a reflexivitás jelölésének módját adja meg (ez a későbbiekben még módosulni fog).

Most meg kell vizsgálnunk néhány egyszerűbb esetet, hogy ellenőrizhessük, hogyan is működnek a (85)-beli definíciók. Vegyük az A, B és C elvek működésének néhány egyszerű példáját (ilyet már korábban is láttunk):

- (86a) Brian<sub>i</sub> hates himself<sub>i</sub>. (3a)  
 Brian utál önmaga  
 'Brian utálja önmagát.'
- (86b) \*Brian<sub>i</sub> hates him<sub>i</sub>. (16)  
 Brian utál ő.ACC  
 'Brian utálja őt.'
- (86c) \*Brian<sub>i</sub>/he<sub>i</sub> hates Brian<sub>i</sub>. (36)  
 Brian/ő utál Brian  
 'Brian/ő utálja Briant.'

Ezekben a példákban a predikátum reflexív, mivel a két argumentuma azonos indexet visel, ld. (85b). A (86a) kielégíti a (85a)-t, mivel a *himself*, ami SELF-típusú visszaható névmás, jelöli a predikátum reflexivitását. A (86b) és (86c) esetében viszont ez nem áll fenn, mivel ott az argumentumok nem teszik a predikátumot reflexívvé. Ha a (86)-beli predikátumok két argumentumát eltérő indexekkel látjuk el, ezt kapjuk:

- (87a) \*Brian<sub>j</sub> hates himself<sub>k</sub>.  
 Brian utál önmaga  
 'Brian utálja önmagát.'
- (87b) Brian<sub>j</sub> hates him<sub>k</sub>.  
 Brian utál ő.ACC  
 'Brian utálja őt.'
- (87c) Brian<sub>j</sub>/he<sub>j</sub> hates Brian<sub>k</sub>.  
 Brian/ő utál Brian  
 'Brian/ő utálja Briant.'

(A (87c) jelentése az, hogy két különböző *Brian* létezik, és így helyes mondatot kapunk.) Ebben az esetben a predikátum nemreflexív. A (87a) éppen azért helytelen, mert egy nem-reflexív jelentésű predikátumot reflexívként értelmez. A (87b,c) ezzel szemben azért helyes, mert a nemreflexív predikátumot nemreflexív jelentésben használja.

A (20')-beli definíciónak fontos része az alanyra való utalás. A predikátumoknak általában van alanyuk – most tételezzük fel: kötelező, hogy legyen alanyuk. Így azt gondolhatnánk, ha a kötési tartományt úgy definiáljuk, hogy az akár az alanyt akár a predikátumot tartalmazza, akkor nagyjából ugyanoda jutunk. A két felfogás mégis lényeges dolgokban különbözik, mint látni fogjuk. De először, kicsit elidőzünk a hasonlóságoknál, hogy megfigyeljük, milyen mértékben hasznosítható a (85) a hagyományos *Kötélméletben*. A (85) lefedi az *Idő*-

*jeles tagmondat megszorításának és a Specifikált alany megszorításának azon eseteit, amelyeket a 3.2.1-ben láttunk:*

- (9b) \*Phil<sub>i</sub> said [that himself<sub>i</sub> was a genius].  
 Phil mond.PRAET hogy őnmaga volt egy zseni  
 'Phil azt mondta, hogy őnmaga zseni volt.'

- (11b) \*Phil<sub>i</sub> believe-s [Loretta to admire himself<sub>i</sub>].  
 Phil hisz-PRES Loretta csodálni őnmaga.SG.M  
 'Phil azt hiszi, hogy Loretta csodálja őt magát.'

Itt minden egyes esetben egy olyan predikátummal van dolgunk, amelyik ereendően nem reflexív, de mégis reflexívként viselkedik (pontosabban, amelyiknek egyik argumentuma egy SELF-anafora) a (85a)-ban megadott definíció értelmében. A (85) tehát ezekről számot tud adni. Továbbá olyan példákat is lefed, amelyek a hagyományos *Kötélméletben* problémásak. Itt mutatkozik meg az eltérés a kötési tartománynak az alanya, illetve a predikátumra épülő meghatározása között. Az egyik problémás esetet a választható PP-k képezik:

- (88) Don<sub>i</sub> saw a trout near him<sub>i</sub>.  
 Don lát.PRAET egy pisztráng mellett ő  
 'Don látott egy pisztrángot maga mellett.'

Ha itt a kötési tartomány (20')-béli definícióját alkalmazzuk, akkor kiderül, hogy a *him* ugyanabban a kötési tartományban van, mint a *Don*. Emiatt a B-elvnek sérülnie kellene, azonban a mondat mégis helyes. A *near him* azonban csupán választható PP, ezért nem tekinthető a predikátum argumentumának. Ez tehát nem teszi a predikátumot visszahatóvá a (85b) értelmében, és ezért lehet a személyes névmást használni. Egy másik példa:

- (89) Mick<sub>i</sub> appreciate-s [songs about him<sub>i</sub>].  
 Mick értékkel-PRES dalok -ról ő  
 'Mick nagyra értékeli a róla szóló dalokat.'

Itt a (20'), szintén tévesen, azt jósolja, hogy mivel *Mick* és *him* ugyanabban a kötési tartományban található, a B-elv sérül. Mivel azonban a *him* nem argumentuma az *appreciate*-nek az ige nem tekinthető visszahatónak a (85b) alapján. Így a (85) ezt a problémát kezelni tudja.

Most már láttuk az alapfeltevéseket és azt, hogyan kezelhetjük a tipikus eseteket. Arra is fény derült, milyen lényeges szerepelt játszanak a [ $\pm$ reflexív] és R(eferenciális) tulajdonságok. Mindeddig azonban, amint talán az olvasó is észrevette, nem esett szó semmilyen k-vezérlési feltételről. Ez azt jelenti, hogy a

hagyományos *Kötéselmélettel* ellentétben, Reinhart & Reuland elméletének eddig ismertetett része nem képes megkülönböztetni (87a)-t (90)-től:

- (90) \*Himself<sub>i</sub>        hates        Brian<sub>i</sub>.  
           önmaga        utál        Brian  
           'Önmaga utálja Briant.'

Itt egy visszaható predikátummal állunk szemben, amelynek két argumentuma azonos indexet kapott, tehát a (85a) teljesül, csakúgy mint a (87a) esetében. Nyilvánvaló, hogy az ilyen helytelen mondatokat ki kell zárunk valahogy, tehát valamit még hozzá kell tennünk az elmélethez. Ennek fogunk végére járni a következő részben.

### 3.5.3 Referencia és láncok

A 3.5 ábra szerint a SE-anaforák [-R] és [-reflexív] jegyűek. Először azt fogjuk áttekinteni, mit jelent az, hogy a SE-anaforák nem reflexivizálnak, azaz nem teszi a predikátumot visszahatóvá. Először is azt kell kiemelni, hogy ez az osztályozás egyazon csoportba sorolja a SE-anaforákat és a személyes névmásokat. Ez nyilvánvalóan jó eredmény: a SE-anaforáknak sok nyelvben nincs lokális antecedensük (kivéve azokat az eseteket, amelyekre mindjárt rátérek). Az alábbi holland példa ezt jól illusztrálja:

- Holland*  
 (91) Max haat        zich.  
           Max utál        önmaga  
           'Max utálja önmagát.'

Itt a *zich* a SE anafora. Mivel ennek az anaforának az értelmezése nem visszaható, a (85a) nem fedi le a (91)-et. A predikátumnak reflexív értelműnek kellene lennie, mivel a két argumentuma koindexálva van, ennek viszont nincs semmilyen látható jele (ld. (85c)). Tehát a lényeg az, hogy a *zich*, a SELF-anaforákkal ellentétben, nem reflexivizál.

A SE-anaforák ugyanakkor olyan pozíciókban jelennek meg, ahol a koindexálás önmagában még nem teszi a predikátumot reflexívvé a (85b) alapján – például a szabadon választható PP-k esetében (ld. (88)):

- (92) Max legt                    het boek achter        zich.  
           Max tesz.PRES        a könyv mögé        maga  
           'Max önmaga mögé teszi a könyvet.'

Gondolom, világos, hogy ez a példa miért jó. A (91)-ben és a (92)-ben a *zich* személyes névmásként viselkedik, nem pedig visszaható névmásként.

A holland elég tipikus példája azon nyelveknek, amelyekben a SE-anaforák megtalálhatók, ugyanis olyan inherensen visszaható predikátumokkal fordulhat-

nak elő, amelyek mellett egy visszaható DP- argumentumnak kell megjelennie, de reflexív tartalom nélkül. Íme egy példa:

*Holland*

- (93) Max    schaat    zich.  
       Max    szégyenl.PRES    maga  
       'Max szégyenkezik.'

Itt semmi más nem jelenhet meg a tárgyi pozícióban, csak a *zich*, és egyszerűen csak egy szintaktikai pozíciót tölt ki. Ahhoz, hogy az inherensen reflexív anaforák viselkedéséről számot adjunk, módosítani kell a reflexív jelölés (85c)-ben megadott definícióját:

- (85c') P-t akkor kell reflexív jeggyel ellátni, ha  
     **a.** P lexikálisan reflexív vagy  
     **b.** ha SELF-anafora argumentuma van.

A (85c') alapján számot tudunk adni a (93) és (91) közötti különbségről. Mindkettő reflexív predikátum a (85b) alapján. A (93)-beli predikátum lexikálisan reflexív a (85c) értelmében. Így tehát a (93) megfelel a (85c)-ben foglalt követelményeknek. A (91)-beli predikátum nem lexikálisan reflexív, így a fentiek alapján kizárható.

A fenti kivételtől eltekintve ez a rendszer egy csoportba sorolja a SE-anaforákat a személyes névmásokkal a (85)-beli lokalitási feltétel szempontjából. További bizonyítékokat szolgáltatnak erre az alábbi holland példák:

- (94a) Willem<sub>i</sub>        bewondert        zichzelf<sub>i</sub> / \*zich<sub>i</sub>        / \*hem<sub>i</sub>.  
       Willem        csodál.PRES        önmaga    maga.ACC        ő.ACC  
       'Willem csodálja önmagát / \*magát / \*őt.'
- (94b) Klaas<sub>i</sub> duwde    de kar    voor zich<sub>i</sub>    / hem<sub>i</sub>    / \*zichzelf<sub>i</sub> uit.  
       Klaas tol-PRAET a székér előtt    maga    / ő        / önmaga    ki  
       'Klaas önmaga előtt /maga előtt/\*ő előtte tolta ki a szekeret.'

A (94a)-es példa olyan, mint a (91). A *zichzelf* és a *hem* közötti különbség a SELF-anaforák és a személyes névmások közötti szokásos kiegészítő megoszlásból adódik, és a (86) és a (87) esetében már láttuk, hogyan lehet őket kezelni. Az kiderül, hogy a *zich* a személyes névmással viselkedik azonosan, nem a SELF-anaforával. A (94b)-ben ismét egy szabadon választható PP-vel van dolgunk. Itt a SELF-anafora használata tilos, mivel nem része a reflexív predikátumnak, ld. (87a). Mind a *zich* mind pedig a *hem* lehetséges, és azonos módon viselkednek.



A *zich* és a *hem* közötti egyik fontos különbséget a KEA-infinitívuszi tagmondatokban lehet jól megfigyelni. Itt ugyanis a *zich* előfordulhat, a *hem* viszont nem:

- (95) Jan<sub>i</sub> hoorde [zich<sub>i</sub> / \*hem<sub>i</sub> zingen].  
 Jan hall.PRAET maga.ACC ő.ACC énekelni  
 'Jan<sub>i</sub> hallotta magát<sub>i</sub> / \*ő<sub>i</sub> énekelni.'

Ezt az ellentétet már nem lehet megmagyarázni azzal, hogy az olyan anaforákat, mint a *zich*, egy csoportba soroljuk az olyan személyes névmásokkal, mint a *hem*. Itt lesz szerepe a SE-anaforák [−R] jegyének.

Ezen a ponton be kell vezetnünk a *lánc* fogalmát. Ha egy szintaktikai kategóriát mozgatunk, akkor a mozgatott elem k-vezérli a nyomát és koindexálva van vele (amint a 3.3.2.2-ben láttuk). Nos, a lánc fogalmát általánosabban is megfogalmazhatjuk, ha azt mondjuk, hogy valahányszor egy  $\alpha$  kategória k-vezérel egy  $\beta$  kategóriát, amellyel koindexálva van, akkor láncot alkotnak. Továbbá csakúgy, mint a kötés esetében, megkülönböztethetjük az A-láncot (amelynek a feje – tehát ami k-vezérli az összes többi – L-pozíció) a nem-A-lánctól (amelynek a feje nem L-pozíció). A (95)-beli kontraszt lefedésére Reinhart & Reuland az alábbi megszorítást teszi az A-láncokra:

*Láncfeltétel*

- (96) Egy maximális A-láncban a fej, és csakis a fej, kötelezően [+R] jegyű és esetjelölt.

A [+R] tulajdonság azt a képességet jelenti, hogy egy adott kifejezés önállóan referál egy adott dologra; a 3.5 táblázat értelmében mind a SE-anaforák, mind pedig a SELF-anaforák [−R] tulajdonságúak. A névmások ezzel szemben [+R] tulajdonságúak. Most már láthatjuk, hogy a (95)-beli kontraszt miből ered. A *Jan* láncot alkot a *zich*-kel, és ezért megfelel a (96)-ban foglaltaknak, mivel ez a lánc egyetlen esetjelölt [+R] pozíciót tartalmaz, amit a *Jan* foglal el; ez a pozíció k-vezérli a láncban található másik pozíciót, amit a *zich* foglal el. Másrésről, mivel a *hem* [+R] és esetjelölt, nem alkothat láncot a *Jan*-nal, ami megfelelne a (96)-nak. A (96) értelmében mindkét kifejezésnek fejként kell előfordulnia a saját láncában, tehát különböző indexet viselnek.

Itt felvetődik egy elméleti kérdés: a láncokat általában a mozgatásnál tartják fontosnak, itt viszont most az anaforák viselkedésénél használtuk fel, ahol látszólag semmi nem mozog. Ugyanakkor ha elfogadjuk, hogy az anaforák mozognak, fenntarthatjuk azt az általánosítást, hogy a láncok mozgatás során keletkeznek.

### 3.5.4 A SELF-anaforákról bővebben

A 3.5 ábra alapján a SELF-anaforák abban különböznek a SE-anaforáktól, hogy [+reflexív] jegyűek, és abban hasonlítanak hozzájuk, hogy [–R] tulajdonságúak. A 3.5.2-ben megvizsgáltuk az elméleti következményeit annak, hogy a SELF-anaforákat [+reflexív] jegyűnek tekintjük. Mivel [–R] tulajdonságúak, a (96)-ban megadott *Láncfeltétel* megakadályozza a SELF-anaforákat abban hogy egy lánc fejeként jelenjenek meg. Ezzel kizárhatjuk a következő példákat (a (90)-nel együtt):

- (97a) \*Myself<sub>i</sub> saw me<sub>i</sub> / John<sub>i</sub>.  
 önmagam lát.PRAET én.ACC / János.ACC  
 'Önmagam láttam engem / Jánost.'
- (97b) \*Himself<sub>i</sub> criticize-d himself<sub>i</sub>.  
 önmaga kritizál-PRAET önmaga.ACC  
 'Önmaga kritizálta önmagát.'
- (97c) \*Zichzelf<sub>i</sub> / hemzelf<sub>i</sub> critiseerde zich<sub>i</sub>  
 önmaga / ő maga kritizál.PRAET maga.ACC  
 'Önmaga /ő maga kritizálta magát.'

Valójában a k-vezérlés feltétele, ami beépült a lánc definíciójába, elvégzi azt a feladatot, amelyet a k-vezérlésnek a kötés (7)-ben megadott definíciója szerint kell végeznie. Reinhart&Reuland ezért azt javasolja, hogy a k-vezérlés önmagában ne legyen része a kötés definíciójának: a (97)-ben megadott *Láncfeltétel*, és az abba beépített k-vezérlés fogalma együttesen felelős ezekért a jelenségekért.

A SELF-anaforák legfőbb rendező elve a (85), ugyanis, ha egy predikátumnak van SELF argumentuma, akkor reflexívként viselkedik, tehát két koindexált argumentumot kíván. Láttuk ennek a megközelítésnek a hatásait a (86)-os és (87)-es példákban. Amint azonban ez bizonyára feltűnt, a (85) semmit nem mond arról az esetről, amikor a SELF-anafora nem argumentuma a predikátumnak (tehát nem teszi azt visszahatóvá). Azt gondolhatjuk, hogy ilyen esetekben nem fordulhat elő a SELF-anafora, amely inherensen reflexív. Amiről azonban a (85) valójában beszél az az, hogy az olyan SELF-anaforák, *amelyek egy predikátum argumentumaként jelennek meg*, reflexivizálnak – de semmit sem mond azokról a SELF-anaforákról, amelyek nem argumentumok. Nos a nem argumentum típusú (azaz nem kötelezően szelektált) SELF-anaforák ilyenkor egyáltalán nem lehetségesek. Reinhart & Reuland az alábbi példákat adják meg:

- (98a) There were five tourists in the room apart from myself.  
 EXPL voltak öt turista -ban a szoba kívül magam  
 'Öt turista volt a szobában jómagamon kívül.'

- (98b) Physicists like yourself are a godsend.  
fizikusok mint jómagad vannak egy isteni adomány  
‘Az olyan fizikusok, mint jómagad, isten ajándékai.’
- (98c) Max<sub>j</sub> boast-ed that the queen invite-d Lucie  
Max dicseked-PRAET hogy a királynő meghív-PRAET Lucie  
and himself<sub>j</sub> for a drink.  
és önmaga -ra egy ital  
‘Max azzal dicsekedett, hogy a királynő meghívta Lucie-t és őt magát egy italra.’

A (98a-b)-ben az anaforáknak egyáltalán nincs antecedensük, így megsértik a hagyományos *Kötéselmélet* A elvét. Bár a (98c)-beli anaforának van antecedense, mégis megsérti az A elvet, mivel az antecedens kívül esik az anafora kötési tartományán (ami az alsó tagmondat).

Ezeknek az anaforáknak tágabb értelemben van ugyan antecedensük, de csak a mondat határain túl: a (98a)-ban a *myself* ‘jómagam’ antecedense nyilvánvalóan a beszélő, a (98b)-ban a *yourself* ‘jómagad’ antecedense a hallgató, a (98c)-ben pedig a főmondatban szereplő *verbum dicendi* (mondást kifejező ige) alanya. A másik fontos dolog az, hogy ezek az anaforák nem állnak kiegészítő megoszlásban a személyes névmásokkal:

- (99a) There were five tourists in the room apart from  
EXPL voltak öt turista -ban a szoba kívül  
me.  
én.ACC  
‘Volt öt turista a szobában rajtam kívül.’
- (99b) Physicists like you are a godsend.  
fizikusok mint te vannak egy isteni adomány  
‘Az olyan fizikusok, mint te, isten ajándékai.’
- (99c) Max<sub>i</sub> boast-ed that the queen invite-d Lucie and  
Max dicseked-PRAET hogy a királynő meghív-PRAET Lucie és  
him<sub>i</sub> for a drink.  
ő.ACC -ra egy ital  
‘Max azzal dicsekedett, hogy a királynő meghívta Lucie-t és őt egy italra.’

Elég nehéz intuitíve meghatározni a (98) és (99) közti különbséget. Általában azt mondják, hogy a (98)-beliekhez hasonló anaforák a beszélő vagy narrátor nézőpontját tükrözik: az adott beszédshituációban tehát van antecedensük. A beszé-

lőhöz való kötődésük miatt ezeket az anaforákat *logoforikusnak* nevezik. Ezek használatát most nem fogom részletezni, mivel ez a kérdés még nem teljesen tisztázott. Egyébként sem volna helyénvaló az ilyen kontextuálisan értelmezett névmásokat idesorolni, mivel a logoforicitás a nyelvészeti vizsgálatódások szélesebb körébe tartozik, nem mondattani jelenség. A jelen vizsgálat szempontjából a dolog lényege az, hogy csakis nemargumentum szerepű anaforikus névmások lehetnek logoforikusak. Ahol az anaforikus névmás argumentum, ott visszahatóvá teszi a predikátumot. Ezt megfigyelhetjük, ha a (98)-beli anaforákat argumentumként használjuk:

- (100a) \*Five tourists talked to myself in the room.  
öt turista beszélt -hoz önmagam -ban a szoba  
'Öt turista beszélt önmagamhoz a szobában.'
- (100b) \*A famous physicist has just look-ed for  
egy híres fizikus PERF éppen keres-PART -ért  
yourself.  
önmgad  
'Egy híres fizikus éppen keresi önmagadat.'
- (100c) \*Max<sub>i</sub> boast-ed that the queen invite-d himself<sub>i</sub>  
Max dicseked-PRAET hogy a királynő meghív-PRAET önmaga  
for a drink.  
-ra egy ital  
'Max azzal dicsekedett, hogy a királynő meghívta önmagát egy italra.'

Itt mindegyik példa megsérti a (85)-öt, mivel szerepel bennük visszaható névmás, a predikátum viszont nem reflexív. Ez az a terület, ahol Reinhart&Reuland elmélete számot tud adni olyan tényekről, amelyek a hagyományos Kötéselméletben problémát okoznak.

Némely nyelv a visszaható névmások *logoforikus* jelentését speciális alakokkal fejezi ki, ilyen például a nyugati-afrikai *ewe* [ejtsd: ju:i] nyelv. Clements (1975) megmutatja, hogy a *ye* logoforikus névmás mindig azt a személyt kéri antecedensnek, aki a beszélő, nem pedig a névmást *k*-vezető alanyt. Ezt a (101) példázza:

- (101) kɔmi<sub>k</sub> xɔ agbalē tso kofi gbɔ be Kwami  
kapott levelet -tól Kofi oldal hogy  
wó-a-va me kpe nayē<sub>i</sub>/\*k.  
Pro-TOP-jött küld tömb neki  
'Kwami kapott egy levelet Kofitól, modván, hogy küldjön neki néhány tömböt.'  
(Ewe)

Ezekben a nyelvekben a SELF-anaforák pusztán a reflexivitás jelölésére szolgálnak, másik funkciójukat speciális logoforikus névmások fejezik ki.

### 3.5.5 A személyes névmások és a predikátum definíciója

Amint az eddig tárgyaltakból kiderült, Reinhart & Reuland rendszerében a reflexív predikátum fogalma központi szerepet játszik. A reflexív predikátum fogalmát a (85b)-ben adtam meg, ami viszont a predikátum fogalmán alapul, amelyet eddig még nem definiáltam. Azokban az egyszerű esetekben, amelyeket eddig vizsgáltam, nem volt rá szükség. Most azonban ideje, hogy ezt is tisztázzam. Eközben egy érdekes javaslatot is bemutatok arra vonatkozóan, hogyan lehet a személyes névmások és a SELF-anaforák megoszlásának bizonyos aspektusait megkülönböztetni.

A predikátumot lehet szintaktikailag és szemantikailag definiálni. A releváns szintaktikai definíció a következő:

#### *Szintaktikai predikátum*

- (102) Egy adott lexikális fejhez kapcsolódó összes grammatikai funkció, valamint a legközelebbi alany pozíciója.

Ez a definíció lehetővé teszi, hogy egy olyan alany, amely nem az adott predikátum szemantikai alanya, szintaktikailag a predikátum részének számítson annak érdekében, hogy az emeléses szerkezetekben észlelhető kötési viszonyokról is számot tudjunk adni. Ezt a (103)-as példa illusztrálja:

- (103) Mick<sub>i</sub>            seems   to           himself<sub>i</sub> [t<sub>i</sub> to be desirable].  
 Mick            látszik   -nak           önmaga   lenni   kíváncsós  
 'Mick kíváncsósan látszik önmagának.'

Itt a *seem* 'látszik' ige szintaktikai predikátumot képez, amely a *to*-infinitívuszi tagmondatból, a *seem* ige egy szemantikai argumentumából és a legközelebbi alanyi pozícióból áll. Ez a pozíció az emelés célpontja, amit most *Mick* foglal el. Szemantikailag *Mick* nem argumentuma a *seem*-nek (ld. az *Emelésről* szóló részt a 2.3.3-ban). Itt a szintaktikai predikátum (85b) alapján reflexívnek számít, mivel a két argumentum koindexálva van egymással, és visszahatóként van jelölve, hiszen SELF-anafora van jelen a mondatban.

Egy másik példában expletívum szerepel alanyként, amelynek tehát önálló szemantikai tartalma nincs:

- (104) \*Frank<sub>i</sub> think-s that it would bother himself<sub>i</sub>  
 Frank gondol-3SG hogy EXPL COND zavar önmagát  
 ha
- if Don made another record.  
 ha Don készít.PRAET másik felvétel  
 'Frank azt gondolja, hogy zavarná önmagát, ha Don készítené egy másik felvételt.'

A (97)-beli definíció alapján a *bother* 'zavar' szintaktikai predikátumnak minősül, mivel az expletívum szintaktikai alany. Szemantikailag a legközelebbi alany valószínűleg a *Frank* lenne. Ha azonban az alany a predikátum része lenne, akkor a (85) alapján nyelvtanilag helyesnek kellene lennie. Másrésztől, ha a *bother* igét teljes predikátumnak tekintjük, akkor reflexívként kell szerepelnie, bár valószínűleg nem az (nincs ugyanis két koindexált argumentuma).

A *KEA*-igék infinitívuszi tagmondatai némi bonyodalmat jelentenek ebben a megközelítésben. Amint láttuk, a *KEA*-igék infinitívuszi tagmondatának alanya ugyanabban a kötési tartományban fordul elő, mint a felső tagmondat argumentumai. Ezt a (105) illusztrálja:

- (105) Phil<sub>i</sub> expect-ed [himself<sub>i</sub> to do better].  
 Phil vár-PRAET maga -ni tenni jobban  
 'Phil azt várta magától, hogy jobban fog szerepelni.'

A *KEA*-tagmondat alanya szemantikailag nem a felső tagmondat argumentuma. Azonban a (105)-höz hasonló példák azt mutatják, hogy Reinhart&Reuland elméletében ez az alany a főmondatbeli szintaktikai predikátum részét képezi. Mivel a 2.1-ben az esetviszonyokat összekapcsoltuk a grammatikai funkcióval, és mivel a szintaktikai predikátum (102)-beli meghatározásában utalás történik a grammatikai funkcióra, valószínűleg kezelni tudjuk a (105)-öt. Mégis szeretném a (102)-t pontosítani:

*Szintaktikai predikátum (módosított meghatározás)*

- (102a') A P szintaktikai predikátum magában foglalja a P fejet, P minden szintaktikai argumentumát, valamint P külső argumentumát (P alanyát).
- (102b') P szintaktikai argumentumai azok a projekciók, amelyeknek P esetet és tematikus szerepet ad.

A (102') az, ami a *KEA*-szerkezetek szempontjából lényeges. A *KEA*-igék infinitívuszi tagmondatának alanya egyúttal a főmondat szintaktikai predikátumának (tehát a *KEA*-igének) is argumentuma, mivel attól kapja az esetét (vagy esetleg a 2.6.1-ben bemutatott *Esetelmélet* értelmében a főmondati AGRo-tól).

Emiatt az ebben a pozícióban előforduló *SELF*-anafora visszahatóvá teszi a predikátumot, (85)-tel összhangban.

Van itt azonban egy probléma. Mi akadályozza meg, hogy az *önmaga* reflexívvé tegye az alsó tagmondat predikátumát a (105)-ben? Mivel a *himself* 'önmaga' théta-szerepet kap az alsó tagmondat predikátumától, egyúttal reflexivizálja is azt. Ez esetben viszont a (105)-nek nyelvtanilag helytelennek kellene lennie, mivel az alsó tagmondat predikátuma nem-reflexív. Ennek a problémának a megoldására Reinhart&Reuland azt feltételezi, hogy az infinitívusz a felső tagmondatba kerül, és komplex predikátumot alkot a főmondatbeli predikátummal, amely már reflexív. Az angolban ez a V-mozgás rejtett, de sok más nyelvben – a hollandot is beleértve –, nyílt. E javaslat szerint tehát a (105) szerkezete (105'):

(105') Phil<sub>i</sub> do expect-ed [himself<sub>i</sub> to t<sub>j</sub> better].  
 Phil csinál- vár-PRAET maga INF jobban  
 'Phil azt várta magától, hogy jobban fog teljesíteni.'

Úgy tűnik, hogy az anaforákkal ellentétben a személyes névmások csakis a szemantikai predikátumokat érzékelik. A lényeges kérdés tehát az, hogy a predikátum mindkét szemantikai argumentuma (vagyis azok az elemek, amelyek théta-szerepet kapnak a kérdéses predikátumtól, ld. 2.1) ugyanarra az entitásra referál-e. Ezt az alábbi kontrasztból láthatjuk:

(106a) Mick<sub>i</sub> and Keith talk-ed about him<sub>i</sub>.  
 Mick és Keith beszél-PRAET -ről ő.OBL  
 'Mick és Keith beszéltek róla (Mickről).'

(106b) \*Both Mick and Keith talk-ed about  
 mindketten Mick és Keith beszél-PRAET -ről  
 him.  
 ő.OBL  
 'Mick és Keith mindketten beszéltek őróla.'

Ha a mellérendeléses antecedensnek disztributív olvasata van, amelyben a cselekvést külön-külön rendeljük az egyes személyekhez a koordinált DP-n belül, akkor rossz mondatot kapunk. Ha az antecedenshez nemdisztributív olvasatot rendelünk, olyat, amelyben a cselekvést kollektív módon végzik a mellékrendelés tagjai, akkor lehetséges személyes névmást használni. A (106b) azért rossz, mert a *both* 'mindkettő' jelenléte a disztributív olvasatot kényszeríti ki. A disztributív és nemdisztributív olvasat közötti szemantikai különbség a (107)-ben megadott módon írható le:

(107a) Mick and Keith ( $\lambda x$  (x talked about him))  
 Mick és Keith beszélt -ről ő-OBL *nemdisztributív olvasat (OK)*

(107b) Mick ( $\lambda x$  (x talked about x)) and Keith ( $\lambda x$  (x talked  
 Mick beszélt -ről x és Keith beszélt  
 about him))  
 -ről ő-OBL *disztibutív olvasat (nem OK)*

Ha valakinek nem ismerős a lambda-jelölés, a *Függelékben* talál erre vonatkozóan útmutatást. A (107a)-ban úgy kell értelmezni, hogy „Mick és Keith azok, akik...”, a (107b)-ben pedig úgy, hogy „Mick az, aki...” A (107b) azért rossz, mert van benne egy szemantikai értelemben vett visszaható predikátum: *x beszélt x-ről*. Ezt a predikátumot azonban nem jelöltük reflexívként. Ezért nem lehetséges a (106)-féle disztributív olvasat.

Hasonló kontrasztot találunk az alábbi példapárban:

(108a) \*Max roll-ed the carpet<sub>i</sub> over it<sub>i</sub>.  
 Max teker-PRAET a szőnyeg fölé az  
 'Max afölé tekerte a szőnyeget.'

(108b) Max praise-d the carpet<sub>i</sub> underneath it<sub>i</sub>.  
 Max dicsér-PRAET a szőnyeg alatt az  
 'Max dicsérte a szőnyeget az alatt.'

A (108b) elég abszurd, de természetesen a megadott interpretáció mellett nyelvtanilag helyes. A (108a) viszont teljesen lehetetlen. Azt már láttuk (ld. (88)), hogy személyes névmások előfordulhatnak szabadon választható PP-kben; nos, akkor a (108a) vajon miért okoz problémát? A választ úgy kaphatjuk meg, ha a prepozíciók szemantikáját közelebbről is szemügyre vesszük. Az *over* 'felett' és *underneath* 'alatt' két argumentumot kíván, mivel két entitás közötti térbeli relációt fejez ki. A (108a)-ban az *over* a szőnyeg és önmaga közötti térbeli relációt fejezi ki, amit így írhatunk le: *over* (x, x). Így már nyilvánvaló, mi a probléma forrása: a szemantikai predikátum két argumentuma azonos, ezért reflexívnek kellene tekinteni, noha nem az. A (108b) nyelvtanilag helyes, mivel az *underneath* nemreflexív relációt jelez *Max* és a *szőnyeg* között, ezért nem is kell reflexívnek tekinteni.

Láthatjuk tehát, hogy a predikátum fogalma itt igen lényeges. Az általános konklúzió az, hogy a személyes névmások csak a szemantikai predikátumokat érzékelik, az anaforák pedig csak a szintaktikai predikátumokat (ahogy azt a (102')-ben definiáltam).

Bár még sok mindent kellene elmondani Reinhart & Reuland megközelítéséről, itt most nem taglalom az elméletüket tovább. A lényeges mozzanatokat már bemutattam, nevezetesen, a (85)-ben megadtam azokat a megszorításokat és de-



finíciókat, amelyek a SELF-anaforák és SE-anaforák, valamint a személyes névmások megoszlására vonatkoznak (ld. a 3.5. táblázatot, valamint a láncokra vonatkozó megszorítást a (96)-ban és a kétféle predikátum-fogalmat, amelyre az imént utaltam.) Mindebből kiviláglik az is, hogyan fogalmazzák át a hagyományos *Kötéselméletet*, amellyel a fejezet korábbi részében foglalkoztam.

### 3.6 Összefoglalás

Hatalmas területet fedtem le ebben a fejezetben. Nyilvánvaló, hogy ezek a kérdések központi szerepet töltenek be a szintaxis elméletében – alapvető fontosságú függőségi és lokalitási relációkról van szó. Az itt tárgyalt legfontosabb tények a következők:

- az argumentumpozícióban található (komplex) anaforákra vonatkozó lokalitási feltételek (3.1.1)
- a személyes névmások eltérő referenciájának lokalitási feltételei (3.1.2), a majdnem kiegészítő megoszlásban álló személyes névmások és anaforák (3.1)
- hogyan kezeli a *Kötéselmélet* A és B elve a fenti három kérdést (3.2.1)
- az R-kifejezések eltérő referenciájának feltételei, a C elv 3.3.1
- a PRO és a PRO-tétel, miből vezethető le, és miből nem (3.2.2.1)
- a kontrollelmélet (3.2.2)
- a nyomok és az A és C elv összefüggései (3.3.2)
- a *pro* és az *Üres alany paramétere* (*ÜAP*) (3.3.3)
- a hosszútávú anafora, azaz *Pica általánosítása* (3.4)
- Reinhart & Reuland reflexivitás-elmélete (3.5)

#### A fejezetben tárgyalt paraméterek

Itt két fő paraméterrel ismerkedtünk meg: az *Üres alany paraméterével* (*ÜAP*) (3.3.3), és a hosszútávú anafora előfordulásának lehetőségeivel (3.4).

A 3.3.3-ban láttuk, hogy az *Üres alany paramétere* a fonológiaiilag üres határozott jegyű alanyok előfordulását a stilisztikai inverzióval hozza összefüggésbe. Ez a jelenség előfordul az olaszban (és számos olyan dialektusában, amelyek látszólag lexikális alanyt kívánnak), valamint a spanyolban, a portugálban, a románban, a görögben és még sok más nyelvben. Nem találunk viszont üres alanyt a franciában, valamint egyetlen germán nyelvben sem. A 4.3.2-ben látni fogjuk, hogy van egy másik szintaktikai tulajdonság is, amely összefüggésbe hozható a *wh*-mozgatással, és egy további, ami e két tulajdonsággal mutat korrelációt. A most tárgyalt paraméter nyilvánvalóan morfológiai indíttatású, ugyanis az AGRs-fejen kellően sok inflexiók jegyének kell tárolódnia ahhoz, hogy a szám, a személy, illetve a grammatikai nem jegyei visszakereshetők legyenek.

A hosszútávú anafora a világ nyelveiben jól ismert jelenség, noha az angolban nem létezik. A legfontosabb megállapítás ezzel kapcsolatban *Pica általánosítása*, nevezetesen, hogy a hosszútávú anaforák egyetlen tömorfémát tartalmaznak. Ezért is lehetséges az AGRs-be történő, rejtett fejmozgatásként számot adni a viselkedésükről (bár a 3.4-ben említettem, hogy ezzel az elemzéssel akadnak problémák). A hosszútávú anaforák megtalálhatók az angol kivételével minden germán nyelvben, továbbá az olaszban, a kínaiban, a japánban, a koreaiiban, a lengyelben, a latinban és még más nyelvekben is. A hosszútávú mozgatást lehetővé tévő fontos tényező ezekben a nyelvekben is morfológiai: a kérdéses viszszaható névmások egyetlen tömorfémát tartalmaznak.

### Ajánlott szakirodalom

Az *Időjeles tagmondat megszorítását (ITM)* és a *Specifikált alany megszorítását (SAM)* Chomsky (1973) javasolta. Ezt a nehéz cikket érdemes elolvasni emiatt is, és a *Szomszédosság* első megfogalmazása miatt is, amit majd a 4. fejezetben fogok tárgyalni (a 4.2-ben). Az *Eltérő referencia feltételét* Lasnik (1976) vezette be, ez egy másik fontos cikk, amit érdemes elolvasni.

A 3.2-ben bemutatott *Kötéselmélet* nagyjából Chomsky (1981) 3. fejezetére épül, bár a technikai részletek vonatkozásában eltérések is vannak, mivel én másféle kormányzási és k-vezérlési definíciót használtam. A PRO-tételt is itt tárgyalom. Lasnik *Kötéselmélettel* kapcsolatos, mintegy húsz éves munkásságát foglalja össze Lasnik (1989). Ebben a könyvben található egy igen hasznos, „Szemelvények a kötéselmélet történetéből” című fejezet. Az anaforikus relációknak egy másféle megközelítést adja Higginbotham (1980, 1980, 1983). A visszaható névmások szintaxisáról és szemantikájáról ld. Heim & Lasnik & May (1990)-et.

A PRO-tételt Chomsky (1981) 3. fejezete tárgyalja. Bouchard (1984) egy korai oldalhajtása a PRO-tételnek. Chomsky & Lasnik (1993) kitér arra, hogyan ad számot az *üres eset* fogalma a PRO előfordulásáról. Williams (1980) és Manzini (1983) a kontrolljelenségekre javasolnak alternatív elméleteket; amit a 3.2.2.2-ben ismertettem, az nagyjából Manzini elméletére épült. Koster (1984) és Borer (1989) a kontroll és a kötés összefüggéseit kezeli különféle módokon.

A *keresztelés* jelenségét először, Postal (1971) mutatta be, ez egy másik olyan híres, klasszikus mű, amelyet érdemes kézbe venni, amennyiben szert tudunk tenni egy példányra. Wasow (1972, 1979) továbbfejleszti ezt az elméletet, megkülönböztetve az erős keresztelést (amit a 3.3.2.3-ban mutattam be) a gyenge kereszteléstől (ld. a jelen fejezet függelékét). Az L-kapcsoltságról ld. Chomsky & Lasnik (1993)-at.

Az *üres alanyt megengedő nyelvekkel* kapcsolatos legfontosabb szakirodalom Jaeggli (1982, 2. fejezet) és (1986a,b), valamint Chomsky (1981, 4. fejezet) és (1982). Mindegyik tárgyalja azokat a lokális jelenségeket, amelyekkel a

4.3.2-ben fogok foglalkozni, de nem mindegyik tételezi, hogy az üres alany azonos a *pro*-val.

Az üres *pro* névmás nyelvek közötti előfordulásának legjobb összefoglalása Rizzi (1986a). Ez a cikk a tárgyi *pro*-ejtést is tárgyalja, amelyet én itt nem érintettem. A kínai típusú üres argumentumokról és a tárgyi *pro*-ejtésről ld. Huang (1984)-et. Az *Üres alany paraméterével* kapcsolatos hatalmas szakirodalom nagyszerű gyűjteménye Jaeggli & Safir (1989).

Az anaforikus névmások mozgató elemzésének gondolatát először Lebeaux (1983) vetette fel. Az itt ismertetett változatot Chomsky (1986a) fejlesztette ki. *Pica általánosítása* Pica (1987)-ben olvasható. A hosszútávú visszaható névmásokkal kapcsolatos további fontos munkák Giorgi (1984), Koster (1985), (1987), Everaert (1986), valamint Wexler & Manzini (1987). Koster & Reuland (1991) e téma fontos tanulmánykötete.

## Gyakorlatok

1. A 3.3.2.2-ben a *Szuperemelés* alábbi példáit láttuk:

- (1) \*Many students seem that there were beaten up *t* (by the police).
- (2) \*A train seems that there arrived *t*.

Ezek a példák azért rosszak, mert a DP-nyomra az A elv vonatkozik. Itt a DP-nyomnak nincs antecedense a saját kötési tartományán belül. Ebből az elemzésből az következik, hogy az (1) és a (2) a (3)-hoz hasonló szerkezetű:

- (3) They said                    it        would be        nice        for        each other  
      ők    mond-PRAET    EXPL   COND lenni    kedves    -nak       egymás
- to do        that.  
 tenni        az  
 'Kedves lenne egymás számára ezt megtenni.'

A visszaható névmásnak itt sincs antecedense a kötési tartományában. A (3) azonban mégsem annyira rossz, mint az (1) és a (2). A számos ok közül, melyik a legfontosabb, amivel magyarázható ez a különbség?

2. Az A és B elv együtt azt jósolja, hogy a személyes névmások és az anaforikus névmások kiegészítő megoszlásban állnak egymással. Nos, akkor mi a helyzet az alábbi párral:

- (1) Mick and Keith think that songs about them would sell  
 Mick és Keith gondol hogy dalok -ról ők cond elad  
 well.  
 jól  
 'Mick és Keith úgy gondolja, hogy a róluk írt dalok jól eladhatók lesz-  
 nek.'
- (2) Mick and Keith think that songs about each other would sell well.  
 Mick és Keith gondol hogy dalok -ról egymás cond elad jól  
 'Mick és Keith úgy gnmolja, hogy az egymásról írt dalok jól eladhatók  
 lesznek.'

A kettő között interpretációs különbség van. Az (1) azt sugallja, hogy a dalokat mások írták, míg a (2)-ben *Mick*-et és *Keith*-t véljük a dalok szerzőinek. Ez va-  
 jon megmagyarázza azt, hogy itt miért nincs kiegészítő megoszlás?

3. A franciában nem találhatók meg az angol *KEA*-mondatok megfelelői:

- (1) I believe George to be the best.  
 én hisz Gyuri lenni a legjobb  
 'Én Gyurit tartom a legjobbnak.'
- (2) \*Je crois George être le meilleur.  
 én hisz Gyuri lenni a legjobb

Ugyanakkor, a *croire* 'hinni' ige előfordulhat alanyi kontrollszerkezetben, ellen-  
 tétben az angol *believe* igével:

- (3) \*I believe PRO to be the best.  
 én hisz lenni a legjobb
- (4) Je crois PRO être le meilleur.  
 én hisz lenni a legjobb  
 'Én gondolok a legjobb lenni.'

A *Kormányzás és kötés elmélete* (ld. 2.2) valamint a *PRO-tétel* (3.2.2.1) felhasz-  
 nálásával adjunk magyarázatot az angol és a francia példák szerkezeti különbsé-  
 geire.

Amennyiben a francia *de* az angol *for*-hoz hasonló mondatbevezetőnek te-  
 kinthető, akkor a két nyelvben további különbségeket is felfedezhetünk:

- (5) It would be a pity for something  
EXPL COND COP egy kár COMP valami  
  
to happen to him.  
történni -nak ő-ACC  
'Kár lenne, ha valami történné vele.'
- (6) \*Ce serait dommage de quelque chose lui  
EXPL be-COND kár COMP valami vele  
  
arriver.  
történni
- (7) \*It would be a pity for PRO to leave  
EXPL COND COP egy kár COMP elmenni  
  
now.  
most
- (8) Ce serait dommage de PRO partir  
EXPL be-COND kár COMP elmenni  
  
maintenant.  
most

Ezekről a különbségekről vajon ugyanolyan módon tudunk számot adni, mint az (1) és (2) különbségéről? Mit kell feltételeznünk az angol és a francia prepozíciók esetadó képességéről (ld. Kayne 1984)?

### ***Függelék: Logikai kötés és szintaktikai kötés***

Ennek a függeléknek az a célja, hogy bemutassa a logikai változók kötését (azoknak, akik nem jártasak ebben), és tisztázza a szintaktikai anaforák státuszát, amelyekről az egész fejezetben szó volt.

A klasszikus elsőrendű logikában a kvantorok változókat kötnek. Egy olyan angol mondatot, mint *Mindenki szereti a csokoládét*, így adhatunk meg:

$$(A1) \quad \forall x (\text{Személy}(x) \rightarrow \text{Szeret}(x, \text{a csokoládé}))$$

Ez úgy olvasandó, hogy *Minden x-re: ha x személy, akkor x szereti a csokoládét*. Ez a fordítás első pillantásra bonyolultnak tűnhet, de bármilyen logika tankönyvben megtalálható, miért így járunk el (ld. Allwood, Andersson és Dahl 1977, 3. fejezet). Minket most az a kapcsolat érdekel, ami a  $\forall$  kvantor és az általa kötött  $x$  változó között áll fenn. Egy kvantor minden olyan változót kötni tud,

ami a hatókörében van. A kvantor hatóköre mindaz, ami a tőle jobbra lévő zárójeles kifejezésben van, így az A1-ben a kvantor hatóköre az egész képlet. A kvantorokat az ábécé végén lévő betűkkel jelöljük, amelyek megfelelnek az általuk kötött változóknak. A kvantorok kétféleképpen interpretálhatók az elsőrendű logikában, de ennek ismertetése túlságosan messzire vezetne. A lényeg az, hogy egy adott kvantor által kötött változó minden előfordulása valamely konstans egy adott interpretációjának felel meg. Tehát az (A1)-hez úgy rendelhetünk interpretációt, hogy az  $x$  helyére konstansokat teszünk, és ellenőrizzük, hogy az a képlet, amely a kvantor hatókörében van, érvényes marad-e. Az (A1)-et úgy értékelhetjük ki, ha (A2)-ben  $x$  minden lehetséges értékére kiértékeljük (most nem szükséges részletezni, hogyan is kell ezt tenni):

- (A2) Személy (a) Szeret (a, csokoládé)  
 Személy (b) Szeret (b, csokoládé)  
 Személy (c) Szeret (c, csokoládé)  
 .  
 .  
 .  
 .

Mivel (A1) univerzális kvantort tartalmaz, akkor és csak akkor lesz igaz, ha (A2) az  $x$  minden értékére igaz.

A logikatankönyvek gyakran rámutatnak arra, hogy a logikai változók olyanok, mint a természetes nyelvekben a személyes névmások. Láttuk, hogy a személyes névmásokat is lehet kötni, amennyiben a B elv feltételei adottak:

- (A3) Phil<sub>i</sub> thinks [<sub>CP</sub> that he<sub>i</sub> is a genius].

A koindexálás itt azt jelenti, hogy a névmás ugyanarra a logikai konstansra utal (mondjuk  $p$ -re), mint az antecedense a kijelentés-kalkulusbeli fordításban. De van egy másik mód is, ahogyan a névmásokat kötni lehet, amit akkor láthatunk, ha egy kvantor szolgál a névmás antecedenséül:

- (A4) Everyone<sub>i</sub> thinks [<sub>CP</sub> that he<sub>i</sub> is a genius].

Az (A4) jelentése az, hogy Minden  $x$ -re: ha  $x$  személy, akkor  $x$  azt gondolja, hogy  $x$  zseni.

Az elsőrendű logikában e mondat fordítása az (A1)-hez hasonlítható, csak kicsit komplexebb, és valahogy úgy kell értelmezni, ahogy az (A2)-ben látható. Itt tehát az *everyone* köti a *he* személyes névmást szintaktikailag (koindexálás és  $k$ -vezérlés útján, betartva a kötési elveket) és logikai értelemben is, mivel a hatókörében lévő névmást köti. Ez olyankor is igaz, ha a kvantor nem egy személyes névmást köt, hanem egy visszaható anaforát:

(A5) Everyone doubts himself.

(A6)  $\forall x$  (Doubt ( $x$ ,  $y$ ))

Az ilyen példákban a kétféle kötés fedésben van. Ugyanakkor eltéréseket is mutatnak. Ezt könnyen belátjuk, ha összehasonlítjuk az (A5, A6)-ot az (A7, A8)-cal:

(A7) Syd doubts himself.

(A8) Doubt ( $s$ , $s$ )

Ott, ahol nincs kvantor, a visszaható névmás megfeleltethető annak a konstansnak, ami az antecedense. Nyilvánvaló a hasonlóság az (A6) és az (A8) között, ugyanis a visszaható névmás mindkettőben megfeleltethető a konstans vagy változó további előfordulásainak.

Ezt még tovább részletezhetjük annak érdekében, hogy a kvantoros kifejezések szintaktikai reprezentációjáról képet alkossunk, úgy, hogy szemügyre vesszük a következő mondatpárt:

(A9) Who <sub>$i$</sub>   $t_i$  doubts himself <sub>$i$</sub>  ?

(A10) wh  $x$  (Doubt ( $x$ ,  $x$ ))

Az (A10), bár csak hozzávetőleges logikai fordítás, rávilágít arra, hogy az (A9) valami ilyesmit jelent: 'Mondd meg nekem, melyik az az  $x$ , amelyik kételkedik  $x$ -ben.' A visszaható névmás ismét megfelel a konstans, illetve a változó szemantikai értékellenek. Itt viszont a változó szintaktikai antecedense a nyom, amely köti a visszaható névmást a saját kötési tartományában: a  $t$  az (A9)-ben. Azt gondoljuk, hogy a nyom megfeleltethető annak a változónak, amelyet a *wh*-kvantor köt. Ezt az alábbi példák is alátámasztják:

(A11) Who saw John?

(A12) wh  $x$  (Saw ( $x$ , John))

Itt nincs anafora a szónak az előző fejezetben használt értelmében, van viszont változó, amelyet egy *wh*-kvantor köt.

Az (A9)-ben lévő visszaható névmás logikai változóként viselkedik, mivel szintaktikailag köti a *wh*-nyom. A *wh*-kvantor és a nyoma között fennálló kötési reláció megfelel az  $A'$ -kötésnek a szintaxisban, ez a már ismert kötési reláció a *wh*-elem és annak nyoma között. Ugyanez áll a személyes névmásokra, attól eltekintve, hogy a kötési elvek értelmében a személyes névmásoknak távolabb kell lenniük az antecedensüktől, mint a visszaható névmásoknak, amint az az (A13)-ban látható:

|       |                               |       |        |                              |     |     |         |
|-------|-------------------------------|-------|--------|------------------------------|-----|-----|---------|
| (A13) | Who <sub><math>i</math></sub> | $t_i$ | thinks | he <sub><math>i</math></sub> | is  | a   | genius? |
|       | ki                            |       | gondol | ő                            | COP | egy | zseni   |

Láthatjuk tehát, hogy a logikai kötés, ami a *wh*-kvantorok esetében áll fenn, a szintaktikai A'-kötésnek felel meg, míg a fejezetben tárgyalt anaforikus névmások A-kötést valósítanak meg. Az A-kötés LF-interpretációjának egyszerű (és valószínűleg túlságosan egyszerű) módja, ha azonos referenciájú logikai konstansok, változók jelenlétét feltételezzük, az antecedens típusától függően.

Az utolsó lépés az, ha kiterjesztjük a *wh*-kvantor esetét az összes többi kvantorra. Tudjuk, hogy bizonyos feltételek mellett a *wh*-elemek nem feltétlenül mozognak a nyílt szintaxisban. Mégis változóként vannak kötve. Példa erre az (A14):

- (A14) Who<sub>j</sub> t<sub>j</sub>            convinced            who<sub>k</sub>    that    he<sub>k</sub>    is  
          ki                    meggyőz            ki        hogy    ő        COP  
  
          a    genius?  
          egy   zseni

Az adott indexálás mellett ennek a mondatnak az interpretációja: „melyik az az *x* személy, aki meggyőzte melyik *y* személyt arról, hogy *y* zseni”. Tehát a *who* az (A14)-ben, bár nem mozgott, úgy interpretálható, mint ami köt egy változót, pontosan úgy, ahogy azt egy mozgatott *wh*-elem tenné. Ha a mozgatott *wh*-elemnek megfelelő változó egy nyom, akkor kézenfekvő azt feltételezni, hogy a helyben maradó *wh*-elem valójában az LF-szinten mozog, ezért hagy nyomot, és ezt lehet úgy interpretálni, hogy logikailag köti a kvantor.

Ha megengedjük, hogy a rejtett mozgatás az LF-szinten változókötési relációt hozzon létre, akkor az (A4)-ben és az (A5)-ben is megengedhetjük ezt. Tehát tételezzük fel, hogy a kvantifikált DP-k A'-pozícióba mozognak az LF-en, ennek köszönhetően a nyom úgy viselkedik, mint egy kötött változó. Az (A4) LF-fordítása valami ilyesmi:

- (A15) Everyone<sub>i</sub> [ t<sub>i</sub> thinks [CP that    he<sub>i</sub>    is    a    genius ]].  
          mindenki            gondol    hogy    ő        COP    egy    zseni

Az A'-kötött nyomot itt valódi változóként interpretálhatjuk, a *he*-t szintén, mivel koreferens a nyommal, ami A-köti. Azt az LF-szabályt, ami az (A15)-höz hasonló interpretációkat hoz létre, kvantoremelésként ismerjük. A 4. fejezet függelékében részletesebben is szót ejtek majd róla. További részleteket az LF-szabályokról May (1985)-ből, illetve Hornstein (1985, 1995)-ből lehet megtudni.

Az összes eddigi példában, ahol a személyes vagy visszaható névmást kötött változóként értelmeztük, *k*-vezérelte őket egy másik változó (ld. A4, A5, A9, A13, A15). Azonban a személyes névmásokat nem kell feltétlenül *k*-vezérelni az antecedensüknek, amint a 3.1.2-ben láttuk. Tehát valójában találkozhatunk olyan konfigurációval is, ahol a személyes névmást nem *k*-vezérli az a változó, amellyel koindexálva van. Ez a helyzet az ún. „gyenge keresztezés” esetében (ez tehát nem azonos az *erős keresztezéssel*, amelyről a 3.3.2.3-ban esett szó):



- (A16) \*Who<sub>i</sub> does [his<sub>i</sub> mother] love t<sub>i</sub> ?  
 ki PRES3SG övé anya szeret  
 'Kit szeret az anyja?'

Ez a példa helytelen, ha a koindexálás szerint interpretáljuk. Ekkor ugyanis azt jelentené: 'Melyik az az  $x$ , amelyre igaz, hogy  $x$  az a személy, amelyiket szereti  $x$  anyja?' Ellentétben az eddig megvizsgált példákkal, itt a birtokos névmást nem  $k$ -vezérli a nyoma. Ebből tehát levonhatjuk az alábbi következtetést: *ahhoz, hogy egy névmást kötött változóként interpretáljunk,  $k$ -vezérelve kell lennie egy  $A'$ -kötött nyomtól.*

Az (A16)-ban ez nem teljesül, így a névmást nem lehet a koindexálás szerint interpretálni. A gyenge keresztezésnek különböző megközelítéseit javasolták Wasow (1972), Chomsky (1976), valamint Koopman & Sportiche (1982). További bizonyítékot szolgáltat a kvantoremelés szabályára a kvantorok gyenge keresztezése, amint az alábbi példában látható:

- (A17) \*His<sub>i</sub> mother loves everyone<sub>i</sub>.  
 övé anya szeret mindenki  
 'Az ő anyja szeret mindenkit.'

A *Kvantoremelés* szabályának alkalmazása után ennek a példának az (A18)-beli LF-reprezentáció felel meg, ami rokonítható az (A15)-tel, mivel hasonlóképpen megsérti a névmások interpretálásának feltételét:

- (A18) Everyone<sub>i</sub> [[ his<sub>i</sub> mother love-s t<sub>i</sub>]].  
 mindenki övé anya szeret-PRES3SG

*Összegezve:* a logikai változók kötése hasonlít azoknak a változóknak az  $A'$ -kötéséhez, amelyek esetében ez a reláció valamely  $A'$ -pozícióba történő nyílt vagy rejtett mozgatas eredményeképpen jön létre. Az anaforikus kötés ezzel szemben az  $A$ -kötéssel rokonítható. A kötési reláció mindkét esetben  $k$ -vezérlést és koindexálást jelent.

*Legvégül:* a kép, amelyet felvázoltam, leegyszerűsítése annak a különbségnek, amelyet kvantifikált és nemkvantifikált kifejezések között szoktak tenni a logikában. Azonban egy megfelelő operátor bevezetésével bármit képessé tehetünk arra, hogy kössön egy változót, ilyen például a lambda-operátor. Az elfogadott felfogás szerint minden DP-t így kellene interpretálni. Így a *John left* mondat interpretációja a következő lenne:

- (A19) John (  $\lambda x$  (Left (x))  
 János elment

Ez azt jelenti hogy 'János azonos azon  $x$ -szel amelyre igaz, hogy  $x$  element'. Mint már láttuk, Reinhart&Reuland névmási anaforákkal kapcsolatos elemzése (ld. 3.5.5) éppen erre épít.

## 4 LOKALITÁS

### 4.0 Bevezetés

Ez az utolsó olyan fejezet, amely a szintaktikai elmélet technikai részleteivel foglalkozik. Csakúgy, mint a korábbi fejezetekben, a vizsgálat tárgyául itt is a mondat összetevői közötti viszonyok szolgálnak. A korábbi, kötési viszonyokat tárgyaló fejezettel ellentétben azonban itt kizárólag mozgatási függőségekkel foglalkozunk, tehát a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály elméleti feltételezése áll a középpontban. A központi kérdés a következő: milyen messzire lehet mozgatni egy  $\alpha$  kategóriát, amikor a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabályt alkalmazzuk, vagyis, milyen messzire vihető ez a kategória eredeti pozíciójától? Ahhoz, hogy a kérdésre kielégítő választ adhassunk, mindenekelőtt létre kell hoznunk egy, a szintaktikai szerkezetek mozgatásának „távolságát” hitelesen mérő eszközt. Azon kérdések, hogy szintaktikai szemszögből mit jelent a távolság, és hogy ezt a távolságot mennyire tudja áthidalni a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály, központi szerepet játszottak a generatív grammatikai kutatásokban. Most rövid áttekintést nyújtok mindarról, amit eddig megismertünk.

Kiindulásképpen körvonalaazom mindazt, amit a korábbi fejezetekben már megállapítottunk a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabályról. A 2. fejezet 2.4-es alfejezetében megvizsgáltuk a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály különböző fajtáinak (fejmozgatás, DP-mozgatás és *wh*-mozgatás) tulajdonságait. Tekintsük át őket újra:

#### *Fejmozgatás*

- (1a) egy fejet mozgat;
- (1b) nyomot hagy a kiindulópontban;
- (1c) olyan pozícióba mozgat, ami k-vezérli a nyomot;
- (1d) a nyomhoz legközelebbi pozícióba mozgat;
- (1e) betartja a *Szerkezetőrzés elvét*.

#### *DP-mozgatás*

- (2a) egy DP-t mozgat;
- (2b) nyomot hagy a kiinduló pontban;
- (2c) olyan pozícióba mozgat, ami k-vezérli a nyomot;
- (2d) a nyomhoz legközelebbi pozícióba mozgat;
- (2e) betartja a *Szerkezetőrzés elvét*;
- (2f) csak funkcionális fejek specifikálójába mozgat.

#### *Wh-mozgatás*

- (3a) *wh*-XP-t mozgat;
- (3b) nyomot hagy a kiindulópontban;
- (3c) olyan pozícióba mozgat, ami k-vezérli a nyomot;

- (3d) NEM a nyomhoz legközelebbi lehetséges pozícióba mozgat (legalábbis úgy tűnik);
- (3e) betartja a Szerkezetörzés elvét;
- (3f) csak a CP specifikálójába mozgat.

A különféle mozgások közti hasonlóságokat a 2.3 alfejezetben tekintettük át. Nézzük meg, melyek ezek a közös tulajdonságok!

*Mozgasd  $\alpha$ -t*

- (4a)  $\alpha$ -t mozgat ( $\alpha = X$ , vagy XP);
- (4b) nyomot hagy a kiindulópontban;
- (4c)  $\alpha$ -t egy, a nyomot k-vezérlő pozícióba mozgatja;
- (4d)  $\alpha$ -t a nyomhoz lehető legközelebb eső pozícióba mozgatja (kivéve a *wh*-mozgatást);
- (4e) betartja a Szerkezetörzés elvét
- (4f) az XP-mozgatás csak és kizárólag a funkcionális fej specifikálójába mozgat; a *wh*-mozgatás a [Spec,CP]-be való mozgatásra korlátozódik.

A (4a, b, c és e) tulajdonságok önmagukban is érthetőek. A (4a) tulajdonság egyszerűen annyit állít, hogy a mozgatás hatálya alá csak bizonyos fajta  $X'$ -entitások esnek (Feltehetjük a kérdést, hogy a *Mozgasd- $\alpha$ -t* szabály miért nem vonatkozik az  $X'$ -szintű projekciókra. Erre lehetséges magyarázatul szolgálna, amint a 2.6.4-es alfejezetben láttuk, hogy ilyen szintű projekciók nem léteznek, ezzel azonban itt nem fogunk foglalkozni). A (4b, c és e) tulajdonságok mindegyike lényegi megszorításokat fogalmaz meg a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabállyal szemben, sőt együttesen felérnek egy kisebbfajta elmélettel is. Közös alapelvük az, ami a 3.3.2.2-es alfejezetben fogalmazódott meg, nevezetesen az, hogy *egy mozgatott  $\alpha$  elemnek kötnie kell egy nyomot*. Ezen elképzelés alapján értelmezhetjük a (4f)-et is, ha úgy fogalmazunk, hogy a *wh*-mozgatás nem-L-kapcsolt pozícióba mozgatja  $\alpha$ -t, és így a nyom  $A'$ -kötését vonja maga után. Ezzel szemben a DP-mozgatás L-kapcsolt pozícióba mozgatja  $\alpha$ -t, és így a nyom A-kötését vonja maga után, mint ahogy ezt a 3.3.2.3-as alfejezetben is megfigyelhettük.

Amit eddig láttunk, az szinaptikus formában az alábbiakban összefoglalt mozgatási elmélet:

*Mozgasd  $\alpha$ -t*

- (5a) nyomot hagy a kiinduló pozícióban;
- (5b) kötési relációt hoz létre a mozgatott  $\alpha$  kategória és annak nyoma között (A-kötés, ha  $\alpha$  L-kapcsolt pozícióban van, és  $A'$ -kötés, ha  $\alpha$  nem L-kapcsolt pozícióban van).

A *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály (5a)-ban megfogalmazott tulajdonsága valójában a *Projekciós elv* következménye (lásd 2.1). Ebből eredően a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály igazán specifikus tulajdonsága az (5b): egy kötési viszony létrehozása. Ez így rend-

ben is van (kivéve, ha átgondoljuk a kötési kapcsolatot egy elmozgatott fej és a nyoma közt, azonban egyelőre vegyük úgy, hogy  $X^0$  elemek között is létezhet kötés, ami magában foglalja a koindexálást és a k-vezérlést is).

A (4d)-ben megfogalmazott lokális feltétel azonban különböző mozgatók esetében eltéréseket mutat. Láttunk már lokális megkötéseket a fejmozgatás (*Fejmozgatás megszorítás*: 1. fejezet (67)), valamint a DP-mozgatás (a *Kötéselmélet* A elve) esetében. A *Kötéselmélet* A elve mellett azt is javasoltuk, hogy a DP-mozgatás célpontja mindig a legközelebbi elérhető pozíció legyen: ez a két feltétel nem teljesen ugyanaz, amint azt a későbbiekben látni fogjuk. Ahogy azt már a 2. fejezetben már említettem, a *wh*-mozgatásra nem érvényesülnek ehhez hasonló korlátozások. A *wh*-függőségek korlátozatlan függőségeknek tűnnek, amelyek korlátlan mennyiségű szintaktikai anyagon ívelhetnek át. Ezt a 2. fejezetben a következő példákkal mutattuk be (amelyek Ross (1967) mérföldkő-jelentőségű munkájából származnak):

- (6a)    What<sub>i</sub>            did        Bill        buy        t<sub>i</sub> ?  
          mi                PRAET    Bill        vesz-        ?  
          'Mit vett Bill?'
- (6b)    What<sub>i</sub>            did        you        force                    Bill        to  
          mi                PRAET    te        kényszerít-            Bill        -ni  
          buy t<sub>i</sub>?  
          vesz-  
          'Mit vetettél meg Bill-lel?'
- (6c)    What<sub>i</sub>    did            Harry say        you    had        force-d  
          mi        PRAET        Harry mond    te        PERF        kényszerít-PART  
          Bill                    to        buy        t<sub>i</sub>?  
          Bill                    INF        vesz-  
          'Mit mondott Henrik, hogy mit vetettél meg Bill-lel?'
- (6d)    What<sub>i</sub>            was        it        obvious                    that        Harry  
          mi                volt        EXPL    nyilvánvaló            hogy        Harry  
          said                you        had        force-d                    Bill        to  
          mond-PRAET    te        PERF    kényszerít-PART    Bill        INF  
          buy t<sub>i</sub>?  
          vesz  
          'Miről mondta nyilvánvalóan Henrik, hogy te megvetted Bill-lel?'

Világos, hogy az ilyen példákban, amennyiben a helyzet megengedi, bármennyi szintaktikai elemet elhelyezhetünk a mozgatott kérdőszó és az általa hagyott

nyom között. E fejezet egyik célkitűzése, hogy bemutassa: a *wh*-függőségek korlátozatlan volta csak látszólagos. Látni fogjuk, hogy a *wh*-mozgítás esetében egyfajta lokalitási megkötés érvényesül, ami hasonló a többi mozgástípusra vonatkozó megszorításokhoz. Ily módon elérkezünk a *Mozgasd α-t* egységes elmélethez, amely magába foglalja az (5)-ben megadott szabályokat, valamint egy általános lokalitási megszorítást.

Mint már említettem, a könyv ezen fejezetében legfőbb célom, hogy megmutassam, hogyan lehet a mozgítás elméletét egységesíteni oly módon, hogy bebizonyítom: a *wh*-mozgításra – a látszat ellenére – ugyanolyan megkötések vonatkoznak, mint a fejmozgításra vagy a DP-mozgításra. A 4.1-ben bemutatok olyan bizonyítékot is, amely azt jelzi, hogy a *wh*-mozgítás nem teljesen kötetlen; ez a bizonyíték a „szigetekre” vonatkozó megszorításokból származik, amelyeket eredetileg Ross (1967) vezetett be. A 4.2-ben és a 4.3-ban azt a két központi lokalitási elvet mutatom be, amelyek a *wh*-mozgítás lokalitását hivatottak megmagyarázni: a *Szomszédosság elvét* és az *Üres kategória elvét* (ÜRK). A 4.4-es alfejezet a *határok* fogalmával foglalkozik részletesebben (ezt a 2. fejezet 2.2.2 részében már röviden bemutattam), és ez egyúttal az első próbálkozás e két elv egyesítésére és egy átfogó elméletbe való beépítésükre. A 4.5 egy másfajta egységesítéssel foglalkozik, egészen pontosan, egy olyan lokalitási elmélet kidolgozását ismerteti, amely egyaránt érvényes a DP-mozgításra, a fejmozgításra és a *wh*-mozgításra is: ez a *Relativizált minimalitás elmélete*. Végül a 4.6-ban bemutatok majd egy jelenleg legújabbnak számító<sup>2</sup> mozgítási elméletet, Manzini (1992) lokalitási elméletét.

#### 4.1 Szigetek

Itt ismertetem a legfőbb bizonyítékot arra, hogy a *wh*-függőségekre is vonatkoznak bizonyos megszorítások. Ez a bizonyíték, amelyet először Ross (1967) mutatott be részletesen (és bár ezt Chomsky (1964) már vázolta, én nem fogok mindig szigorúan ragaszkodni a történelmi kronológiához az egyes elméletek bemutatása során), a *szigetek*, vagy *szigetmegszorítások* néven ismertté vált jelenségkörben mutatkozik meg. A terminológia képletes: egy sziget olyan hely, ahonnan nehéz kimozdulni, valamilyen speciális közlekedési eszköz kell hozzá, sőt, az is előfordulhat, hogy az ember képtelen elhagyni ezt a szigetet. Ebből adódóan szintaktikai szigeteknek azokat a szerkezeteket nevezzük, amelyekből a *wh*-elemek csak nehezen mozdíthatók ki, már amennyiben ez egyáltalán megtehető. Fontos azonban látni: noha a „szigetjelenségek” megmutatják, hogy a *wh*-mozgítás nem következhet be akárhol, azt nem bizonyítják, hogy ez a mozgítás

---

<sup>2</sup> Az első kiadás idején a legújabb, de a mai modernebb elképzelésekre is kihatással bíró elmélet – A fordító.

*sohasem* kötetlen. Mindössze azt bizonyítják, hogy a *wh*-mozgatás, legalábbis némely esetben, kötött.

Mint ahogy fentebb említettem, Ross számos „szigetjelenséget” fedezett fel és mutatott be. Az alfejezet további részében áttekintem a legfontosabbakat, amelyekre eredetileg Ross hívta fel a figyelmet, valamint számos más megkötést is, amelyet azóta fedeztek fel. Ross kialakított egy terminológiai gyakorlatot, amelyet azóta is követünk, nevezetesen, hogy mindegyik *szigetjelenségre* külön „X-megszorítást” vagy „X-feltételt” vezetett be, ahol ‘X’ az adott struktúrára vonatkozik. Mivel ez segíti a felidézésüket, én is ezt a gyakorlatot fogom követni.

A *szigetmegszorítások*, amelyekkel Ross foglalkozik, a következők:

### ***Komplex NP megszorítás (KNPM)***

Ross (1985:76) ezt a megszorítást a következőképpen fogalmazza meg:

- (7) Ha egy elem olyan tagmondatban fordul elő, amelyet egy főnévi kifejezés dominál, akkor nem mozdítható ki abból a főnévi kifejezésből.

Ha a (7)-ben megfogalmazottakat a korábbi fejezetek funkcionális kategóriákkal kapcsolatos feltételezései alapján vizsgáljuk meg, akkor azt mondhatjuk, hogy a KNPM meggátolja a kiemelését az olyan szerkezetekből, mint (8):

- (8) [DP...[IP...α...]]

A KNPM kétfajta adathalmazt magyaráz meg: a kiemelés lehetetlenségét vonatkozó mellékmondatból, valamint olyan főnevek tagmondati bővítményéből, mint *az az állítás, hogy (the claim that)*, *az a tény, hogy (the fact that)* vagy *az a történet, hogy (the story that)*. Ezeket a tényeket a (9) mutatja be. Itt a szigetet KISKAPITÁLISSAL jelöltem, a nyom az α pozícióban van.

- (9a) \*Which band<sub>i</sub> did you write [DP A SONG  
melyik együttes PRAET te ír- egy dal

WHICH [IP WAS ABOUT t<sub>i</sub>]] ?  
amelyik volt -ról  
‘Melyik együttes volt az, hogy \_ -ról szóló dalt írtál?’

- (9b) \*Which band<sub>i</sub> did you believe [DP THE CLAIM  
melyik együttes<sub>i</sub> PRAET te hisz az állítás

THAT [IP WE HAD SEEN t<sub>i</sub>]] ?  
hogy mi PPERF lát.PART  
‘Melyik együttest hitted el azt az állítást, hogy láttuk \_?’

A (9a)-ban a DP-sziget a vonatkozó mellékmondat, a (9b)-ben pedig a DP, ami tartalmaz egy főnevet és annak tagmondati bővítményét. Bizonyos tekintetben a KNPM e két megnyilvánulása eltérő, például sok beszélő az olyan mondatokat, mint a (9a), rosszabbnak tartja, mint a (9b-típusúakat.

A (9a) mondatot a (10)-ben látható mondatdal is érdemes összehasonlítani:

- (10) Which band<sub>i</sub> did you write [DP A SONG  
melyik együttes PRAET te ír- egy dal

ABOUT t<sub>i</sub>]]?

-ról

'Melyik együttesről írtál egy dalt?'

A legtöbb angol anyanyelvű ember a (10)-et teljesen jónak találja. Ha nem szerepel 'redukált tagmondat' a *dal* bővítményeként, akkor ez az adat is teljesen összeegyeztethető a KNPM-mel abban a formában, ahogy azt a (7)-ben és a (8)-ban megfogalmaztam. Ennek ellenére fontos rámutatni arra, hogy a (10)-ben található DP határozottsága döntő fontosságú. A mondat megítélése romlik, ha a DP nem határozott, és ennél is sokkal rosszabb, ha egy birtokos DP van a specifikálóban:

- (11a) ??Which band<sub>i</sub> did you write [DP THAT SONG  
melyik együttes<sub>i</sub> PRAET te ír- az dal

ABOUT t<sub>i</sub> ]] ?

-ról

'Melyik együttes írtad AZT a dalt \_-ról?'

- (11b) \*Which band<sub>i</sub> did you sing [DP MICK'S SONG  
melyik együttes PRAET te énekel- Mick-GEN dal

ABOUT t<sub>i</sub> ]]?

-ról

'Melyik együttesről énekelted Mick dalát \_?'

Ezt a tényt Fiengo & Higginbotham (1981) észlelte. Manzini (1992) ezt a fajta esetet *Határozottsági szigetnek* hívja, mivel, ahogy látjuk, a kiemelést gátló tényező a D határozottsága (emlékezzünk, hogy a birtokos DP-k, mint például 'Mick dala', mindig határozottak).

### ***Az Alanyi feltétel***

Ross megfigyelte, hogy az alanyi tagmondatból való kiemelés (például a (12a)-ban) nem megengedett. Chomsky (1973) kiterjesztette ezt a megfigyelést min-



den egyéb komplex alanyra is. Az általánosítás az, hogy az alanyi pozícióból történő kiemelés nyelvtanilag helytelen mondatot eredményez:

- (12a) \*Which rock star<sub>i</sub> was [CP THAT THE POLICE WOULD  
melyik rock sztár PRAET hogy a rendőrség FUT  
ARREST t<sub>i</sub> ] expect-ed ?  
letartóztat elvár-PART  
'Melyik rocksztár volt várható, hogy letartóztatják?'

- (12b) ??Which rock star<sub>i</sub> were [CP admirers of t<sub>i</sub>]  
melyik rocksztár voltak rajongók GEN  
arrest-ed ?  
letartóztat-PART  
'Melyik rock sztárnak voltak rajongói letartóztatva?'

Fontos látni, hogy az *Alanyi feltétel* nem az alany mozgását, hanem az alanyból történő kiemelést gátolja.

#### ***A Mellérendelő szerkezet megszorítás (MSzM)***

- (13) Egy mellérendelő szerkezetnek semelyik tagja nem mozoghat, továbbá semelyik mellérendelt tagban lévő elem nem mozgatható (Ross 1986: 99).

Ez azt jelenti, hogy egy olyan szerkezetben, mint a (14), semmilyen  $\alpha$ -t nem lehet kiemelni (a & jel bármilyen mellérendelést jelent).

- (14) [ $\alpha$  ...  $\alpha$  ... ] & [ $\alpha$  ...  $\alpha$  ... ]

Ez kiküszöböli az alábbiakhoz hasonló példákat (a szigetképződést itt is KISKAPITÁLISSAL jelöltem).

- (15a) \*What<sub>i</sub> did Bill buy POTATOES AND t<sub>i</sub> ?  
mi PRAET Bill venni krumplik és  
'Bill mit vett krumplit és?'
- (15b) \*What<sub>i</sub> did Bill buy t<sub>i</sub> AND POTATOES ?  
mi PRAET Bill venni és krumplik  
'Bill mit vett és krumplit?'
- (15c) \*Which guitar<sub>i</sub> does KEITH [PLAY t<sub>i</sub> ]AND [SING  
melyik gitár PRES Keith játsz- és énekel-  
MADRIGALS ]?  
madrigálok  
'Keith melyik gitáron játszik és énekel madrigálokat?'

- (15d) \*Which madrigals<sub>i</sub> does KEITH [PLAY THE  
 melyik madrigálok PRES Keith játsz- a  
 GUITAR] AND [SING t<sub>i</sub>]?  
 gitár és énekel-  
 ‘Melyik madrigálokat játszik Keith gitáron és énekel?’

Fontos kikötés az *MSzM*-mel kapcsolatban, hogy a *wh*-mozgatás alkalmazható ugyan a mellérendelt szerkezetekben, de csakis akkor, ha *árkon-bokron-át kiemelés* (across-the-board extraction) történik, tehát ha mindegyik mellérendelt tagban azonos elemek érintettek. Ezt láthatjuk, ha összehasonlítjuk a következő példákat a vonatkozó mellékmondat képzését illetően (ami szintén a *wh*-mozgatás egyik megnyilvánulása):

- (16a) Students<sub>i</sub> [WHO<sub>i</sub> t<sub>i</sub> FAIL THE EXAM OR [WHO<sub>i</sub> t<sub>i</sub>  
 diákok akik elbuk- a vizsga vagy akik  
 DO NOT DO THE READING] will be executed.  
 PRES NEG csinál- az olvasás FUT COP kivégez-PART  
 ‘Azok a diákok, akik megbuknak a vizsgán, vagy akik nem végzik el az  
 olvasást, ki lesznek végezve.’
- (16b) \*This is the student<sub>i</sub> [WHO<sub>i</sub> t<sub>i</sub> FAIL-ED  
 ez COP a diák aki megbuk-PRAET  
 THE FINAL EXAM ] AND [JOHN DID THE READING ]  
 a záróvizsga és John csinál-PRAET az olvasás  
 ‘Ez az a diák, aki megbukott a záróvizsgán, és János elvégezte az  
 olvasást.’

Az *MSzM* többnyire ellenáll az *Elvek&Paraméterek* keretén belüli elméleti magyarázatoknak.

### ***A Baloldali elágazás feltétele (BEF)***

Ez a feltétel meggátolja  $\alpha$  kiemelését az alábbi szerkezetből, ahol X nem üres elem.

- (17) [DP  $\alpha$  X]

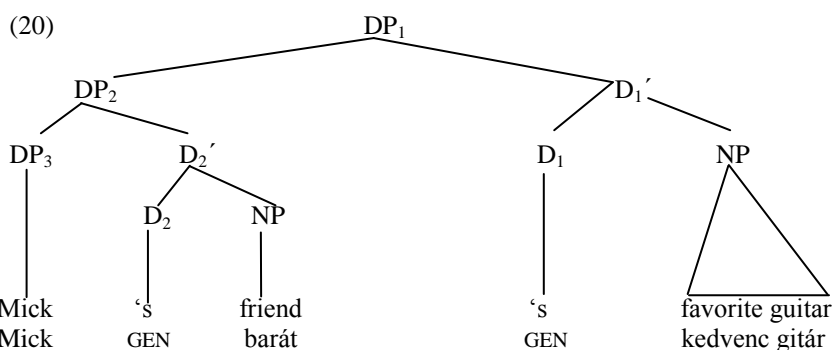
Birtokos DP általában olyan szerkezetekben fordul elő, mint a (18), így tehát a *BEF* azt mondja, hogy az olyan *wh*-komponensek, amelyek birtokosok, nem emelhetők ki azokból a DP-kból, amelyek dominálják őket.

- (18) \*Whose<sub>i</sub> didyou play [DP t<sub>i</sub> GUITAR ]?  
 kié PRAET te játsz- gitár  
 'Kinek játszottál a gitárján?'

A birtokos DP-k lehetnek balra rekurzívak mint például a (19)-ben:

- (19) Mick's friend's favorite guitar  
 Mick-POSS barát-POSS kedvenc gitár  
 'Mick barátjának a kedvenc gitárja.'

A (19)-ben 'Mick's' a 'Mick's friend's' DP baloldali ágán található, ami pedig az egész DP bal ágán foglal helyet.



A BEF meggátolja a *wh*-elem kiemelését, amely megfelel a *t*-nek, vagy a DP<sub>2</sub>-nek:

- (21a) \*Whose<sub>i</sub> did you play [DP t<sub>i</sub> FRIEND'S FAVORITE GUITAR ] ?  
 kié PRAET te játsz- barát-POSS kedvenc gitár  
 'Kinek a barátjának a kedvenc gitárján játszottál?'

- (21b) \*Whose friend's<sub>i</sub> did you play [DP t<sub>i</sub> FAVORITE  
 kié barát-POSS PRAET te játsz- kedvenc  
 GUITAR ] ?  
 gitár  
 'Kinek a barátjának a kedvenc gitárján játszottál?'

(Észrevehettük, hogy az 's'-t D-ként értelmeztük a (20)-ban, ahhoz tartva magunkat, amit az 1.3.2-ben megfogalmaztunk. Ha a *whose* ténylegesen egy *who*+ 's, akkor elég egyszerű magyarázatot tudunk adni a (18) és (21) helytelenségére: itt egy [Spec,DP]-ből és egy D-ből álló, de nem szintaktikai egységet alkotó elem próbál mozogni). A baloldali elágazásból történő mozgatás helyett a

birtokost tartalmazó egész DP kénytelen mozogni. Más szóval a (18) grammatikailag helyes változata a (22):

- (22) Whose guitar<sub>i</sub> did you play t<sub>i</sub> ?  
 kié gitár PRAET te játsz-  
 'Kinek a gitárján játszottál?'

Ezt a jelenséget, ahol egy olyan kategória is mozog, amely maga nem [+wh] jegyű, viszont tartalmaz egy *wh*-elemet, *hamelni patkányfogásnak*<sup>3</sup> (*Pied Piping*) hívjuk (az elgondolás az, hogy a konstituens [-*wh*]-elemei úgy követik a *wh*-elemet, mint ahogy a patkányok követték a furulyást, amikor az kivezette őket Hameln városából).

Eddig hallgatólagosan azt feltételeztem, hogy a *szigetmegszorítások* egyetemlegesen. Ez többnyire igaz is. Később ebben a fejezetben látni fogunk olyan adatokat, amelyek jól illusztrálják az egyes nyelvekben észlelhető szigetek közötti eltéréseket, ezek az eltérések azonban általában elég csekélyek. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy a *BEF*-et bizonyos nyelvekben meg lehet sérteni. Ross a következő orosz és latin példákat adja:

- (23a) Č'ju<sub>i</sub> ty čitaj-eš [DP t<sub>i</sub> knig-u] ? (Orosz)  
 kié te olvas-2SG könyv-ACC  
 'Kinek a könyvét olvasod?'
- (23b) Cuius<sub>i</sub> leg-is [DP t<sub>i</sub> LIBR-um] ? (Latin)  
 kié olvas-2SG könyv-ACC  
 'Kinek a könyvét olvasod?'

Ehhez a listához adhatjuk a francia *combien*-t, 'mennyi'-t is.

- (24) Combien<sub>i</sub> as-tu lu [DP t<sub>i</sub> DE LIVRES] ? (Francia)  
 mennyi PERF-te olvas -ből könyvek  
 'Mennyi könyvet olvastál?'

Világosan látjuk, hogy más, eddig vizsgált *szigetmegszorításokkal* ellentétben a *BEF* parametrikus váltakozást mutat. Ezen a ponton nemigen tudunk többet mondani arról, hogy ez a parametrikus váltakozás pontosabban miben áll azon túl, hogy kijelentjük: egyes nyelvek tiszteletben tartják a *BEF*-et, míg mások megszegik. Lehetséges, hogy mindez a D pozíció természetével áll összefüggésben: például sem az oroszban, sem a latinban nincs nyílt D-elem (jóllehet ez nem magyarázza meg a (24)-beli francia adatot). Jelenleg a *BEF* pontos státusza még tisztázatlan kérdés.

<sup>3</sup> Az angol elnevezés a csodafurulyás Pied történetére utal, aki Hameln városából varázsfurulyájának segítségével üzte ki a patkányokat. – A fordító.

### A *wh*-sziget megszorítás

Valójában ez volt az első szigetjelenség, amelyet Chomsky (1964) említett.

Az alapvető észrevétel az, hogy egy *wh*-elemet nem lehet kiemelni olyan mellékmondatból, amelyet *wh*-elem vezet be. Két olyan fontos tagmondatfajta van, amelyet *wh*-elem vezet be: az alárendelt kérdő tagmondatok és a vonatkozó mellékmondatok. Amint láttuk, a vonatkozó mellékmondatok a *KNPM* hatálya alá esnek, tehát itt most csak az alárendelt kérdő tagmondatok relevánsak:

- (25a) ??Whose car<sub>i</sub> were you wonder-ing [HOW<sub>i</sub> TO  
kié autó voltál te tünőd-PART hogyan INF

FIX t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ] ?

megjavít-

‘Kinek az autóját tünődteél, hogyan kell megjavítani?’

- (25b) ?\*Whose car<sub>i</sub> were you wonder-ing [HOW  
kié autó voltál te tünőd-PART hogyan

YOU SHOULD FIX t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ] ?

te kellene megjavítani

‘Kinek az autóját tünődteél, hogyan kellene neked megjavítanod?’

(Mivel ezekben a példákban kétszer történt *wh*-mozgatás, az egyik az alsó [Spec,CP]-be, a másik pedig a felsőbe, a nyomokból is kettő van: a nyomok sorrendje mindkét példában a következő: t<sub>whose car</sub> t<sub>how</sub>, mint ahogy ez látszik is, ha megnézzük a nem-*wh*-elemek sorrendjét: *I fixed Bill's car with a cocktail shaker* (*Bill autóját egy koktéلكeverővel javítottam meg*).

A legtöbb beszélő semelyik példát nem találná teljesen elfogadhatónak, de legtöbbjük egyetértene abban, hogy van különbség a helytelenség mértékében a (25a) és a (25b) között. Úgy tűnik, hogy az időjeles *wh*-tagmondati bővítmények súlyosabban sértik a nyelvtani szabályokat, mint az infinitívuszi tagmondati bővítmények.

A fent bemutatott jelenségekre vonatkoznak Ross legfontosabb *szigetmegszorításai*. Láthatjuk, hogy a *wh*-mozgatás például a *KNPM*, az *Alanyi feltétel*, az *MSzM*, a *Wh-sziget megszorítás*, illetve (egyes nyelvekben) a *BEF* hatálya alá is esik. Ennek ellenére, amint azt fentebb kifejtettem, mindebből csak az derül ki, hogy a *wh*-mozgatás *egyes esetekben* korlátozott. Az a körülmény azonban, hogy korlátlan mennyiségű szintaktikai anyagon mozoghat át midaddig, amíg nem ékelődnek közbe szigetek, a *wh*-mozgatást még mindig alapvetően elkülöníti a *Mozgasd a-t* szabályt a többi esettől.

Ross egy további megszorítással is foglalkozik, amely arra utal, hogy a *wh*-mozgatás következetesen korlátozott. Ez a megszorítás később *Jobboldali tető megszorítás* (Right Roof Constraint) néven vált ismertté. A szokványos *wh*-

mozgatás a kérdő tagmondatoknál és a vonatkozó mellékmondatoknál, amilyeneket eddig vizsgáltunk, mindig balra mozgatja a *wh*-elemet, és mindig a [Spec,CP] pozícióba. Léteznek azonban olyan mozgatási szabályok, amelyek szemlátomást a kiinduló ponttól jobbra elhelyezkedő adjungált pozícióba visznek szintaktikai elemeket. Nem világos, hogy az olyan műveleteknél, mint például a *Kiemelés*, mi is a célállomás, mindenesetre úgy tűnik, mintha egy, a VP-hez vagy egy funkcionális kategóriához jobbról adjungált pozíció lenne (a jobbról adjungált szerkezeteket általánosságban eleve kizárja Kayne LEA-ja, amelyet az 1. fejezetben mutattam be, de ettől a szemponttól most eltekintünk).

Mindenesetre az, hogy a *Kiemelés* és egyéb, hasonló mozgatások célállomása nem L-kapcsolt pozíció, azt jelzi, hogy ez a művelet is egyfajta *wh*-mozgatás, amennyiben a mozgatott konstituens A'-köti a nyomát. A *Kiemelés* éppen az egyik olyan művelet, amely a következő párokat összekapcsolja:

- (26a)    The claim            [<sub>CP</sub> that        the world            was round]    was  
              az állítás            hogy            a világ            volt kerek        volt
- made    by the    Greeks.  
           téve     által    a görögök  
           'Azt az állítást, hogy a világ kerek, a görögök tették.'

- (26b)    The claim        t<sub>i</sub> was    made    by the Greeks    [<sub>CP</sub> that    the    world  
              az állítás        volt        téve        által a görögök    hogy    a    világ
- was round ]  
              volt kerek.  
              'A görögök tették azt az állítást, hogy a világ gömbölyű.'

Úgy tűnik, hogy a *that the world was round* 'hogy a világ gömbölyű' tagmondatot, vagyis CP-t, a főmondattól jobbra mozgattuk. Ross észrevette, hogy ez a művelet nem mozgatható túlságosan messzire, vagyis lehetetlen két tagmondatnál jobbra kiemelést végezni. Ennek a „hosszútávú” kiemelésnek a helytelenségét a (27)-es példa ábrázolja:

- (27)    \*The proof    that    the claim t<sub>i</sub>    was    made    by    the  
              a bizonyíték    hogy    az állítás    volt    téve    által    a
- Greeks        was    given        in        1492    [<sub>CP<sub>i</sub></sub> that  
              görögök    volt    adva        -ben    1492    hogy
- the world    was    round].  
              a világ    volt    kerek  
              'Annak bizonyítékát, hogy a görögök tették azt az állítást, hogy a világ gömbölyű, 1492-ben adták meg.'

Hasonlítsuk most össze a (27)-et a (28)-cal, ahol a *kiemelés* csak egy mellékmondatnál jobbra mozgat:

- (28) The proof that the claim  $t_i$  was made [CP<sub>i</sub> that the world  
a bizonyíték hogy az állítás volt téve hogy a világ  
was round] by the Greeks was given in 1492.  
volt kerek által a görögök volt adva -ben 1492.  
‘A bizonyítékot arra, hogy a görögök azt az állítást tették [CP hogy a föld  
gömbölyű], 1492-ben adták meg.’

Ross megmutatta, hogy minden jobbra mozgó művelet ilyen módon korlátozott. Láthatjuk, hogy csupán a nem-szigetektől balra történő *wh*-mozgatás nincs korlátozva, a többi esetben korlátozott, mivel vagy a *szigetmegszorítások*, vagy pedig a *Jobboldali tető megszorítás* hatálya alá esik. A nyilvánvaló kérdés, amit most fel kell tennünk, az, hogy miért olyan különleges a nem-szigetből balra történő *wh*-mozgatás? A 4.2-es alfejezetben megvizsgáljuk, hogyan kezeli ezt a kérdést Chomsky (1973).

Ebben a részben bemutattam egy egész sor adatot, amelyek mindegyike arra utal, hogy a *wh*-mozgatást többféle megszorítás is korlátozza. Azt, hogy pontosan milyen elméleti következményekkel járnak ezek az adatok, a későbbiekben fogjuk látni. Ez lesz az, amivel a fejezet hátralévő részében többnyire foglalkozom. Amit eddig láttunk, az a következő:

(29a) A jobb oldali A'-pozícióba való mozgatás mindig korlátozott.

(29b) A *wh*-XP-k bal oldalra történő mozgatása a *szigetmegszorítások* hatálya alá esik.

Összefoglalásként íme egy lista azon szigetjelenségekkel kapcsolatos megszorításokról, amelyeket eddig láttunk:

### **KNPM**

- (30a) \*Which band<sub>i</sub> did you write [DP A SONG WHICH  
melyik együttes PRAET te ír egy dal amelyik

[IP WAS ABOUT  $t_i$ ] ?  
volt -ról

‘Melyik együttesről szóló dalt írtál?’

\*Which band<sub>i</sub> did you believe [DP THE CLAIM THAT  
melyik együttes PRAET te hisz az állítás hogy

[IP WE HAD SEEN...  $t_i$ ] ?  
mi PPERF lát-PART

‘Melyik együttesről hitted el azt az állítást, hogy láttuk?’

### *Alanyi feltétel*

(30b) \*Which rock star<sub>i</sub> was [CP THAT THE POLICE WOULD  
melyik rock sztár COP.PRAET hogy a rendőrség COND

ARREST t<sub>i</sub>] expect-ed ?

letartóztat elvár-PART

'Melyik rock sztárnak volt várható a letartóztatása?'

??Which rock star<sub>i</sub> were [CP admirers of t<sub>i</sub>]  
melyik rock sztár COP.PRAET rajongók POSS

arrested ? (ld. (12))

letartóztatva

'Melyik rock sztár rajongói voltak letartóztatva?'

### *Mellérendelő szerkezet megszorítás (MSzM)*

(30c) \*What<sub>i</sub> did Bill buy POTATOES AND t<sub>i</sub> ?  
mi PRAET Bill vesz krumplik és  
'Bill mit vett krumplit és?'

\*What<sub>i</sub> did Bill buy t<sub>i</sub> AND POTATOES ?  
mi PRAET Bill vesz és krumpik  
'Bill mit vett és krumplit?'

\*Which guitar<sub>i</sub> does KEITH [PLAY t<sub>i</sub>] AND [SING  
melyik gitár PRES Keith játsz- és énekel

MADRIGALS ]?

madrigálok

'Keith melyik gitáron játszik és énekl a madrigálokat?'

\*Which madrigals<sub>i</sub> does KEITH [PLAY THE GUITAR]  
melyik madrigálok PRES Keith játszik a gitár

AND [SING t<sub>i</sub>]?

és énekel

'Melyik madrigálokat játszik Keith a gitáron és énekl?'

### *A baloldali elágazás feltétele (BEF)*

(30d) \*Whose<sub>i</sub> did you play [DP t<sub>i</sub> GUITAR] ?  
kié PRAET te játsz- gitár  
'Kinek játszottál a gitár?'



### **Wh-sziget megszorítás**

(30e) ??Whose car<sub>i</sub> were you wondering [HOW<sub>j</sub> TO  
kié autó voltál te kíváncsi hogyan INF

FIX t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ] ?

megjavít

‘Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?’

?\*Whose car<sub>i</sub> were you wondering [HOW YOU  
kié autó voltál te kíváncsi hogyan te(neked)

SHOULD FIX t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ] ?

kellene megjavítani

‘Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítanod?’

Időnként megemlítem ebben a könyvben, hogy milyen unalmasak a listák. Ennek az az oka, hogy a listák nem igazán magyarázzák meg a dolgokat, és amikor elméletet építünk, akkor elsősorban magyarázatot keresünk. Amit ebben a részben láttunk, és remélem, ezzel mindenki egyetért, az egy nagyon érdekes és komplex adathalmaz (csak mellékesen jegyzem meg: ezek olyan adatok, amelyek teljesen ismeretlenek voltak a generatív grammatika megjelenése, de különösen Ross 1967-es doktori disszertációja előtt). Ezzel azonban csupán a *sziget-megszorítások* hosszú listáját kaptuk. Most egy olyan egységesítő elvre van szükségünk, amely megmagyarázza, hogy a szigetek *miért* olyanok, amilyenek. Ezeket a *wh*-mozgatásra vonatkozó adatokat végső soron összefüggésbe szeretnénk hozni azokkal, amelyeket a DP-mozgatással és a *Fejmozgatással* kapcsolatban láttunk. A következő részben kifejtem ezeket a pontokat, kezdve rögtön az első igazi lokális elvvel, a *Szomszédosság elvével*.

## **4.2 Szomszédosság**

### *4.2.1 A szukcesszív ciklikusság*

A *Szomszédosság elve* mögött egy alapvető fogalmi váltás húzódik meg: elvetjük azt a feltételezést, hogy a *wh*-mozgatás (legalábbis a balra történő és nem-szigetektől kiinduló mozgatás) kötetlen. Tehát *a látszat ellenére a wh-mozgatás kötött*. Ez a nagy horderejű gondolat azonban csakis akkor ültethető át a gyakorlatba, ha elfogadjuk, hogy a *wh*-mozgatás, csakúgy, mint a DP-mozgatás, egymás utáni ciklusokban, azaz *szukcesszív-ciklikusan* is működhet. Ez a megoldás lehetővé teszi, hogy „megmérjük” a távolságot egy *wh*-elem kiinduló pozíciója és célállomása között.

A 2. fejezet 2.3 részében láthattuk: a DP-mozgatás azt a látszatot keltheti, hogy a DP hosszútávú mozgatást hajt végre, de minden ilyen nem-lokális moz-

gatóst le lehet bontani több, lokális ugrásra, amelyek a DP-t mindig a legközelebbi lehetséges pozícióba mozgatják. Ennek az alábbi példáit láthattuk:

- (31a) The train<sub>i</sub> seems [t'<sub>i</sub> to be likely [t<sub>i</sub> to be late ]] (2.3(48b))  
 a vonat tűnik lenni valószínű lenni késő  
 'Úgy tűnik, hogy a vonat valószínűleg késni fog.'
- (31b) The money<sub>i</sub> seems [t<sub>i</sub> to have been stolen t<sub>i</sub> ]  
 a pénz látszik INF PERF lenni.PART ellop.PART  
 'Úgy tűnik, hogy a pénzt ellopták.'
- (31c) The train<sub>i</sub> is expect-ed [t'<sub>i</sub> to arrive t<sub>i</sub> an hour  
 a vonat van vár-PART érkezni egy óra  
 late].  
 késő  
 'A vonat várhatóan egy órával később érkezik.'
- (31d) The weeds<sub>i</sub> appear [t<sub>i</sub> to have grown] while we  
 a gyomok látszanak -ni PERF nő.PART amíg mi  
 were on holiday.  
 COP.PRAET SPR szabadság  
 'Úgy tűnik, a gyomok megnőttek, amíg szabadságon voltunk.'
- (31e) The patient<sub>i</sub> seems [t<sub>i</sub> to be expect-ed [t<sub>i</sub> to die t<sub>i</sub>]].  
 a páciens látszik INF van vár-PART meghalni  
 'Úgy tűnik, a páciens várhatóan meg fog halni.'

Ezek a példák azt mutatják be, hogy az *Emelés* ciklikusan is történhet. Mindegyik mozgatási lépést az *esetszűrő* váltotta ki (illetve a 2.6-ban felvázolt elméleti keretben a *jegyellenőrzés*). A ciklikus mozgatás arra utal, hogy az a DP, amelyik esetet keres, mindig a legközelebbi lehetséges esetadó pozícióba mozog; ha ott nem talál esetet, továbbmegy a *következő* legközelebbi lehetséges pozícióba, és így tovább. Az 1. fejezetben a V2-szórend tárgyalásakor láthattunk példákat szukcesszív-ciklikus fejmozgatásra az 1.4.2.4 részben (V-ből-I-ből-C-be történő mozgás).

Ha a két másik mozgatás (amelyek egyszerűbb jelenségnek tűnnek, mint a *wh*-mozgatás, de nem feltétlenül egyszerűbbek a valóságban) lehet szukcesszív-ciklikus, akkor teljesen kézenfekvő azt gondolni, hogy a *wh*-mozgatás is lehet az. Konkrétan azt állítom, hogy a *wh*-elemek szukcesszív-ciklikusan mozognak a [*Spec,CP*]-n keresztül. Tehát egy olyan látszólag kötetlen *wh*-mozgatás szerkezete, mint a (6c), a (6c')-hez hasonlít:

(6c') [CP<sub>1</sub> What<sub>i</sub> [C' 1 did [IP<sub>1</sub> Harry say [CP<sub>2</sub> t'<sub>i</sub> [C' 2 [IP<sub>2</sub> you  
mi PRAET Harry mond- te  
had force-d Bill [CP<sub>3</sub> t'<sub>i</sub> [C' 3 [IP<sub>3</sub> to buy t<sub>i</sub> ]]]] ?  
PPERF kényszerít-PART Bill venni  
'Mit mondott Harry, hogy te mit vásároltattál meg Bill-el?'

Itt a *what* a kiinduló pozíciójából, t<sub>i</sub>-ből a legalsó beágyazott [Spec,CP]-be (Spec,CP<sub>3</sub>) mozog, majd innen a köztes [Spec,CP<sub>2</sub>]-be, aztán a mátrix [SpecCP<sub>1</sub>]-be. Ezeket a közbeeső pozíciókat a megfelelő nyomok, t'<sub>i</sub> és t''<sub>i</sub> jelzik. Tehát a látszólagosan kötetlen mozgatus ténylegesen több kisebb, a [Spec,CP]-ből a [Spec,CP]-be történő ugrás sorozatából áll.

Ha meg akarunk győződni arról, hogy a *wh*-mozgatus ténylegesen lokálisan történik-e, mint ahogy azt a (6c')-ben láthatjuk, akkor meg kell bizonyosodnunk, hogy a [SpecCP]-ből egy k-vezérlő [SpecCP]-be történik. A k-vezérlési feltétel a *Mozgasd α-t* szabály definíciójának része (ld (5b)), tehát arról kell meggyőződni, hogy a *wh*-elem mindig a legközelebbi [SpecCP]-be mozog-e. Ennek két része van: (i) meg kell győződni arról, hogy a *wh*-mozgatus nem visz-e egy *wh*-elemet máshova, mint a [Spec,CP] pozícióba, és (ii) hogy a *wh*-mozgatus mindig a legközelebbi pozícióba mozog-e.

Az (i) ponttal kapcsolatban azt mondhatjuk, hogy a *wh*-mozgatus csakis azért megy végbe, hogy egy *wh*-jegyet ellenőrizzen (amint ezt a 2.6.3-ban már elfogadtuk), és a [Spec,CP] az egyetlen olyan pozíció, ahol ezeket a jegyeket ellenőrizni lehet. Tehát [+wh] kategóriák sosem fognak máshova mozogni.

A (ii) pont tárgyalásakor merül fel a *Szomszédosság elve*. Kiindulópontként megadom az eredeti (Chomsky 1973: 8)-féle megfogalmazás egy egyszerűsített változatát:

#### A Szomszédosság elve

(32) A következő szerkezetben α és β nem kapcsolhatók össze mozgattással:

... α ... [HK ... [HK ... β ... ] .. ]

ahol α-t és β-t egynél több határoló kategória (HK) választja el.

Kövessük Chomsky (1973) javaslatát, és tekintsük a DP-t és az IP-t szintaktikai határnak. Most már láthatjuk, hogyan érvényesül a *Szomszédosság* a [Spec,CP] esetében felfelé. Vegyük figyelembe, mi történik a (6c')-ben, ha a *wh*-mozgatus átugrik egy [Spec,CP]-t:

(6c'') [CP<sub>1</sub> What<sub>i</sub> [C' 1 did [IP<sub>1</sub> Harry say [CP<sub>2</sub> [C' 2 [IP<sub>2</sub> you had  
mi PRAET Harry mond te PPERF  
force-d Bill [CP<sub>3</sub> t'<sub>i</sub> [C' 3 [IP<sub>3</sub> to buy t<sub>i</sub> ]]]] ?  
kényszerít-PART Bill vesz-INF  
'Mit mondott Harry, hogy te kényszerítetted Bill-t venni?'

Itt a *what* a [Spec,CP<sub>3</sub>]-ből (a *t<sub>i</sub>* által elfoglalt pozícióból) egyenesen a [Spec,CP<sub>1</sub>]-be mozgott, kihagyva a [Spec,CP<sub>2</sub>]-t. Ily módon a mozgatás átívelt mind az IP<sub>2</sub> és az IP<sub>1</sub> felett. Az IP-t és DP-t HK-ként definiáltuk, tehát ez a szintaktikai művelet, mivel két HK-n megy keresztül, megsérti a *Szomszédosság elvét*. [Spec,CP<sub>2</sub>]-n keresztüli mozgás szükséges ahhoz, hogy kiiktassuk az elv megsértését. Mivel a [Spec,CP<sub>2</sub>] elérhető, mint a *what* köztes megállója, (6c) nyelvtanilag helyes, de csak a (6c’)-ban bemutatott levezetés esetén.

#### 4.2.2 A szigetmegszorítások magyarázata

A *Szomszédosság elve* a HK-k révén a szintaktikai távolság mércéje lehet. Mint ilyen, számos olyan *szigetmegszorítást* meg tud magyarázni, amelyet a korábbi részben láttunk. Nézzük meg, hogy ez hogy történik. Íme egypár tipikus KNPM-sértés a korábbi alfejezetből:

- (33a) \*Which band<sub>i</sub> did you write [DP A SONG [IP WAS  
melyik együttes PRAET te ír- egy dal volt

ABOUT *t<sub>i</sub>* ]]?  
-ról

‘Melyik együttes volt az, amelyik írtál egy dalt \_\_-ről?’

- (33b) \*Which band<sub>i</sub> did you believe [DP THE CLAIM THAT  
melyik együttes PAST te hisz az állítás hogy

[IP WE HAD SEEN *t<sub>i</sub>*] ?  
mi PPERF lát.PART

‘Melyik együttesről szóló azon állítást hitted el, hogy láttuk?’

Ha elfogadjuk, hogy a a szukcesszív ciklikus mozgás a [Spec,CP]-n keresztül történik, akkor (33b)-hez az alábbi ábrázolást rendelhetjük:

- (33b’) \*[CP<sub>1</sub> Which band<sub>i</sub> did [IP<sub>1</sub> you believe [DP the claim  
melyik együttes PRAET te hisz az állítás

[CP<sub>2</sub> *t’<sub>i</sub>* that [IP<sub>2</sub> we had seen *t<sub>i</sub>*] ]  
hogy mi PPERF lát.PART

‘Melyik együttesről szóló azon állítást hitted el, hogy láttuk?’

A félkövérrel szedett kategóriacimkék a HK-kat jelölik. A mozgatás első lépése a [Spec,CP<sub>2</sub>] alappozícióból csak egy HK-n, az IP<sub>2</sub>-n megy keresztül. A második viszont a DP-t és az IP<sub>1</sub>-t is átíveli, megsértve a *Szomszédosság elvét*. Tehát a *Szomszédosság elve* megmagyarázza a KNPM komplementumos esetét.

Nézzük most meg a vonatkozó mellékmondatos esetet.

- (33a') \*<sub>[CP<sub>1</sub> Which band<sub>i</sub> did <sub>[IP<sub>1</sub> you write <sub>[DP a song <sub>[CP<sub>2</sub> which<sub>j</sub> melyik együttes PRAET te ír- egy dal amelyik <sub>[IP<sub>2</sub> t<sub>j</sub> was about t<sub>i</sub> ]] ? volt -ról</sub></sub></sub></sub></sub>
- 'Melyik együttes írtál egy dalt \_-ról?'

Itt két mozgatósi lépés történt: az egyik a *which* mozgatósa az IP<sub>2</sub> alanyi pozíciójából a [Spec,CP<sub>2</sub>]-be, a másik pedig a *which band* mozgatósa a [Spec,CP<sub>1</sub>]-be. Ha a *which* előbb mozog, akkor a *which band* arra kényszerül, hogy egy lépésben mozogjon fel egészen a SpecCP<sub>1</sub>-be. Ez a mozgatósa három HK-n megy keresztül, tehát megsérti a *Szomszédosság elvét*. Ha a *which band* mozog először, akkor mozoghat ciklikusan a [Spec,CP<sub>2</sub>]-n keresztül. Ez a mozgatósa szintén megsérti a *Szomszédosság elvét*, mivel átvitel két HK-n, a DP-n és az IP<sub>1</sub>-en. A 4.1 részben megemlítettem, hogy a vonatkozó mellékmondatos KNPM-s sértések rosszabbak, mint a tagmondati bővítményt tartalmazók. Az általánosítás megfogalmazásának egyik kézenfekvő módja, ha megpróbáljuk erőltetni, hogy a vonatkozó mellékmondatoknál három HK-n keresztül történjen a mozgatósa, és ne csak kettőn, mint a tagmondati bővítmény esetében. Ennek érdekében el kell érni, hogy a *which* előbb mozogjon a (33a')-ban. Ezt a következő elv biztosítja:

#### A Szigorú ciklus feltétele (SzCF)

- (34) Semmilyen elem sem mozgatható olyan pozícióból, amelyet egy közbülső nyom k-vezérel.

Ha a (33a')-ban először a *which band* mozog a [Spec,CP<sub>2</sub>]-be és aztán a [Spec,CP<sub>1</sub>]-be, mielőtt a *which* mozogna a [Spec,CP<sub>2</sub>]-be, akkor a következő szerkezetünk lenne (a *which band* mozgása után, de a *which* mozgása előtt):

- (33a'') \*<sub>[CP<sub>1</sub> Which band<sub>i</sub> did <sub>[IP<sub>1</sub> you write <sub>[DP song amelyik együttes PRAET te ír- egy dal <sub>[CP<sub>2</sub> t'<sub>i</sub> <sub>[IP<sub>2</sub> which was about t<sub>i</sub> ]] amelyik volt -ról</sub></sub></sub></sub></sub>

Itt ugyanis egy közbeeső nyom k-vezérli a *which* szót, tehát megsérti a *Szigorú ciklus feltételét*. Ha azonban kieroeltetünk egy olyan derivációt, ahol a *which* mozog előbb a [Spec,CP<sub>2</sub>]-be, és ahol *which bands* három HK-n megy keresztül útban [Spec,CP<sub>1</sub>] felé, akkor olyan példát kapunk, ami súlyosabban sérti meg a *Szomszédosság elvét*, mint a KNPM vonatkozó mellékmondatos esete.

Ezek után nézzük meg az *Alanyi feltételt*. Itt vannak az előző rész példái, ahol a szukcesszív-ciklikus *wh*-mozgatást jelöltem:

- (35a) \*Which rock star<sub>i</sub> was [CP THAT THE POLICE WOULD  
melyik roksztár PRAET hogy a rendőrség FUT  
  
ARREST t<sub>i</sub> ] expect-ed ?  
letartóztat vár-PART  
'Melyik roksztár volt várható, hogy letartóztatják?'

- (35b) ??Which rock star<sub>i</sub> were [CP admirers of t<sub>i</sub>]  
melyik roksztár voltak rajongók GEN  
  
arrest-ed ?  
letartóztat-PART  
'Melyik rock sztár rajongói voltak letartóztatva?' (lásd (12a,b))

Rögtön látható, hogy a (35b)-ben a *which rock star* két HK-n mozog keresztül, a DP-n és az IP-n. Ezzel szemben a (35a) megengedett, mivel a mozgatás ciklikusan történhet a [Spec,CP<sub>2</sub>] érintésével. Gyakoriak azonban azok a javaslatok, amelyek mindig DP-ként elemzik az alanyokat, vagyis az olyan kategóriákat, amelyek kitölthetik a [Spec,IP]-t. Amennyiben ez helytálló, akkor (35a) helyes ábrázolása a következő:

- (35a') \*[CP<sub>1</sub> Which rock star<sub>i</sub> was [IP<sub>1</sub> [DP [CP<sub>2</sub> t'<sub>i</sub> that [IP<sub>2</sub> the police would  
melyik roksztár volt hogy rendőrség FUT  
  
arrest t<sub>i</sub> ]]] expect-ed ?  
letartóztat vár-PART

Itt tehát már azt látjuk, hogy a *which rock star* [Spec.CP<sub>1</sub>]-be tartó mozgatása két HK-n ível át. Ebből az következik, hogy a *Szomszédosság elve* magyarázni képes az *Alanyi feltételt*.

A *Szomszédosság elve* ezenkívül még a *wh*-szigetekre is magyarázattal tud szolgálni. Tekintsük meg újra az előző rész (25)-ös példáit, kiemelve a HK-ket:

- (36a) ?[CP<sub>1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [IP<sub>1</sub> you wonder-ing [CP<sub>2</sub> how<sub>j</sub>  
kié autó voltál te tündö-PART hogyan  
  
[IP<sub>2</sub> to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ] ?  
INF megjavít  
'Kinek az autóját voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?'

- (36b) ?\* [<sub>CP1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub>  
 kié autó voltál te tűnőd-PART hogyan  
 [<sub>IP2</sub> you should fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
 te kellene megjavít  
 'Kinek az autóját voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?'

A *Szomszédosság elve* szempontjából a két példa analógiát mutat. Emlékezzünk, hogy a *Szigorú ciklus feltétele* (lásd (34)) értelmében minden alkalommal a [<sub>Spec,CP<sub>2</sub></sub>]-be való mozgás történik meg előbb, tehát az a kategória, amelyik „hosszan” mozog a [<sub>Spec,CP<sub>2</sub></sub>]-be, átível mind az IP<sub>2</sub> és az IP<sub>1</sub> felett mindkét példában, és emiatt a *Szomszédosság elve* kizárja őket. Ez nyilvánvalóan helyes eredmény, azonban azt is szeretnénk megtudni, hogy miért van az, hogy a időjeles tagmondatot tartalmazó *wh*-szigetek megsértése rosszabb, mint az időjel nélküli tagmondatot tartalmazó *wh*-szigeteké. Igaz, hogy a szomszédosság megmondja, hogy ezek a példák rosszak, de arra nem ad magyarázatot, hogy miért rosszabb az egyik, mint a másik, pedig ideális esetben ezt szeretnénk megtudni.

Ezek után nézzük meg, hogy a *Szomszédosság elve* hogyan érvényesül a *Baloldali elágazás feltétele* esetében. Itt lássunk ismét egy tipikus példát, amelyben kiemeltük a HK-kat.

- (37) \*Whose<sub>i</sub> did [<sub>IP</sub> you play [<sub>DP</sub> t<sub>i</sub> guitar ]] ?  
 kié PRAET te játsz- gitár  
 'Kinek a gitárján játszol?'

Ez a példa világos: a mozgatás átível a DP és az IP felett, megsértve ezzel a *Szomszédosság elvét*. Ilyen esetekben úgy tűnik, mintha a szomszédosság túlságosan jól működne, hiszen láthattuk, hogy számos nyelvben a BEF a jelek szerint nem érvényesül (lásd a (23) és (24) példákat).

Az eddigiekből úgy tűnik, hogy a *Szomszédosság elve* elég megbízhatóan tudja kezelni azokat a szigetmegszorításokat amelyeket az előző részben bemutattam. Az *MSzM*-et azonban nem magyarázza a *Szomszédosság elve*, legalábbis abban formában nem, ahogy azt a (32) megfogalmazza. Íme ismét az ide vonatkozó példák:

- (38a) \*What<sub>i</sub> did [<sub>IP</sub> Bill buy [<sub>DP</sub> potatoes and t ]]?  
 mi PRAET Bill vesz- kruplik és  
 'Bill mit vett krumplit és \_?'
- (38b) \*What<sub>i</sub> did [<sub>IP</sub> Bill buy [<sub>DP</sub> t<sub>i</sub> and potatoes ]]?  
 mi PRAET Bill vesz- és kruplik  
 'Bill mit vett \_ és krumplit?'

(38c) \*Which guitar<sub>i</sub> does [<sub>IP</sub> Keith [<sub>VP</sub> [<sub>VP</sub> play t<sub>i</sub> ] and [<sub>VP</sub> sing madrigals ]]] ?  
 melyik gitár PRES Keith játsz- és énekel madrigálok  
 ‘Keith melyik gitáron játszik \_ és énekli a madrigálokat?’

(38d) \*Which madrigals<sub>i</sub> does [<sub>IP</sub> Keith [<sub>VP</sub> [<sub>VP</sub> play the guitar ] and  
 melyik madrigálok PRES Keith játsz- a gitár és  
 [<sub>VP</sub> sing t<sub>i</sub>]]]?  
 énekel  
 ‘Keith melyik madrigálokat énekli \_ és gitáron játszik?’

Azt az általánosan elfogadott nézetet követem, hogy a kapcsolt kategóriák egy nagyobb, de egységes kategóriát alkotnak (vegyük észre, hogy ennek alapján a koordinált szerkezetekre nem illik az az X'-séma, amit az első fejezetben megadtunk; egy korszerű, a koordinációt az X'-elmélettel összekapcsoló javaslat található Kayne (1994)-ben). Mint látjuk, a mellérendelt DP-ből történő kiemelés (38a,b) megsérti a *Szomszédosság elvét*. Ellenben egy mellérendelt VP-ből történő kiemelés, (38c,d), nem sérti meg ezt az elvet. Ebben az esetben csak egy HK-n ível át a mozgatus, az IP-n. Ahhoz, hogy kibékítsük az *MSzM*-et a *Szomszédosság elvével*, vagy azt kell bebizonyítanunk, hogy minden mellérendelt szerkezet IP vagy DP, vagy azt, hogy az a kategória, ami egy mellérendelt szerkezetet dominál, bármi is legyen az, legalábbis HK. Az első javaslat empirikusan nem bizonyítható, a második pedig egyenlő lenne az *MSzM* újrafogalmazásával. Az *MSzM* tehát problémát jelent. Emlékezzünk továbbá, hogy az *árkon-bokron át történő kiemelés* (across-the-board extraction) megengedett, lásd (16)-ot fentebb.

Eddig azt láttuk, hogy a *Szomszédosság elve* egységes magyarázatot ad a *KNPM-re*, az *Alanyi feltételre*, az *MSzM* bizonyos eseteire, a *BEF-re* és a *wh*-szigetekre. Ezzel kapcsolatban két alapvető probléma merül fel. Egyrészt a *Szomszédosság elve* nem magyarázza az *MSzM* egyes további eseteit, másrészt pedig nem elég általános feltétel ahhoz, hogy megakadályozzon bizonyos szabálytalan mozgatusokat. Nem tesz például különbséget időjeles tagmondatot tartalmazó, illetve nemidőjeles tagmondatot tartalmazó *wh*-szigetekből történő kiemelés között. Ennek ellenére a *Szomszédosság elve* jelentős lépés volt az „erős szigetjelenségek” magyarázata felé.

#### 4.2.3 Parametrikus váltakozás

Mielőtt rátérnék az *Üres kategória elvére* (*ÜRK*), vessünk egy pillantást a parametrikus váltakozás egyik érdekes, a *Szomszédosság elvével* kapcsolatos esetére. Rizzi (1982) észleli, hogy első látásra az olasz megengedi a *Szomszédosság elvének* megsértését a *wh*-szigetekben:



- (39) Tuo fratello, [ a cui<sub>i</sub> mi domando [ che storie<sub>j</sub>  
 tied fivér- -hez ki én gondolkod.PART melyik történetek  
 abbiano raccontato t<sub>i</sub>t<sub>j</sub> ], era molto preoccupato.  
 PRAET3PL elmond.PART volt nagyon nyugtalan  
 ‘A testvéred, akinek azon tűnődöm, milyen történeteket meséltek el, nagyon nyugtalan volt.’

Ezek olyan időjeles tagmondatot tartalmazó *wh*-szigetek, amelyekben a *Szomszédosság elve* helyes eredményt ad, mivel teljes mértékben megtiltja a kiemelést (Rizzi nem foglalkozott az adjunktumok kiemelésével, tehát azt mi is félretesszük). Vajon miért megengedettek ezek az olaszban?

Az egyik megoldás az lenne, ha azt mondanánk, hogy a *Szomszédosság elve* nem érvényesül az olaszban, de Rizzi megmutatja, hogy ez nem így van. A *KNPM*-et például tiszteletben tartja az olasz:

- (40) \*Tuo fratello, a cui<sub>i</sub> temo la possibilità  
 tied fivér DAT ki félek a lehetőség  
 che abbiano raccontato tutto t<sub>i</sub>,...  
 hogy PRAET.3PL elmondott minden ...  
 ‘a testvéred, akinek félek attól a lehetőségtől, hogy mindent elmondtak...’

Ennél még érdekesebb, hogy, amint arra Rizzi is rámutat, létezik a *wh*-szigeteknek egy sokkal bonyolultabb változata is az olaszban. Egy olyan *wh*-szigetből, amely maga is része egy *wh*-szigetnek, nem lehetséges a kiemelés. A (41a) olyan szerkezetet, ahol egy *wh*-sziget tartalmaz egy másik *wh*-szigetet. Csakúgy, mint az angol megfelelője, ez a mondat teljesen elfogadható, mivel a szigeteket létrehozó mindkét mozgatás lokális (ahogy ezt a koindexált nyomok is mutatják). Ha azonban megpróbálunk a legalsó szigetből kiemelni, a végeredmény nyelvtanilag helytelen mondat lesz mind az angolban, mind az olaszban, amint azt a (40b)-ben láthatjuk (ebben a példában csak a helytelenül mozgott elem indexét jelöltem):

- (41a) Mi sto domando [ a chi<sub>i</sub> potrei  
 én-DAT PRES1SG gondolkod.PART DAT ki tud-1SG  
 chiedere t<sub>i</sub> [quando<sub>j</sub> dovrò parlare di  
 kérdezni mikor kell-FUT beszélni -ről  
 questo argomento t<sub>j</sub>].  
 ez téma  
 ‘Azon gondolkodom, hogy kit kérdezhetek meg, hogy mikor kell majd erről a témáról beszélnem.’

- (41b) \*Questo argomento, [ di cui<sub>k</sub> mi sto  
ez téma -ról amelyik én-DAT PRES1SG  
domandand-o [a chi potrei chiedere [quando  
gondolkod-PART DAT ki tud-1SG kérdezni mikor  
dovr-ò parlare t<sub>k</sub> ]]] mi sembra sempre più  
kell-FUT.1.SG beszélni én-DAT tűnik folyton jobban  
complicato.  
bonyolult  
'Ez a téma, amiről azon gondolkodom, hogy kit kérdezhetek meg, hogy mikor  
kell majd beszélnem róla, egyre bonyolultabbnak tűnik nekem.'

Rizzi megállapítása szerint mindegyik az egyetlen ésszerű magyarázat az, hogy a *Szomszédosság elve* érvényes ugyan az olaszban is, de az *olasznak mások a szintaktikai határoló kategóriái, mint az angolnak*. Pontosabban az olaszban az IP és a DP helyett a CP és a DP a határoló kategóriák. Így a fenti adatokra is magyarázatot adhatunk, amint azt a (42)-beli olasz példában láthatjuk, ahol félkövérrel jelöltem a HK-kat:

- (42a) Tuo fratello, [ a cui<sub>i</sub> mi domand-o [CP che storie<sub>j</sub>  
tiéd fivér -hez ki én-DAT gondolkod.PART melyik történetek  
abbiano raccontato t<sub>i</sub>t<sub>j</sub> ] era molto preoccupato.  
PRAET3PL elmond.PART volt nagyon nyugtalan  
'A testvéred, akinek kíváncsi vagyok, hogy milyen történeteket meséltek el,  
nagyon nyugtalan volt.'  
((39). Egy olasz HK átíelve)
- (42b) \*Tuo fratello, a cui<sub>i</sub> temo [DP la possibilità [CP che  
tiéd fivér DAT aki félek a lehetőség hogy  
abbiano raccontat-o tutto t<sub>i</sub>,...  
PRAET3PL elmond-PART minden  
'A fivéred, akinek félek attól a lehetőségtől, hogy mindent  
elmondtak....'  
((40). Két olasz HK-t átíelve)
- (42c) \*Questo argomento, [di cui<sub>k</sub> mi sto domandand-o  
ez téma -ról amelyik én.DAT vagyok gondolkod.PART  
[CP a chi potrei chiedere [CP quando dovrò  
-nek ki tud.1SG kérdezni mikor kell.FUT1SG  
parlare t<sub>k</sub> ]]], mi sembra sempre più complicato.  
beszélni én.DAT tűnik folyton jobban bonyolult  
'Ez a téma, amiről azon gondolkodom, hogy kit kérdezhetek meg, hogy mikor  
kell majd beszélnem róla, egyre bonyolultabbnak tűnik nekem.'  
((41b). Két olasz HK átíelve)

Hasonlítsuk most össze a (39)-et (= (42a)) az angol megfelelőjével, félkövérrel jelöltem az eltérő HK-kat a két nyelvben:

- (43a) Tuo fratello, [a cui<sub>i</sub> mi domand-o [CP che  
tiéd fivér -nek aki én.DAT gondolkod-PART milyen  
storie<sub>j</sub> abbiamo raccontat-o t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ], era molto  
történetek PRAET.3PL elmond-PART volt nagyon  
preoccupato.  
nyugtalan  
'A testvéred, akinek kíváncsi vagyok, hogy milyen történeteket meséltek,  
nagyon nyugtalan volt.'  
(39). Egy olasz HK átíelve)
- (43b) \*Your brother, who<sub>i</sub> [IP I wondered which stories  
tiéd testvér aki én kíváncsi voltam melyik történetek  
[IP they've been tell-ing t<sub>i</sub>]] was very worried  
ők PERF van-PART mond-PROG volt nagyon nyugtalan  
'A testvéred, akinek kíváncsi voltam, hogy milyen történeteket meséltek el,  
nagyon nyugtalan volt.'  
(Két angol HK átíelve)

Rizzi tehát rámutatott: a nyelvek különbözhetnek abban a tekintetben, hogy milyen HK-t választanak. Az olasz és az angol közti különbségekre nyújtott magyarázata, bár önmagában meggyőző, felvet egy másik kérdést: az UG milyen választási lehetőségeket enged meg HK-k között? Találhatunk-e olyan nyelvet, ahol a VP és az AP szintaktikai határ? Ha nem, miért nem? Szükség van tehát egy elméletileg megalapozott módszerre, amivel el lehet dönteni, hogy mik a lehetséges HK-k, mind az UG, mind pedig a nyelvekben tapasztalható parametrikus választások szintjén.

#### 4.2.4 Összegzés

Ebben a részben a következő pontokat vettük át:

- azt a felvetést, hogy a *wh*-mozgatás *szukcesszív-ciklikus* és a *Szomszédosság elve* által megszorított (lásd (32));
- a *Szigorú ciklus feltételét* (lásd (34));
- azt, ahogy a *Szomszédosság elve* miként magyarázza meg a legtöbb *szigetmegszorítást*;
- Rizzi javaslatát arra vonatkozóan, hogy az olasz másfajta HK-kat választ, mint az angol.

A 4.4 részben visszatérünk még a HK-k osztályának elvszerűbb meghatározására. Ez előtt azonban szeretnék bevezetni több adatot a *wh*-mozgatással és a másik központi lokális elv: az *Üres kategória elvvel* kapcsolatban.

### 4.3 Az Üres kategória elve

Ebben az alfejezetben bemutatam az *Üres kategória elvét* (ÜRK). Ez az elv korlátozza a *Mozgasd-a-t* szabályt azáltal, hogy megköveteli a nyomok LF-szintű engedélyezését. Annak ellenére, hogy az ÜRK minden nyomra, köztük a *wh*-nyomokra, a DP-nyomokra, és a fejnymokra is érvényes, a jelen fejezetben csak a *wh*-nyomokra koncentrálok (a többi nyomra való kiterjesztés lehetőségét a 4.5-ben vizsgálom majd meg). Mivel ez a megkötés inkább a nyomokra, semmint a mozgatásra mint műveletre vonatkozik, az ÜRK megkülönbözteti a nyomokat. Amint azt a 4.3.1-ben látni fogjuk, ily módon magyarázni képes az argumentum–adjunktum aszimmetriákat. Ezenfelül az olyan nyelvekben is megbirkózik a *wh*-mozgatásra vonatkozó megszorításokkal, amelyekben nincs is ilyesfajta nyílt mozgatás. A 4.3.2-ben egy újabb lokalitási jelenséget is bevezetek, a *mondatbevezető–nyom* effektust, és amint látni fogjuk, az ÜRK ezt is kezelni tudja, valamint egy érdekes magyarázattal is szolgál a vele kapcsolatos parametrikus váltakozásra. Végül a 4.3.3-ban megvizsgálom a ÜRK esetleges kiterjesztését Kayne javaslatai alapján, valamint áttekintem a *parazita űrök* érdekes jelenségeit is.

#### 4.3.1 Argumentum–adjunktum aszimmetriák

#### 4.3.1.1 Lexikális kormányzás és antecedenskormányzás

Eddig a *wh*-mozgatásra vonatkozó megkötéseket (függetlenül attól, hogy mint *szigetmegszorítás* vagy mint a *Szomszédosság elve* jelentek meg), egymást átfedő elvekként mutattam be, amelyek minden mozgatásra érvényesek. A valóságban azonban lényeges eltérések vannak egyes argumentumok és adjunktumok között a kiemelés tekintetében. Ezekre az eltérésekre könnyen fényt deríthetünk, ha összehasonlítjuk egy tárgyi *wh*-elem kiemelését egy *wh*-szigetből, ld. (44)-et, (ami a (36)-tal azonos), illetve egy határozó kiemelésével, ami a (45)-ben látható.

- (44a)    ??[<sub>CP2</sub>Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub>you wonder-ing [<sub>CP2</sub>how  
               kié                autó         COP.PRAET te            tűnőd-PART hogyan  
  
[<sub>IP2</sub>to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
megjavítani  
‘Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?’

- YOU SHOULD FIX  $t_i t_j$  ?  
 te kellene megjavítani  
 ‘Kinek az autóját tűnődél, hogyan kellene neked megjavítani?’

**Az Üres kategória elve (ÜRK)**

- 272

### *Kormányzás*

Egy  $\alpha$  fej akkor és csak akkor kormányozza  $\beta$ -t, ha

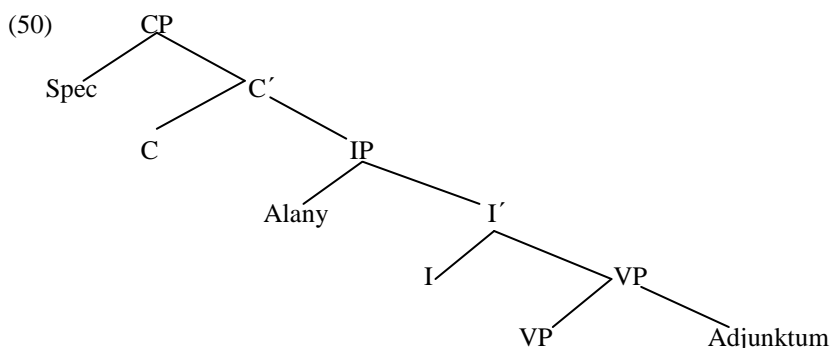
(48a)  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t, és

(48b) nincs olyan határkategória amely dominálja  $\beta$ -t és nem dominálja  $\alpha$ -t.

### *Határkategória (HK)*

(49) Bármely XP, kivéve IP-t.

Íme egy egyszerű mondat szerkezete (most ismét figyelmen kívül hagyom a szétszakított inflexiós szerkezetet):



Azt feltételezem, hogy az adjunktumok a VP-hez kapcsolódnak. Ebben az esetben, ha figyelembe vesszük a (48) és (49) alatti definíciókat, az adjunktumokat nem kormányozza semmi. Ezzel szemben a komplementumokat mindig az a lexikális fej kormányozza, amely kiválasztja őket. Tehát a komplementumok mindig lexikálisan kormányozottak, míg az adjunktumok soha. Ez azt jelenti, hogy azok a nyomok, amelyek bővítményi pozícióban vannak, mindig kielégítik az ÜRK-öt, míg azok a nyomok, amelyek adjunktumpozícióban vannak, csak antecedenskormányzással elégíthetik ki az ÜRK-öt.

Az antecedenskormányzással kapcsolatos elképzeléseket lépésről lépésre fogom kibontakoztatni a 4.4 és 4.5 részekben. Tulajdonképpen fogjuk látni, mennyire közel kerülünk ahhoz, hogy az antecedenskormányzás a kezünkbe adja a 4.5-beli lokalitáselmélet kulcsfogalmát. Egyelőre legyen elegendő annyit mondani, hogy az antecedenskormányzást a határkategóriák és a *Szomszédosság* segítségével a következőképpen fogjuk definiálni:

### *Antecedenskormányzás*

Egy elmozgatott  $\alpha$  kategória, akkor és csak akkor antecedenskormányozza  $\beta$ -t, ha:

(51a)  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t, és

(51b) egynél nem több határkategória dominálja  $\beta$ -t, de nem dominálja  $\alpha$ -t.

Egyelőre átvesszük az előző alfejezetből azt a feltételezést, hogy az IP és a DP határkategóriák. Már észrevehattuk, hogy az (51)-ben megadott definíció nem igazán hasonlít a kormányzás (48)-ban megadott definíciójára. Ezen meghatározások egységesítésére a 4.4 alfejezetben kerül majd sor.

Az (51)-ben megadott definíció szerint tehát az ÜRK megköveteli, hogy egy adjunktum nyoma szomszédos legyen az antecedensével, különben az LF szintjén nem lesz engedélyezve. Ha a nyom nincs engedélyezve ezen a szinten, akkor az antecedens–nyom reláció értelmezése nem lesz elérhető, és előáll egy olyan értelmezhetetlenségi effektus, mint amelyet a (45)-ben tapasztaltunk. Tehát az ÜRK és a szomszédosság megsértése az agrammatikalitás más-más fajtáját fogja előidézni. Míg a szomszédosság megsértése szintaktikai furcsaságot idéz elő, addig az ÜRK megsértése azt eredményezi, hogy a szándékolt értelmezés nem lesz elérhető. Néha, mint ahogy ezt a infinitívuszi *wh*-szigetek esetében is láttuk, a *Szomszédosság elvének* megsértése elég csekély mértékű is lehet.

Az argumentumok és adjunktumok más, már korábban bemutatott szigetek esetében is eltérően viselkednek. Ezt a következő példákból láthatjuk:

- (52a) *KNPM*  
 \*How<sub>i</sub> do you believe [the stories that [John fixed  
 hogy PRES te hinni a történetek amik John megjavított  
 your car t<sub>i</sub> ]] ?  
 tiéd autó  
 ‘Hogyan hiszed el a történeteket arról, hogy John megjavította az autódát.’
- (52b) *Alanyi sziget*  
 \*How<sub>i</sub> would [ to fix your car t<sub>i</sub> ] be best ?  
 hogy COND megjavítani tiéd autó lenne legjobb  
 ‘Hogyan lehetne a legjobban megjavítani az autódát?’

Ebben a két esetben a *Szomszédosság elvének* megsértéséből adódó furcsaságon kívül a szándékolt értelmezést is (azt, hogy a *how* a szigeten belüli predikátumot módosítsa) lehetetlen elérni. Ez azért van, mert a nyom nem tesz eleget az ÜRK követelményinek, mivel semmilyen lexikális kategória vagy antecedens nem kormányozza. A nyomoknak azért nincs lexikális kormányzó kategóriájuk, mert adjunktumok, és azért nem antecedenskormányzottak, mert az antecedensüket több mint egy HK választja el tőlük (ezekre a szigetekre vonatkozó észrevételeket lásd az előző alrészben).

Valójában az, hogy ezeket a jelenségeket argumentum–adjunktum aszimmetriának hívjuk, kissé félrevezető. Ha visszatekintünk a lexikális kormányzás definíciójára és az (50)-ben ábrázolt mondat szerkezetre, látni fogjuk, hogy az alany nem lexikálisan kormányzott. Ott az alanyi pozíciót, vagyis a [Spec,IP]-t a

C kormányozza, ami nem lexikális kategória. Tehát az alanynak az adjunktumokhoz hasonlóan kellene viselkednie a (44)-ben és a (45)-ben bemutatott aszimmetriák tekintetében. Ez valóban igaz, amint az alábbi példából láthatjuk:

- (53) \*Which band<sub>i</sub> were you wonder-ing whether t<sub>i</sub> will  
 melyik együttes COP.PRAET te tűnőd-PART vajon FUT  
 play that song?  
 játszani az dal  
 'Melyik együttesen tűnődöttél, hogy játszani fogja-e azt a dalt?'

Ha feltételezzük, hogy a *whether* a [Spec,CP]-ben van, akkor a *which band* és a nyoma közti függőség két IP-n ível keresztül, vagyis az alanyi nyom nem antecedenskormányzott. Mivel az alany lexikálilag sem kormányzott, ezért a mondat nagyon rossz. Másrésztől azok az alanyok, amelyek olyan pozícióban vannak, amelyet egy lexikális fej (általában egy ige) kormányoz, maguk is lexikálisan kormányzottak, ezért nem tapasztalunk olyan mértékű szabálysértést, mint az (53)-ban:

- (54) Which band<sub>i</sub> did you consider t<sub>i</sub> to be the best?  
 melyik együttes PRAET te tart- lenni a legjobb  
 'Melyik együttest tartottad a legjobbnak?'

Emlékezzünk vissza, hogy a *consider*-hez hasonló kivételes esetadó igeik bővítményei AGRsP-k: ld 2.2.3. Ezeket az alanyokat félretéve itt az ideje, hogy a komplementum/nemkomplementum aszimmetriáról beszéljünk az argumentum/adjunktum aszimmetria helyett. Ezek után ezt a két kifejezést egymás szinonimájaként fogom használni. A most következő alfejezetben visszatérünk ezekhez a felvetésekhez.

#### 4.3.2.1 Az ÜRK az LF szintjén: komparatív bizonyítékok

Érdekes és fontos bizonyítékot találhatunk arra, hogy a ÜRK az LF szintjén érvényesül, míg a *Szomszédosság elve* a nyílt mozgatsátnál. Ezt a bizonyítékot eredetileg Huang 1982-es, a kínai *wh*-mozgatásnak és az ahhoz kapcsolódó jelenségeknek vizsgálatával foglalkozó művéből ismerjük. Mint ahogy az a 2.6.3-ban is láttuk, a kínaiiban a *wh*-elemek nem mozognak nyíltan:

- (55a) Zhangsan yiwei Lisi mai-le shenme?  
 Zhangsan gondol Lisi vesz-ASP mi  
 'Mit gondol Zhangsan, mit vett Lisi?'



- (55b) Zhangsan      xiang-zhidao      Lisi      mai-le shenme?  
 Zhangsan      tűnőd-      Lisi      vesz-ASP mi  
 'Zhangsan azon tűnődik, hogy mit vett Lisi.'

A 2.6.3-ban már említettem: mindez kézenfekvő, ha arra gondolunk, hogy a kínai azért viselkedik így, mert gyenge *wh*-jeggyel rendelkezik (arra is utaltam, hogy Watanabe (1992) egy másik megoldást javasol).

Számunkra most az a fontos, hogy Huang megmutatja: a kínaiban a *wh*-mozgatás az ÜRK hatálya alá esik. Vagyis nem tapasztaljuk azokat a *szigetmegszorításokat* amelyek a 4.1-ben bemutatott angol adatok alapján a tagmondati bővítmények mozgatására vonatkoztak:

- (56a) *KNPM* (vonatkozó mellékmondat)  
 ni      zui      xihuan      [SHEI      MAI      DE      SHU ] ?  
 te      leginkább      szeret      ki      venni      PRT      könyv  
 'Ki az, aki vett könyveket, és ezek neked tetszenek?'
- (56b) *Alanyi feltétel*  
 [ WO MAI      SHENME ]      zui      hao ?  
 én      venni      mit      leginkább      jó  
 'Mi lenne a legjobb, amit vehetnék?'
- (56c) *Argumentum wh-sziget*  
 ni      xiang-zhidao      [WO      WEISHENME      MAI      SHENME ]?  
 te      tűnődik      én      miért      venni      mi  
 'Mi az, amin tűnödsz, hogy miért vettem meg?'

Azokat az adjungált *wh*-elemeket viszont, amelyek *wh*-szigeteken belül vannak, nem lehet értelmezni. Tehát az (56c)-t nem lehet úgy felfogni, hogy: 'Mi az az ok, amin tűnödsz, hogy amiatt mit vettem?' Huang ezt úgy értelmezi, hogy az adjunktumok nem mozoghatnak ki a *wh*-szigetekből az LF szintjén, vagyis az adjunktumnyomok az ÜRK hatálya alá esnek. Azt javasolja, hogy az ÜRK a rejtett mozgatás nyomaira legyen érvényes, tehát, hogy az ÜRK a nyomokra érvényes LF-szintű megszorítás, míg a *Szomszédosság* csak a nyílt mozgatást szabályozza. A komplementum *wh*-elemek LF-szintű mozgatása, mint ahogy láthatjuk az (55)-ben és az (56)-ban, engedélyezett, attól függetlenül, hogy ezek az elemek szigetekben vannak-e. E mozgatások nyomai kivétel nélkül mindig lexikálisan kormányzottak. Másrésről pedig az adjunktumok nyomai nem antecedenskormányzottak, ha antecedensüket kimozzgatják egy szigetből (az antecedenskormányzás definícióját lásd (51)). Az adjunktumnyomok nem felelnek meg az ÜRK-nek az olyan mondatokban, mint például az (57a), és a szándékolt értelmezés nem elérhető. Hasonlóképpen magyarázható az olyan mondatok helytelensége, ahol a *wh*-elem másfajta szigetbe van beágyazva. Ezek a példák az (56a)-val és az (56b)-vel állíthatók szembe:

(57a) *KNPM (vonatkozó mellékmondat)*

|     |           |        |            |       |       |     |
|-----|-----------|--------|------------|-------|-------|-----|
| *ni | zui       | xihuan | [WEISHENME | MAI   | SHU   | DE  |
| te  | leginkább | szeret | miért      | venni | könyv | PRT |

REN ] ?

személy

'Miért szereted azt az embert, aki megvette a könyveket?'

(57b) *Alanyi feltétel*

|      |           |       |       |           |
|------|-----------|-------|-------|-----------|
| *[WO | WEISHENME | MAI   | SHU ] | zui       |
| én   | miért     | venni | könyv | leginkább |

hao ?

jó

'Én miért a legjobb könyveket veszem?'

Huang e téren kifejtett munkássága a rejtett mozgatós létének, valamint a *Szomszédosság elve* és az *ÜRK* különbözőségének az egyes nyelveken túlmutató megerősítése. A két dolog nyilvánvalóan összefügg. Ez főként az antecedens-kormányzásnál érhető tetten, ami a (51)-ben megfogalmazottak alapján igen közel áll a *Szomszédosság elvéhez*. Továbbá fontos megvizsgálni a *Szomszédosság elve* és az antecedenskormányzás szempontjából meghatározó blokkoló kategóriákat, illetve a kormányzás, valamint a lexikális kormányzás szempontjából jelentős szintaktikai határokat is. Ezek alkotják a *Barriers* (Határok) rendszerének (Chomsky (1986)) központi kérdéseit, amelyeket közelebbről a 4.4 alfejezetben vizsgálunk meg.

#### 4.3.2 Mondatbevezető–nyom effektus és ismét az Üres alany paramétere

##### 4.3.2.1 A *that*–nyom effektus

Az *ÜRK*-öt eredetileg nem a már ismertetett aszimmetriák megmagyarázására, hanem a *mondatbevezető–nyom effektus* (*that–trace effect*) kezelésére fejlesztették ki. Ebben az esetben az alapvető megfigyelésünk az, hogy az alany kiemelése a mondatbevezetőn át helytelen mondatot eredményez:

(58) \*Who<sub>i</sub> did you say that t<sub>i</sub> wrote this  
 ki PRAET te mond hogy ír.PRAET ez  
 song?  
 dal  
 'Mit mondtál, ki írta ezt a dalt?'

Az 1970-es években egy ideig úgy vélték, az olyan mondatok, mint az (58), bizonyítják, hogy a *wh*-nyomok a *Kötéselmélet A* elvének hatálya alá esnek. Ez azt jelenti, hogy az (58) hasonló a következő példához:

- (59) \*Mick<sub>i</sub> thinks that himself<sub>i</sub> is the greatest.  
 Mick gondol hogy őnmaga COP a legjobb  
 'Mick úgy véli, hogy ő maga a legjobb.'

Az ilyen szerkezetekben azonban a *wh*-nyomok elfoglalhatják a tárgyi pozíciót, nem úgy, mint az anaforák:

- (60a) Who<sub>i</sub> did you say that Phil admires t<sub>i</sub> ?  
 ki PRAET te mond hogy Phil csodál  
 'Kiről mondtad, hogy Phil csodálja?'

- (60b) \*Mick<sub>i</sub> thinks that Marianne admires himself<sub>i</sub>  
 Mick gondol hogy Marianna csodál őnmaga.M  
 'Mick azt hiszi, hogy Marianne csodálja őt.'

Ha az (58)-at és a (60)-at összehasonlítjuk, ismételten észlelhetünk egy komplementum/nemkomplementum aszimmetriát (ebben az esetben alany-tárgy aszimmetriát), tehát itt az ÜRK a meghatározó elv. Az (58)-ban az alanyi nyom nem lexikailag kormányzott, nem úgy, mint a tárgyi nyom a (60a)-ban. Ha ezzel együtt az (58)-ban az alanyi nyom nem antecedenskormányzott, akkor az ÜRK alapján ki lehet szűrni.

Az antecedenskormányzás (51)-es definíciója alapján azonban a (58)-ban látható alanyi nyom elfogadható lenne. Ezt beláthatjuk, ha közelebbről megnézzük az (58)-as példa szerkezetét, figyelembe véve a szukcesszív-ciklikus mozgást, valamint kiemelve a HK-t:

- (58') \*[<sub>CP1</sub> Who<sub>i</sub> did [<sub>IP1</sub> you say [<sub>CP2</sub> t'<sub>i</sub> that [<sub>IP2</sub> t<sub>i</sub> wrote  
 ki PRAET te mond hogy ír.PRAET  
 this song ]]]] ?  
 ez dal

A *who* elmozog a beágyazott alanyi pozícióból [Spec,IP<sub>2</sub>] a [Spec,CP<sub>2</sub>]-be, ezzel mindössze csak egy HK-n (IP<sub>2</sub>) haladva át. A második mozgás a [Spec,CP<sub>1</sub>]-be viszi, miközben csak az IP<sub>1</sub>-en megy át. Tehát itt nincs olyan mozgás, amely két HK-n menne át. Mint ahogy láthatjuk, ez a mozgás pontosan ugyanaz, mint amit a tárgyi *wh*-elem tesz meg a (60a)-ban.

A (61)-es példa helyes volta megvilágítja, hogy mi történik az (58)-as példánál. A (61)-es mondatból ugyanis hiányzik a *that* (ez a lehetőség nyitva áll az angol időjeles tagmondatoknál).

- (61) Who<sub>i</sub> did you say t<sub>i</sub> wrote this song?  
 ki PRAET te mond ír-PRAET ez dal  
 'Mit mondtál, hogy ki írta ezt a dalt?'

Ha figyelembe vesszük a szukcesszív ciklikusság elvét, akkor a (61) szerkezete a következő:

- (62') [<sub>CP1</sub> Who<sub>i</sub> did [<sub>IP1</sub> you say [<sub>CP2</sub> t'<sub>i</sub> [<sub>IP2</sub> t<sub>i</sub> wrote this song ]]]] ?  
 ki PRAET te mond ír-PRAET ez dal  
 'ua.'

Az (58) és a (60a), valamint az (58) és (60) közti különbség az mutatja, hogy az alany kimozgatása érzékeny a mondatbevezető jelenlétére, ez a *that*-nyom effektus.

Az *ÜRK* alapján a *that*-nyom effektust úgy magyarázhatjuk meg, ha azt mondjuk, hogy a mondatbevezető jelenléte az (58)-ban meggátolja az alanyi nyom antecedenskormányzását. Mivel az alany nem lexikálisan kormányzott, a mondatbevezető jelenléte nyelvtanilag helytelen mondatot eredményez. A bővítményeket viszont nem érinti a mondatbevezető jelenléte, mint ahogy azt a (60a), valamint a (63) is mutatja:

- (63) Who<sub>i</sub> did you say Phil admires t<sub>i</sub> ?  
 ki PRAET te mond Phil csodál  
 'Mit mondtál, kit csodál Phil?'

Azonban épp az imént jelentettem ki: a antecedenskormányzás (51)-ben megadott definíciója megengedi, hogy az alanyi nyom antecedenskormányozva legyen az (58)-ban. Tehát az (51)-es definíció nem tesz különbséget a mondatbevezető jelenléte vagy hiánya közt.

A *that*-nyom effektust mégis megmagyarázhatjuk, ha az antecedenskormányzás meghatározásába egyfajta „minimalitási követelményt” építünk be:

#### *Antecedenskormányzás*

Egy  $\alpha$  elmozgatott kategória, akkor és csak akkor antecedenskormányozza  $\beta$ -t, ha

(51a')  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t,

(51b') egynél nem több blokkoló kategória dominálja  $\beta$ -t, de nem dominálja  $\alpha$ -t, és

(51c') nincs olyan kitöltött C-pozíció, amely minimálisan k-vezérli  $\beta$ -t, de nem k-vezérli  $\alpha$ -t.

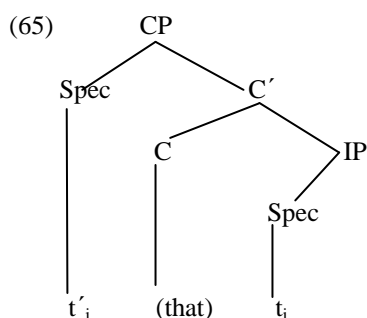
A minimális k-vezérlés definícióját az 1.4.2 (68)-ban a következőképpen adtuk meg (ezenfelül lásd a 2. fejezet függelékét):

*Minimális k-vezérlés*

(64)  $\alpha$  minimálisan k-vezérli  $\beta$ -t, ha  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t, és nincs olyan  $\gamma$ , amely k

(65) vezérli  $\beta$ -t, de nem k-vezérli  $\alpha$ -t.

Nézzük meg az (58) megfelelő részein, hogy az (51') hogyan tudja megmagyarázni a *that*-nyom effektusokat:



Láthatjuk, hogy a C-fej minimálisan k-vezérli az alanyt. Ez azért van, mert a C-fej k-vezérli az alanyt, és nincs semmilyen olyan elem, ami k-vezérelné az alanyt, de ne k-vezérelné a C-t. Az (51c') szerint tehát, ha a C-fej nyíltan mozog, akkor meggátolja az antecedenskormányzást a [Spec,CP]-ben és a [Spec,IP]-ben lévő nyomok közt. Ez megmagyarázza a *that*-nyom effektust. Másrészt, ha a C-nek nincs felszíni realizációja, akkor az (51c') alapján a [Spec,CP]-ben lévő nyom antecedenskormányozhatja az alanyi nyomot.

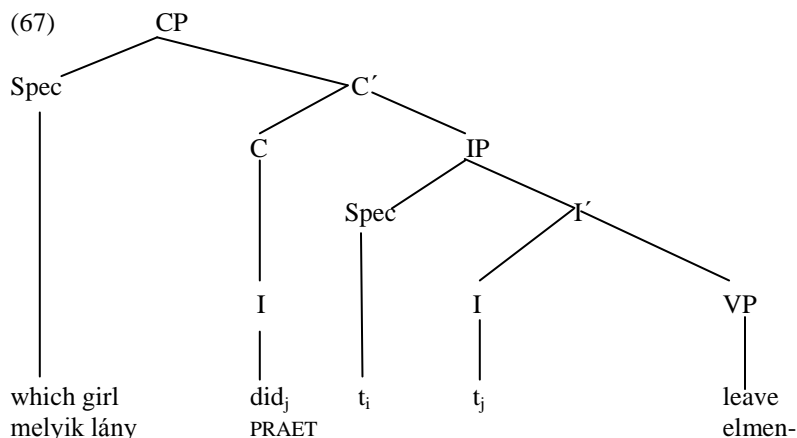
Az (51c') szabály nem említi a mondatbevezetőket, mint olyanokat, csak a C-pozíció kitöltöttségét. Láttuk az 1.4.2.2-ben, hogy a főmondatban a C-t kitöltheti egy elmozdított segédige. Az angolban a főmondati *wh*-kérdéseknél a segédigének áltatalában a C-be kell mozognia, kivéve, ha a kérdés az alanyra vonatkozik. Ilyenkor ez a mozgatus nem lehetséges. Ezt látjuk a következő mondatpárban:

(66a) Which girl<sub>i</sub> did<sub>j</sub> he t<sub>j</sub> kiss t<sub>i</sub>?  
 melyik lány PRAET ő csókol  
 'Melyik lányt csókolta (ő) meg?'

(66b) \*Which girl<sub>i</sub> did<sub>j</sub> t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> kiss him?  
 melyik lány PRAET csókol ő.ACC.M  
 'Melyik lány csókolta meg őt?'

(66c) Which girl<sub>i</sub> t<sub>i</sub> kissed him?  
 melyik lány csókol ő.ACC.M  
 'Melyik lány csókolta meg őt?'

Az (51c') megmondja nekünk, hogy a *segédige* (jelen esetben a *do*) I-ből-T-be történő mozgatása miért nem lehetséges. Amikor az I-ben nyíltan jelen van a *do* *segédige*, a következő szerkezettel kell számolnunk:



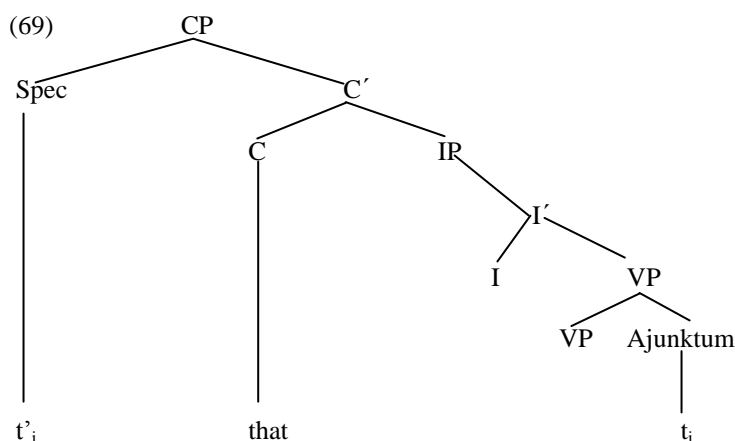
Ebben az esetben a *did* azt a szerepet tölti be, mint a *that* az (58)-ban, vagyis meggátolja, hogy a *which girl* antecedenskormányozza a nyomát. A tárgyi nyomokat ez nem érinti, mert azok lexikálisan kormányzottak (és itt az I-ből-C-be történő mozgatás a *wh*-kritériumhoz kapcsolódó okok miatt kötelező, lásd 2.6.3).

Amint azt a (68)-ban láthatjuk, az adjunktumok nem érzékenyek a *that*-nyom effektusra:

- (68) How<sub>i</sub> did you say [CP t'<sub>i</sub> (that) [IP he fix-ed  
 hogyan PRAET te mond (hogy) ő javít-PRAET  
 your car t<sub>i</sub>]]?  
 tiéd autó  
 'Mit mondtál, hogyan javította meg az autódát?'

A *that* mondatbevezető jelenléte vagy hiánya nem befolyásolja a (68) nyelvtani helyességét. Az adjunktumnyomok azonban olyanok mint az alanyi nyomok: nem lexikálisan kormányzottak, tehát meg kell néznünk, hogy a *that* jelenléte miért nem akadályozza meg a t<sub>i</sub> adjunktumnyom antecedenskormányozását.

Ha fenntartjuk azt a feltételezést, miszerint az adjunktumok a VP-hez kapcsolódnak, akkor a (68)-hoz a következő szerkezet rendelhető:



Az a kategória, amelyik minimálisan k-vezérli az adjunktumot a (69)-ben, az I (a VP, amelyhez az adjunktum csatolódik, nem k-vezérli azt – ld. az adjunkció 2.6.4-beli tárgyalását). Az (51)-beli másik két szabály megengedi, hogy  $t'_i$  antecedens-kormányozza  $t_i$ -t:  $t'_i$  k-vezérli  $t_i$ -t és csak egy HK esik közbe, az IP. Láthatjuk tehát, hogy a *that*-nyom hatások megmagyarázásánál az (51c') szabály a mérvadó.

#### 4.3.2.2 Ismét az Üres alany paramétere (ÜAP)

A *that*-nyom effektust mindig is nagy érdeklődés övezte az össze-hasonlító mondattani kutatások során. Az eredeti megfigyelés Perlmutter (1971) nevéhez fűződik, és emiatt *Perlmutter általánosításaként* vált ismertté. Ez az általánosítás azt mondja ki, hogy az *üres alanyt engedélyező* nyelvekben nem mutatható ki *that*-nyom hatás (az üres alanyt engedélyező nyelvekről lásd 3.3.3). Ezt bizonyítják az olyan olasz mondatok is, mint a (70):

- (70) **Chi** hai            detto            che            ha            scritto    questo  
       ki    PRAET-2SG    mond.PRT    hogy        PRAET    ír.PART    ez
- libro?  
 könyv  
 'Mit mondtál, hogy ki írta ezt a könyvet?'

Amint a glosszákból kiderül, a félkövérrel kiemelt kategória, a *chi*, a beágyazott mondat alanya. Ezenfelül a mondatbevezető is jelen van (ami ilyen esetekben kötelező az olaszban), és a mondat helyes.

Annak érdekében, hogy megmagyarázhassuk a (70)-et, azt állíthatjuk, hogy bizonyos nyelvekben az (51'c) kiiktatódik. Ez azonban nem elég érdekes magyarázat a problémára, valamint nem mond semmit arról, hogyan függ mindez össze

az üres alannyal (azzal a képességgel, hogy a *pro* előfordulhat az alanyi pozícióban, amint azt a 3.3.3-ban láttuk).

Rizzi (1982) ennél sokkal érdekesebb javaslattal állt elő. Összefüggésbe hozta *Perlmutter általánosítását az üres alanyt engedélyező nyelvek* azon tulajdonságával, hogy az alany szabadon invertálható posztverbális pozícióba. Az olyan mondatokban, mint a (71), az alany posztverbális pozícióban jelenik meg (ami nem azonos a tárgyi pozícióval; ld. 2.3.2), míg a *pro* az alanyi pozíciót foglalja el:

(71a) Hanno telefonato molti student-i. (Olasz)  
 PRAET.3PL telefonál.PART sok diák-PL  
 'Telefonált sok diák.'

(71b) Vincer-emo noi.  
 győz-FUT.1PL mi  
 'Győzni fogunk.'

Tételezzük fel, hogy a posztverbális alanyok egy, a VP-hez adjungált pozícióban vannak. Ez esetben *Perlmutter általánosítását* oly módon magyarázhatjuk, hogy a *that*-nyom effektus szemlátomást nem tapasztalható *az üres alanyt engedélyező nyelvekben*, mivel itt *az alanyokat ki lehet emelni az adjunktumszerű posztverbális pozícióból*. Az antecedenskormányzás (51')-ben megadott definíciója megengedi, hogy egy VP-hez csatolt nyom antecedenskormányozva legyen egy, a [Spec,CP]-ben lévő nyom által, függetlenül attól, hogy a C ki van-e töltve vagy sem. Egy posztverbális alany kiemelése olyan, mint egy adjunktum kiemelése az angolban, és mint ilyen, nem vált ki *that*-nyom effektust.

Rizzi elemzése alátámasztani látszik, hogy a (70) szerkezete inkább a (70'a)-nek felel meg, mint a (70'b)-nek:

(70'a) [<sub>CP</sub> Chi<sub>i</sub> [<sub>IP</sub> *pro* hai detto [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> che [<sub>IP</sub> *pro* ha  
 ki PERF2SG mond.PART hogy PERF  
 [<sub>VP</sub> scritto questo libro ] t<sub>i</sub> ]]]] ?  
 ír.PART ez könyv  
 'Kit mondtál, hogy írta ezt a könyvet?'

(70'b) [<sub>CP</sub> Chi<sub>i</sub> [<sub>IP</sub> *pro* hai detto [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> che [<sub>IP</sub> t<sub>i</sub> ha  
 ki PERF2SG mond.PART hogy PERF  
 [<sub>VP</sub> scritto questo libro ]]]] ?  
 ír.PART ez könyv  
 'Kit mondtál, hogy írta ezt a könyvet?'



A (70'a)-ban a főmondatbeli *pro* argumentumszerepű névmás, a *tu* (te) hangtalan megfelelője, míg a beágyazott mondatban a *pro* expletív névmás. Ezt az expletív névmást a beágyazott mondatban formálisan az AgrS engedélyezi, amint ezt a 3.3.3-ban láthattuk. Ez a lehetőség csak az *üres alanyt engedélyező nyelvekben* adott, ebből adódik *Perlmutter általánosítása*.

Rizzi azon hipotézise, hogy az *üres alanyt engedélyező nyelvekben* az alany posztverbális pozícióból mozog felfelé, közvetlen bizonyítást nyert egyes északolasz nyelvjárási adatok alapján. Ezekben a dialektusokban különböző személyű alanyi klitikumok találhatók időjeles tagmondatokban, mint valamiféle járulékos egyeztetési elemek; valószínűleg az AgrS felszíni megnyilvánulásának tekinthetők. Valójában ez valószínűleg egy nyílt AgrS. A firenzei dialektus következő példái (Brandi & Cordin 1989) ezt illusztrálják (CL<sub>s</sub>: alanyi klitikum):

(72a) Mario            e            parla.  
          Mario        CL<sub>s</sub>        beszél  
          'Mario beszél.'

(72b) E    parla.  
          CL<sub>s</sub> beszél  
          '(Ő) beszél.'

(72c) \*Parla.  
          beszél

(Brandi & Cordin (1989) valamint Rizzi (1986b) kimutatják, hogy ez az elem a látszat ellenére nem alanyi névmás. A térség számos dialektusában található klitikumok elemzéséről ld. Poletto (1993).)

Az olyan stilisztikai inverziós mondatokban, mint a (71), a firenzei dialektusban expletív alanyi klitikumot találunk preverbális pozícióban:

(73) Gli' ha                            telefonato            delle ragazze.  
      CL<sub>s</sub> PRAET3SG(M)    telefonál.PRT    néhány lány.PL  
      'Telefonált néhány lány.'

Amint látjuk, a preverbális alanyi klitikum, ami a stilisztikai inverziós mondatokban jelenik meg, nincs egyeztetve a posztverbális alannyal. Ehelyett a klitikum és az ige az alapértelmezett (default), egyes szám harmadik személyben van. Ez a klitikum az, ami miatt lehetséges a *pro* expletívum. A legtöbb nyelvben ugyanis, az angolt is beleértve, az expletívumok egyes szám harmadik személyű, himnemű névmások.

Érdekes tény, hogy amikor az alanyt kimozdítjuk egy nyílt, azaz lexikális mondatbevezetővel rendelkező időjeles tagmondatból, az alapértelmezett (default) alany szintén megjelenik. Ezt láthatjuk a (74)-ben:

(74a) Quante ragazze tu credi che gli abbia parlato  
 mennyi lányok te hisz.2SG hogy CL<sub>s</sub>-SG.M PRAET.3SG beszél.PART  
 'Hány lányról gondolod, hogy beszélt?'

(74b) \*Quante ragazze tu credi che le abbiano  
 mennyi lányok te hisz.2SG hogy CL<sub>s</sub>-FEM.PL PRAET.3PL  
 parlato?  
 beszél.PART  
 'Hány lányról gondolod, hogy beszélt?'

A (74a) példa a (73)-hoz hasonló stilisztikai inverziós mondatra jellemző klitikumegyeztetést mutat; levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy az alany posztverbális pozícióból mozog előre. A (74b) preverbális klitikumegyeztetést mutat (vagyis az alanyi klitikum egyeztetve van az igével). Ennek a mondatnak a helytelenségét a *that*-nyom effektussal magyarázhatjuk, mivel az egyeztetés azt jelzi, hogy az alany preverbális pozícióból mozgott. Ezt a mondatot pontosan úgy zárhatjuk ki, mint az (58)-at: az (51'c) miatt az alanyi nyom nem antecedenskormányzott. Ez a példa azt mutatja meg, hogy a *that*-nyom effektus létezik az olasz dialektusokban is; az egyetlen mód, hogy az alany kiemelése nyelvtanilag helyes mondatot eredményezzen, az, ha azt posztverbális pozícióból mozgatjuk. Általánosabban: ezek a példák igazolják a Rizzi által feltételezett összefüggést *Perlmutter általánosítása* és a stilisztikai inverzió között.

Ha számba vesszük a 3.3.3-ban tárgyaltakat, láthatjuk, hogy négy olyan tulajdonság van, amelyik elkülöníti az üres alanyt engedélyező nyelveket az üres alanyt nem engedélyező nyelvektől:

- (75a) A fonológiai üres referenciális alanyi névmás lehetősége.
- (75b) A nyílt expletív névmások használatának lehetetlensége.
- (75c) A stilisztikai inverzió lehetősége.
- (75d) A *that*-nyom effektus hiánya.

Ha egy nyelv engedélyezi a referenciális *pro* használatát az alanyi pozícióban, akkor a (75)-ben látható többi tulajdonsággal is rendelkezni fog (ha minden egyéb tényező változatlan). Ha nem, akkor ezek a tulajdonságok sem találhatók meg benne. Az *Üres alany paramétere* nagyon elegánsan köt össze számos olyan tényezőt, amelyek egyébként teljesen elkülönülnek egymástól, ezenfelül a paraméterek elméletében is fontos szerepet játszik, amint azt az 5. fejezetben látni fogjuk.

### 4.3.2.3 Összegezés

Ebben az alfejezetben bemutattam a *that*-nyom effektust, valamint hogy az antecedenskormányzás egy lehetséges kiegészítése, az (51'c), hogyan tudja azt magyarázni. Az olvasó észrevehette, hogy az (51'c) aligha nevezhető elegáns megoldásnak. Valójában elég nyilvánvaló, hogy csak azért alkalmazták, hogy a *that*-nyom effektust magyarázza. Ebben az értelemben, bár elvégzi a feladatát, egyáltalán nem optimális. Azt is láthattuk, hogy *Perlmutter általánosítását* úgy is meg lehet magyarázni, ha kiterjesztjük az *Üres alany paramérének* empirikus hatókörét, és megengedjük a *that*-nyom effektus létezését az *üres alanyt engedélyező nyelvekben* annak ellenére, hogy ez ott nem nyilvánvaló. Vagyis az antecedenskormányzás ezekben a nyelvekben is ugyanúgy működne, mint más-hol. A következő részben tovább finomítom az antecedenskormányzásról kialakult képet.

### 4.3.3 Kapcsoltság, prepozícióhátrahagyás és parazita ürrök

Ebben a részben röviden áttekintem Kayne néhány javaslatát, amelyeket az 1980-as évek első felében tett (ezeket összegyűjtve lásd Kayne (1984)-ben, különös tekintettel a 3. és 8. fejezetre). Ezek a javaslatok főleg az antecedenskormányzás természetével foglalkoznak. Bizonyos értelemben a *Barriers* elméleti keretnek is előfutárai, ez azonban a következő rész témája lesz. Az elméletben játszott fontos szerepük mellett Kayne javaslatai empirikus szempontból is figyelemreméltóak.

#### 4.3.3.1 Kapcsoltság

Kezdjük azzal, hogy az antecedenskormányzást a g-projekciók segítségével fogalmazzuk meg a következőképpen:

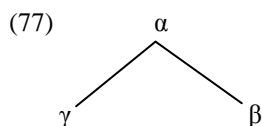
*Antecedenskormányzás (második megfogalmazás)*

Egy elmozgatott  $\alpha$  kategória akkor és csak akkor antecedenskormányozza  $\beta$ -t, ha

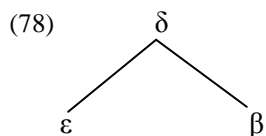
(76a)  $\alpha$  köti  $\beta$ -t, és

(76b)  $\alpha$  kapcsolódik  $\gamma$  egy g-projekciójához, ahol  $\gamma$  kanonikusan kormányoz.

A „kapcsolódik” itt azt jelenti, hogy ’az egész fának egy részfáját alkotja’. A g-projekciót (government projection=kormányzási projekció) két lépésben lehet definiálni. Először, nézzük a (77)-ben látható szerkezetet:



A (48)-ban látható definíció szerint  $\gamma$  kormányozza  $\delta$ -t. Továbbá  $\gamma$   $\delta$ -tól balra helyezkedik el. Ezt a kormányzási és lineáris viszonyt **kanonikus kormányzási viszony**nak nevezzük (legalábbis a VO-nyelveknél). Kayne azt javasolja, hogy az OV-nyelveknél lehet, hogy a kanonikus kormányzás más viszonyokat takar, de egyelőre ezzel nem foglalkozunk). A (77)-ben  $\alpha$  vagy a  $\delta$ -nak g-projekciója, vagy pedig valamilyen  $\beta$ -nak, amelynek  $\delta$  is g-projekciója. Ez utóbbi akkor áll fenn, amikor  $\delta$  maga is tartalmaz egy kanonikus kormányzási szerkezetet, a következőképpen:



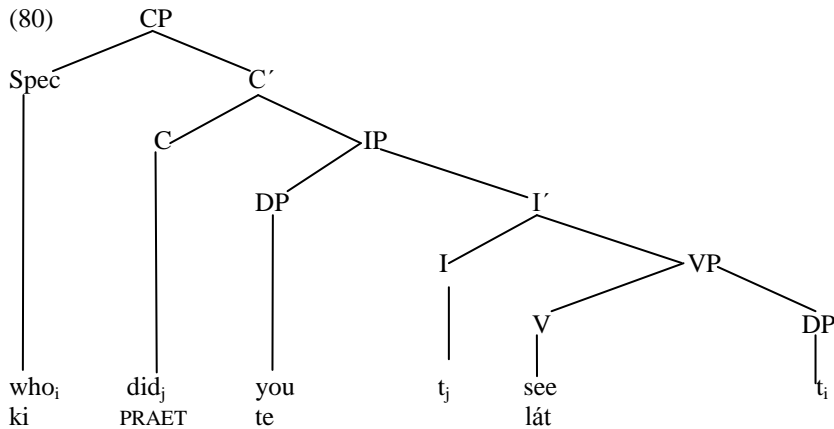
További feltétel, hogy a legelső fej egy g-projekciós láncban strukturális esetadó legyen (a kormányzás alapú esetelméletben, amelyben Kayne dolgozik, lásd 2.2). Továbbá X szokásos projekciói ( $X'$  és  $XP$ ) szintén X g-projekciói, valamint annak az elemnek a g-projekciói, amelynek X maga is g-projekciója.

A g-projekciók tehát egy strukturális esetadónál kezdődnek, és felmennek a fán, először az  $X'$ -projekciók mentén, majd pedig a (77)-ben látható kanonikus kormányzási szerkezetek mentén a mindig eggyel feljebb lévő kormányzóhoz. Az, hogy  $\alpha$  lehet egy olyan elem g-projekciója, amely elemnek  $\delta$  is g-projekciója, azt mutatja, hogy a g-projekciók „felszivároghatnak” a fán. Így egy mélyen beágyazott elem g-projekciója egészen a fa gyökeréig terjedhet.

Mint az elvont fogalmak esetében mindig, ezt is sokkal könnyebben megérthetjük, ha konkrét példákhoz kötjük. Vegyük tehát egy tárgy egyszerű mozgatóját (főlrétéve egyelőre azt, hogy a tárgyi nyomok mindig lexikálisan kormányzottak):

- (79)    Who<sub>i</sub> did        you        see t<sub>i</sub> ?  
          ki   PRAET    te        lát  
          'Kit láttál?'

A (79)-nek a (80)-ban látható szerkezete van:



A *see* ige strukturális esetadó. A VP (és V', amit az ábrán nem tüntettünk fel) a V g-projekciója, mivel a V-nek egy X' projekciója. Az I' is a V g-projekciója, mivel az I és a VP kanonikus kormányzási viszonyban vannak. Az IP szintén a V g-projekciója, mivel az I' projekciója. A C' azért a V g-projekciója, mert a C és az I' kanonikus kormányzási viszonyban vannak. Mivel a C' a V g-projekciója, ezért a CP is az. Tehát a V g-projekciója egészen a fa tetejéig, a CP-ig öröklődik. A V kanonikusan kormányozza a nyomot, és az elmozdított *who* összefügg (részfát alkot) a V egy g-projekciójával, ebben az esetben a CP-vel. Vagyis az antecedenskormányzás (76)-ban megadott definíciója szerint a *who* antecedenskormányozza a nyomát.

A következőkben két olyan empirikus területet vizsgálunk meg, ahol ez a rendszer magyarázattal szolgál: a prepozícióhátrahagyás nyelvek közötti eltéréseit, valamint az *Alanyi feltétel* és a *parazita űrök* kölcsönhatását.

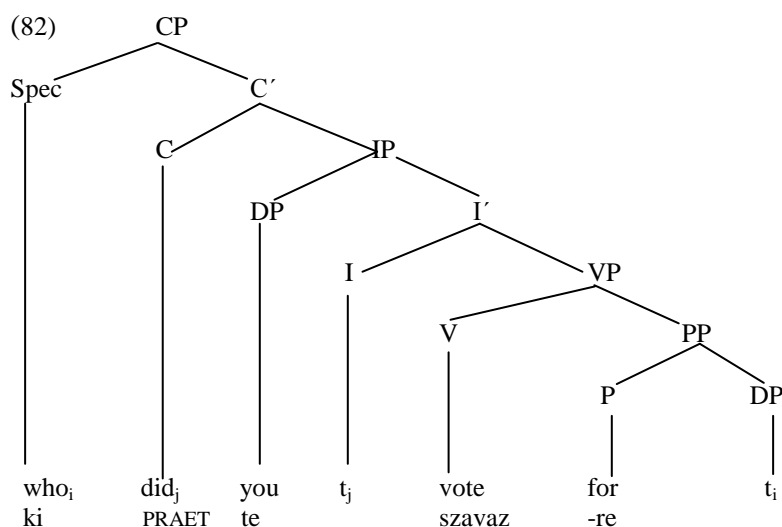
#### 4.3.3.2 A prepozícióhátrahagyás

A prepozícióhátrahagyás azért érdekes, mert e tekintetben különbségek fedezhetők fel a nyelvek között. Figyeljük meg a következő angol és francia példákat:

(81a) Who<sub>i</sub> did you vote for t<sub>i</sub> ?  
 ki PRAET te szavaz -re  
 'Kire szavaztál?'

(81b) \*Qui<sub>i</sub> as-tu voté pour t<sub>i</sub> ?  
 ki PRAET-te szavazott -re  
 'Kire szavaztál?'

Mindkét mondathoz a (82)-ben látható szerkezetet rendeljük:



Nincs semmilyen független adatunk, ami alapján különbséget kellene feltételeznünk a két mondat szerkezete közt, és az angol mondat mégis helyes, a francia pedig helytelen.

Kezdjük azzal a feltételezéssel, hogy a prepozíciók nem lexikális kormányzók. Ez nem elképzelhetetlen, mivel a prepozíciók sok tekintetben olyanok, mint a lexikális kategóriák. Tehát a (82)-ben látható nyomot antecedenskormányzás alá kell vonni, hogy eleget tegyen az ÜRK-nak. A fent leírtak alapján láthatjuk, hogy az angol mondat miért jó: A P strukturális esetadó, a PP pedig a P projekciója, tehát egyben annak g-projekciója is. A VP is a P g-projekciója, mivel a V és a PP kanonikus kormányzási viszonyban van-nak. A többi úgy működik, mint ahogy azt a (79-80) esetében felvázoltuk.

De mi a helyzet a francia példával? Itt Kayne ötlete (amelyet megemlítettünk a 2.5.3-ban) fontos szerepet játszik. Eszerint az angol prepozíciók strukturális esetadók, viszont a francia prepozíciók nem azok. Az olyan kategóriák, amelyek nem strukturális esetadók, nem engednek meg g-projekciókat. Így a hátrahagyott prepozíció nyomát a (81a)-ban nem lehet antecedenskormányozni. Ha a prepozíciók nem lexikai kormányzók, akkor ez a nyom megsérti az ÜRK-t. Ezzel korrelálthatjuk az a tényt, hogy az angolban lehetséges a prepozícióhátrahagyás az 2.5.3-ban tárgyalt inherens esetű főnevekkel is. Ez érdekes komparatív eredmény.

#### 4.3.3.3 Parazita űrök

Induljunk ki az *Alanyi feltételtelből*. Ahhoz, hogy meg tudjuk vizsgálni, hogyan is működik itt Kayne elmélete, teljesen félre kell tennünk a lexikális kormányzást. Egyelőre tehát dolgozzunk az ŰRK alábbi definíciójával:

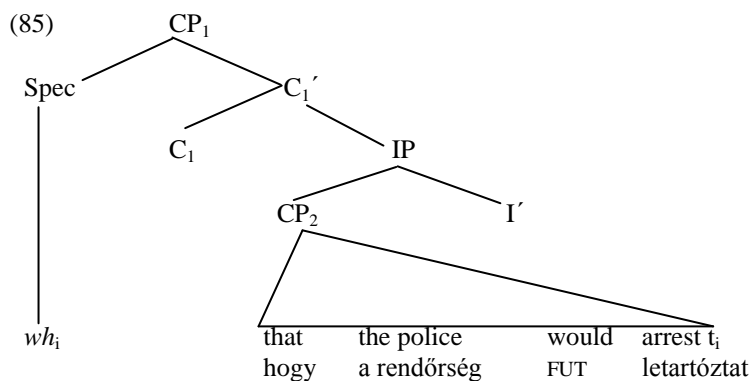
- (83) A nyomoknak antedenskormányozva kell lenniük.

Később visszatérünk majd a lexikális kormányzás beillesztésének kérdéséhez. Egyelőre az antedenskormányzás (76)-ban megadott definícióját vesszük alapul (ez a definíció kitért a nyomot kormányzó fejre is, tehát ily módon kikerülhet a lexikális kormányzás). Most pedig tekintsük meg az *Alanyi feltétel* egy tipikus megsértését:

- (84a) \*Which rock star<sub>i</sub> was that the police would arrest t<sub>i</sub>  
 melyik rock sztár volt hogy a rendőrség FUT letartóztat  
 expect-ed?  
 elvár-PART  
 'Melyik rocksztár volt várható, hogy a rendőrség le fogja tartóztatni?'

- (84b) ??Which rock star<sub>i</sub> were admirers of t<sub>i</sub>  
 melyik rock sztár voltak rajongók GEN  
 arrest-ed?  
 letartóztat-PART  
 'Melyik rocksztár rajongói voltak letartóztatva?'

Először nézzük a (84a)-t. Itt azt lehet látni, hogy a CP-ben található alany, *that the police would arrest t<sub>i</sub>*, az *arrest* g-projekciója, ugyanazon érvelés alapján, mint amit a (79-80)-nál láthattunk. De mi van a szerkezet többi részével? Az érintett részeket a (85)-ben láthatjuk:



Amint emlékszünk rá, kétféle módon lehet g-projekciókat előállítani, egyrészt hagyományos X'-projekciókkal, másrészt pedig a (78)-ban látható kanonikus kormányzási relációval. A (85)-ben az IP nyilvánvalóan nem X'-projekciója a CP<sub>2</sub>-nek. Ezenfelül a CP<sub>2</sub> és az I' nincsenek kanonikus kormányzási viszonyban (mert a CP<sub>2</sub> nem balra helyezkedik el az I'-től). Így tehát az *arrest* ige g-projekciója megáll a CP<sub>2</sub>-nél. Az elmozgatott *wh*-kategória nem függ össze a CP<sub>2</sub>-vel, és a nyom nem antecedens-kormányzott. A szukcesszív-ciklikus mozgatás nem lesz releváns, mivel a mozgatott *wh*-elem nem antecedenskormányozza egy ilyen mozgatásnak a [Spec,CP<sub>2</sub>]-ben található nyomát (ld: (35a)) az imént említett okok miatt (ennek ellenére a közbülső nyom antecedens-kormányozza az *arrest* 'letartóztat' komplementumában található nyomot).

A (84b) példát pontosan úgy kezelhetjük, mint a (84a)-t. Az *admirers of t<sub>i</sub>* DP az *of* g-projekciója, de ezzel meg is áll a g-projektálás. Az elmozgatott *wh*-kategória nem tud kapcsolódni a nyomát kormányzó elemhez, így a nyom nem antecedenskormányzott.

Kayne elméletének igazán érdekes része a *parazita űrökre* vonatkozik. A *parazita űröket* a következő ellentéttel lehet bemutatni:

- (86a) ??Which book<sub>i</sub> did you write an essay before reading t<sub>i</sub>?  
 melyik könyv PRAET te ír egy esszé mielőtt elolvas.GER  
 'Melyik könyvről írtál esszét, mielőtt elolvastad volna?'
- (86b) Which book did you buy t<sub>i</sub> before reading t<sub>i</sub>?  
 melyik könyv PRAET te vesz- mielőtt olvas.GER  
 'Melyik könyvet vetted meg, mielőtt olvastad volna?'

A (86a) példa elég rossz (valójában az adjunktumsziget egyik esete, amit a következő részben fogok részletesebben megvizsgálni). A (86b) sokkal elfogadhatóbb. Két űrt láthatunk benne, amelyek ugyanazon *wh*-elemtől származnak: a *buy* tárgyi pozíciójában és a *reading* tárgyi pozíciójában. Mindkét űrt olyan változónak tekintjük, amelyet a *which book* 'melyik könyv' *wh*-elem köt, amint a (86b) értelmezéséből is láthatjuk. Általában a *buy* tárgyat képező űrt tartjuk az 'igazi' űrnek, míg a *reading* tárgyat képező űrt 'parazita' űrnek szokták nevezni. A tényleges mozgatás által képezett űrt *t*-vel, míg a parazita űrt *e*-vel fogjuk jelezni.

Anélkül, hogy részletesen kitérnénk az *Adjunktumfeltételre*, könnyen belátható, hogy egy parazita űr sokkal elfogadhatóbb egy adjunktumon belül, mint egy igazi űr ugyanott. Kayne ugyanakkor megmutatja, hogy egy alanyon belüli parazita űr egy adjunktumban szintén rossz mondatot eredményez:



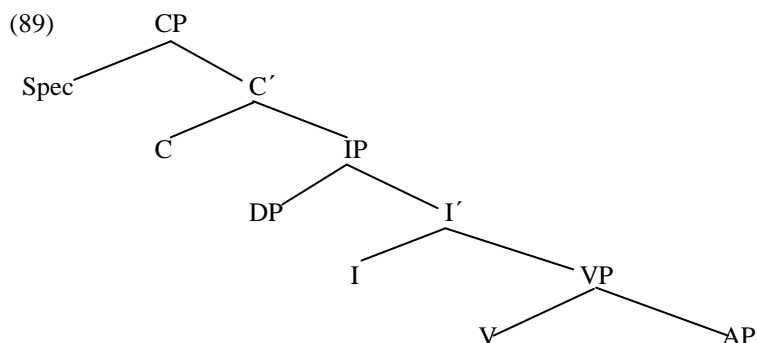
- (87a) ?How many books<sub>i</sub> have you read t<sub>i</sub>  
 mennyi könyv PERF te olvas.PART  
 [because you knew t<sub>i</sub> the authors  
 mert te ismer.PRAET a szerzők  
 of e<sub>i</sub> ]?  
 GEN  
 'Hány könyvet olvastál el, mert ismerted a szerzőiket?'
- (87b) \*How many books<sub>i</sub> have you read t<sub>i</sub> [ because [<sub>IP</sub> the authors  
 mennyi könyv PERF te olvas.PART mert a szerzők  
 of e<sub>i</sub> were famous ]]  
 POSS voltak híres  
 'Hány könyvet olvastál el azért, mert a szerzője híres volt?'

Tételezzük fel, hogy az adjunktumban található nyom antecedenskormányozható a *how many books* által a (87a)-ban. A (87b)-ben látható nyom nem antecedenskormányozható, ugyanazon okból kifolyólag, mint amit a (84)-nél láttunk: az IP nem az alany, vagy egy, az alanyon belüli elem g-projekciója. Így tehát megmagyarázhatjuk a (87b) helytelenségét. Mivel a parazita *úr* ténylegesen nem kapcsolódik a *how many books*-hoz mozgatás által, ezért úgy kell értelmeznünk az antecedenskormányozást, mint ami a mozgatás által létrehozott reprezentációkon érvényesül, és nem magán a mozgatáson. Ez azért fontos, mert szeretnénk, ha a (87)-ben látható mindkét nyom antecedenskormányozva lenne, nem csak az elmozgatott *wh*-elem nyoma.

Kayne az alanyon belüli parazita *űrökkel* is foglalkozik. Ezek általában képesek megmenteni az *Alanyi feltételt* sértő mondatokat, amint ez a következő példákból kitűnik:

- (88a) ?Which rock star<sub>i</sub> do [<sub>DP</sub> journalists who talk to e<sub>i</sub> ]  
 melyik rock sztár PRES újságírók akik beszél -hoz  
 usually end up disgusted with t<sub>i</sub>?  
 általában végzi PFX undorodva -val  
 'Melyik rocksztár az, akivel ha beszélnek az újságírók, általában undorodnak tőle?'
- (88b) \*Which rock star<sub>i</sub> do [<sub>DP</sub> journalists who talk to e<sub>i</sub> ] usually  
 melyik rocksztár PRES újságírók aki beszél -hoz általában  
 have blackmail in mind ?  
 van zsarolás -ben ész  
 'Melyik rocksztár az, akivel ha beszélnek az újságírók, akkor általában zsarolásra gondolnak?'

A (88)-as példa egyértelműen megsérti az *Alanyi feltételt*, és már azt is láttuk, hogy Kayne ezeket az eseteket hogyan magyarázza. De miért jobb a (88a)? Annak érdekében, hogy ezt jobban megértsük, nézzük meg a (88a) (leegyszerűsített) szerkezetét:



A *with*-nél egy *g*-projekció kezdődik, és magába foglalja a PP-t (*X'*-elmélet), az AP-t (kanonikus kormányzás), a VP-t (kanonikus kormányzás), az I'-t (kanonikus kormányzás), az IP-t (*X'*-elmélet), a C' (kanonikus kormányzás), és a CP-t (*X'*-elmélet). Tehát a *wh*-elem összefügg a *with*-tel, a *t<sub>i</sub>* kanonikus kormányzójával.

Most nézzük meg, mi a helyzet a parazita ürrel! Ha feltételezzük, hogy egy feltételes tagmondat feje kanonikusan kormányozza a tagmondatot, akkor az egész alanyi DP a *to* *g*-projekciója. Mint általában, az alanyon belüli kategória *g*-projektálása megáll ennél a pontnál. Ne feledjük, hogy már létezik egy részfa, amit a *with* *g*-projektálása hozott létre, és ehhez kapcsolódik (részfát képez vele) az alany; a *with* *g*-projekciói összefüggenek a *wh*-elemmel, ami így köti az alanyban található nyomot is. Tehát az alanyban található nyom közvetve összefügg a *wh*-elemmel. Így tehát a parazita ür valóban parazita olyan értelemben, hogy az igazi úrtól függ a kapcsolata az antecedens-kormányzóval.

Végül vizsgáljuk meg, hogyan érvényesül az *Alanyi feltétel* az alanyban található parazita ürok esetében:

- (90a) ?Which rock star<sub>i</sub> do [ teenagers that read articles  
 melyik rock sztár PRES tinédzserek akik olvas cikkek  
 about e<sub>i</sub> ] always try to imitate t<sub>i</sub> ?  
 -ról mindig próbál INF utánoz-  
 'Melyik rocksztár az, akiről, ha tinédzserek cikkeket olvasnak, megpróbálják utánozni?'

- (90b) \*Which rock star<sub>i</sub> do [teenagers to whom [stories  
melyik rocksztár PRES tinédzserek -nek akik történetek  
about e<sub>i</sub>] are told] always imitate t<sub>i</sub> ?  
-ról van mond.PART mindig utánoz  
'Melyik rock sztár az, akit a tinédzserek, akiknek történeteket mesélnek róla,  
mindig utánoznak?'

Az itt látható ellentét egyértelmű. A (90a) alatti példamondat szintén azt mutatja, hogy az alanyon belül található űr megmenthető az igazi űr segítségével. A (90b)-ben a parazita űrt már nem lehet megmenteni, mert g-projekciói megállnak a mellékmondat alanyánál, így nem kapcsolódhatnak az igazi űr g-projekcióihoz, tehát  $e_i$ -t nem lehet antecedenskormányozni. Ez az ellentét erős érv egy olyasfajta megközelítés mellett, mint amilyen Kayne-é.

#### 4.3.4 Összegzés

Ebben a részben bemutattam és elemeztem a lokalitáselmélet másik jelentős elvét, az ÜRK-öt. Az ÜRK megköveteli, hogy a nyomok megfelelően legyenek kormányozva, ami egy lexikális fej (ami nem lehet P) általi kormányzást vagy egy elmozgatott kategória általi (antecedens-) kormányzást jelent. Az itt használt kormányzási definíció a következő:

##### *Kormányzás*

Egy  $\alpha$  fej akkor és csak akkor kormányozza  $\beta$ -t, ha

(48a)  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t, és

(48b) nincs olyan határoló kategória, amely dominálja  $\beta$ -t, és nem dominálja  $\alpha$ -t.

##### *Határkategória (HK)*

(49) Bármely XP, kivéve IP-t.

A tárgyalás folyamán az antecedenskormányzás két megfogalmazását is használtam, (51')-t és (76)-ot, amelyeket itt megismétlek:

##### *Antecedenskormányzás*

Egy mozzgatott  $\alpha$  kategória akkor és csak akkor antecedenskormányozza  $\beta$ -t, ha:

(51a')  $\alpha$  k-vezérli  $\beta$ -t;

(51b') egynél nem több blokkoló kategória dominálja  $\beta$ -t de nem dominálja  $\alpha$ -t;

(51c') nincs olyan kitöltött C-pozíció, amely minimálisan k-vezérli  $\beta$ -t, de nem k-vezérli  $\alpha$ -t.

#### *Antecedenskormányzás (második megfogalmazás)*

Egy mozgatott  $\alpha$  kategória, akkor és csak akkor antecedenskormányozza  $\beta$ -t, ha:

(76a)  $\alpha$  köti  $\beta$ -t;

(76b)  $\alpha$  összefügg  $\gamma$  egy  $g$ -projekciójával, ahol  $\gamma$  kanonikusan kormányoz.

A lexikális illetve azantecedenskormányzás közti különbségtételre azért van szükség, hogy meg tudjuk magyarázni az olyan argumentum–adjunktum aszimmetriákat, amilyeneket a 4.3.1-ben láttunk. Az (51b’)-ben megfogalmazott megkötés ugyanaz, mint a *Szomszédosság elve* (lásd: 4.2). Az (51c’)-ben megfogalmazott megszorításra azért van szükség, hogy meg tudjuk magyarázni a *that*–nyom effektust, ld. 4.3.2. A (76b)-ben megfogalmazott megszorítás hatékonyan szabályozza a kormányzás hatását egy elmozgatott elem és a nyoma közti útvonalon. Mivel a (48)-ban megadott kormányzási definíció támaszkodik a határoló kategóriákra, ezek is részét képezik a lokalitás elméletének.

Annak ellenére, hogy a lexikális kormányzásnak és az antecedenskormányzásnak nagy szerepe van az empirikus tények magyarázásában, és ezenfelül elméleti vonatkozásuk is van, fontos kérdéseket hagy tisztázatlanul:

(91a) Mi az antecedenskormányzás helyes megfogalmazása?

(91b) Mi a kapcsolat az antecedenskormányzás és a Szomszédosság között?

(91c) Mi a kapcsolat az antecedens-, és a lexikális kormányzás között?

A következő három alfejezet e három kérdésre keresi a választ.

### **4.4 A Barriers rendszere**

Ez a fejezet ismerteti Chomsky (1986b) *Barriers* (Határok) című könyvének főbb javaslatait. Ez volt az első olyan próbálkozás, amely a lokalitási elméleteket akarta egységesíteni, és ezáltal a 4.3.4 végén feltett kérdésekre is megkísérelt választ adni. Amint azt a cím sugallja, az elképzelés magvával a szintaktikai határok szolgálnak. Először megvizsgáljuk a *Szomszédosság elvével* kapcsolatos megközelítést, majd az ÜRK-öt, végül megnézzük, hogy ebben a modellben hogyan érvényesül a fejl-, illetve DP-mozgatás.

#### *4.4.1 A határok és a Szomszédosság elve*

##### *4.4.1.1 Adjunktumszigitetek és a Kiemelési tartományok feltétele (KTF)*

E rész központi kérdése a *Szomszédosság elvé*nél szerepet játszó határkategóriák (HK) definíciója. Eddig azt feltételeztük, hogy ezek az IP és a DP. De miért is lenne ez így? Hiszen a 4.2.3-ban láthattuk, hogy az olaszban a határoló kategóriák a CP és a DP. Most azt fogjuk megvizsgálni, melyek azok a kategóriák, amelyek HK-k lehetnek, és miért lehetnek egyes kategóriák azok, míg mások nem.

Kiindulópontunk az *Adjunktumfeltétel* lesz. Ez szintén egyfajta *szigetmegszorítás*, amelyet először Huang (1982) ismertetett. Megfigyelte, hogy egy adjunktumból nem lehet semmilyen elemet kiemelni:

- (92a) ?\*Which bottle of wine<sub>i</sub> was Mick annoy-ed  
melyik üveg GEN bor PRAET Mick bosszant-PART

[BECAUSE KEITH DRANK t<sub>i</sub>]?  
mert Keith ivott  
'Keith melyik üveg bor megivásával bosszantotta fel Micket?'

- (92b) ?\*Which dignitary<sub>i</sub> did the band leave the  
melyik méltóság PRAET az együttes elhagy a

stage [WITHOUT BOW-ING TO t<sub>i</sub>]?  
színpad anélkül meghajol-GER -nak  
'Az együttes melyik méltóságnak nem hajolt meg, mielőtt elhagyta a színpadot?'

Sok anyanyelvi beszélő nem találja az *Adjunktumfeltétel* megsértését olyan rossznak, mint az *Alanyi feltétel* megsértését (vagy akár más *szigetmegszorítás* megsértését), ezért használtam itt a '?\*' jeleket az egyszerű '\*' jel helyett. Íme a (92a), kiemelt HK-kal:

- (92a') ?\*[<sub>CP</sub> Which bottle of wine<sub>i</sub> was [<sub>IP<sub>1</sub></sub> Mick annoy-ed  
melyik üveg GEN bor volt Mick idegesít-PART

[<sub>XP</sub> BECAUSE [<sub>IP<sub>2</sub></sub> KEITH DRANK t<sub>i</sub>]?  
mert Keith isz.PRAET  
'Melyik üveg bor idegesítette Mick-et, mert Keith megitta?'

Az, hogy a *Szomszédosság elve* hogyan érvényesül, az adjunktumtagmondat értelmezésétől függ: mi az XP a (92a')-ben, és mit dominál? Az összes eddig látott beágyazott időjeles tagmondatot, IP-t, a CP dominálta. Szeretnénk azt mondani, hogy ebben az esetben is egy CP dominálja az IP<sub>2</sub>-t (lásd 1.4.1.1). Az egyik lehetőség az, hogy a *because* mondatbevezető. Ebben az esetben az XP egy péyam CP, amely a specifikálója nyitva áll a szukcesszív-ciklikus mozgatas számára. Ha így van, akkor nem sérül a *Szomszédosság elve*, mivel a mozgatas minden lépése csak egy IP-n ível keresztül. Ezt azzal kerülhetnénk el, ha azt mondanánk, hogy a *because* a [Spec,CP]-ben van, de erre semmi okunk nincs, (kivéve, hogy ebben a speciális esetben a jó eredményt kapjuk), hiszen az összes eddig látott esetben *wh*-elem töltötte ki a [Spec,CP]-t, leszámítva a V2-nyelvek előrevitt XP-jeinek különleges esetét (lásd: 1.4.2.4). Valószínűleg a *because* inkább egy olyan prepozíció, amely CP-t (komplementumot) szelektál. Ekkor viszont elérhető ma-

rad egy [Spec,CP] pozíció a szukceszív-ciklikus mozgatas számára, és a *Szomszédosság elve* (ahogyan azt a 4.2-ben megfogalmaztuk) nem tud számot adni a mondat helytelenségéről.

Lényeges körülmény, hogy mind az alany, mind az adjunktumok szigetek, hisz láthattuk a 4.3.1-ben, hogy semelyikük sem lexikálisan kormányzott. Huang (1982) odáig merészkedett, hogy összevonta az *Alanyi feltételt* és az *Adjunktumfeltételt* egy átfogó elvben, amelyet *Kiemelési tartományok feltételének (KTF)* nevezett el (Condition on Extraction from Domains, CED):

*A Kiemelési tartományok feltétele (KTF)*

(93) Semmilyen kategóriát nem lehet kiemelni egy olyan kategóriából, amely nem lexikálisan kormányzott.

A 4.3.1-ben láthattuk, hogy az alanyok és az adjunktumok sohasem lexikálisan kormányzottak, míg a komplementumok mindig azok.

A *KTF* mind elméleti, mind empirikus szempontból jelentős. Elméleti szempontból korrelációt tételez a klasszikus és az olyasfajta *szigetjelenségek* közt, amelyek a *Szomszédosság elve*, illetve a lexikális kormányzás hatókörébe, ezáltal az ÜRK hatókörébe esnek. Ez azt sugallja, hogy a 4.2-ben felvázolt *Szomszédosság elve* hiányos, mivel a kormányzás nem játszik benne szerepet. Empirikus szempontból a *KTF* azért jelentős, mert a HK-kat nem konkrét kategóriákkal, hanem meghatározott konfigurációkkal azonosítja. Ebből az következik, hogy az adjunktumok, kategóriájuktól függetlenül, szigetet képeznek (ennek semmilyen követ-kezménye nincs az alanyok szempontjából, mivel azok akár mindig DP-k lehetnek). Ez helytálló lehet az alábbi mondatpár fényében:

(94a) \*Who<sub>i</sub> did you meet John [AP angry at t<sub>i</sub>]?  
 ki PRAET te találkoztál John mérges -ra  
 'Kire dühösen találkoztál Johnnal?'

(94b) Who<sub>i</sub> did you make John [AP angry at t<sub>i</sub>]?  
 ki PRAET te csinált John mérges -ra  
 'Kire dühíttetted fel John-t?'

Feltételezhető, hogy mindkét esetben az AP az a kategória, amely a *John*-t követi. A (94a)-ban ez egy adjunktum (egy másodlagos predikátum), a (94b)-ben a *make* ige vonzata. Amint láthatjuk, egy adjunktumból való kiemelés sokkal rosszabb, mint egy argumentumból való kiemelés. Úgy tűnik tehát, hogy a funkcionális vagy szerkezeti szempontok fontosabbak a sziget meghatározásában, mint a kategóriacímkek.

#### 4.4.1.2 A határok definíciója

Sok szempontból az *KTF* bevezetése adta meg a kezdő lökést a *Barriers* (Határok) elméletének kidolgozásához. Ebben a rendszerben a definícióknak olyan láncolatát találjuk, amely a  $\theta$ -kormányzásra épül. A  $\theta$ -kormányzást egy olyan kormányzási relációnak tekintjük, amelyben a kormányzó tematikus szerepet ad a kormányzottjának. Ennek alapján a következő fogalmakat definiálhatjuk:

##### *L-jelölés*

- (95)  $\alpha$  akkor és csak akkor L-jelöli  $\beta$ -t, ha  $\alpha$   $\theta$ -kormányozza  $\beta$ -t.

Az L-jelölés a lexikális kormányzáshoz hasonlítható, mivel különbséget tesz az L-jelölt bővítmények és a nem-L-jelölt alanyok és adjunktumok között. Vegyük észre azt is, hogy ha tartjuk magunkat ahhoz az alapfeltevéshez, miszerint a funkcionális kategóriák nem adományoznak tematikus szerepeket, akkor ezen elemek strukturális bővítményei sem lesznek L-jelöltek.

##### *Határkategória*

- (96) Egy XP-szintű  $\alpha$  akkor és csak akkor határkategóriája (HK)  $\beta$ -nak, ha  $\alpha$  nem L-jelölt, és  $\alpha$  dominálja  $\beta$ -t.

Ez a definíció felváltja a HK-nak a 4.2.1-ben megadott meghatározását, amely szerint a HK mindig az IP vagy a DP. Ezek után ismét definiálhatjuk a határt.

##### *Határ*

$\alpha$  akkor és csak akkor határa  $\beta$ -nak, ha:

- (97a)  $\alpha$  az első maximális kategória, amely dominálja  $\gamma$ -t, ahol  $\gamma$  HK  $\beta$  számára, vagy  
(97b)  $\alpha$  HK-ja  $\beta$ -nak, és  $\alpha$  nem IP.

Ez a definíció is felváltja azt, amit eddig használtunk. A (97)-ben megadott definíció értelmében egy elem kétféleképpen lehet határ: vagy örökli ezt a tulajdonságot attól a HK-tól, amit dominál, (97a), vagy maga is HK, (97b). Ahogyan az eddig használt egyszerűbb definícióban is, az IP-t itt is kizártuk a valódi határok köréből (emlékezzünk rá, hogy az IP az összes igei funkcionális elemeket jelenti). A (97)-es definíció továbbá azt is megfogalmazza, hogy a *Határ* relációs fogalom, nem pedig eleve adott:  $\alpha$  csak akkor határ  $\beta$  számára, ha a megadott feltételek teljesülnek.

Végül pedig a *Határ* definíciójának tükrében újfogalmazzuk a *Szomszédság elvét*:

- (98) A következő szerkezetben  $\alpha$  és  $\beta$  nem kapcsolható össze mozgatóssal:  
...  $\alpha$  ... [<sub>H</sub> ... [<sub>H</sub> ...  $\beta$  ... ] ... ]  
ahol  $\alpha$ -t és  $\beta$ -t egynél több határ H választja el egymástól.

Ezek után vegyük szemügyre a *szigetmegszorítások* osztályát, beleértve az *Adjunktumfeltételt* is, hogy lássuk, hogyan működik az új stratégiánk. Mielőtt azonban a rossz mondatokat vizsgálánánk meg, meg kell arról is győződnünk, hogy nem zárunk-e ki esetleg jólformált mondatokat. Vegyünk tehát egy nagyon egyszerű példát, amelynél senki sem kételkedhet abban, hogy a kiemelés ténylegesen végbemegy:

- (99) Who<sub>i</sub> does Phil think [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> Loretta like-s t<sub>i</sub> ] ?  
 ki PRES3SG Phil gondol Loretta szeret-PRES3SG  
 'Phil mit gondol, Loretta kit szeret?'

Vajon a mozgatás első lépése a t<sub>i</sub>-ből a t'<sub>i</sub>-be határokon ível át? A válasz: valószínűleg igen. A (99)-es mondatban a tárgy kilép a VP-ből. A VP-t semmi sem théta-jelöli, tehát a fentiek alapján a VP nem L-jelölt. Ezek szerint a VP határoló kategória lehet a tárgyi nyom számára, és a (97b) alapján határt képez. Az IP az első olyan XP, ami dominálja a VP-t örökletes alapon szintén egy határ; ld (97a). Tehát két határ van a t<sub>i</sub> és a t'<sub>i</sub> közt, és ebben az esetben a *Szomszédosság elve* sérül. Pontosan ugyanez érvényes a főmondatra is: a VP nem L-jelölt, tehát határoló kategória is és határ is, ezáltal az IP határoló kategória is és határ is, ami végül a *Szomszédosság elvének* megsértéséhez vezet. A probléma világos: az általunk megadott definíciók némely nagyon egyszerű esetben egy jólformált mondatot rosszulformáltként értelmeznek és kizárnak. Ugyanez a probléma akkor is megmarad, ha széttagolt INFL-szerkezetet feltételezünk.

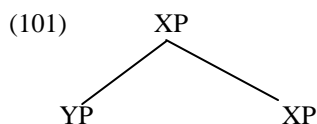
Nyilvánvaló, hogy a probléma kulcsát a VP körül kell keresni. Chomsky két megoldást javasol. Az egyik az, hogy az inflexiók kifejezés valamely része absztrakt módon théta-jelöli, és ezáltal théta-kormányozza a VP-t. Ekkor a probléma megoldódik, hiszen a VP ezáltal L-kormányzottá válik. Ez a feltevés azonban azzal a nehézséggel jár, hogy igen messzire terjeszti ki a théta-szerep adományozását. Nem olyan nyilvánvalóan egyszerű a théta-szerepekkel összeegyeztetni azokat a szemantikai kapcsolatokat, amelyek esetleg fennálhatnak az I és VP között (a thematikus szerepekről ld. 2.1).

A másik megoldás a szukcesszív ciklikusság elvét terjeszti ki egy lépéssel. Chomsky a következő két hipotézist állítja fel:

- (100a) Bármely olyan kategóriához csatolható szintaktikai elem, amelyik nem kap thematikus szerepet.  
 (100b) Csak kategóriák lehetnek határok, a kategóriák szegmensei nem.

A 2.6.4-ben már röviden ismertettem a különbséget kategóriák és szegmentumok közt, de foglaljuk össze még egyszer. Egy olyan adjungált szerkezetben, mint a (101), az az XP kategória, amelyhez adjungálunk, két szegmentumra bontható. Önmagában egyik szegmentum sem nevezhető kategóriának, így tehát a (100b) alapján egyik sem szolgálhat határként az YP számára.





Ha YP adjungálható az XP-hez, akkor XP nem lehet határ YP-re nézve.

Amint láhattuk, a VP nagy valószínűséggel nem théta-jelölt, tehát a tárgy kapcsolódhat hozzá a (99)-ben. Ebben az esetben a VP nem számít határnak, mert egyik szegmentuma sem számíthat határnak. Tehát a (99) valódi szerkezete a (99'):

(99') Who<sub>i</sub> does Phil [<sub>VP</sub> t'<sup>''</sup><sub>i</sub> [<sub>VP</sub> think [<sub>CP</sub> t'<sup>''</sup><sub>i</sub> Loretta [<sub>VP</sub> t'<sub>i</sub>  
 ki PRES3SG Phil gondol Loretta  
 [<sub>VP</sub>like-s t<sub>i</sub>]]]]]?  
 szeret-3SG  
 'Phil mit gondol, Loretta kit szeret?'

Itt a szukcesszív-ciklikus mozgatás minden lépése jólformált, mivel egyetlen határt sem sért meg. A két VP közül egyik sem határ, mert mindkettőhöz lehet adjungálni.

#### 4.4.3.1 Határok és szigetmegszorítások

Most már megvizsgálhatjuk a különféle szigeteket. Kezdjük a KTF-fel. A KTF megtiltja az olyan kategóriákból való kiemelést, amelyek nem lexikálisan kormányzottak: az alanyokból és az adjunktumokból. Ha egyenlőségelet tesszünk a lexikális és  $\theta$ -kormányzás közé, azt láthatjuk, hogy az alanyok és a választható bővítmények nem L-jelöltek (a (95) értelmében). Mivel nem L-jelöltek, ezért a (96) értelmében határoló kategóriának számítanak. Ebből következik, hogy ha nem IP-k, akkor a (97b) értelmében határok. Nézzünk meg néhány konkrét példát az alanyi feltétel megsértésére:

(102a) \*Which rock star<sub>i</sub> was that the police would  
 melyik rock sztár COP.PRAET hogy a rendőrség FUT  
 arrest t<sub>i</sub> expected?  
 letartóztat várható?  
 'Melyik rocksztár volt várható, hogy a rendőrség le fogja tartóztatni?'

(102b) ??Which rock star<sub>i</sub> were admirers of t<sub>i</sub> arrest-ed?  
 melyik rock sztár COP.PRAET rajongók GEN letartóztat-PART  
 'Melyik rocksztár rajongóit tartóztatták le?'

Ezekben a mondatokban az alany nem L-jelölt, tehát egyszerre határkategória (a (96) értelmében) és határ (a (97) értelmében – az alany ugyanis soha nem azonos az IP-vel). Mivel az alany határ, ezért az IP, amely közvetlenül dominálja, szintén határ, örökletes alapon (a (97a) szerint). Ha tehát valamit az alanyi pozícióból a főmondati CP-be mozgatunk, akkor két határt lépünk át, megsértve ezzel a *Szomszédosság elvét*. A VP-hez történő adjunkció itt nem játszik szerepet, arról viszont meg kell győződnünk, hogy az IP-hez nem kapcsolódik semmi. Mivel az IP nem théta-jelölt, a (100a) alapján elvileg lehetséges hozzá adjungálni. Annak érdekében, hogy ezt elkerüljük, tételezzük fel, hogy az IP-hez soha nem lehet adjungálni. Ekkor a (102)-nek nem lesz olyan derivációja, amely ne sértene meg a *Szomszédosság elvét*.

Vegyük most szemügyre az *Adjunktumfeltételt*. Itt megismételem a (92a') példát:

- (92a') ?\*[<sub>CP</sub> Which bottle of wine<sub>i</sub> was [<sub>IP1</sub> Mick annoy-ed  
Melyik üveg GEN bor volt Mick idegesít-PART  
  
[<sub>XP</sub> because [<sub>IP2</sub> Keith drank t<sub>i</sub>]?  
mert Keith megisz.PRAET  
'Melyik üveg bor miatt volt Mick ideges, hogy Keith megissza?'

Itt az XP, függetlenül attól, hogy milyen kategóriájú, nem L-jelölt; vagyis egyszerre határkategória is és határ is. Eddig azt feltételeztük, hogy az adjunktumok a VP-hez kapcsolódnak. Ebben az esetben az IP örökletes alapon határ. Tehát egy adjunktumból történő kiemelés a *Szomszédosság elvének* megsértésével jár. Azonban itt még mindig megvan annak a lehetősége, hogy a kiemelés célállomása az XP legyen. Mivel az XP nem kap théta-szerepet, ez lehetséges. Ekkor az XP nem lenne határ, és az IP sem lehetne örökletes alapon az. Ez problémát jelent Chomsky *Barriers*-ben kifejtett elméletében.

Nézzük most meg a *wh*-szigeteket. Itt csak az argumentumok kiemelése az, ami lényeges, az adjunktumok kiemeléséről a következő fejezetben lesz szó. A releváns példák a (36)-ban láthatók.

- (36a) ?[<sub>CP1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing  
kié autó COP.PRAET te tűnőd-PART  
  
how to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ] ?  
hogyan INF javít-  
'Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?'

- (36b) ?\*[<sub>CP1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing  
 kié autó COP.PRAET te tűnőd-PART  
 [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub> [<sub>IP2</sub> [<sub>IP2</sub> you should fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
 hogyan neked kellene javítani  
 ‘Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítanod?’

Ha a *Szomszédosság elvének* azon változatát használjuk, amelyik az IP-t és a DP-t határnak tekinti, akkor a fenti mondatokban azzal a problémával szembesülünk, hogy a *whose car* frázisnak két IP-n keresztül kell mozognia ahhoz, hogy a [<sub>Spec</sub>,CP<sub>1</sub>]-be jusson, mivel a *how* a [<sub>Spec</sub>,CP<sub>2</sub>]-ben foglal helyet. Másrészt a *Barriers*-rendszer, amint bemutattam, nem zárja ki ezeket a mondatokat. Az IP csak öröklés útján válhat határrá, tehát ha létezik a fent ismertetett VP-adjunkciós lehetőség, a (36)-ban szereplő mondatokban egyik IP sem számít határnak. A (36a) mondat szerkezete a (36a’)-ban látható, itt figyelembe vettem azt is, hogy *whose car* -t a VP-hez adjungáltuk:

- (36a’) ?[<sub>CP1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub>you [<sub>VP1</sub> t’<sub>i</sub> [<sub>VP1</sub> wondering  
 kié autó COP.PRAET te kíváncsi  
 [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub> [<sub>IP2</sub> to [<sub>VP2</sub> t’<sub>i</sub> [<sub>VP2</sub> fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub> ]]]]] ?  
 hogyan INF megjavít  
 ‘Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?’

Figyeljük meg, hogy ebben a szerkezetben mely kategóriák lesznek határok. A (100b) alapján a VP<sub>2</sub> szegmentumai nem határok, az IP<sub>2</sub> nem határ, mert az IP csak örökletes úton lehet határ, a CP<sub>2</sub> „önerőből” nem határ, mert a *wonder* által L-jelölt, viszont örökletesen lehet határ a nem- L-jelölt IP<sub>2</sub> révén. Végül pedig a VP<sub>1</sub> semelyik szegmentuma sem lehet határ.

Chomsky arra a következtetésre jut, hogy ez nem feltétlenül rossz eredmény, mivel ezekben az esetekben a *Szomszédosság elve* eleve csak elég gyengén érvényesül. Egyetlen határ átlépése nem feltétlenül vezet helytelen mondathoz, csupán furcsa a végeredmény. A (36a) és (36b) közti különbséget Chomsky azzal magyarázza, hogy a legmélyebben beágyazott, időjeles IP is lehet inherens határ. Ha tehát a (36b)-ben IP<sub>2</sub> határ, és CP<sub>2</sub> örökletesen határ, akkor a legmélyebben beágyazott tagmondatból való mozgatás a *Szomszédosság elvének* megsértésével jár. Ezek alapján Rizzi azon feltevését, hogy az olaszban másfajta határok vannak (lásd 4.2.3), azzal lehetne motiválni, hogy ott az időjeles IP soha nem lehet határ. Ebben az esetben az olasz *wh*-szigetektől minden további nélkül lehet mozgatni.

Most következik a KNPM. Itt láthatók a szigetek ezen alcsoportjára jellemző példák:

(33a) \*Which band<sub>i</sub> did you write [<sub>DP</sub> A SONG [<sub>IP</sub> WAS ABOUT t<sub>i</sub> ]] ?  
 melyik együttes PRAET te ír- egy dal volt -ról  
 'Melyik együttesről írtál dalt?'

(33b) \*Which band<sub>i</sub> did you believe [<sub>DP</sub> THE CLAIM THAT  
 melyik együttes PRAET te hiszed az állítás hogy  
 [<sub>IP</sub> WE HAD SEEN t<sub>i</sub>]] ?  
 mi PPERF lát-PART  
 'Melyik együttesről hitted el azt az állítást, hogy láttuk?'

A (33a)-beli vonatkozó mellékmondatos példát problémamentesen ki tudja zárni a *Barriers*-rendszer. Egy vonatkozó mellékmondat feje, ez esetben az *a song* 'egy dal', nem théta-kormányozza az őt módosító CP-t. Ezért ez a CP nem L-jelölt, tehát határkategória és határ is lehet egyszerre. Ezt a CP-t vagy az NP, vagy a DP dominálja (az, hogy pontosan melyik, olyan kérdés, amit most nem fogok tárgyalni), és a fentiek alapján mindkettő örökletes úton határ. Így tehát a mellékmondatból történő mozgatás mindig megsérti a *Szomszédosság elvét*.

A (33b)-ben a *claim* 'állítás' főnév komplementumából történő mozgatás egyetlen határon sem ível át. A [*that we had seen t<sub>i</sub>*] CP a *claim* főnév tagmondati bővítménye, ezért L-jelölt; vagyis sem nem határ, sem nem határoló kategória. Az egész komplex DP a főmondati *believe* 'hinni' ige komplementuma, tehát L-jelölt. A *claim* fejű NP-hez lehet adjungálni, hiszen nem théta-jelölt. Itt tehát, csakúgy, mint a *wh*-szigetek esetében, nem várjuk, hogy a *Szomszédosság elve* sérüljön. Ebben az esetben az igeidős IP határ-mivolta nem változtat semmit, hiszen a komplementum [Spec,CP]-je nyitva áll a szukcesszív-ciklikus mozgatás előtt.

A *Baloldali elágazás feltételét* legegyszerűbb formájában sem magyarázza a *Barriers*-rendszer, vagyis nem tud számot adni arról, hogy a következő példa miért helytelen:

(18) \*Whose<sub>i</sub> did you play [<sub>DP</sub> t<sub>i</sub> GUITAR ]?  
 kié PRAET te játsz- gitár  
 'Kinek a gitárján játszottál?'

Ebben az esetben a DP L-jelölt, tehát nem határ és nem is határkategória. A 4.1-ben azt állítottam, hogy az ehhez hasonló mondatok helytelensége nem annyira a lokalitás megsértéséből, mint inkább a *hamelini patkányfogásra* jellemző megszorításból fakad az angolban. Ez tehát nem olyan problematikus, sőt, azt kívánánk, hogy más nyelvekben is megengedett legyen az olyan szerkezet, mint a (23) vagy a (24).

Másrásról azonban egy baloldali ág baloldali ágának kiemelését kizártuk, amint ez a (21a) példában látható:

- (21a) \*Whose<sub>i</sub> did you play [DP<sub>1</sub> [DP<sub>2</sub> t<sub>i</sub> friend]'s  
 kié PRAET te játsz- barát-GEN  
 favourite guitar ] ?  
 kedvenc gitár  
 'Kinek a barátjának a kedvenc gitárján játszottál?'

Ebben az esetben a DP<sub>2</sub> nem L-jelölt, tehát határkategória és határ is, ezenfelül a DP<sub>1</sub> örökletes alapon határ. Ebből következik, hogy a *whose* mozgatása megsérti a *Szomszédosság elvét*. (Itt is felmerül a kérdés, hogy a DP<sub>2</sub>-hez történő adjungálás lehetséges-e, aminek következtben semelyik DP sem lenne határ. Lehetséges azonban, hogy a birtokos DP-k théta-jelöltek (vagy esetleg maga az angol 's birtokosrag) de nem théta-kormányozottak egy DP<sub>1</sub>-en belüli elem által, mivel a [Spec,DP] pozíciót foglalják el. Ekkor ugyanis a hozzájuk történő adjungálás teljesen lehetetlen.)

Végül nézzük meg, miért nem tudja kezelni az *MSzM*-et a *Barriers*-rendszer.

- (15a) \*What<sub>i</sub> did Bill buy POTATOES AND t<sub>i</sub> ?  
 mi PRAET Bill venni krumplik és  
 'Bill mit vett krumplit és?'
- (15b) \*What<sub>i</sub> did Bill buy t<sub>i</sub> AND POTATOES ?  
 mi PRAET Bill venni és krumplik  
 'Bill mit vett és krumplit?'
- (15c) \*Which guitar<sub>i</sub> does KEITH [PLAY t<sub>i</sub> ] AND [SING  
 melyik gitár PRES Keith játszik és énekel  
 MADRIGALS ]?  
 madrigálok  
 'Keith melyik gitáron játszik és énekel a madrigálokat?'
- (15d) \*Which madrigals<sub>i</sub> does KEITH [PLAY THE  
 melyik madrigálok PRES Keith játszik a  
 GUITAR] AND [SING t<sub>i</sub>]?  
 gitár és énekel  
 'Melyik madrigálokat játszik Keith a gitáron és énekel?'

A (15a)-t még csak tudnánk valahogy kezelni, ha feltételezzük, hogy az *and* t<sub>i</sub> nem L-jelölt XP (ennek a javaslatnak a változatait fogalmazta meg Munn (1993), Thiersch (1993), és Kayne (1994)). Ekkor ugyanis ez az XP határ és határkategória is lenne, ami megsértené a *Szomszédosság elvét*. A (15b)-t azonban már nem lehetne ezzel megmagyarázni. Továbbá még ha kézenfekvő lenne is, hogy a (15c,d)-ben a konjunkció tagjai határok, mivel nem L-jelöltek, láthatjuk,

hogy ezekben az esetekben nem argumentumokról van szó, tehát lehet hozzájuk adjungálni; vagyis annak ellenére, hogy határok, a *Szomszédosság elvének* megsértése nem merül fel.

#### 4.4.1.4 Összegezés

Ebben az alfejezetben bemutatam a *Barriers*-elmélet rendszerét, ami a (95-97) alatti definíciókból, a *Szomszédosság elvének* (98)-beli megfogalmazásából és a (100)-ban ismertetett feltevésekből áll. Ez a rendszer sokkal mélyebben értelmezi a határkategóriákat, mint a 4.2-ben ismertetett korábbi rendszer; sikeresen megmagyarázza a KTF-et, a KNPM vonatkozó mellékmondatos eseteit, valamint egy további feltételezés segítségével a *wh*-szigeteket is. Az az elképzelés, hogy egy lehetséges határhoz adjungáljunk, majd ugyanezen elemet tovább mozgassuk, problémákat vet fel az *Adjunktumfeltétel*, valamint a *KNPM* vonatkozó mellékmondatos esetei számára. Van azonban mód annak megakadályozására, hogy a VP határ legyen az olyan egyszerű esetekben, mint a (99): feltételeznünk kell, hogy a VP-t az I-fej théta-kormányozza. Ha élünk ezzel a lehetőséggel, akkor egész egyszerűen elvethetjük azt a gondolatot, hogy a szukcesszív-ciklikus adjunkció semlegesítheti a lehetséges határokat; a (99)-hez hasonló mondatok jól példázzák azokat az eseteket, ahol erre a lehetőségre valóban szükség van. Ezt a problémát egyelőre megoldatlanul hagyom, mivel a későbbiekben még visszatérek rá.

#### 4.4.2 A *Barriers*-rendszer és az ÜRK

Az előző részben láttuk, hogy a *Barriers* rendszere hogyan kezeli a *Szomszédossággal* és a határkategóriákkal kapcsolatos problémákat. Most visszatérünk az ÜRK-re. Emlékeztetőül: azt szeretnénk elérni, hogy egységes keretben tudjuk kezelni az ÜRK-öt és a *Szomszédosságot*.

Chomsky a *Barriers*-ben az ÜRK azon megfogalmazását használja, amelyet a 4.3.1.1-ben láttunk. Az ÜRK megköveteli, hogy a nyomok helyesen legyenek kormányozva, ami vagy théta-kormányzásként, vagy antedenskormányzásként valósul meg. Ha a théta-kormányzást úgy fogjuk fel, hogy nagyjából megegyezik a lexikális kormányzással, akkor a helyes kormányzás megegyezik az erre a fogalomra általam használt, a 4.3.1.1 rész (47) alatti definícióval:

##### *Helyes kormányzás*

- (103) egy lexikális fej általi kormányzás (lexikális kormányzás), vagy egy elmozdított kategória általi kormányzás (antedens általi kormányzás).

A kormányzást (immár a határokat is figyelembe véve) a következőképpen definiálhatjuk:

*Kormányzás (új megfogalmazva)*

- (104)  $\beta$  akkor és csak akkor kormányozza  $\alpha$ -t, ha  $\alpha$ -ra nézve nincs olyan határ, amely dominálja  $\beta$ -t, de nem dominálja  $\alpha$ -t.

Az olvasó észrevehette, hogy ez a megfogalmazás egy kicsit különbözik az eddig használttól. Ha összevetjük a (104)-et és a (47)-et, azt tapasztaljuk, hogy az antecedenskormányzást egyetlen határ jelenléte is meggátolja. Láthatjuk tehát, hogy az antecedenskormányzás és a *Szomszédosság elve* összekapcsolható: a *Szomszédosságo elve* kettőnél több határ átlépését tiltja meg, az antecedenskormányzás pedig már egy határ átlépését is gátolja. Tehát a *Barriers*-elmélet antecedenskormányzása olyan, mint amit már megelőlegeztünk a 4.3 (51)-beli definíciójával.

Ezeket a feltételezéseket alapul véve, az argumentum–adjunktum aszimmetriára adott magyarázatunk hasonló lesz ahhoz, amelyet a 4.3.1.1-ben megfogalmaztunk. Lássuk ismét a fő példát:

- (105a) ?\*[<sub>CP2</sub>Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub> kié autó PRAET te tűnőd-PART hogyan

[<sub>IP2</sub> you should fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
te (neked) kellene megjavítani  
‘Kinek az autóját tűnődöttél, hogyan kellene megjavítani?’

- (105b) \*How<sub>j</sub> were you wonder-ing [whose car<sub>i</sub> hogyan PRAET te tűnőd-PART kié autó

to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
megjavítani  
‘Kinek a autóját tűnődöttél, hogyan kellene megjavítani?’

Amint azt a 4.3.1.1-ben láthattuk, az ellentét itt abban áll, hogy míg a (105a) furcsa, addig a (105b) kifejezetten rossz. Az, hogy a mondatok eltérő mértékben rosszak, azt sugallja, hogy más-más elvet sértenek meg. A (105a)-ban a *Szomszédosság elve* sérül azáltal, hogy a *whose car* ‘kinek az autója’ kifejezést kiemeltük a *wh*-szigetből (ha feltételezzük, hogy a beágyazott időjeles tagmondat, IP<sub>2</sub>, határ – lásd a 4.4.1.3 alrészét). A *whose car* nyoma azonban kielégíti az ÜRK-öt, mivel ezt a nyomot a *fix* ‘megjavítani’ ige théta-kormányozza. A (105b)-ben a *Szomszédosság elve* pontosan ugyanúgy sérül, mint a (105a)-ban, azonban itt az ÜRK is sérül mivel az adjunktum nem théta-kormányzott. Ezenkívül az antecedenskormányzás sem valósul meg, mivel két határon át mozog a *how* attól a pozíciótól, ahol a nyoma van: egyrészt a CP<sub>2</sub> (ami az IP<sub>2</sub>-től örökli ezt a státuszt), másrészt pedig az IP<sub>2</sub> (ami inherensen határ, ha időjeles). De mi a helyzet a (105b) nem-időjeles párjával?

- (106) \*How<sub>j</sub>            were    you        wondering        [whose car<sub>i</sub>  
 hogyan            PRAET   te            tünőd-PART        kié        autó

to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?

megjavítani

‘Hogyan tünődöttél megjavítani kinek az autóját?’

Ebben az esetben az IP<sub>2</sub> időjel nélküli, tehát nem inherens határ. Ezenkívül nem L-jelölt, vagyis határkategóriája azoknak az elemeknek, amelyeket dominál. Azért nem határ, mert korábban már kikötöttük, hogy az IP csak örökletes úton lehet határ. Az, hogy az IP határkategória, azt jelenti, hogy abban a CP-ben, amelyben előfordul az első olyan XP, ami dominálja IP-t, szintén határkategória, mégpedig örökletes úton. Tehát CP<sub>2</sub> határkategória, ami azt jelenti, hogy a *how* nem tudja antecedenskormányozni a nyomát. Ez megmagyarázza a (106) helytelenségét.

Az alanyok abban a tekintetben hasonlítanak az adjunktumokra, hogy nem théta-kormányozottak. Ezért tehát az olyan mondatokat, mint az itt megismételt (53), ki kell zárni, ugyanis két határ – az időjeles IP és a CP – ékelődik a *which band* és annak nyoma közé:

- (53) \*Which band<sub>i</sub>        were                you                wonder-ing        whether t<sub>i</sub>  
 melyik együttes    COP.PRAET        te                tünőd-PART        vajon

will play                                that song?

FUT játszani                                az dal

‘Melyik együttes tünődöttél, hogy fogja-e játszani ezt a dalt?’

A 4.3.2.1-ben már jeleztem: az alanyok felvetnek egy másik problémát: a *that*-nyom effektus kérdését, amit az (58) szemléltet:

- (58) \*Who<sub>i</sub>                did        you        say        that t<sub>i</sub>        wrote        this  
 ki                PRAET        te                mond        hogy        ír.PRAET ez

song?

dal

‘Kit mondtál, hogy ezt a számot írta?’

A 4.3.2.1-ben azzal magyaráztuk ennek a mondatnak a helytelenségét, valamint a kontrasztot a *that*-mondatbevezetőt nélkülöző párjával, hogy alkalmaztuk az antecedenskormányzás (51c’)-ben megfogalmazott definícióját:

- (51c’) Nincs olyan kitöltött C-pozíció, ami minimálisan k-vezérli β-t, de nem k-vezérli α-t.



Amint azt a 4.3.2.1-ben hangsúlyoztam, ez a definíció megmagyarázza ugyan a *that*-nyom effektust, azonban eléggé túlbonyolítja az antecedenskormányzás meghatározását.

A *Barriers* rendszere ebben a mondatban egy további határt is feltételez, amelyet Chomsky „minimalitási határnak” nevez.

*Minimalitási határ*

- (107)  $\beta$  akkor és csak akkor minimalitási határa  $\alpha$ -nak, ha:  
 $\beta$  egy X-szintű kategória (de nem I'), és  
 $\beta$  dominálja  $\alpha$ -t, és  
 $\beta$  feje lexikális elem.

Nézzük meg az (58)-as példát közelebbről:

- (58) \*Who<sub>i</sub> did you say [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> [<sub>C'</sub> that t<sub>i</sub> wrote this song]] ?

A C' kielégít minden követelményt ahhoz, hogy a t<sub>i</sub> minimalitási határa legyen: X' de nem I', dominálja t<sub>i</sub>-t, valamint a feje, C lexikális elem. Így tehát t'<sub>i</sub>, ami a [Spec,CP] pozícióban helyezkedik el, nem tudja antecedenskormányozni t<sub>i</sub>-t, a közbeeső minimalitási határ miatt. Mivel az alanyok nem théta-kormányzottak, ezért t<sub>i</sub> megsérti az ÜRK-t. Ha azonban a *that* nincs jelen, akkor a C' nem minimalitási határ, mivel nem teljesíti az erre vonatkozó kikötéseket, és a t'<sub>i</sub> antecedenskormányozni tudja a t<sub>i</sub>-t. A minimalitási határok csak a kormányzás, nem pedig a mozgatás szempontjából relevánsak, ezért ez a fajta határ nem is létezik a mozgatás szempontjából.

Emlékezzünk rá, hogy adjunktumnyomoknál nem jelentkezik a *that*-nyom effektus, amint ezt a (68)-as mondatban láttuk:

- (68) How<sub>i</sub> did you say [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> (that) [<sub>IP</sub> he fixed  
 hogyan PRAET te mond (hogy) ő megjavított  
 tiéd autó  
 your car t<sub>i</sub> ]] ?  
 'Mit mondtál, hogyan javította meg az autódát?'

A *Barriers*-elméletben Chomsky átveszi Lasnik & Saito (1984) azon feltételezését, hogy az antecedenskormányzás követelménye az adjunktumok nyomának esetében csak az LF szintjén érvényesül. Mivel a *that* ezen a szinten törölhető (semmilyen szemantikai tartalma nem lévén), az adjunktumnyomok esetén irreleváns a felszíni jelenlét. Ez a magyarázat az *üres alanyt engedélyező nyelvek* esetében is magyarázatot nyújt a *that*-nyom effektus hiányára. Ha elfogadjuk Rizzi magyarázatát az olyan példák esetében, mint a (70), miszerint az alany posztverbális pozícióból mozog, és azt is feltételezzük, hogy a

posztverbális pozíció adjunktumpozíció, akkor a (70) ugyanúgy értékelhető, mint a (68).

- (70) Chi hai                      detto    che    ha        scritto   questo  
       ki    PRAET2SG            mond    hogy    PRAET    ír.PART   ez
- libro?  
 könyv  
 'Mit mondtál, hogy ki írta ezt a könyvet?'                      (Olasz)

*Összefoglalva:* a *Barriers*-beli ÜRK lefedi azokat az alapvető jelenségeket, amelyeket a 4.3.1-ben, valamint a 4.3.2-ben ismertettem (nem foglalkozik azonban a 4.3.3-ban tárgyalt kapcsoltság jelenségével). Részben egységes keretbe tudtuk foglalni a *Szomszédosság elvét* és az ÜRK-öt: kimutattuk, hogy az ÜRK lényegében a *Szomszédosság elvének* erősebb változata, mivel egyetlen határ átlépését sem engedélyezi. Az ÜRK ezenfelül a théta-kormányzásra épít, ami közvetett módon jelen van a határok és a határkategóriák meghatározásában. Továbbá az ÜRK érzékeny a minimalitási határokra, míg a *Szomszédosság elve* nem ismeri fel ezeket: éppen ez a fő elvi akadály a egyesítési próbálkozásoknak. A 4.5-ben egy másfajta minimalitási feltételt fogok bevezetni, és a 4.6-ban visszatérek az egységes magyarázat kérdésére.

Mielőtt azonban áttérnék ezekre a kérdésekre, megvizsgálom a *wh*-mozgítás és más mozgítások közötti viszonyt, mivel ezt a kérdést mindeztideig elhanyagoltam.

#### 4.4.3 Határok, DP-mozgítás és fejmozgítás

Ebben a részben gyors áttekintést adok arra vonatkozóan, hogy a *Barriers*-rendszer hogyan magyarázza a DP-mozgítás és a *fejmozgítás* tulajdonságait.

##### 4.4.3.1 DP-mozgítás

Meg akarjuk engedni az olyan mondatok létezését amilyenek a (108)-ban láthatók, ugyanakkor szeretnénk kizárni az olyan eseteket, mint a (109)-beli *superemelés* illetve *superpasszív*.

- (108a) John<sub>i</sub>    seems    t<sub>i</sub>            to speak    Chinese.  
           John    tűnik            beszélni    kínai  
           'Úgy tűnik, hogy John beszél kínaiul.'

- (108b) The students<sub>i</sub> were beaten up t<sub>i</sub>  
 a diákok COP.PRAET megver.PART PRT

(by the police).  
 által a rendőrség  
 'A diákok meg lettek verve (a rendőrök által).'  
 'A diákokat megverték (a rendőrök).'

- (109a) \*The train<sub>i</sub> seems that it is likely t<sub>i</sub>  
 a vonat tűnik hogy az COP.PRES3SG valószínű

to be late.  
 lenni késő  
 'Úgy tűnik, hogy a vonat késni fog.'

- (109b) \*The students<sub>i</sub> seem that it was told t<sub>i</sub>  
 a diákok tűnik hogy az COP.PRAET mond.PART

that there would be extra reading.  
 hogy EXPL COND lenni többlet olvasás  
 'Úgy tűnik, hogy a diákoknak azt mondták, hogy lesz többlet-  
 olvasmány.'

A (108a)-ban a *John* szó áthalad az alsó IP-n, valamint azon a VP-n, amelynek a *seems* ige a feje. Itt az IP L-jelölve van a *seems* által, mivel az emelőigék IP-t szelektálnak (lásd 2.3.3). A VP azonban határ és határkategória, mivel nem L-jelölt. A komplementumban lévő nemfinit ige alanyát nem théta-kormányozza a magasabban lévő ige, mivel, mint ahogy azt a 2.3.3-ban láttuk, az emelőigék nem adnak théta-szerepet tagmondati bővítményeik alanyának. Ha itt a t<sub>i</sub> nem théta-kormányzott, akkor mindenképpen antecedenskormányozva kell lennie. Itt azonban a VP-határ beékelődik a nyom és annak antecedense közé .

Ezen a ponton hasznos egybevetni a (108a)-t egy *KEA*-példában látható alanyi kiemeléssel, mint amilyen az (54) volt:

- (54) Which band<sub>i</sub> did you consider t<sub>i</sub> to be the best?  
 melyik együttes PRAET te tart- lenni a legjobb  
 'Melyik együttest tartottad a legjobbnak?'

A 4.3.1.1-ben azt mondtuk, hogy ebben az esetben a *consider* 'tart valaminek' ige lexikálisan kormányozza a nyomot. Ez azonban olyan eset, ahol a théta-kormányzásról a lexikális kormányzásra való váltás komoly következményekkel jár: nyilvánvalóan el akarjuk kerülni, hogy a *consider* théta-kormányozza a nyomot. Ezért a nyom csak úgy tud eleget tenni az *ÜRK*-nek, ha antecedenskormányzott. A mondat nyelvtanilag helyes, ami azt jelenti, hogy nincsenek határok a *which band* és a nyoma közt. A beágyazott IP nem határ, mivel nem időjeles. A VP, amelynek a *consider* ige a feje, határ ugyan, de lehet hozzá

adjungálni és ezáltal semlegesíteni (lásd 4.4.1). A főmondati IP nem határ. Tehát helyesnek ítéelhetjük a mondatot anélkül, hogy azt kellene feltételeznünk, hogy a nyom théta-kormányzott. (Itt és másutt figyelmen kívül kell hagynunk azt a lehetőséget, hogy a V' minimalitási határ. Chomsky azt feltételezte, hogy a V' egész egyszerűen nincs jelen. Mivel ez a műve megelőzte a *predikátumon belüli alany hipotézisét* (ld. 2.3.4), ez akkoriban teljesen elfogadható volt. Ezzel a kérdéssel itt nem foglalkozom).

Nézzük most ismét a (108a)-t. A mondat szerkezete nagyjából megegyezik az (54) szerkezetével, és itt is arra vagyunk kíváncsiak, vajon hogyan lehet antecedenskormányozni a nyomot. A beágyazott IP itt sem jelent nehézséget. De mit mondhatunk a VP-ről? A VP-hez történő adjunkció nem lehetséges DP-mozgatás esetén. Emlékezzünk rá, hogy a VP-hez adjungálható pozíciók A'-pozíciók, tehát nem L-kapcsoltak (lásd 3.3.2.3). Az olyan mozgatás, amely A-pozícióból visz A'-pozícióba, majd vissza egy A-pozícióba, nem lehetséges, ezt *helytelen mozgatásnak* (improper movement) szokás nevezni. A kötéselmélet C elvével kizárhatjuk a *helytelen mozgatást*, ha elfogadjuk, hogy az A'-pozíciókban lévő nyomok ezen elv hatálya alá esnek. Ha a VP-hez adjungálunk egy elemet, és innen tovább mozgatjuk, akkor az ebben a pozícióban nyomot hagy. Mivel azonban a DP-mozgatás mindig esetpozícióba visz, mint amilyen a [Spec,IP] is, és mivel az esetpozíciók mindig A-pozíciók, a VP-hez csatolt nyom A-kötve lesz. Ekkor azonban megsérti a C elvet. Más szóval A-pozícióból A-, és A'-pozícióba, A'-pozícióból csak A'-pozícióba lehet mozgatni; azonban A'-pozícióból A-pozícióba nem lehetséges a mozgatás.

Ha a (108)-beli DP-mozgatás során a DP-t nem adjungálhatjuk a VP-hez, akkor a VP-nek határnak kellene lennie. Az, hogy a mondat mégis jólformált, azt sugallja, hogy ez mégsem így van. Chomsky két javaslatot tett a probléma megoldására. Mindkettővel találkozottunk, bár kissé más formában. Először is: a V és I közti kapcsolatot nyílt és rejtett mozgatásként is fel lehet fogni (lásd 1.4 és 2.6.5). Másodszor: kapcsolat áll fenn az I-fej és a [Spec,IP] között, mégpedig specifikáló-fej egyeztetés, amely lehetővé teszi a jegyellenőrzést és/vagy az esetadást (lásd a 2. fejezetet, különös tekintettel a 2.6-ra). Mindkét műveletet koindexálással jelöljük, és ekkor a (108a')-t kapjuk:

(108a')    John<sub>i</sub>    seems<sub>i</sub> t<sub>i</sub> to speak Chinese.  
               John    tűnik    beszélni kínai  
               'Úgy tűnik, hogy John beszél kínaiul.'

Itt az azonos indexet viselő elemek láncot alkotnak (ld. 3.5: a láncban minden elem k-vezérli az őt követőt, és azonos indexük van). Továbbá a kormányzás (104)-ben megadott definíciója alapján *John* kormányozza I-t és a *seems* kormányozza t<sub>i</sub>-t. Ha elfogadjuk, hogy az I és a V között létrejön egy „különleges” kapcsolat, ami megkönnyíti a kormányzást (ez elfogadhatónak tűnik, mivel tud-

jük, hogy sok nyelvben létezik V-ből-I-be történő mozgatus), akkor egy olyan láncot kapunk, amelyben az egymást követő elemek kormányozzák egymást. Alapjában véve ezt úgy is felfoghatjuk, mintha antecedenskormányzás lenne, bár ezzel kétségkívül kiterjesztjük ennek a fogalomnak a (47)-ben megadott, mozgatusalapú definícióját. Ha azonban mégis elfogadjuk, hogy itt antecedenskormányzásról van szó, abból az következik, hogy a (108a)-ban látható nyom antecedenskormányzott. A kritikus lépés a V-I kapcsolat megteremtése. Amint erre már korábban utaltam, ezt a képet úgy tehetjük egyszerűbbé, ha feltételezzük, hogy az I théta-jelöli a VP-t, és ebből adódóan a VP sem nem határ, sem nem határkategória. Ennek az az ára (intuíciónkkal ellentétes módon), hogy ki kell bővíteni a théta-elméletet.

Az olyan egyszerű passzív szerkezetekkel, mint a (108b), semmi problémánk sincs. A tárgyi pozícióban lévő nyomot az ige théta-kormányozza, így tehát eleget tesz az ÜRK-nek. A KEA-igék passzív változatai, mint amilyen a (110)-ben is látható, pontosan úgy viselkednek, mint az emeléses szerkezetek:

- (110) George<sub>i</sub> is widely believe-d t<sub>i</sub> to be best.  
 George van szélesen hisz-PART lenni nagyon jó  
 'George-ot széles körben nagyon jónak gondolják.'

Itt ugyanolyan a megfontolások merülnek fel, mint amilyeneket az imént tárgyaltunk a (108) kapcsán.

De mi a helyzet a (109)-ben látható mondatokkal? A (109a)-ban szeretnénk meggátolni, hogy egy olyan lánc jöjjön létre, mint amelyet a (108a)-ban láttunk. Ezt úgy érhetjük el, ha elfogadjuk, hogy azonos indexek, mint amilyenek a Spec-fej egyeztetést illetve a fej-fej kapcsolatot jelzik, csak akkor állhatnak fenn, ha ezek a kapcsolatok ténylegesen megvannak, vagyis nem önkényesen jelennek meg. Ebben az esetben nem jöhet létre olyan lánc, amely a *the train*-t összekötné a beágyazott mondatban lévő nyomával. Vagyis a (109a)-ban a következő viszonyok állnak fenn:

- (109a') \*The train<sub>i</sub> t<sub>i</sub> seems<sub>i</sub> that it<sub>j</sub> is<sub>j</sub> likely<sub>(j)</sub> t<sub>i</sub> to be  
 A vonat tűnik hogy EXPL van valószínű lenni  
 late.  
 késő  
 'Úgy tűnik, hogy a vonat késni fog.'

A *the train* 'a vonat' és az I ugyanazt az indexet viselik a Spec-fej reláció miatt, továbbá az I és a V szintén ugyanazt az indexet viselik a köztük lévő különleges viszony miatt. A nyom azonban túlságosan messze van a *seems* igétől ahhoz, hogy az ige kormányozni tudja, tehát itt a nyom nem antecedenskormányzott. Mivel nem is théta-kormányzott, megsérti az ÜRK-öt. Létezhet azonban egy

másik lánc, amelynek tagjai a *j* indexet viselik. Azonban ez sem segít a nyomon, mivel annak eltérő indexe van, és így nem tartozhat ehhez a lánchoz.

Pontosan a megfontolások jutnak érvényre a (109b)-ben, amint azt az olvasó is könnyen beláthatja. A *the students* ‘a diákok’ nyoma itt nem antecedenskormányzott. Ebben az esetben azonban a nyom *théta*-kormányzott, mivel tárgyi szerepet tölt be. A mondat helytelenségéből arra következtethetünk, hogy a *théta*-kormányzás nem minden esetben elégséges, mivel az antecedens-kormányzás követelményének mindenképpen meg kell felelni. Erre a problémára a következő részben még visszatérek.

#### 4.4.3.2 Fejmozgatás

A fejmozgatással kapcsolatban az lenne az ideális, ha ebből a rendszerből le tudnánk vezetni a *Fejmozgatás megszorítást* is (lásd 1.4.2.3 (67)):

*Fejmozgatás megszorítás (FMM)*

(111) Egy *X* fej csak a legközelebbi *k*-vezérlő fejpozícióba tud mozogni.

Amint azt az 1.4.2.3-ban láthattuk, ez a megszorítás meggátolja a *V*-t abban, hogy egyetlen lépésben, az *I*-t átívelve jusson a *C* pozícióba.

(112) \*Have<sub>i</sub>          he          could t<sub>i</sub>    done          it?  
              PERF          ő          COND      csinál-PART    az  
              ’Megcsinálhatta?’

Itt azt feltételezem, hogy a *have* a saját VP-jének a feje, ami egy másik, *done*-fejű VP-t vesz fel komplementumként. Itt nyer jelentőséget az, hogy nem feltételezzük, hogy a *I*-jelöli a VP-t. Ha mégis így lenne, akkor sem az IP, sem a VP nem lennének határok, és a (112) helyes lenne. Ha nem így van, akkor a VP-nek határnak és határkategóriának kell lennie. Ekkor az IP örökletesen határ, és a (112) megsérti az antecedenskormányzást és a *Szomszédosság elvét* is (és nyugodtan feltételezhetjük, hogy a *V* nem *théta*-jelölt az *I* által). A (112) eme magyarázata ezenfelül kizárja a *V*-ből az *I*-be történő mozgatást, erre több nyelvből is van bizonyíték (lásd az 1.4.1.1 alfejezetet). Korábban a DP-mozgatás tárgyalásánál a *V* és az *I* közötti speciális kapcsolatra is támaszkodtam. Chomsky azt javasolta, hogy az *I*-fej *théta*-jelöli és ezáltal *théta*-kormányozza a VP-t (de nem a *V*-t), de nem *L*-jelöli a VP-t, mivel ezt csak lexikális elemek képesek megtenni. Tehát az *L*-jelölés meghatározását meg kell változtatnunk az alábbi módon:

*L-jelölés*

(95')  $\alpha$  akkor és csak akkor *L*-jelöli  $\beta$ -t, ha  $\alpha$  olyan lexikai kategória, amely *théta*-kormányozza  $\beta$ -t.

Ez meggátolja I-t abban, hogy L-jelölje a VP-t, így a VP továbbra is határ marad. De ha a V felkerülhet az I-be, akkor az I már L-jelölheti a VP-t. Nos ha ez így van, akkor a V-ből-I-be történő mozgatásnak saját magát kell engedélyeznie. Ez nem változtat a (112)-vel kapcsolatos észrevételeinken, ha feltételezzük, hogy egy módbeli segédige, mint amilyen a *could*, nem tudja L-jelölni a VP-t.

Általánosságban az olyan mozgatás engedélyezett, amely I-ből C-be visz (és V2-szórendet illetve inverziót hoz létre (lásd 1.4)), mivel az IP nem inherens határ. Az I-ből egy C-nél magasabb pozícióba történő mozgatást azonban ki kell zárunk, mivel a CP az IP-től öröklötten eleve határ. (Emlékeztetőül: az IP-t és az I-t egy komplex szerkezet rövidítéseként használom. Az itt található kategóriák, mint például az AgrSP, a TP vagy az AgrOP, feltételezhetően éppen ugyanúgy nem lehetnek határok, mint az IP, valamint nem L-jelölhetik bővítményeiket, hacsak a V oda nem mozog. Ha egy ilyen komplex szerkezetet feltételezünk, az semmi lényegeset nem változtat az eddig elmondottakon, azonban azt jelenti, hogy a tényleges helyzet sokkal összetettebb, mint ahogy eddig láttuk.)

Baker (1988) úttörő munkájában bemutatta, hogy az inkorporációs szerkezetek, amelyeket számos (általában nem indo-európai eredetű) nyelvben megtalálunk, fejmozgatás útján jönnek létre. A mohawk főnévi inkorporáció jó példa erre:

(113a) Yao-wir-aʔa- ye-nuhweʔ-s -ne-ka-NUHS-aʔ  
 PFX-baba-SFX- 3SGF/3N-szeret-ASP- a-PFX-ház-SFX  
 'A baba szereti a házat.'

(113b) Yao-wir- aʔa- ye-NUHS- nuhweʔ-sʔ  
 PFX-baba- SFX-3 SGF/3F-ház- szeret- ASP  
 'A baba szereti a házat.'

(Mohawk)

Ha az inkorporáció fejmozgatással hozható létre, akkor a mozgatást megszorító általános feltételeknek, különösen az ÜRK-nek, érvényesnek kell lenniük rá. Tehát megfogalmazhatjuk azt az előzetes hipotézist, hogy adjunktumból és alanyból nem lehetséges az inkorporáció. Ez ugyanis szintaktikai határokon ívelne át azzal az eredménnyel, hogy a nyomot nem kormányozná semmi, és sérülne az ÜRK (valószínűnek látszik az a feltételezés, hogy a fejek sohasem théta-jelöltek, tehát sohasem théta-kormányoztak). Széles körű vizsgálatában Baker kimutatta, hogy nem létezik olyan nyelv, amelyben inkorporálni lehetne alanyból vagy adjunktumból. Vagyis nem találkozunk az alábbiakhoz hasonló esetekkel:

- (114) \*Ye-wir -nuhweʔ-s-                    ne ka-nuhs-aʔ  
3SGF.3F-baba szeret-ASP                -az PFX-ház-SFX  
'A baba szereti a házat.'  
*(Mohawk, ld. 113)*
- (115) \*Nofo                ana                a                ia (he)  
él                        barlang    ABS                ő (-ben)  
'Ő barlangban él.'  
*(Niueai)*

Baker kiterjeszti absztrakt inkorporációs elméletét más szerkezetekre is, amelyeket a világ különböző nyelveiben megfigyelt. Minden esetben azt mutatja ki, hogy fej-fej kapcsolat csak a fej és annak közvetlen bővítménye között jöhet létre. Például azt állítja, hogy a neo-latin nyelvekben található műveltető szerkezet V-ből-V-be történő inkorporációt jelent.

- (116) J' ai fait laver la voiture (*Francia*)  
 én PRAET csinál-PART mosni az autó  
 à Jean.  
 -nak Jean  
 'Jánossal mosattam le az autót.'

Baker szerint itt egy komplex igét láthatunk, a *fair-laver*-t. Ez az ige olyan, mint az *ad* abban a tekintetben, hogy van tárgya (*la voiture*) és egy részeshatórózója (*à Jean*). Ennél fontosabb az, hogy a *faire* csak akkor képez komplex igét, ha egy másik ige a közvetlen szomszédságában van. Az ÜRK ezt is képes megmagyarázni: az alanyi, illetve az adjunktumpozícióból történő mozgatás az ÜRK megsértéséhez vezet. Baker eredményei lehetővé tették, hogy átfogó elméletet alkossunk az inkorporációról, a műveltető szerkezetekről és sok más jelenségről, amelyek azóta már beépültek a nyelvelméletbe. A legtöbb, ezen elméletből levezethető feltételezésnek az ÜRK szolgált alapul.

Ebben a részben kiderült, hogy ha tisztázunk néhány részletet, akkor a *Barriers* elméleti rendszere képes megmagyarázni a DP-mozgatásra és fejmozgatásra érvényes alapvető lokálitási feltételeket. A DP-mozgatás esetében ki kellett terjesztenünk az antecedenskormányzás fogalmát úgy, hogy általánosságban a láncokra, és ne csak a mozgatási láncokra vonatkozzon. Beláttuk, nem biztos, hogy a  $\theta$ -kormányzás elégséges a DP-nyomok esetében. A fejmozgatást illetően az ÜRK-be beépíthető a *Fejmozgatás megszorítás*, de magyarázatra szorul, hogy a hagyományos V-ből I-be történő mozgatás miért engedélyezett.



#### 4.4.4 Összegzés

A *Barriers* rendszere jelentette az első kísérletet a lokalitási elmélet egységesítésére. E fejezetben részletesen áttekintettük ezt a rendszert, láttuk, mik az erősségei és a gyenge pontjai. Egyik erősségének számít, hogy a „határ” fogalmát helyezi az elmélet középpontjába. Ez döntő fontosságú a kormányzás, az ÜRK, és a *Szomszédosság elvének* meghatározásában. Empirikus lefedettség tekintetében megőrzi a korábbi *Szomszédosság elvének* léptékét (kivéve a *wh*-szigeteket, valamint a *KNPM* mellékmondatos eseteit). Hasonlóképpen, ha eltekintünk a 4.3.3-ban tárgyalt *kapcsoltsági jelenségektől*, a *Barriers*-elmélet képes kezelni az ÜRK által megmagyarázott példákat. Egyaránt kiterjeszthető a fejmozgatásra és a DP-mozgatásra, azonban a DP-mozgatás esetében találtunk problematikus pontokat. A fejmozgatás tekintetében a *Barriers*-rendszer teret enged Baker fontos megfigyeléseinek. Számos elvi kérdés azonban még megválaszolatlan marad.

- Mi a minimalitási megszorítás pontos természete, miért korlátozódik csak a kormányzásra, és miért zárja ki a mozgatót?
- Miért van az, hogy a théta-kormányzás nem tűnik elégségesnek a DP-nyomok viselkedésének magyarázásához?
- Miért van az, hogy a I-rendszer csak örökletesen lehet határ?
- Miért van az, hogy az adjunktumnyomok csak az LF szintjén érzékenyek az ÜRK-re, és ezáltal fel vannak mentve a minimalitási megszorítás alól?

A következő két alfejezetben a legtöbb kérdésre meg fogjuk találni a választ. A következő alfejezet szinte kizárólag az ÜRK-re koncentrál, mivel áttekinti annak egy nagyon fontos alternatíváját, Rizzi *Relativizált minimalitás* elméletét.

#### 4.5 Relativizált minimalitás

Ebben a fejezetben összefoglalom Rizzi (1990) *Relativizált minimalitás* elméletének főbb elemeit. Amint azt a név sugallja, ez az elmélet tételezi, hogy nem létezik egyetlen átfogó minimalitási megszorítás, hanem minden egyes mozgatósi relációra (*wh*-mozgatás, DP-mozgatás, fejmozgatás) annak saját feltételei érvényesülnek. A *Relativizált minimalitás elve* az antecedenskormányzás elméletének tartópillére. Ezenfelül Rizzi azt is állítja, hogy a théta-kormányzás akár teljesen elhagyható egy egyszerűbben megfogalmazott *Fejmozgatás megszorítás (FMM)* beillesztésével. Először nézzük meg az antecedenskormányzásra tett javaslatot (4.5.1), majd pedig a fejmozgatást (4.5.2).

#### 4.5.1 Relativizált minimalitás és antecedenskormányzás

##### 4.5.1.1 Az A'-specifikálók meggátolják az A'-mozgatást

Kezdjük azzal, hogy ismételten áttekintjük az argumentum–adjunktum aszimmetriákat amelyek a *wh*-szigetek kapcsán láthattunk:

- (105a) ?\*[<sub>CP2</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub> [<sub>IP2</sub>  
kié autó COP.PRAET te tűnőd-PART hogyan

you should fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?

te(neked) kellene megjavítani

‘Kinek az autóját tűnődtél, hogyan kellene megjavítani?’

- (105b) \*How<sub>j</sub> were you wonder-ing [whose car<sub>i</sub>  
hogyan PRAET te tűnőd-PART kié autó

to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?

megjavítani

‘Kinek az autóját hogyan tűnődtél megjavítani?’

A (105a)-ban csak a *Szomszédosság elve* sérül, míg a (105b)-ben ezen felül az ÜRK is sérül, mivel az adjunktumnyom antecedenskormányozva kellene, hogy legyen, de nem így van. Rizzi fenntartja az argumentumextrakcióról szóló magyarázatot: a komplementumnyomok  $\theta$ -kormányzottak, ezért nem szegik meg az ÜRK-t, tehát a viszonylag enyhe agrammatikalitás oka a (105a)-ban a *Szomszédosság elvének* megsértése. Rizzi észrevétele a (105b) kapcsán az, hogy egy különálló *wh*-elem, a *whose car* ‘kinek az autója’ főnévi kifejezés megakadályozza a kommunikációt az elmozgatott adjungált *wh*-elem és a nyoma közt. Vagyis a hasonló dolgok interferálnak.

Láthattuk, hogy egymástól eltérő elméletek születtek az argumentum–adjunktum aszimmetriák megmagyarázására. De léteznek olyan esetek, ahol az ilyen interferenciát nehezebb megmagyarázni, mint ahogy azt eddig tapasztalhattuk. Egyik ilyen jelenség a franciában tapasztalható *pseudo-áthatolhatatlanság* (pseudo-opacity). A franciában egyes kvantorok esetében megengedett, hogy noha elég messzire balra helyezkednek el a tárgytól, ez a tárgy mégis a hatókörük alá essék. Ezt láthatjuk a következő mondatpárban:

- (117a) Jean a consulté beaucoup de  
Jean PERF tanulmányoz.PART sok GEN

livres.

könyvek

‘Jean sok könyvet tanulmányoz.’

- (117b) Jean a beaucoup consulté de  
 Jean PERF sok tanulmányoz.PART GEN  
 livres.  
 könyvek  
 'Jean sok könyvet tanulmányozott.'

Amint azt a 4.1-ben láthattuk, a franciában létezik egy kérdő kvantor, amely opcionálisan megsértheti a baloldali elágazás feltételét (BEF), mégpedig a *combien* 'mennyi'. Ez a kvantor engedélyezi a kiemelést a baloldali ágból vagy pedig a kvantifikált *DP hamelni patkányfogásos* mozgását:

- (118a) Combien<sub>i</sub> a-t-il consulté t<sub>i</sub> de livres?  
 mennyi PERF3SG tanulmányoz.PART GEN könyvek  
 'Hány könyvet tanulmányozott?'
- (118b) Combien de livres<sub>i</sub> a-t-il consultés t<sub>i</sub>?  
 mennyi GEN könyvek PERF3SG tanulmányoz.PART  
 'Hány könyvet tanulmányozott?'

A (118a)-ban a *combien de livres* 'hány könyv' tárgy, tehát ugyanúgy kiemelhető, mint bármely más argumentum. Feltételezhető, hogy a *combien* 'mennyi' önmagában adjunktum, mivel semmi sem théta-jelöli. Ha összevetjük a baloldali *beaucoup* 'sok' esetét a (117b)-ben a *combien* kiemelésével, akkor azt láthatjuk, hogy csakis a *hamelni patkányfogás* (Pied Piping) művelete engedélyezett:

- (119a) Combien de livres<sub>i</sub> a-t-il beaucoup  
 mennyi GEN könyvek PRAET3SG sok  
 consultés t<sub>i</sub>?  
 tanulmányoz.PART  
 'Hány könyvet tanulmányozott sokat?'
- (119b) \*Combien a-t-il beaucoup consulté de  
 mennyi PERF3SG sok tanulmányoz.PART GEN  
 livres?  
 könyvek  
 'Hány könyvet tanulmányozott sokat?'

Ha elfogadjuk, hogy a *beaucoup* 'sok' A'-pozícióban van, ami feltételezhetően a VP-hez adjungálódik ezekben a példákban, ugyanazt látjuk, mint a *wh*-szigetet tartalmazó példák esetében: egy A'-elem meggátolja az adjunktum kiemelését egy A'-pozícióba.

A harmadik eset egy olyan szigetjelenség, amelyet eredetileg Ross ismertett, de eddig még nem tértünk ki rá. Ez pedig a *negatív sziget*. Ross alapvető megfigyelése az volt, hogy a mondattagadás megakadályozza az adjunktum kiemelését:

(120a) Which car<sub>i</sub> did he fix t<sub>i</sub>? (Answer: The blue GTi)  
 melyik autó PRAET ő megjavít  
 'Melyik autót javította meg?' (Válasz: A kék GTi-t)

(120b) \*?How<sub>i</sub> didn't HE FIX YOUR CAR t<sub>i</sub>?  
 Hogy PRAET.NEG ő megjavít tiéd autó  
 (\*Answer: With a spanner.)  
 'Mivel nem javította meg az autódát?'  
 \*Válasz: Egy csavarkulccsal.

Ebben az esetben az argumentum–adjunktum aszimmetria nagyon is szembeűnő. Rizzi ezenfelül még azt is kimutatta, hogy csak akkor észlelhető a szigethatás, ha az adjunktum a tagadás hatókörében van. Először is meg kell vizsgálnunk egypár, a tagadás szempontjából hatókörileg félreérthető szerkezetet (a hatókörökről, a félreérthetőségről és e kettő jelentőségéről a szintaktikai elméletek számára: ld. a fejezet függelékét). Vegyük például a következő mondatot:

(121) They don't exploit their fans [because  
 ők PRES.NEG kihasznál POSS3PL rajongók mert  
 they love them].  
 ők szeret ők.ACC  
 'Nem használják ki a rajongóikat, mivel szeretik őket.'  
 'Nem azért használják ki a rajongóikat, mert szeretik őket.'

A (121) legalább kétféleképpen értelmezhető (ennél több értelmezése is van, de mivel ezek nehezen előhívhatók, most nem térek ki rájuk). Jelentheti azt is, hogy mivel szeretik őket, nem használják ki őket. Ebben az esetben a tagadás hatóköre csak a főmondat. Nevezzük ezt a főmondattagadási olvasatnak. Ez valószínűleg a (121) legkézenfekvőbb olvasata, ha figyelembe vesszük a lexikális elemeket és az alapvető pragmatikai megfontolásokat. Létezik azonban a (121)-nek egy másik olvasata is, amit így írhatnánk körül: 'Nem azért nem használják ki a rajongóikat, mert szeretik őket, hanem valami más miatt'. Ekkor a főmondat nem, csak az adjunktum tagadott. Láthatjuk, hogy legalábbis a *because*-kezdetű adjunktumok esetében két hatókör is megengedett.

Most nézzük meg, mi történik, ha kiemeljük az adjunktumot (erre a *why* 'miért' kérdőszót fogjuk használni, mivel ez magától értetődően kiváltja a *because* 'mert' választ).

- (122) Why<sub>i</sub> don't                      they      exploit   their   fans      t<sub>i</sub>?  
 miért   PRES.NEG              ők              kihasznál   POSS3PL rajongók  
 'Miért nem használják ki a rajongóikat?'

A (122)-es példa csak a főmondattagadás olvasatot engedélyezi. Vagyis csak úgy lehet rá válaszolni, hogy: 'Mert szeretik őket'. Másképp mondva: a *why* nyomát nem lehet úgy értelmezni, hogy a tagadás hatókörébe essék. Ez a *negatív sziget* hatása, ami nem engedi meg a tagmondatból való kiemelést. A hatókörrel kapcsolatos általános megfigyelés az, hogy határait a k-vezérlés alapján lehet kijelölni (ld. a fejezet függelékét); a (122) alapján tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy a tagadás meggátolja a k-vezérlési tartományon belüli adjunktumok kiemelését.

Amikor az 1.4.3. részben bemutattam a *Széttagolt INFL hipotézisét*, röviden megemlítettem a NegP-t. Tegyük fel, hogy a tagadott mondatok rendelkeznek egy NegP projekcióval, ami a TP fölött, de az AgrSP alatt helyezkedik el (van arra utaló bizonyíték is, hogy ennek a projekciónak a pontos helye nyelvenként változó, de most ezt itt nem veszem figyelembe):

(Itt a NEM bármilyen mondattagadást kifejező elem lehet.) Természetes dolog azt feltételeznünk, hogy az a pozíció, ahol a NEM-et találjuk, nem **GF**-pozíció, vagyis nem-L-kapcsolt A'-pozíció. Ebben az esetben azok a „negatív sziget” jelenségek, amelyeket a (120)-ban, illetve a (122)-ben láttunk, úgy tekinthetők, mint egy adott *wh*-elem mozgatasának egy A'-elem által történő (immáron harmadikféle) blokkolása.

Az általánosítás, amellyel e három esetet jellemezhetjük – *wh*-sziget, pszeudo-áthatolhatatlanság a franciában és *negatív sziget* – a következő:

- (124) Egy kitöltött A'-pozíció  $\alpha$  specifikálja meggátolja egy másik A'-pozíció,  $\beta$  és egy adjunktumnyom közti antedenskormányzást, ha  $\beta$  k-vezérli  $\alpha$ -t, és  $\alpha$  k-vezérli az adjunktum nyomát.

Ezt az alábbi módon ábrázoljuk (itt  $\alpha$  meggátolja  $\beta$ -t a *t* adjunktumnyom antedenskormányzásában, ha minden elem k-vezérli az őt követőt):

- (125) [ ...  $\beta$  ... [  $\alpha$  [ ... *t* ... ] ] ]

Az olyan *wh*-szigetet tartalmazó példákban, mint a (105),  $\alpha$  egy *wh*-elem a *pszeudo-áthatolhatatlansági* példában, a (119b)-ben viszont  $\alpha$  határozószó, mint a *beaucoup* 'sok', illetve a *negatív szigetek* esetében  $\alpha$  maga a tagadó NEM.

#### 4.5.1.2 Az A-specifikálók meggátolják az A-mozgatást

Vegyünk most szemügyre olyan alapvető DP-mozgatásokat, amelyek megsértik az ÜRK-öt: a szuperemelést, és a szuperpasszívot:

- (109a) \*The train<sub>i</sub> seems that it is likely t<sub>i</sub>  
 a vonat tűnik hogy az COP.PRES3SG valószínű

to be late.

lenni késő

'Úgy tűnik, hogy a vonat késni fog.'

- (109b) \*The students<sub>i</sub> seem that it was told t<sub>i</sub>  
 a diákok tűnik hogy az COP.PRAET mond.PART

that there would extra rations.

hogy EXPL FUT többletadagok

'Úgy tűnik, hogy a diákoknak az volt mondva, hogy lesz repeta.'

Mivel DP-t mozgatunk, ezek a mondatok L-kapcsolt A-pozícióba történő mozgattalással jönnek létre, sőt, mindkét példában az alanyi pozíció a célállomás. Vegyük észre, hogy az elmozdított elem és annak nyoma között találunk egy másik alanyi pozíciót, amelyet az *it* expletívum tölt ki. Az ezen pozícióba történő mozgattalás jólformált mondatokat eredményez:

- (126a) It seems that the train<sub>i</sub> is likely t<sub>i</sub> to be  
 EXPL tűnik hogy a vonat COP.PRES3SG valószínű lenni

late.

késő

'Úgy tűnik, hogy a vonat késni fog.'

- (126b) It seems that the students<sub>i</sub> were told t<sub>i</sub>  
 EXPL tűnik hogy a diákok COP.PRAET mond.PART

that there would be extra rations.

hogy EXPL COND lenni többlet adagok

'Úgy tűnik, hogy a diákoknak azt mondták, hogy lesz repeta.'

Ami tehát a (109)-beli mondatok helytelenségét okozza, az, hogy egy olyan A-elemet tartalmaznak, amely meggátolja egy másik A-elem mozgattalását egy nálánál magasabb pozícióba. Vagyis:

- (127) Egy A-pozíció  $\alpha$  specifikálja meggátolja az antecedenskormányzást egy  $\beta$  A-pozíció és egy DP-nyom között, ha  $\beta$  k-vezérli  $\alpha$ -t, és  $\alpha$  k-vezéli a DP-nyomot.

A (127) és a (124) közötti hasonlóság nyilvánvaló. Mielőtt azonban egyíténénk e két elvet, nézzük meg a fejmozgattalást.

#### 4.5.1.3 A fejek gátolják a fejmozgatást

A fejmozgatás tipikus megsértése olyan, mint a (112)-es példa az előző részben:

- (112) \*Have<sub>i</sub>            he            could t<sub>i</sub>    done            it?  
           PERF            ő            COND    csinál.PART    az  
           'Megcsinálhatta?'

Ezek alapján a következőképp módosíthatjuk a *Fejmozgatás megszorítást* (FMM):

#### *Fejmozgatás megszorítás (FMM)*

- (128) Egy  $\alpha$  fej meggátolja az antecedenskormányzást egy  $\beta$  fej és egy további fejnyom között, ha  $\beta$  k-vezérli  $\alpha$ -t, és  $\alpha$  k-vezérli a fejnyomot.

A (128)-as állítás alig több, mint az általunk eddig használt fejmozgatási megszorítás (lásd: 1. fejezet (68), illetve (111) fentebb) más szavakkal történő megfogalmazása. Itt is észrevehetjük a hasonlóságot a (124)-gyel, illetve a (127)-tel.

#### 4.5.1.4 Relativizált minimalitás

A *Relativizált minimalitás* a (124)-et, a (127)-et és a (128)-at a következőképpen egyesíti:

#### *Relativizált minimalitás*

- (129a) Z tipikus potenciális antecedenskormányzója Y-nak  
 (129b) Z k-vezérli Y-t, de nem k-vezérli X-et.

Most már csak azt kell tisztáznunk, mi is egy tipikus potenciális antecedenskormányzó:

#### *Tipikus potenciális antecedenskormányzó:*

- (130a) Z tipikus potenciális antecedens-kormányzója Y-nak, ha egy A'-láncban Y=Z, ahol Z A-nak olyan specifikálója, amely k-vezérli Y-t.  
 (130b) Z tipikus potenciális antecedens-kormányzója Y-nak, ha egy A'-láncban Y=Z, ahol Z olyan specifikálója A'-nak, amely k-vezérli Y-t.  
 (130c) Z tipikus potenciális antecedens-kormányzója Y-nak, ha egy fejláncban Y=Z, ahol Z egy fej, amely k-vezérli Y-t.

Ha a tipikus potenciális antecedenskormányzó fenti definícióját vesszük alapul, akkor a *Relativizált minimalitás* azt mondja ki, hogy az antecedenskormányzás nem jöhet létre az alábbi szerkezetben:

- (131) [... X<sub>i</sub> ... [ ... Z ... [ ... Y<sub>i</sub> ... ]]]            C = (X<sub>i</sub>, Y<sub>i</sub>)

Ebben az esetben a C-ben azonos típusú elemek láncát találjuk (A, A', fej), és a Z által betöltött pozíció meggátolja az antedenskormányzást. Ha Y adjunktum *wh*-nyom, DP nyom vagy fej-nyom, akkor egy ilyen szerkezet ÜRK-megsértéséhez fog vezetni, mivel ezek mind megkövetelik, hogy antedenskormányozva legyenek. Ha Y argumentum *wh*-nyom, akkor a szerkezet jólformált lesz (mint, a (105)), kivéve, ha sérül a *Szomszédosság elve*.

A *Relativizált minimalitás* azt a *Barriers*-beli 'abszolút' minimalitást hivatott felváltani, amelyet a (107)-ben láthattunk. Az ezen keretben használt antedenskormányzási definíciót a következőképpen lehet megadni:

*Antedenskormányzás (harmadik változat)*

X akkor és csak akkor antedenskormányozza Y-t, ha

(132a) X-nek és Y-nak azonos az indexe;

(132b) X k-vezérli Y-t;

(132c) nincs semmilyen közbeeső határ;

(132d) a relativizált minimalitás érvényesül.

A (132a-c) elvek gyakorlatilag megegyeznek a *Barriers*-rendszerben használtakkal, kivéve, hogy a jelen esetben „határ” csak a mozgatót meggátoló elem lehet (lásd (97)). A (132d) elv pedig felváltja az 'abszolút' minimalitási megszorítást, amelyet a (107)-ben adtam meg.

A *Relativizált minimalitás* értelmében minden láncnak megvan a maga útvonala, és ami esetleg gátló tényező az egyik esetben, az nem hat ki a többiekre. Tehát ezek alapján a DP-mozgatás átívelhet olyan elemek felett, mint például a tagadás, amely egyébként meggátolná a *wh*-elemek antedenskormányzását:

(133) The students<sub>i</sub>                      weren't                      arrest-ed                      t<sub>i</sub>.  
a      diákok                      COP.PRAET-NEG      letartóztat-PART  
'A diákok nem voltak letartóztatva.'

A DP-mozgatás természetesen átívelhet közbülső fejeken – voltaképpen minden esetben ez történik, hiszen egy specifikáló a célpont. Megfordítva: a fejmozgatás áthaladhat specifikálók felett, és ezt meg is kell tennie ahhoz, hogy a magasabban lévő fejpozíciókat elérje.

Hasonlóképpen, a *wh*-mozgatást sem zavarja meg egy közbeeső alanyi pozíció jelenléte (emlékezzünk vissza, hogy a DP-mozgatás esetén ez nem így van):

(134) How<sub>i</sub>                      did                      he                      fix                      your                      car                      t<sub>i</sub> ?  
hogyan                      PRAET      ő                      megjavít                      tiéd                      autó  
'Hogyan javította meg az autódát?'

Továbbá: a *wh*-mozgatást a *Relativizált minimalitás* miatt a közbülső fejek sem érintik. Ez a (134)-ben jól látható, ahol is az adjunktummozgatás átgörgeti a C-,



és az I-fejet. Ennél a pontnál észrevehetünk egy jelentős különbséget a (107) „abszolút” minimalitása és a *Relativizált minimalitás* definíciója között. *Emlékeztetőül*: a (107) úgy ad számot a *that*-nyom effektusokról, hogy megtitlja a kitöltött C-pozíciókon keresztül történő antecedenskormányzást. A (107) viszont nem működik zökkenőmentesen, mivel elejét kell vennünk, hogy az I' és a V' minimalitási határ legyen. Az, hogy az I' nem minimalitási határ, következhet abból, hogy a *Barriers* elméleti keretében a I-rendszer általában eléggé hiányos, ennek ellenére ez még nyitott kérdés marad. A V'-problémára azonban még ennyi magyarázattal sem tudunk szolgálni. Elméleti szempontból a *Relativizált minimalitás* ennél jobb megoldásnak tűnik, mivel ezek a problémák ott fel sem merülnek. Egyszerűen csak megváltunk a (107)-től, és helyette a (129)-ben megadott *Relativizált minimalitás* definíciót alkalmazzuk. Ezzel együtt már van egy egységesített elgondolásunk a 'határokról', ami egyaránt működik az *ÜRK* és a *Szomszédosság* szempontjából – ez nem más, mint a (97). Ráadásul a *Relativizált minimalitás* olyan jelenségeket is megmagyaráz, amelyekkel a *Barriers*-rendszer nem is foglalkozik: a *pseudo-áthatolhatatlanságot* és a *negatív szigeteket*.

Mindezek alapján elkönnyelhetjük, hogy a *Relativizált minimalitás* mind empirikus, mind elméleti szempontból eredményesebbnek tűnik, mint a korábbi *Barriers*-elmélet, egyetlen kivételt leszámítva. Eddig nem tudtunk magyarázatot adni a *that*-nyom effektusokra. Egy ilyen magyarázat hiánya érv lehet az 'abszolút' minimalitási feltételhez hasonló megszorítás fenntartása mellett, még hiányosságainak ismeretében is. A következő rész Rizzi *that*-nyom effektussal kapcsolatos magyarázatával foglalkozik.

#### 4.5.2 Fejkormányzás és théta-kormányzás

##### 4.5.2.1 Konjunktív ÜRK

Amint azt a legutóbbi rész végén láthattuk, ha az abszolút minimalitást feleréljük a *Relativizált minimalitással*, akkor másfajta magyarázatot kell keresnünk a *that*-nyom effektusra. Annak megvilágításához, hogy pontosan mi is a teendő, nézzünk ismét egy tipikus példát:

- (58) \*Who<sub>i</sub> did you say that wrote this  
 ki PRAET te mond hogy ír.PRAET ez  
 song?  
 dal  
 'Mit mondtál, ki írta ezt a dalt?'

A *Relativizált minimalitás* értelmében a t'<sub>i</sub> nyom antecedenskormányozza a t<sub>i</sub>-t. Itt semmilyen határ nem ékelődik közbe (mivel már nem ugyanazokkal a határokkal dolgozunk, mint amilyeneket a (107)-ben definiáltunk), továbbá a

*Relativizált minimalitás* érvényesül, ugyanis semmilyen tipikus potenciális antecedenskormányzó nem áll rendelkezésre (ld. (129) és (130)). Az alanyi nyom nem théta-kormányzott, mint általában, de ez nem is baj, mivel ebben az esetben antecedens-kormányzott. De akkor mégis mi okozza a problémát az (58)-ban ?

Eddig az *ÜRK* diszjunktív változatával dolgoztunk: az antecedenskormányzás és a théta-kormányzás között vagy-vagy viszony állt fenn. Rizzi ehelyett egy konjunktív *ÜRK*-öt javasolt. Ekkor a nyomokra két feltételnek kell érvényesülnie:

- (135a) helyesen fejkormányzottak legyenek; valamint
- (135b) antecedens-, vagy théta-kormányozva legyenek.

Látható, hogy a (135b) megőrzi az *ÜRK* előző változatának diszjunktivitását. Az antecedenskormányzást továbbra is a (132) alapján határozzuk meg, és a théta-kormányzás még mindig arra szolgál, hogy megkülönböztesse a kötelező bővítményeket a választható bővítményektől. Az újítás ebben az esetben a „*helyes fejkormányzás*”. Ezt a fogalmat úgy kell definiálnuk, hogy megőrizze az antecedenskormányzás korábban megadott definícióját:

*Helyes fejkormányzás*

X helyesen fejkormányozza Y-t akkor és csak akkor, ha:

- (136a) X lexikális fej vagy Agr vagy T;
- (136b) X k-vezérli Y-t;
- (136c) semmilyen határ sem lép közbe;
- (136d) a *Relativizált minimalizmus* érvényesül.

Az (58)-ban a C nem fejkormányozhatja helyesen  $t_i$ -t, mivel nincs benne a helyesen fejkormányozó elemek osztályában. Teintettel arra, hogy itt a helyes fejkormányzás nem áll fenn, ami pedig része a Rizzi-féle konjunktív *ÜRK*-nek, az (58)-as példa kizárható.

Rizzi számos érvet említ a konjunktív *ÜRK* mellett. Az egyik ilyen érv az, hogy a tárgyak részt vehetnek az ún. *Nehéz-DP-csúsztatásban*, de az alanyok nem. Ez a művelet azzal az eredménnyel jár, hogy a „nehéz” DP-k a mondat jobb oldalára csúsznak:

- (137a) I        would   like        to introduce  $t_i$         to        Mannie [ $t_i$  all        the  
               én        COND   szeret   bemutatni        -nek   Mannie   összes   a  
  
               teenagers   who   can   play   the   drums]  
               tinédzserek   aki   képes   játszani   a   dobok  
               'Szeretném bemutatni Mannie-nek az összes tinédzsért, aki tud dobolni.'

- (137b) \* $t_i$  are talented [ $_i$  all the teenagers who can  
vannak tehetséges mind a tinédzserek aki képes  
play the drums].  
játszani a dobok.  
'Azok a tinédzserek, akik tudnak dobon játszani, tehetségesek.'

Az itt látható ellentét nem a mondatbevezetőn múlik, mégis megragadható a *helyes fejkormányzás* segítségével. A (137a)-ban a V-fej helyesen fejkormányozza a nyomot, míg a (137b)-ben az alanyi nyom nem rendelkezik semmilyen *helyes fejkormányzóval*. Fontos itt azt észrevenni, hogy pontosan úgy, mint az (58)-nál, I (AgrS) nem tudja helyesen fejkormányozni a nyomot, mivel nem k-vezérli azt. Ezenkívül, ha azt feltételezzük, ahogy azt az extrapozíció esetében is tettük (lásd 4.2), hogy a nehéz-DP-csúsztatás a DP-t a mondattól jobbra adjungálja, akkor a csúsztatott nehéz DP antecedenskormányozza az alanyi nyomot, mivel nincs olyan határ vagy A'-specifikáló, amelyik ez meg tudná akadályozni. (Fontos emlékeznünk arra, hogy ez az akadályozás egy hierarchikus struktúrában, k-vezérlés alapján történik, és nem lineárisan). Mivel az antecedenskormányzás teljesül, kénytelenek vagyunk a másik megszorítást, a helyes fejkormányzást bevetni. Tehát itt is a helyes fejkormányzás szűri ki a rosszulformált mondatokat, csak úgy, mint a *that*-nyom effektus esetében.

A (135)-beli konjunktív ÜRK és a (136)-beli *helyes fejkormányzás* definíciója alternatív magyarázattal szolgál a *that*-nyom effektusra. Előtte azonban még azt is meg kell magyaráznunk, miért javulnak meg azok a példamondatok, amelyekben elhagyjuk a mondatbevezetőt, mint a (62) esetében:

- (62) [ $_{CP1}$  Who $_i$  did [ $_{IP1}$  you say [ $_{CP2}$   $t'_i$  [ $_{IP2}$   $t_i$  wrote this song ]]] ?  
ki PRAET te mond ír-PRAET ez dal  
'Mit mondtál, ki írta ezt a dalt?'

Rizzi felveti, hogy az angolban az üres mondatbevezető Agr-ként viselkedik. Ekkor az alanyi nyom *helyesen fejkormányzott*, mivel az Agr funkcionális fej eredetileg is tagja a helyesen fejkormányzó kategóriák osztályának, ld. (136). Ezért (62) helyes reprezentációja inkább a (62')-hoz hasonlít:

- (62') [ $_{CP1}$  Who $_i$  did [ $_{IP1}$  you say [ $_{CP2}$   $t'_i$  Agr [ $_{IP2}$   $t_i$  wrote this  
ki PRAET te mond ír-PRAET ez  
song ]]] ?  
dal  
'Mit mondtál, ki írta ezt a dalt?'

Ha csak az angolt vesszük figyelembe, akkor ez az általánosítás meglehetősen önkényesnek tűnhet. De számos (különböző nyelvből vett) adat azt mutatja,

hogy vannak egyeztetett mondatbevezetők, és hogy ez megkönnyíti az alany kiemelését.

#### 4.5.2.2 A C-beli Agr létének komparatív bizonyítékai

Az első bizonyítékot a francia szolgáltatja. Ebben a nyelvben olyan *mondatbevezető-nyom* effektussal találkozunk, amely nagyon hasonlít az angolban meglévő, korábban már ismertetett jelenséghez:

- (138) \*Qui<sub>i</sub> as -tu dit *qu'* t<sub>i</sub> a écrit ce livre?  
 ki PERF te mond.PART hogy PERF ír.PART ez könyv  
 'Kiről mondtad, hogy ezt a könyvet írta?'

Az angollal ellentétben azonban, a franciában nem élhetünk azzal a lehetőséggel, hogy kitöröljük a mondatbevezetőt (vagy üres mondatbevezetőt feltételezünk). Az olyan mondatok viszont, mint a (138), megmenthetők, ha kicseréljük a *que* szót (ami a (138)-ban egy fonológiai szabály következtében *qu'*-ként nyilvánul meg) a *qui* szóra.

- (139) Qui<sub>i</sub> as -tu dit *qui* t<sub>i</sub> a écrit ce  
 ki PERF-te mond.PART ki PERF ír.PART ez  
 livre ?  
 könyv  
 'Kiről mondtad, hogy ezt a könyvet írta?'

A morfológiai váltás *que*-ről *qui*-re a C-beli Agr által kiváltott reflexnek tekinthető. Más szóval a *qui* szót a *que*+Agr kombinációjának tekinthetjük, ami így képes arra, hogy helyes fejkormányzóként kormányozza az alanyi nyomot. (Ha a *Barriers*-féle megoldást alkalmaznánk a fenti két mondatra, ahogy azt a 4.4.2-ben bemutattam, mindkét mondat nyelvtani helytelenségét jósolnánk.)

A nyugat-flamandban hasonló alternációt figyelhetünk meg a *da* és *die* szavak között:

- (140a) Den vent<sub>i</sub> da Pol peinst [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> DA [Marie t<sub>i</sub> getrokken  
 az ember aki Pol gondol hogy Marie fényképez.PART  
 heet ]]  
 PERF  
 'Az ember, akiről Pol azt hiszi, hogy Marie lefényképezte.'
- (140b) Den vent<sub>i</sub> dass Pol peinst [<sub>CP</sub> t'<sub>i</sub> DIE [t<sub>i</sub> gekommen ist]  
 az ember aki Pol gondol hogy jön.PART COP  
 'Az ember, akiről Pol azt hiszi, hogy eljött.' (Nyugat-flamand)

Mint ahogy a franciában, a nyugat-flamandban is gondolhatunk úgy a *die* szóra, mint a *da*+Agr elemek kombinációjára. Ezáltal lehetséges az alanyi nyomot helyesen fejkormányozni.

Némely nyelv egyeztetési rendszere a mondatbevezető tartományában rendkívül komplex, és ez független az alany kiemelésétől. Az egyik, Rizzi által is említett példa a bantu nyelvcsalád *kinande* nevű tagja. A *kinande* tipikus bantu nyelv abból a szempontból, hogy gazdag főnévostály-rendszerrel rendelkezik, amelyek különfajta egyeztetési folyamatokat indukálnak. Egyik ilyen folyamat az, amikor az előrehozott *wh*-elem megegyezik a mondatbevezető osztályával (a római számok a főnévostályokat jelölik):

- |        |                                            |                  |                    |                    |
|--------|--------------------------------------------|------------------|--------------------|--------------------|
| (141a) | IyoundI<br>ki-I<br>'Mit látott Kambale?'   | yO<br>amit-I     | kambale<br>Kambale | alangIra<br>látott |
| (141b) | aBahI<br>kit-II<br>'Kit látott Kambale?'   | Bo<br>amit-II    | kambale<br>Kambale | alangIra<br>látott |
| (141c) | EkIhI<br>mit-VII<br>'Mit látott Kambale?'  | kyO<br>amit-VII  | kambale<br>Kambale | alangIra<br>látott |
| (141d) | EBIhI<br>mit-VIII<br>'Kit látott Kambale?' | BzO<br>amit-VIII | kambale<br>Kambale | alangIra<br>látott |
- (*Kinande*)

Mindezek alapján elmondhatjuk: elegendő olyan bizonyíték létezik, amely azt sugallja, hogy a C-fej rendelkezhet egyeztetési jegyekkel, és hogy ezeknek a jegyeknek a jelenléte elősegítheti az alany kiemelését, ugyanis *helyes fejkormányzóvá* teszik a C-t.

A *that*-nyom effektus korábbi tárgyalása során (ld. 4.3.2.1 rész) megemlítettük azt a tényt, hogy az I-ből-C-be történő mozgatás nem engedélyezett, ha az alanyt már kiemeltük:

- |                                |                  |                           |                                                         |                        |                                 |
|--------------------------------|------------------|---------------------------|---------------------------------------------------------|------------------------|---------------------------------|
| (66a)                          | Which<br>melyik  | girl <sub>i</sub><br>lány | did <sub>j</sub><br>PRAET                               | he t <sub>j</sub><br>ő | kiss t <sub>i</sub> ?<br>csókol |
| 'Melyik lányt csókolta ő meg?' |                  |                           |                                                         |                        |                                 |
| (66b)                          | *Which<br>melyik | girl <sub>i</sub><br>lány | did <sub>j</sub> t <sub>i</sub> t <sub>j</sub><br>PRAET | kiss<br>csókol         | him?<br>ő-ACC                   |
| 'Melyik lány csókolta meg őt?' |                  |                           |                                                         |                        |                                 |

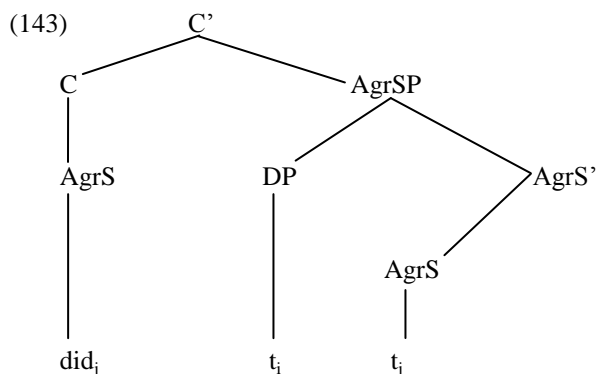
- (66c) Which girl<sub>i</sub> t<sub>i</sub> kiss-ed him?  
 melyik lány csókol-PRAET ő-ACC  
 'Melyik lány csókolta meg őt?'

A (66b)-ben úgy tűnik, mintha a C-ben lenne az Agr, hiszen az AgrS dominálja a segédigét, ami felmegy a C-be. Akkor miért kell mégis kizárnunk ezt a mondatot? Ez a tény azt sugalja, hogy a *helyes fejkormányzás* további megszorításokat igényel. Ahhoz, hogy meg-magyarázzuk a (66b) és (68) közti különbséget, azt kell mondanunk, hogy (66b)-ben igazából nem a C, hanem az AgrS k-vezérli az alany nyomát. Nézzük meg még egyszer a k-vezérlés definícióját.

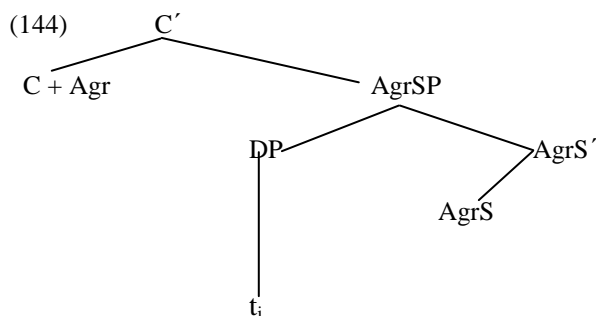
*K-vezérlés*

- (142)  $\alpha$  akkor és csak akkor k-vezérli  $\beta$ -t, ha minden kategória, amely dominálja  $\alpha$ -t,  $\beta$ -t is dominálja.

A (66b) vonatkozó részei a (143)-ban láthatók:



Ebben a szerkezetben a *did* az AgrS-elem, és az első csomópont, amely dominálja AgrS-t, az a C, ami nem dominálja az alanyi nyomot. Másrészt a jólformált mondatokban, mint a (66c) és a (68), a mondat releváns szerkezete az alábbi:



Ekkor a C'+Agr k-vezérli az alanyi nyomot, mivel az első öt domináló csomópont (C) az alanyi nyomot is dominálja.

Az 1.4.2.4-ben már bemutattam a V2-jelenséget a germán nyelvekben. Láthattuk, hogy egy XP mozog a [Spec,CP] pozícióba, egyúttal az ige (és vele együtt az I-szerkezet) felemelkedik a C-be. Az olyan tagmondatokban viszont, ahol az alany foglalja el a mondatbevezető pozícióját, ennek értelmében alanyemeléssel van dolgunk:

- (145) [CP Ich<sub>i</sub> [C' las [IP t<sub>i</sub> schon letzes Jahr dies-en  
én olvas-PRAET már múlt év ez-ACC.M  
Roman ]]]  
regény  
'Én már tavaly olvastam ezt a regényt.' (Német)

(Az alanyi kezdetű V2-mondatok ilyenén magyarázatát kérdőjelezte meg Travis (1984) és Zwart (1993).) Az alanyemelés beágyazott V2-mondatokból hasonlóképpen lehetséges:

- (146) Wer<sub>i</sub> hat sie gesagt [CP t'<sub>i</sub> ist [IP t<sub>i</sub> gekommen ]]  
ki PERF ő mond-PART COP jön-PART  
'Mit mondott, hogy ki jött?'

Ez azt jelenti, hogy egy V2-szórendű mondatban a C-fej automatikusan Agr-tulajdonságokkal van felruházva, így képes arra, hogy az alanyi nyom helyes fejkormányzója legyen. Lehetséges, hogy az Agr jelenléte ezekben a példákban valamilyen módon az ige C-be való mozgásához kötődik (ezt számos kutató felvette már).

Láthattuk tehát, hogy Rizzinek a *that*-nyom effektusra adott magyarázata a *helyes fejkormányzást* veszi alapul, (136). Ennek a megközelítésnek számos összehasonlító mondattani következménye van, amelyek közül néhányat be is mutattam ebben a részben.

#### 4.5.2.3 A *théta*-kormányzás ellen

Rizzi elmélete jó empirikus eredményeket ér el a *mondatbevezető*-nyom *effektus* tekintetében, amint láttuk. A (107)-ben megadott abszolút minimalizmusnál mindenképpen nagyobb lefedettséget nyújt. Az általa alkalmazott *ŰRK* azonban egy kicsit bonyolultabbnak tűnik. Ez azért van, mert olyan konjunkciót tartalmaz, amelynek egyik tagja diszjunkció. A *Relativizált minimalitásnak* szentelt utolsó pont ezen ellentmondás feloldásával foglalkozik.

Első lépésként nézzük meg, hogy a komplementum/nem-komplementum aszimmetria, amelyet eddig a *théta*-kormányzással magyaráztunk, valójában nem az adott elem komplementum státuszából, hanem referenciális voltából fakad.

Ezt akkor láthatjuk be legkönnyebben, ha határozói, illetve idiomatikus tagmondati bővítményeket vizsgálunk meg. Ezek az elemek nyilvánvalóan komplementumok, azonban a kiemelés tekintetében úgy viselkednek, mintha adjunktumok lennének (Ezeknél a példáknál nem használok indexeket, aminek okait a későbbekben részletezem).

(147a) ??What project are you wonder-ing [ how [to make  
melyik projekt COP.PRES te tűnőd-PART hogyan csinálni

headway on t t ]] ?

előrelépés rajta

'Melyik projekten tűnődsz, hogyan kellene előrejutni benne?'

(147b) \*What headway are you wonder-ing [how [to make t  
milyen előrelépés COP.PRES te tűnőd-PART hogyan csinálni

on this project ]]

SBL ez projekt

'Milyen előrehaladáson tűnődsz, hogy hogyan kellene megtenni ebben a projektben?'

A *headway* 'előrehaladás' főnévnek egy olyan idiómában, mint a *make headway on* 'előrejutni vmiben' nincs semmiféle referenciája: nincs semmiféle konkrét dolog, amit *headway*-nek lehetne hívni, és amin éppen dolgoznak. Ehelyett az egész idióma valami olyasmit jelent, hogy 'haladás'. Az *ÜRK* bármely eddig látott változata értelmében a (147b)-beli *headway* nyoma théta-kormányzott. A *wh*-kiemelés eredménye azonban nagyon rossz, ugyanúgy, mint az adjunktummozgatásoknál. Rizzi mindezek alapján azt állítja, hogy a komplementum-nemkomplementum aszimmetria mögött az elemek azon tulajdonsága rejlik, hogy tudnak-e referenciálisak lenni. Mivel néhány idiomatikus kifejezés egyes részeit, valamint néhány határozói vagy melléknévi komplementumot leszámítva a komplementumok általában referenciálisak, ez a különbség nem nyilvánvaló.

Rizzi tehát azt állítja, hogy az aszimmetria alapja nem a théta-kormányzás, hanem az, hogy a referenciális kategóriáknak indexük van, és ezért az antecedensük követheti is őket. A nemreferenciális kategóriáknak nincs indexük és emiatt nem lehetnek kötve (a *kötés* definícióját ld. 3. fejezet (7)-ben); ezért a *Szomszédosság elve* sokkal szigorúbban érvényes rájuk. Rizzi szerint a *Szomszédosság elvén* és a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály központi tulajdonságán (kötési reláció egy elmozdított elem,  $\alpha$  és a nyoma közt) kívül nincs olyan megszorítás, amely az argumentumok nyoma és az antecedensük közti kapcsolatot szabályozná. Tehát az *ÜRK* második kikötése elhagyható az argumentumnyomok esetében. Ekor már csak a *Helyes fejkormányzás feltétele* marad.

Az alanyok általában referenciálisak (kivéve az expletív névmási alanyokat, de ezeket egyébként sem lehet mozgatni). Ennek értelmében tehát az alanyoknak



a tárgyakhoz hasonlóan kell viselkedniük, legalábbis a fent említett aszimmetria tekintetében. Az egyetlen olyan jelenségekör, amelynél az alanyok az adjunktumokhoz hasonlóan viselkednek, a korábban már említett *that*-nyom effektus. Ezt láthatjuk az (53)-as példában:

- (53) \*Which band<sub>i</sub> were you wonder-ing whether t<sub>i</sub> will  
 melyik együttes COP.PRAET te tünőd-PART vajon FUT  
 play that song?  
 játszani az dal  
 'Melyik együttesen tünödtél, hogy fogja-e játszani azt a dalt?'

Másrésről elég egyértelmű, hogy a *negatív szigetek* tekintetében az alanyok ugyanúgy viselkednek, mint a tárgyak. Hasonlítsuk össze a (148)-as példákat a (122) elemzésével:

- (148a) Who<sub>i</sub> don't you think we can help t<sub>i</sub>?  
 ki PRES.NEG te gondol- mi képes segít  
 'Kiről nem gondolsz, hogy tudunk rajta segíteni?'

- (148b) ?Who<sub>i</sub> don't you think t<sub>i</sub> can help  
 ki PRES.NEG te gondol- tud segíteni  
 us?  
 nekünk  
 'Kiről nem gondolsz, hogy tud segíteni nekünk?'

Amikor az alanyok mélyebben helyezkednek el egy *wh*-szigetben, akkor ismét úgy viselkednek, mint a tárgyak, és nem úgy, mint az adjunktumok:

- (149a) ??Who<sub>i</sub> do you wonder whether we believe t<sub>i</sub> can  
 ki PRES te tünödsz vajon mi hinni tud  
 help us?  
 segíteni nekünk  
 'Kin tünödsz, hogy vajon azt hisszük-e róla, hogy tud nekünk segíteni?'

- (149b) ?Who<sub>i</sub> do you wonder whether we believe we  
 ki PRES te tünödsz vajon mi hinni mi  
 can help t<sub>i</sub>?  
 képes segít  
 'Kin tünödsz, hogy vajon azt hisszük-e, hogy tudunk neki segíteni?'

- (149c) \*How do you wonder whether we believe  
 hogyan PRES te tünödsz vajon mi hinni  
 [we can help Bill t ]?  
 mi képes segít Bill  
 'Hogyan tünödsz, hogy hisszük-e, hogy tudunk segíteni Billnek?'

(Ne feledjük: a (149c) példában csak a *how* 'hogyan' *wh*-elem legalsó nyomára vagyunk kíváncsiak. Ebben a példában nem láttam el indexszel a nyomot, mivel az adjunktumok nem referenciálisak.) A (148)-as és a (149)-es példák azt bizonyítják, hogy az alanyok és a tárgyak, mint tipikus referenciális kategóriák, hasonlóan viselkednek, és nem úgy, mint a nemreferenciális adjunktumok.

Helyes lépésnek tűnik a DP-nyomokkal kapcsolatos magyarázat szempontjából, hogy megszabadultunk a théta-kormányzástól. Emlékezzünk vissza: a 4.4.3.1-ben azt láttuk, hogy a DP-nyomok megkövetelik mind az antecedens-, mind a théta-kormányzást. Ha elvetjük a théta-kormányzást, akkor azt sem kell megmagyaráznunk, hogy ebben az esetben ez miért nem elégséges. Ha azonban így teszünk, akkor most már azt a kérdést kell feltenni, hogy a mozgatás szempontjából a DP-nyomok vajon miért viselkednek úgy, mint az adjunktumok. Mivel a DP-nyomoknak feltételezhetően van indexük, ezért azt várnánk, hogy elégséges lenne a kötési kapcsolat kialakítása az antecedensükkel. Rizzi válasza erre a kérdésre a következő: a DP-mozgatás mindig théta-láncot képez, a lánc feje mindig esetpozícióban van, míg a lánc legalsó szeme théta-pozícióban kell, hogy legyen. Rizzi azt javasolja, hogy a lánc szemein érvényesülő lokális megszorítás az antecedenskormányzás legyen, mégpedig a *Relativizált minimalitás* (132)-beli megfogalmazása alapján. A DP-nyomoknak egy jólformált théta-lánc részét kell alkotniuk, vagyis antecedens kormányzottnak kell lenniük az antecedensük által.

Most már csak arra kell választ találnunk, miért kell a nemreferenciális kategóriáknak antecedenskormányzottnak lenniük? Az imént láthattuk, hogy az antecedenskormányzást úgy is felfoghatjuk, mint a láncszemekben érvényesülő megszorítást. Továbbá: a nemreferenciális kategóriáknak nincsenek indexeik. Egyetlen módon kapcsolódhatnak az antecedensükhöz, az antecedenskormányzás útján. Vagyis az olyan nyomok esetében, amelyek nemreferenciálisak (ezek tipikusan, de nem kizárólag, adjunktumnyomok), pontosan ez a tulajdonság az, ami miatt szigorúbb lokális megszorítások vonatkoznak rájuk, mint referenciális társaikra.

Az antecedenskormányzáson alapuló lánc létrehozása az utolsó lehetőség arra, hogy valamilyen kapcsolat jöjjön létre a nyom és az antecedense között. Ha azt akarjuk, hogy ez a megközelítés valóban eredményes legyen, nem maradhatunk meg az antecedenskormányzás eddig használt meghatározásánál, ami az azonos indexeken alapul. Fogadjuk el tehát az alábbi csekély változtatásokat:

*Antecedenskormányzás (negyedik változat)*

X akkor és csakis akkor antecedenskormányozza Y-t, ha:

(132a') X és Y nem különbözőek;

(132b') X k-vezérli Y-t;

(132c') nincsenek közbeeső határok;

(132d') érvényesül a *Relativizált minimalitás*.

A (132') csak annyiban különbözik a (132)-től, hogy az „azonos az indexe” megfogalmazást kicseréltük a „nem különböző” megfogalmazással. Ennek segítségével fenntartjuk azt, hogy a nemreferenciális nyomok nem rendelkeznek indexekkel.

Rizzi következtetése az, hogy a (132') *nem* része az ÜRK-nek, viszont része a láncképzési megszorításnak. A nemreferenciális nyomokra ez automatikusan vonatkozik, mivel ezek a nyomok nem lehetnek kötöttek. Valószínűleg a fejek ugyanezért esnek a hatálya alá. A DP-nyomokra azért vonatkozik, mert ezeknek a nyomoknak théta-láncokhoz kell tartozniuk. A referenciális nyomok azonban nem esnek a hatálya alá, mivel ezeket az antecedensük tudja kötni, valamint ezek csak a helyes fejkormányzási kitételnek vannak alávetve.

#### 4.5.3 Összegzés

A *Relativizált minimalitás* két következtetéshez vezet el. *Először*: az antecedenskormányzás, úgy, ahogy azt a (132')-ban definiáltam, releváns része a láncképzésnek. *Másodszor*: az ÜRK csupán egy meglehetősen egyszerű helyes fejkormányzási megszorításból áll, ahogy az a (136)-ban látható.

Az olvasó észrevehette, hogy a helyes fejkormányzás megfogalmazása kissé intuitív: csupán felsorol néhány olyan fejet, amely alkalmas arra, hogy helyes fejkormányzó legyen, de nem magyarázza, hogy egyes fejek miért nem lehetnek fejkormányzók. Továbbá annak ellenére, hogy Rizzi az ÜRK egy nagyon érdekes változatát mutatja be, a *Barriers*-rendszerben használt *Szomszédosság*, valamint a *határ* fogalma megmaradt nála.

Bizonyos értelemben ez újabb eredmény: nagyon világosan kivehető ugyanis Rizzi munkájából, hogy a fejmozgatás, a DP-mozgatás és a nemreferenciális/adjunktum *wh*-elemek mozgatása fontos hasonlóságokat mutat. Mindhárom művelet nagyon lokális, és a szukcesszív-ciklikusságra építve kimondhatjuk, hogy mindegyikük a legközelebbi lehetséges k-vezérlési pozícióba mozgat. A fejezet elején részben így jellemeztük (informálisan) a fejmozgatást és a DP-mozgatást. A referenciális elemek mozgatása sokkal szabadabb, és úgy tűnik, hogy csak a *Szomszédosság elve* és a *Helyes fejkormányzás megszorítás* érvényesek rájuk. Megállapíthatjuk tehát, hogy a mozgatásnak két fő fajtája létezik, ugyanakkor a *wh*-mozgatás mindkettő jellegzetességeit hordozza.

Most eljutottunk ahhoz a ponthoz, hogy megállapítsuk, mi az antecedenskormányzás szerepe: az antecedenskormányzás, ahogy azt a (132')-ben megad-

tam, a láncképzésre vonatkozó megszorítás. Ezek után megmarad egy egyszerűsített *ÜRK* (amely csak a helyes fejkormányzásból (136) áll), valamint alkalmazzuk a *Barriers*-féle *Szomszédosság elvét* is, (98). A fennmaradó kérdés: lehetséges-e a *Szomszédosság elvét* és az *ÜRK*-öt egyesíteni? Ezzel a kérdéssel foglalkozik Manzini (1992), és most én is ezzel folytatom.

## 4.6 Lokalitas

Manzini rendszere e könyv megszületésekor a leginkább kidolgozott és a legfrissebb javaslatokat tartalmazó elmélet volt a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabály természetét és lokalitását illetően. Ebben a részben visszatérünk azokra a kérdésekre, amelyeket a fejezet elején vetettünk fel. Vagyis amiben igazán érdekelték vagyunk, az egy egységes, konceptuálisan tiszta elmélet, amely magyarázni képes a mozgatási relációkat. Az előző részből kiderülhetett, hogy már közel vagyunk a célhoz, de még értünk oda.

### 4.6.1 Néhány meghatározás

Manzini elméletének egyik alappillére az, hogy kétfajta indexet használ. Megkülönbözteti ugyanis a „kategoriális indexeket”, és a „címeket”. A kategoriális indexek olyanok, mint amelyeneket eddig is használtunk az anaforikus relációk, köztük a nyomok és az antecedensük közti kapcsolat jelölésére. A címek (amelyeknek elnevezése és alapötlete Vergnaud (1985)-ös művétől datálható) abban különböznek a kategoriális indexektől, hogy relációsak. Azaz egy kategória azáltal tesz szert címre, hogy közte és egy másik kategória között egy adott típusú kapcsolat áll fenn. Általában (de nem kizárólagosan) a kategóriák esetadás révén kapnak címet: az esetadó ad címet annak a kategóriának, amelynek esetet is ad (ezt persze esetenőrzésként is fel lehet fogni, mint ahogy azt a 2.6-ban tárgyaltuk).

A mozgatus által létrehozott függőségi viszonyok abból állnak, hogy az elmozdított elem és a nyoma osztoznak a kategoriális indexeken. Ebben eddig semmi új nincs, magunk is végig ezt feltételeztük (kivéve a 4.5.2.3 részt). Az eltérések a címeknél jelentkeznek. Most nézzük meg ismét az eddig ismertetett mozgatusokat, és tegyük különbséget a *wh*-adjunktum mozgatusa és a *wh*-argumentum mozgatusa között (most mégis visszatérek e fogalmak használatához, bár mint láttuk, Rizzi szerint ez nem teljesen helyénvaló).

Először nézzük a fejmozgatusát (itt ismét nem számolok a széttagolt INFL-szerkezettel).

- (150) Jean [<sub>I</sub>embrasse<sub>i</sub>]      souvent [<sub>VP</sub> t<sub>i</sub>      Marie ]  
 Jean csókol                      gyakran                      Marie  
 'Jean gyakran megcsókolja Marie-t.'

Ebben a példában sem a nyom, sem az antecedens nincs címmel ellátott pozícióban, tehát a függőség kategoriális, nem pedig címalapú. Általában kimondhatjuk, hogy mivel a fejek nem esetjelöltek, a fejmozgatás nem eredményezhet címalapú függőséget.

Hasonlóképpen: a *wh*-adjunktum mozgatása nem esetjelölt pozícióból mozgat egy szinten nem esetjelölt pozícióba ([Spec,CP]):

- (151)    How<sub>i</sub>                did                you                fix                                the                car                t<sub>i</sub> ?  
               hogyan                PRAET        te                megjavít                az                autó  
               'Hogyan javítottad meg az autót?'

Végül vegyük a DP-mozgatást. Ezt a fajta mozgatást korábban úgy magyaráztuk, hogy az esetjelölés érdekében történik. Ha ez így van, akkor a függőség nem lehet címalapú, hiszen csak az antecedensnek van címe.

Azt láthatjuk tehát, hogy a természetükből adódóan rövid mozgatások, a fejmozgatás, a DP-mozgatás és a *wh*-adjunktum mozgatása nem hoznak létre címalapú függőségeket. Ezeknél a mozgatásoknál a függőség a kategoriális indexeken alapul.

Ezzel szemben a *wh*-argumentumok nyoma esetjelölt pozícióban van. A 2.4-es részben azt láthattuk, hogy ennek feltétlenül így is kell lennie. Ha nem így van, akkor a végeredmény rosszulformált mondat lesz, amint ezt a (152)-ben láthatjuk (ld. 2.4: (70a és b)).

- (152a) \*Who<sub>i</sub>                does                                it                seem                [t<sub>i</sub> to speak Chinese]?  
               ki                                PRES3SG                                EXPL                látsz-                beszélni                kínai  
               'Ki látszik kínaiul beszélni?'
- (152b) \*Who<sub>i</sub>    was    it                [t<sub>i</sub> believe-d                to speak    Chinese]?  
               ki                volt    EXPL    hisz-PART                beszélni                kínai  
               'Kit hittek kínaiul beszélni?'

Általában a nyomok tulajdonságai átöröklődnek az antecedensükre. Ezért ha a nyom rendelkezik címmel, a *wh*-argumentum mozgatása során létrehozott függőség is címalapú függőségnek tekinthető. Az az adottság, hogy egy mozgatás címalapú függőséget tud létrehozni, ugyanazt a választvonalat húzza meg a mozgatások közt, mint a Rizzi által használt (és a 4.5.2.3-ban bemutatott) referencialitás. Vagyis segítségével különbséget lehet tenni a szigorúan lokális *wh*-adjunktumok mozgatása, a DP-mozgatás, a fejmozgatás, illetve a kevésbé lokális jellegű, *wh*-argumentumok mozgatása között.

Még valamire szükségünk van, mielőtt megadhatnánk az egységesített lokalizációs megszorítást. Ez pedig a 'sorozat', egy semleges gyűjtőfogalom, amely mind a kategoriális, mind pedig a lexikális címalapú függőségeket lefedi.

#### Sorozat

- (153)  $(\alpha_1 \dots \alpha_n)$  akkor és csak akkor sorozat, ha a sorozat mindegyik  $\alpha_i$  eleme azonosan indexált, és minden elem  $k$ -vezérli az őt követőt.

Vagyis mindkét függőség megköveteli, hogy az antecedens és a nyom közötti mindegyik láncszem  $k$ -vezérelje az őt követőt. És most következik a *Lokalitás* elve:

#### Lokalitás

- (154)  $\alpha$  akkor és csak akkor függő elem, ha  $\alpha$ -nak van egy  $\beta$  antecedense, és van olyan sorozat  $(\beta \dots \alpha)$ , ahol a sorozat egyetlen láncszeme sem ível át határon.

A (154)-beli definíció nagyon közel áll Chomskynak a *Barriers*-ben megadott antecedenskormányzási definíciójához (ld. (104)), valamint Rizzi definíciójának egy részéhez (ld. (132')).

#### 4.6.2 Gyenge szigetek

Ha a (153)-ban és a (154)-ben látható definíciókat elfogadjuk, akkor számot adhatunk a gyenge szigetekről (gyenge sziget az, amelyikből adjunktumot nem lehet kiemelni, argumentumot viszont ige). Nézzük meg végül az infinitívuszi *wh*-szigetekenél tapasztalt argumentum–adjunktum aszimmetriát.

- (155a)  ${}_{[CP1}$  Whose  $car_{i/K}$  were  ${}_{[IP1}$  you wonder-ing  ${}_{[CP2}$  how $_j$   
kié autó PRAET te tünőd-PART hogyan

${}_{[IP2}$  to fix  $t_{i/K} t_j$  ] ?  
INF megjavít

‘Kinek az autójára voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?’

- (155b) \*How $_j$  were you wonder-ing  ${}_{[whose}$  car $_i$ /  
hogyan PRAET te tünőd-PART kié autó -ni

$t_K$  to fix  $t_{i/K} t_j$  ] ?  
INF megjavít

‘Kinek a kocsiját hogyan tünödtél megjavítani?’

Itt az argumentumnyomnak  $i$  indexe és  $K$  címe van, míg az adjunktum nyoma csak a  $j$  kategoriális indexszel rendelkezik. A jelen illusztráció kedvéért tegyük fel, hogy a CP itt határnak számít (arra, hogy a határok hogyan jelölődnek ki, még vissza fogunk térni a 4.6.4-ben). A (155b)-ben tehát nincs  $j$  szekvencia, ahol minden láncszem kormányozná az őt követőt: a CP megtöri ezt a szekvenciát, és így a lokálitási követelménynek nem lesz eleget. Ez a magyarázat bizo-

nyára ismerős, hiszen nagyvonalakban hasonlít mind Chomskyéra, mind Rizziére. A (155a) magyarázata azonban meglehetősen eltérő. Itt a kategoriális függőség ugyanúgy megtörik, mint az adjunktum esetében. Az argumentum azonban létrehozhat egy címalapú függőséget, amelynek keretében minden olyan fej, amely a  $wh_{i,K}$  és a  $t_{i,K}$  nyom között van, megkapja a  $K$  címet. Ezáltal létrejön a következő szekvencia:  $(wh_i, C, I, V, C, I, V, t_i)$ , amelynek minden eleme rendelkezik a  $K$  címmel és ezáltal eleget tesz a lokalitási feltételnek. Ennek alapján az argumentum–adjunktum aszimmetriát meg lehet magyarázni a (154)-ben megadott egyetlen lokalitási fogalommal.

Több más olyan kontextus is van, ahol a gyenge szigetekéhez hasonló viselkedést tapasztalhatunk. Az egyik ilyen, eddig még nem ismertetett kontextus a faktív igék tagmondati bővítménye, amelyeket Cinque (1991) elemzett. Egy „faktív” predikátum olyan tagmondati bővítményt szelektál, amelynek az igazsága előfeltételezett (preszupponált). Ez a tagmondati bővítmény akkor is igaz marad, ha a főmondatot tagadjuk. Hasonlítsuk össze a *regret* ‘sajnál’ és a *believe* ‘hisz’ igék tagmondati bővítményeit az alábbi példákban:

- (156a) I      don't                      believe that      Sheena is      a  
          én      PRES.NEG              hisz-      hogy      Sheena      COP      egy

punk rocker.

punk rocker

‘Nem hiszem, hogy Sheena punk rocker.’

- (156b) I      don't                      regret that      Sheena is      a  
          én      PRES.NEG              sajnál-      hogy      Sheena      COP      egy

punk                      rocker.

punk                      rocker

‘Nem sajnálom, hogy Sheena punk rocker.’

A (156a)-ban nincs semmilyen elkötelezettség a beágyazott mondat igazságértéke tekintetében: lehet, hogy *Sheena punk rocker*, de az is lehet, hogy nem. A (156b)-nek viszont előfeltevése, azaz preszuppozíciója a *Sheena is a punk rocker* mondat. Azokat az igéket, amelyek a *regret*-hez hasonlóan viselkednek, faktívnak, míg a *believe*-et és a hozzá hasonló igéket nem-faktívnak nevezzük.

Ami jelen esetben minket a faktív igékkal kapcsolatban érdekel, az, hogy tagmondati bővítményük gyenge szigetet képez, amint ezt az alábbi példa illusztrálja:

- (157a) What<sub>i</sub>    do    you    regret [CP THAT    YOU    FIX-ED t<sub>i</sub> ]?  
          mit    PRES te    bán    hogy    te    megjavít-PRAET  
          ‘Mit bánsz, hogy megjavítottál?’

- (157b) \*How<sub>i</sub> do you regret [<sub>CP</sub> THAT I FIX-ED  
 hogy PRES te bán- hogy én megjavít-PRAET  
 YOUR CAR t<sub>i</sub> ]?  
 tiéd autó  
 'Hogyan bánod, hogy megjavítottam az autódat?'

A (157b)-ben a *how* 'hogyan' kérdőszót a *beágyazott* mondat és nem a főmondat adjunktumaként kellene értelmezni. Ezt a nyom pozíciója is jelzi. Ez az olvasat azonban egyáltalán nem elérhető. Manzini azt feltételezi, hogy a faktív tagmondatok egy üres *wh*-operátort tartalmaznak, emiatt lesznek faktívok. Ez az operátor a faktív mellékmondatokat a *wh*-szigetekkel strukturálisan egyenértékűvé teszi, így tehát a kiemelésnek ugyanazzal a szelektív meggátolásával találkozunk, mint a *wh*-szigetek esetében.

Ezt a megközelítést könnyen kiterjeszthetjük a *pszeudo-áthatolhatatlanság* és a *negatív sziget* jelenségeire is.

- (119b) \*Combien<sub>i</sub> a-t-il beaucoup consulté de  
 mennyi PRAET3SG sok tanulmányoz.PART GEN  
 livres?  
 könyvek  
 'Hány könyvet tanulmányozott sokat?'

- (120b) \*?How<sub>i</sub> didn't HE FIX YOUR CAR t<sub>i</sub>?  
 hogy PRAET.NEG ő megjavít tied autó  
 'Hogyan nem javította meg az autódat?'

Ha feltételezzük, hogy egy adott kategória csak specifikáló pozícióba mehet, továbbá hogy a *beaucoup* egy (nem L-kapcsolt) specifikálóban foglal helyet, amely szerkezetileg közel van a VP-hez (ennek a pozíciónak a pontos tulajdonságait majd a 4.6.4-ben tárgyaljuk), valamint hogy a *not* a [Spec,NegP] pozícióban van (noha a (120b)-ben hozzákapcsolódott a segédigéhez, és vele együtt mozgott, a nyoma mindenesetre helyben maradt), akkor mindkét esetben a *wh*-szigetekkel megegyező struktúrát kapunk, és a fenti magyarázat itt is alkalmazható. Ebben az esetben is nyilvánvaló, hogy Manzini elmélete nagyon hasonlít Rizziéhez.

#### 4.6.3 Erős szigetek

A címalapú függőségek (és az esetadással való szoros kapcsolatuk) felfedezésének egyik fontos hozadéka, hogy megmagyarázza, bizonyos NP-k (vagy DP-k) miért gátolják a kiemelést, a VP-k viszont soha. A 4.4.1.3-ban azt láttuk, hogy a *Barriers*-rendszer meg tud birkózni a *KNPM* komplementumos eseteivel:



- (33b) \*Which band<sub>i</sub> did you believe [<sub>DP</sub> the claim  
 [<sub>IP</sub> melyik együttes PRAET te hisz- az állítás  
 that we had seen t<sub>i</sub>] ?  
 hogy mi PPERF lát.PART  
 ‘Melyik együttesről szóló azon állítást hitted el, hogy láttuk?’

A komplex DP-k erős szigetek abban az értelemben, hogy meggátolják mind a *wh*-argumentumok, mind pedig a *wh*-adjunktumok kiemelését. A *wh*-adjunktumok kiemelését az blokkolja, hogy a DP határkategória (ezt egyelőre most magyarázat nélkül hagyom, mivel erre a pontra vissza fogunk térni a 4.6.4-ben), továbbá, a CP-vel ellentétben, specifikálójuk nem olyan pozíció, amely igénybe vehető a szukcesszív-ciklikus mozgatás során. A *wh*-argumentumok mozgatását az gátolja meg, hogy az N saját címmel rendelkezik, és így nem tartozhat olyan címalapú szekvenciához, amely nem a saját címén alapul. Röviden: a komplex NP-k szigetek.

A címalapú függőségek egy további érdekes hozadéka az, hogy számot tudnak adni arról a tényről, miszerint a *wh*-szigetek érzékenyek az igeidőre. Amint azt a 4.1-ben már említettem, a nem-időjeles tagmondatot tartalmazó *wh*-szigetek többnyire engedélyezik az argumentumok mozgatását, míg az időjeles tagmondatot *wh*-szigetek nem. Az előbbi esetben gyenge, az utóbbi esetben erős szigetről beszélünk. Most nézzük ismét az ide vonatkozó példákat:

- (36a) ?[<sub>CP1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing  
 kié autó PRAET2SG te tűnőd-PART  
 [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub> [<sub>IP2</sub> to fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
 hogyan megjavítani  
 ‘Kinek az autóját voltál kíváncsi, hogyan kellene megjavítani?’
- (36b) ?\* [<sub>CP1</sub> Whose car<sub>i</sub> were [<sub>IP1</sub> you wonder-ing  
 kié autó PRAET2SG te tűnőd-PART  
 [<sub>CP2</sub> how<sub>j</sub> [<sub>IP</sub> you should fix t<sub>i</sub> t<sub>j</sub>] ?  
 hogyan te(neked) kellene megjavítani  
 ‘Kinek az autóját voltál kíváncsi, hogyan kellene neked megjavítani?’

Manzini javaslata szerint az időjeles IP saját címmel rendelkezik. Ha ez így van, akkor nem tud létrejönni az a címalapú függőség, ami szükséges lenne ahhoz, hogy a *wh*-argumentum nyomát és az antecedensét összekösse.

Hasonló magyarázat adható egy másik szigetjelenségre is, amelyre már utaltam a 4.1-ben. A következő példákban azt látjuk, hogy a határozott DP-k erős szigeteket képeznek:

(158a) ??Which band<sub>i</sub> did [IP you write [DP that song  
melyik együttes PRAET te ír az dal

about t<sub>i</sub> ]?

-ról

'Melyik együttesről írtad azt a dalt?'

(158b) ?\*Which band<sub>i</sub> did [IP you sing [DP Mick's song  
melyik együttes PRAET te énekel Mick.POSS dal

about t<sub>i</sub> ] ?

-ról

'Mick melyik együttesről szóló dalát énekelte?'

(158c) Which band<sub>i</sub> did [IP you write [DP a song  
melyik együttes PRAET te ír egy dal

about t<sub>i</sub> ] ?

-ról

'Melyik együttesről írtál egy dalt?'

Manzini azzal magyarázza a fenti példákat, hogy egy határozott D saját címmel rendelkezik, míg egy határozatlannak nincs saját címe. Ezért a (158a,b)-ben nem keletkezhetnek címalapú függőségek, a (158c)-ben viszont igen. A rendszer tehát a megfelelő jóslást teszi ezeknél a jelenségeknél is.

Amint fentebb már említettem, Manzini elmélete az argumentum–adjunktum aszimmetriát azzal magyarázza, hogy csak az argumentumnyomok képesek címalapú függőségeket létrehozni. Ezzel sikeresen kizárja a théta-kormányzást abból a szerepkörből, amelyet az az ÜRK *Barriers*-féle meghatározásában játszik. A lokalitás definíciója nagyon hasonlít az antecedenskormányzásra, sőt a címmel nem rendelkező nyomok esetében (adjunktumok, DP-mozgatás és fejmozgatás nyomai) szinte pontosan ugyanúgy működik, mint az antecedenskormányzás a *Barriers*-rendszerben vagy a *Relativizált minimalitás* elméletében. A legnagyobb horderejű eltérés Manzini rendszere és a *Barriers* elméleti kerete között az, hogy az előbbiben a (154) a *Szomszédosság elvére* is kiterjeszthető. Most lássuk, ez pontosan hogyan is érhető el.

#### 4.6.4 A Szomszédosság elve még egyszer

A lokalitási elv azt követeli meg, hogy a nyomot az antecedensével összekötő szekvencia olyan legyen, hogy az egymást követő nyomok k-vezéreljék a szerkezetben alattuk lévőket. Az argumentumnyomoknál, mint ahogy láthattuk is, ez az előírás egy címalapú függőséggel társul. Ahhoz, hogy a *Szomszédosság elve* sérüljön, két láncszem közé egy határnak kell beékelődnie (láthattuk, hogy

Manzini a hagyományos két határ helyet csak egyet vesz igénybe ehhez). Ahhoz, hogy pontosan megértsük, ez a rendszer hogyan működik, meg kell néznünk a határok definícióját.

*Határ*

$\beta$  akkor és csak akkor határ  $\alpha$  számára, ha:

(159a)  $\beta$  maximális projekció;

(159b)  $\beta$  dominálja  $\alpha$ -t;

(159c) ha  $\alpha$  g-jelölt, akkor  $\beta$  dominálja  $\alpha$  g-jelölőjét.

Tehát valami akkor lehet határ  $\alpha$ -ra nézve, ha mind  $\alpha$ -t, mind  $\alpha$  g-jelölőjét dominálja. A g-jelölés hasonlít az L-jelöléshez, bár annyiban különbözik, hogy a reláció nem a théta-kormányzást, hanem a testvérséget veszi alapul (valamint az L-jelöléstől (lásd (95')) eltérően nem korlátozódik lexikális fejekre).

*G-jelölés*

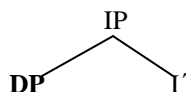
$\beta$  g-jelöli  $\alpha$ -t akkor és csakis akkor, ha:

(160a)  $\beta$   $\alpha$ -nak a testvércsomópontja, vagy

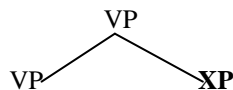
(160b)  $\beta$  olyan kategória testvércsomópontja, amely egyeztetve van  $\alpha$ -val

Alanyok, adjunktumok, valamint az olyan CP-k, amelyek egy vonatkozó mellékmondat fejét módosítják, nem fejek testvércsomópontjai, ezért nem g-jelöltek. A releváns szerkezetek az alábbiakban láthatók.

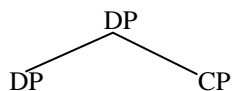
(161a) Alany:



(161b) Adjunktum:



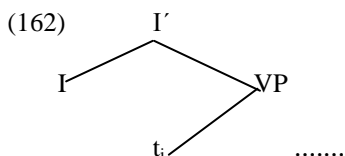
(161c) Vonatkozó  
mellékmondat:



(Ha követni szeretnénk Kayne-nek a frázisstrukturák szerveződésével kapcsolatos javaslatát (ld. 1.3.4), akkor az adjunktumokra és a vonatkozó mellékmondatokra másfajta szerkezetet kell javasolnunk. Most azonban erre nem fogok kitérni.) Mivel ezek a területek nem g-jelöltek, itt csak a (159a,b) posztulátumok érvényesek, a határ az első olyan maximális projekció, amely dominálja az adott szerkezetrészt. Vagyis nem jöhet létre olyan szekvencia, amely összekötne egy elemet a félkövéren szedett szerkezeteken belül egy másik, a szerkezeten kívül

lévő elemmel. Más szóval: bármilyen elem mozgatása, ideértve a *wh*-argumentumok mozgatását is, megsérti a lokalitási elvet.

Egyéb erős szigetek, amelyekkel Manzini szintén foglalkozik, a komplementum-KNPM, az igeidős *wh*-szigetek és a határozott DP-k. Az előző részben már tárgyaltam ezeket az eseteket, és akkor minden további magyarázat nélkül azt feltételeztem, hogy a CP és a DP határkategóriák. Most vizsgáljuk meg, hogy miért. Ha jobban belegondolunk, a (159)-beli definíció nagyon általános. Bármilyen maximális projekció lehet határ, amennyiben dominál egy nyomot és annak g-jelölőjét. Tehát a fenti feltételezés, miszerint a CP és a DP határok, nem okoz problémát. A javaslat azonban sok megkötéssel jár. Azt jelenti például, hogy ha egy tárgyat kimozdítunk a VP-ből, akkor az adott VP határrá változik, mivel dominálja mind a tárgy nyomát, mind annak g-jelölőjét (V-t). Ugyanakkor ha egy argumentumot mozgatunk, két lehetőségünk is van. Vagy létrehozunk egy címalapú függőséget, vagy átvezetjük a mozgatást az A'-specifikálón. Manzini azt feltételezi, hogy minden nem-argumentum rendelkezik A'-specifikálóval (a lexikális kategóriáknál ez bonyolultabbá tenné az L-kapcsoltság fogalmát, amelynek segítségével az A-, és A'-pozíciókat a 3.3.2.3-ban meghatároztuk; ettől azonban itt el fogok tekinteni). Ez a pozíció vészkijáratot biztosít a mozgatás számára, a g-jelölés (160)-beli meghatározása második kikötésének köszönhetően. Képzeljünk el egy olyan helyzetet, amikor egy kategóriát szukcesszív-ciklikusan mozgatunk az VP A'-specifikálóján keresztül:



Ha feltételezzük, hogy a specifikáló mindig egyeztetődik a fejével (erről a kapcsolatról ld. 2.6), akkor azt láthatjuk, hogy az I g-jelöli a nyomot, mivel a I testvére a VP-nek, egy olyan kategóriának, amely egyeztetődik a nyommal. Mivel a VP nem dominálja az I-t (a nyom g-jelölőjét), ezért nem lehet határ a nyomra nézve. A VP határt jelent minden olyan mozgatás szempontjából, amely nem áll meg az A' specifikálójában. Ezért van az, hogy a VP-módosítók gyenge szigetet képeznek például a *pseudo-áthatolhatatlanság* esetében. Amint láttuk, ebben az esetben az argumentum-*wh*-elemek címalapú függőséget alkotnak. Vagyis elmondhatjuk, hogy ha a fenti esetben a specifikáló ki van töltve, akkor a mozgatás egyetlen lehetséges módja a címalapú függőség létrehozása. Azok a gyenge szigetek, amelyeket eddig megvizsgáltunk (faktív szigetek, negatív szigetek, *wh*-szigetek), pontosan így jönnek létre.

A CP, mint minden más maximális projekció, határ a benne lévő összes elem számára. Tehát egy CP-ből egy kategória csak úgy tud kilépni, ha címalapú füg-

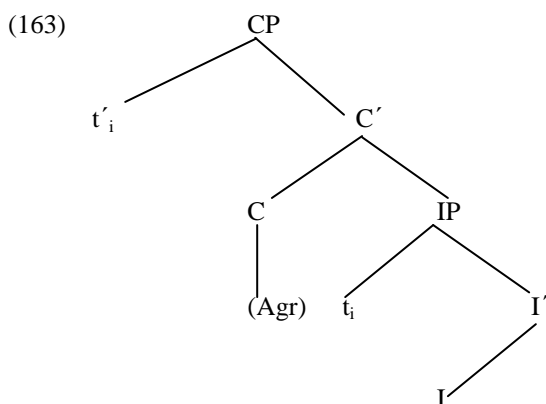
gőiséget hoz létre (ez a lehetőség azonban csak a *wh*-argumentumok számára nyitott), vagy ha a mozgatás megáll a [Spec,CP]-ben. A *wh*-szigetek esetében ez a pozíció ki van töltve, ezért az adjunktum kiemelése nem lehetséges. Az argumentumkiemelés lehetséges, ha csak más, független tényezők nem akadályozzák meg.

A DP-k szintén határt képeznek a bennük található elemekre nézve. Ezenkívül a DP-k általában argumentumok. Manzini továbbfejleszti Chomskynak a *Barriers*-ben tett azon állítását, miszerint az argumentumokhoz nem lehet adjungálni (ld. (100a)). Ő amellett érvel, hogy argumentum-XP-nek nem lehet A'-specifikálója. Ennek értelmében a (164)-féle szerkezet sosem jöhet létre DP-k esetében. Ebből adódik, hogy a DP-k természetüknél fogva gyenge szigetek. Erős szigetté csak akkor válnak, ha a D megfelelő tulajdonságú (pl. határozott), vagy ha esettel ellátott N-t tartalmaz, mint a *KNPM* fentebb vizsgált eseteiben. A címalapú függőségek semelyik esetben sem lehetségesek.

Láthatjuk tehát, hogy a *Szomszédosság elve* levezethető a (154)-beli lokalitási elvből, ha összekapcsoljuk a határoknak, valamint a g-jelölésnek a (159)-ben és a (160)-ban ismertetett meghatározásával. Az előző részben azt láttuk, hogy a lokalitás másik fontos összetevője a *helyes fejmozgatás*, ami elsősorban a *that*-nyom effektust magyarázza. Nézzük meg most, Manzini hogyan tudja ezeket megmagyarázni, valamint hogy közös nevezőre hozható-e ez a fogalom a (154)-gyel.

#### 4.6.5 Ismét a *that*-nyom effektus

Már láttuk, hogy a *that*-nyom effektusnál a releváns szerkezet olyan, mint a (163):



Amint azt a 4.5.2.1-ben láthattuk, Rizzi azt feltételezi, hogy a C-nek rendelkeznie kell egy absztrakt Agr-jeggyel, annak érdekében, hogy a  $t_i$  nyom helyesen fejkormányozva legyen. Manzini elfogadja ezt az alapgondolatot, de visszavezeti a (154)-beli általános lokalitási elvre. Más szóval: nála a helyes fejmozgatási követelmény levezetett, nem pedig alapfogalom.

Az alapgondolat értelmében egyeztetési kapcsolat szükséges ahhoz, hogy az alanyi nyom címet kapjon. Ez az egyeztetési kapcsolat azonban önmagában véve opcionális. Ha (az egyeztetési reláció) nem áll fenn, az alannak kategoriális függőségi relációt kell létrehoznia. Mivel a CP határt képez az alanyi nyom számára (ezt az olvasó beláthatja, ha alkalmazza a határ és a g-jelölés (159)-beli, illetve (160)-beli meghatározását), akkor a [Spec,CP]-nek kell vészkijáratként működnie. Ha azonban a [Spec,CP]-t egy másik *wh*-kifejezés tölti ki, rossz mondatot kapunk. Ezt láthatjuk az (53)-hoz hasonló példákban.

- (53) \*Which band<sub>i</sub> were you wonder-ing whether t<sub>i</sub>  
 melyik együttes PRAET te tünőd-PART vajon  
 will play that song?  
 FUT játszani az dal  
 'Melyik együttesen tünődöttél, hogy fogja-e játszani ezt a dalt?'

Ez a mondat azért sérti meg a lokalitási elvet, mert a nyom és az antecedens közé beékelődik egy határkategória (ami itt a CP).

Más szóval: ha a C-vel történő egyeztetés lehetősége nem áll fenn, akkor az alannak a [Spec,CP]-ben a Spec-fej egyeztetés szerint szabályai kell egyeztetődnie a C-vel, és a [Spec,IP] ugyanígy egyeztetődik az I-vel. Az egyeztetési reláció tranzitivitásából következik, hogy a C és az I szintén egyeztetődik. Így tehát a C-ben mindenképpen kell, hogy legyen egyeztetés. Az angolban ezt a *that* fonológiaiailag üres megfelelője hordozza, a franciában pedig a *qui* (lásd: 4.5.2.1).

Ha viszont az opcionális egyeztetést használjuk, akkor semmi akadály, hogy az alanyi nyom címalapú függőséget hozzon létre. Ilyenkor automatikusan előáll a *that* üres párja, valamint a *que* helyett alkalmazott *qui*. Ha az alanyi nyom ilyen konfigurációban van, akkor ki tud mozogni a *wh*-szigetekből, valamint a negatív szigetekből, amint azt a (148b)-ben és (149a)-ban láthatjuk.

- (148b) ?Who<sub>i</sub> don't you think t<sub>i</sub> can help  
 ki PRES.NEG te gondol tud segíteni  
 us ?  
 mi.DAT  
 'Kiroi nem gondolkod, hogy tud segíteni nekünk?'

- (149a) ??Who<sub>i</sub> do you wonder whether we believe t<sub>i</sub>  
 ki PRES te tündöklik vajon mi hisz  
 can help us?  
 tud segíteni mi.DAT  
 'Kin tündökszik, hogy vajon azt hisszük-e róla, hogy tud nekünk segíteni?'

Amennyiben elfogadjuk, hogy a C-ben észlelt egyeztetésnek köze van a címlapa-pú függőségek létrejöttéhez, a *helyes fejkormányzás* redukálható egy általánosított lokalitási elvre.

#### 4.6.6 A Mozgasd $\alpha$ -t természete

Láthattuk, hogy Manzininek sikerült a *Szomszédosság elvét*, az antecedens-kormányzást és a helyes fejkormányzást egy elvben összegeznie. Arra is bizonyára emlékszünk, hogy ez az elv a DP-mozgatásra és a fejmozgatásra is kiterjed. Vagyis a *Mozgasd  $\alpha$ -t* elméletét redukálni lehet az (5b)-re (ami azt mondja ki, hogy a mozgatás kötési kapcsolatokat hoz létre), valamint a (154)-beli lokalitási elvre. Ha alaposan átgondoljuk, a kötés nem más, mint egy szekvencia létrehozása (olyan szekvenciáé, amely kategoriális indexeken alapul), vagyis az (5b)-t és a (154)-et a következő módon tudjuk egyesíteni:

*Mozgasd  $\alpha$ -t (végső megfogalmazás)*

- (162) Olyan függőség, ahol  $\alpha$ -nak van antecedense,  $\beta$ , valamint létezik egy olyan ( $\beta \dots \alpha$ ) szekvencia, amelynek egyetlen eleme sem lép át határt.

Az olvasó bizonyára észrevette, hogy ez a definíció nem igazán mond semmit a mozgatásról vagy a szintaktikai derivációkról. Rizzi antecedenskormányzással kapcsolatos javaslatát alapul véve, a (164)-t egy, a láncképzést szabályozó feltételnek is felfoghatjuk.

*Lánc*

- (164') Olyan függőségi viszony, amelyben  $\alpha$ -nak antecedense  $\beta$ , és létezik egy olyan ( $\beta \dots \alpha$ ) szekvencia, amelynek egyetlen tagja sem lép át határt.

Láttuk, hogy többféle lánc is létezik: théta-lánckok, amelyeket DP-moztatás hoz létre, valamint A-lánckok amelyeket bizonyos anaforák hoznak létre (lásd 3.5.3). Ezért a (164') a lánckok osztályának általános meghatározása, azonban ez az osztály több alosztályra bontható.

Előfordulhat, hogy egyáltalán nem lesz szükségünk a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabályra, hanem csupán a lánc fogalmára. Ez azért lényeges, mert ha nem kell mozgatásokban, azaz derivációkban gondolkodnunk, akkor feltehetjük, hogy a szintaxis

egyszintű, és olyan reprezentációkból áll, amelyek magukban hordozzák az összes releváns szemantikai, fonológiai és lexikális információt. Az a kérdés, hogy a szintaxis derivációs vagy reprezentációs-e, legalább tíz éve foglalkoztatja a nyelvészeket, és még mindig nem jutott nyugvópontra. E fejezet alapján annak mindenképpen világosnak kell lennie, hogy nagyon nehéz megmondani, vajon a *Mozgasd a-t*-nak van-e a láncoktól független létjogosultsága.

## 4.7 Összegzés

Ez a fejezet a generatív nyelvészet egyik legfontosabb kutatási területével foglalkozott. Érdemes együttal azt is észrevenni, hogy a szintaktikai vizsgálatnak e területe, szemben a korábbi fejezetekben ismertetett problémákkal, negyven évvel ezelőtt még csak nem is létezett, és más, nem-generatív elméletek egyáltalán nem foglalkoztak vele. A lokális általánosított elméletét Manzini megközelítése alapján már bemutattam, ennek ellenére nem haszontalan áttekinteni, hogy pontosan mit is tudunk a lokálisról:

- a látszat ellenére a *wh*-mozgatás nem kötetlen, hanem lokális, ciklikus, valamint érzékeny a szigetekre (4.1, 4.2.1, 4.2.2);
- az adjunktum-, és az argumentum-*wh*-mozgatás különbségeket mutat, amennyiben az adjunktum-*wh*-mozgatás sokkal inkább megszorított (*gyenge sziget* kontra *erős sziget*) (4.3.1);
- az adjunktum-*wh*-mozgatás hasonlít a DP-mozgathoz, valamint a fejmozgathoz, amennyiben egy potenciális célpozíció képes blokkolni (*Relativizált minimalitás* 4.5.1);
- az argumentum-*wh*-mozgatás érzékeny a KTF-re, a KNPM-re, valamint az időjelre és a határozottságra az egyébként gyenge szigetekben (4.6.3, 4.6.4);
- minden mozgatás érzékeny a *helyes fejmozgathoz* megszorításra (4.3.2, 4.5.2, 4.6.5).

Manzini elmélete sikeresen építette be a fenti megfigyeléseket, amint azt a 4.6-ban láttuk. Az egységes lokális elvet a határok figyelembevételével fogalmazta meg, amelyeket viszont a *g*-jelölés alapján definiált. A határok és a *g*-jelölés szerkezeti fogalmak, mivel geometriai alapon határoznak meg bizonyos struktúrákat.

Látszólag ettől gyökeresen eltérő lokálisfelfogást találunk Chomsky azon munkáiban, amelyekben a minimalista program alapjait fejt ki (ld. 2.6). Eszerint a lokális alapja az, hogy a mozgatásának mindig a lehető legrövidebbnek kell lennie, vagyis a legközelebbi lehetséges célállomásra kell irányulnia. Emlékezzünk vissza a *Relativizált minimalitás* tárgyalására, ahol nagyon hasonló dologgal találkozunk. A *Relativizált minimalitás* értelmében ugyanis ha  $\beta$  ugyanolyan típusú, mint  $\alpha$ , és annak egy lehetséges célpozícióját foglalja el, akkor meggátol-



ja a további mozgatóját. Vagyis a legrövidebb mozgató megszorítása érvényesül az adjunktum-*wh*-mozgatóra, a DP-mozgatóra, valamint a fejmogatóra. Egyelőre még nem világos, hogyan lehetne az argumentum-*wh*-mozgatót beilleszteni ebbe a sorba. Valószínű, hogy ebben az esetben nem csupán a lehetséges, hanem a tényleges célállomásokot kellene definiálnunk a *Szomszédosság elvének* segítségével. A könyv írásakor még nem született javaslat ebben a körben.

Ez a fejezet nem mondott sokat az összehasonlító mondatról. Megemlítem Rizzi olasz mondatlani munkáját, Huangnak a kínai *wh*-elemekkel kapcsolatos elemzését, valamint Kayne néhány javaslatát a franciában. Ennek ellenére remélem, hogy az olvasó megértette, milyen fontosak ezek a jelenségek a nyelvelméletben folyó kutatás szempontjából. Hallgatólagosan azt feltételeztem ebben a fejezetben, hogy az itt bemutatott elvek univerzálisak és csak kismértékben mutatnak parametrikus változást. Most, hogy kialakult a képünk ezekről az elvekről és a velük kapcsolatos paraméterekről, itt az ideje, hogy szélesebb körben is megvizsgáljuk a paraméterekkel kapcsolatos elméleteket.

### A fejezetben tárgyalt paraméterek

Amint azt az imént említettem, a parametrikus eltérések nem alkotják a fejezet központi részét. Ennek ellenére számos paramétert tárgyaltunk, bár eltérő részletességgel. Most összefoglalom, mit is láthattunk.

1. Némely nyelv, mint például az orosz vagy a latin, szisztematikusan megsérti a *Baloldali elágazás feltételét*, míg más nyelvek, köztük az angol, ezt nem tudják megtenni (ld. (4.1)). Feltételezésünk szerint ez azért van, mert ezekben a nyelvekben nincsenek nyílt D-elemek. A francia egyetlen esetben, a *combien* használatánál sérti meg a BEF-et, egyelőre nem világos, hogy miért.
2. A 4.3.1.2-ben azt láthattuk, hogy a nyelvek eltérést mutatnak abban a tekintetben, hogy milyen mértékben érvényesül bennük a *wh*-mozgató. A kínaiban ez a mozgató mindig rejtett (de ld. Watanabe (1992), Aoun & Li (1994)). Sok nyelv, például a japán, a koreai vagy az örmény, a kínaihoz hasonlóan viselkedik ebben a tekintetben. A franciában a főmondati *wh*-mozgató opcionálisan nyílt vagy rejtett, és regiszterfüggő. A beágyazott mondatokban azonban mindig kötelező:

(165a) Quelle fille a-t-il embrassée? (*Francia, sztenderd/irodalmi*)  
 melyik lány PRAET3SG megcsókol-PART  
 'Melyik lányt csókolta meg?'

(165b) Il a embrassé quelle fille? (*Francia, kollokvialis*)  
 ő PRAET megcsókol-PART melyik lány  
 'Melyik lányt csókolta meg?'

(165c) Je me demande quelle fille il a embrassée?  
 én nekem kérdez melyik lány ő PRAET megcsókol-PART  
 'Azon tűnődöm, hogy melyik lányt csókolta meg.'  
 (Francia, mindkét regiszter)

(165d) \*Je me demande il a embrassé quelle fille  
 én nekem kérdez ő PRAET megcsókol-PART melyik lány  
 'Azon tűnődöm, hogy melyik lányt csókolta meg.'

Az angolban csak egyetlen *wh*-elem mozoghat a [Spec,CP] pozícióba kérdő mondatonként. Ha ennél több kérdőszó van a mondatban, akkor a többi nem mozoghat nyíltan:

(166) Who<sub>i</sub> t<sub>i</sub> said what?  
 ki mond-PRAET mi  
 'Ki mit mondott?'

Amint azt a 3. fejezet függelékében megemlítettem, ha a helyben maradó *wh*-elemet kvantorként értelmezzük, akkor feltehető, hogy az rejtett mozgatót végez a [Spec,CP]-be. Vagyis a (166) LF szerkezetét a (166') ábrázolja:

(166') Who<sub>i</sub> what<sub>j</sub> t<sub>i</sub> said t<sub>j</sub> ?  
 'Ki mit mondott?'

Néhány nyelv, így például a legtöbb szláv nyelv, nyílt mozgató útján hoznak létre olyan szerkezeteket, mint (166'), ezt mutatja az alábbi orosz példa is:

(167) Kto čto kogda skazal? (Orosz)  
 ki mit mikor mondott  
 'Ki mit mikor mondott?'

Ezekben a nyelvekben érdekes jelenségeket figyelhetünk meg arra vonatkozóan, hogy pontosan milyen a halmozott *wh*-szerkezet. E témában ld. Rudin (1988)-at és Boskovic (1992)-t. [A halmozott *wh*-kérdések újabb elemzéseit mutatja be a Boeckx & Grohmann (2003) szerkesztésében megjelent *Multiple WH-fronting* című tanulmánykötet – A fordító].

3. A 4.2.3-ban láthattuk a Rizzi által bemutatott bizonyítékot, hogy az olaszban mások a HK-k, mint az angolban. Sportiche (1981) azt mutatja be, hogy a francia ebben a tekintetben az olaszhoz hasonlóan viselkedik. Az olvasó észrevehette, hogy ezt az eltérést nem tudtuk beépíteni Manzini szomszédossági elméletébe.
4. A (75)-ben megállapítottuk Rizzi (1982) alapján az *Üres alany paraméter* hatásait. Most ezt foglaljuk össze.

- (75a) A fonológiai üres referenciális alanyi névmás lehetősége.
- (75b) A nyílt expletív névmások használatának lehetetlensége.
- (75c) A stilisztikai inverzió lehetősége.
- (75d) A *that*-nyom effektus látszólagos hiánya.

A 3.3.3-ban azt javasoltam, hogy az *Üres alany paraméterét* az olyan igei morfológia engedélyezi, amely lehetővé teszi a *pro* alany referenciájának azonosítását. Ugyanabban a részben felvettem néhány problémát ezzel kapcsolatban. Számos kutató, köztük Safir (1985) elvetették azt a nézetet, miszerint a (75)-ben felsorolt tulajdonságok összefüggnek egymással. A nyelv felszínes vizsgálata valóban ezt támasztja alá. De azzal is tisztában kell lenni, hogy a (75)-ben felsoroltak nem greenbergi értelemben vett implikációs kapcsolatokat fejeznek ki (ld. 1.3.3), hanem olyan tulajdonságok, amelyek a *pro* elérhetőségéből következnek egy adott rendszerben. Ha tüzetesebben szemügyre vesszük a világ nyelveit, akkor bizonyosan fogunk olyan tényezőket találni, amelyek összekuszálhatják ezeket az összefüggéseket, de ez nem veszélyezteti elméleti érvényességüket.

5. Az angol engedélyezi a prepozícióhátrahagyást, a francia viszont nem. A legtöbb skandináv nyelv az angol példát követi (bár az izlandi speciális esetet képvisel, ld. Kayne (1984)). A hollandban és a németben a prepozíció komplementumát csak akkor lehet kiemelni, ha a *wh*-elem speciális formát ölt, ami magába foglalja a prepozíciót is (ld. van Riemsdijk (1978)). Az angol archaikusabb változata is hasonló jelenséget mutat, például a *the person whereof I spoke* 'az ember, akiről beszéltem' [Vö. modern angol: *the person I spoke of* – A fordító].

A velsziben a prepozíciónak egyeztetve kell lennie a *wh*-nyommal, vagyis a hátrahagyott prepozíción személy-, és számragot találunk (lásd Hendrick (1988)). A 4.3.3.2-ben azt láttuk, hogy a francia és az angol közti különbség megragadható, ha feltételezzük, hogy az egyik nyelvben a prepozíció esetadó, a másikban pedig nem (ld. 2.5.3).

### **További szakirodalom**

A fejezethez tartozó fontosabb olvasmányokat már a főszövegben is megemlítettem, ezért itt most sokkal több ismételésre lehet számítani, mint a korábbi fejezeteknél.

A *wh*-szigeteket először Chomsky (1964) tárgyalja, de nem részletekbe menően. Az alapmű e témában Ross (1967), amelyet gyakorlatilag változatlan formában még egyszer kiadtak (Ross 1986). Ez a generatív grammatika egyik klasszikusának számító tanulmány, amely rengeteg észrevételt és információt tartalmaz, és máig meghatározó erejű. Cinque (1991) a szigetjelenségek egy modernebb feldolgozását adja, amely foglalkozik a gyenge sziget–erős sziget különbséggel is. Maninzi (1992) első fejezete kiváló összegzés, talán ennek elolvasása a leginkább ajánlott a jelen fejezet után.

A *Szomszédosság elvével* először Chomsky (1973) foglalkozik. Mint ahogy a 3. fejezet végén megemlítettem, ez igen nehéz olvasmány, de megéri. Itt találkozhatunk a szukcesszív-ciklikussággal, és a *Szigorú ciklus feltételével* is. További fontos munkák e témában: Chomsky (1977), valamint Rizzi (1982, második fejezet) (ez a parametrikus variációkról szól, és eredetileg 1977-ben látott napvilágot mint az első jelentős írásmű e témában), Huang (1982) (bemutatja, hogy a rejtett *wh*-mozgatás nem parametrikus, továbbá elsőként foglalkozik az argumentum–adjunktum aszimmetriával, valamint a kiemelési területek feletti megszorítással), Lasnik és Saito (1984, 1992), Chomsky (1986b), (*Barriers*), Cinque (1991) és Manzini (1992).

Az *Üres kategória elvét* (ÜRK) először Chomsky (1981) fogalmazta meg. Kayne (1984) több fejezete is foglalkozik e témával: itt találkozhatunk a prepozícióhátrahagyással és a kapcsoltág elvével. Pesetsky (1982) egy, a kapcsoltág elméletével azonos jelentőségű javaslatot dolgozott ki. Az előző bekezdésben említett munkák mind foglalkoznak az ÜRK-kel, de meg lehet még tekinteni Aoun (1985, 1986) munkáját is, továbbá Aoun & Hornstein & Lightfoot & Weinberg (1986b)-t. Aoun „általánosított kötés”-elmélete sok tekintetben megelőlegezi a *Relativizált minimalitást*.

A parazita öröket Taraldsen (1979) elemezte először. Bár Chomsky (1982, 1986b) is részletesen foglalkozik ezzel a jelenséggel, egészen más eredményre jut. További fontos munkák e témában Kayne (1984), Engdahl (1983, 1985), Bennis & Hoekstra (1984), Longobardi (1985), valamint Frampton (1989).

A fejezet további témáival – határok, *Relativizált minimalitás*, lokalitás – a már említett munkák foglalkoznak, elsősorban Chomsky (1986b), Rizzi (1990) és Manzini (1992). E fejezet után az olvasó meg fog tudni birkózni ezekkel a művekkel, sőt többnyire már ismernie is kell őket. Nem ismertettem részletesebben két újabb keletű munkát, amely a mozgatással foglalkozik: Cinque (1991), valamint Lasnik & Saito (1992).

Azt a kérdést, hogy a *Mozgasd  $\alpha$ -t* szabálynak van-e a láncképzéstől független szerepe, először Chomsky (1981): 6. fejezet) vetette fel. Többen egyetértenek abban, hogy ezt a mechanizmust a láncképzésre kell redukálni, így például Sportiche (1983), Bródy (1985, 1995) és Rizzi (1986c). Továbbá: mind Rizzi (1990), mind Manzini (1992) olyan elméletet dolgoztak ki, amely nagyjából összeegyeztethető a láncképzést előnyben részesítő elképzelésekkel. A másik álláspontot, miszerint a *Mozgasd  $\alpha$ -t* legitim, önálló eleme az elméletnek, Lasnik & Saito (1992), valamint Chomsky (1986b) képviseli. A nyelvtan minimalista szerveződése (ld. 2.6.2) inkább derivációsnak tűnik. A minimalizmus egy lehetséges reprezentációs értelmezését ld. Bródy (1995)-ben.

## Gyakorlatok

### 1. feladat

Ebben a fejezetben nem mondtunk sokat az AP-k kiemeléséről, bár a 2.4-ben megemlítettük, hogy léteznek *wh*-AP-k, és ezek mozgathatók. Ez a mozgatás azonban csak bizonyos keretek között mehet végbe. Itt látható egy sor különböző AP:

1. John considers Bill [AP intelligent] (episztemikus)  
 John tart Bill intelligens  
 'John intelligensnek tartja Billt'
2. John made Mary [AP angry] (kauzatív)  
 John csinált Mary mérges  
 'John feldühítette Maryt.'
3. We hammered the metal [AP flat] (rezultatív)  
 mi kalapál.PRAET - PRAET a fém lapos  
 'Laposra kalapáltuk a fémét.'
4. Keith took the stage [AP drunk] (circumstanciális)  
 Keith vett a színpad részeg  
 'Keith részegen lépett színpadra.'
5. Kazou ate the fish [AP raw] (depikív)  
 Kazou evett a hal nyers  
 'Kazou nyersen ette a halat.'

Próbálja meg kiemelni ezeket az AP-ket (a *how* 'hogyan' szóval) ebben a környezetben, valamint gyenge szigeti környezetben! Azt is figyelje meg, hogy milyen ige milyen AP-t szelektál, és hogyan változik az ige jelentése az AP-k nélkül. Milyen általánosítást lehet megfogalmazni?

### 2. feladat

Chomsky (1977) bemutatta, hogy az olyan mondatok, mint az (1), valamint a (2)-höz hasonló összehasonlító szerkezetek, egy üres *wh*-frázis mozgatásával járnak (lásd 3.2.2.2):

1. John is easy to please.  
 John COP könnyű megörvendeztetni  
 'Johnt könnyű megörvendeztetni.'
2. Ruth is stranger than Richard is  
 Ruth COP furcsább mint Richard COP  
 'Ruth furcsább, mint Richard'

Chomsky három fontos tesztet használt a *wh*-mozgatás meghatározására.

3. Űrt hagy maga után.
4. Látszólag kötetlen.
5. Tiszteletben tartja a *Szomszédosság elvét*.

Mutassa be, hogy ezek a feltételek fennállnak az (1) és a (2) mondatoknál! Ehhez jelölnie kell mind az űr, mind az üres operátor helyét. (Egy kis segítség: sok angol dialektusban a (2)-nek megfelelő mondat: *Ruth is stranger than what Richard is* (*Ruth COP furcsább mint ami Richard COP*).

Miért nem elemezhetjük az (1)-es mondatot, úgy, hogy a következő mozgatósi függőségeket tartalmazza?

6. John<sub>i</sub> is easy to please t<sub>i</sub>

Végül a kontroll-szerkezetekre visszatekintve (ld. 3.2.2.2), milyen tanulság szűrhető le a *to please* infinitívuszi tagmondat PRO alanyának értelmezésével kapcsolatban?

### 3. feladat

Tekintsük a következő, parazita űrtöket bemutató adatokat:

1. .... This is the book that I file-d t without read-ing *e*  
ez COP a könyv ami én iktat-PRAET nélkül olvas-GER
2. .... \*before hearing that the author had plagiarized *e*  
mielőtt hall.GER hogy az író PPERF plagizál.PART
3. .... \*after wondering whether I should throw away *e*  
miután tűnőd.GER vajon én kellene dobni el
4. ... \*after the author of *e* had come to  
után a szerző POSS PPERF jött -ra  
  
dinner  
vacsora
5. \*after go-ing on holiday without read-ing *e*  
után men-GER -ra vakáció nélkül olvas-GER

Mit mond ez nekünk a parazita űrökről? Hogyan lehetne őket a legjobban elemezni, különösen a 2. feladat fényében?

#### 4. feladat

Nézz meg ismét a különbséget a *Jobboldali tető megszorítást* bemutató (27) és (28) között!

- (27) \*The proof that the claim  $t_i$  was made by  
a bizonyíték hogy az állítás volt téve által  
  
the Greeks was given in 1492 [<sub>CPi</sub> that the  
a görögök volt adva -ben 1492 hogy a  
  
world was round].  
világ volt kerek  
'A bizonyítékot, hogy a görögök tették azt az állítást, hogy a világ kerek, 1492-ben szolgáltatták.'
- (28) The proof that the claim  $t_i$  was made [<sub>CPi</sub> that the  
a bizonyíték hogy az állítás volt csinálva hogy a  
  
world was round] by the Greeks was given  
világ volt kerek által a görögök volt adva  
in 1492.  
-ben 1492.  
'A bizonyítékot arra, hogy a görögök tették azt az állítást, [<sub>CP</sub>hogy a föld kerek], 1492-ben szolgáltatták.'

A *Szomszédosság elve* és a *szukcesszív ciklikusság* tükrében egyszerű magyarázat adható arra, hogy a mozgatás jobb oldali iránya miért kötött. Vagy mégsem? Gondolkozzék rajta!

#### 5. feladat

A modern görögben a faktív igék tagmondati bővítményei erős szigetet képeznek. Vagyis sem argumentumok, sem adjunktumok kiemelése nem lehetséges belőlük (ezt Roussou (1993) fedezte fel).

1. \*Pjon<sub>i</sub> thimase [pu sinandises  $t_i$ ]? (Modern görög)  
ki emlékszel hogy találkoztál  
'Kire emlékszel, hogy találkoztál vele?'
2. \*Potei thimase [pu sindadises ti Maria  $t_i$ ]?  
mikor emlékszel hogy találkoztál -val? Maria  
'Mikor emlékszel, hogy találkoztál Máriával?'

Hogyan építhető be ez a tény Manzini elméletébe? Ezeknek a faktív komplementumoknak speciális mondatbevezetője van, a *pu* – vajon fontos ez a tény?

## 6. feladat

A 4.4.3.2-ben azt láthattuk, hogy a főnévinkorporáció nem mozgathatja az alanyi DP fejét az igébe. Ebben az esetben mit lehet mondani a következő onandaga nyelvi példákról?

(Onandaga)

1. Ka- hi- hw- i ne? o-HSAHE?T-a.  
 3n- kiönt- CAUSE- ASP a PRE-bab-SUFF  
 'Kiömlött a bab.'
2. Ka- HSAHE?T- ahi- hw- i.  
 3n- bab- kiönt- CAUSE- ASP  
 'Kiömlött a bab.'

A válasz erre a feladatra egyértelmű lesz, ha újraolvassuk a 2.3.2 részt.

## 7. feladat

Amint láthattuk, az anaforák előfordulhatnak a DP-kben. Ezek a DP-k *wh*-mozgatásban vehetnek részt, az alábbihoz hasonló végeredménnyel:

1. [<sub>DPj</sub> Which songs about himself<sub>i</sub>] does Mick<sub>i</sub> particularly  
 melyik dalok -ról maga PRES Mick különösen  
 like t<sub>j</sub> ?  
 szeret  
 'Mick melyik, sajátmagáról szóló dalokat szereti különösképpen?'

Ahhoz, hogy a (1)-et a kötéselmélet szempontjából koherenssé tegyük, olyan megoldást kell javasolnunk, amely az LF szintjén visszahelyezni a *wh*-DP-t eredeti pozíciójába. Miután visszakerült ide, a reflexív névmás kötött lesz az A elv szerint, amint ez könnyen belátható.

Barss (1986) ehhez hasonló, de sokkal komplexebb eseteket elemzett, mint amilyen az alábbi példa:

2. [<sub>DPj</sub> Which songs about himself<sub>i</sub> ] did Mick<sub>(i)</sub> say  
 melyik dalok -ról maga PRAET Mick mond  
 that Keith<sub>(i)</sub> likes t<sub>j</sub> ?  
 hogy Keith szeret  
 'Mick melyik dalokat sajátmagáról mondta, hogy Keith szereti?'

Amint azt az indexálás is mutatja, *Keith* és *Mick* is lehet a *himself* antecedense. Hogyan magyarázható meg ez a tény a szukcesszív-ciklikusság segítségével?



További nehézségekbe ütközünk, ha egy VP is előremegy. Itt ugyanis csak a legmélyebb nyom értelmezése lehetséges. Ezt akkor láthatjuk, ha explicitté tesszük a lehetséges antecedenseket:

3.      \*<sub>[VP<sub>j</sub> Talk about himself<sub>i</sub> ]</sub>, Mick<sub>i</sub> said                      that      Sheena  
          beszélni   -ról   maga      Mick mond.PRAET    hogy      Sheena

never did   t<sub>j</sub>.

soha PAST

'Mick azt mondta, hogy Sheena soha sem beszélt róla.'

4.      [<sub>VP<sub>j</sub> Talk about himself<sub>i</sub> ]</sub>, Sheena said                      that      Mick<sub>i</sub>  
          beszélni   -ról   maga      Sheena mondott                      hogy      Mick

never      did t<sub>j</sub>.

soha      PAST

'Sheena azt mondta, hogy Mick soha sem beszélt saját magáról'

Ki lehet-e aknázni a *VP-n belüli alany hipotézisét* (2.3.4), valamint a *Kötéselméletet* úgy, hogy megmagyarázhassuk a (3)-at és a (4)-et, valamint a (2)-beli példával szembeni különbségeket (ld. Huang (1993))?

*Függelék: Szintaktikai hatókör és logikai hatókör*

Az előző fejezet függelékében tárgyaltam a kvantoremelést (Quantifier Raising, QR) és azt a hipotézist, hogy az LF szintjén létezik rejtett *wh*-mozgatás, valamint kitértem a logikai hatókör kérdésére is. Most innen folytatom azzal, hogy bemutatok néhány, a szintaktikai és a logikai hatókör kapcsolatára vonatkozó hipotézist.

Az előző fejezetben azt láttuk, hogy a predikátumlogikában a kvantor hatóköre a formulában tőle jobbra található zárójelekre terjed ki. Azt is említettem, hogy a logikai változó kötése megfelel az A'-kötési kapcsolatoknak (a *k*-vezérlés és az indexazonosság értelmében) a kvantor és a nyoma között (a nyom gyakorlatilag mindig *wh*-nyom, amely engedelmeskedik a *Kötéselmélet* C elvének). Ha ezt tovább gondoljuk, azt mondhatjuk, hogy a *kvantor hatóköre azonos az általa k-vezérelt területtel az LF szintjén*.

Vannak azonban olyan mondatok, amelyekben két kvantor van, és amelyek hatóköri kétértelműséget mutatnak, amint a következő példában láthatjuk:

- (A1)    Someone      loves      everybody.  
          valaki            szeret      mindenki  
          'Valaki szeret mindenkit.'  
          'Mindenkit szeret valaki.'

Az (A1) két olvasata a következő: (i) létezik egy maximálisan filantróp individuum, aki mindenkit szeret, és (ii) mindenkire igaz, hogy van valaki, aki szereti őt. A különbség az, hogy míg a (ii) értelemben mindenkit más és más is szeret, addig az (i) értelmében mindenki egy és ugyanazon individuumot szereti. (Az olvasó észrevehette, hogy az (i) olvasatból következik a (ii) olvasat, vagyis (ii) minden olyan esetben igaz, amikor (i) igaz; de fordítva ez nem igaz.)

A predikátumlogikában a két különböző olvasatot a következő módon ábrázoljuk (ha beérjük azzal, hogy a *mindenki*-t és a *valaki*-t kissé pontatlanul „tisztá” kvantorként fordítjuk):

- (A2) (i)  $\exists x (\forall y (\text{szeret}(x, y)))$   
(ii)  $\forall y (\exists x (\text{szeret}(x, y)))$

A kvantorok hatóköre leolvasható a formulákban elfoglalt helyükből. Az értelmezési szabályok biztosítják, hogy a helyes következtetések fognak fennállni (ebbe a logikai részletbe itt nem kívánok mélyebben belemenni, de lásd: Allwood & Andersson & Dahl (1977)).

Ha LF-reprezentációnkban a hatókört a k-vezérlés szabja meg, akkor a relatív hatókört a relatív k-vezérlésnek kell megszabnia. Az (A1) kétértelmősége azt sugallja, hogy ebben az esetben két külön LF-reprezentáció létezik. Az egyikben a *someone* k-vezérli az *evryone*-t, a másikban ez a kapcsolat fordított. Az LF egyik első elméletében May (1977) azt javasolta, hogy a különböző k-vezérlési aszimmetriák az IP-hez történő adjungálás eltérő sorrendjéből fakadnak. Tehát szerinte a két olvasat a következő két szerkezetnek felel meg:

- (A3) (i)  $[_{IP} \text{ someone}_i [_{IP} \text{ everyone}_j [_{IP} t_i \text{ loves } t_j]]]$   
(ii)  $[_{IP} \text{ everyone}_j [_{IP} \text{ someone}_i [_{IP} t_i \text{ loves } t_j]]]$

Világosan láthatjuk, hogy ha egy  $Q_i$  kvantornak szélesebb a relatív hatóköre, mint egy másik  $Q_j$  kvantornak, akkor  $Q_i$  k-vezérli  $Q_j$ -t és megfordítva. A k-vezérlési viszonyok tehát szerepet játszanak abban, hogy az LF-interfészen működő szemantikai szabályok hogyan határozzák meg a különböző implikációs viszonyokat.

Hornstein (1995) kidolgozott egy ugyancsak a k-vezérlésen alapuló elméletet, de minimalista keretben. Hornstein a tárgyas mondatoknak ugyanazt az elemzését adja, mint amit a 2.6-ban bemutatam: az alanyok a [Spec,VP]-ben bázisgenerálódnak, míg a tárgyak V-komplementumként épülnek be a szerkezetbe. Az LF szintjén az alanyokat a [Spec,Agr<sub>S</sub>P]-ben, míg a tárgyakat a [Spec,Agr<sub>O</sub>P]-ben találjuk. Hornstein még egy olyan minimalista feltételezést is elfogadott, amire én nem tértem ki, mégpedig azt, hogy a nyomok tényleges másolatai a mozgatótt elemeknek (amint az olvasó bizonyára belátja, ennek messzire nyúló következményi vannak). Mind a PF, mind az LF szintjén a mozgatótt

(A4) [SpecAgrSP someone .....[SpecAgrOP everyone .....[VP someone loves  
valaki mindenki valakie szeret  
everyone]]]  
mindenki

(A5) [<sub>SpecAgrSP</sub> ... [<sub>SpecAgrOP</sub> everyone ... [<sub>VP</sub> someone loves]]]

A *wh*-elemek is hatóköri interakcióban lépnek a kvantorokkal, amint azt az (A6)-ban láthatjuk.

358

Amikor két *wh*-kvantor lép interakcióba, akkor általában párlistás választ követelnek:

- (A7) To whom did Johnny dedicate which song?  
 -nek ki PRAET Johnny ajánl melyik dal  
 'Melyik dalt kinek ajánlotta Johnny?'

(A7)-re a preferált válasz egy emberek és dalok párjaiból álló halmaz elemeinek felsorolása. Higginbotham & May (1981) azt feltételezi, hogy ebben az esetben egy komplex *wh*-kvantor jön létre azáltal, hogy az LF szintjén mindkét kvantor a [Spec,CP]-be olvad:

- (A8) [CP {To whom<sub>i</sub>, which song<sub>j</sub> } [ did Johnny dedicate t<sub>j</sub> t<sub>i</sub> ] ]?

(A kvantor-abszorpció technikai részleteit itt nem fogom tárgyalni)

Végül pedig úgy tűnik, az LF-szintű *wh*-mozgatás *that*-nyom effektusokat vált ki. Ezt a szuperioritási jelenségekből láthatjuk, amelyeket az alábbi példák közti eltérés szemléltet:

- (A9) Who<sub>i</sub> drank what<sub>j</sub>?  
 ki ivott mi  
 'Ki mit ivott?'
- (A10) \*What<sub>j</sub> did who drink t<sub>j</sub>?  
 mi PRAET ki ivott  
 'Mit ki ivott?'

Ha a *who*-nak az LF-ben fel kell mozognia, akkor a (A10) helytelenségét azzal lehet megmagyarázni, hogy az alanyt általában nem lehet kimozgatni, ha a mondatbevezetői pozíció ki van töltve: ez a *that*-nyom effektus, amelyet részletesen tárgyaltunk ebben a fejezetben. Érdeemes megjegyezni, hogy ha ez így van, akkor a beágyazott mondatoknál fonológiaiag üres mondatbevezető jelenlétével kell számolnunk annak érdekében, hogy magyarázni tudjuk a bennük fellépő szuperioritási jelenségeket.

- (A11) \*I can't remenber what<sub>j</sub> who<sub>i</sub> drank t<sub>j</sub>.  
 én tud.NEG emlékezni mi ki ivott  
 'Nem emlékszem, hogy mit ki ivott.'

Ha alkalmazzuk a CP-n belüli Spec-fej egyeztetésen alapuló Rizzi–Manzini modell magyarázatát a *that*-nyom effektusra (4.5.2, 4.6.5), akkor azt kell mondanunk, hogy ennek a megszorításnak az LF-ben is érvényesülnie kell.

Az a javaslat, hogy a relatív hatókört a k-vezérlés szabja meg, nem korlátozódik kvantorokra; a tagadásra is kiterjeszthető. Ezt könnyen megtagasztalhatjuk, ha még egyszer megvizsgáljuk az olyan kétértelmű hatóköri viszonyokat, mint amilyeneket a (121)-ben láttunk.

- (A12) They don't exploit their fans [because they they  
 ők PRES.NEG kihasznál POSS3PL rajongók ők mert ők  
 love them].  
 szeretni őket  
 'Nem használják ki a rajongóikat, mert szeretik őket.'  
 'Nem azért használják ki a rajongóikat, mert szeretik őket.'

Amint azt a 4.5.1-ben láttuk, ennek a mondatnak két lehetséges értelmezése van, attól függően, hogy a tagadást a főmondatra vagy csak az adjungált tagmondatra tartjuk érvényesnek. Ebben az egész fejezetben végig azt feltételeztük, hogy az adjunktumok a VP-hez csatlakoznak. Ezenkívül azt is feltételeztük, hogy a tagadás a VP-n kívül csatlakozik a szerkezetéhez (lásd: 1.4.1). Azt az elképzelést, hogy a NegP k-vezérli a VP-t és a hozzácsatolt adjunktumot, a fenti példa alapján módosítanunk kell, hiszen az, hogy az adjunktum kiemelése után már csak az egyik olvasat válik elérhetővé (mivel nem esik a tagadás hatókörébe) azt jelzi, hogy az adjunktum magasabban is előfordulhat, mint a VP. Feltételezhető tehát, hogy több kapcsolódási pontot is fenn kell tartanunk az adjunktumnak ahhoz, hogy a kétértelműséget magyarázni tudjuk. Egy lehetséges megoldás az, ha megengedjük, hogy az adjunktum csatlakozzék az AgrSP-hez. Ennél azonban többet kell mondanunk ahhoz, hogy meg tudjuk mondani, a tagadás miért tud csak az adjunktumra hatni. Ezt a kérdést itt most nyitva hagyom.

Az olvasó nyilván megérti, hogy nem sikerült mindent elmondanom az LF-ről. Mentségemül szolgálhat, hogy az LF olyan szint, amely nem mutat nyelvek közötti váltakozást, míg a szintaxis, ami a jelen könyv témája, igen. Az LF-el kapcsolatos legújabb munka Hornstein (1995).

## 5 AZ ELVEK & PARAMÉTEREK ELMÉLETE ÉS A NYELVELSAJÁTÍTÁS

### 5.0 Bevezetés

Ebben a fejezetben már nem mutatok be újabb mechanizmusokat a szintaktikai elméletek köréből. Inkább annak szentelem figyelmemet, hogy az eddig ismertett jelenségek hogyan viszonyulnak a nyelvelsajátításhoz és a nyelv megtanulhatóságának kérdéséhez. Az 5.1-ben sorra veszem a velünk született nyelvi képesség feltételezése mellett szóló érveket, amelyek az anyanyelvi környezet ingerszegénységével állnak összefüggésben. Az 5.2-ben azt mutatom be, hogyan tudja az Elvek & Paraméterek elmélet megmagyarázni a nyelvi univerzálékat és a nyelvelsajátítást. Az 5.3-ban arról beszélek, milyen szerepe van az Elvek & Paraméterek elméletének a nyelv történeti változásának magyarázatában.

### 5.1 A nyelvi környezet ingerszegénységével kapcsolatos érvek

#### *A végállapot természete*

Ebben a fejezetben a nyelvelsajátítás velünk született képességének jól ismert érveit veszem sorra, amelyek az anyanyelvi környezet ingerszegénységén alapulnak. A nyelvi ingerek két szempontból is szegényesek: az input zajmenyisége és töredékessége szempontjából.

Mielőtt azonban erre rátérnék, talán hasznos lenne visszatekinteni arra, mi-  
ben is áll a felnőttek nyelvi kompetenciája, vagyis mi az a tudás, amit B-nyelven értünk. Természetesen az egész könyv erről szólt. Mostanra már világossá kellett válnia, hogy mi-  
ben áll nyelvelsajátító képességünk komplexitása. Csak akkor tudjuk megfelelően értékelni az anyanyelvi környezet ingerszegénységén alapuló érvek súlyát, ha ezzel valóban tisztában vagyunk.

Vegyünk tehát szemügyre néhány olyan dolgot, amit egy angol anyanyelvi beszélő tud. Az angol anyanyelvi beszélők különbséget tudnak tenni a nyelvtani-  
lag helyes SVO-szórend és minden egyéb elképzelhető szórend között, amit az alábbi példákkal illusztrálok:

- |      |             |             |       |             |       |
|------|-------------|-------------|-------|-------------|-------|
| (1a) | John        | read        | the   | book.       | (SVO) |
|      | János       | olvas.PRAET | a     | könyv       |       |
| (1b) | *John       | the         | book  | read        | (SOV) |
|      | János       | a           | könyv | olvas.PRAET |       |
| (1c) | *read       | John        | the   | book        | (VSO) |
|      | olvas.PRAET | János       | a     | könyv       |       |

Ezt az ismeretet senki nem tanítja meg nekik, mégis minden angol beszélő tökéletesen elsajátítja. Amit itt látunk, még ha ilyen egyszerű példákon keresztül is, az általános paraméterek értékeinek rögzítése, amiről az 1. és 2. fejezetben már ejtettem szót.

Az előző példa talán banálisnak tűnik. Azonban könnyen találunk bonyolultabb eseteket is. A kérdőmondatok egyik fajtájában a *wh*-kérdőszónak a mondat elején kell megjelennie, a segédigének pedig meg kell előznie az alanyt:

- (2)      How many    books    has        John    read?  
          hány           könyvek PERF    János   olvas.PART  
          'Hány könyvet olvasott János?'

A *wh*-kritérium folytán (2.6.3) a segédige alany elé mozgatása kötelező. Alárendelt tag-mondatokban és felkiáltásokban azonban nem ez a helyzet, ld. (3):

- (3a)    \*How many    book-s                John    has        read?  
          Hány           könyv-PL            János   PERF    olvas.PART  
          'Hány könyvet olvasott János?'

- (3b)    I        can't    remember                how many        book-s  
          én       tud.NEG emlékezni            hány            könyv-PL  
  
          John                has        read.  
          János                PERF    olvas.PART  
          'Nem emlékszem, hány könyvet olvasott János.'

- (3c)    What                a lot of book-s    John    has        /\*has    John  
          milyen            sok könyv-PL    János   PERF    / PERF    János  
  
          read!  
          olvas.PART  
          'Milyen sok könyvet olvasott már János!'

Ezek a példák jól szemléltetik a szórendi adatok komplexitását még ilyen egyszerű mondatok esetében is. Jelzik továbbá az elvek és a paraméterek összefonódását. A felnőtt beszélők minden nehézség nélkül elő tudják állítani ezeket a szerkezeteket.

Láttuk a mondatok (pontosabban a névmások) interpretációjával kapcsolatos tényeket. Általánosítva: egy névmásnak lehet olyan DP az antecedense, amely kívül esik kötési tartományán, vagy utalhat olyan individuumra is, amely csak kontextuálisan van jelen, mint például:

- (4)      John                said                        that        he                would    fail.  
          János                mond.PRAET            hogy        ő                FUT        megbukni  
          'János azt mondta, hogy (ő) meg fog bukni.'

Itt a *he* ‘ő’ névmásnak lehet *John* is az antecedense (talán ez a legtermészetesebb olvasat), vagy utalhat egy nem jelenlévő, hímnemű individuumra. Amint azt a 3. fejezet függelékében láttuk, a névmások logikai változóként is funkcionálhatnak abban az esetben, ha az NP, amit helyettesítenek, kvantoros kifejezésként fordul elő:

- (5)      Every            student   think-s            he            will            fail.  
          minden          diák       gondol-3SG       ő            FUT       megbukni  
          ‘Minden diák azt gondolja, hogy (ő) meg fog bukni.’

Az (5)-ös példa kézenfekvő interpretációja ‘ $\forall x$ , ha  $x$  diák, akkor  $x$  azt gondolja, hogy meg fog bukni’. De olyan interpretációt is rendelhetünk hozzá, amelyben a *he* egy kontextuálisan értelmezett individuumra utal. A *wh*-kifejezések szintén kvantoros DP-ként viselkednek:

- (6)      Which            student   think-s            he            will            fail?  
          melyik          diák       gondol-3SG       ő            FUT       megbukni  
          ‘Melyik diák gondolja, hogy ő meg fog bukni?’

A (6)-os példa interpretációja: ‘Melyik  $x$ -re, ha  $x$  diák, akkor  $x$  azt gondolja, hogy  $x$  meg fog bukni’. A *he* ebben az esetben is jelenthet valamilyen specifikálatlan individuumot.

Néha a kötöttváltozós értelmezés egyáltalán nem lehetséges a névmások esetében. Hasonlítsuk össze a (7)-es példát a (6)-tal:

- (7)      Which student            does    he            think    will            fail?  
          melyik diák                PRES3SG ő            gondol- FUT       megbukni  
          ‘Melyik diákról gondolja ő, hogy meg fog bukni?’

A (7)-es példa semmiképpen sem jelentheti azt, hogy „Melyik  $x$ -re, ha  $x$  diák, akkor ő azt gondolja, hogy meg fog bukni”, ellentétben a (6)-tal. A *he* névmás egyetlen lehetséges interpretációja egy kontextuálisan kötött hímnemű individuum. Ezzel a ténnyel az angol anyanyelvi beszélők implicit módon tisztában vannak, de abszurd lenne azt feltételezni, hogy ezt valaki valamikor megtanította nekik. A 3. fejezetben láttuk, hogy minderről a *Kötéselmélet* C elve hivatott számot adni, amely egyúttal a *\*John/he saw John*. ‘János/ő látta Jánost’ mondatok kizárásáról is gondoskodik.

Végül vegyük szemügyre a *wh*-mozgatást. Az argumentum–adjunktum aszimmetria számtalan esetét mutattam már be, mint amilyen például:

- (8a)      Who didn’t            John    dance    with?  
          ki    PRAET.NEG        János    táncol-    -vel  
          ‘Kivel nem táncolt János?’



- (8b) \*How didn't John dance?  
 Hogyan PRAET.NEG János táncol-  
 'Hogyan nem táncolt János?'

Ezekre a látszólag egyszerű mondatokra rendkívül összetett és szigorú megszorítások vonatkoznak, amelyeket az anyanyelvi beszélők tökéletesen alkalmaznak, noha soha senki nem tanította ezt nekik. De tekintsük most a 4. fejezetet függékében tárgyalt szuperioritási jelenségeket:

- (9a) I can't remember who drank what.  
 én tud.NEG emlékezni ki ivott mi  
 'Nem emlékszem, ki mit ivott.'
- (9b) \*I can't remember what drank who.  
 én tud.NEG emlékezni mi ivott ki  
 'Nem emlékszem, mit ki ivott.'

Mivel ezek a mondatok elég egyszerűek, nem valószínű, hogy értelmezési megszorításokkal ki lehet zárni a nyelvtanilag helytelent közülük. Itt most nem segítenek az eddig tárgyalt kommunikációs elvek sem: nyilvánvaló, hogy a (9a) nagyjából ugyanazt jelenti, mint a helytelen (9b), így a szintaxis ezt nem fogja kizárni. Nos a tények elég világosak: minden anyanyelvi beszélő rendelkezik az anyanyelvi tudás ezen szintjével. Nem szükséges bizonygatni, hogy ezt a tudást soha nem tanította senki: a legtöbb anyanyelvi beszélő egyáltalában nincs is tudatában ennek a tudásnak. És természetesen ez nem csak az angol beszélőkre igaz, ugyanezek az állítások tehetők – mutatis mutandis – bármely természetes nyelv beszélőire.

Ezt a bekezdést emlékeztetőnek szánom azzal kapcsolatban, mit vizsgáltunk a felnőttek anyanyelvi kompetenciája tekintetében. Amit itt látunk, az egy hihetetlenül gazdag és rendkívül összetett kognitív rendszer. Tehát a kérdés, amit fel kell tennünk, a következő: valójában honnan jön mindez a tudás? Hogyan szerzik meg a felnőttek ezt a tudást? Más szóval most, hogy láttunk valamit a végállapotból, azt kell megtudnunk, milyen lehetett a kiinduló állapot, ha ilyen végállapotot tudott produkálni? És itt jön az anyanyelvi környezet ingerszegénységének szerepe. Az érvelés lényege az, hogy mivel a nyelvelsajátítás körülményei olyanok, amilyenek, annak a tudásnak az oroszlanrésze, amelyet a végállapotban látunk, már ott kellett, hogy legyen a kiinduló állapotban is, más szóval hogy ez a tudás velünk született.

#### *A nyelvi inger természete*

Ha azt állítjuk, hogy a kiinduló állapot szegényes, vagy esetleg nem is létezik, akkor mindazt a gazdagságot, ami a végállapotot jellemzi, az inger gazdag-

ságának kellene tulajdonítanunk. A nyelvelsajátítási ingernek tehát olyannak kellene lennie, hogy a nyelvi kompetencia, mindössze bizonyos általános tanulási stratégiákkal megsegítve, amelyeknek létezésére már elegendő bizonyítékunk van, levezethető legyen belőle.

Beszélgünk tehát most ezekről a lényeges fogalmakról konkrétan (az alábbi fejtegetés Atkinson (1992:11–31)-re épül). Felfogásunk szerint a tanulás a következő négy dolgot foglalja magába: (a) a tanuló (b) a tanuló rendelkezésére álló adatok (c) a tanulási folyamat, amely során a tanuló hipotéziseket állít fel (d) a tanulási folyamat kritériumainak megadása. Minket most leginkább a (b) tényező érdekel, pontosabban a tanulásnak a nyelvelsajátítás végállapotához való viszonya. Az (a)-t adottnak veszem, és eltekintek a (c) és (d) tárgyalásától.

Korai tanuláselméleti műveiben (amelyek arról szóltak, hogy milyen formális jegyei vannak az emberi nyelvnek, mivel az is tanulható), Gold (1967) egy hasznos megkülönböztetést tesz a szövegprezentáció és az informánsprezentáció között. A szövegprezentáció annyit tesz, hogy a célnyelv adatainak pozitív példáival látjuk el a tanulót. Tehát csakis jólformált mondatokkal fog találkozni. Az informánsprezentáció azt jelenti, hogy mind jólformált, mind pedig rosszulformált, azaz nyelvtanilag helytelen mondatokat is bemutatunk, jelezve mindegyik mondat státuszát. Vegyük észre, hogy két különbség adódik a kétféle prezentáció között: (i) a szövegprezentációban nem szerepelnek rosszulformált mondatok, míg az informánsprezentációban igen; (ii) a szövegprezentáció nem ad információt a jólformáltságról, míg az informánsprezentáció igen. Könnyű belátni, hogy az informánsprezentáció segíti jobban a tanulási folyamatot (és könnyű ezt bemutatni bizonyos formális nyelvek esetében).

De a kétféle prezentáció közül melyik az, amelyik leginkább megközelíti a nyelvelsajátítás körülményeit? A kérdés kettéválik, mivel két különbséget is találtunk a szövegprezentáció és az informánsprezentáció között: (i) van-e a gyerekeknek információjuk annak a nyelvi adathalmaznak a jólformáltságáról, amellyel szembesülnek? Közvetlen információjuk arról, amit egy nyelvész csilloggal szokott jelölni, nyilván nincs. Azonban a gyermeknyelvi szakirodalom megemlíti, hogy valamiféle implicit ismeretük mégiscsak lehet ezekről a dolgokról. A legismertebb tanulmány erről a kérdéstről Brown & Hanlon (1970), amely kimutatja, hogy az olyan tényezők, mint a korrekció, negatív megerősítés, vagy hogy a gyerek nem kapja meg, amit akar, nem játszanak szerepet a grammatikai jólformáltság fogalmánál. Azt is tudjuk, hogy a gyerekek nem igazán figyelnek a korrigálásra. McNeil (1966) híres példája ezt jól alátámasztja:

|      |         |                |                  |       |
|------|---------|----------------|------------------|-------|
| (10) | Gyerek: | Nobody don't   | like             | me.   |
|      |         | senki PRES.NEG | szeret           | engem |
|      | Anya:   | No, say:       | Nobody like-s    | me.   |
|      |         | Nem, mondd:    | senki szeret-3SG | engem |

|         |                                    |               |                  |
|---------|------------------------------------|---------------|------------------|
| Gyerek: | Nobody don't                       | like          | me.              |
|         | senki PRES.NEG                     | szeret        | engem            |
|         | (A dialógus nyolcszor ismétlődik). |               |                  |
| Anya:   | Now listen and say:                | Nobody like-s | me.              |
|         | most figyelj rám és mondd:         | senki         | szeret-3SG engem |
| Gyerek: | Oh, nobody don't                   | like-s        | me.              |
|         | oh, senki PRES.NEG                 | szeret-3SG    | engem            |

Úgy tűnik, a gyerekek nyelvi tapasztalata közelebb áll a szövegprezentációhoz, mint az informánsprezentációhoz. Nincs információjuk azon szósorok jólformáltságáról, amelyekkel szembesülnek (és ha van is róla fogalmuk, figyelmen kívül hagyják, vagy rosszul értelmezik).

Másrészt a gyerekek szembesülnek rosszulformált mondatokkal is. A nyelvhasználatba, avagy performanciába Chomsky (1965) értelmében a tökéletlen mondatok, nyelvbtlások, beszédhibák, stb. is beletartoznak. Bár ezen „hibás alakok” előfordulásának mértéke a nyelvelsajátítás során vitatott (ld. Newport & Gleitman & Gleitman 1977), létezésük kétségtelen. Nyilvánvaló, hogy az ilyen rosszulformált nyelvi megnyilvánulásoknak még a kismértékű előfordulása is lényegesen megnehezíti a gyermekek dolgát. Chomsky (1980) rámutat, hogy a nyelvet elsajátító gyermek helyzete ahhoz hasonlítható, mint amikor valaki úgy próbálja a sakk szabályait megtanulni, hogy figyelni a játékosokat, miközben azok időnként megszegik a szabályokat, de nem adják ennek okát.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a nyelvi input „zajos”, azaz számtalan rosszulformált mondatot is tartalmaz. Erre utalt Chomsky (1965), amikor a nyelvi inger degenerált jellegéről beszélt. Az az intuíciónk, hogy a performanciabeli hibákból adódó „zaj” megnehezíti a gyermek dolgát, igazolást nyer Osherson & Stob & Weinstein (1982, 1984, 1986) munkáiban, akik kimutatják, hogy bizonyos nyelvtípusok megtanulhatók egy adott tanulási program segítségével szten-derd szöveg esetén, de nem tanulhatók meg zajos szöveg esetén.

Nehéz ezt a konklúziót összeegyeztetni a felnőttek azon anyanyelv-tudásával, amelyet a bemeneti szöveg alapján fel kell tételeznünk, anélkül, hogy a kiindulóállapotot specifikálnánk.

A nyelvelsajátítás bemenetének zajossága már *a priori* kizár bizonyos típusú képzeletbeli grammatikákat, ha specifikáljuk a kiindulóállapotot. Minél gazdagabb a végállapot, annál gazdagabb kiindulóállapotot kell feltételeznünk. A végállapot gazdagsága tehát arra késztet minket, hogy már a kiindulóállapotban nagyfokú nyelvi kompetenciát tételezzünk fel. Így ugyanis a nyelvi inger degenerált jellege elhanyagolható, és érthetőbbé válik, hogyan is történik a nyelvelsajátítás.

### 5.1.3 A bemenet tökéletlensége

A tanuláselméleti munkák gyakran hangoztatják, hogy a tanulót a teljes szöveggel (adott esetben a nyelv összes jólformált mondatával) kell szembesíteni (legalábbis Gold (1967) nagyhatású elmélete és számos ezt követő munka „a határ kijelöléséről” ezt mondja ki). Ez természetesen nem érvényes a nyelvelsajátításra. A nyelvelsajátítás bemeneti oldala ugyanis tökéletlen. Ez az anyanyelvi környezet ingerszegénységének másik összetevője, ami további okot szolgáltat arra, hogy a végállapot kompetenciájának nagyrészt már a kiinduló állapotban is tételezzük.

Természetesen lehetetlen lenne bármely nyelv összes jólformált mondatát felsorolni a nyelvtanulónak. Ennek oka az, hogy a természetes nyelvek szintaktikai szerkezetei rekurzívak, amelyeket elvileg végtelenségig ismételhetünk, és így korlátlan hosszúságú mondatokat kaphatunk. Az tehát világos, hogy a végállapot egy végtelen kapacitású rendszer. Mivel az emberek véges létformák, ennek a végtelen mentális kapacitásnak valamilyen véges kognitív képesség kell, hogy a háttérben álljon. Ezért is állította számos nyelvész annak idején, hogy a PS-szabályok rekurzív rendszere szerves részét alkotja a nyelvi képesességeknek. Amint az 1. fejezetben már láttuk, a PS-szabályokat mostanra már X'-szabályokkal cseréltük fel.

A természetes nyelv végtelenségének egy másik következménye az, hogy a nyelvtanuló egy adott nyelvnek mindig csak egy kis részével szembesül a nyelvtanulás inputjaként. Így az is előfordulhat, hogy bizonyos bemenetekkel egy gyerek soha nem találkozik. Ennek eredményeképpen igen különböző kompetenciájú felnőttekkel kellene találkozunk egy adott nyelvi közösségen belül, ilyesmit viszont nem tapasztalunk (bár tisztában vagyok azzal, hogy a nyelvi közösség fogalma eléggé problémás és önkényes – ld. Bevezetés).

További szempont az, hogy a felnőttek anyanyelvi kompetenciája rendkívül gazdag és részletes. Amint azt az 5.1.1-ben már említettem, balgaság volna azt feltételezni, hogy az az adathalmaz, ami a felnőttek anyanyelvi tudásához vezet, a nyelvelsajátítás inputjában létezik. Logikus felvetés az is, hogy bizonyos anyanyelvi beszélők sohasem találkoznak egy adott mondattípussal. Ezt a gondolatmenetet folytatja további példákat adva Hornstein & Lighthfoot (1981 Bevezetés) és Chomsky (1986a).

Nyilvánvaló, hogy a nyelvelsajátítás inputjában vannak rések. Amint azt a zajos inputtal kapcsolatban Osherson & Stobes & Weinstein (idézett mű) megmutatta, vannak nyelvek, amelyek csak úgy tanulhatók meg, ha a teljes szöveg rendelkezésre áll, töredékes szövegből nem.

A nyelvelsajátítás inputjának hiányossága közvetlenül alátámasztja, hogy a kiinduló állapotnak gazdagnak kell lennie. A nyelvelsajátítás a nyelvtanuló belső feltételeinek (kiinduló állapot) és a külső feltételeknek (input) az interakciója. Minél kevesebb áll rendelkezésre a végállapot adataiból, annál gazdagabbnak

kell tekinteni a kiinduló állapotot. Más szóval, a nyelvi kompetenciánk tekintélyes része velünk született.

Az ingerszegénység tényezőjét a legegyszerűbben úgy lehetne kezelni, ha azt mondanánk, hogy a felnőttek összes nyelvi tudása már a kiinduló állapotban jelen van. A kiinduló állapot és a végállapot közötti szakaszokat pedig – a nyelvelsajátítás 5.2-ben már tárgyalt szakaszait – pusztán a kognitív érés szakaszaiként fognánk fel. Az egyik nyilvánvaló oka annak, hogy nem ezt tesszük, az, hogy sokféle szociokulturális entitással találkozunk, amelyeket nyelveknek nevezünk, és mind ennek a végállapotnak a manifesztációja. Itt jön az Elvek&Paraméterek elmélet jelentősége.

Amint láttuk, az Elvek&Paraméterek elmélete azt mondja ki, hogy nyelvi kompetenciánk nagyrésze – és így az UG elvei – valójában velünk születettek. Ami a változatosságot okozza, az, ahogyan az általános elvek parametrikus értékeket vesznek fel. Mindezek alapján világos, hogy most már csak annyit kell tennünk, hogy megállapítjuk az elvek és a paraméterek közötti munkamegosztás arányát oly módon, hogy a tapasztalatok, amelyek alapján a paraméterek értékeit rögzítjük, elérhetőek maradjanak elszegényített környezeti inger esetén is. Ezenkívül amennyire lehet, szeretnénk az ideális állapotot megközelíteni, amelyben tehát minden, amit a végállapot tartalmaz, jelen van már a kiinduló állapotban is. Ezen okok miatt a paramétereknek egyszerűeknek kell lenniük – erre még később visszatérek.

Ezzel zárom az ingerszegénység érvének tárgyalását. Immár olyan helyzetben vagyunk, hogy értékelni tudjuk annak a gondolatnak a nagyszerűségét, hogy nyelvi képességeink nagyrésze velünk született. Ez az egyetlen olyan elgondolás, amely magyarázattal szolgálhat a nyelvi képességek és a nyelvelsajátítás tényei – azon tényekre, amelyek e könyv tárgyát képezik. Ideje tehát, hogy mindezen konklúziók fényében összevessük azokat a nyelvek közötti hasonlóságokat és különbségeket, amelyeket a könyvben tárgyaltam.

## **5.2 Nyelvelsajátítás és paraméterrögzítés**

Az E&P elmélet azt a feszültséget hivatott feloldani, amely abból adódik, hogy a nagyon gazdag UG (amelyet az ingerszegénység érve miatt kell feltételezni) és az egyes nyelvek nyelvtani szerkezete között nagymértékű eltérések mutatkoznak. Pontosabban szólva az alábbi három állítást fogadjuk el érvényesnek:

- Létezik egy, az emberi fajra jellemző gazdag, velünk született nyelvi képesség.
- Nincs faji vagy kulturális különbség a nyelvek között.
- Bizonyított, hogy az a mondat (vagy szerkezet), amely jólformált az egyik nyelvben, rosszulformált lehet egy másik  $L'$  nyelvben.

Az első pont mellett szóló legfontosabb érv a nyelvi inger szegénységének érve, amint azt már az előző részben láttuk. A második pontot eleve adottnak vesszük, ugyanis a velünk született nyelvi képességek elfogadása esetén ennek tagadása azt jelentené, hogy az egyes fajok és kultúrák genetikailag eltérő kognitív képességekkel rendelkeznek. Ezenkívül a bevándorlók nyelvi közösségei megfelelő bizonyítékot szolgáltatnak: bármilyen nyelvi és kulturális háttérrel is rendelkezzen is egy gyerek, anyanyelvi szinten fogja elsajátítani a környezete nyelvét, míg a bevándorló szülők éveken át kínlódnak, hogy megtanulják választott hazájuk nyelvét. A harmadik pont is elég nyilvánvaló: ebben a könyvben számos példát adtam arra, hogy egy adott szerkezet jólformált az egyik nyelvben, de rosszulformált a másikban.

Tehát ezt a három állítást elfogadjuk. Ha azonban együtt szemléljük őket, akkor ellentmondásba ütközünk. Hogyan lehetséges, hogy a velünk született nyelvi képesség, amely egyetemes, ilyen sokféle felnőttkori tudásként jelenik meg?

Az Elvek & Paraméterek elméletének UG-beli felfogása, mint láttuk, lehetőséget nyújt a nyelvek közötti váltakozások megmagyarázására azáltal, hogy az UG elveit megfeleltetjük egy viszonylag kis számú parametrikus váltakozásnak. Egy adott elv különböző módokon ölthet testet, már egészen minimális parametrikus különbségek miatt is. Az elvek tehát a különböző parametrikus váltakozások tükrében jelennek meg. Az elvek megfeleltetése bizonyos parametrikus értékeknek egy bizonyos módon megad egy grammatikai rendszert, egy I-nyelvet. Erre jónéhány példát láttunk az előző fejezetekben.

Pontosabban: amikor egy elveken és paramétereken alapuló elméletet hozunk létre, egyidejűleg három dolgot kell tennünk:

- (11a) Meg kell határozni, mi az állandó és mi a változó az UG-n belül.
- (11b) Meg kell határozni azokat a dimenziókat, amelyek mentén a nyelvek tipológiája létrehozható.
- (11c) Meg kell mondani, mely jegyek alakulhatnak ki a nyelvelsajátítás során (bár itt a nyelvi érettség is szerepet játszhat).

Ennek megfelelően a legjellemzőbb paraméterek a következők lesznek:

- (12a) Egyszerűség: azt a bizonyítékot, amely az adott paramétert működésbe hozza, már az elszegényített ingernek is tartalmaznia kell.
- (12b) Tipologizálhatóság: a paramétereknek meg kell adniuk egy koherens nyelvtipológiát, és magyarázniuk kell az észlelt tipológiai általánosításokat.
- (12c) A nyelvelsajátítás instabilitása: a nyelvelsajátítás során a paraméterértékek rögzítésének különböző szakaszait állapítjuk meg, továbbá, ha az UG beérik a nyelvelsajátítás során, akkor feltételezhetjük, hogy a különféle paraméterek vagy paraméterértékek különböző szakaszokban válnak elsajátíthatóvá.

Az a tény, hogy a tapasztalás egyszerű vonatkozásai igen elvont paraméterekhez vezethetnek, elég kaotikussá teszi a nyelvelsajátítást a komplexitáselmélete szempontjából.

A (13)-ban listázom azokat a paramétereket, amelyekkel ebben a könyvben találkozhatunk. Ez a lista letisztult változata annak, amely listák az egyes fejezetek végén megjelennek, néhány paramétert pedig kihagytam, részben mert nem illeszkedtek jól a többi javaslatához (mint például az X-linearizáció paramétere az 1. fejezet (21)-es példájában, amely nem kompatibilis Kayne LEA-jával az (1.3.4-ben), részben pedig mert semmilyen lényeges módon nem kapcsolódnak a többi tulajdonsághoz (mint például a portugál AGRs azon képessége, hogy nominativusi esetet tud adni, ld. 2.2.2). Megpróbáltam a paramétereket egységes, bináris értékeket tartalmazó formátumra hozni (ld. lent):

### Néhány paraméter

- (13a) i. Realizálódik-e morfológiailag a D-fej? Igen: angol (the) svéd (-er). Nem: latin ld. 1.2.3. Azok a nyelvek, amelyekben a D-fej nem ölt testet, megsérthetik a *Baloldali elágazás feltételét*, mint pl. az orosz és a latin, ld. 4.1).
- ii. Ha (i) igen, akkor a D-fej toldalék? Svéd: igen. Angol: nem.
- (13b) i. Vannak-e az I(nflexiós) rendszerben erős V-jegyek? Igen: francia. Nem: angol (ld. 1.4.1.1).
- ii. Ha (i) igen, akkor a legfelső V-hez kapcsolódó funkcionális kategóriának erős N-jegyei vannak-e? Igen: a francia típusú SVO-nyelvek. Nem: a VSO-típusú kelta nyelvek (ld. 2.7.1).
- iii. Ha (i) nem, akkor az AGRo-nak erős N-jegyei vannak-e? Igen: SOV-nyelvek (ld. 2.7.2).
- (13c) A főmondati C fejnek vannak-e olyan jegyei, amelyek a V-t és az XP-t odavonzák? Igen: V2-szórendű germán nyelvek, kivéve az angolt; Nem: nem-V2-típusú nyelvek, ld. 1.4.2.4.
- (13d) i. Az absztrakt eset morfológiailag jelölt-e? Igen: latin, német, angol. Nem: thai, kínai.
- ii. Ha az (i) igen, akkor az absztrakt eset a DP-n van jelölve? Igen: latin, német, (a németben a D fejen van jelölve az eset, a latinban az N fejen és a módosítószókon, a latinban a D-fej nem jelöli az esetet tekintettel az (a) értékre. Nem: angol, francia (itt a jelöletlen érték az, hogy csak a névmások mutatnak esetjelölést).
- iii. Ha az (i) igen, akkor az inherens absztrakt eset morfológiailag van jelölve? Igen: latin, német, francia. Nem: angol (emiatt az angol előljárószók csak tárgyestetet adnak – ld. 2.5.3). Ez megmagyarázza, miért engedi meg az angol a prepozíció hátrahagyást (ld. 4.3.3.2).
- (Az (i) és (ii) értékei előrevetítik, hogy a franciában az absztrakt inherens eset a névmásokon jelölődik – ld. Kayne 1984).
- (13e) Az AGRs elegendő inflexiós elemet tartalmaz ahhoz, hogy a [Spec AGRsP]-ben lévő *pro* jegyeit lefedje? Igen: az üres alanyt engedélyező nyelvek, ame-

lyek a 4. fejezet (76) pontjában megadott tulajdonságokkal rendelkeznek, amint azt Rizzi (1982) leírja.

- (13f) A visszaható névmás egyszótagú-e? Igen: hosszútávú anafora lehetséges (az összes germán nyelv az angolt kivéve, olasz, japán, koreai, lengyel, latin stb.) Nem: nincs hosszútávú anafora (3.4).
- (13g) i. A *wh*-mozgatás nyílt-e? Igen: angol, francia, szláv, stb. Nem: kínai, japán, koreai, örmény, stb. (2.6.3).  
 ii. Ha az (i) igen, akkor lehet-e egynél több *wh*-elemet mozgatni a [+WH] jegyű CP specifikálójába? Nem: angol, francia. Igen: szláv nyelvek (a paramétereket a 4. fejezet tárgyalja).
- (13h) Határoló kategória-e a legsó finit IP? Igen: angol. Nem: olasz, francia (ld. 4.2.3).

(Talán ezeknek az állításoknak az áttekintése és annak megértése, hogyan integrálhatók az itt tárgyalt adatokba, jó ismétlő gyakorlat is lehet.)

A (13)-ban tárgyalt paraméterek egyszerűek a (12a) értelmében? Más szóval lehet a nyelvelsajátítónak sejtése az elszegényített nyelvi inger alapján róluk? A (13a, d és e) paraméterek egyszerű morfológiai kritériumokon alapulnak: a determináns meglétén vagy hiányán, az esetjelölésen, valamint egy speciális egyeztető rag jelenlétén a tapasztalati észlelés során.

A (13f) paraméter másféle morfológiai tulajdonságokon alapul, egy egyszótagú visszaható névmás meglétén, és a (13b) szintén morfológiai tulajdonságokat tételez. Sokan felvetik, hogy az ige mozgása bizonyos inflexiók végződésekkkel függ össze (ami különbözik attól, amit az *Üres alany paraméter* kíván meg). A (13c) (V2) és a (13g) (nyílt vagy rejtett mozgatás) közvetlenül levezethetők a szórendből: mindkét esetben a CP specifikálójának tartalma az, ami a döntő. Végül, a (13h) miatt a tapasztalati észlelés nyelvi adatainak szintén egyszerűnek kell lenniük. Tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy egyszerű morfológiai tulajdonságok és a főmondat szórendi tulajdonságai adják meg azt a tapasztalati észlelést, amely alapján a paramétereket rögzítjük – kivéve a (13h)-t. Lightfoot (1991) valójában azt tételezi, hogy tapasztalati észlelés csakis főmondatokban történhet.

A (12b)-vel kapcsolatban már megemlítettem néhány tipológiai összefüggést (ld. 1.3.3, 2.7, 3.3.3.3). Ez a kérdés soha nem egyszerű, mivel minden újabb nyelv esetében olyan helyzetbe kerülünk, mint a nyelvelsajátító. Előről kell kezdenünk az elemzésünket, mivel fogalmunk sincs róla, milyen rendszerrel van dolgunk. Csak tökéletlen sejtéseink vannak, amelyeket régebbi tapasztalatainkra építünk. Valójában még rosszabb a helyzetünk, mint a nyelvelsajátítóknak, mivel ők tudják, mi az, ami változást mutat az UG-ben, mi azonban csak megpróbáljuk kitalálni, ők rendelkeznek az elméleti tudással, nekünk csak az adatok állnak rendelkezésünkre.

Most ennyiben hagyom a (12b)-t, mivel már korábban ejtettem róla szót, így inkább a (12c)-re koncentrálok. Milyen bizonyíték áll rendelkezésünkre a para-



méterek rögzítését illetően? Itt néhány egyszerűsítést kell eszközölnöm. Tekintsük adottnak, hogy minden paraméter bináris, azaz két értéket vehet fel, ld. (13). Ezért a paraméterekhez igazságértékeket rendelhetünk az adott grammatika értékeinek tekintetében (ebben a felfogásban tehát az UG elveit a grammatikával kapcsolatos igazságok halmazának tekintjük). Ezt jelzi a paraméterek eldöntendő kérdésként való megfogalmazása is a (13)-ban. Valójában így kellene pontosítanunk a (13a,i) pontokat:

(14) A D-fej morfológiailag realizálódik. igaz/hamis

A szemantikában megszokott módon számokkal is megadhatjuk az igazságértékeket: [1,0]. Így lehetőségünk nyílik arra, hogy egy adott nyelv paraméterértékeit  $n$  számú bináris jegyként adjuk meg. (Némely paraméter implikációt tartalmaz, mint a (13a,ii) is. Ez pusztán annyit jelent, hogy a 01 vagy 10 kombinációk bizonyos esetekben soha nem jelennek meg, ami nagymértékben leegyszerűsíti a nyelvelsajátítást, és arra utal, hogy a paraméterek összefüggő hálót alkotnak.)

A nyelvelsajátítás ennek fényében azt jelenti, hogy igazságértéket rendelünk az egyes paraméterekhez, és hogy megtaláljuk a megfelelő 1-ből és 0-ból álló bináris sort, ami az adott grammatikára jellemző. Ha például a (13)-beli paramétereket tekintjük, akkor az angolra az alábbi értékeket kapjuk:

|      |         |   |
|------|---------|---|
| (15) | (13a)i. | 1 |
|      | ii.     | 0 |
|      | (13b)i. | 0 |
|      | ii.     | 0 |
|      | iii.    | 0 |
|      | (13c)   | 0 |
|      | (13d)i. | 1 |
|      | ii.     | 0 |
|      | iii.    | 0 |
|      | (13e)   | 0 |
|      | (13f)   | 0 |
|      | (13g)i. | 1 |
|      | ii.     | 0 |
|      | (13h)   | 1 |

Az angol nyelvet tehát az 10000010000101 jellemzi. Egy teljesen kidolgozott paraméteralapú elméletben ez már önmagában elegendő lenne ahhoz, hogy a (13)-beli tulajdonságokat megkapjuk. Az az idő, amikor ezt megtehetjük, azonban még nagyon messze van.

Ebben az elméleti keretben jónéhány kérdés felmerül. A legfontosabb a kiinduló állapot, és hogy a különböző grammatikaállapotok hogyan követik egy-

mást, amíg a felnőttállapotot el nem éri. Szigorúan elméleti szempontból tekintve, a nyelvelsajátítási folyamatot mozzanatok soraként is felfoghatjuk. A gyermeknyelvi kísérletek azonban azt bizonyítják, hogy a gyermek számos szakaszon halad át, mielőtt felnőtt szintű nyelvi kompetenciája kialakul. Ezek a közbülső szakaszok olyan közbeeső grammatikák, amelyek megközelítik ugyan, de sohasem fedik tökéletesen a célnyelv grammatikáját.

Lényegében háromféleképpen foghatjuk fel a paraméterek rögzítését, és ezek nem feltétlenül zárják ki egymást, vagy állnak egymással ellentmondásban. A paraméterrögzítés folyamata lehet eleve nyitott, amit a tapasztalás során töltünk ki; de az is lehet, hogy a kiinduló állapotban már egy tetszőleges alapbeállítás van, ami az adatok fényében rögzül; vagy az is lehet, hogy [a paraméterek] mindig eleve a jelöletlen értéket veszik fel, és ez a jelöletlen érték a nyelvelsajátítás során változik meg. Ha a tetszőleges értékeket \*-gal jelöljük, a jelöletlen értéket pedig 0-val, akkor a háromféle megközelítést az alábbiak szerint adhatjuk meg:

- |       |                    |                       |
|-------|--------------------|-----------------------|
| (16a) | [.....*****.....]  | (nyitott beállítás)   |
| (16b) | [.....101010.....] | (tetszőleges értékek) |
| (16c) | [.....000000.....] | (jelöletlen értékek)  |

Nem tudok most részletesen foglalkozni ezeknek a megközelítéseknek az előnyeivel és hátrányaival. Két egymásnak némileg ellentmondó körülmény játszhat szerepet abban, hogy melyiket választjuk. Az első az, hogy az érettség befolyásolja-e a nyelvelsajátítást. Sokan felvetették, különösen Borer & Wexler (1987), hogy az UG bizonyos elvei nem érhetők el a nyelvelsajátítás korai szakaszában. Csak később alakulnak ki, ahogy a gyermek fejlődik, az érés általános szabályainak megfelelően. Ebben az esetben a fenti sorok egyes darabjait inkább úgy kell elképzelnünk, hogy nem rendelkeznek semmilyen paraméterértékkel a korai szakaszban. A probléma ezzel a felfogással az, hogy nem ad annyira feszes elméletet, mintha azt fogadjuk el, hogy a gyermekkori grammatikai rendszerre ugyanazon megszorítások vonatkoznak, mint a felnőttkorira. Az első felfogás ugyanis megengedi, hogy a gyermekkori grammatika megsértse a felnőttkori UG szabályait (bár az UG általános szabályait nem). Ezért ennek a felfogásnak nagyon erős empirikus támogatásra volna szüksége.

A másik tényezőt a jelöltségelméleti problémák jelentik: mik a paraméterek jelöletlen értékei, és létezik-e jelöletlen grammatika (amelynek a (16c) lenne a reprezentációja)? Az az elképzelés, hogy a paraméterek felvehetnek jelöletlen értékeket, vonzó, és számos tanulmány támaszkodott rá Hyams (1986) óta. Bickerton (1984) azt állítja, hogy a kreol nyelvek a legjelöletlenebb értékeket veszik fel; elképzelése szerint ezen nyelvek alapjául mindig valamilyen pidgin nyelv szolgál, amely természetes nyelvi szókincset használ, de nem rendelkezik a természetes nyelvek nyelvtani szabályaival, ezért a legegyszerűbb megjelenítése az UG-nek. Ez lényegében jelöletlen rendszert jelent (nem jelenthet nyitott

rendszert, amely bármilyen értéket felvehet, mivel az ilyen rendszer itt nem működne, nem tudná interpretálni az adatokat). Bickerton elmélete vonzó, de vajon valóban érdemes-e ennyire speciális státuszt biztosítani a kreol nyelveknek? Ezek a kérdéseken még sokat vitatkoznak a kreol nyelvek szakértői. Megfelelő jelöltségelmélet hiányában nehéz megfelelően értékelni bármilyen javaslatot a témakörben (de ld. DeGraff & Pierce (1996) elméletét).

Az egyik ezzel kapcsolatos javaslat *Részhalmazfeltétel* néven vált ismertté (Berwick 1985). Berwick ugyanis azt vette észre, hogy a jólformált mondatok halmaza a nyelvek egyik csoportjában valódi részhalmazát képezi a jólformált mondatok halmazának más nyelvekben. Nincs negatív evidencia a nyelvelsajátítás során, vagyis a gyerekek úgy szembesülnek az adatokkal, hogy nincsenek tisztában azok grammatikai helyességével vagy helytelenségével (ld. 5.1.1); így aztán nem eshetnek abba a csapdába, hogy felesleges halmazokat képeznének, vagyis olyan grammatikát generálnának, amely a célnyelv felesleges halmazát képezi, egyszerűen azért, mert sohasem találkoznak olyan adattal, ami ehhez a felesleges grammatikához kényszerítené őket. Ebből adódóan lehetséges, hogy a ezek a valódi részhalmazt alkotó grammatikák – illetve a paraméterértékek, amelyek létrehozzák őket – jelöletlenek.

Mit árulnak el ezek a nyelvelsajátítási tények a (16)-beli alternatívákról? Nos a kapcsolat a megfigyelt és rögzített megnyilatkozások (amit egyfajta külső nyelvnek (K-nyelv) is tekinthetünk a Bevezetés értelmében) és a belső nyelv (B-nyelv) között, amelyet mi itt vizsgálunk, rendkívül közvetett, amit csakis megfelelő nyelvelmélettel lehetséges összekapcsolni. Mindazonáltal a nyelvelsajátítás bizonyos folyamatai nyilvánvalóak. Ezek a folyamatok ugyanúgy zajlanak, mint ahogyan a gyermek elsajátítja anyanyelve morfológiai szabályait, és levonja azokat a következtetéseket, amelyeket ez a szintaxisra nézve jelent.

Az egyik ilyen tényt Hyams (1986) írta le. Észrevette, hogy az angol gyerekek nyelvelsajátítási folyamatában van egy olyan szakasz, amikor megengedik a fonetikailag üres alanyt. Ilyenkor a (17)-hez hasonló mondatokat mondanak, ami természetesen helytelen a felnőtt változatában:

- (14) Eat apples.  
eszik alma

Hyams elképzelése szerint az *Üres alany paramétert* a gyerekek kezdetben az olasznak megfelelő értéken rögzítik, és csak később tanulják meg az angolnak megfelelő értéket, miután szembesülnek bizonyos mondattípusokkal (hogy ez pontosan hogyan történik, azzal most nem foglalkozunk).

Aldridge (1988) és Radford (1986, 1990) Hyams javaslatát általánosított elméletté fejlesztette. Azt figyelték meg, hogy a nyelvelsajátítás kétszavas szakaszában (+/- néhány hónappal a második életév előtt vagy után) a gyerekek grammatikájából számos szerkezet hiányzik. Javaslaik szerint ez a funkcionális

kategóriák hiányával magyarázható ebben az életkorban, mivel ezek csak az érettséggel együtt alakulnak ki.

Az eddig tárgyalt paraméterek közül a (13a) és (13e) nyilvánvalóan bizonyos morfológia elemek meglététől függ a funkcionális rendszerben (lehet, hogy ez néhány további paraméterre is igaz). Ha a morfológiai elemek hiányát 0-val jelöljük, akkor az Aldridge–Radford modell a (16c) elsajátításának kiindulópontjául szolgálhat.

Ugyanakkor Wexler (1994), Pierce & Deprez (1993) valamint Pierce (1992) rámutatott, hogy a kétszavas korszakban nem az összes grammatikai elem hiányzik, csak néhány fontosabb elem. Így például az igeidő (verbum finitum) grammatikai kategóriája (ellentétben a szemantikai időfogalommal) bizonyosan hiányzik. Ahogy már a 2. fejezetben láttuk, az igeidő (verbum finitum) annyira különleges eleme az igei rendszernek a legtöbb nyelvben, hogy ennek hiánya a gyerekek grammatikájában nagy eltéréseket eredményez a felnőttgrammatikától.

Ezzel a kutatási iránnyal egybevág Chomsky (1993) javaslata, miszerint az összes paraméternek a funkcionális kategóriák morfológiai megnyilvánulásáról kell szólnia (ld. 2.6).

Ha ez az erős hipotézis fenntartható (mely esetben a fentebb javasolt paraméterek közül egyeseket újra kell fogalmazni, különösen a (13h)-t, akkor egy olyan nyelvelsajátító modellt képzelhetünk el, amelynek kiindulópontja a (16c)-hez hasonlít.

E terület kutatása még folyamatban van. Ennek egyik jele, hogy megsza- porodtak a nyelvelsajátítással foglalkozó tanulmányok az angolon kívül más nyelvekre vonatkozóan is, pl. Pierce (1992), Pierce & Deprez (1993), Wexler (1994), Rizzi (1996), valamint Hoestra & Schwartz (1994), illetve az ezekben található hivatkozások. Ezáltal a nyelvelsajátítással kapcsolatos tudásunk is jelentősen megnőtt. Bár sok kérdés továbbra is nyitott marad, az Elvek & Paraméterek elmélete fontos keretétül szolgált ennek a kutatásnak.

Végezetül néhány szó az idegennyelv (L2)-elsajátításáról. Az eddigiekből talán már világos, hogy ez egy egészen más történet. A legfontosabb különbség a végállapot jellegében van. Az L2 elsajátítói nem mindig jutnak el a végállapothoz, hanem megrekednek a tökéletlen nyelvelsajátítás valamely köztes szintjén. Az, hogy ezek a köztes grammatikák az I-nyelvbe tartoznak-e, vitatott kérdés. Az újabb álláspont erről az, hogy oda tartoznak, mivel az UG tulajdonságait tükrözik (ld. Hoekstra & Schwartz 1994 bevezetését). A köztes nyelvek is I-nyelvek, de nem hoznak létre anyanyelvi szintű (normatív vagy teleologikus) L2-viselkedést. A másik felfogás az, hogy a köztes nyelvek nem részei az UG-nek, ami általános tanulási stratégiákon alapul, hanem olyan grammatikák, amelyek az L1 nyelvtanának parazitái, vagy egyáltalán semmi közük az UG-hez.

Mindenesetre az L2 kiinduló állapota a (16b)-re hasonlít, mivel az I-nyelvek szabadon váltakozhatnak az UG-rendszeren belül. Ez tehát megkülönbözteti az L1 nyelvelsajátító mechanizmusától, amint láttuk. Valószínűleg ezért találko-

zunk L1-interferenciával, amit az L2-típusú idegennyelvelesajátításával kapcsolatban gyakran tárgyalnak. Az érettségnek szintén szerepe lehet abban, hogy a pubertás kor után az új grammatikák kialakításának képessége csaknem teljesen elvész (Lenneberg 1967). Ezek a kérdések egymással szoros összefüggésben állnak és nagyon ellentmondásosak. Az erre vonatkozó kutatásnak is az *Elvek & Paraméterek* modell áll a háttérben.

### 5.3 A nyelv történeti változása

Ebben a részben egy olyan problémát érintek, amelyet hagyományosan az összehasonító nyelvtudománnyal rokonítanak: a nyelvi változás kérdését. Senki sem vonja kétségbe, hogy a nyelv történeti változásokon megy át. Elegendő bizonyítékot szolgáltat az, amikor egy angol beszélő megpróbálja megfejteni a Beowulfot. Továbbá a 19. századi nyelvészeti eredmények bizonyítják, hogy bizonyos nyelveknek közös őse van. Mindez azt jelzi, hogy a nyelv történeti változása nem egyszerűen a konvenciók megváltoztatásából áll, hanem valami mélyebb és elméleti szempontból érdekesebb dologról van szó. Ha egy kicsit elgondolkodunk, nyilvánvalóvá válik, hogy a történeti változás a paraméterek változtatását kell, hogy jelentse. Tudjuk, hogy az angol és a német a proto-nyugatgermánból eredeztethető, amelyet valószínűleg Dánia déli részén beszéltek Krisztus idején. Semmi sem maradt fenn ebből a nyelvből, de a fonológiai és morfológiai adatok, valamint a lexikon jelentős része rekonstruálható a történeti nyelvészet módszereivel. Azt is tudjuk, hogy a modern angolnak és a modern németnek eltérő paraméterértékei vannak: például a német mellékmondatok szórendje OV, a főmondatoké V2, míg az angolban egyik sincs jelen. Ebből az következik, hogy vagy az angol vagy a német (de az is lehet hogy mindkettő) megváltoztatta paraméterértékeit az elmúlt 2000 év során.

Ezt nagyon egyszerűen és közvetlen módon be tudjuk mutatni a V-ből-I-be történő mozgatás segítségével. Az 1.4.1.1-ben már láttuk, hogy a francia ragozott ige a főmondatban az I-fejbe mozog, míg az angolban nem. Ezt abból láthatjuk, hogy a francia főmondatokban a ragozott ige megelőzi a *pas* tagadó elemet, míg az angol főmondatokban követi azt:

|       |           |       |     |       |           |
|-------|-----------|-------|-----|-------|-----------|
| (18a) | Jean (ne) | MANGE | PAS | du    | chocolat. |
|       | János CL  | eszik | NEG | -ból  | csokoládé |
|       | *Jean     | (ne)  | PAS | MANGE | du        |
|       | János     | CL    | NEG | eszik | -ból      |
|       |           |       |     |       | csokoládé |

|       |                |                         |                |                         |
|-------|----------------|-------------------------|----------------|-------------------------|
| (18b) | *John<br>János | LIKE-S<br>szeret-3SG    | NOT<br>NEG     | chocolate.<br>csokoládé |
|       | John<br>János  | does NOT<br>PRES3SG NEG | LIKE<br>szeret | chocolate.<br>csokoládé |

A 2.6-ban bemutatott *Jegyellenőrzélmélet* fényében azt mondhatjuk, hogy a francia I-nek (avagy AGRs-nek) erős jegyei vannak, míg az angol AGRs gyenge jegyű (ld. részletesen a 2.6.3-ban). Ez tehát egy parametrikus különbség a modern angol és a modern francia között (ez valójában a fentebb tárgyalt 13b,i) paraméter). Nos az angol korábban, kb. az 1600-as évekig, a francia szórendet mutatta tagadó mondatokban. Az alábbi mondatnak kissé Shakespeare-i csengése van egy angol beszélő számára, és mindegyikük tudja, hogy a mai angolban helytelen:

|      |         |     |         |              |     |           |
|------|---------|-----|---------|--------------|-----|-----------|
| (19) | Wepying | and | teres   | CONFORTETH   | NOT | dissolute |
|      | sírás   | és  | könnyek | vigasztalnak | nem | züllött   |
|      | laghers |     |         |              |     |           |
|      | nevetők |     |         |              |     |           |

Ez egy tipikus angol mondat volt egészen a 16. századig. Láthatjuk azonban, hogy a paraméterértéke megváltozott az angol nyelv írásos története folyamán. Valójában vannak olyan statisztikai kimutatások a 16. századi szövegekkel kapcsolatban, amelyek megmutatják, amint éppen zajlik ez a változás (ld. Kroch 1989-et ezzel kapcsolatban). További példák arra is rámutatnak, hogy az óangol szórend olyan volt, mint a mai német, azaz OV és V2. A modern angolban ez már nincs meg. Azt is említettem már korábban a 3.3.3.2-ben, hogy az ófrancia üres alanyt megengedő nyelv volt, míg a mai francia nem ilyen (amint ezt már láttuk).

Ahhoz tehát nem fér kétség, hogy a paraméterek változtatják értékeiket az idők folyamán. Az Elvek & Paraméterek elméleti keretében végzett történeti kutatásoknak azonban egy komoly nehézséggel kell megbirkózniuk, ami a szinkrón vizsgálatok során nem merül fel.

Ha mondjuk az angol és az olasz között megfigyelünk valamilyen parametrikus különbséget, akkor elegendő az adott paramétert és a következményeit leírni, és jó esetben még mondani valamit a tipológiai tulajdonságaikról, ami ebből levonható, valamint a paraméterértékeket rögzítő jelenségekről (és ez sem triviális feladat). Ekkor a munkánk véget ér, és mehetünk fürödni (ld. Anderson 1982). Ha azonban valamely, az angol nyelv történeti állapotával kapcsolatos parametrikus változást észlelünk, akkor nemcsak azt kell leírnunk, hogy milyen jelenséget érint az adott paraméter, mik a hatásai, hanem azt is, hogy a generáció-

óról generációra történő átörökítés során hogyan módosult a paraméter régebbi értéke az újabbra.

A történeti nyelvészeti tankönyvek számtalan okot sorolnak fel, aminek következtében a nyelv változhat: háború, invázió, elvándorlás, kapcsolat más kultúrákkal stb. Azt is gyakran mondják, hogy a változás belülről is történhet: egy adott nyelvi rendszer instabillá válik, és spontán módon megváltoztatja az értékeit. Az Elvek & Paraméterek elmélete szempontjából a történeti változásokat úgy lehet legtermészetesebb módon megközelíteni, mint a paraméterek értékeinek újrarögzítését (természetesen lehetnek a változásnak más okai is, mint amilyen a más nyelvekből való kölcsönzés, azonban ezeknek kisebb az elméleti jelentősége). Más szóval a régebbi grammatikai rendszernek legalább egy paraméterértéke másképp rögzült, mint az újnak: a fenti 16. századi óangol példa alapján a grammatikai rendszerben akkor az AGRs erős V-jegyű volt, míg az új grammatikában gyenge V-jegyűre változott. Ha a nyelvi innováció a nyelvelsajátítás során megy végbe, akkor az új rendszer fokozatosan átveszi a régi helyét, ahogy az idősebb generáció kihal. Az új rendszer beszélői már ezt fogják átörökíteni a gyerekeiknek, és így a nyelv is megváltozik.

A paraméterváltakozás ilyen felfogásának fölöttébb izgalmas (és nehéz) aspektusai akkor válnak igazán szembeötlővé, ha egybevetjük a paraméterértékek rögzítésével, amelyről az előző részben esett szó. A nyelvelsajátítás a nyitott értékű paraméterek rögzítésén keresztül történik, tapasztalati úton. Az előző részben hallgatólagosan elfogadtam, sok más nyelvelsajátításról szóló munkával együtt, hogy a kiinduló állapot tapasztalása az idősebb generáció nyelvtani rendszerét tükrözi, tehát nyelvelsajátításkor a gyermek a felnőttrendszert másolja. A nyelvi változások mégis azt jelzik, hogy ez nem mindig történik így. A nyelvi változások természetéből következik, hogy néha a kiinduló állapot tapasztalása úgy rögzíti a paraméterek értékeit, hogy azok eltérnek a kiinduló állapot rendszerétől. Ha ez így van, akkor a nyelvi változás feltételeinek vizsgálata fontos tanulságokkal szolgálhat a kiinduló állapot tapasztalásának mikéntjét illetően.

A nyelvi változás más szempontból is lényeges. Köztudott, hogy a változások egy adott nyelvi közösségen belül meghatározott módon terjednek (ld. Labov 1972). Ez a K-nyelv tulajdonsága (ld. Bevezetés), amivel most nem foglalkozunk. Ha azonban a változás csak részlegesen terjed el, mielőtt valamilyen történelmi viszontagságon menne át az adott nyelvi közösség (ez megint nem tartozik a nyelvelmélet problémái közé), akkor kétféle nyelvi közösséggel találjuk szembe magunkat, az egyikben ilyen paraméterértékekkel, a másokban pedig olyanokkal. Bár ez gyakran megint olyan nyelven kívüli tényezőktől függ, mint amilyen a politika és a kultúra, a két közösség úgy fogja fel, hogy két külön nyelvet beszélnek. Így lehetséges, hogy a régebbi nyelvek szétválnak, és új nyelvek keletkeznek. Valami ilyesmi történhetett Nyugat-Európában a Római Birodalom bukásakor, teret adva a neo-latin nyelvek kialakulásának. A különböző nyelvek létezése (a szó hétköznapi, szociopolitikai értelmében) többé-kevésbé

tehát a paraméterváltozás belső dinamikájának eredménye, amely bizonyos történelmi eseményekkel párosul. Nem tudjuk a nyelvtörténet elméletét felvázolni, és ebben az értelemben soha nem fogjuk megérteni a különböző K-nyelvek létezésének okát. Az Elvek & Paraméterek elméletének segítségével azonban megalkothatjuk a B-nyelvek különbözőségének, elsajátíthatóságának és változásainak elméletét.



## Glosszárium

**A-lánc:** egy olyan lánc, amelynek a feje a (ii) értelmében A-pozícióban van (más szóval L-kapcsolt pozícióban, ld. 3.3.2.3).

**A'-lánc:** egy olyan lánc, amelynek a feje a (ii) értelmében A'-pozícióban van, más szóval nem L-kapcsolt pozícióban, ld. 3.3.2.3).

**Absztrakt eset:** a DP-hez rendelt tulajdonság, amely megmutatja, hogy egy főnév milyen nyelvtani funkciót kap a mondatban.

**árkon-bokron keresztül történő kiemelés (Across-the-Board=ATB**

**extraction):** mellérendelő szerkezetekből történő kiemelés, amely során a mozgató a mellérendelt elemek mindegyikét érinti.

**adjunkció:** a mozgató egyik esete, amelyben a mozgató célpontja a mozgató során jön létre. Az adjunkció helye a célpont két szegmense között jelenik meg, ellentétben a szubsztitúcióval, amelynél a mozgató célpontja egy már létező pozíció.

**anafora:** olyan névmás, amelyre a *Kötéselmélet* A elve vonatkozik.

**antecedens:** (anaforikus névmásé): az a főnév, amely megadja az anaforikus névmás szemantikai tartalmát.

**argumentum–adjunktum aszimmetria:** az argumentumok (konkrétan bizonyos szigetek komplementumai) és adjunktumok (különböző szabad határozók) eltérő viselkedése kiemelés esetén.

**birtokos gerundium:** olyan *-ing* végződéssel ellátott igéből képzett főnév az angolban, amelynek saját birtokosa lehet, pl. *John's playing the guitar all night (bothered me)*.

**címkés zárójelezés:** a szintaktikai szerkezetek olyan megjelenítési formája, amelyben minden egyes konstituens szögletes zárójelben jelenik meg (így: [konstituens]), a zárójel bal oldalán alsó indexként jelölve az adott konstituens grammatikai kategóriáját.

**elvek (az Univerzális Grammatikában):** egyetemes állítások, amelyek az Univerzális Grammatika magját alkotják.

**emelés (emeléses szerkezetek):** olyan szerkezetek, amelyekben az infinitívuszi tagmondat alanyát mozgatójuk annak a főmondatnak az alanyi pozíciójába, amelynek predikátuma az infinitívuszi tagmondatot szelektálja.

**endocentrikus:** azok a kifejezések, amelyekben a fej szintaktikai kategóriája megegyezik a teljes kifejezés szintaktikai kategóriájával. Az X'-elmélet értelmében minden szintaktikai kifejezésnek endocentrikusnak kell lennie.

**excocentrikus:** olyan kifejezés, amelyben a fej szintaktikai kategóriája nem azonos a teljes kifejezés szintaktikai kategóriájával. A funkcionális kategóriák elméletének kialakulása előtt a mondatokat exocentrikus szintaktika kife-

jezésként elemezték. Az X'-elmélet értelmében azonban exocentrikus szintaktikai kategóriák nem létezhetnek.

**fej:** (i) az a lexikális kategória, amely a teljes szintaktikai kifejezés alapeleme. A fej határozza meg az adott szintaktikai kifejezés tulajdonságait, beleértve a kategóriáját. Az X'-elmélet értelmében minden kategóriának kell, hogy legyen feje. Az XP maximális kategória feje az X, vagy  $X^0$ . (ii) A láncnak azon eleme, amely k-vezérli a lánc összes többi elemét.

**főmondat–alárendelt mondat közötti aszimmetria:** a főmondatok és mellékmondatok azon különbsége, hogy bizonyos műveleteket csak főmondatokban lehet elvégezni, alárendelt tagmondatokban nem, vagy fordítva. Az egyik ismert példa, amelyet az 1.4.2.4-ben tárgyaltam, a V2-jelenség.

**frázisszintű kategória:** a fej maximális kiterjesztése, amely tartalmazza a fejet, és rekurzív, tehát elméletileg végtelen nagy is lehet.

**frázisjelölő (vagy ágrajz):** a szintaktikai összetevőszerkezet címkes zárójelzéssel ekvivalens jelölése. Az összetevőszerkezetet a közvetlen összetevős módszerrel jelöljük (a Bevezetés 7. oldalának (iv) pontja értelmében), vagyis az alá a szintaktikai kifejezés alá írjuk, amivel azonos kategóriájú, és függőleges vagy rézsútos vonallal összekötjük.

**frázisstruktúra-szabályok:** olyan általános formátumú szabályok, mint  $X \rightarrow YZ$  (X-et írd újra YZ-ként). Ezek a szabályok a szintaktikai kategóriák lineáris sorrendjét és hierarchikus dominanciáját, azaz konstituensszerkezetét adják meg.

**funkcionális kategóriák:** a lexikális kategóriákkal ellentétben ezek olyan kategóriák, amelyek elsősorban grammatikai információt tartalmaznak. Funkcionális kategóriaként általában csak a szintaktikai elemek egy zárt köre fordulhat elő, így például végződések vagy egyéb morfológiai elemek, amelyeknek gyakran nincs is fonológiai alakjuk. Az újabb nyelvészeti munkákban, a minimalista műveket is beleértve, a funkcionális kategóriák egyúttal a paraméterértékek rögzítésének helyéül is szolgálnak, mivel a nyelvek közötti váltokozást manapság a paraméterértékek váltokozásaként fogják fel.

**grammatikai funkció:** olyan hagyományos nyelvtani szerep, mint az alany, tárgy, részeshatározó stb. A jelen elmélet a grammatikai funkciót meghatározott strukturális pozícióhoz köti, amelyben egy adott szintaktikai elem absztrakta esetet kap.

**hamelni patkányfogás:** a *wh*-mozgatásnak az a típusa, amely során egy *wh*-elem magával viszi maximális prokejciójának többi elemét is.

**határ:** olyan csomópont, amely megakadályozza a mozgatást, a láncképzést és kormányzást. A határok lényegesek a korlátozatlan függőségi relációk megszorításánál, ld. 4.4.

**határozottság:** a főnévi kifejezések szemantikai tulajdonsága. A határozott főnévről feltételezzük, hogy létezik, és hogy mind a beszélő, mind a hallgató számára ismert a beszélgetés kontextusában. A határozott névelő használata

az olyan nyelvekben, mint az angol, kijelöli azon entíasok halmazát, amelyekre az adott főnév utal.

**jegyellenőrzési tartomány:** A *Jegyellenőrzés elméletében* az a szerkezeti egység, amelyen belül az absztrakt jegyeket ellenőrizni lehet (majd ezután törődnek a derivációból).

**jegyellenőrzésemélet:** az absztrakt Eset elméletének minimalista kiterjesztése, ld. 2.7.

**kanonikus kormányzási reláció:** Kayne 1984-es művében a g-projekció definíciójában szereplő fogalom.

**kategóriaváltozó:** egy címke, amely szintaktikai kategóriák halmazát helyettesíti, mint az X az X'-elméletben, amely bármelyik lexikális vagy funkcionális kategóriát felveheti értéként.

**keresztelési jelenségek:** az a szintaktikai jelenség, amelyben egy névmásnak nem lehet antecedense az a kategória, amely rajta keresztül mozog; ezt a *Kötésemélet* C elve tiltja.

**kiemelés:** szintaktikai mozgató szabály, amelyet gyakran a szigetből való kiemeléssel azonosítanak.

**kompetencia:** a felnőtt beszélők rejtett anyanyelvi tudása. E tudás szintaktikai része a jelen könyvben kifejtett koncepció értelmében a nyelvről, az elvekről, az univerzális grammatikáról, és az ezzel kapcsolatos paramétereiről való tudásunk, amit kialakítunk magunkban. A kompetenciát szembe szokták állítani a performanciával, ami nem más, mint a kompetenciának a nyelvi viselkedésben történő aktualizálása.

**komplementum (= bővítmény):** olyan szintaktikai kategória, amelyet a fej kötelezően kiválaszt, általában lexikális tartalma alapján. Például a tárgyas igék megkívánják a tárgy jelenlétét, mint bővítményt. Az X'-elméletben az X-fej bővítménye mindig a vele közvetlenül szomszédos tetsvércsomópont, amivel az X közvetlen összetevőt alkot.

**konstituens tesztek:** különböző szintaktikai műveletek, amelyek megmutatják egy adott frázis konstituensszerkezetét (ld. Ouhalla (1994): 17. lbj.)).

**korlátolatlan függőség:** a mozgatási szabályok azon tulajdonsága, hogy látszólag képesek bármilyen nagy kiterjedésű nyelvi anyagon át mozgatni egy szintaktikai elemet.

**Kötésemélet:** a nominális kifejezések közötti anaforikus relációk elmélete, a 3. fejezet fő témája.

**köztes projekció:** az X'-elméletben a fej és a maximális projekció közötti szintek neve, pl. N', V', A'.

**kvantifikáció:** egy adott halmaz bizonyos elemeivel kapcsolatos művelet. A predikátumkalkulus két kvantort használ, az egzisztenciális kvantort ( $\exists$ ), amelynek jelentése: 'legalább egy', és az univerzális kvantort ( $\forall$ ), amelynek jelentése: 'minden'. A természetes nyelvek kvantorrendszere ennél jóval ösz-

szetettebb, és a nyelvi rekurzivitás folytán végtelen módon kombinálhatók egymással.

**k-vezérlés:** szerkezeti reláció bizonyos szintaktikai pozíciók között (címkés zárójelezéssel vagy frázis jelöléssel kifejezve). Különböző definíciói léteznek, amint azt a 2. fejezet függelékében már tárgyaltam. Fontos szerepet játszik a *Kötéselmélet* és a láncok fogalmának megadásában.

**lánc:** bármilyen szintaktikai kategóriák között létesíthető lánc. Egy jólformált láncban, ld. (ii), a lánc feje k-vezérli az összes többi pozíciót. Általánosítva: a lánc minden egyes eleme k-vezérli a következő elmet, és koindexálva van vele, azaz köti. A nem mozgatóval létrehozott, egyetlen elemből álló láncot triviális láncnak nevezzük. A nemtriviális láncok mindig mozgató útján következnek.

**lexikális kategóriák:** a frázisszintű kategóriákkal ellentétben a lexikális kategóriákban csak egyetlen lexikális elem található; X'-elméleti megfogalmazásban ez a kategória mindig a fej.

**lexikon:** egy adott nyelv szócikkelyeinek gyűjteménye, szótára. Minimálisan a lexikon tartalmazza az adott nyelv szavaival kapcsolatos idioszinkretikus, fonológiai, szintaktikai és szemantikai információkat.

**maximális projekció:** az X'-elméletben az a projekciós szint, amely tartalmaz a fejen kívül specifikálót és komplementumot, valamint esetlegesen adjunktumokat is. A maximális projekciók felett már nem fordulhat elő egy közvetlenül domináló kategória, kivéve, ha további adjunkciót alkalmaztunk.

**mondatbevezető–nyom effektus:** azokban a nyelvekben, amelyekben az *Üresalany-paraméter* értéke negatív, vagyis amelyek nem engedélyezik az üres alanyt, a lexikális alanyt nem lehet kiemelni a mondatbevezető utáni, [Spec,IP] pozíciójából: \* [that<sub>[IP....t....]</sub>

**morfológiai eset:** a nominális kategóriákon (pl. főnév, determináns, módosítók) számos nyelvben megjelenő végződés, amely grammatikai funkciójukat és/vagy thematikus szerepüket mutatja. Megkülönböztetendő az **Absztrakt esettől**, amely morfológiailag sohasem realizálódik.

**mozgató szabály:** olyan művelet, amely egy adott frázis-struktúrát vagy címkés zárójeles szerkezetet valamilyen másikká alakít oly módon, hogy az eredeti szerkezet egyik összetevőjét az eredeti pozíciójából egy másik szerkezeti pozícióba viszi másolás és törlés segítségével. A szórendi változások ezekkel a műveletekkel jól megfoghatók. A mozgató műveletek mindig levezetett szerkezeteket eredményeznek, amelyek nemtriviális láncokat tartalmaznak.

**nemterminális csomópont:** olyan csomópontok, amelyek más csomópontokat azaz közvetlen összetevőket dominálnak egy szerkezetben (ld. a iv. példát a Bevezetés 7. oldalán). Számos szintaktikai elmélet szerint lexikális elemek nem fordulhatnak elő nemterminális csomópontként, a szintaktikai kategóriáknak viszont kötelező.

**személyes névmás:** a *Kötéselmélet* B elve alá tartozó névmás.

- paraméterek:** olyan mutatók, amelyek az Univerzális Grammatika általános elveihez kapcsolódva megadják a nyelvek közötti váltakozás típusait. Az 5.2. a paraméterek természetének számos aspektusát tárgyalja.
- parazita űr:** az egyik üres pozíció azon szerkezetekben, ahol két üres pozíció található, és mindkettő eleget tesz a *wh*-mozgatás feltételeinek. A két üres pozíció közül az lesz a parazita, amelyik felesleges (általában egy adjunktumon vagy egy alanyon belül).
- Perlmutter általánosítása:** ha egy nyelvben az *Üres alany paramétének* értéke pozitív, akkor a **Mondatbevezető-nyom effektus** nem érvényesül, tehát a mondatbevezetőt követő alany kiemelhető/ elhagyható.
- referáló (R-) kifejezés:** önálló szemantikai tartalommal rendelkező főnévi kifejezések, amelyekre a *Kötélmélet* C elve vonatkozik.
- reflexivizáló elem:** olyan morféma, amely Reinhart&Reuland reflexivitás-elméletében (ld. 3.5) szemantikai azonosságot tételez azon predikátum két eleme között, amelyhez a reflexivizáló elem kapcsolódik.
- rekurzív (szabályalkalmazás):** egy szabályhalmaz azon tulajdonsága, hogy képes saját outputját inputként használni, mint például az  $X \rightarrow Y X$  frázisstruktúra szabályban. Ilyenkor a szabály alkalmazása teremti meg a feltételeket a szabály ismételt (rekurzív) *ad infinitum* alkalmazásához. A rekurzív szabályok elméletileg végtelen hosszú szerkezetek előállítását teszik lehetővé véges számú szimbólum felhasználásával; ez a természetes nyelvek szintaxisának természetes tulajdonsága.
- specifikáló:** az  $X'$ -elméletben, ha  $YP$  az  $X$  specifikálója, akkor  $YP$  csakis egy köztes kategóriaként, az  $X'$  projekciós szinten az  $X'$  testvér csomópontjaként jelenhet meg az  $XP$  maximális projekción belül.
- stilisztikai inverzió:** az üres alanyt engedélyező nyelvekben az alany posztverbális, (látszólag)  $VP$ -n belüli pozícióba vitele.
- származtatott szerkezetek:** azon szerkezetek, amelyeket mozgatással állítunk elő más szerkezetekből. Az ilyen szerkezetekben mindig található legalább egy nemtriviális lánc.
- sziget (ld. sziget-megszorítások):** (i) olyan szintaktikai konfigurációk, amelyekből nem lehet egy adott kategóriát kimozgatni a szigeten kívül lévő kategóriába. (ii) a funkcionális kategóriákkal ellentétben olyan kategóriák, melyeknek feje mindig egy lexikális elem (pl. ige, főnév, melléknév).
- szintaktikai kötés (a Kötélméletben):** olyan formális mechanizmus, amely alkalmas az anaforikus viszonyok kifejezésére a *k*-vezérlés és a koindexálás kombinációjának segítségével. A logikai kötéssel rokonságban áll, de attól különbözik (ld. a 3. fejezet függelékét).
- szintaktikai levezetés:** más szóval: levezetés. Frázisstruktúrák vagy cinkés zárójeles szerkezetek sora, amellyel egy adott mondat szerkezetét ábrázoljuk, és amelyek mozgatással, vagy egyéb szintaktikai művelettel, pl. az összetevők másolásával vagy törlésével kapcsolódnak egymáshoz.

- szintaxis:** a szó görög eredetű, *syn+tago*, azt jelenti: összerakni és pontosan ezzel foglalkozik: hogyan lehet kisebb elemekből nagyobb egységeket alkotni a természetes nyelvekben. A jelen könyvben is abban az értelemben szerepel, hogyan lehet a szavakból és egyéb összetevőkből mondatokat alkotni.
- szukcesszív-ciklikus:** a mozgatósi szabályoknak az a tulajdonsága, hogy a mozgás nem egyetlen lépésben, hanem közbülső pozíciókat érintve történik, látszólag határolatlan függőséget hozva létre. A sukceszív ciklikusságból következik, hogy a határolatlan függőségek létezése illuzórikus.
- terminális üres kategóriák:** az olyan kategóriák, amelyeknek nincs fonológiai realizációjuk.
- thematikus szerepek (théma-szerepek):** a predikátum lexikális szemantikai tartalma által meghatározott szerepe; megadják, hogy milyen argumentumok vesznek részt abban az eseményben, amelyet az adott predikátum kifejez.
- unakkuzatív hipotézis:** az a feltevés, hogy az intranszitiv igék két csoportba sorolhatók: azok, amelyeknek az egyetlen argumentuma *ágens* (mélyszerkezeti alany): ezek az *unergatív* igék; és azok, amelyeknek az egyetlen argumentuma *páciens* (mélyszerkezeti tárgy): ezek az *unakkuzatív* igék.
- Univerzális Grammatika:** a generatív nyelvelmélet egyik alapfogalma, amely a velünk született emberi nyelvi képességek összességére utal.
- Üres alany paramétere (ÜAP):** az a paraméter, amelynek értelmében egy adott nyelv megengedi az üres alany, *pro*, megjelenését egy időjeles tagmondat határozott alanyként.
- Üres kategória elve (ÜRK):** az a elvárás, hogy egy üres kategóriának jólkormányzottnak kell lennie.

## Hivatkozások

- Abney, S. 1987. *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect*. PhD dissertation. MIT.
- Aldridge, M. (1988) *The Acquisition of INFL*. University College of North Wales. Monographs in Linguistics 1.
- Allwood, J. & L.G. Andersson & Ö. Dahl 1977. *Logic in Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, J. 1971. *The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, S. 1982 „Where's Morphology?” *Linguistic Inquiry* 13: 571-612.
- Aoun, J. 1985. *A Grammar of Anaphora*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Aoun, J. 1986. *Generalized Binding*. Dordrecht: Foris.
- Aoun, J. & N. Hornstein & D. Lightfoot & A. Weinberg 1987 „Two Types of Locality” *Linguistic Inquiry* 18: 537-77.
- Aoun, J. & A. Li 1994. „Wh-in-Situ: Syntax of LF” *Linguistic Inquiry* 24:199-238.
- Atkinson, M. 1992. *Children's Syntax*. Oxford: Blackwell.
- Baker, L. 1991. The Syntax of English *Not*: The Limits of Core Grammar', *Linguistic Inquiry* 22: 387-430.
- Baker, M. (1988) *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*. Chicago: Chicago University Press.
- Baker, M. & K. Johnson & I. Roberts 1989. „Passive Arguments Raise Q” *Linguistic Inquiry* 20: 219-251.
- Barss, A. 1986. *Chains and Anaphoric Dependence*. PhD dissertation, MIT.
- Barss, A. & H. Lasnik 1986. „A Note on Anaphora and Double Objects” *Linguistic Inquiry* 17: 347-54.
- Belletti, A. 1988 „The Case of Unaccusatives” *Linguistic Inquiry* 19: 1-35.
- Belletti, A. 1990. *Generalized Verb Movement*. Turin: Rosenberg and Sellier.
- Belletti, A. & L. Rizzi 1988. „Psych Verbs and Théta-Theory” *Natural Language and Linguistic Theory* 6: 291-352.
- Benmamoun, E. 1991. „Negation and Verb Movement”, T. Sherer (ed.) *Proceedings of NELS* 21: 17-31.
- Bennis, H. & T. Hoekstra 1984. „Gaps and Parasitic Gaps”. *The Linguistic Review* 4: 29-87.
- Berwick, R. 1985. *The Acquisition of Syntactic Knowledge*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Den Besten, H. 1983. „On the Interaction of Root Transformations and Lexical Deletive Rules” Abraham, W. (ed.), *On the Formal Syntax of the Westgermania*. Amsterdam: Benjamins.

- Bickerton, D. 1984. „The Language Bioprogram Hypothesis” *Behavioral and Brain Sciences* 7: 173-221.
- Blake, B. 1994. *Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borer, H. 1984. *Parametric Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Borer, H. 1989. „Anaphoric Agr”. Jaeggli, O. & K. Safir (eds.), *The Null Subject Parameter*. Dordrecht: Kluwer, 69-110.
- Borer, H. & K. Wexler 1987. „The Maturation of Syntax”. Roeper, T. & E. Williams (eds.): *Parameter Setting*. Dordrecht: Kluwer, 123-72.
- Borsley, R. D. 1991. *Syntactic Theory: A Unified Approach*. London: Edward Arnold.
- Borsley, R. D. 1996. *Modern Phrase Structure Grammar*. Oxford: Blackwell.
- Borsley, R. D. & I. Roberts (eds.) 1996. *The Syntax of the Celtic Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bouchard, D. 1984. *On the Content of Empty Categories*. Dordrecht: Foris
- Brandi, L. & P. Cordin 1989. „Two Italian Dialects and the Null Subject Parameter” Jaeggli, O. & K. Safir (eds.), *The Null Subject Parameter*. Dordrecht: Kluwer, 111-142.
- Bresnan, J. 1972. *Theory of Complementation in English*. PhD dissertation, MIT.
- Bresnan, J. 1982a. „Control and Complementation” *Linguistic Inquiry* 13:343-434.
- Bresnan, J. 1982b. *The Mental Representation of Grammatical Relations*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Brody, M. 1985. „On the Complementary Distribution of Empty Categories” *Linguistic Inquiry* 16: 505-46.
- Brody, M. 1995. *Lexico-Logical Form*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Brown, R. & C. Hanion 1970. „Derivational Complexity and the Order of Acquisition in Child Speech” Hayes, J.R. (ed.): *Cognition and the Development of Language*. New York: Wiley, 155-207.
- Burzio, L. 1986. *Italian Syntax: A Government-Binding Approach*. Kluwer: Dordrecht.
- Chomsky, N. 1955. *The Logical Structure of Linguistic Theory*. New York: Plenum (published in 1975).
- Chomsky, N. 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N. 1964. *Current Issues in Linguistic Theory*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N. 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. 1970. „Remarks on Nominalization”. Jacobs, R & P. S. Rosenbaum (eds.): *Readings in English Transformational Grammar*. Waltham, Mass.: Ginn 184-221.
- Chomsky, N. 1973. „Conditions on Transformations” Anderson, S. & P. Kiparsky (eds.): *A Festschrift for Morris Halle*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 232-286.



- Chomsky, N. 1976. „Conditions on Rules of Grammar” *Linguistic Analysis* 2.4:303-349.
- Chomsky, N. 1977. „On WH-Movement” Akmajian, A. & P. Culicover & T. Wasow (eds.): *Formal Syntax*. New York: Academic Press. 71-132.
- Chomsky, N. 1980. *Rules and Representations*. New York: Columbia University Press.
- Chomsky, N. 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, N. 1982. *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. 1986a. *Knowledge of Language: Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Chomsky, N. 1986b. *Barriers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, N. 1991. „Some Notes on Economy of Derivation and Representation” Friedin, R. (ed.): *Principles and Parameters in Comparative Grammar* 417-454.
- Chomsky, N. 1993. „A Minimalist Program for Linguistic Theory” Hale, K. & S. J. Keyser (eds.), *The View from Building 20*. Cambridge, Mass.: MIT Press 1-52.
- Chomsky, N. 1995. „Categories and Transformations” ms. MIT.
- Chomsky, N. & H. Lasnik 1993. „Principles and Parameters Theory” Jacobs, R. & A. von Stechow & W. Sternefeld, & T. Vennemann (eds.), *Syntax: An International Handbook of Contemporary Research*. Berlin: de Gruyter.
- Cinque, G. 1991. *Types of A'-Dependencies*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Clements, N. 1975. „The Logophoric Pronoun in Ewe: Its Role in Discourse” *Journal of West African Languages* 10: 141-77.
- Comrie, B. 1981. *Language Universals and Linguistic Typology*. Chicago: Chicago University Press.
- Croft, W. 1990. *Universals and Typology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duffield, N. 1995. *Particles and Projections in Irish Syntax*. Dordrecht: Kluwer.
- Emonds, J. 1976. *A Transformational Approach to English Syntax: Root, Structure-Preserving and Local Transformations*. New York: Academic Press.
- Emonds, J. 1978. „The Verbal Complex V-V' in French” *Linguistic Inquiry* 9:151-75.
- Emonds, J. 1980. „Word Order in Generative Grammar” *Journal of Linguistic Research* 1:33-54.
- Engdahl, E. 1983. „Parasitic Gaps” *Linguistics and Philosophy* 6: 534.
- Engdahl, E. 1985. „Parasitic Gaps, Resumptive Pronouns and Subject Extractions” *Linguistics* 23: 3-44.
- Everaert, M. 1986. *The Syntax of Reflexivization*. Dordrecht: Foris.

- Faltz, L. 1977. *Reflexivization: A Study in Universal Syntax*. PhD dissertation, UC Berkeley.
- Fiengo, R. & J. Higginbotham 1981. „Opacity in NP” *Linguistic Analysis* 7: 395-422.
- Fillmore, C. 1968. „The Case for Case” Bach, E. & J. Harms (eds.), *Universals in Linguistic Theory* 1-88.
- Frampton, J. 1990. „Parasitic Gaps and the Theory of Wh-Chains” *Linguistic Inquiry* 21: 49-78.
- Fukui, N. & P. Speas 1986. „Specifiers and Projections” Fukui, N. & T. Rapoport, & E. Sagey (eds.), *Papers in Theoretical Linguistics: MIT Working Papers in Linguistics*, 128-172.
- Gazdar, G. & E. Klein, & G. Pullum, & I. Sag, 1985. *Generalized Phrase Structure Grammar*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Giorgi, A. 1984. „Towards a Theory of Long-Distance Anaphora: A GB Approach” *The Linguistic Review* 3: 307-359.
- Giorgi, A. & G. Longobardi (1991) *The Syntax of Noun Phrases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gold, E. 1967. „Language Identification in the Limit” *Information and Control* 16: 447-74.
- DeGraff, M. and A. Pierce 1996. *Creoles, Diachrony and Language Acquisition*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Greenberg, J. 1963. „Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements” Greenberg, J. (ed.), *Universals of Language*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Grimshaw, J. 1990. *Argument Structure*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Gruber, J. 1965. *Studies in Lexical Relations*. PhD dissertation, MIT.
- Haegeman, L. 1995. *The Syntax of Negation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hale, K. & L.M. Jeanne & P. Platero 1977. „Three Cases of Overgeneration” Akmajian, A. & P. Culicover and T. Wasow (eds.), *Formal Syntax*. New York: Academic Press.
- Hale, K. and S. J. Keyser 1993. „On Argument Structure and the Lexical Expression of Syntactic Relations” Hale, K. & S.J. Keyser (eds.), *The View from Building 20*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 53-109.
- Hawkins, J. 1983. *Word Order Universals*. New York: Academic Press.
- Hawkins, J. (ed) 1988. *Explaining Language Universals*. Oxford: Blackwell.
- Heim, I. & H. Lasnik & R. May 1991. „Reciprocity and Plurality”, *Linguistic Inquiry* 22: 63-101.
- Hendrick, R. 1988. *Anaphora in Celtic and Universal Grammar*. Dordrecht: Kluwer.
- Higginbotham, J. 1980. „Pronouns and Bound Variables”. *Linguistic Inquiry* 11: 679-708.

- Higginbotham, J. 1981. „Reciprocal Interpretation” *Journal of Linguistic Research* 1: 97-117.
- Higginbotham, J. 1983. „Logical Form, Binding and Nominals” *Linguistic Inquiry* 16: 547-93.
- Higginbotham, J. 1985. „On Semantics” *Linguistic Inquiry* 16: 547-593.
- Higginbotham, J. & R. May 1981. „Questions, Quantifiers and Crossing” *The Linguistic Review* 1: 41-79.
- Hoekstra, T. & B. Schwartz (eds.) 1994. *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hornstein, N. 1985. *Logic as Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Hornstein, N. 1995. *Logical Form*. Oxford: Blackwell.
- Hornstein, N. & D. Lightfoot 1981. *Explanation in Linguistics*. London: Longman.
- Huang, J. 1982. *Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar*. PhD dissertation, MIT.
- Huang, J. 1984. „On the Distribution and Reference of Empty Pronouns” *Linguistic Inquiry* 15: 531-74.
- Huang, J. 1993. „Reconstruction and the Structure of VP: Some Theoretical Consequences” *Linguistic Inquiry* 24.
- Hurford, J. 1994. *Grammar: A Student's Guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hyams, N. 1986. *Language Acquisition and the Theory of Parameters*. Dordrecht: Kluwer.
- Iatridou, S. 1990. „About AGR(P)” *Linguistic Inquiry* 21:551-77.
- Jackendoff, R. 1972. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jackendoff, R. 1977. *X'-Theory*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Jaeggli, O. 1982. *Topics in Romance Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Jaeggli, O. 1986. „Passive” *Linguistic Inquiry* 17: 587-633.
- Jaeggli, O. & K. Safir (eds.) 1989. *The Null Subject Parameter*. Dordrecht: Kluwer.
- Jones, R. & A. Thomas 1977. *The Welsh Language: Studies in its Syntax and Semantics*. Cardiff: University of Wales Press.
- Kayne, R. 1975. *French Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Kayne, R. 1984. *Connectedness and Binary Branching*. Dordrecht: Foris.
- Kayne, R. 1989a. „Notes on English Agreement”. *CIEFL Bulletin*, Hyderabad, India.
- Kayne, R. 1989b. „Facets of Romance Past Participle Agreement” Beninca, P. (ed.), *Dialect Variation on the Theory of Grammar*. Dordrecht: Foris 85-104.
- Kayne, R. 1991. „Romance Clitics, Verb Movement and PRO” *Linguistic Inquiry* 22: 647-86.
- Kayne, R. 1993. „The Antisymmetry of Syntax” ms. CUNY.

- Kayne, R. 1994. *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Keenan, E. 1988. *Universal Grammar: 15. Essays*. London: Croom Helm.
- Keyser, S. J. & T. Roeper 1984. „On the Middle and Ergative Constructions in English” *Linguistic Inquiry* 15: 381-416.
- Kitagawa, Y. 1986. *Subjects in Japanese and English*. PhD dissertation, University of Massachusetts, Amherst.
- Koopman, H. 1984. *Verb Movement and Universal Grammar*. Dordrecht: Foris.
- Koopman, H. & D. Sportiche 1982. „Variables and the Bijection Principle” *The Linguistic Review* 2: 139-60.'
- Koopmann, H. & D. Sportiche 1991. „The Position of Subjects” *Lingua* 85: 211-158.
- Koster, J. 1984. „On Binding and Control” *Linguistic Inquiry* 15: 417-59.
- Koster, J. 1985. „Reflexives in Dutch” Guéron, J. & H. G. Obenauer & J-Y. Pollock (eds.): *Grammatical Representation*. Dordrecht: Foris.
- Koster, J. 1987. *Domains and Dynasties: The Radical Autonomy of Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Koster, J. & E. Reuland (eds.) 1991. *Long Distance Anaphora*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kroch, A. 1989. „Reflexes of Grammar in Patterns of Language Change” *Journal of Language Variation and Change* 1: 199-244.
- Kuroda, Y. 1988. „Whether We Agree or Not: A Comparative Syntax of English and Japanese” Poser, J (ed.): *Papers from the Second International Workshop on Japanese Syntax*. Center for the Study of Language and Information, Stanford University.
- Labov, W. 1972. *Language in the Inner City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lasnik, H. 1976. „Remarks on Coreference” *Linguistic Analysis*. 2: 122.
- Lasnik, H. 1989. *Essays on Anaphora*. Dordrecht: Kluwer.
- Lasnik, H. & M. Saito 1984. „On the Nature of Proper Government” *Linguistic Inquiry* 14: 235-289.
- Lasnik, H. & M. Saito 1991. „On the Subject of Infinitives”. *Proceedings of the Chicago Linguistics Society*, 27: 324-343.
- Lasnik, H. and M. Saito 1992. *Move-a*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Lebeaux, D. 1983. „A Distributional Difference between Reciprocals and Reflexives” *Linguistic Inquiry* 14: 723-730.
- Lenneberg, E. 1967. *Biological Foundations of Language*. New York: Wiley.
- Levin, B. & M. Rappaport 1986. „The Formation of Adjectival Passives” *Linguistic Inquiry* 17: 623-662.
- Levin, B. & M. Rappaport-Hovav 1995. *Unaccusativity*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Lightfoot, D. 1991. *How to Set Parameters*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

- Lightfoot, D. & N. Hornstein 1994. *Verb Movement*. Cambridge: Cambridge University Press:
- Longobardi, G. 1985. „Connectedness, Scope and C-command” *Linguistic Inquiry* 16: 163-192.
- McCloskey, J. 1983. „A VP in a VSO Language” G. Gazdar, E. Klein, and G. K. Pullum (eds.): *Order, Concord and Constituency*. Dordrecht: Foris.
- McCloskey, J. 1991. „Clause Structure, Ellipsis and Proper Government in Irish. *Lingua* 85:259-302.
- McCloskey, J. 1996. „On the Scope of Verb-movement in Irish” *Natural Language and Linguistic Theory* 14: 47-104.
- McLuhan, M. 1964. *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill.
- McNeill, D. 1966. „Developmental Psycholinguistics” Smith, F. & G. Miller (eds.): *The Genesis of Language: A Psycholinguistic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manzini, M.-R. 1983. „On Control and Control Theory” *Linguistic Inquiry* 14: 421-46.
- Manzini, M.-R. 1992. *Locality: A Theory and Some of Its Empirical Consequences*. Cambridge: Mass.: MIT Press.
- Marantz, A. 1984. *On the Nature of Grammatical Relations*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- May, R. 1977. *The Grammar of Quantification*. PhD dissertation, MIT.
- May, R. 1985. *Logical Form: Its Structure and Derivation*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Mohammad, M. 1988. *The Sentential Structure of Arabic*. PhD dissertation, University of Southern California.
- Munn, A. 1993. *Topics in the Syntax and Semantics of Coordinate Structures*. PhD.dissertation. University of Maryland.
- Newport, E. & L. Gleitman, & H. Gleitman 1977). "Mother, I'd Rather Do It Myself": Some Effects and Non-effects of Maternal Speech Style” Snow. C.E. & CA. Ferguson (eds.): *Talking to Children, Language Input and Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Osherson, D. & M. Stob & S. Weinstein 1982. „Learning Strategies”. *Information and Control* 53: 32-51.
- Osherson, D. & M. Stob, & S. Weinstein 1984. „Learning Theory and Natural Language” *Cognition* 17:128.
- Osherson, D. & M. Stob & S. Weinstein 1986. *Systems That Learn*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Ouhalla, J. 1994. *Introducing Transformational Grammar*. London: Edward Arnold.
- Perlmutter, D. 1971. *Deep and Surface Structure Constraints in Syntax*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

- Perlmutter, D. 1978. „Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis” *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 157-89.
- Perlmutter, D. (ed.) 1983. *Studies in Relational Grammar I*. Chicago: University of Chicago Press.
- Perlmutter, D. & P. Postal 1984. „The 1-Advancement Exclusiveness Law” Perlmutter, D. & C. Rosen (eds.), *Studies in Relational Grammar II*. Chicago: Chicago University Press.
- Pesetsky, D. 1982. *Paths and Categories*. PhD dissertation, MIT.
- Pica, P. 1987. „On the Nature of the Reflexivization Cycle” *Proceedings of NELS* 17 2: 483-499.
- Pierce, A. 1992. *Language Acquisition and Syntactic Theory: A Comparative Analysis of French and English Child Grammars*. Dordrecht: Kluwer.
- Pierce, A. & V. Deprez 1993. „Negation and Functional Projections in Early Grammar” *Linguistic Inquiry* 24: 25-68.
- Poletto, C. 1993. *La Sintassi dei Clitici Soggetto nei Dialetti Italiani Settentrionali*. Doctoral dissertation, Universities of Venice and Padua.
- Pollard, C. & I. Sag 1994. *Head-driven Phrase Structure Grammar*. Chicago: Chicago University Press.
- Pollock, J.-Y. 1989. „Verb Movement, Universal Grammar and the Structure of IP” *Linguistic Inquiry* 20: 365-424.
- Postal, P. 1969. „On the So-Called "Pronouns" in English” Reibel, D. & S. Schane (eds.): *Modern Studies in English*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 201-24.
- Postal, P. 1971. *Crossover Phenomena*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Postal P. 1974. *On Raising*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Postal, P. 1986. *Studies in Passive Clauses*. Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Radford, A. 1986. „Small Children's Small Clauses”. *Bangor Research Papers in Linguistics* 1. Bangor: University of Wales.
- Radford, A. 1990. *Syntactic Theory and the Acquisition of English*. Oxford: Blackwell.
- Reinhart, T. & E. Reuland 1991. „Anaphors and Logophors: An Argument Structure Perspective” Koster, J. & E. Reuland (eds.): *Long Distance Anaphora*. Cambridge: Cambridge University Press 283-321.
- Reinhart, T. & E. Reuland 1993. „Reflexivity” *Linguistic Inquiry* 24.
- Riemsdijk, van, H. 1978. *A Case Study in Syntactic Markedness: The Binding Nature of Prepositional Phrases*. Dordrecht: Foris.
- Rizzi, L. 1982. *Issues in Italian Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Rizzi, L. 1986a. „Null Objects in Italian and the Theory of *pro*” *Linguistic Inquiry* 17: 501-57.

- Rizzi, L. 1986b. „On the Status of Subject Clitics in Romance” Jaeggli, O. & C. Silva-Corvalán (eds.): *Studies in Romance Syntax*. Dordrecht: Foris 391-419.
- Rizzi, L. 1986c. „On Chain Formation” Borer, H. (ed.): *The Syntax of Pronominal Clitics. Syntax and Semantics*, 19. New York: Academic Press.
- Rizzi, L. 1988. „The Structural Uniformity of Syntactic Categories” *Proceedings of the Conference on the Basque Language*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen-Zerbitiu Nagusia / Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, Vitoria/Gasteiz.
- Rizzi, L. 1990. *Relativized Minimality*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Rizzi, L. 1991. „Residual Verb Second and the WH-Criterion” *Technical Reports in Formal and Computational Linguistics*, 2. University of Geneva.
- Rizzi, L. 1996. „Some Notes on Linguistic Theory and Language Development: The Case of Root Infinitives” *Language Acquisition* 6.
- Rizzi, L. & I. Roberts 1989. „Complex Inversion in French” *Probus* 1: 1-39.
- Roberts, I. 1987. *The Representation of Implicit and Dethematized Subjects*. Dordrecht: Foris.
- Roberts, I. & U. Shlonsky 1996. „Pronominal Enclisis and VSO Languages” R. D. Borsley & Roberts (eds.): *Comparative Celtic Syntax*. Cambridge: Cambridge University Press 171-199.
- Rosenbaum, P. 1967. *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Ross, J. R. 1967. *Constraints on Variables in Syntax*. PhD dissertation, MIT.
- Ross, J. R. 1986. *Infinite Syntax!* Norwood, NJ: Ablex.
- Roussou, A. 1993. „Factivity, Factive Islands and the *that-t* Filter” *Proceedings of CONSOLE*.
- Rouveret, A. & I-R. Vergnaud 1980. „Specifying Reference to the Subject: French Causatives and Conditions on Representations” *Linguistic Inquiry* 11: 97-202.
- Rudin, K. 1988. „On Multiple Questions and Multiple WH-Fronting” *Natural Language and Linguistic Theory* 6: 445-502.
- Safir, K. 1985. *Syntactic Chains*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shopen, T. 1985. *Language Typology and Syntactic Description*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sportiche, D. 1981. „Bounding Nodes in French” *The Linguistic Review* 1: 219-46.
- Sportiche, D. 1983. *Structural Invariance and Asymmetry in Syntax*. PhD dissertation, MIT.
- Sproat, R. 1985. „Welsh Syntax and VSO Structure” *Natural Language and Linguistic Theory* 3: 173-216.
- Stowell, T. 1981. *The Origins of Phrase Structure*. PhD dissertation, MIT.

- Taraldsen, T. 1979. „The Theoretical Interpretation of a Class of Marked Extractions” Belletti, A. & L. Brandi & L. Rizzi (eds.): *Theory of Markedness in Generative Grammar*. Pisa: Scuola Normale.
- Thiersch, C. 1993. „On the Formal Properties of Constituent Coordination” *GLOW Newsletter* 30: 70-71.
- Tomaselli, A. 1989. *La sintassi del verbo finito nelle lingue germaniche*. PhD dissertation, University of Pavia.
- Travis, L. 1984. *Parameters and Effects of Word Order Variation*. PhD dissertation, MIT.
- Travis, L. 1991. „Parameters of Phrase Structure and Verb-Second Phenomena”. Friedin, R. *Principles and Parameters in Comparative Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press 339-364.
- Vergnaud, I-R. (1985) *Dépendances et niveaux de représentation en syntaxe*. Amsterdam: Benjamins.
- Vikner, S. 1994. *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Wasow, T. 1972. *Anaphoric Relations in English*. PhD dissertation, MIT Press.
- Wasow, T. 1979. *Anaphora in Generative Grammar*. Ghent: E. Story-Scientia.
- Watanabe, A. 1992. „Wh-in-situ, Subjacency and Chain Formation” *MIT Occasional Papers in Linguistics* 2.
- Watanabe, A. 1993. *Case Absorption*. PhD dissertation, MIT.
- Webelhuth, G. (ed.) 1995. *Government and Binding Theory and the Minimalist Program*. Oxford: Blackwell.
- Wexler, K. 1994. „Finiteness and Head Movement in Early Child Grammars”. Lightfoot, D. & N. Hornstein (eds): *Verb movement*. Cambridge: Cambridge University Press 305-350.
- Wexler, K. & M.-R. Manzini 1987. „Parameters, Learnability and Binding Theory”. *Linguistic Inquiry* 18: 413-44.
- Williams, E. 1980. „Predication” *Linguistic Inquiry* 11: 203-238.
- Williams, E. 1981. „Argument Structure and Morphology” *The Linguistic Review*: 81-114.
- Williams, E. 1994. „A Reinterpretation of the Evidence for Verb Movement in French” Lightfoot, D. & N. Hornstein (eds.): *Verb Movement*. Cambridge: Cambridge University Press, 189-206.
- Zagona, K. 1992. *Verb Phrase Syntax*. Dordrecht: Kluwer.
- Zubizarreta, M.-L. 1987. *Levels of Representation in the Lexicon and Syntax*. Dordrecht: Foris.
- Zwart, J-W. 1993. *Dutch Syntax*. PhD dissertation. University of Groningen.



